ORTAÖĞRETİM

ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ

DERS KİTABI

YAZARLAR

Emrullah ALEMDAR
Savaş KELEŞ

DEVLET KİTAPLARI
BİRİNCİ BASKI
………………………., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ....: 7006
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ ....: 1159

HAZIRLAYANLAR

EDİTÖR
Prof. Dr. Dündar ALİKILIÇ

DİL UZMANI
Bedia ZENGİN

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI
Fatih KUL

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANI
Dr. Ögr. Üy. Eren Can AYBEK

REHBERLİK VE GELİŞİM UZMANI
Vedat UZUNER

GÖRSEL TASARIM UZMANI
Yasemin UZUN

GRAFİK TASARIM UZMANI
Ercan AYÇİÇEK
Sedat AYDİN

ISBN 978-975-11-4952-7

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 21.06.2019 gün ve 11959243 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile birinci defa 287.595 adet basılmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

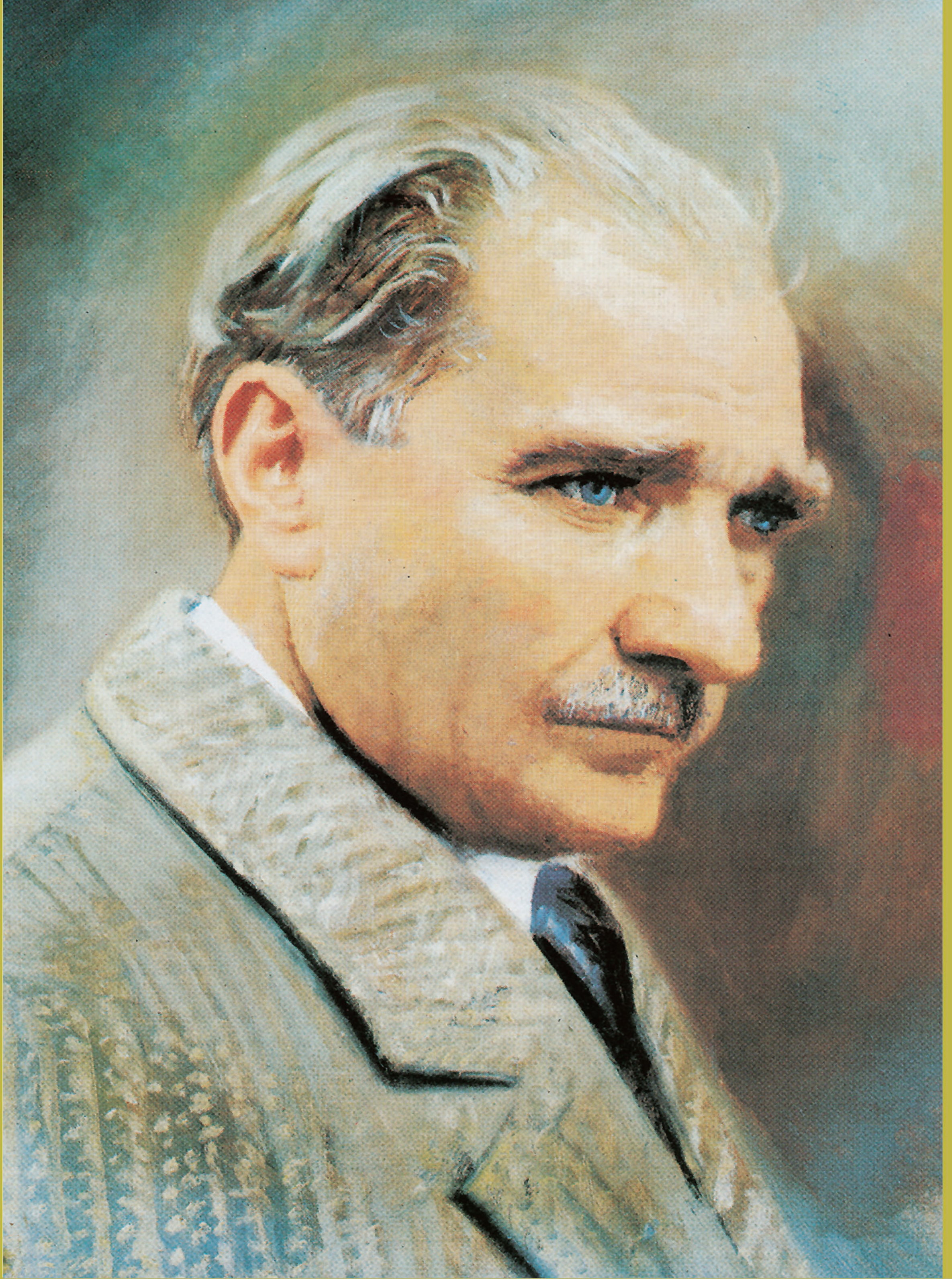
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

3. ÜNİTE
SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

4. ÜNİTE
YUMUŞAMA DÖNEMİ VE SONRASI

5. ÜNİTE
KÜRESELLEŞEN DÜNYA

KİTABIN TANITIMI

2 Ders Saatine Göre

ÜNİTE KAPAKLARI

Hazırlık Çalışmaları
Yeni bilgilerin öğrenilmesi amacıyla ön bilgileri harekete geçirme ve konuyu sezdirmenin amaçlandığı bölümdür.

Kavramlar
Ünite içeriğinde öğrenilecek bazı kavramların bulunduğu bölümdür.

Ünitenin Görselleri
İşlenecek olan ünitenin görsellerinin yer aldığı bölümdür.

Ünitenin Numarası
Ünite sırasını gösteren rakamdır.

Ünitenin Adı ve Konuları
İşlenecek olan ünitenin adı ve konu başlıklarının yer aldığı bölümdür.

Alt Başlıklar
Ünitede işlenecek olan alt konuların numara ve isminin gösterildiği yazıdır.

Zaman Dizini
Konular içerisinde geçen olayların tarihsel akışının gösterildiği tablodur.

Etkinlik Numarası
Ünite içerisinde kaçıncı etkinlik olduğunun ve etkinlik isminin gösterildiği bölümdür.

Etkinlik
Konuların anlaşılmasını pekiştirmek için öğrencilerin uygulama yaptığı bölümdür.

Bilgi Kutusu
Konuyu destekleyici kısa bilgilerin yer aldığı bölümdür.

Araştıralım, Düşünelim, Tartışalım ve Karşılaştıralım başlıklı yönergelerin bulunduğu bölümdür.

Zemin rengi koyu sarı kullanılan bölümler, konu ile ilgili dikkat çekilmek istenen tarihî şahsiyetlerin ve olayların aktarıldığı, bölümdür.

Kazanımların 2 ders saatine göre işleneceğini gösteren işarettir. 4 ders saati görenler kitabın tamamını işleyecektir.

1. Konularını 2 ders saatine göre işleyecek öğrencilerin cevaplaması gereken soruları gösteren semboldür.

Etkileşimli kitap, video, ses, animasyon, uygulama, oyun, soru vb. ilave kaynaklara ulaşabileceğiniz karekodu gösterir. Daha fazlası için http://ogmmateryal.eba.gov.tr adresini ziyaret edebilirsiniz.

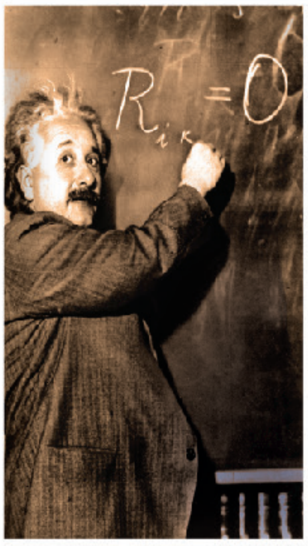
Kitap genelinde 1. elden alınan kaynaklar için kullanılan zemin rengi.

Kitap genelinde 2. elden alınan kaynaklar için kullanılan zemin rengi.

1. ÜNİTE

İKİ KÜRESEL SAVAŞ ARASINDA DÜNYA

1.1. I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SİYASİ VE EKONOMİK SONUÇLARI

1.2. SSCB'NİN KURULMASININ ORTA ASYA TÜRK TOPLUMLARINDA MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİM

1.3. ORTA DOĞU'DA MANDA YÖNETİMLERİ KURULMASININ VE AFRİKA'DA SÖMÜRGECİLİK FAALİYETLERİNİN SİYASİ SONUÇLARI

1.4. MODERN KARA, DENİZ VE HAVA HÂKİMİYET TEORİLERİ

1.5. JAPONYA'NIN UZAK DOĞU'DA YENİ BİR GÜÇ OLMASI

1.6. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELER

1.7. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SOSYOKÜLTÜREL OLAYLAR VE BİLİMSEL GELİŞMELER

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

- Bir savaş için "dünya savaşı" kavramı kullanılmasının nedenleri neler olabilir?
- Rusya'da Çarlık rejiminin sona ermesi Türk dünyasını nasıl etkilemiş olabilir?
- Sizce büyük devletler Orta Doğu ve Afrika'da manda yönetimlerini hangi amaçla kurmuşlardır?

KAVRAMLAR

Sömürgecilik	Emperyalizm
Manda Yönetimi	Hiper Enflasyon
Propaganda	Hâkimiyet Teorisi
Nasyonal Sosyalizm	Faşizm
Komünizm	Gazavât

İKİ KÜRESEL SAVAŞ ARASINDA DÜNYA ÜNİTESİNİN KONULARA GÖRE ZAMAN DİZİNİ

1. Konu	2. Konu	3. Konu	Yıl	5. Konu	6. Konu	7. Konu
• Paris Barış Konferansı yapıldı. • Versay Barış Antlaşması imzalandı.			1919			
	• Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yıkıldı.	• San Remo Konferansı yapıldı.	1920			
	• NEP [Novaya Ekonomiçeskaya Politika (Yeni Ekonomik Politika)] uygulamaya konuldu.		1921			• Verem aşısı bulundu.
	• Enver Paşa vefat etti. • SSCB kuruldu.	• Irak, özerkliğini kazandı. • Ürdün, İngiliz mandası olarak kuruldu. • Mısır, bağımsızlığını kazandı.	1922			
	• Lenin'in ölümü ile Stalin başa geçti.		1924			
	• Zeki Velidî Togan Türkiye'ye geldi.		1925			
			1926	• Lübnan, bağımsızlığını kazandı. • Hicaz Krallığı ve Necd Sultanlığı kuruldu.		• Hitler "Kavgam" adlı kitabı yazdı (1924-1926).
			1927			• İlk sesli sinema filmi çekildi.
	• SSCB, 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı uygulamaya koydu.		1928			• C vitamini bulundu. • Penisilin bulundu.
			1929		• 1929 Dünya Ekonomik Buhranı yaşandı.	
		• Irak ve Suriye, bağımsızlığını kazandı.	1930			
			1931			• Empire State binası inşa edildi.
			1932		• ABD'de Roosevelt başkan seçildi.	
	• Türkistan istiklal mücadelesi sonlandırıldı.	• İngiltere, Yemen'in bağımsızlığını tanıdı.	1934			
	• Çeçen-İnguş Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu.	• İngiltere, Mısır'daki kuvvetlerini çekti.	1936			• Charlie Chaplin'in "Modern Zamanlar" filmi çekildi.
			1937		• Picasso "Guernica"yı çizdi.	
			1939		• Steinbeck "Gazap Üzümleri"ni yazdı.	

Görsel 1.1: Avusturya-Macaristan veliahdına suikast (Temsili)
(İtalyan Ressam Achille Beltrame, Domenica del Corriere)

Yukarıdaki görselde (Görsel 1.1) Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip'in (Gavrilo Prinsip) Avusturya-Macaristan Veliahdı François Ferdinand'a (Fransua Ferdinant) düzenlediği suikast resmedilmiştir. Bu olay I. Dünya Savaşı'nı başlatan kıvılcım olmuştur. Bu suikast, dört yıl süren dünya savaşına tek başına neden olabilir mi?

Yukarıdaki soruya ilişkin düşüncelerinizi yazarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

....
....
....
....
....
....

1.1 I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SİYASİ VE EKONOMİK SONUÇLARI

1.1.1. II. Dünya Savaşı'na Sebep Olan Stratejik ve Emperyalist Rekabet

XIX. yüzyılda Avrupa teknolojik, iktisadi ve kültürel alanda daha önce hiç olmadığı kadar güçlüdür. Bu dönemde Avrupa kıtası diğer kıtalara egemen durumdadır. Döneme güçlü olanın hayatta kalması gerektiğini savunan, gücü kutsayan bir anlayış hâkimdir. Bu anlayışa sahip Avrupa, dünyayı 1914 ile 1918 yılları arasında gerçekleşen küresel bir savaşa sürüklemiştir. Bu küresel savaşın yaşanmasında devletler arası özel sorunların [Alsace-Lorraine (Alsas Loren)], sömürgecilik yarışından doğan bloklaşma ve silahlanmanın etkisi olmuştur.

SÖMÜRGECİLİK

Bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında başka ulusları, devletleri, toplulukları siyasal ve ekonomik açıdan egemenliği altına alarak yayılmasıdır.

Savaş, büyük devletler arasındaki çıkar dengesinin bozulmasıyla başlamış ve birçok devleti de içine alarak devam etmiştir. Bu savaşın sonunda, bazı devletler parçalanmış, yeni devletler tarih sahnesine çıkmıştır.

Görsel 1.2: İlk tank (sol) ve modern tank (sağ)

Savaş, modern teknolojiyle donatılmış kendi endüstrisini çok hızlı bir şekilde geliştirmiştir. Tank (Görsel 1.2), savaş gemisi, bombardıman uçakları ve kimyasal silahların kullanıldığı savaş, dünya petrol tüketiminin de birkaç kat artmasına ve petrole bağlı dış politikanın doğmasına neden olmuştur. Orta Doğu petrol sahaları bir anda İngiliz, Fransız ve Amerikan çıkarlarının çatıştığı bir alan hâline gelmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda galiplerin düzenlediği Paris Barış Konferansı'nda, büyük devletler arasında ortaya çıkan fikir ayrılıkları devam ederken ABD **Yalnızlık Politikası** takip etmiştir. Fransa ile İngiltere arasında tazminat ve silahsızlanma konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Almanya ile imzalanan Versailles (Versay) Antlaşması, Avrupa'da oluşan sorunları çözmek yerine ertelemiş hatta yeni sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

II. Dünya Savaşı, 1919 Paris Barış Konferansı'nın çözemediği sorunlar nedeniyle I. Dünya Savaşı'nın devamı niteliğindedir. I. Dünya Savaşı'nın sonrasında oluşturulan yeni siyasi yapı, uluslararası siyasetin gerçekleriyle başa çıkabilecek kadar güçlü değildir. Avrupa devletleri, emperyalist rekabette hâkim güç olmak amacıyla güç dengesi, ittifaklar sistemi ve ortak güvenlik uygulamaları geliştirmiştir. 1920'li yıllarda uluslararası meseleler, İngiltere ve Fransa'nın egemenliğinde bulunan Milletler Cemiyetinin kararlarıyla çözümlenmektedir. Hâkim güç olan İngiltere ve Fransa, mevcut statükoyu korumaya yönelik politikalar üretmeye çalışırken Almanya silahlanmaya, Japonya Mançurya'da ilerlemeye, İtalya Habeşistan'ı işgale yönelik politikalarını hayata geçirmeye çalışmıştır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Japonya'da militarizmin güçlenmesine (1931), Almanya'da savaş yanlısı bir partinin zafer kazanmasına (1933) neden olmuştur. Ekonomik buhranın baskısından çıkmak isteyen Almanya, İtalya ve Japonya dünyayı yeniden paylaşmak istemişlerdir. Bu süreçte sınır problemleri ve ulus devletleşme sorunları da devam etmektedir. I. Dünya Savaşı ve Wilson İlkeleri ile çok uluslu imparatorluklar dağılmış ve ulus devletlerin kurulma süreci devam etmiştir. Yenilen devletlerde dış borçlar, tazminatlar ve krizin beslediği milliyetçilik duyguları etkili olmuştur.

Sonuç itibarıyla I. Dünya Savaşı'nın sonunda yapılan barış antlaşmalarındaki adaletsizlikler, savaş sonrası İtalya'nın taleplerinin İngiltere ve Fransa politikalarına uymaması, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Avrupa ekonomisini çöküş aşamasına getirmesi, Hitler'in iktidara gelmesiyle değişen Alman dış politikası ve Milletler Cemiyetinin yaptırım gücünden yoksun olması II. Dünya Savaşı'nın nedenlerini oluşturmuştur.

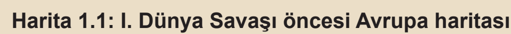
EMPERYALİZM

Bir devletin veya ulusun başka devlet veya ulusları kendi çıkarları doğrultusunda etkilemesidir. Emperyalizmde etkileyen devlet, etkilediği devletin kaynaklarından istifade eder.

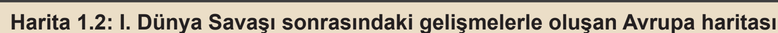
1.1.2. I. Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası Dünya Siyasi Haritasındaki Değişim

1. ETKİNLİK

Haritaları Karşılaştıralım

Harita 1.1: I. Dünya Savaşı öncesi Avrupa haritası

Harita 1.2: I. Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelerle oluşan Avrupa haritası

Yukarıda I. Dünya Savaşı öncesi (Harita 1.1) ve sonrasını (Harita 1.2) gösteren haritalar verilmiştir. Birinci haritaya göre ikinci haritada meydana gelen siyasi farklılıkları değerlendiriniz.

1.1.3. Paris Barış Konferansı ve Versailles (Versay) Barış Antlaşması

Görsel 1.3: Paris Barış Konferansı

Paris Barış Konferansı, I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri ile mağlup devletleri arasında imzalanacak barış antlaşmalarının koşullarını hazırlamak ve Osmanlı Devleti'nin topraklarını yeniden paylaşmak için toplandı (Görsel 1.3). Konferansa 32 devlet katıldı.

Hedefi Uzak Doğu'daki Alman sömürgelerini ele geçirmek olan Japonya konferansta pasif bir rol oynadı. İtalya'nın Fiume, Dalmaçya kıyıları ve bazı adalar ile ilgili talepleri kabul edilmedi. İtalya, teklifinin reddedilmesi üzerine konferansı terk etti. İtalya'nın konferansta bulunmadığı dönemde Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgaline karar verildi. ABD Başkanı Wilson (Vilsın) için bütün mesele, milletlerarası barışı tesis edecek Milletler Cemiyetinin kurulmasıydı. Bu durumda konferansa egemen olan ve hazırlanan barış antlaşmalarının özelliklerini belirleyenler, İngiltere Başbakanı Lloyd Greorge (Loyd Corc) ve Fransa Başbakanı Georges Clemenceau (Corc Klemensu) oldu.

Konferans bir Avrupa devletleri toplantısı olarak değil, galip gelenlerin kongresi olarak düzenlendi. Konferansta Sovyet Rusya, Almanya ve Osmanlı Devleti temsil edilmedi. ABD Başkanı Wilson'ın idealizmine karşılık Fransa Başbakanı Clemenceau ve İngiliz Başbakanı Lloyd George, Avrupa'nın **klasik diplomasisini** temsil ediyordu. Fransa'nın amacı, Almanya'nın hareket alanını daraltmak ve onu çökertmekti. İngiltere ise Alman donanmasını ortadan kaldırmak ve Almanya'nın tekrar Avrupa dengesini bozacak duruma gelmesini engellemek istedi.

Paris Barış Konferansı'nda Wilson İlkeleri gereği Cemiyet-i Akvamın (Milletler Cemiyeti) kurulmasına karar verildi. Milletler Cemiyetinin kurulmasından sonra ABD, **Monroe (Monro) Doktrini** adı verilen **Yalnızlık Politikası** çerçevesinde kendi kıtasına yöneldi ve cemiyete üye olmadı. Konferansta Wilson İlkeleri kâğıt üzerinde kaldı ve uygulamada bunlara riayet edilmedi. Wilson İlkeleri'nde yer alan selfdeterminasyon (ulusların kendi kaderlerini belirlemeleri ilkesi) yaygın olarak benimsenmesine karşın sürekli ya da adaletli olarak uygulanmadı. Savaş tazminatı, ismi değiştirilerek "tamirat borcu" adı altında antlaşma maddelerine konuldu. Yenilen devletlerden toprak alınmayacağına dair ilkeye de uyulmadı ve yenilen devletlerden topraklar alınarak başka ülkelere verildi. Sömürgeciliğin kaldırılmasıyla ilgili maddede yer alan karar da **manda-himaye** kavramına dönüştürülerek uygulandı.

MONROE DOKTRİNİ

1823 yılında açıklanan bu doktrine göre ABD, Avrupa'daki olaylara karışmayacak ve Avrupalı güçlerin Amerika kıtasındaki varlığına saygı gösterecek, Avrupa devletleri de Latin Amerika'da ortaya çıkan cumhuriyetler üzerinde yeni bir sömürge politikası gütmeyecektir. ABD bu politikasıyla bir yandan topraklarını genişletmiş, diğer yandan Latin Amerika'daki etkinliğini artırmıştır. 1898 İspanyol-Amerikan Savaşı, ABD'nin dünya politikasındaki etkinliğini artırmıştır. ABD, Asya-Pasifik'teki konumunu güçlendirirken daha önce müdahil olmadığı Avrupa politikasına da I. Dünya Savaşı'na kadar yavaş yavaş etki etmeye başlamıştır.

Amerika Yalnızlık Politikası ile Avrupalı devletleri Amerika'dan uzak tutmak istemiştir. Doktrin ilk bakışta Amerikalıların savunmasını amaçlamakla birlikte ABD'nin ilerideki yayılma hareketlerine bir hazırlık imkânı da oluşturmuştur. Amerika kıtasından Avrupalılar uzaklaştırıldıktan sonra ABD, Amerika kıtası üzerinde siyasi ve iktisadi bir nüfuz kurma yoluna gitmiştir.

Norman Davies, Avrupa Tarihi'nden uyarlanmıştır.

Konferansta Osmanlı Devleti'nin paylaşımı ile ilgili konularda anlaşmazlığa düşülmesi, Osmanlı Devleti ile barış antlaşmasının yapılmasına engel oldu. Osmanlı Devleti ile imzalanacak barış antlaşmasının maddelerinin hazırlanması için İtalya'da Nisan 1920'de San Remo Konferansı toplandı.

Paris Barış Konferansı'nda oluşturulan uluslararası ortam kalıcı bir barışın sağlanmasına imkân vermedi. Barış Konferansı I. Dünya Savaşı'nı başlatan nedenleri ortadan kaldırmadı. Hazırlanan barış antlaşmalarının mürekkepleri kurumadan birçok devlet antlaşma maddelerinin yeniden gözden geçirilmesini istedi. İtilaf Devletleri Paris'te taslağını hazırladıkları maddeleri Versay'da Alman yetkililere iletti ve Versay Antlaşması 28 Haziran 1919'da imzalandı. Antlaşmanın 231. maddesine göre Almanya savaşın tek sorumlusu ve savaş suçlusu ilan ediliyordu. Antlaşma maddeleri savaşta büyük kayıplar yaşamış olan Almanya için tam bir yıkım oldu.

2. ETKİNLİK

Paris Barış Konferansı'ndaki Devletler ve Politikaları

Politika	Devlet
Amacı, Almanya'nın donanmasını etkisiz hâle getirmek ve dünya üzerinde kendi egemen gücünü devam ettirmektir.	....
....	ABD
Konferansta etkili olamamıştır. Hedefi Uzak Doğu'daki Alman sömürgelerini ele geçirmektir.	....
....	İTALYA

1. Yukarıda politikalar ve bu politikaları uygulayan devletlerin karşılıklı olarak verildiği tabloda boş bırakılan yerlere doğru bilgileri yazınız.
2. Konferansa hâkim olan düşünce tarzı dünyada kalıcı bir barış ortamı oluşturabilir mi? Tartışınız.

I. Dünya Savaşı Sonunda İmzalanan Versay Barış Antlaşması

Versay Barış Antlaşması (28 Haziran 1919)

- I. Dünya Savaşı sonrasında ilk barış antlaşması, önemi dolayısıyla Almanya ile imzalandı. Alman heyeti Wilson İlkeleri'ni esas alarak itirazlarını yüksek sesle dile getirse de bunları dikkate alan olmadı ve antlaşma ültimatom şeklinde Almanya'ya imzalattırıldı.

Sınırlar
- Fransa'ya Alsace-Lorraine ve Saar (Sar) bölgesi verildi.
- Saar bölgesinde 15 yıl sonra plebisit (halk oylaması) yapılarak bölgenin kesin durumu tayin edilecekti.
- Polonya'ya Batı Prusya verildi.
- Danzig (Danzin) serbest şehir oldu.

Siyasal Hükümler
- Almanya, Avusturya ile birleşmemeyi taahhüt ederek Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanıdı.

Sömürgeler
- Almanya bütün sömürge topraklarından vazgeçti. Sömürgeleri **manda rejimi** adı altında İngiltere, Fransa, Belçika ve Japonya arasında paylaştırıldı.

Silahsızlanma
- Almanya'da mecburi askerlik kaldırıldı ve Alman ordusu 100 bin kişi ile sınırlandırıldı.
- Deniz kuvvetleri sınırlandırıldı. Almanya'nın denizaltı ve uçak yapması engellendi.

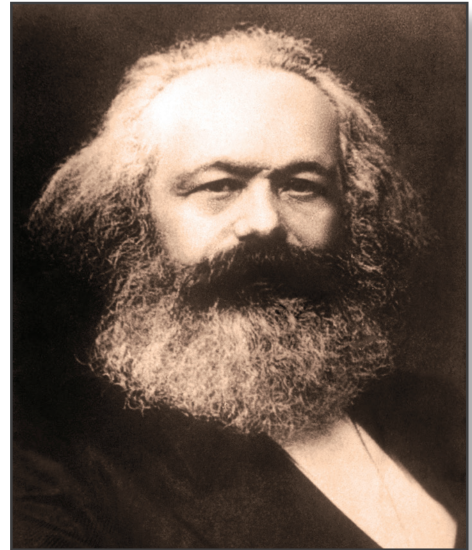
Tamirat Borçları
- Almanya'nın **tamirat borcu** adı altında savaş tazminatı ödemesine karar verildi.

1.1.4. İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde İdeolojiler

Komünizm

Özel mülkiyete dayalı kapitalist sistem yerine, ortak mülkiyete dayalı yaşamı amaçlayan toplumsal, ekonomik ve siyasi bir ideolojidir. Komünizmde işçi, patron gibi sınıfların olmadığı ve meta üretiminin son bulduğu komünist toplumu oluşturma ideali vardır. Komünist ideolojiye göre kimse kimseyi sömürmeyecek, herkes yeteneğince üretecek ve üretimden herkes ihtiyacına göre pay alacaktır. Komünizmde fabrika, çiftlik gibi üretim araç ve gereçlerinin kollektivite edilmesinin yanında tüketim de devlet tarafından düzenlenir.

Karl Marx [Karl Marks (Görsel 1.4)] ve Friedrich Engels'in (Firedrih Engels) Komünist Kongre'de verilen görev üzerine (1847-1848) yazdıkları Komünist Parti Manifestosu ile komünist ideolojinin kuralları ortaya konulmuştur. Manifesto, 1872'de **Komünist Manifesto** şeklinde değiştirilerek yayımlanmış ve dünyaya ilan edilmiştir.

Görsel 1.4: Karl Marx

Komünizm, ekonomik bir sistem olan sosyalizmin hem ekonomik hem de politik olarak ulaşmak istediği son aşamadır. Komünizmin uygulanma aşaması şöyledir: Burjuva sınıfı yok edilerek proletarya (işçi) sınıfının hâkimiyeti sağlanacak, bunun sonucunda sosyalist düzen kurulacak ve böylece hedeflenen ideal komünist sistem gerçekleştirilecektir. Komünistler yönetimi ele geçirirken isyan ve ihtilal gibi yasal olmayan yöntemleri tercih etmekte ve devleti ele geçirmek için her türlü yasa dışı mücadeleyi meşru bulmaktadır. Komünizmin en bariz özelliği parlamenter sistemi ve çok partili rejimi reddetmesidir.

İlk olarak Ekim Devrimi ile 1917 yılında Rusya'da uygulanma imkânı bulan komünizme katkıda bulunanların başında Lenin gelir. Sonrasında Stalin döneminde Komünist Parti faaliyetlerinde farklı uygulamalar başlatılmıştır. 1919'da Lenin'in uluslararası burjuvaziyi yıkmak ve Uluslararası Sovyet Cumhuriyeti idealini gerçekleştirmek amacıyla kurduğu Komintern 1943'te kaldırılmış, yerine benzer işlevi yürütecek Kominform 1947'de kurulmuştur. Böylelikle Rusya dışı komünistlerle bağ kurulmaya devam edilmiştir. Çin, Küba, Arnavutluk, Yugoslavya, Doğu Almanya, Çekoslovakya gibi ülkelerin yanında Afganistan, Yemen gibi İslam ülkelerinde de komünist yönetimler kurulmuştur.

Faşizm

Görsel 1.5: Benito Mussolini

Faşizm, İtalyanca "bir baltaya bağlanmış sopa demeti" anlamına gelen ve birlikten güç doğduğunu simgeleyen **fascio** sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük İtalya'da II. Dünya Savaşı'na giden süreçte milliyetçi özellikler barındıran diktatörlük yönetimini tanımlamak için kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda İtalya'ya vadedilen toprakların verilmemesi ve yeni dünya sisteminden dışlanması İtalyanların onurunu kırmıştır. Totaliter (baskıcı) ve gücü elinde tutan sistemler, güçlü İtalya'nın ortaya çıkmasında tek çare olarak görülmüştür. Bu anlayış İtalya'da ulusun idaresini, gücünü tek liderin karizmatik şahsında toplayan ve liderin şahsında devleti kutsayıp bireyi yok sayan faşizmi doğurmuştur. İtalya'daki bu anlayış, Benito Mussolini (Görsel 1.5) liderliğindeki Ulusal Faşist Partiyi ön plana çıkarmıştır. Faşist militan grup olan Kara Gömlekliler'in 1922'de Napoli'den Roma'ya yürümesi neticesinde İtalya Kralı, Mussolini'yi başbakan olarak atamak zorunda kalmıştır. Bu atama İtalya'da faşist idarenin kurulmasının önünü açmıştır. Mussolini'nin gövde gösterisine dönüşen Milano Mitingi'nde İtalyanların onurunu yüceltmek ve tüm İtalya'yı ortak bir hedefe kilitlemek için Roma İmparatorluğu'nun yeniden doğması ütopyası ön plana çıkarılmıştır.

İtalya, faşizm idaresiyle aşağıda sıralanan dış gelişmeleri yaşamıştır:

- 1935'te Etiyopya'yı işgal ettiği için Milletler Cemiyetinden uzaklaşmıştır.
- 1936'da Alman başarısını överek Roma-Berlin Mihveri'nden ilk kez bahsetmiştir.
- 1936-1939 İspanya iç savaşında kral lehine müdahil olmuştur.

Temelde liberalizm ve sosyalizme tepki olarak yayılma alanı bulan faşizm, İtalya'da belli oranda başarı sağlamıştır. Yeni dünya sisteminde yer bulamayan ve mevcut duruma direnen Japonya, İspanya, Arjantin gibi ülkelerde etkili olmuştur. Hırvatistan ve Macaristan gibi ülkelerde de faşist idareler kurulmuştur. Bu durum II. Dünya Savaşı öncesinde en önemli siyasi sorunlardan biri olmuştur.

Nasyonal Sosyalizm

II. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'da Nazi Partisi ve onun lideri Adolf Hitler tarafından uygulanan siyasi ve ekonomik sistem **nasyonal sosyalizm** olarak adlandırılmıştır. Totaliter bir sistem olan nasyonal sosyalizm, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın karşılaştığı yoksulluk ve işsizliğin bir sonucu olarak Nazi Partisi tarafından uygulanmıştır.

Nasyonal sosyalist sistemin Almanya'daki uygulayıcısı olan Nazi Partisi, 1918'de Alman İşçi Partisi olarak kurulmuş ve kısa süre sonra partinin adı Alman Sosyalist İşçi Partisi (NSDAP) olarak değiştirilmiştir. Bu yeni partinin **Nazizm** olarak adlandırılan programı, totaliter bir özelliğe sahiptir. Nazizme göre bireyin hayatındaki her şeyden yönetim sorumludur. Zararlı kitapların ve yoz sanatın imhası esastır. Alman ırkı üstün kabul edilir ve ırklar arası evlilikler yasaktır.

Görsel 1.6: Adolf Hitler

Almanya'da yaşanan silahlı çatışma ortamı neticesinde Nazi Partisi meclise girmiş, devamında yaşanan hükûmet bunalımıyla 1933'te Adolf Hitler (Görsel 1.6) başbakanlığa getirilmiştir. Hitler, bir müddet sisteme dokunmamış, kendi kadrolarını devlet kademelerine getirmiştir. Sonrasında demokratik kurumların işlevselliğini yıkarak nasyonal sosyalizm düzenini yerleştirmiştir.

Nazi Partisi, siyasetini üç temel esas üzerinden belirlemiştir.

- Temelde Alman ırkını üstün saymak,
- Çingene, Yahudi ve komünistlerin Almanya'daki varlığına son vermek,
- Versay Antlaşması'nın onur kırıcı etkilerini yok etmek,

Nazizm, kitleleri peşinden sürüklemede faşizmin "Devlet ideal ve ebedîdir." anlayışı yerine "üstün ırk" kavramını ön plana çıkarmıştır.

1.2 SSCB'NİN KURULMASININ ORTA ASYA TÜRK TOPLUMLARINDA MEYDANA GETİRDİĞİ DEĞİŞİM

I. Dünya Savaşı başladığında sosyal ve ekonomik yapısı kötüleşen Rusya'da 24 Şubat 1917'de 200 bin işçinin katıldığı grevi bastırmak için gelen askerlerin de greve katılmasıyla bakanlar ve generaller tutuklanmaya başlandı. 8 Mart 1917'de yeniden bir halk hareketiyle işçi ve askerler yönetimi ele aldı. 1917 Mart'ında Çar II. Nikola tahttan ayrıldı ve yerine Devrimci Hükûmet (Geçici Hükûmet) kuruldu. Devrimci Hükûmet içerisindeki Bolşevikler, "barış, ekmek ve toprak" sloganıyla yaptıkları hükûmet içi bir darbeyle Menşevikleri bertaraf ederek iktidarı ele geçirdi. 3 Mart 1918 tarihli Brest Litowsk (Birest Litovsk) Antlaşması ile Bolşevik Rusya I. Dünya Savaşı'ndan çekildi.

Sovyet Rusya 1917-1939 yılları arasında **göreli güçsüzlük** döneminde Avrupa'da barışın yerleşmesi için uğraştı. Bu dönemde Sovyet Rusya ideolojik hedeflerine siyasi hedeflerinden daha çok önem verdiğinden tarafsızlık ve saldırmazlık politikasını izledi. Ayrıca ihtilal içinde ihtilal yapan Lenin, azınlıkların da desteğini alabilmek için selfdeterminasyon politikasını benimsediklerini ilan etti. Bu vaat Rusya'daki Müslüman toplumunda önemli miktarda Bolşevik taraftarının ortaya çıkmasına neden oldu.

Lenin'in 1924'te ölümüyle iktidara gelen Stalin -namıdiğer Koba- sosyalizmi daha etkili kılmak için çeşitli politikalar uygulamaya koydu. **Kolhoz**ların kurulması da bunlardan biriydi. Bu kolektif devlet çiftliklerinin kurulmasının temel nedeni, Sovyet nüfusunun %70'inin çiftçilerden oluşmasıydı. Kolhoz uygulaması kapsamında yapılanlar şöyle sıralanabilir:

- Özel mülkiyete son verilerek kamu mülkiyeti getirildi.
- Bütün köylülerin kolhozlarda toplanması sağlandı.

BOLŞEVİK-MENŞEVİK

Bolşevikler, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinde Lenin'in önderlik ettiği gruptur. 1903'teki parti kongresinde etkili olan ve çoğunluğu ele geçiren bu gruba **Bolşevik** (çoğunlukta olanlar), Batı Avrupa tarzı sosyal demokrasiyi savunan azınlıkta kalan gruba ise **Menşevik** (azınlıkta olanlar) denmiştir.

• Köylüye mülk olarak sadece evleri bırakıldı. Daha sonra bunlara da el konuldu.

Tüm bunlar, selfdeterminasyon umuduyla Sovyet idaresine bel bağlamış Rusya egemenliğindeki tüm Türkleri hayal kırıklığına uğrattı. Getirilen her yeni uygulama baskı ve zulmü daha da artırdı. Sovyetlerin ağları tüm Türkistan'ı ördü (Harita 1.3).

Görsel 1.7: Lenin

Vladimir Ilyiç Ulyanov Lenin (Vıladimir İliç Ulyanov Lenin) (1870-1924)

Lenin (Görsel 1.7) Sovyetler Birliği kurucu lideridir. 22 Nisan 1870'te Simbirsk kentinde doğmuştur. Kazan Üniversitesi Hukuk Fakültesinden eylemleri nedeniyle atılmıştır.

7 Kasım 1917'de Bolşevikler iktidarı ele geçirince Halk Komiserleri Kurulunun başkanlığına seçilmiştir. 21 Ocak 1924'te Gorki kentinde ölmüştür.

Sina Akşin, Kısa 20. Yüzyıl Tarihi'nden düzenlenmiştir.

Görsel 1.8: Stalin

Jozef Visarionoviç Stalin (Yozıf Visarinovik Sıtalin) (1879-1953)

Stalin (Görsel 1.8),1879'da Gürcistan'ın Gori kasabasında doğmuştur. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin Bolşevik kanadı saflarında yer almıştır. Lenin'in 1924'te ölümünden sonra SSCB'yi artan bir baskıyla yöneten ve II. Dünya Savaşı'nın sonunda denetimini bütün Doğu Avrupa'yı kapsayacak şekilde genişleten bir diktatör olmuştur. 5 Mart 1953'te ölmüştür.

Sina Akşin, Kısa 20. Yüzyıl Tarihi'nden düzenlenmiştir.

Harita 1.3: SSCB'nin Türkistan'a yayılması ve Türkistan millî mücadele bölgeleri

Türkistan Millî Mücadelesi ve Basmacı Hareketi

Rus işgallerinin yaşandığı dönemde Türkistan Türkleri (Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen) ile Azerbaycan, Tatar, Kırım, Avar, Dağıstan gibi Türk toplulukları arasında bir birlik kurulamadı. 1905 Rus Devrimi'nin ortaya koyduğu ortamda bazı Müslüman aydınların girişimleri ile bu boşluğu doldurmak için kongreler toplandı. Kongreler sonunda oluşturulan 15 kişilik İcra Heyetinin Rusya Müslümanlarının haklı sesini dünyaya duyurma yolundaki tüm girişimleri sonuçsuz kaldı.

Rus Çarlığı'nın I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle imparatorluğun dağılacağı fikri Rusya Müslümanlarını hareketlendirdi. Savaş ortamında Rusya'nın uyguladığı tedbirler Türkistan'da dil, din, kültür ve ideal birliği olan ve Rusya Müslümanlarını bir araya getirmeyi hedefleyen Alaş Ordacıları ve reformcu aydınları harekete geçirdi.

Rus emperyalizmine ve onun getirdiği cahilliğe karşı özellikle eğitim ve kültür alanında mücadele veren **Ceditçiler,** Rusya'nın seferberlik adı altında Türkistanlıları cephe hizmetlerine alacağının duyulması ile Semerkant'ta toplandı. Ceditçiler önce bu durumu protesto etmek, sonra ayaklanma çıkartmak ve ardından Türkistan'ın bağımsızlığını ilan etmek için uzlaştı. Rusya'nın seferberlik ilan ederek yaklaşık 500 bin Türk'ü askere almak istemesiyle Hocent merkezli protestolar başladı. Bu protestoların kanlı bir şekilde bastırılması üzerine Temmuz 1916'da Millî İstiklal Ayaklanması başladı. Ayaklanmanın parolası **"**Çar ve Ruslar defolun, Müslümanlara hürriyet!" oldu.

17 Nisan 1917'de Taşkent'te toplanan Türkistan Müslüman Kongresi'nde alınan kararlar, Rusların zaman kazanma arzusu ve Türklerin hürriyetleri konusunda taviz vermemeleri nedeniyle sonuçsuz kaldı. Bu belirsiz ortamda Türkistan'da Bolşevik İhtilali, komünizmin ateşli savunucuları olan demir yolu işçileri sayesinde demir yolları boyunca hızla yayıldı. Ayrıca Rus subay ve memurlarının da ihtilalin içerisinde yer almasıyla rejim değişse de Türkistan'da değişen bir şey olmadı.

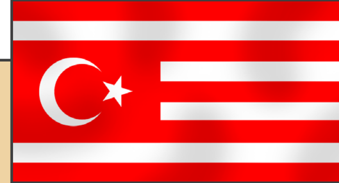
Sovyet iktidarı ve Lenin'in temel siyaseti "Önce parçala, sonra yönet." anlayışı üzerine kurulmaktaydı. Bu anlayışla Rus Komünist İhtilal Komitesi, Taşkent'te iktidarı ele geçirerek 22 Kasım 1917'de yönetiminde tek bir Türk'ün olmadığı Türkistan Sovyet Komiserliğini kurdu. 1918'de **Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası** kabul edildi. 1920'de ise bölgede tamamen Sovyet idaresi kurulmuş oldu.

Basmacı Hareketi: Rusların Hokand Millî Hükûmetini devirmesinin ardından yaptığı katliamlara tepki olarak Ergaş Korbaşı önderliğinde başlatılan Türkistan'ın millî mücadelesidir.

Basmacı Hareketi olarak adlandırılan bu mücadele üç döneme ayrılabilir:

Görsel 1.9: Enver Paşa

Enver Paşa (1881-1922)
Osmanlı Harbiye Nazırı (Millî Savunma Bakanı)

Enver Paşa (Görsel 1.9) 1881'de İstanbul'da doğmuştur. 1903'te kurmay yüzbaşı olarak Harp Akademisinden mezun olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucuları arasına katılmış, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde önemli rol oynamıştır. 31 Mart Olayı'nda Hareket Ordusuna katılmıştır. 23 Ocak 1913'te İttihat ve Terakki tarafından düzenlenen Babıali Baskını'na katılmıştır. 1914'te Sait Halim Paşa Hükûmetinde harbiye nazırı olmuştur.

Enver Paşa, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na Almanların yanında katılmasında etkin rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi ile sonuçlanmasından sonra Berlin'e gitmiştir. Batum'da Türkiye Şûraları Partisini kurarak Türkistan'ı kurtarma hareketini yürütmüş ancak Rus kuvvetleri karşısında başarılı olamamıştır. 4 Ağustos 1922'de Tacikistan'da, Belcivan yakınlarında bir çatışmada şehit olmuş ve Çeğen köyüne defnedilmiştir. Naaşı Türkiye'ye getirilmiş ve 4 Ağustos 1996'da yapılan devlet töreniyle İstanbul'daki Hürriyet-i Ebediye Tepesi'ndeki anıt mezara defnedilmiştir.

M. Şükrü Hanioğlu, Enver Paşa, İslam Ansiklopedisi, Cilt 11, s.261-262'den düzenlenmiştir.

1. 1918-1921 yılları arasındaki dönem
2. Enver Paşa'nın lider olduğu 1921-1922 yılları arasındaki dönem
3. Enver Paşa'nın şehit edilmesiyle başlayan 1922-1935 yılları arasındaki dönem

Türkistan'da 1916'da başlayan isyanlar 1918'de Fergana Vadisi'nin tamamına yayılarak Türkistan millî mücadelesine dönüştü. "Türkistan, Türkistanlılarındır." parolasıyla yola çıkılan bu mücadeleye köylülerin yanında sanatkârlar, din adamları ve reformistler de katıldı. Fergana'dan sonra Harezm ve Buhara'nın da ele geçirilmesi ile millî direniş üç merkezden yürütüldü.

Her korbaşının kendi bölgesinde hükümdarlığını ilan ettiği, Türkistan'ın tek bayrak altında toplanmaktan mahrum olduğu bir dönemde, 8 Kasım 1921'de Enver Paşa Buhara'da ortaya çıktı. Burada "tam bağımsız Türkistan" için mücadele etmeye karar verdi. Kısa bir süre sonra Basmacı Hareketi'ni tek elde topladı. Bu dönem millî direnişin zirvesi oldu. 1922'de bir baskın neticesinde Enver Paşa'nın şehit edilmesi üzerine üçüncü dönem başladı.

1924'te hareket Ruslar tarafından bastırılsa da direniş aralıklarla 1935'e kadar devam etti. 1936'da Sovyet Türk devletleri kurularak SSCB'ye bağlandı ve Türkistan millî mücadelesi tamamen sonlandırıldı.

Görsel 1.10: Şeyh Şamil

Gazavât/Müridizm Direniş Hareketi

On sekizinci yüzyılda Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'yı istilasına karşı ortaya çıkan ve Şeyh Şamil (Görsel 1.10) ile özdeşleşen dinî ve millî direnişi, Ruslar **Müridizm Hareketi**, Müslümanlar **Gazavât** olarak adlandırmıştır. Gazavât, farklı dillerin konuşulduğu, farklı etnik kökene sahip halkların bulunduğu Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığının hedeflendiği tasavvuf kökenli bir siyasi hareket olmuştur. Harekete dâhil olanlar, Ruslara karşı verdikleri mücadelenin yanında kabilecilik ve ayrımcılığa karşı da büyük mücadeleler vermişlerdir. Aynı coğrafyada yaşayan Kuzey Kafkasya Müslümanlarının bir tarikat çatısı altında, bir imama bağlanarak birbirlerini kardeş kabul etmelerini, böylece kavmiyetçilik ve bölgecilikten doğan ayrımcılığı ortadan kaldırmalarını hedeflemişlerdir.

Kuzey Kafkasya'nın doğusunda yer alan Çeçenistan'da halk, Kuzey Kafkasya'nın Rus İmparatorluğu tarafından işgaline ve kolonileştirilmesine karşı 1818-1917 yılları arasında büyük mücadeleler vermiştir. Bölgedeki Rus baskısı 19. yüzyılda artmış, Kuzey Kafkasya topluluklarının bağımsızlığını ve geleneksel hayat tarzını tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Yaşanan bu gelişmeler karşısında İmam Mansur, Kuzey Kafkasya halkları arasında dinî kimliğe dayalı bir bütünlük ve dayanışma hareketini ortaya çıkarmıştır. Şeyh (İmam) Şâmil ise 1835 yılında topladığı şûrada alınan kararlar doğrultusunda bölgedeki Rus iş birlikçisi hanlarla mücadeleye girişip halkın Gazavât Hareketi'nin yanında yer almasını sağlamıştır.

Bağımsız bir Kafkasya devleti ideali ile başlatılan Gazavât Hareketi, hedefine ulaşamasa da Müslüman Kafkasya halkları arasında ortak bir vatan bilinci oluşturmuştur. Sovyet Devrimi'nden sonra bu bilinci yok etmek isteyen yöneticiler, yine tasavvufi geleneğin tepkisiyle karşılaşmıştır. Gazavât, 1917-1922 yılları arasında Sovyet yönetimi tarafından millî bir kurtuluş hareketi, ilerici ve demokratik bir direniş olarak değerlendirilmiştir. Sovyet yönetimi, II. Dünya Savaşı sürecinde bu hareketin Sovyet halklarında millî uyanışa yol açacağı düşüncesiyle, Müridizm başta olmak üzere, sosyalist içerikli olmayan millî kurtuluş hareketlerini feodal ve burjuva hareketleri olarak nitelendirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla Grozni'nin kontrolünü ele geçiren General Cahar Dudayev, Çeçen İşkerya Cumhuriyeti'ni (ÇİC) ilan etmiştir. ÇİC ve Rusya Federasyonu arasındaki çatışmalar 1990'ların ilk yarısında artarak 1994'te bir savaşa dönüşmüştür. 1997'de imzalanan Hasavyurt Antlaşması'yla Çeçenistan'a yarı özerklik verilmiş fakat 1999 Eylül'ünde Rus kuvvetlerinin Çeçenistan'ı tekrar işgal etmesiyle barış son bulmuştur.

Görsel 1.11: Mehmet Emin Resulzâde

Azerbaycan ve Mehmet Emin Resulzâde (1884-1955)

Oğuzların devamı olarak Hazar Denizi'nin güneybatısında yer alan bölgede yaşayan Türklere **Azeri Türkü** denmiştir. Bu bölge 1828 Türkmençay Antlaşması ile iki bölgeye ayrılmış ve bölgenin kuzeyi Rus idaresine, güneyi İran hâkimiyetine bırakılmıştır.

1901'de "Millî Azatlık Hareketi" ile Çar idaresine karşı başlatılan millî direniş sonuçsuz kalmıştır. Bu ortamda Mehmet Emin Resulzâde (Görsel 1.11) gibi bir lider ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik ve devletçilik kabiliyetlerinde çok ileri düzeyde tesir gücüne sahip olan Resulzâde; İsmail Gaspıralı, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi güçlü fikir insanlarından etkilenmiştir. Çarın baskıları sonrasında 1908'de İran'a gitmek zorunda kalmıştır.

1911'de kurulan **Musavat Partisi** ile Azerbaycan millî direnişi, siyasi bir boyut kazanmıştır. I. Dünya Savaşı ile şiddeti artan baskılar Ekim Devrimi ile nispeten hafiflemiştir. Bu dönemde siyasi parti sayısı artmıştır. Rusya Müslümanları Millî Şûrasının toplanması ve İcra Komitesinin seçilmesi ile Azerbaycan'ın her tarafında millî bağımsızlık ateşi yeniden alevlenmiştir. Bu gelişmeler sonrasında 28 Mayıs 1918'de Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurularak bağımsızlık ilan edilmiştir. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan Osmanlı Devleti olmuştur. 23 ay varlığını devam ettiren bu devlet, Türk tarihinin cumhuriyet rejimiyle idare edilen ilk devletidir. Bu zamana kadar coğrafi bir terim olan Azerbaycan kelimesi siyasi bir kimliğe bürünmüştür. Gence'de Nuri Paşa komutasında Osmanlı ve Azeri askerlerinden oluşan Kafkas İslam Ordusu kurulmuştur. Bakü, Ermeni işgalinden kurtarılarak başkent yapılmıştır.

Kurulan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin üç ideali, "Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak" olmuştur. Bu idealler renklerle sembolize edilmiş ve Azerbaycan bayrağının üç temel rengini oluşturmuştur. Sovyet idaresi 28 Nisan 1920'de bu devlete son vererek yönetimi ele almıştır. Millî aydın ve din adamları; Pantürkist, Panislamcı ve Türkiye ajanı gibi yaftalar vurularak zindanlara atılmış veya öldürülmüşlerdir. Mehmet Emin Resulzâde bu ortamda Türkiye'ye kaçmıştır. Lenin ile başlayan Sovyet baskısı, 1991 yılının sonlarında SSCB'nin resmen dağılmasıyla Azerbaycan Devleti'nin yeniden kurulmasına kadar sürmüştür.

Görsel 1.12: Ahmet Zeki Velidî Togan

Başkortostan ve Ahmet Zeki Velidî Togan (1890-1970)

Kökenleri Kıpçak Türklerine dayanan Başkortlar, Altınorda Devleti'nin yıkılmasıyla diğer Türk toplulukları gibi dağılmışlardır. 1646'da başlayan ve 1661-1765 yılları arasında en şiddetli evresini yaşayan Rus işgallerine karşı başarılı karşı duruşlar gösteremeyen Başkortlar, yenileşme hareketlerine önem

vermiş ve millî şuurlarını korumayı başarmışlardır. Bolşevik İhtilali'nin getirdiği ortamdan istifade ederek millî hareketleri yeniden başlatmışlardır. Başkortlar, Ahmet Zeki Velidî Togan (Görsel 1.12) önderliğinde Rusya Müslümanları Kongresi'ne katılmış ve 1919'da Togan'ın liderliğinde Başkort Otonom Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Ahmet Zeki Velidî Togan, devlet başkanlığı sırasında Sovyet yönetimiyle arası açılınca Güney Türkistan'a gitmiş ve Basmacı Hareketi'ne katılmıştır.

Başkortların millî mücadelesinin sembol ismi olan Ahmet Zeki Velidî Togan, 10 Aralık 1890'da Başkort bölgesi İşimbay kazası Küzen köyünde doğmuştur. İlk eğitiminde anne ve babasının katkısı pek fazladır. Yükseköğrenimini Kazan ve Ufa şehirlerinde tamamlamıştır. Rus DUMA Meclisinde oluşturulan uzman heyette Başkort temsilcisi olarak görev yapmıştır. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra siyasete atılmıştır. Başkort Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasında aktif görev alıp kısa bir süre sonra devlet başkanı olmuştur. 1921'de Türkistan Millî Birliğinin başına getirilen Togan, Basmacı Hareketi'ne katılarak Bolşeviklerle mücadeleye girişmiştir.

Ahmet Zeki Velidî Togan, 1923'te hareketin başarısız olması üzerine İran, Afganistan ve Hindistan üzerinden Avrupa'ya gitmiş ve 1925'te Türkiye'ye gelmiştir. Yurt dışı ve yurt içinde birçok üniversitede görev yapmıştır. 1970'te İstanbul Üniversitesinde görev yaptığı sırada geçirdiği bir ameliyat sonrasında vefat etmiştir. Ahmet Zeki Velidî Togan, şüphesiz Türk-İslam tarihi açısından iyi bir bilim insanı, Türk tarihi açısından fedakâr bir siyasetçidir.

1.3 ORTA DOĞU'DA MANDA YÖNETİMLERİ KURULMASININ VE AFRİKA'DAKİ SÖMÜRGECİLİK FAALİYETLERİNİN SİYASİ SONUÇLARI

Orta Doğu kavramı, coğrafi bir tanımlamadan ziyade Batı medeniyeti tarafından belirlenen siyasi bir terimdir. Dolayısıyla zaman içinde Batı'nın bölgedeki çıkarları ve müdahaleleri çerçevesinde sınırları değişikliklere uğramıştır. Orta Doğu, dar kapsamlı bakış açısıyla Türkiye, İran, Mısır üçgenini ve bu üçgen içerisinde yer alan ülkeleri kapsar. Geniş kapsamlı bakış açısıyla bu devletleri ve onlara komşu olan bazı Müslüman ülkeleri (Kuzey Afrika, Sudan, Somali, Pakistan, Afganistan gibi) içine alır (Harita 1.4).

Harita 1.4: Dar ve geniş anlamda Orta Doğu sınırları

1.3.1. Osmanlı Devleti'nin Yıkılışının Orta Doğu'ya Etkileri

Orta Doğu, tarihî süreç içerisinde Sümer, Babil, Mısır, Pers, Helen, Roma, Arap, Moğol ve Türk imparatorluklarının sınırları içinde yer almıştır. Bölge, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar İran hariç olmak üzere Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olmuştur. Orta Doğu'nun dünya politikasında Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında kültürel ve ekonomik alanda önemli bir kesişim noktası olması bakımından tarihî bir rolü vardır. Orta Doğu üç semavi din olan Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlığın doğuş yeridir. Coğrafi keşiflerle önemi azalan Orta Doğu, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması, hava yollarının devreye girmesi ve petrol üretiminin artmasıyla yeniden önem kazanmıştır. Özellikle petrol kaynaklarının zenginliği Orta Doğu'yu büyük devletler için bir rekabet alanı hâline getirmiştir. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda İngiltere'ye tanımış olduğu kapitülasyonlar sayesinde bölgedeki çıkarlarını muhafaza etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İttifak grubunda yer alması, İtilaf Devletleri'nin bölgeye yönelik paylaşım planları hazırlamalarına yol açmıştır. Bu planlar doğrultusunda gizli anlaşmalar yapılmıştır. Bu gizli anlaşmalar şunlardır:

McMahon (Mekmehın) Antlaşması (1915)

İngiltere'nin Mısır Valisi McMahon (Görsel 1.13) ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin arasında yapılmıştır. Bu gizli anlaşmaya göre McMahon, Arapların Osmanlılara karşı isyan etmesi hâlinde, Arap Yarımadası ile Suriye ve Irak'ı içine alacak Arap bağımsızlığını tanımayı kabul edecektir. Buna karşılık Şerif Hüseyin de İngiltere'ye ekonomik konularda öncelik verecektir.

Görsel 1.13: Henry McMahon

Sykes-Picot (Saykıs Piko) Antlaşması (1916)

İngiltere [Mark Sykes (Görsel 1.14)] ve Fransa (Georges Picot) arasında imzalanmıştır. Bu gizli anlaşmaya göre Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve İstanbul Rusya'ya; Adana, Antakya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa'ya; Musul hariç olmak üzere Irak İngiltere'ye bırakılmıştır. Filistin'de biçimi daha sonra Rusya ve öteki bağlaşık ülkelerle ve Mekke Şerifi'nin temsilcisiyle danışılarak kararlaştırılacak olan uluslararası bir yönetim kurulacaktır. Ekim Devrimi'nden sonra Çarlık Rusya bu anlaşmadan çekilmiştir.

Bölge üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen emperyalist devletler, bağımsızlık ve milliyetçilik gibi söylemleri kullanarak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine son vermiştir. Bu güçler, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla bölgede etnik ve dinî farklılıklara dayalı ve istedikleri gibi idare edebilecekleri manda yönetimleri kurmuşlardır. Orta Doğu'daki çıkarları doğrultusunda kargaşa unsuru olarak etnik ve dinî farklılıkları her zaman kullanmışlardır.

Görsel 1.14: Mark Sykes

Henry McMahon'ın Şerif Hüseyin'e Yazdığı 24 Ekim 1915 Tarihli Mektup

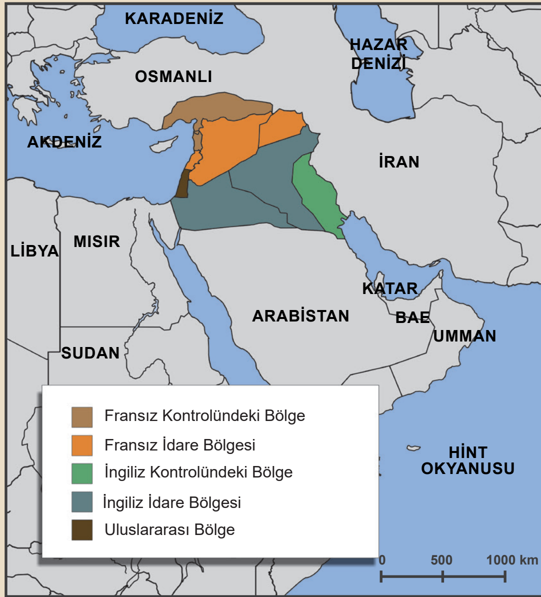
... Mersin ve İskenderun bölgeleri ile Şam'ın batısında uzanan Suriye limanları, Hama, Humus ve Halep Arap bölgelerine dâhil edilemez. (...) Yukarıdaki düzeltmelerin dikkate alınması ve Arap şeyhleriyle yapılan mevcut antlaşmalara zarar vermemesi koşuluyla diğer sınırları kabul ederiz.

Büyük Britanya'nın müttefiklerinin (Fransa) çıkarlarına zarar vermeden serbestçe hareket edeceği sınırlar boyunca uzanan bölgede senin mektubuna cevap olarak hükûmetim adına teminatta bulunabilirim. (...)

Tayyar Arı, Orta Doğu, s. 78

3. ETKİNLİK

Haritaları Karşılaştıralım

Harita 1.5: Gizli antlaşmalara göre oluşturulmak istenen manda idareleri

Harita 1.6: Günümüz Orta Doğu coğrafyası

I. Dünya Savaşı'nda imzalanan gizli antlaşmaların Orta Doğu'nun sınırlarının çizilmesindeki etkisini, yukarıdaki haritalar (Harita 1.5, 1.6) üzerinden değerlendiriniz.

1.3.2. Büyük Güçlerin Orta Doğu ve Afrika Politikaları

Orta Doğu coğrafyası; coğrafi konumu, sosyokültürel özellikleri ve doğal kaynakları ile tarih boyunca devletlerin egemen olmak istedikleri bir bölge oldu. Bölgedeki önemli yer altı kaynaklarının Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde olması, sanayileşmiş Avrupa devletlerini Osmanlı Devleti'ni yıkmaya yönelik politikalar oluşturmaya yöneltti. İngiltere ile Fransa arasında imzalanan ve Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılmasını içeren Sykes-Picot Antlaşması ile Orta Doğu'da bir Yahudi devleti kurulmasını kapsayan Balfour (Balfur) Deklarasyonu, Orta Doğu'nun şekillenmesindeki önemli yapı taşlarından oldu.

Bölge, Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi ile emperyal devletler olan İngiltere ve Fransa'nın paylaşım alanı hâline geldi. İngiltere, Arap halkını Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmak için özellikle Mekke Şerifi Hüseyin ile birtakım antlaşmalar yaptı. Araplara, Arap Devletleri Konfederasyonu kurmayı vadederek bazı Arap aşiretlerini bağımsızlıklarını elde etmeleri için kışkırttı.

Bolşeviklerin gizli antlaşmaları açıklaması ve ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girince yayımladığı Wilson İlkeleri üzerine İngiltere ve Fransa, 7 Kasım 1918'de bölge ile ilgili bir deklarasyon yayımladı. Bu deklarasyona göre Orta Doğu bölgesinde halkların kendi serbest seçimlerine dayanan millî hükûmet ve idareler kurulacaktı.

BALFOUR DEKLARASYONU

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Balfour, 2 Kasım 1917'de Uluslararası Siyonizm Hareketi'nin liderlerinden Lord Rothschild'a (Lord Rotşayıld) bir mektup göndererek Filistin'de Yahudilere bir yurt kurulması çabasının ülkesi tarafından destekleneceğini bildirdi. Böylece Amerika'nın sempatisini kazanmayı amaçladı. Diğer İtilaf Devletleri tarafından da desteklenen bildiri, bölgede kurulacak İsrail Devleti'nin temeli oldu.

4. ETKİNLİK

Madde 22 (Versay Antlaşması)

Son savaşın bir sonucu olarak daha önce kendilerini yöneten devletlerin egemenliğinden çıkmış olan ve modern dünyanın çetin koşulları altında henüz kendi başlarına ayakta duramayacak konumdaki halkların yaşadığı sömürgelere ve topraklara şu ilke uygulanmalıdır: (...)

Manda yönetiminin karakteri ilgili halkın gelişim evresine, yaşanan toprağın konumuna, ekonomik koşullarına ve başka benzer durumlara göre farklılık göstermek zorundadır. (...)

Orta Afrika halkları topraklarında asayiş ve ahlak düzeni korunacak, din ve vicdan özgürlüğü sağlanacaktır. Köle ticareti, silah ve içki kaçakçılığı gibi suistimaller yasaklanacaktır. Kolluk hizmetleri dışındaki tahkimatların, askerî üs ve deniz üslerinin kurulmasının ve yerli halka askerî eğitim verilmesinin önlenmesi mandater ülkenin güvencesi altına alınacaktır. Aynı zamanda Milletler Cemiyetinin diğer üyelerine ticaret ve alışveriş için eşit fırsatları sağlayacak koşullar oluşturulacak ve tüm bu çerçevede ilgili toprağın idaresinden mandater ülke sorumlu olacaktır.

Güneybatı Afrika ve Güney Pasifik Adaları'nın belli bir kısmında seyrek nüfuslu, yüzölçümü bakımından küçük, uygarlık merkezlerinden uzak veya mandater ülkeyle coğrafi bakımdan bitişik birtakım topraklar vardır. Bunlar için en iyi yol, yerli ahalinin çıkarları lehinde, yukarıda belirtilen teminatlara da uyularak mandater ülkeye ait toprakların ayrılmaz parçaları olmaları ve mandater ülkenin yasaları çerçevesinde idare edilmeleri olabilir.

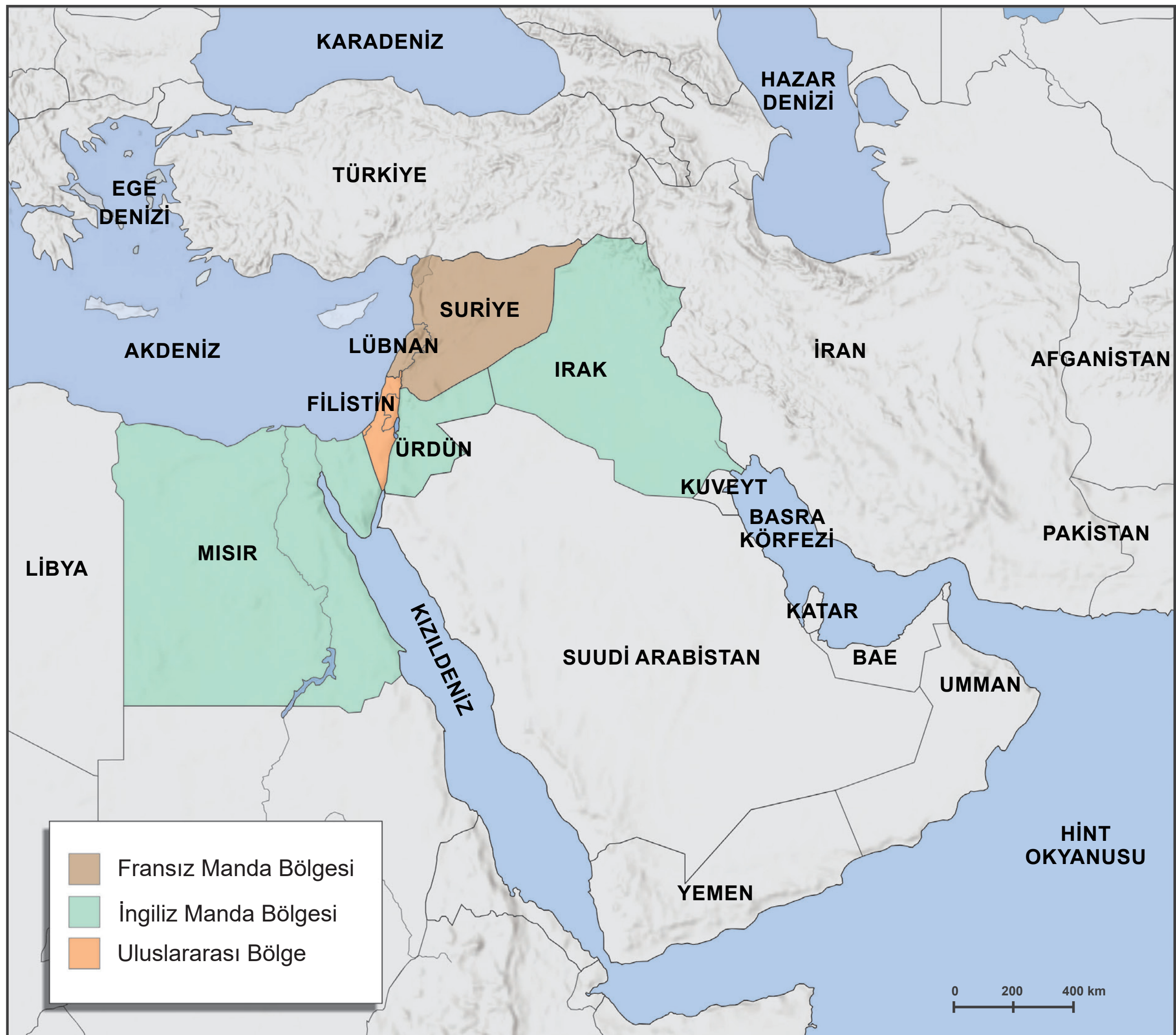
Fransız Yazar Georges Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s.117

Metinden yararlanarak aşağıdaki soruyu cevaplayınız.
Gerçekte bir sömürü düzeni olan mandacılığın Milletler Cemiyeti tarafından bu şekilde tanımlanmasının amacı ne olabilir?

Paris Barış Konferansı'na katılan Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal, Arap bağımsızlığını savundu fakat verilen sözlere ve yapılan antlaşmalara rağmen dikkate alınmadı. Orta Doğu'nun paylaşımı için 24 Nisan 1920'de San Remo Konferansı düzenlendi. San Remo Konferansı'nda Avrupa devletleri, kurulacak manda yönetimleri ve bunların paylaşımı konusunda anlaşmaya vardı. İngiltere daha önce aldığı Mısır ve Basra Körfezi dışında Ürdün, Irak ve Filistin'i; Fransa ise Lübnan ve Suriye'yi manda yönetimi hâline getirdi. Büyük devletlerin kurdukları bu sistem karşısında oluşan etkin ve şiddetli muhalefet, Batılı devletlerin ileride hesaplaşmak zorunda kalacakları milliyetçi güçleri harekete geçirecekti.

a) İngiltere'nin Orta Doğu Politikaları

Orta Doğu, İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını sağlayan önemli bir konumdaydı. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ile Orta Doğu'nun önemi daha da arttı. İngiltere, 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'yle arasındaki denge politikasını terk etti ve Osmanlı topraklarını işgale başladı. 1878'de Kıbrıs'ın yönetimini ele aldı ve 1882'de Mısır'ı işgal etti. İngiltere'nin bu politika değişikliği, Osmanlı Devleti'nde yeni arayışları başlattı ve Osmanlı Devleti'nin denge unsuru olarak Almanya'ya yaklaşmasına yol açtı. Almanya'nın bölgede etkinliğini artıracak projeleri, İngiltere'yi tedirgin etti. İngiltere, I. Dünya Savaşı'nda Mekke Şerifi Hüseyin'le yaptığı Mc Mahon Antlaşması ile bağımsız Arap Devleti sözü verdi fakat savaş sonrası dönemde bölge halklarının beklentileri karşılık bulmadı (Harita 1.7).

Harita 1.7: Orta Doğu'da İngiliz ve Fransız manda bölgeleri

Orta Doğu'da İngiliz Manda Yönetimleri

Irak: San Remo Konferansı ile Irak'ın manda idaresi İngiltere'ye teslim edildi. İngiltere, Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal'ı Irak kralı yaparak Irak'a 1922'de özerklik verdi. 1930'da Irak'ın bağımsızlığını tanıdı. Irak, 1932'de Milletler Cemiyetine üye oldu.

Mısır: Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Aralık 1914'te İngiltere, Mısır üzerinde hâkimiyetini kurdu ve 28 Şubat 1922'de yayımladığı deklarasyonla Mısır'ın bağımsızlığını ilan etti. Süveyş Kanalı ve Mısır'daki yabancı haklarını korumayı üzerine aldı. İngiltere, 1936'da yapılan antlaşma ile Mısır'dan çekildi. Mısır, Mayıs 1937'de Milletler Cemiyetine üye oldu.

Arabistan: I. Dünya Savaşı başladıktan sonra Mekke Şerifi Hüseyin ile mücadeleye giren Suud ailesinden Abdülaziz İbni Suud, 1926 Ocak ayında kendisini Hicaz Kralı ve Necd Sultanı ilan etti. 1932'de devletin adı Suudi Arabistan Krallığı oldu. Suudi Arabistan aynı yıl içerisinde Milletler Cemiyetine üye oldu.

Ürdün: Ürdün, Fransız mandasındaki Suriye Krallığı'na dâhildi. Eylül 1922'de Milletler Cemiyeti kararı ile Ürdün Devleti kuruldu ve İngiltere mandasına bırakıldı. Ürdün 1946'da İngiltere ile yaptığı antlaşma ile bağımsızlığını kazandı.

Filistin: İngiltere, Balfour Deklarasyonu ile bir Yahudi devletinin kurulmasını kabul ettiğini ortaya koydu. Bu deklarasyon neticesinde Filistin'e yoğun bir şekilde Yahudi göçü başlatıldı. San Remo Konferansı kararları ile Filistin, Suriye'den ayrılarak İngiltere mandasına bırakıldı. Nihayetinde İsrail Devleti, II. Dünya Savaşı sonrası 1948'de kuruldu.

Yemen: Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile Yemen'in bağımsızlığı fiili bir durum olarak ortaya çıktı. Yemen, savaş sonrası İmam Yahya önderliğinde İngilizlere karşı mücadele etti ve İngiltere'ye karşı İtalya ile iş birliğini geliştirdi. İngiltere 1934'te Yemen'in bağımsızlığını tanıdı.

b) Fransa'nın Orta Doğu Politikaları

San Remo Konferansı ile Suriye ve Lübnan, Fransız mandasına verildi. Arapların Suriye Krallığı beklentisi San Remo Konferansı'nda karşılanmadı ve Filistin, Suriye'den ayrılarak İngiliz mandasına bırakıldı. Bu durumun Suriye'de yarattığı hayal kırıklığı halkın Fransızlara karşı mücadele etmesine yol açtı. Fransızlar 1920 Temmuz'unda Şam'a girdi. Kral Faysal kovularak yönetime Fransız yüksek komiseri getirildi. Fransa bölgede "Böl ve yönet." anlayışına dayanan bir politika izledi. Suriye'de muhalefeti kırmak için ülkeyi Lübnan, Alevi, Dürzi, Halep ve Şam olmak üzere beş ayrı siyasi bölgeye ayırdı. Bunlardan yalnız Lübnan bugüne kadar varlığını koruyabildi.

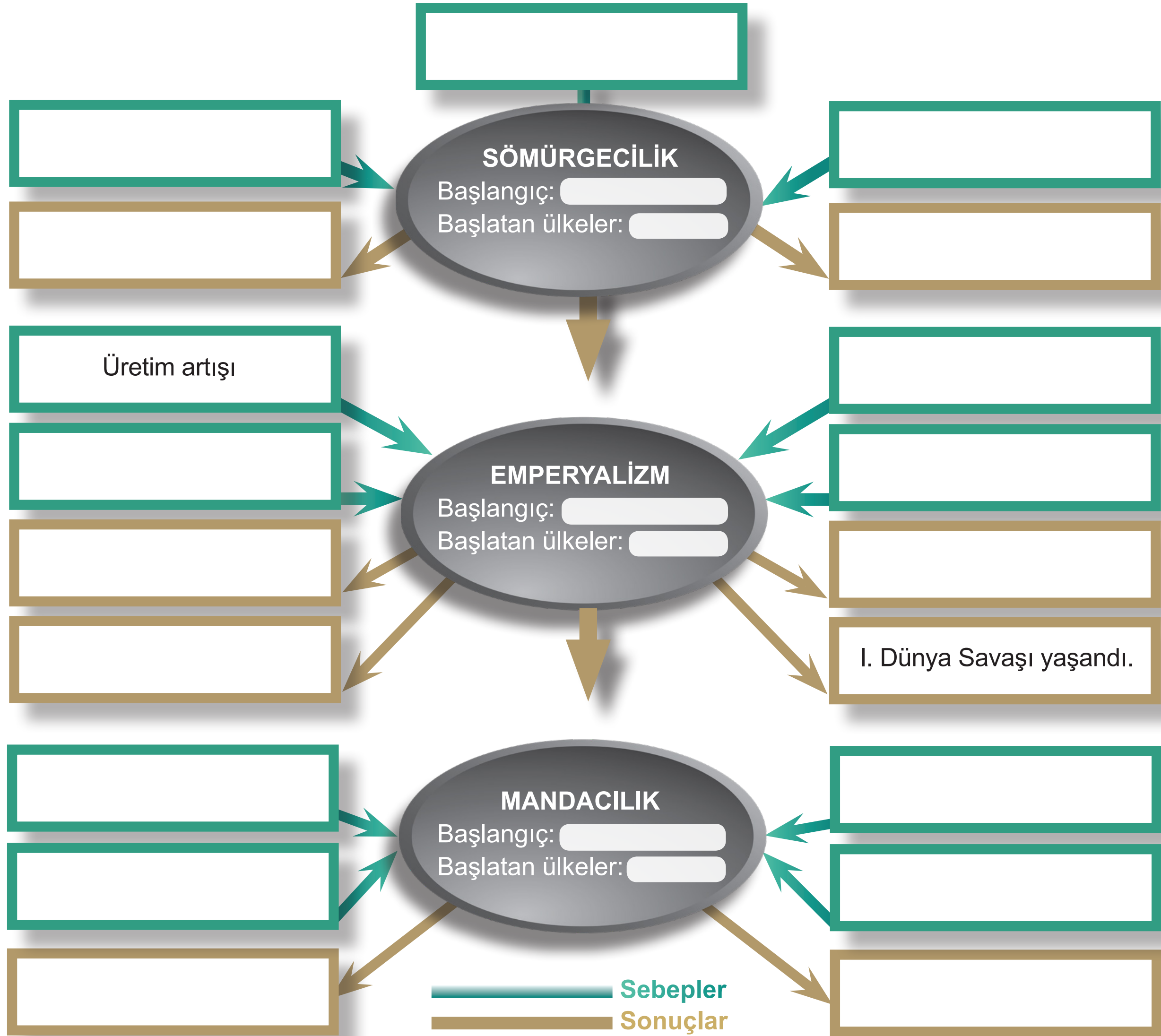
Fransa bölgede yaşanan muhalefeti dizginlemek için 1926 Mayıs'ında Lübnan'a, 1930 Mayıs'ında Suriye'ye sözde bağımsızlık vererek her ikisinde de yönetim biçimini cumhuriyet olarak ilan etti. Bu iki ülkenin anayasalarında Fransız mandasına ait maddeler yer aldı. Fransa; İtalyan ve Alman yayılmacılığının gelişmesi üzerine 1936'da bölgeden çekildi. Ancak Fransız Meclisi mevcut durumu tanımadığından Fransa'nın bölgeden tamamen çekilmesi 1946'da gerçekleşti.

1.3.3. Manda-Sömürge-Emperyalizm Kavram Haritası

5. ETKİNLİK

Kavram Haritası

1. Aşağıdaki kutucukta verilen bilgileri kavram haritasındaki uygun boşluklara yerleştiriniz.
2. Aşağıdaki tabloda "başlangıç" kısmına uygun olan bilgileri (I. Dünya Savaşı-Sanayi Devrimi-Coğrafi Keşifler), "başlatan ülkeler" kısmına da ilgili devletleri yazınız (İngiltere-Fransa, İngiltere, İspanya-Portekiz).

- ~~Üretim artışı~~
- Doğu'nun zenginliklerine ulaşma isteği.
- Osmanlı Devleti'nin yıkılması.
- Dünya zenginlikleri Avrupa'ya aktarıldı.
- Devletler arası rekabet ve bloklaşmalar arttı.
- Alternatif ticaret yolları bulma arzusu.
- Ham madde ihtiyacı.
- Yeni siyasi ve sosyolojik fikirler ortaya çıktı.
- Wilson İlkeleri'nin sömürgeciliği reddetmesi.
- Masabaşında sınırları cetvelle çizilen ülkeler ortaya çıktı.
- Askerî teknolojilerde gelişmeler yaşandı.
- İşçi sınıfı ortaya çıktı.
- Devlet bilinci ve geleneğinin olmaması.
- Pazar ihtiyacı.
- ~~I. Dünya Savaşı yaşandı.~~
- Avrupa'da dünyayı sömürme yarışı başladı.
- Bilimsel ve teknik alanda yaşanan gelişmeler.
- İsrail'in kurulması kolaylaştı.
- Manda bölgelerinin sahip olduğu yer altı zenginlikleri.

1.4 MODERN KARA, DENİZ VE HAVA HÂKİMİYET TEORİLERİ

Harita 1.8: Hâkimiyet teorilerinin güç merkezlerini gösteren dünya haritası

XIX. yüzyılda Avrupa'da büyük ülkeler, gücü ve zenginliği çevre bölgelere hâkim olmakla eş değer görmüşlerdi. Ülkelerin gücü ve zenginliği sahip oldukları çevre bölgelere bağlıydı. Dolayısıyla coğrafi şartlar gereği yayılma ve egemenlik alanını genişletme şansı olmayan devletler güçlü devlet olamayacaktı. Bu durum ülkelerin kendilerine uygun jeopolitik görüşleri benimsemesine yol açtı. Bu noktada dünyanın stratejik ağırlık merkezlerini saptamaya yönelik olarak ortaya atılan jeopolitik teoriler şunlardır (Harita 1.8):

Deniz Hâkimiyet Teorisi	Alfred Thayer Mahan (Alfirıd Deyır Mehın)	"Dünya egemenliğinin anahtarı deniz yollarının kontrolündedir."
Kara Hâkimiyet Teorisi	Halford J.Mackinder (Helfırd Cey Mekındır)	"Karalara hâkim olan dünyaya hâkim olur."
Hava Hâkimiyet Teorisi	Harry A. Sachaklian (Hery Saçaklian)	"Havaya hükmeden bir millet tüm dünyaya hâkim olur."

Deniz Hâkimiyet Teorisi

Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan (1840-1914), bir devletin büyüklüğünün kıyılarının uzunluğu ve limanlarının özelliğiyle ölçülebileceğini, dolayısıyla uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde ve dünya politikasının kontrolünde hâkim unsurun deniz egemenliği olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Mahan, ulusal yayılmanın denizlere yönelmesi gerektiğini, deniz egemenliğinin ABD'yi dünya egemenliğine götüreceğini söylemiştir. Mahan, kitabının "Elements of Sea Power" (Deniz Gücünün Unsurları) adlı bölümünde bir ülkenin deniz gücü (Görsel 1.15) için şu altı faktörün etkili olduğunu belirtmiştir: Bir devletin denize olan coğrafi konumu, ülkenin fiziki yapısı yani ülkenin doğal kıyı şeridinin yapısı, coğrafi alanın fiziki ve beşerî coğrafyaya etkisi, nüfus gücü, toplum yapısı, ülkelerin yönetim yapısı.

Görsel 1.15: Deniz kuvvetleri

Mahan'ın "Güç denizlere egemen olmakla kazanılır." politikasına ilişkin eserleri ABD, İngiltere, Japonya ve özellikle Almanya'da büyük ilgi görmüştür. Bu nedenle II. Wilhelm zamanında Almanya, dünyada büyük güç olabilmenin yollarını denizlerde aramaya yönelmiştir.

Mahan, dünya hâkimiyetinde Rusya kara gücü ile İngiliz deniz gücü arasındaki mücadelenin devam ettiğini belirterek bu çatışma ve mücadelenin Asya'nın 30 ve 40. paralelleri arasında (Mançurya'dan Türkiye'ye kadar olan bölge) kalan **mücadele bölgesi**ne hâkim olma amacına yönelik olduğunu iddia etmiştir.

Eserlerinde ülkelerin uluslararası ilişkilerinde ticaretin büyük öneme sahip olduğunu belirten Mahan, dünya üzerindeki savaşların dünya ticaretinde mümkün olduğu kadar çok avantaja sahip olmak için yapıldığı iddiasında bulunmuştur. XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllar üzerine yaptığı incelemeler sonunda Mahan'da, dünya üzerindeki tarihsel uğraşların genellikle denizlerin kontrolü için yapılan sürekli bir mücadele olduğu kanısı oluşmuştur. Bu kanıyla "Dünya egemenliğinin anahtarı deniz yollarının kontrolündedir.'' tezini ortaya atmış ve savunmuştur.

Kara Hâkimiyet Teorisi

Görsel 1.16: Kara ordusu

İngiliz Halford J. Mackinder, XX. yüzyıl başlarında jeopolitik anlayışa deniz egemenliğine karşılık kara gücünü ön planda tutan yeni bir görüş getirmiştir. Mackinder bu teorisinde denizlere egemen olma çağının artık önemini kaybettiğini, yeni uluslararası sistem içerisinde dünya egemenliğini kara güçlerinin (Görsel 1.16) sağlayacağını savunmuştur. Bir devlet için coğrafi açıdan en uygun yerin **merkez** bölgesi olduğunu düşünen Mackinder, kara gücünün ortaya çıktığı merkezi ise Avrasya'nın iç bölgesi olarak görmüştür. Mackinder, burası için ilk olarak Geographical Pivot of History [Ceografikıl Pivıt of Histori (Tarihin Coğrafi Mihveri)], daha sonra **Heartland** [Hartlınt (kalpgâh)] adını kullanmıştır. Mackinder; Asya, Avrupa ve Afrika'nın dünya adasını oluşturduğunu, diğer kıtaların dünya adasının uyduları olduğunu belirtmiştir.

Doğuda Sibirya, batıda Volga, kuzeyde Buz Denizi ve güneyde Himalayalar ile sınırlanan alanı Heartland olarak kabul eden Mackinder, daha sonra bu sınırları genişleterek Rusya'nın Avrupa'daki topraklarının tamamını merkez bölge içinde mütalaa etmiştir.

Merkez bölgesini kontrol eden iki önemli kuşak vardır:

1. **İç (Kenar) Kuşak:** Merkez bölgesinin çevresinde Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve Çin'i kapsayan kuşaktır.
2. **Dış (Kenar) Kuşak:** İngiltere, Kuzeybatı Afrika, Avustralya, ABD ve Kanada'dan oluşan kuşaktır.

Mackinder'a göre Doğu Avrupa'ya hâkim olan, merkez bölgesini; merkez bölgesine hâkim olan, dünya adasını; dünya adasına hâkim olan, dünyayı kontrol eder.

Mackinder'ın Heartland teorisini en çok benimseyen ülke Almanya olmuştur. Ayrıca bu jeopolitik görüş Nazizmin üstün ırk felsefesiyle de desteklenmiş ve bu anlayışlar II. Dünya Savaşı'nda uygulamaya geçirilmiştir.

Hava Hâkimiyet Teorisi

Görsel 1.17: Hava kuvvetleri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen teorinin temellerini Albay Harry A. Sachaklian atmıştır. Teori, hava gücünün (Görsel 1.17) kara ve deniz gücünden üstün, onları kuşatan, ayrıca bu iki gücün etkisinde olduğu kadar onları etkisi altına alan bir güç olduğu esasına dayanır. Teorinin temel felsefesini ''Havaya hükmeden bir millet, tüm dünyaya hükmeder. Bu sebeple havacılıkta üstün olmak gerekir.'' düşüncesi oluşturur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan Vietnam Savaşı, Panama ve İran krizleri, Körfez Savaşı ve ABD'nin Irak'a müdahalesi gibi bölgesel kriz ve savaşlar, dünya politikası ve stratejisi içinde üstünlük kurma ve bu üstünlüğü sürdürme konusunda hava gücünün önemini ortaya koymuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve hava gücüne dayanan bu yeni egemenlik kavramı hızla gelişmeye başlamıştır. Deniz gücünün kara gücüne direkt etkisi sınırlıdır, bu sınırlılık hava gücünün kullanımıyla aşılır hâle gelmiştir. Hava gücü, deniz gücünün dayandığı hareket kolaylığından daha fazla bir serbestliğe ve onun ulaşamayacağı noktalara erişme gibi üstünlüklere sahiptir. Hava araçları, devletlerin doğal güvenlik alanları kabul edilen çöl, dağ, deniz gibi engelleri kolayca aşabilmektedir.

Hava gücünün üstünlüğüne dayalı görüşün en güçlü savunucuları ABD ve İngiltere'dir. ABD ve İngiltere, tüm Orta Doğu'yu kontrol altında tutmak amacıyla Akdeniz'de ve Hint Okyanusu'nda hava üslerine sahiptir. Bu üslerde sürekli hareket hâlinde bulunan uçak gemileri bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası araç teknolojisinin (havacılık, balistik ve uzay teknolojisi) hızla gelişmesi ile ortaya çıkan yeni savaş sistemlerinin (nükleer, termonükleer, lazer silah teknolojisi) kurulması, jeostrateji alanında gelişmelerin olmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler hava hâkimiyeti ile beraber uzay hâkimiyeti kavramını doğurmuştur.

Uzayın gözlem, haberleşme ve istihbarat sistemlerinin yanında antibalistik sistemlerin yerleştirilmesine yönelik olarak da kullanılması ABD ile SSCB arasında ciddi bir rekabet alanı oluşturmuştur. ABD ile giriştiği bu silahlanma yarışı SSCB'nin çöküşünde önemli bir etken olmuştur.

6. ETKİNLİK

Dünya Hâkimiyeti

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Devletler, **iç kenar hilal** üzerindeki coğrafyayı kontrol altına almak amacıyla hava ve deniz hâkimiyet teorilerini uygulamaya koymuştur. İç kenar hilal üzerinde asıl önemli coğrafya Orta Doğu'dur. Çünkü sahip olduğu enerji kaynaklarının yanında Hazar Havzası'nda bulunan enerji kaynaklarını kontrol etmek açısından da Orta Doğu, Amerika için çok önemlidir. Birleşik Devletler, özellikle bu coğrafyaya ulaşmak için Avrupa, Türkiye ve Orta Doğu'da deniz, hava ve kara üsleri bulundurmaktadır. Amerika'nın 50 ülkedeki kara, deniz ve hava üssü sayısı 730'dur. Bu üslerde son derece gelişmiş savaş gemileri, savaş uçakları ve uzun uçuşlara imkân sağlayan hava tanker uçakları konuşlandırılmıştır.

Sonuç olarak yalnız bir kuvveti esas alan görüşü teori olarak kabullenmek mümkün değildir. Her üç kuvvet birbirinin tamamlayıcısıdır. Dünya hâkimiyetini kurmak isteyen bir gücün salt kara veya deniz ya da hava gücüyle bunu gerçekleştirmesi mümkün görünmemektedir. Bu, ancak üç kuvvet arasında sağlanabilecek etkin koordinasyonla mümkündür.

Doç. Dr. İsmail Hakkı İşcan, Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, Uİ, Cilt 1, Sayı 2'den düzenlenmiştir.

Yukarıdaki metni değerlendirerek hâkimiyet teorileri ile ABD politikalarının ilişkisini tartışınız.

1.5 JAPONYA'NIN UZAK DOĞU'DA YENİ BİR GÜÇ OLMASI

1.5.1. Modern Japonya'nın Doğuşu ve Meiji (Meici) Restorasyonu

Doğu Asya kıyıları önünde büyüklü küçüklü birçok adadan meydana gelen Japonya'da güneşin oğlu olarak adlandırılan imparator, XII. yüzyılın sonlarından itibaren varlığını sembolik olarak devam ettirdi. Japonya'daki bütün eyaletler **daymiyo** adı verilen derebeyler tarafından yönetilmekteydi. Daymiyoların en güçlüsü, **şogun** olarak merkezî yönetimin başında bulunurdu. 1624'te Şogun Tokugova'nın yayımladığı fermanla Japonya dış dünyaya kapandı. Bu süreç 1853'e kadar 229 yıl boyunca devam etti.

XIX. yüzyılda büyük devletlerin sömürgecilik faaliyetleri Uzak Doğu'da da kendini gösterdi. İngiltere'nin Hindistan'dan getirdiği afyonu Çin'de satmak istemesi üzerine Çin ile İngiltere arasında yaşanan 1839-1842 Afyon Savaşı'nın ardından Çin; İngiltere ve diğer Avrupalı devletlerle ticaret antlaşmaları imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşmalardan sonra Taypingler, Hristiyanlık ve yabancı karşıtı isyan başlattı. Bu isyanın bastırılmasından sonra Çin tamamen Batı'nın nüfuzu altına girdi.

Japonya 1854'te ABD, ardından Rusya, Büyük Britanya ve Hollanda ile ticaret antlaşmaları yaparak bu ülkelerin Japonya'da konsolosluk açmalarına izin verdi. Bu durum ülkede, feodal sistemin temellerini yıpratmakta olan sosyal ve siyasi akımların baskısını artırdı. Japonya'nın Avrupa ile yaşadığı bu süreç Japonlar için bir dönüm noktası oldu. Japonlar, zamanın şartlarına göre yeni sisteme geçmek gerektiğini anladılar. Bu noktada bugünkü modern Japonya'nın kurucusu kabul edilen İmparator Mutsuhito Meiji 1867'de tahta çıktı. Meiji'nin tahta çıkmasıyla tarihe Meiji Dönemi (Aydınlar Dönemi) olarak geçen dönem başlamış oldu. Meiji Restorasyonu ile 1868'de şogun idaresi resmen sona erdirildi. Yeni hükûmet kuruldu ve egemenlik, Japonya'nın Uzak Doğu hâkimiyetinin temellerini atacak olan imparatorun eline geçti.

Görsel 1.18: Japon İmparatoru Mutsuhito Meiji

Meiji Restorasyonu

- İmparator Meiji (Görsel 1.18), başkenti Kyoto'dan Edo'ya taşıdı. Bu şehre "Doğu'nun başkenti" anlamına gelen Tokyo adı verildi.
- Feodal devirdeki sınıflar kaldırıldı.
- Meşruti monarşi kuran bir anayasa hazırlandı.
- 1868-1898 yılları arasındaki dönemde 2190 fabrika açıldı.
- 1870'te ilk demir yolu yapımına başlandı, 1890'da demir yolu uzunluğu 7200 kilometre oldu.
- 1871'de daymiyo denen derebeylik sistemine son verildi, ülke vilayetlere bölündü. Valiler merkez tarafından atandı.
- 1871'de ilk gazete yayımlandı. Dört yıl sonra yayımlanan gazete ve dergilerin sayısı 100'ü buldu.
- Avrupa ve Amerika'ya binlerce öğrenci gönderildi.
- İngiliz uzmanlarla modern bir donanma kuruldu.
- 1872'de kadın erkek her Japon için ilköğretim zorunlu hâle getirildi. XX. yüzyıla gelindiğinde okuma yazma bilmeyen Japon hemen hemen hiç kalmamıştı.
- Modern bir posta-telgraf ve yeni bir para sistemi oluşturuldu.
- 1873'te mecburi askerlik kabul edildi. Aynı yıl ilk kez bir ordu ve donanma oluşturuldu.
- 1899'da Alman tesiri altında yeni bir anayasa ilan edildi.

Ermeni asıllı Türk araştırmacı yazar Levon P. Dabağyan'ın Pearl Harbor'dan Hiroşima'ya adlı eserinden düzenlenmiştir.

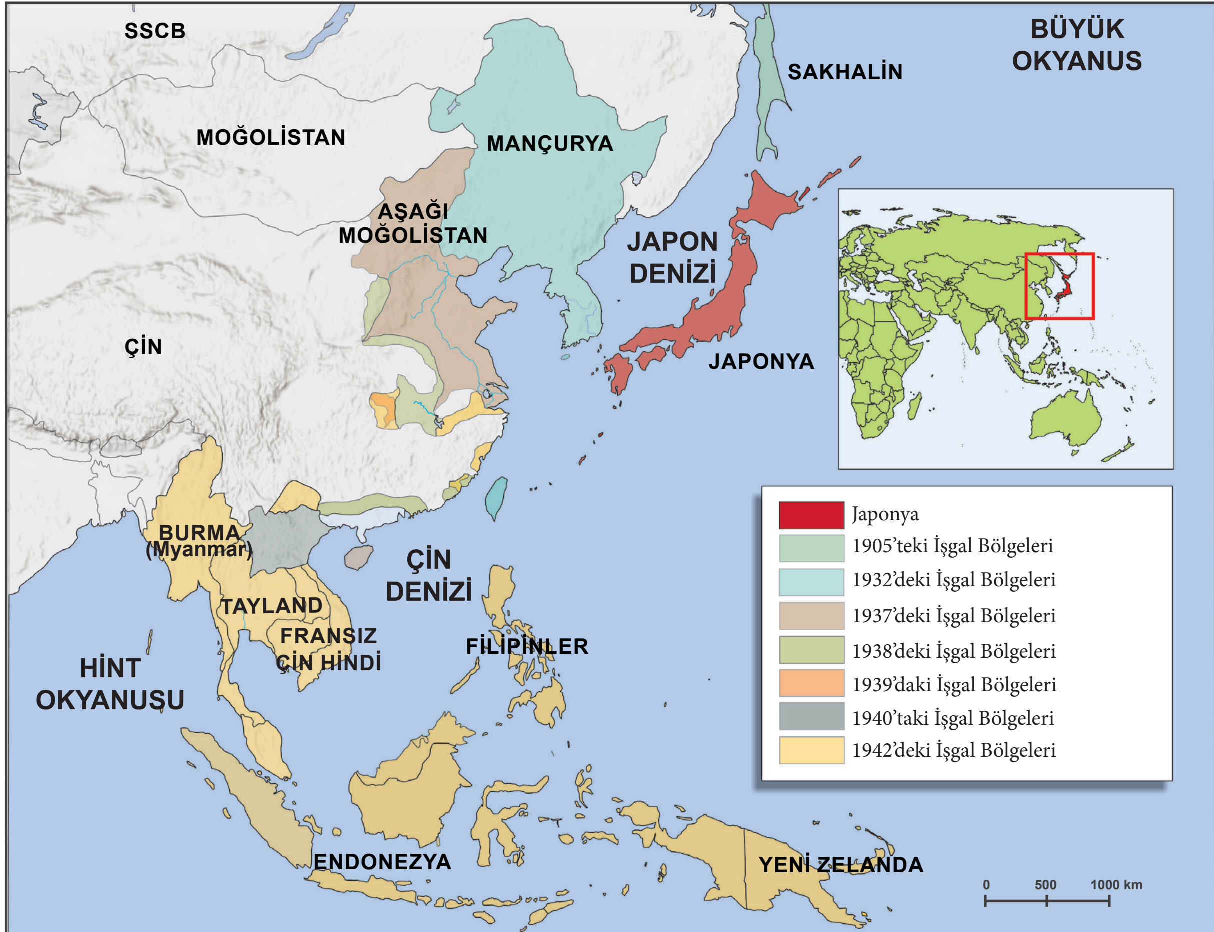
1.5.2. Japon Yayılmacılığı ve Asya'nın Değişen Yüzü

1868-1912 yıllarını kapsayan Meiji Devri, dünya tarihinde en dikkate değer dönemlerden biri oldu. Batı'da başarılması asırlara dayanan teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeler, İmparator Meiji'nin idaresi altında kısa sürede gerçekleştirildi. XIX. yüzyılın sonunda Japonya Batılı devletlere tanıdığı ticari ayrıcalıklara son verebilecek duruma geldi ve Asya'nın en büyük gücüne dönüştü.

Japonya, Avrupa'nın sömürgesi olmaktan kendisini kurtarmanın yolunu, Avrupalılara karşı tepki ve düşmanlık göstermek yerine Avrupa'nın ileri tekniğini ve metodunu benimsemekte buldu. Bu konuda başarılı olmak için eğitim ve ekonomide gelişmiş konuma gelmek gerektiğini anlayan Japonya, çağdaşlaşma ile sanayileşmenin çok yakın ilişkide olduğunu da gördü.

Japonya gerçekleştirdiği hızlı gelişmelerin sonucu olarak yayılmacı politikalar oluşturmaya başladı (Harita 1.9). Japon ekonomisi için lazım olan temel maddeler, Japon ana vatanında yoktu. Japonya'nın 1875 sonrası Kore'ye dair emelleri 1894'te Japonya ile Çin'i karşı karşıya getirdi. Japonya, Çin'i yenilgiye uğrattı. Yapılan Şimonoseki Antlaşması'na göre çeşitli kazanımlar elde eden Japonya, Avrupalı devletlerin araya girmesiyle bazı kazanımlarından vazgeçti.

Japonya, bölgede Rusya'nın yayılması üzerine 1904'te donanmasını Port Arthur Limanı'na, kara ordusunu Kore'ye sevk ederek Rusya ile savaşa girdi ve savaşı kazandı. Bu zaferle kuvvetler dengesinin muhafazası oyununa yeni bir oyuncu katıldı. Bir Asya devleti olan Japonya kısa sürede bir Avrupa devletini yenebilecek duruma geldi. Bu durum bütün Asya devletlerinde millî hareketlerde etkili oldu.

Harita 1.9: Japonya ve Japonya'nın Uzak Doğu'da yayılma alanları

PERFORMANS GÖREVİ

İçerik	Osmanlı-Japonya Yenileşmelerini Kıyaslama
Hedef Davranışa Ulaşmada Kazanılacak Beceri ve Değerler	Araştırma yapma Eleştirel bakış açısı Analiz etme Sentez yapma Değer ortaya koyma

- Japonya ile Osmanlı Devleti aynı dönemde benzer yenilik hareketlerine girişmelerine rağmen Osmanlı Devleti Japonya kadar başarılı olamamıştır. Bu iki durumu araştırarak siyasi ve ekonomik sonuçları açısından değerlendiriniz.

Çalışmayı yaparken dikkat etmeniz gereken hususlar:

- Araştırma sürecinde "Japon modernleşmesi ve Osmanlı"yı konu alan kitaplardan ve Genel Ağ'dan (İnternet) yararlanabilirsiniz.
- Araştırmanızı bir hafta içerisinde tamamlayarak ulaştığınız sonuçları sınıf ortamında paylaşınız.

Yapılan çalışmalardan yararlanarak ortak bir değerlendirme metni oluşturunuz.

NOT: Çalışmanız dereceli puanlama anahtarına (EK 1) göre değerlendirilecektir.

1.6 İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELER

İki savaş arası dönemde dünya I. Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımın etkisinden kurtulamamış ve II. Dünya Savaşı'na sürüklenmiştir. I. Dünya Savaşı'nda umduğunu bulamayan İtalya ve Almanya'daki totaliter rejimler dünyanın kaderini etkilemişlerdir. 1922'de İtalya'da iktidara gelen Benito Mussolini faşist bir rejim kurmuştur. Mussolini, iktidarını sağlamlaştırmış ve büyük İtalya'yı kurma hayali başlamıştır. Almanya'da iktidara gelen NAZİ Partisi silahtan arındırılmış Ren bölgesine askerî birliklerini sevketmesi başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupalı devletlerin dikkatlerini Almanya üzerine çekmiştir. Adolf Hitler yönetimindeki Almanya, aşırı saldırgan bir dış politika izlemeye başlamış, önce Polonya'ya savaş açmış, sonrasında Avrupa'nın büyük bir bölümü ile Asya'nın küçük bir kısmını istila etmiştir. 1929'da ABD'de ortaya çıkan 1929 Ekonomik Buhranı Avrupa'yı da ciddi şekilde etkilemiştir. Almanya; İngiltere ve Fransa'ya olan savaş tazminatını ödemekte zorlanmıştır.

Rusya'da yaşanan ihtilalin ardındansa Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuş ve yeni rejim iktidarını bu dönemde sağlamlaştırmıştır. Yine bu dönemde Asya'nın önde gelen devletlerinden Japonya en büyük rakibi gördüğü Çin üzerindeki baskısını artırmaya çalışmış, kısmen de başarılı olmuştur.

İki savaş arası dönemde barışı sağlamak için ABD Başkanı Wilson'ın fikrî yapısını ortaya attığı Cemiyet-i Akvam, 1919'da Paris Barış Konferansı'nda kurulmuştur. Ayrıca 1925'te Locarno (Lokarno) Antlaşması, 1928'de Briand-Kellogg (Brio-Kellög) Paktı imzalanmıştır. Bu antlaşmalarla sorunların barışçıl yollarla çözümü sağlanmaya çalışılmıştır.

1.6.1. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, dünya ekonomisine etkisi itibarıyla en ağır kriz olarak kabul edilir. Amerika'da New York Menkul Kıymetler Borsasındaki [Wall Street (Vol Sıtrit)] hisse senedi fiyatlarının sert bir şekilde düşmesiyle başlayan buhran (Görsel1.19), kısa sürede Avrupa'ya ve dünyanın diğer sanayileşmiş bölgelerine yayıldı.

Görsel 1.19: Borsa önünde bekleyenler

ABD'de Ekonomik Buhranın Ortaya Çıkışı

- Dünyada lider konuma yükselen ABD aynı zamanda dünyanın en büyük ekonomisi durumuna geldi. Dünya sanayi üretiminin %42'sini gerçekleştiriyordu. Özellikle otomotiv üretiminde ve elektrik sanayisinde yapılan yatırımlarda artış yaşanması, ekonominin itici gücünü oluşturdu.
- 1920'li yılların ABD'sinde üretim ve istihdamda yükselmeler devam etti. Ücretler düşmese de fiyatlar sabit kaldı. İnsanların eskisine göre kendilerini daha zengin hissettiği bu yıllar ABD'de **Kükreyen Yirmiler** olarak anıldı.
- Mühendis Taylor (Taylır) tarafından geliştirildiği için Taylorizm olarak anılan yöntem sayesinde verimlilik, üretim ve kârlar olağanüstü arttı.
- Ülkede reklam ve basın, Amerikan yaşam tarzı olarak sunulan tüketimi körükledi.
- ABD'de, çalışanların ücretlerinde düşüşlerin yaşanmasıyla tüketim azaldı. Bu durumu aşmak için bankalar, konut ve otomobil kredisi başta olmak üzere büyük miktarda krediler verdi.
- I. Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklar karşısında ABD'de küçük şirketler birleşmek zorunda kaldı. Savaş sonrasında tekeller oluştu. 1929'a gelindiğinde Amerikan ekonomisinin %50'si üzerinde söz sahibi olan holding sayısı 200'dü. Bu tabloya bakarak tek bir holdingin iflasının dahi ekonomiyi olumsuz etkileyebileceğini söylemek mümkündü.
- Bankaların kötü yapılanmış olması ve sermaye esasları ile kredi oranlarını düzenleyen yasaların olmaması sebebiyle yatırımcılar senedini aldığı firma hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildi.
- Ülke dışına verilen krediler geri alınamadı.
- Başkan Hoover (Havır) yönetiminin ekonomi alanındaki tecrübesizliği, krize müdahaleyi geciktirmekteydi.
- 1929'da ABD'nin ithalatını sınırlandırması dünyada stok artışlarına neden oldu. Artan stokları, doğal olarak fiyat düşüşleri izledi.
- Bu yıllarda Wall Streetin spekülasyon piyasası reel ekonomideki krizle birleşince büyük buhran başladı. Hisse senetlerinin fiyatları ile reel ekonomik faaliyetlerin paralel gitmemesi ve farkın giderek artması 1929'da finansal ve reel ekonomilerin çökmesine neden oldu.

Kara Perşembe ve Ekonomik Buhranın Sonuçları

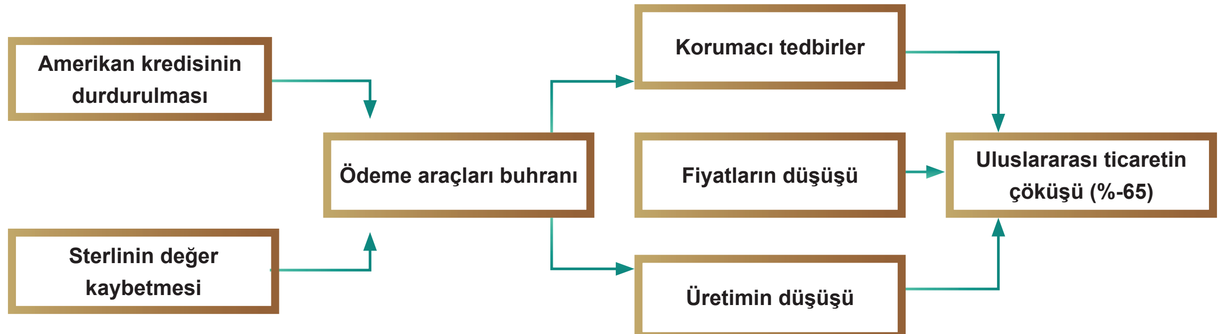

Görsel 1.20: Banka önünde oluşan kuyruklar

ABD, 1920'li yıllarda hızlı bir ekonomik gelişme gösterdi. Yeni arabalar sokaklara dökülüyor ve dalga dalga yayılan yeni bankalar tarafından finanse edilen evler, eskiden boş olan arazileri dolduruyordu. Hisse senedi fiyatları hızla artıyordu. Ancak 1920'li yıllarda ABD'de yaşanan bu büyüme sanal bir büyümeydi. Üretim miktarında ciddi bir artış olmamasına rağmen talep miktarındaki artış fiyatları yükseltmekteydi. 1929 itibarıyla çelik ve araba fabrikalarının üretimi eskisi kadar yoğun değildi. Müteahhitler; marangozları, duvar ustalarını ve elektrikçileri işten çıkarmaya başlamıştı.

Hisse senetlerinin kâr amacıyla gerçek değerinin üstünde alınıp satılmasına dayalı aşırı spekülasyon sonucunda ekonominin gerçek yapısıyla bağını kaybetmiş olan New York Wall Street Borsası, nihayetinde Kara Perşembe olarak anılan 24 Ekim 1929 günü çöktü. Hemen hemen herkes elindeki hisse senetlerini satmak istedi (Görsel1.20). Panik haberi yayıldıkça hisse senedi sahipleri değerlerin kaydedildiği çizelgeyi görmek için Wall Streete akın etti. Borsadaki bu panik, diğer piyasalara da sıçradı. Pamuk, bakır ve diğer ham madde fiyatları düşüşe geçti.

Hisse senedi fiyatları düştükçe gayrimenkul fiyatları da onu takip etti. Hemen hemen her ülkede, belli başlı malların fiyatları hızla düştü. Sadece ABD'de dokuz bin küçük banka kapandı, tüketim ve yatırımlarda büyük düşüşler yaşandı. Durumdan tarım sektörü de doğrudan etkilendi. Tarım ürünlerindeki fiyat düşüşlerini engelleme düşüncesi, açlığın egemen olduğu ülkede tonlarca ürünün imha edilmesine yol açtı. Borsadaki hisseler 1925'e göre dörtte üç oranında değer kaybetti. Bu kayıp 74 milyar doları buldu. Yüzlerce şirket iflas etti, 50 milyon insan işsiz kaldı. Dünyada toplam üretim %42 oranında düştü ve dünya ticaret hacmi %65 oranında azaldı.

Şekil 1.1: Kara Perşembe sonrası dünya ticaretindeki değişim

7. ETKİNLİK

Ekonomi

1930'da dünya nüfusunun yarısı doğrudan ya da dolaylı olarak ticaretle geçiniyordu. Buhranla birlikte ticaretin sekteye uğraması, insanların işlerini tehlikeye attı ve yaşam standartlarını düşürdü. İnsanlar gerekli görmedikleri malları satın almaktan vazgeçti. Yeni arabalar artık kolay kolay müşteri bulamıyordu. Detroit (Ditroit) ile Tulin'deki araba fabrikaları daha az çelik ve lastik satın almaya başladı. Bunun sonucunda, onların tedarikçileri işçi çıkarma yoluna gitti. İşçilerin aileleri yeni elbise satın alamayınca binlerce kilometre uzaklıktaki şehirlerde ve çiftliklerde üretilen pamuk, yün ve deriye olan talep de azaldı. Tatil zamanı geldiğinde Güney Afrika, Japonya ve İsviçre'deki dağlarda bulunan tesislerin yarısı boş kaldı.

Yukarıdaki metinden yola çıkarak dünyadaki ekonomik ilişkiler ağı ile ilgili yorumlarınızı sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı'ndan en çok etkilenen ülke olan ABD'deki çöküş uzun süreli oldu. ABD ekonomisi için 1933 yılı krizin dip noktası oldu. Sonraki yıllarda toparlanmaya başlayan ABD ekonomisi, buhran öncesi seviyeye ancak 1940'ta ulaşabildi.

Amerikan halkı yaşanan buhrandan Başkan Hoover yönetimini sorumlu tuttu. Başkan Hoover, ekonominin kendi hâline bırakılması gerektiğine ve bu sürecin geçici olduğuna inanıyordu. Krize zamanında müdahale edilmemesi fiyatlarda hızlı düşüşe ve ticarette daralmalara neden oldu. ABD'de 1932'de yapılan seçimle Franklin D. Roosevelt (Franklin Di Rozvel) başkan oldu. İnsanların satın alma güçlerinin düşmesi ve talebin yetersiz olması nedeniyle Roosevelt, New Deal (Yeni Antlaşma) olarak bilinen ekonomik politikaları hayata geçirdi.

1930'lu yıllar dış ticarette korumacılığın arttığı ve gümrük tarifesi, kota, takas ve kliring gibi ticareti kısıtlayıcı önlemlerin alındığı yıllar oldu. Klasik iktisatçıların ekonomik anlamda etkisini kaybetmesi, siyasi alanda kapitalizmin çöktüğü düşüncesini yerleştirerek faşizmin güç kazanmasına neden oldu.

Buhran, dünyada ekonomik sonuçlarının yanı sıra sanayileşmiş ülkeler başta olmak üzere siyasi gelişmelere de neden oldu. Siyasi değişimler sonucunda birçok ülkede savaş yanlısı ve fiilen saldırgan partiler zafer kazandı. Seçimleri savaş yanlısı partilerin kazanması Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada hızlı bir silahlanma yarışını ortaya çıkardı. Bu durum II. Dünya Savaşı'nın kapılarını açtı.

KLİRİNG

Kliring, ülkeler arasındaki ödemelerin malla yapılmasını öngören ticaret antlaşmalarının bir türüdür. Kliringde anlaşmalı ülkeler arasında ithalat ve ihracat işlemleri döviz kullanılmadan mahsup ve takas yoluyla ve kliring kurumları aracılığıyla gerçekleştirilir. Kliring kurumları merkez bankası ya da kliring ofisidir.

Ekonomik Buhranın Türkiye Yansımaları

Ekonomik buhranla birlikte Türkiye'de, ham madde ve tarım ürünleri fiyatlarında düşüş yaşandı. Özellikle tarım ürünleri ihraç eden Türkiye'de döviz gelirleri azaldı. Dolayısıyla tarım üreticileri yoksullaşma sürecine girdi. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisiyle tüm dünya ile eş zamanlı olarak Türkiye'de de 1933'ten itibaren devletçi politikalar ağırlık kazandı. Bu dönemde devletin ekonomiye müdahaleleri arttı ve tarımdan sanayiye doğru bir yönelme başladı. Bu politikanın somut karşılığı, ham maddeleri Türkiye'den sağlanabilecek sanayinin kurulmasına yönelik I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın 1934'te uygulamaya konulması oldu. 1929'da dünya genelinde yaşanmış olan ekonomik bunalım, Türkiye'de özellikle ödemeler dengesinde açıklar ve parasal kriz olarak ortaya çıktı. Buhranın etkisini azaltmak için 1929'da kurulan Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti halkı tasarruflu olmaya ve yerli malı kullanmaya teşvik etti.

Buhran sonrası dönemde para piyasasını belirleyebilmek için 1930'da Merkez Bankası kuruldu. Türk Parasını Koruma Kanunu TBMM'de kabul edildi. 1931'de ithalata kota konulması ve ihracatın denetlenmesi hakkında çıkan kanunla korumacılığın ilk adımları atıldı. 1931'den itibaren ithalattaki kota uygulamalarının yanında takas ve kliringe de başvuruldu. Dış ticaret büyük ölçüde ikili antlaşmalarla ve kliring sistemiyle yürütüldü. "İhracat karşılığı ithalat yaklaşımı" geçerli oldu ve bu alandaki düzenlemeler 1934'te kurulan "Dış Ticaret Ofisi" aracılığıyla yürütüldü. 1936'dan sonra dış ticaret bütçeleri hazırlanması yoluna gidildi.

Dr. Figen KALYONCU, Dr. Cüneyt SEVİM, Dr. Zafer SEZGİN, Tanzimat Dönemi'nden İki Binli Yıllara Türkiye Ekonomisinin Dışa Açıklık Serüveni, KHO Bilim Dergisi, Cilt: 23, Sayı:1, Yıl: 2013'den düzenlenmiştir.

1.6.2. Almanya'daki Hiper Enflasyonun Siyasi ve Sosyal Sonuçları

Versay sonrası Almanya'da iç siyasi çekişmeler ve ekonominin bozulması, durumu içinden çıkılmaz bir hâle soktu. Almanya'da Bolşeviklerin kışkırtmaları sonucu Alman sosyal demokratları ile mevcut iktidar yanlıları arasında çatışmalar yaşandı. 1919'da isyana dönüşen çatışmaları 1920'de darbe girişimi takip etti.

Siyasi istikrarsızlık ve kaos öncesinde Versay Antlaşması'ndan doğan tamirat borçlarının ödenmeye başlanması mevcut ekonomik durumu daha da kötüleştirdi. Bu durum hiper (yüksek) enflasyona neden oldu. Yüksek enflasyonun getirdiği ağır koşullar, Almanya'nın iç düzenindeki bunalımı daha da artırdı. Ülke çapında grevler yapıldı. Aç kalan insanlar yağmacılığa başladı. Almanya'nın alım gücü ve üretim kapasitesi azaldı. Ruhr (Rur) bölgesinin Fransa tarafından işgalinin ardından Fransızlardan emir almak istemeyen Alman demir yolu işçilerinin başlattığı grev ve direnme diğer alanlarda da baş gösterdi. Almanya'da Hitler'in Nazi Partisi güçlenirken komünist devrimci siyasal hareketler hız kazandı. Toplumda derin ayrışmalar oldu ve Alman demokrasisi kesintiye uğradı. Devlete olan güven azaldı, Alman ırkçılığı güçlendi ve diğer milletlere karşı bir tepki doğdu.

8. ETKİNLİK

Almanya'da Hiper Enflasyon

Görsel 1.21: Parayla oynayan çocuklar

Görsel 1.22: Yakılan paralar

1.6.2. konu başlığında yer verilen metni ve yukarıdaki görselleri (Görsel 1.21, 1.22) değerlendirerek Almanya'da meydana gelen hiper enflasyonun siyasi ve sosyal sonuçlarını aşağıdaki tabloda ilgili yerlere yazınız.

SOSYAL SONUÇLAR	
SİYASİ SONUÇLAR	

1.7 İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SOSYOKÜLTÜREL OLAYLAR VE BİLİMSEL GELİŞMELER

1.7.1. Dönemi Yansıtan Üç İsim ve Eserleri

I. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği yıkım sonrasında Batı dünyasında düşünce alanında meydana gelen değişim; kültür, bilim, sanat gibi alanlarda yeniliklerin kaynağını oluşturdu. Yeni yaklaşımlarda güçlenen totaliter anlayışların yanında savaş karşıtlığının ve liberal düşüncelerin ağırlık kazandığı görüldü. Bu dönemde bazı isimler ve eserleri ön plana çıktı.

Görsel 1.23: Pablo Picasso

Pablo Picasso (Pablo Pikasso) (1881-1973)

İspanya'nın Malaga şehrinde doğan Picasso (Görsel 1.23), 20. yüzyılın en önemli ressam ve heykeltıraşlarındandır. İlk hocası, ressam olan babasıdır. Guinnes (Gines) Rekorlar Kitabı'na giren Picasso, yüz bin baskı resim, otuz dört bin kitap resmi ve üç yüz heykel ortaya koyarak bu alanda en üretken sanatçı olmuştur. Kübizm akımının kurucularındandır. En tanınmış eseri Guernica'dır [Guernika (Görsel 1.24)].

KÜBİZM

Nesneleri geometrik biçimlerde gösteren bir sanat akımıdır. Kübizmde nesnelerin resme aktarılırken geometrik formlara bölünmesi veya üç boyutlu bir cismi iki boyutlu yüzeye aktarma çabası ön plandadır.

GUERNICA

1937 yılında Alman Hava Kuvvetlerinin İspanya'nın Guernica kasabasını bombalamasını anlatan resimdir. Resimdeki insan ve hayvan figürlerindeki acı ve hüzün, savaşa duyulan nefreti anlatmaktadır. Resmi gören Alman Generalin "Bu resmi siz mi yaptınız?" sorusuna Picasso; "Hayır, siz yaptınız." cevabını vermiştir.

AnaBritannica, Cilt 17'den üzenlenmiştir.

Görsel 1.24: Guernica

Görsel 1.25: John Ernst Steinbeck

John Ernst Steinbeck (Con Örnst Şıtaynbek)

Kaliforniya'da doğan Steinbeck (Görsel 1.25), Stanford Üniversitesinden mezun dahi olamayacak kadar başarısız bir eğitim hayatı geçirmiştir. İşçi olarak çalıştığı dönemde hayata dair edindiği bilgi ve tecrübelerini romanlarına uyarlamıştır. Beğenilen ilk yapıtı, Amerika'daki Meksikalıları anlattığı "Yukarı Mahalle" romanıdır. 1930'lu yıllarda işçilerin yaşamına dair doğalcı romanlarla ünlenen Steinbeck'in en önemli romanı "Gazap Üzümleri"dir. 1962'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan yazarın birçok eseri beyaz perdeye uyarlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında daha çok ideolojik eserler veren yazar, savaş sonrasında duygusal ve eğlendirici eserlere yönelmiştir.

9. ETKİNLİK

Gazap Üzümleri

... Küçük bir tarlayla geçimini sürdüren, otuz dönüm üstünde yaşayıp ölen, bu otuz dönümün verdiğince doyan ya da aç kalan ailelerin önünde şimdi aylak aylak dolaşacakları bir batı var. İş bulmak için dört dönüyorlar, yollardan insan seli akıyor, yol kenarındaki hendekler insanla dolu. Arkadan sürekli insanlar geliyor. Büyük ana yollar kımıldayan insanlarla akıp gidiyor. Orta ve güneybatı bölgelerinde henüz endüstrinin değiştiremediği, makinenin kalıplaştıramadığı, özel ellerdeki makinenin güç ve tehlikesini henüz kavrayamamış, tarımla uğraşan basit bir halk yaşar. Endüstrinin çelişkileri içinde yetişmemişlerdir. Endüstriyle gelen yaşamın saçmalıklarını anlayacak kadar akılları dinçtir henüz.

Ve sonra birdenbire makineler onları söküp attı, yollara döküldüler... Ve göçmenler yollarda akıp gidiyor, açlıkları gözlerinden taşıyor, tüm gereksinimleri gözlerinden okunuyor. Ne bir düzenleri ne bir kavgaları var, yalnızca gereksinim duydukları şeyler ve bir de sayıları var. Bir kişilik iş oldu mu on kişi dövüşüyordu bu iş için... Hem de daha düşük bir ücret için dövüşüyorlardı. O herif otuz sente çalışırsa ben yirmi beş sente çalışırım.

O yirmi beş alırsa ben yirmiye yaparım.

Hayır, ben yaparım, ben açım. On beşe yaparım. Boğaz tokluğuna çalışırım. Çocuklar. Ah, çocukları bir göreceksiniz. Küçük küçük çıbanlar çıkartıyorlar, koşup oynayacak hâlleri kalmadı. Dökülen meyvelerden verdim, deli gibi atıldılar. Ben, ben küçük bir parça et için çalışırım.

Ve işte bu iyiydi, çünkü ücretler düşüyor, fiyatlar hep aynı yükseklikte kalıyordu. Büyük toprak sahipleri çok memnundular, daha çok insan getirtmek için daha çok el ilanları gönderdiler. Ve ücretler düştükçe düştü, fiyatlar hep aynı yükseklikte kaldı. Çok geçmez, yeniden kölelerimiz olacak.

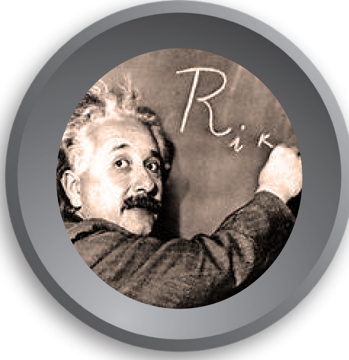
Şimdi, büyük toprak sahipleriyle şirketler yeni bir yöntem bulmuşlardı. Büyük toprak sahibi bir konserve fabrikası satın alıyordu. Armutlar, şeftaliler olunca meyvenin fiyatını maliyetinin altına indiriyordu. Böylelikle bir konserve fabrikası sahibi olarak kendi kendinden meyveyi düşük fiyatla almış oluyor, konservelerin fiyatını ise yüksek tutup büyük kâra geçiyordu. Konserve fabrikaları olmayan küçük toprak sahipleri topraklarını yitirmeye başladılar. Onların topraklarını büyük toprak sahipleri, bankalar, konserve fabrikaları olan şirketler kapıyordu. Zamanla çiftlikler azaldı. Bir süre sonra küçük çiftçiler kentlere gittiler, kredilerini yitirdiler, dostlarını, akrabalarını yitirdiler. Ve sonra onlar da yollara döküldüler. Yollar iş için çılgına dönmüş, gözünü kan bürümüş insanlarla doldu.

Bankalar, şirketler kendi sonlarını hazırlıyorlardı ama farkında değillerdi. Tarlalar verimliydi oysa yollar açlıktan kıvranan insanlarla doluydu. Tahıl ambarları doluydu ama yoksul halkın çocukları kemik hastalıkları çekiyor, yetersiz beslenmekten sivilceler çıkartıyorlardı. Büyük şirketler açlıkla öfke arasındaki çizginin çok ince bir çizgi olduğunu bilmiyordu. Ücretlere ödenecek para gaza, silaha, ajanlara, casuslara, kara listelere ve silah kullanma çalışmalarına gidiyordu. Yollarda insanlar karıncalar gibi gidiyor, iş ve yiyecek arıyorlardı. Öfke mayalanmaya başlıyordu.

John Steinbeck, Gazap Üzümleri (1939).

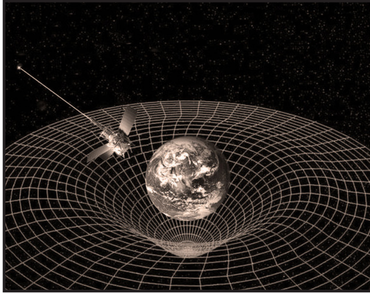
Gazap Üzümleri; John Steinbeck, Gazap Üzümleri, çev.Rasih Güran, İstanbul, 1968.

Yukarıdaki metne göre yazarın dönemin sosyal ve ekonomik şartlarına dair tespitlerini tartışınız.

Görsel 1.26: Albert Einstein

Albert Einstein (Albırt Aynştayn) (1879-1955)
İzafiyet Teorisi

Almanya asıllı ABD'li bilim insanıdır. Fizik alanında ortaya koyduğu kuramlar ile bilim tarihini değiştiren Einstein (Görsel 1.26), insanlık tarihinin gördüğü en önemli bilim insanlarındandır. Skolastik ve disiplinli eğitimin dışında, okuduğu popüler bilim kitapları kendisine farklı bakış açıları kazandırmıştır. Newton (Nivtın) Fiziği'ne alternatif olarak geliştirdiği **Görelilik Kuramı (İzafiyet Teorisi)** ile bilim ve felsefenin farklı yorumlanmasını sağlamıştır. Einstein; Işık Salınımı ve Soğurumu, Özgül Isı, Işınımın Planck Kuramı gibi diğer bazı kuramları da ortaya koymuştur.

Görsel 1.27: Görelilik Kuramı

Görelilik (İzafiyet) Kuramı

Albert Einstein, bu kuramdan ilk defa 1905 yılında yayımlanan Annalen Der Physik (Anelen Der Fizik) dergisinde "Hareketli Cisimlerin Elektro Dinamiği" adlı makalesinde bahsetmiştir. Einstein, "İki nokta arasında yol alan ışığın hızı nasıl belirlenecek?" sorusuna cevap aramıştır. Bu kurama göre kütle çekimi bir kuvvet değil, kütlenin etkisiyle oluşan eğrilmiş bir alandır. Büyük kütlelerin yanından kuantumlu ışık ışınlarının doğrultusunda bir sapma olur. Albert Einstein, dört boyutlu uzay yerine "eğri bir uzay-zaman" tanımını getirmiştir (Görsel 1.27).

1.7.2. Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerin Askerî Alana, Mimariye ve Sağlık Alanına Etkisi

Askerî Alanda Yaşanan Gelişmeler

Görsel 1.28: Avcı uçağı

İki dünya savaşı arasındaki dönemde bilim ve teknolojideki gelişmeler askerî alanda yoğun bir şekilde uygulandı. Bu da tüm askerî kuvvetlerdeki silah sistemlerini değişime uğrattı. I. Dünya Savaşı'nda hava silahlarının öneminin ortaya çıkması, savaş sonrası yıllarda bu konuyla ilgili çalışmaların hızlandırılmasını sağladı. Avcı uçakları (Görsel 1.28); çok sayıda ağır makineli tüfek ve topla yüklü, pilot mahalli, zırhlı, delinmez yakıt tankları olan tek yüzeyli uçaklara dönüştü. Bombardıman uçakları; iki motorlu, daha kısa menzilli orta uçaklar olmaktan çıkıp dört motorlu, ağır bomba yükü taşıyacak güçte, harekât yarıçapı 2 bin mili aşan, son derece pahalı uçak tiplerine dönüştü.

1922 sonrası savaş gemileri öncekilerden çok daha hızlı, zırh yönünden daha iyi ve uçaksavar savunması açısından çok daha ağır silahlarla donatıldı. Tankların zırhını ve motorlarını daha da güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapıldı. Bu silah sistemleri elektrikli haberleşmede meydana gelen değişikliklerden, radarlar ve geliştirilmiş telsiz donanımlarından etkilenmeye başladı.

Uçaklardan atılabilen yeni bombalar ve uçaklara yerleştirilen makineli tüfeklerin yanı sıra uçaksavar topları geliştirildi. Uçaksavarların mermi çıkış hızı, isabet oranı ve menzili artırıldı. II. Dünya

Savaşı öncesi roketlere ilişkin çok sayıda deney yapıldı. Kısa ve orta menzilli, elektronik sistemlerle güdümlenen ilk füzeler ortaya çıktı. II. Dünya Savaşı sırasında, Nazi yönetiminin desteğiyle günümüzün Cruise (Kıruz) füzelerinin ilk örneği olan öz güdümlü V1 füzesi ve dünyanın ilk uzun menzilli balistik füzesi olan V2 geliştirildi.

Mimari Alanda Yaşanan Gelişmeler

XX. yüzyılda mimarlar, Sanayi Devrimi'yle önü açılan imkânları kullanarak yeni tasarımlar denedi. **Art Deco** (Art Deko), bu denemeler sonucunda ortaya çıkmış bir sanat akımıydı ve ilk olarak 1920 ile 1930'lu yılların gökdelenlerinin mimari üsluplarını tanımlamak için kullanıldı. Bu akım, bir grup Fransız tasarımcının 1925'teki "Uluslararası Dekoratif Sanatlar ve Modern Sanayiler Sergisi"nde üslubu ilk kez görücüye çıkarmasıyla başladı. Art Deco mimarisi ilhamını Art Noaveau (Art Novo), Bauhaus (Bahauz), konstrüktivizm, modernizm ve fütürizm gibi birçok değişik kaynağın yanı sıra Aztek ve Eski Mısır mimarisinden aldı.

Görsel 1.29: Empire State

Mimar Walter Gropius'ın [Valtır Gropiıs (1883-1969)] Almanya'da 1919'da kurduğu tasarım okulu, kitlesel üretime uygun işlevsel ve estetik nesnelerin tasarlanmasına yöneldi. Bu amaçla el sanatları ile tasarımı birleştiren okulda hem zanaatçılar hem de dönemin ünlü sanatçıları birlikte ders verdi.

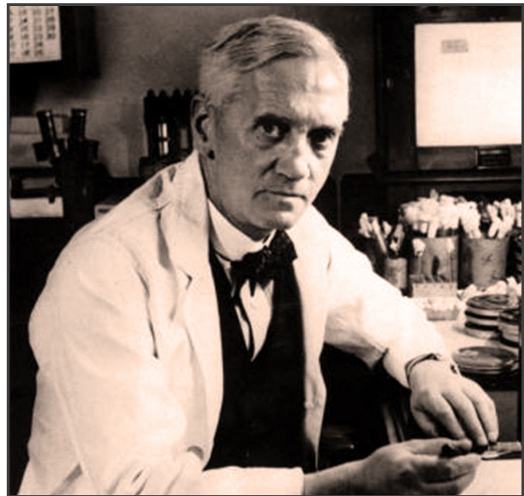
Nazilerin 1933'te okulu kapatmasından sonra okulun öğretmen ve öğrencileri Avrupa ve ABD'de Bauhaus anlayışı ve öğretim yöntemini yaygınlaştırdı. **Bauhaus** mimarisinde, dikey görünümüyle Hollanda sanat akımı **De Stijl**'in (Dö Sitil) etkisini taşıyan ve genel felsefesi, biçimin işleme uyması gerektiği fikrine dayanan binalar tasarlamak için cam, çelik ve betonarme kullanıldı.

1931'de New York'ta inşa edilen 102 katlı çelik iskelet yapı olan Empire State (Empayr Sıteyt) binası (Görsel 1.29), 1954'e kadar dünyanın en yüksek yapısı olarak ABD'nin yükselen gücünün simgesi oldu.

Sağlık Alanında Yaşanan Gelişmeler

I. Dünya Savaşı'nın insanlar üzerinde meydana getirdiği yıkıcı etkiler savaş sonrasında da devam etti. Gelişen teknolojiyle birlikte savaşın yıkıcı etkilerini azaltmak için sağlık alanında yapılan çalışmalarla pek çok buluş gerçekleştirildi. 1921'de verem aşışı bulundu. Kanadalı bilim insanları Frederick G. Banting (Firedrik G. Benting) ve Charles H. Best (Çarls H. Best), pankreas özütünden insülin elde etti. Bu buluş, şeker hastalığı tedavisinde çığır açtı.

1928'de C vitamini keşfedildi. Özellikle uzun gemi yolculuklarında ortaya çıkan iskorbüt hastalığının tedavisinde C vitaminin etkili olduğu anlaşıldı. Alexander Fleming (Aleksandır Filemink), penisilini buldu (Görsel 1.30). Bakterilerin yol açtığı pek çok hastalığın tedavisinde antibiyotiği kullanmaya başladı. 1944'te sir (sör) unvanı verilen Fleming, 1945'te Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'nü penisilini sanayide üretmeyi başaran iki bilim insanıyla paylaştı.

Görsel 1.30: Alexander Fleming

1932'de elektron mikroskobu bulundu. 1938'de nöroloji bilim dalı kuruldu.

1.7.3. Propaganda Aracı Olarak Sinema ve Radyo

Sanayi Devrimi ile önemi artan propaganda sektörü, 19. yüzyılın sonuna yaklaşıldığında teknolojinin gelişmesi ile toplumları etkileyen büyük bir güce ulaştı. Propaganda; kitle iletişim araçları, eğitim, halkla ilişkiler, beyin yıkama ve kontrolü, reklamcılık, psikolojik savaş gibi araç ve yöntemler kullanılarak yapıldı. Radyo ve sinema sektörünün bundaki payı çok büyüktü.

Sinema

Görsel 1.31: Charlie Chaplin

Sinema, hükûmetler tarafından siyasal, sosyal ve dinsel baskı gruplarının denetiminde kendi propagandalarını gerçekleştirmek için kullanıldı. İnsan topluluklarını yönlendirmek ve bir ideolojiye bağlamak maksadıyla çekilmiş sinema filmleri propagandanın en ideal aracı hâline geldi. İlk olarak 1898'de ABD'de çekilen "İspanyol Bayrağını Yırtarken" adlı filmin Amerikan toplumu üzerinde oluşturduğu etki fark edildi. I. Dünya Savaşı'na katılan ülkeler, halkın ve askerlerin morallerini yüksek tutmak için propaganda filmleri çekti. SSCB, rejimini daha geniş kitlelere yaymak için sinema sektöründen istifade etti.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan sineması uluslararası film üretimine egemen oldu. "Şarlo" karakteriyle şöhret olan Charlie Chaplin [Çarli Çaplin (Görsel 1.31)], Modern Zamanlar (1936) ve Büyük Diktatör (1940) adlı filmlerde rol aldı. Charlie Chaplin, Büyük Diktatör adlı sinema filminde Nazizmi ve Adolf Hitler'i sert bir şekilde eleştirdi.

Hitler'in iktidara gelmesiyle Alman sineması Nazi propaganda araçlarından biri hâline geldi. Yahudiler, Marksistler ve liberaller sinema stüdyolarından uzaklaştırıldı. Almanya'da propagandaya yönelik sinema, 1934'te Nuremberg'deki (Nürmberg) Nazi Kongresi esnasında büyük maddi ve teknik imkânlarla çekilen Leni Riefenstahl'ın (Leni Rifenştal) "İradelerin Zaferi" filmi ile zirveye çıktı.

Radyo

Görsel 1.32: Joseph Goebbels

Hitler "Kavgam" kitabında, kullanmasını bilenlerin elinde radyonun korkunç bir silah olacağını belirtiyordu. 1933'te seçimler Nazilerin başarısıyla sonuçlanınca Propaganda Bakanı Joseph Goebbels [Jozıf Gobels (Görsel 1.32)] radyolarda büyük bir tasfiye hareketine girişti. Muhalifler işten çıkartıldı, bazıları da toplama kamplarına gönderildi. Programlar yeniden düzenlendi ve hükûmetin çalışmalarını yansıtan yayınlara öncelik verildi. Müzik yayınlarında askerî marşların yanı sıra Alman bestecilerin yapıtları ağırlık kazandı. Alman ırkının üstünlüğünü belirten konuşmaların yayınına başlandı. Radyolarda her programın başında Alman ırkını, devletini ve liderini yücelten sloganlar yayımlandı.

Büyük savaş, propagandanın gücünü kanıtladı. Propaganda barışta da bir hükmetme yöntemi olarak benimsendi. II. Dünya Savaşı'na doğru propaganda stratejileri, radyonun uluslararası bir araç olmasını sağladı. Başka bir deyişle bu savaşta radyonun üstlendiği rol, belki günümüzde sıkça dillendirilen küreselleşmenin iletişim alanındaki ilk ciddi imtihanıydı.

Radyonun propagandayı sınır tanımaz bir güce ulaştırmasına rağmen propagandayı toplumların üzerinde sürekli kılan unsur, XX. yüzyılın ideolojik mücadeleleri oldu. "Toprak ve barış" sloganını işleyen Lenin'in öncülüğündeki komünizm propagandası, Çarlık Rusyası'nda milyonlarca asker ve köylüyü etkisi altına almayı başardı. Hitler'in liderliğinde gelişen Nasyonal Sosyalist Parti (Nazi Partisi) ise "En büyük Almanya" parolasını tekrarlayan propagandası ile önce iktidarı ele geçirdi, daha sonra dünyayı II. Dünya Savaşı'na sürükledi.

ARAŞTIRALIM

Orson Welles'in (Orsın Vels) 1938'de hazırladığı ve konu olarak "Dünyalar Savaşı"nı işlediği radyo programını araştırınız. Bu programdan yola çıkarak radyonun toplum üzerindeki etkisini yorumlayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Sol sütunda verilen açıklamaların önündeki boş kutucuklara, sağ sütunda verilen o açıklamanın ilişkili olduğu ifadeye ait harfi yazınız.

1		New York Wall Street Borsasının çöktüğü güne verilen ad
2		Albert Einstein'a ait kuram
3		Paris Konferansı'nda uluslararası barışı sağlamak için atılan adım
4		SSCB'nin kurulmasını sağlayan lider
5		1921'de şeker hastalığının tedavisinde çığır açan buluş
6		Steinbeck'e ait roman
7		ABD'nin yanlızlık politikasına verilen ad
8		SSCB'ye karşı başlatılan Türkistan millî mücadelesine verilen isim
9		Japon tarihinde aydınlanma dönemi
10		Dünyanın ilk uzun menzilli balistik füzesi

A	İnsülin
B	Basmacı Hareketi
C	Meiji Restorasyonu
Ç	Kara Perşembe
D	V2
E	İzafiyet Teorisi
F	Gazap Üzümleri
G	Cemiyet-i Akvam
Ğ	Lenin
H	Monroe Doktrini

B. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Paris Barış Konferansı, Versay Antlaşması, 1929 Ekonomik Buhranı, Nazilerin iktidara gelmesi ve II. Dünya Savaşı arasında nasıl bir bağ kurulabilir? Açıklayınız.

....
....
....

- İngiliz uzmanlardan yararlanılarak modern bir Japon donanması kuruldu.
- Askerlik mecburi hâle getirilerek ilk kez millî bir Japon kara ordusu kuruldu.
- 1905'te Sakhalin, 1932'de Mançurya, 1937'de Aşağı Moğolistan ve 1942'de Endonezya, Filipinler, Tayland gibi pek çok Uzak Doğu ülkesi Japonya tarafından işgal edildi.

2. Yukarıda verilen bilgilere göre Meiji Restorasyonu'nun Uzak Doğu ve dünya siyasetine etkileri neler olmuştur? Açıklayınız.

....
....
....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1917 Rus Devrimi'nde iki politik patlamaya (Çarlık monarşisini yıkan Şubat Devrimi ve Bolşevik diktatörlüğünü kuran Ekim Devrimi) imparatorluğun toplumsal, ekonomik ve kültürel temellerine kadar ulaşan ayaklanmalar eşlik etmiştir. Ayrıca imparatorluğa daha önceleri katılmış ancak bağımsızlıklarını kazanma şansını yeni bulabilmiş, Rus olmayan halkların yaşadığı bölgelerde özellikle de Türkistan coğrafyasında çığ gibi büyüyen ulusal ayaklanmalar da bu politik patlamalarla eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır.

3. Yukarıdaki metne göre SSCB'nin kurulmasına yol açan gelişmelerin Türkistan coğrafyası üzerindeki etkileri nelerdir?

....
....
....

4. Komünizm, faşizm ve nasyonal sosyalizm ideolojileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları yazınız.

....
....
....

5 ve 6. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

"Orta Doğu, Batılı güçlerin müdahalesinden sonra bölünmüş ve nüfuz alanlarına ayrılmıştır. Bölgedeki konumlarını güçlendirmek ve çıkarlarını korumaktan başka hiçbir şeye önem vermeyen Batılı güçler, bulabildikleri yerel iş birlikçilerle ülke sınırlarını masa başında yeniden belirlemişlerdir. Böylece Orta Doğu ve Osmanlı bakiyesi Arabistan topraklarında I. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte (McMahon, Sykes-Picot) Irak, Suriye, Ürdün, Necd, Hicaz Krallığı gibi manda yönetimleri ve yapay devletler ortaya çıkmıştır."

5. Orta Doğu'nun siyasi yapısını oluşturan etkenler nelerdir?

....
....
....

6. Batılı güçlerin müdahalesi Orta Doğu'da ne gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır?

....
....
....

C. Aşağıdaki soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

7. Versay Antlaşması'nın koşullarıyla eli kolu bağlanan, savaş tazminatları yükü altında ezilen, Fransa ve Polonya'ya aktarılan sınır bölgeleri yüzünden stratejik yönden kısıtlanan Almanya'nın ülke içinde enflasyon ve sınıflar arası gerginlikler yaşaması Almanya'da Nazileri iktidara taşıdı. Nazi iktidarı döneminde hava, deniz ve kara kuvvetleri için harcanan para ve asker sayısında artışlar yaşandı.

Yukarıdaki metin değerlendirildiğinde Almanya ile ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

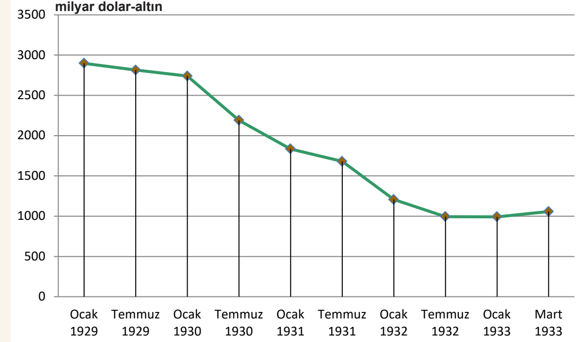
A) Versay Antlaşması'nın Almanya'yı siyasi açıdan zor duruma düşürdüğü
B) Toplumsal ve ekonomik huzursuzlukların yaşandığı
C) Nazi iktidarında askerî harcamalarda bütçeden ayrılan payın artırıldığı
D) Nazi iktidarı döneminde Versay Antlaşması'nın hükümlerine aykırı hareket edildiği
E) Nazi iktidarının ortaya çıkmasında Versay Antlaşması'nın etkisi olduğu

8. Aşağıda iki savaş arası dönem ile ilgili verilen bilgilerden hangisi doğrudur?

A) I. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkım, dönemin sanat eserlerine etki etmemiştir.
B) Mimari alanda Empire State binası ABD'nin yükselen gücünü temsil etmiştir.
C) SSCB hâkimiyetindeki Türk topluluklarının bağımsızlık hareketleri tek bir merkezden yönetilmiştir.
D) Aleksander Fleming Nobel Ödülü'nü almıştır.
E) Radyo ve televizyondan yapılan propaganda ilk olarak I. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır.

9.

Dünya Ticareti 1929-1933

ABD'de 1920'li yıllarda ekonomik göstergelerde büyük yükselişler olmuştur. Buna karşın 1929'da ekonomik buhran yaşanmış ve buhran bütün dünyaya yayılarak siyasi ve ekonomik yapıları etkilemiştir.

Grafikten ve metinden yola çıkıldığında aşağıda verilen yargılardan hangisine <u>ulaşılamaz?</u>

A) Dünya ticaret hacminde 1930'dan sonra keskin bir düşüş yaşanmıştır.
B) 1929-1933 yılları arasında ticaret hacmi %50'den fazla azalmıştır.
C) ABD merkezli ekonomik buhran, Kükreyen Yirmiler sonrası iflaslara ve siyasi değişimlere yol açmıştır.
D) Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesine 1929 Ekonomik Buhranı neden olmuştur.
E) Dünya ticaret hacmindeki en büyük düşüş 1930 yılında yaşanmıştır.

10. Hâkimiyet teorileri ile ilgili verilen bilgilerden hangisi doğrudur?

A) Kara Hâkimiyeti Teorisi Alfred Mahan tarafından geliştirilmiştir.
B) Deniz Hâkimiyet Teorisi en çok Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ilgisini çekmiştir.
C) Deniz Hâkimiyet Teorisi Halford Mackinder tarafından geliştirilmiştir.
D) Deniz gücünün ortaya çıktığı merkez için Heartland kavramı kullanılmıştır.
E) Hava Hâkimiyet Teorisi Harry A. Sachaklian tarafından geliştirilmiştir.

11. Paris Barış Konferansı'nın ortaya koyduğu havayı "Uzlaşmadan rahatsızlık duyanların bu duruma kolaylıkla karşı çıkabileceklerini fark etmeleri fazla uzun sürmedi." biçiminde değerlendiren bir tarihçiyi aşağıdaki ifadelerden hangisi <u>desteklemez</u>?

A) Önemli kararların alınması ile hayata geçirilmesinin farklılık göstermesi
B) Milletler Cemiyetinin olaylara müdahale edebilecek bir gücü olmadan kurulması
C) ABD'nin Monroe Doktrini politikası gereği kıtasına dönerek çözüme sırtını dönmesi
D) İngilizlerin ordularını terhis etmesi ve Fransa'nın tek başına kıta politikasını belirlemek istememesi
E) 1928'de Amerika ile Fransa arasında Briand-Kellog Paktı'nın imzalanması

12. Amiral Alfred Thayer Mahan, İngiliz Deniz Kuvvetlerinin tarihini incelemiş ve 1890 yılında Deniz Hâkimiyet Teorisi'nin esaslarını ortaya koymuştur. Bu teorinin ortaya çıktığı dönemde Sanayi Devrimi sonucu yeni keşifler yapılmış ve ekonomik ilişkiler genişlemişti. Ham madde arayışı ve yeni ürünlerin pazarlanması ihtiyacı, deniz yollarının önemini artırmış, gelişen teknoloji ile mesafeler kısalmıştı. Kısaca, tarihî İpek Yolu önemini kaybederken Mahan'ın "Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur." tezi ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki metni değerlendirildiğinde Deniz Hâkimiyet Teorisi ile ilgili aşağıdakilerden hangisine <u>ulaşılamaz</u>?

A) Teori, bir denizci olan Alfred Mahan tarafından ortaya atılmıştır.
B) Teorinin ortaya çıkmasında dönemin ekonomik ve teknik koşulları etkili olmuştur.
C) Teknolojide yaşanan gelişmeler dünyanın küçülmesine yol açmıştır.
D) Dünyada yaşanan siyasi, iktisadi ve teknik gelişmeler tarihî ticaret yollarına etki etmiştir.
E) Dünya üzerindeki savaşlar dünya ticaretinde avantaj elde etmek için yapılmıştır.

2. ÜNİTE

II. DÜNYA SAVAŞI

2.1. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE OLUŞAN ULUSLARARASI SİYASİ, EKONOMİK VE ASKERÎ DENGE İLE II. DÜNYA SAVAŞI'NIN NEDENLERİ

2.2. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SEYRİNİ DEĞİŞTİREN OLAYLAR VE SONUÇLARI

2.3. II. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA YAŞANAN İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

2.4. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SİYASİ VE EKONOMİK SONUÇLARI

2.5. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN KÜLTÜREL, BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERE ETKİSİ

2.6. II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ

2.7. II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYOKÜLTÜREL GELİŞMELER

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

- Savaşın bilime ve sanata etkileri neler olabilir?
- Barışın tesisi noktasında belirlenen değerler her dönemde benzerlik gösterdiği hâlde dünyada barış ortamı oluşturulamamasının nedenleri neler olabilir?
- 21 yıl arayla Avrupa merkezli iki dünya savaşının yaşanması nasıl açıklanabilir?

KAVRAMLAR

Bizim Deniz	Varlık Vergisi
Hayat Sahası	IMF
Ortak Refah Alanı	Yatıştırma Politikası
Birleşmiş Milletler	Askerî Teknoloji
Mihver ve Müttefik Devletler	İki Kutuplu Dünya

II. DÜNYA SAVAŞI ÜNİTESİNİN KONULARA GÖRE ZAMAN DİZİNİ

1. Konu	2. Konu	3. Konu	Yıl	4. Konu	5. Konu	6. Konu	7. Konu
• Mihver Bloku kuruldu (Almanya -İtalya-Japonya).			1937				
• Müttefik Blok kuruldu (Fransa -İngiltere -SSCB). • Almanya'nın Polonya'ya girmesi ile II. Dünya Savaşı başladı.			1939			• Türkiye İngiltere Ortaklık Deklarasyonu yayımlandı. • Ankara Paktı kuruldu (Türkiye-İngiltere-Fransa).	
	• II. Dünya Savaşı Afrika'ya sıçradı. • Fransa, Almanya'ya teslim oldu.		1940				• Millî Korunma Kanunu çıkarıldı. • Köy Enstitüleri açıldı.
	• Japonya Pearl Harbour Üssü'nü vurdu.	• Atlantik Bildirisi imzalandı.	1941		• Sartre "Özgürlüğün Yolları" adlı roman serisini yazmaya başladı.	• Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması imzalandı.	• Nuri Demirağ tasarladığı ilk yerli yolcu uçağını uçurdu.
	• Birleşmiş Milletler Demeci yayımlandı.		1942	• Birleşmiş Milletler Bildirisi kabul edildi.	• Almanya V1 ve V2 füzelerini üretmeye başladı.		• Varlık Vergisi Kanunu çıkarıldı.
			1943			• Adana Görüşmeleri yapıldı (Türkiye-İngiltere). • I. Kahire Konferansı yapıldı (Türkiye-İngiltere). • II. Kahire Konferansı yapıldı (Türkiye-İngiltere-ABD).	• Ankara Radyosu ilk düzenli yayınına başladı.
			1944				• Irkçılık-Turancılık Davası görüldü.
	• Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atom bombası atıldı. • II. Dünya Savaşı sona erdi.	• Birleşmiş Milletler kuruldu. • IMF resmen kuruldu.	1945	• Japonya kayıtsız şartsız teslim oldu.		• Türkiye, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.	• Dörtlü Takrir ilan edildi.

Görsel 2.1: II. Dünya Savaşı ve sonrası (Temsilî)

Görsel 2.1'den yararlanarak II. Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkabilecek siyasi, ekonomik ve askerî dengeyle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.1 İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE OLUŞAN ULUSLARARASI SİYASİ, EKONOMİK VE ASKERÎ DENGE İLE II. DÜNYA SAVAŞI'NIN NEDENLERİ

I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkan İtilaf Devletleri, Paris Barış Konferansı ile kendi düzenlerini kurma gayretine giriştiler. Temelde İngiltere merkezli olarak kurulmaya çalışılan dünya düzeni, İngiltere dışındaki tüm tarafları rahatsız edecek şekilde gelişti. 1925'te yapılan Locarno Antlaşması, savaş sonrası olumsuzlukları en aza indirmek için atılan ilk adımdı. Locarno Antlaşması; Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Polonya, Çekoslovakya ve Belçika arasında 1 Aralık 1925'te imzalandı. Antlaşma ile Almanya'nın batı sınırları ve Ren bölgesinin silahtan arındırılması güvence altına alındı. Locarno Antlaşması'nın uluslararası politika açısından kısa ve uzun vadeli sonuçları oldu. Kısa vadeli sonucu Almanya ve Fransa arasındaki ilişkilerin normalleşmesi, Almanya'nın yeniden Avrupa'nın büyük devletleri arasına girmesi ve 1926'da Cemiyet-i Akvama üye olması; uzun vadeli sonucu ise savaş sonrası düzenin üzerine inşa edildiği Versailles Antlaşması'nın başka antlaşmalarla teyit edilmedikçe bağlayıcı olmadığının anlaşılmasıydı. Ağustos 1928'de dokuz devlet arasında (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Çekoslovakya, Polonya

ve Belçika) Briand-Kellogg Paktı imzalandı. Devletler “uluslararası ilişkilerde savaşı ulusal politikalarına alet etmeyeceklerini, anlaşmazlıkların çözümü için savaş yoluna gitmeyeceklerini, uyuşmazlıklarını barışçı yollarla çözeceklerini” kabul ettiler. Pakt bütün devletlerin katılımına açık tutuldu. 1928 yılı sonuna kadar Kellog Paktı’na Türkiye ve SSCB’de dâhil 46 devlet üye oldu. Tüm bu sürecin devamında ABD’de başlayan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı dünya devletlerinin başta ekonomi olmak üzere siyasi ve sosyal yapısını etkiledi. İngiltere merkezli kurulmaya çalışılan dünya düzenine karşı tepkileri besleyecek olan ideolojiler ve siyasi akımlar ortaya çıktı.

Almanya ve Hayat Sahası: 1933’te iktidara gelen **Nazi Partisi** ve **Adolf Hitler** (Görsel 2.2), Versay Antlaşması’nın olumsuz etkilerini kırmak için savaş ekonomisine yatırım yaptı. Almanya’nın yeteri kadar ham madde kaynakları yoktu. Bu ihtiyacını karşılamak için sömürgecilik yarışına girmesi gerekiyordu. Almanya, **Lebensraum** [Libensraum (Hayat Sahası)] politikasına göre yayılmaktaydı. Bu yayılma dünyayı içine alacak küresel bir savaşın önemli sebeplerinden biri oldu.

Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya’yı bünyesine katınca Almanya’nın nüfusu bir anda 60 milyondan 88 milyona çıktı. Ayrıca ham madde kaynaklarında, ordunun sahip olduğu asker ve silah sayısında muazzam artışlar oldu. Bu ani güç artışları Almanya’nın kendine olan güvenini artırdı ve Almanya daha da saldırgan hâle geldi. Almanya’nın Polonya’yı işgal etmesi üzerine İngiltere ve Fransa, Almanya’ya savaş ilan ettiler fakat hazırlıksız oldukları için müdahale edemediler. Oysa Almanya geliştirdiği **Blitzkrieg** [Blitskrig (Yıldırım Savaşı)] stratejisi ile savaşa önceden hazırdı. Düşman harekete geçemeden düşmanın işini bitirmeyi amaçlayan bu strateji Almanya’nın savaş öncesi ve savaş esnasındaki temel stratejisi oldu.

İtalya ve Bizim Deniz: Almanya’nın Hayat Sahası politikası ile örtüşen **Mare Nostrum** [Mar Nostro (Bizim Deniz)] ve **Roma İmparatorluğu’nu canlandırma** siyasetleri **Mussolini**’nin (Görsel 2.3) uygulamalarında hayat bulmaya çalışıyordu. Mussolini Akdeniz’i “Bizim Deniz” olarak görmekteydi. İtalya bu politika doğrultusunda önce Yugoslavya’dan Fiume şehrini aldı, 1935’te Habeşistan’ı işgal etti. Sonrasında İspanya iç savaşına müdahil oldu. Bu girişimler, İtalya’yı ziyadesiyle yıprattığı hâlde İtalya, özellikle ham madde kaynaklarına olan ihtiyacından dolayı sömürgeler elde etme çabasından vazgeçmedi. İtalya’nın Arnavutluk’u işgali Türkiye’nin başını çektiği Balkan Antantı’na ağır bir darbe indirince İngiltere bölgedeki devletlerle dost-

Görsel 2.2 Adolf Hitler

Adolf Hitler (Führer) (1889-1945)

Doğum yeri itibarıyla Avusturyalı olan Hitler, 18 yaşında Viyana’ya gidip ressam olmak için Güzel Sanatlar Akademisine başvurmuş fakat girememiştir. I. Dünya Savaşı’na bir Alman askeri olarak katılmış ve savaşın sonucunun yarattığı nefretle kısa zaman sonra politikaya atılmıştır. Katıldığı partinin başına geçmiş (1921) ve partinin adını Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi olarak değiştirmiştir. Hitler’in siyasi düşünceleri; antikomünizm, antisemitizm ve kendi kaderinin Almanya’yı yönetmek olduğu duygusuna dayanmaktadır.

Hitler, Almanya’nın 1945’teki yıkıcı yenilgisinin sorumlusu olduğu kadar savaşın ilk yıllarındaki zaferlerinin de mimarıdır.

Donald Sommerville, II. Dünya Savaşı’ndan uyarlanmıştır.

Görsel 2.3 Mussolini

Mussolini (1883-1945)

Yükseköğreniminin ardından öğretmenlik ve gazetecilik yapan Mussolini, I. Dünya Savaşı’na aktif olarak katılmıştır. 1921’de Ulusal Faşist Partiyi kurarak siyasete atılmış, 1922’de partisinin milis kuvveti Kara Gömlekliler ile Napoli’den Roma’ya yürümüştür. İtalya Kralı, bu yürüyüş sonrasında Mussolini’yi başbakan olarak atamak zorunda kalmıştır.

Mussolini, Roma-Berlin Mihveri’nin kurulmasından sonra Hitler eksenli bir siyasi çizgi izlemiştir. II. Dünya Savaşı’nda yaşanan başarısızlıkların ardından 1943’te görevinden alınmıştır. 1945’te Milano’da öldürülmüştür.

Donald Sommerville, II. Dünya Savaşı’ndan uyarlanmıştır.

luk antlaşmaları imzaladı. İtalya, kendisine yönelik bir hamle olarak gördüğü bu olay karşısında 1936'da Almanya ile imzalamış olduğu dostluk antlaşmasını ve daha sonra oluşturulan mihver birliğini daha ileriye taşıyarak 1939'da Almanya ile **Çelik Paktı** kurdu. Bu pakt İtalya'nın Alman politik değerleriyle yoluna devam etmesine neden oldu.

Japonya ve Ortak Refah Alanı (Yeni Japon Düzeni): I. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'nın Çin ile yaptığı antlaşmaların da katkısıyla elde ettiği üstünlük, 1920-1930 yılları arası dönemde de devam etti. Japonya bu durumu destekleyen güçlü bir orduya ve ekonomiye sahipti fakat 1929 Ekonomik Buhranı'ndan Japonya da olumsuz etkilendi. 70 milyonluk ülke bu kriz ortamından kurtulmak ve mevcut gelişmişliğini artırmak için daha önce giriştiği sömürgecilik hareketlerini artırma yoluna gitti. Uçak filosu ve seyyar topçular bakımından çok ileri olan Japonya ilk etapta Asya'da Mançurya'yı işgal etti. 1938'de Çin limanlarının büyük bir kısmını ele geçirdi. Bu teşebbüsler yaklaşan yeni bir dünya savaşının ayak sesleriydi. Japonya'nın bu yayılmacı siyasetine karşı tedbir almak isteyen İngiltere ve ABD Çin'e destek verince Japonya da Almanya ile Tokyo-Berlin Paktını (Anti-Komitern Pakt) kurdu. Daha sonra İtalya'nın da pakta katılmasıyla Alman-Japon-İtalyan birliği kurulmuş oldu (Görsel 2.5).

Japon İmparatoru **Michinomiya Hirohito'**nın [Mişinomiya Hirohita (Görsel 2.4)] Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı politikası, Avrupalıların Asya'daki hegemonyasına tepki olarak doğdu. Japonya, Almanya'nın ırk üstünlüğü anlayışından, iktisadi ve sosyal düzen politikalarından esinlendi. Bu düşünceye göre Japonya; İngiltere, Fransa, ABD ve Hollanda gibi sömürgeci güçleri Uzak Doğu'dan kovacak ve Batı'nın bölge üzerindeki her türlü etkisini tasfiye edecekti. Kurtarılmış halklar da Japonya yönetimi altında siyasal ve iktisadi politikalara göre gelişecekti. Bir yeni düzen kurulacak ve içine Çin'i, Çinhindi'ni, Tayland'ı, Malezya'yı, Hollanda'ya ait Hint adalarını ve Mançukuo gibi Japonya'ya bağlı bölgeleri alacaktı.

Görsel 2.4
Hirohito

Japon İmparatoru Hirohito

25 Aralık 1926'da babasının vefatı üzerine tahta çıkan Hirohito, 1989'a kadar ülkeyi yönetti. İmparator Hirohito döneminde Japonya 1931'de Mançurya'yı, 1937'de Çin'in kalan kısımlarını işgal etti. II. Dünya Savaşı'nda Almanya ve İtalya'nın yanında yer aldı. Nagazaki ve Hiroşima'ya atılan atom bombalarından sonra resmen teslim oldu. Savaşın sonunda imparatorun radyodan yaptığı açıklama bir Japon imparatorunun halkına yaptığı ilk konuşma olarak tarihe geçti. İmparatorun bu tarihten sonraki yönetiminde Japon ekonomisi büyük gelişmeler yaşadı. İmparator Hirohito 1989 yılında öldü.

L. P. Dabağyan, Pearl Harbor'dan Hiroşima'ya 1941-1945'ten uyarlanmıştır.

Görsel 2.5: Almanya-Japonya-İtalya birlikteliğini gösteren fotoğraf

Devletlerin Savaş Stratejileri ve Savaşın Başlaması

I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı karmaşık ve adaletten uzak koşullar, daha küresel bir seyir izleyen II. Dünya Savaşı'na sebep oldu. Devletlerin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durumlar da savaşın nedenleri arasındaydı.

II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DEVLETLER VE POLİTİKALARI					
	Mihver Devletler'in Savaş Öncesi İzlediği Politikaları	Müttefik Devletler'in Karşı Tutumları			
		İngiltere	Fransa	Rusya	ABD
İtalya - Mare Nostrum (Bizim Deniz)	• Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmanın yolunun Akdeniz'e hâkim olmaktan geçtiğini bilen Mussolini'nin ortaya koyduğu fikirdir. • **Amaç**: Akdeniz'in tamamına hâkim olmak. **İtalya'nın bu amaç için yaptıkları:** • 1936'da Habeşistan'ı işgal etti. • 1939'da Arnavutluk'u işgal etti.	• 1935'e kadar İtalya ile iyi ilişkiler kuran İngiltere, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali üzerine İtalya'yı Akdeniz ve Hindistan'daki varlığına tehdit olarak gördü. Bu durum İngiltere'yi İtalya'ya karşı ittifak arayışlarına ve politika üretmeye sevk etti.	• Akdeniz'deki varlığı açısından İtalya'yı en büyük tehdit olarak gördü.	• İtalya'nın Çanakkale Boğazı ve İstanbul Boğazı'na yönelmesinden endişe ediyordu.	• ABD, Milletler Cemiyetine üye olmadı ve Yalnızlık Politikası'na geri döndü. Ancak Avrupa'daki gelişmelere ilgi duymaya devam etti. 1928'de Briand-Kellogg Paktı'nın kurucularından biri oldu. Çin'den Orta Doğu'ya kadar uzanan bölgede ticari ilişkilerini geliştirdi. ABD; İtalya ve Almanya'nın iki savaş arası dönemdeki saldırgan politikalarına karşı sessiz kaldı.
Almanya - Lebensraum (Hayat Sahası)	• Nazi Partisi lideri Hitler tarafından ortaya atılan fikirdir. • Almanya'nın üzerinde bulunduğu toprakların Almanlara yeterli gelmeyeceğine ilişkin düşünce, ülke topraklarına yeni yerler katmanın haklı bir gerekçesi olarak görüldü. • **Amaç:** Ülke topraklarına yeni yerler katmak. **Almanya'nın bu amaç için yaptıkları:**. • Kara, deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirmeye başladı. • Mecburi askerlik uygulamasını başlattı ve asker sayısını artırdı. • Berlin-Roma-Tokyo Mihveri'ne katıldı. • 1938'de Avusturya ile birleşti. [Anschluss (Anşlus)]	• İngiltere Başbakanı Chamberlain (Çımbırlein) Hitler'in esas hedefinin Doğu Avrupa hâkimiyeti olduğunu gördü. Almanya'nın SSCB'ye karşı kendileri ile iş birliği içerisinde olacağını düşünen İngiltere, Almanya ile iyi geçinmeyi amaçladı. Bu amaçla **yatıştırma politikasını** uyguladı. Bu politika saldırgan olan Almanya'ya karşı Chamberlain'in takip ettiği pasif kalma siyasetiydi. Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal etmesi ile bu politika sona erdi.	• Almanya sınırı boyunca **Maginot Hattı** denen bir savunma hattı oluşturdu. • Geçmişe dayalı hesaplardan dolayı Almanya'nın ezilmesinden yana tavır sergiledi.	• Münih Antlaşması'na davet edilmediği için Müttefiklerden uzaklaşarak Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzaladı.	
Japonya - Ortak Refah Alanı	• "Asya Asyalılarındır." fikri bu politikada etkili olmuştur. • **Amaç:** Batılıların Asya'dan sürülmesiyle bağımsızlaştırılacak Asya'nın, Japonya liderliğinde birlik oluşturmasını sağlamak. **Japonya'nın bu amaç için yaptıkları:** • 1931'de Mançurya'yı işgal etti. • 1937'de Çin'i işgale başladı.	• İngiltere ve Fransa, Müttefiklere ait Pasifik ve Uzak Doğu'daki bazı sömürgelerin ele geçirilmesi ve ekonomik çıkarların engellenmesi üzerine Japonya'ya karşı politikalar geliştirip ittifaklar kurdu.		• Rusları en çok tedirgin eden, Japonya'nın yayılmacı siyasetiydi. Çünkü merkezden uzak olan Mançurya gibi Uzak Doğu'daki Rus topraklarının güvenliğinden endişe ediyordu.	• ABD Japonya'nın yayılmacı siyasetine karşı Washington Deniz Silahsızlanması Konferansı'nı topladı (1922). Japonya daha sonra konferanstan ayrıldı. Japonya'nın ABD'ye ait bazı adaları ele geçirerek ABD'nin ticari faaliyetlerini engelleme yoluna gitmesi, ABD'yi Müttefikler ile yakınlaşmaya zorladı.

II. Dünya Savaşı'nın Nedenleri

Liberalizm, kapitalizm, sosyalizm, komünizm, faşizm, Nazizm gibi ideolojiler dünya siyasetini etkileyerek devletlerin politikalarını yönlendirdi. I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı olumsuz etkileri yok etme çabaları diktatör liderlerin ortaya çıkmasıyla sonuçsuz kaldı. Bu durum dünyada yeni ittifaklara, çıkar çatışmalarına ve toplumlar arası öfkelere yol açtı. Özellikle savaştan yenik ayrılan Almanya, yalnızlığa itilen İtalya ve Asya'da giderek güçlenen Japonya'da bu etkiler daha fazla görüldü. SSCB tehlikesine karşı ortak menfaatlerden dolayı 1936'da Anti-Komitern Paktı kuran Almanya ve Japonya bu yolda ilk adımı attı. Bu birlikteliğe 1937'de İtalya'nın da katılmasıyla Roma-Berlin-Tokyo Mihver Bloku kurulmuş oldu. Daha sonra Macaristan, İspanya gibi devletlerin de katılımıyla blok genişleyerek güçlendi. Bu oluşum yeni ve daha yıkıcı bir küresel savaşın ilk ciddi ayak seslerinden biri oldu. Mihver Devletler'in takip ettiği bu politikalar Müttefik Devletler'in ortaya çıkmasına neden oldu.

II. Dünya Savaşı'nın nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Versay Antlaşması'nın koşullarının Almanya'ya çok ağır gelmesi
- Rusya'nın Brest Litowsk Antlaşması ile kaybettiği toprakları geri almak istemesi. Ayrıca komünizm ideolojisinin dünya devrimi ile gerçekleşeceğine inanması ve bu yönde faaliyette bulunması
- İtalya'nın Avrupa siyasetinde etkinliğini artırmak istemesi ve I. Dünya Savaşı'nda istediklerini elde edememesi
- Komünizme, Nazizm ve faşizmin karşı gelebileceğine inanan Avrupa'nın bu rejimlerin Almanya ve İtalya'da yükselişlerine engel olamaması
- Japonya'nın Uzak Doğu ve Pasifik'te İngiltere ile ABD'nin baskısında olması
- 1929 Ekonomik Buhranı'nın tüm dünyada ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal olumsuzluklar

MİHVER DEVLETLER

Mihver devletler kavramı ilk olarak Kasım 1936'da Mussolini tarafından İtalya ile Almanya arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanıldı.

1937'de Anti-Komitern Pakta İtalya'nın katılmasıyla Mihver Devletler arasındaki bağ resmiyet kazandı.

1939'da Almanya ve İtalya arasında imzalanan Çelik Pakt ile Mihver Devletler arasındaki bağ sağlamlaştı.

1940'ta Berlin'de Üçlü Pakt imzalanarak (Almanya-İtalya-Japonya) **yeni düzeni** kurma görevini Avrupa'da Almanya ve İtalya, Asya'da ise Japonya üstlendi.

MÜTTEFİK DEVLETLER

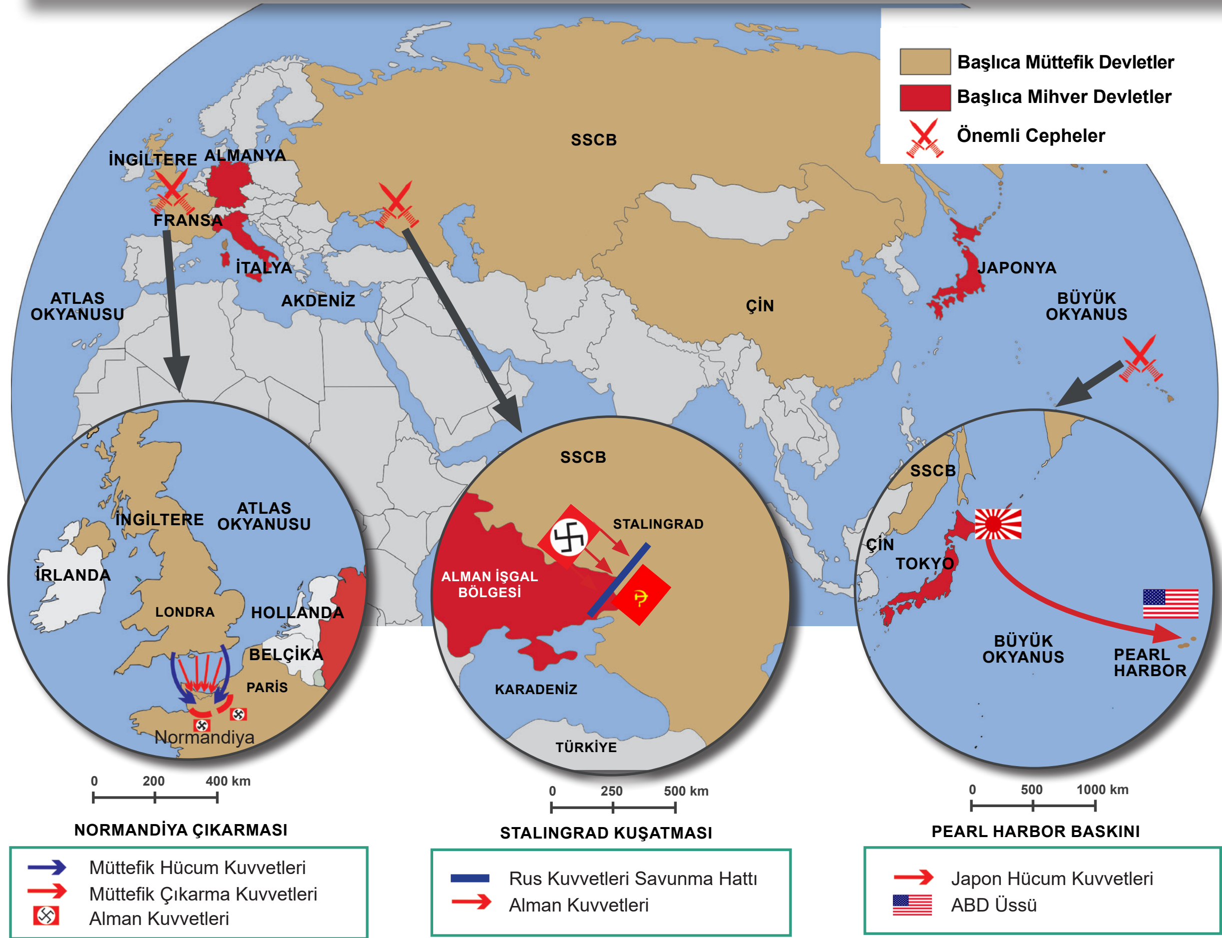
Almanya'nın Avusturya ile birleşmesi üzerine I. Dünya Savaşı'nda İtilaf grubunda yer alan Fransa ile İngiltere arasında ortak bir cephe oluşturuldu. Bu oluşumun temel amacı Almanya'nın yayılmacı siyasetini engellemekti. Bu amaçla II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Fransa (1940-1944 arasındaki Alman işgali dışında), SSCB (1941'den sonra), ABD (1941'den sonra) ve Çin'in Mihver Devletler'e karşı oluşturdukları ittifak **Müttefik Devletler** olarak adlandırılmıştır.

II. Dünya Savaşı Almanya'nın Eylül 1939'da Polonya'yı işgali ile başladı (Görsel 2.6). İngiltere ve Fransa birkaç saat sonra Almanya'ya savaş açtı. Rusya, Polonya'daki Beyaz Rus ve Ukraynalıların ezildiğini bahane ederek Polonya'nın doğusunu işgal etti. Bir süre sonra Almanya'dan gerekli her türlü desteği alan İtalya, Almanya'nın yanında savaşa girdi. Almanya, birkaç haftada Versay Antlaşması'yla Polonya'ya bırakmak zorunda kaldığı bütün toprakları geri aldı. Maginot (Majino) Hattı'nı oluşturan Fransa, savunmaya dayalı savaş stratejisi izledi ve genel seferberliği tamamlayamadığı için Almanya'ya sınırlı oranda müdahalede bulundu. İngiltere de savunmada kalarak Almanya'yı karadan ve denizden ablukaya aldı. Bu şekilde Hitler'in gücünün tükenmesini bekledi fakat ablukadan beklenen sonuç alınamadığı gibi Almanya'nın saldırı gücü de azalmadı. İkinci küresel savaş genel olarak Kuzey Afrika, Asya-Uzak Doğu ve Avrupa olmak üzere üç cephede devam etti.

Sabah Postası
3 KURUŞ
Siyasi Muharriri: EBUZZİYAZADE VELİD
CUMARTESİ 2 EYLÜL - 1939
AVRUPADA HARP BAŞLADI
Alman Orduları Harbi Bırakıp Polonya'yı Terketmezlerse
Ingiltere Ve Fransa Orduları Derhal Harbe Girecekler
Alman - Leh Harbi Şiddetle Devam Ediyor!
İngiltere Ve Fransa Bugün Umumi Seferberlik Yapıyorlar. 18 den 41 e Kadar Bütün İngilizler Asker. Fransa Bazı Mıntakalarda Örfi İdare İlân Ediyor

Görsel 2.6: Gazete manşeti

2.2 II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SEYRİNİ DEĞİŞTİREN OLAYLAR VE SONUÇLARI

Harita 2.1: II. Dünya Savaşı'nın önemli cepheleri

Pearl Harbor Baskını (1941)

Görsel 2.7: Pearl Harbor Baskını

Pasifik'in Hawaii takımadalarında yer alan Pearl Harbor (Pörl Harbır), Uzak Doğu'da ABD çıkarlarının korunmasında ve ABD'nin bölgeye ulaşmasında önemli lojistik ve askerî bir üstür (Harita 2.1). Ayrıca ABD'ye Pasifik tarafından gelebilecek saldırılara karşı ileri savunma karakolu görevini de üstlenmiştir.

Japonya, Malezya'da ve Doğu Hint Adaları'ndaki İngiliz ve Hollanda kolonilerinin doğal kaynaklarını kontrolü altına almayı amaçlamaktaydı. Bu bölgenin kıyısında yer alan Filipinler, Japonya'nın saldırısına açıktı. Pearl Harbor'daki deniz üssü, ABD'nin Pasifik'teki donanmasının can damarıydı. Japonya, Pasifik'te ve Uzak Doğu'da kendi varlığına tehdit olarak gördüğü bu askerî üsse bir hava saldırısı yaparak ABD'nin Pasifik filosuna büyük hasar verdi ve ABD ile Japonya arasında savaş başladı (Görsel 2.7).

DÜŞÜNELİM

Size göre Pearl Harbor Baskını en fazla hangi devleti memnun etmiş olabilir? Niçin?

Stalingrad Kuşatması (1942)

Görsel 2.8: Stalingrad Kuşatması

Stalingrad (Sıtalingırad), SSCB'nin Volga Nehri'nin denetimini sağlayan en önemli sanayi şehirlerinden biridir. Kafkasya bölgesinden gelen petrolün işlendiği sanayinin merkezi durumunda olmasıyla Rusların savaştaki en önemli tedarik bölgelerinin başında gelir. SSCB'nin savaş dışında kalmasını sağlamak isteyen Almanya için büyük öneme sahip olan Stalingrad, Almanya'nın SSCB istikametinde ilerlediği son noktadır. Hitler bu cepheyle petrol alanlarını ele geçirmeyi, Hazar kıyılarına kadar Kafkasların içine girmeyi ve kuzeydeki Voronej'e kadar Don Nehri boyunca koruyucu bir cephe kurmayı amaçlamıştır.

Kızıl Ordu'nun savunmada yetersiz kaldığı zamanda işçilerin de devreye girmesiyle Stalingrad'da Almanlara karşı büyük bir şehir direnişi başlatıldı (Görsel 2.8). Bir milyon civarında insanın öldüğü bu savunma savaşında Almanlara karşı alınan başarı tüm Avrupa'daki direnişlerin canlanıp kuvvetlenmesini sağladı. Bu sonuçla doğu cephesinde inisiyatif SSCB'ye geçti. Bundan sonra SSCB ilerlemeye, Almanlar da gerilemeye başladı. 1943 Mart ayında Kafkasya Almanlardan temizlendi. Leningrad ve Moskova üzerindeki Alman tehdidi bertaraf edildi.

Normandiya Çıkarması (1944)

Görsel 2.9: Normandiya Çıkarması

Almanlara karşı Avrupa cephesinde yalnız kalan SSCB savaşın ağır yükü altında ezildiği için Müttefiklerin yeni bir cephe açmalarını talep ediyordu. Ayrıca kesin zafere ulaşmak için Avrupa kıtasında Almanya'ya karşı yeni bir cephenin açılması gerekliydi.

Hava ve deniz kuvvetlerinin de kullanılabileceği Müttefik ordularının lojistik ikmaline en uygun yer olması ve Paris'e en kısa ve en güvenli şekilde ulaşılabilecek bölge olması bakımından kara çıkarması yapmaya en uygun yer Fransa'nın kuzey ucunda yer alan Normandiya'ydı.

Normandiya, yaklaşık bir milyonluk Müttefik ordularının üç yüz bin civarındaki Alman ordularına büyük bir darbe vurduğu cephe oldu. Kısa sürede Fransa ve tüm Avrupa, Alman işgalinden kurtarıldı ve Almanya teslim olmak zorunda bırakıldı (Görsel 2.9).

II. Dünya Savaşı kronolojik olarak önce Afrika'da, ardından Almanya'nın düşüşüyle Avrupa'da, son olarak da Japonya'nın teslimiyeti neticesinde Asya'da sona erdi. Savaşın son döneminde toplanan Müttefik Devletler tarafından düzenlenen Yalta, San Francisco ve Potsdam Konferansları (1945) barışın tesisi için atılan en önemli adımlar oldu. Bu konferanslar savaş sonrası dünyayı şekillendirdi.

Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945)

Roosevelt, Stalin ve Churchill savaş sonunda aralarındaki iş birliğini geliştirmek ve dünyanın geleceğini planlamak amacıyla 4-11 Şubat 1945'te Yalta'da (Kırım, SSCB) bir araya geldi. Konferansta yapılan görüşmelerde;

- Almanya için dört ayrı müttefik işgal bölgesi oluşturulmasına,
- Almanya'nın askerî ve endüstriyel kapasitesinin yok edilmesine,
- Savaş suçlularının yargılanmasına,
- Polonya'da özgür bir seçim yapılmasına,
- Boğazlar konusunda Sovyet Rusya lehine değişikliklerin yapılmasına,
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine üye olanların veto hakkının kabul edilmesine,
- 1 Mart 1945'e kadar Mihver'e savaş ilan edenlerin Birleşmiş Milletlere kabul edilmesine karar verildi.

Yalta Konferansı "Büyük İttifak"ın sonu oldu. İş birliği devresi son buldu, rekabet ve mücadele dönemi başladı.

San Francisco Konferansı (25 Nisan-26 Haziran 1945)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletlerin kurulmasını sağlamak amacıyla Mihver Devletler'e savaş açan ülkeler ABD liderliğinde San Francisco'da 25 Nisan 1945'te toplandı. Konferansta yapılan görüşmelerde;

- Genel Kurulun işleyişinde devletlerin eşitliği kabul edilirken Güvenlik Konseyinde 5 büyük devletin (ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin) üyeliklerinin daimi olmasına,
- Daimi üyelere veto hakkı verilmesine karar verildi.

Konferansa katılan 50 ülkenin BM anlaşmasını imzalaması ile konferans sona erdi.

Potsdam Konferansı (17 Temmuz-2 Ağustos 1945)

Almanya'nın savaştan çekilmesi üzerine yaşanan sorunları görüşmek ve barış düzenini oluşturmak amacıyla 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin yakınlarında Potsdam'da bir konferans düzenlendi. Konferansta SSCB'yi iktidarda olan Stalin; İngiltere'yi birinci yarıda Winston Churchill, Churchill'in seçimleri kaybetmesi üzerine ikinci yarıda Clement Attle (Kılemınt Etli); ABD'yi Roosevelt'in 12 Nisan 1945'te ölümü üzerine yardımcısı Harry S. Truman (Heri Es Trumın) temsil etti. Konferansta yapılan görüşmelerde;

- Almanya'nın dört işgal bölgesine ayrılarak ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB yönetimlerine bırakılmasına,
- Almanya'ya ekonomik ve askerî alanda sınırlamalar getirilmesine,
- Mütttefiklerin elinde olan bütün Nazi liderlerinin Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesinde yargılanmasına,
- Avusturya'nın dört işgal bölgesine ayrılmasına,
- İtalya ile yapılacak barışa öncelik verilmesine ve barış hükümlerinin mümkün olduğunca yumuşak tutulmasına,
- Fransa'nın Alsace-Lorraine'i, Çekoslovakya'nın Südet bölgesini geri almasına karar verildi.

Atom Bombaları ve Etkileri

Otto Hahn (Otto Han) tarafından son aşamasına getirilen atom bombası (Görsel 2.10, 2.11), ABD'de Manhattan (Menhettın) Projesi ile tamamlanarak New Meksiko'da (Niv Meksiko) yapılan başarılı denemelerin ardından kullanıma hazır hâle getirildi. Pasifik Okyanusu'nun batısında yer alan Tinian Hava Üssü'nden kalkan Enola Gay (Enola Gey) adlı B-29 bombardıman uçağının taşıdığı Little Boy [Lidıl Boy (Küçük Oğlan)] olarak adlandırılan atom bombası, 6 Ağustos 1945'te Hiroşima şehrine atıldı. Uranyum içerikli atom bombası, yaklaşık üç bin derece ısı meydana getirdi ve 240 bin civarında masum insanın ölümüne neden oldu. Aynı şekilde 9 Ağustos 1945'te Nagazaki şehrine atılan plütonyum içerikli atom bombası Fat Man [Fet Men (Şişman Adam)] ile aynı felaket yine yaşandı ve yaklaşık 80 bin masum insan daha öldü. Oysa İngiltere'de savaş boyunca ölen insan sayısı yaklaşık 60 bindi.

Japonya'ya atılan atom bombalarının etkileri:

- Bomba iki kilometrelik alandaki her şeyi yok etti.
- Bomba düştükten sonra 1 milyon derecelik 200 metre çaplı bir ateş topu yaydı. Beş kilometrelik çapa sahip bir alana ölümcül etki yaptı.
- Japonya'nın savaş direnci kırıldı.
- Atıldığı bölgede ve yakın yerlerde sonraki yıllarda engelli doğum oranları aşırı bir şekilde arttı. Ayrıca saç dökülmesi, kansızlık, kısırlık gibi hastalıkların yanında pek çok çeşit kanser hastalığı da ortaya çıktı.

HİROŞİMA

Görsel 2.10: Hiroşima'ya atılan atom bombası ve sonrası

NAGAZAKİ

Görsel 2.11: Nagazaki'ye atılan atom bombası ve sonrası

1. ETKİNLİK

Atom Bombası

(…) Gözlerimi açtığım zaman yüzüm fena hâlde acıyordu. Kollarım ve ellerim ağrıyordu. Birdenbire yüzüm şişmeye ve siyahlaşan derisi sıyrılıp dökülmeye başladı. Kollarım ve ellerim de aynı vaziyetteydi. Üzerimdeki bluz ve eteklik, iç çamaşırlarımla birlikte eriyip yok olmuştu. Bu hâlde oluşumdan utanç duymuyordum, zira etrafımdakiler de aynı durumdaydı.

(…) Birkaç saniye içinde caddelerde, sokaklarda veya şurada burada olan binlerce insan; kadın, erkek, çocuk, bebek, yaşlı kızgın alevlerde dağlandı. Binlerce insan o anda can verdi, eridi, diğerleri tahammül edilemez yanıklar alarak devrildikleri topraklar üzerinde kaderlerine terk edildi. Trenler, otomobiller yerlerinden sökülüp sağa sola savruldu. Binalar, fabrikalar yığın hâline geldi. Atlar, köpekler, insanlar aynı azapla kıvranıyordu. Bitkiler, ağaçlar, çayırlar kavrulmuştu.

İnfilak merkezinden beş kilometre uzaklıktaki bütün bölgede tek bir canlı kalmamıştı. Binaların tuğlaları, çelik kirişler müthiş girdapla birlikte savrulmuş, evlerdeki insanlar da ölüme sürüklenmişti. Öldürücü gama ışınlarına maruz kalanlar, rastlantı eseri kurtuldukları ilk faciadan yirmi otuz gün sonra öldüler. Beton sığınaklar veya taştan evler arasında bulunanlar bombanın radyoaktif tesirlerinden kurtulabildikleri hâlde, infilak basıncıyla can verdiler.

L. P. Dabağyan, Pearl Harbor'dan Hiroşima'ya, s. 158, 312

Yukarıdaki metinden ve Görsel 2.10, 2.11'den yararlanarak Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan atom bombalarının yakın ve uzak etkilerine dair bir sınıf panosu oluşturunuz.

2.3 II. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA YAŞANAN İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ve savaş sırasında insanların temel hak ve özgürlükleri acımasızca ihlal edilmiştir. Savaşın ortaya çıkardığı insani değerlerden uzaklaşma duygusu, toplumları ve devletleri beraberinde sürükleyerek telafisi mümkün olmayan yıkımlara neden olmuştur. Bu dönemde insanlığın yaşadığı dramın merkezinde SSCB ve Almanya yer almıştır.

2.3.1. Asya ve Avrupa'da Yaşanan İnsan Hakları İhlalleri

Nazi Almanyası kendi ülkesinde ve işgal ettiği bölgelerde insan haklarını ihlal etmekten geri kalmamıştır. Bu sayede bir korku imparatorluğu oluşturarak hem kendi iktidarını sağlamlaştırmış hem de işgal bölgelerinde kendine yandaşlar bulmuştur. Böylece askerî ve lojistik alanlarda rahatlayarak işgalleri kolaylaştırıp kalıcı hâle getirmiştir.

Nazilerin Yahudilere karşı yaptığı hak ihlalleri 1933'te başlamıştır. 1935'te çıkarılan Nürnberg (Nünberg) Kanunları ile Yahudi ve Romanlara karşı ağır vergilendirme, müsadere, toplumdan dışlama gibi uygulamalar başlatılmıştır. 10-13 Kasım 1938'deki **Kristal Gece** (Görsel 2.12) eylemleri ile Yahudi karşıtlığı farklı bir boyut kazanmıştır. 1939'dan itibaren Polonya'nın Yahudi nüfusu tecrit edilerek gettolarda yaşamaya zorlanmıştır.

Görsel 2.12: Kristal Gece'de yakılan bir sinagog

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Yahudiler, Romanlar ve işgal edilen bölgelerdeki halklar toplama kamplarındaki gaz odaları ve fırınlarda soykırıma (holokost) tabi tutulmuştur. Bu ölüm kamplarının en bilineni yüz binlerce insanın öldürüldüğü **Auschwitz** (Auşvitz) kampıdır. Sakatlar, doğuştan engelliler, savaş tutsakları, komünistler, iç muhalefet üyeleri ve daha birçok insan toplama kamplarında sistemli bir şekilde öldürülmüştür. Bu şekilde öldürülenlerin sayısının 6 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca ilerleyen Alman ordularının işgal ettiği bölgelerde **Einsatzgruppen** (Aynzatzgurupen) adı verilen birlikler ölüm listeleri oluşturarak infazlar gerçekleştirmiştir.

İşgal edilen bölgelerde ilkokul ve teknik okulların dışındaki tüm yükseköğretim kurumları kapatılmıştır. Tüm kaynaklar sömürülmüş, esir edilen milletlerin Germenleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Tüm bu faaliyetler oluşturulmaya çalışılan **grossraum**larda [grosraum (büyük alanlar)] yeni düzen adına sistemli bir şekilde yapılmıştır.

Tablo.1: II. Dünya Savaşı'nda Almanya'da Öldürülen İnsan Sayısı

YER	ÖLÜ SAYISI
Gettolarda öldürülenler	800.000
Einsatzgruppenler tarafından öldürülenler	1.300.000
1941-44 yılları arasında ölüm kamplarında öldürülenler	3.000.000
TOPLAM	5.100.000

Langois, 20. Yüzyıl Tarihi, s. 256

GROSSRAUM

Merkezinde Almanya'nın yer aldığı Avrupa'nın yeni düzeninde oluşturulan ekonomik ve siyasi alanlardır.

SSCB, insan hakları ihlalleri noktasında Almanya'dan farklı değildi. Almanya aleyhine yürüttüğü siyasetin bir gereği olarak işgal ettiği bölgelerde yandaşlar tesis etti ve kendi sosyalist fikirlerini yaymaya çalıştı. Böylece kendine uydu devletler oluşturarak arzuladığı dünya düzenini kurmak istedi. SSCB, savaşın son aşaması olan 1944-45 yıllarında Alman işgalini sonlandırmak bahanesi ile girdiği ülkelerde (Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Polonya) kendine muhalif olan gruplara karşı hiçbir insan hakkı ihlalinden çekinmedi.

SSCB, insan hakları ihlallerini ülkesindeki azınlıklara da uyguladı. Sovyet idaresine itaat etmeyen bilim insanları **Gulag** denen kamplarda çalıştırıldı. Devletin savaş ortamından dolayı ihtiyaç duyduğu gıdalar zorla toplanarak halk açlığa ve ölüme mahkûm edildi. Azınlık durumundaki halklar, özellikle de Türkler zorla cepheye götürülerek ön saflardaki ölüm birliklerinde savaşa zorlandı. 1943'te topyekûn sürgüne gönderilen Karaçaylılar Kafkasya'dan sürgün edilen ilk halk oldu. 1944'te insanlık dışı hareketlerle 190 bin Kırım Tatarı ve 115 bin Ahıska Türkü Rusya'nın farklı bölgelerine sürgün edildi (Görsel 2.13). İnsanlar, topraklarına el konularak devlete ait çiftlikler olan kolhozlarda zorla çalıştırıldı. Savaş sanayisinde olumsuz şartlarda çalıştırılan ve hiçbir karşılık alamayan işçiler hak ihlaline uğratılarak açlık ve ölüme maruz bırakıldı.

Nazi Almanyası'nın ve SSCB'nin insanlık dışı uygulamalarından biri de "Ya bendensin ya da karşı taraftan." anlayışıydı. Bu iki devlet arasındaki savaşa sahne olan Avrupa kıtası, tarihin gördüğü en büyük insanlık dramlarına şahitlik etti. Her iki devlet de sadece kendi rejimleri ile bu doğrultuda kuracakları yeni dünya düzenini gerçekleştirmeyi amaçladı. Bunun yanı sıra Afrika ve Asya bölgelerinde de insan hakları ihlalleri görüldü. ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombası neticesinde yüz binlerce masum insan öldü. Atom bombalarının günümüze kadar gelen radyasyon etkileri nedeniyle pek çok insanda sağlık sorunları görüldü. Japonya'nın Asya'yı işgalinde de insan hakları ihlalleri yaşandı.

Görsel 2.13: II. Dünya Savaşı sırasında göç

Uzun vadede barış için atılması düşünülen adımlardan önce savaş sırasında yaşanan insan hakları ihlalleri ve insanlık suçları için Almanya ve Japonya'da mahkemeler kuruldu. Özellikle Almanya'da kurulan Nürnberg Mahkemeleri (Görsel 2.14) dünya ve insanlık tarihi açısından önem arz etmektedir. Nazilerin tasfiyesinin amaçlandığı bu davalarda birçok idam cezası verildi.

Tokyo'da kurulan Savaş Suçları Mahkemesinde ise Japon İmparatoru ve Prensi hariç tüm yetkililer yargılandı.

Görsel 2.14: Nürnberg Mahkemeleri

Japon Amerikalılar

1941'de Amerika kıtasında yaşayan 120 binin üzerinde Japon vatandaşı vardı. Bunların %60'tan fazlası Birleşik Devletler vatandaşıydı ve Hawaii nüfusunun 1/3'ünden fazlası Japon soyundandı. Hawaii'de bulunanların normal bir yaşam sürmesine izin verilse de bu insanlar çok yakından izlendi. Bununla birlikte 1942 yılının ilk dönemlerinde Amerika'nın batı sahili boyunca yaşayan Japonların neredeyse tamamı iç bölgelerdeki bir dizi toplama kampına tehcir edildiler ve 1944 yılının sonuna kadar bu kamplarda tutuldular. Casusluk ve sabotaj korkusu, açıklanan resmî nedendi fakat tehcirin gerçek nedeni ırkçılıktı. Kanada da kendi Japon nüfusuna, benzer bir politika uyguladı (Görsel 2.15).

Tarihçi Yazar, Donald Sommerville, II. Dünya Savaşı, s. 79

Görsel 2.15: Amerika'da toplama kamplarındaki Japonlar

2.3.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

II. Dünya Savaşı'nda milyonlarca insana yönelik insan hakkı ihlaline karşı ortaya konulan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, temelinde birçok sebebi barındırmaktadır. Küresel savaş, kazanan ya da kaybeden herkeste çok derin yaralar açtı. Var olan her şeyin yerle bir olduğu dünyada yeni bir başlangıç için ABD'nin önderliğinde 14 Ağustos 1941'de Atlantik Bildirisi ilan edildi. Bu bildirinin temelinde hürriyet ve demokrasi ruhu vardı. Sonrasında Almanya'ya karşı savaşan 26 devletin imzasıyla yayımlanan Birleşmiş Milletler Beyannamesi ile savaş sırasında ve sonrasında oluşturulacak barış ortamı için ciddi adımlar atıldı.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra insan hakları ihlalleri ülkelerin iç sorunu olmaktan çıktı. Devletlerin insanı ve insan haklarını korumak için ilk somut adımı, 1945'te ABD'nin San Francisco kentinde yapılan konferans ile 24 Ekim 1945'te Birleşmiş Milletler Teşkilatını kurmak oldu. **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)** 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Türkiye'nin de içinde bulunduğu 48 ülkenin evet oyu ile kabul edildi. ABD Başkanı Roosevelt kendi çabaları ile çıkarılan bu bildiri için "Tüm insanlığın **Magna Carta**'sıdır (Magna Karta)." sözünü kullandı. Tavsiye niteliğinde 30 maddeden oluşan bildiri bağlayıcı değildi. 1976'da 35 ülkenin imzalamasıyla İHEB hem bağlayıcı hem de yükümlülük getiren bir içerik kazandı.

2. ETKİNLİK

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile tüm insanlığın her yerde ve her zaman geçerli olacak ortak değerleri oluşturulmuştur.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yaşama hakkı, özel yaşamın gizliliği, sağlık hakkı, eğitim hakkı, düşünce, kanaat ve ifade özgürlüğü, yasalar önünde eşitlik, din ve vicdan özgürlüğü, işkence ve kölelik yasağı gibi temel haklar da denilen hak ve özgürlükleri getirmiştir. Bu düşüncelerin evrensel olması dünyanın her yerinde aynı değeri taşıması anlamına gelir. Bugün tüm demokratik toplumlar, insanlar arasında hiçbir ayrım yapmadan bu hakları sağlamaya çalışır. Çağımızın hedefi, insan haklarını güvence altına alabilecek bir toplum düzenini dünyanın her yerinde oluşturabilmektir. Bu ilkeler doğrultusunda oluşturulmuş İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde bulunan maddelerden bazıları şunlardır:

1. Bütün insanlar hür ve eşit doğar, akıl ve vicdan sahibidir, birbirlerine karşı kardeşçe davranmalıdır.
2. Herkes ırkı, rengi, cinsiyeti, dini, siyasal görüşü ya da sosyal konumu ne olursa olsun herhangi bir ayrım gözetilmeksizin bildiride yazılı bütün hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahiptir.
3. Yaşamak, özgürlük ve can güvenliği herkesin hakkıdır.
4. Hiç kimseye işkence, zulüm, onur kırıcı ceza ya da işlem uygulanamaz.
5. Yasalar önünde herkes eşittir.
6. Herkesin özel hayatı, ailesi, konutu ve haberleşmesi yasayla korunmalıdır.
7. Herkes mal ve mülk edinme hakkına sahiptir.
8. Herkesin düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü vardır.
9. Herkesin eğitim hakkı vardır, ilk eğitim parasızdır.
10. Kölelik yasaktır.
11. Herkes doğrudan doğruya veya özgürce seçtiği temsilcilerle ülke yönetimine katılır.
12. Herkes dinlenme, eğlenme, çalıştıktan sonra ücretli tatil yapma hakkına sahiptir.
13. Bütün insanlar bu bildiride yazılı hak ve özgürlüklerin uygulanmasını sağlayacak bir sosyal düzeni hak etmiştir.
14. Bu bildirinin herhangi bir maddesinin devlet, toplum ya da kişiler tarafından yok edilmesi için çalışma yapılamaz. (...)

Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s. 273'ten uyarlanmıştır.

Yukarıdaki maddeleri değerlendirerek "hedeflenen dünya"ya dair görüşlerinizi sınıf ortamında paylaşınız.

2.4 II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SİYASİ VE EKONOMİK SONUÇLARI

2.4.1. İki Kutuplu Dünya Düzeninin Ortaya Çıkması

Müttefikler tarafından II. Dünya Savaşı'nın kazanılmasından sonra Nazizm ve faşizm gibi akımlar tasfiye edildi. 1946'da Paris'te düzenlenen Barış Konferansı'nda İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya'nın durumları belirlendi. Bu devletler toprak kayıplarını kabul ettiler.

Potsdam'da kararlaştırılan nüfus değişimi 1945 sonbaharında uygulanmaya başlandı. Savaş sonrasında Avrupa şiddetli mülteci akınlarıyla karşılaştı. Savaşı kazanan Müttefikler ilk dönemlerde mültecilerle, yeniden yerleştirmelerle ve tazminat sorunlarıyla ilgilendiler.

İtalya, Afrika'daki bütün topraklarını kaybetti. Ayrıca 1947 Paris Antlaşması ile Oniki Ada'yı Yunanistan'a bıraktı. İtalya'nın, büyük bölümü SSCB ve Yugoslavya'ya olmak üzere 1 milyon 250 bin dolar savaş tazminatı ödemesine, Tuna Nehri'nin uluslararası bir su yolu olmasına ve Trieste'nin Birleşmiş Milletler denetiminde bir serbest liman olmasına karar verildi.

Görsel 2.16: II. Dünya Savaşı'nda Japonya'nın teslim antlaşması

Almanya silahtan arındırıldı, sınırları daraltıldı ve askersizleştirildi. Avusturya, Almanya'dan ayrıldı. Almanya ve başkenti Berlin, Potsdam'da alınan karara göre dört işgal bölgesine ayrıldı. Yerel yönetimler İngiliz, Amerikalı, Fransız ya da Sovyet subayların başkanlığındaki komitelere bırakıldı. Müttefikler Batı Almanya'da seçimleri yaptırarak Bonn merkez olmak üzere 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti'ni (Batı Almanya) kurdular. Sovyetler Birliği buna karşılık Berlin başkent olmak üzere Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni kurdu.

Müttefik Devletler Almanya'ya savaş tazminatı ödetilmesi konusunda ısrarlı davrandılar. SSCB'nin talebi 20 milyar dolardı. Sovyetler Birliği savaş tazminatına karşılık olarak çekilme esnasında sanayi tesislerini, demir yollarını ve enerji istasyonlarını sökerek götürdü.

Avusturya ve başkenti Viyana, Almanya gibi dört işgal bölgesine ayrıldı. Dört işgalci güçle imzalanan barış antlaşması (1955) ile Avusturya'da cumhuriyet yönetimi tam egemenlik kazandı.

İki büyük ideolojinin arasında kalan Polonya'da sivil kayıplar dört beş milyon civarında oldu. Nazi iktidarı Polonya'da iki buçuk milyondan fazla Yahudi'yi öldürmüştü. Stalin, Yalta'daki taahhütlerini bozarak özgür seçimleri sürekli erteledi ve Polonya'da **Lublin Polonyalıları** adıyla bilinen geçici kukla bir hükûmet kurdu. Almanya sorununun çözülmemiş olması ve SSCB'ye duyulan ihtiyaç, İngiltere ve ABD'nin Polonya konusunda sessiz kalmasına yol açtı. İngiltere ve ABD, küçük değişiklikler yapılmış olan Lublin Polonyalıları kabinesini Varşova'nın meşru hükûmeti olarak kabul etti.

Dünyanın ilk atom bombalarının üçer gün ara ile üzerine atıldığı Japonya, 14 Ağustos 1945'te kayıtsız şartsız teslim oldu (Görsel 2.16). Tarihi boyunca ilk kez işgale uğrayan, siyasi ve ekonomik olarak da uzun yıllar ABD'nin etkisi altına giren Japonya, General MacArthur'un (Mekartur) nezareti altında demokratik usullerle seçilen bir hükûmet tarafından idare edildi. Parti sistemi yeniden kuruldu. Japonya dışında kalan bölgeler eski sahiplerine geri verildi.

II. Dünya Savaşı'na sonradan dâhil olan ABD, geliştirdiği atom bombası teknolojisiyle dünya siyasetinin en önemli gücü hâline geldi. Birleşmiş Milletlerin New York merkezli Uluslararası Para Fonunun (IMF) Washington (Vaşingtın) merkezli faaliyete başlaması, ABD'nin dünyanın merkezî gücü olmaya başladığını ortaya koymaktaydı. ABD, Avrupa'nın savunması ve güvenliği için hazırladığı 1947 Truman Doktrini'yle, ekonomik yardımlar için hazırladığı 1947 Marshall Planı'yla ve Kuzey Atlantik Antlaşması'na (NATO-1949) dâhil olmasıyla dünyanın iki süper gücünden biri oldu.

Savaş sonrası ilk yıllarda Sovyetler Birliği'ne duyulan büyük bir saygı vardı. II. Dünya Savaşı'nda oynadığı rolle Doğu Avrupa'yı Nazi baskısından kurtaran Sovyetler Birliği'nin itibarı arttı. Faşizme karşı duyulan tepki komünizmi saygın hâle getirdi. Batı Avrupa'daki komünist partiler faşizm karşısında kazanılan zaferle çok güçlendi. Sovyetler Birliği kendisini bütün özgürlük hareketlerinin hamisi olarak gördü. En güçlü bağlar Vietnam, Arap dünyası ve Küba ile kuruldu. SSCB 1949'da atom bombasını, 1953'te hidrojen bombasını (Görsel 2.17) geliştirdi ve bu alandaki Amerikan tekeline son verdi.

Görsel 2.17: Hidrojen bombası

Churchill'in ilk kez 1946'da kullandığı Demirperde kavramı 1947'de Kominformun hayata geçmesi ile gerçekleşti. II. Dünya Savaşı sonrası ABD ile SSCB arasında yaşanan ideolojik ayrılık Batı ve Doğu bloklarının ortaya çıkmasına neden oldu (Görsel 2.18).

Görsel 2.18: Soğuk Savaş'ı betimleyen bir görsel

İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika ve Portekiz sömürge imparatorluklarının dağılması savaşı takip eden yıllarda gerçekleşti. Batı'nın sömürgelerini kaybetmesi Doğu Avrupa'da şaşkınlıkla karşılandı. SSCB, hâkim olduğu bölgelerde benzer sonuçlarla karşılaşmamaya dikkat ederek uzak kıtalardaki ülkelerin ulusal özgürlük hareketlerini kutlama politikası uyguladı (Harita 2.2).

II. Dünya Savaşı küresel, teknolojik ve ideolojik boyutuyla insanlık tarihinin en önemli hadiselerinden biridir. 1945'te doğan iki süper güç SSCB ile ABD, Soğuk Savaş'ın ya da karşılıklı barışın hâkim olduğu yarım yüzyıllık dönemde dünyaya yön vereceklerdir.

Harita 2.2: II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa siyasi haritası

2.4.2. Kuruluşundan Günümüze Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler kavramını ilk kez kullanan ise ABD Başkanı F. D. Roosevelt'tir. II. Dünya Savaşı devam ederken İngiltere ve ABD'nin yayımladıkları Atlantik Bildirisi'ndeki kararlar 1 Ocak 1942'de Birleşmiş Milletler Bildirisi'nde aynen kabul edilmiş, böylece kurulacak olan Birleşmiş Milletler Teşkilatının temelleri atılmıştır.

Görsel 2.19: Yalta Konferansı'nda Güvenlik Konseyi

Ağustos-Ekim 1944'te Çin, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri delegeleri ABD'nin Dumbarton Oaks (Dumbartın Oaks) kentinde bir araya gelerek Birlemiş Milletler Ana Sözleşmesi'nin temel ilkelerini belirlemişlerdir. Yalta Konferansı'nda BM Güvenlik Konseyinin (Görsel 2.19) daimi üyeleri için veto ilkesi kabul edilmiştir. San Francisco Konferansı'na kadar Mihver Devletler'e savaş ilan edenlerin kurucu üye olarak kabul edilecekleri ortaya konmuştur.

24 Ekim 1945'te Türkiye'nin de dâhil olduğu 51 devlet, Birleşmiş Milletler adı verilen uluslararası örgütü kurmuştur. Milletler Cemiyetinden daha etkili olması beklenen bu örgüt büyük amaçlar hedeflemiştir. Birleşmiş Milletler, barışı ve uluslararası güvenliği sağlamanın ötesinde temel insan hakları, cinsiyet eşitliği ve bütün halkların sosyal ve ekonomik refahını temin etmekle de sorumludur.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu önemli kararların 2/3 çoğunlukla alındığı, her ülkenin tek oy kullanma hakkının olduğu temel yapıdadır. Barışı ve uluslararası güvenliği sağlamakla yükümlü olan Güvenlik Konseyi, 5 daimi üye (ABD, SSCB, İngiltere, Fransa, Çin) ve Genel Kurul tarafından iki sene için seçilen 6 üyeden (1966'dan sonra 10 üye) oluşur. Daimi üyelerden her biri veto hakkına sahip olup sadece kendi vetolarıyla Güvenlik Konseyinin aldığı bütün kararları dondurabilir. Soğuk Savaş Dönemi'nde bloklar arasında yaşanan çatışmalardan dolayı BM'nin işlerliği azalmıştır. Daimi üyelerin veto hakkını kullanması Güvenlik Konseyini etkisiz bırakmıştır.

BM'nin Soğuk Savaş sonrası müdahalede bulunmadığı Bosna-Hersek, Somali ve Irak olayları BM'ye yönelik olumsuz değerlendirmelere yol açmıştır. Teşkilatın kendi içindeki adil olmayan yapılanması ve dünyada yaşanan olaylar karşısındaki yetersizlikleri, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Dünya beşten büyüktür." sözüyle sembolleşmiştir (Görsel 2.20).

Görsel 2.20: "Dünya 5'ten büyüktür."

Birleşmiş Milletler Tüzüğü

Görsel 2.21: Birleşmiş Milletler Toplantı Salonu

Birleşmiş Milletler halkları olarak biz;

Bir insan yaşamında iki kez insanlığı onarılamaz acılara sürükleyen savaş felaketinden gelecek kuşakları kurtarmaya,

Temel insan haklarına, insan değeri ve şerefine; erkek ve kadınların, milletlerin, büyük ve küçüklerin haklarının eşitliğine olan inancımızı bir kez daha açıklamaya,

Adaleti sağlamaya ve anlaşmazlıklardan doğan mecburiyetleri yerine getirmeye,

Evrensel hukukun diğer kaynakları için gerekli şartların oluşturulmasını sağlamaya,

Sosyal ilerlemeyi desteklemeye ve özgür bir ortamda en iyi hayat şartlarının kurulmasını sağlamaya,

Bu amaçları gerçekleştirmek için hoşgörülü olmaya, iyi komşuluk havasıyla birbirimizle barış içinde yaşamaya, barışı ve uluslararası güvenliği sağlamak için güçlerimizi birleştirmeye,

Prensipleri kabul etmeye, ortak çıkarlar dışında silah kullanılmamasına ve bunun garanti altına alınmasına,

Bütün halkların iktisadi ve sosyal ilerlemelerini desteklemek için uluslararası kurumlara başvurulmasını gerçekleştirmek üzere çabalarımızı birleştirmeye karar verdik (Görsel 2.21).

Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi'nden uyarlanmıştır.

2.4.3. Orta Doğu'nun Yeniden Şekillenmesinde Emperyalist Güçler

Orta Doğu'da yaşanan çatışmaların ana sebebi olan Filistin sorunu, Osmanlı Devleti'nin bölgede gücünü kaybetmeye başlaması ve İsrail Devleti'nin kurulması için atılan adımlarla ortaya çıktı. Tüm Yahudileri İsrail'de toplamayı hedefleyen Siyonist Hareket, Theodor Herzl [Teodor Herz (Görsel 2.22)] önderliğinde 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde Dünya Siyonist Örgütünün ilk kongresini yaptı. Kongrenin hedefi Yahudi halkı için bir vatan bulmak ve kendilerine vadedildiğine inandıkları topraklarda İsrail Devleti'ni kurmaktı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Yahudi devletinin kurulmasındaki en büyük engel ortadan kalkmış oldu. İngiltere 1917'den 1922'ye kadar Filistin'i yönetti. Ardından Milletler Cemiyeti tarafından bölge İngiliz mandasına bırakıldı. Manda yönetiminin başlamasıyla İngilizler Balfour Deklarasyonu'nun içeriğini hayata geçirmeye başladı. İngilizler Dünya Siyonist Örgütünü, özellikle onun yerel uzantısı olan Yahudi Ajansını Filistin Yahudilerinin temsilcisi kabul etti. Bu tarihten itibaren yapılan göçlerle bölgedeki Yahudi nüfusu devamlı olarak artış gösterdi.

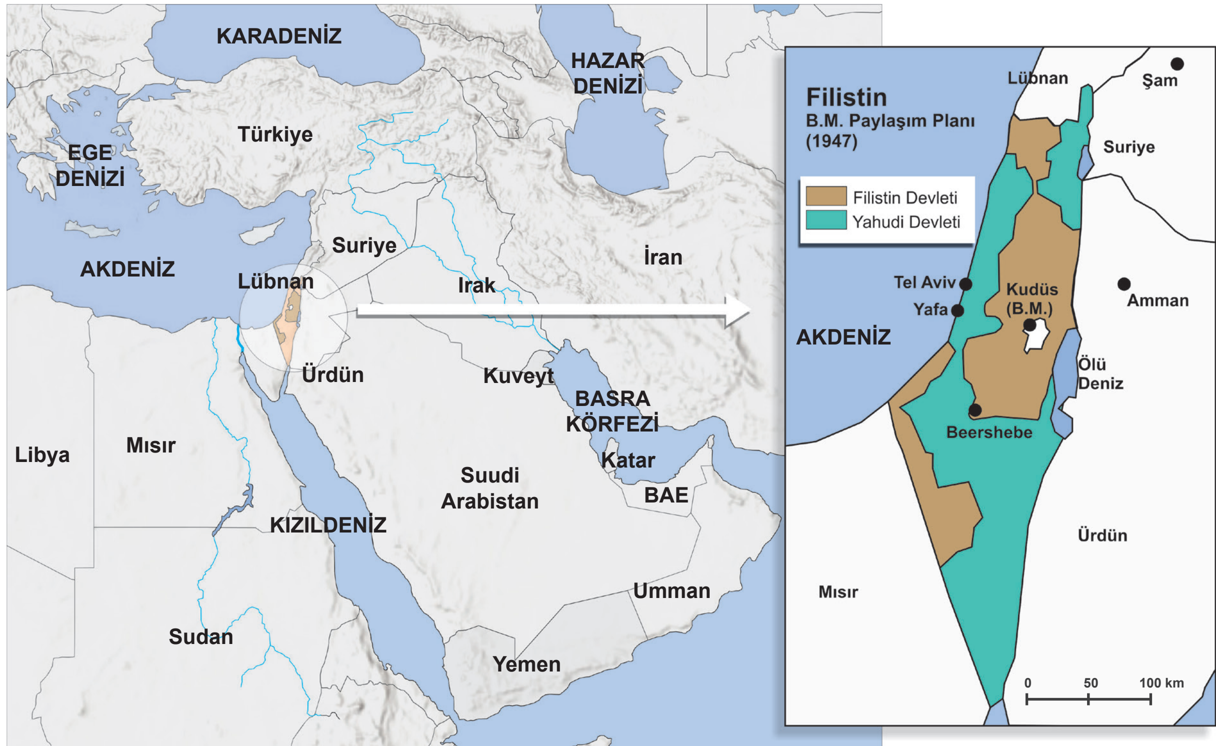
Filistin'de 1917'de 50 bin Yahudi varken 1948'de bu rakam 650 bine ulaştı. Bu gelişmeler Araplar tarafından tepkiyle karşılandı. İngiltere, göçmen girişini ve toprak satın almayı gittikçe daha

Görsel 2.22: Theodor Herzl

SİYONİZM

Siyonizm, dünyadaki bütün Yahudileri Filistin'de toplama, sonra da Süleyman Mabedi'ni Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etme idealidir.

Harita 2.3: 1947 BM paylaşım planı

sıkı kurallara bağladı. İngiltere bölgedeki manda yönetimlerine son verme kararı alarak sorunu 2 Nisan 1947'de BM'ye devretti. 21-22 Nisan 1947'de Mısır, Irak, Suriye, Lübnan ve Suudi Arabistan'ın Filistin'deki mandanın sona erdirilmesi ve Filistin'in bağımsızlığına dair teklifleri kabul görmedi.

İngiltere, BM'den **Filistin Özel Komitesi (UNSCOP)** oluşturulmasını ve konu ile ilgili rapor hazırlanmasını istedi. Komite çözüm için Çoğunluk Planı ve Azınlık Planı olmak üzere iki seçenek ortaya koydu (Harita 2.3).

Çoğunluk Planı: Filistin; Yahudi ve Arap devleti olarak ekonomik bağlarla birbirine bağlı iki devlet olacaktır. Kudüs ortak bölge olarak uluslararası güçlerin kontrolünde olacaktır.

Azınlık Planı: Kudüs merkezli Filistin Federal Devleti kurulacaktır.

Genel Kurul, 29 Kasım 1947'de yapılan oylamada Arapların muhalefetine rağmen Çoğunluk Planı önerisini kabul etti. Genel Kurul kararı sonrası İngilizlerin bölgeden askerî güçlerini çekmeye başlaması Arap-Yahudi çatışmasını artırdı. Yahudi Geçici Ulusal Konseyi, 14 Mayıs 1948'de mandanın sona ermesinden birkaç saat önce Ben Gurion (Ben Gurion) başkanlığında İsrail Devleti'nin kurulmasına karar verdi. Kurulan yeni devlet 14 Mayıs'ta ABD, kurulmasından iki gün sonra da SSCB tarafından tanındı. Böylece dünya tarihinde ilk kez uluslararası bir kuruluş olan BM'nin oylamasıyla bir devlet kurulmuş oldu. Filistinliler 15 Mayıs'ı **El Nakba** (Felaket Günü) olarak adlandırdılar.

İsrail'in kuruluşu, yaşanacak Arap-İsrail savaşlarının en önemli sebebi oldu. Orta Doğu'da kurulan Arap devletleri İsrail Devleti'ni tanımadılar. Araplarla İsrail arasında yaşanan çatışmalardan kaçan bir milyon Filistinli, bir gün geri dönmek umuduyla komşu devletlere göç etmek zorunda kaldı. 1955 sonrası Mısır'da Cemal Abdul Nasır'ın öncülüğünde yeniden gelişen Arap milliyetçiliğiyle SSCB ile ilişkilerini geliştirmesi, Arap-İsrail çatışmalarının Soğuk Savaş Dönemi'nde bloklar arası bir sorun hâline gelmesine yol açtı. Nasır'ın Fransa'ya karşı Cezayirli direnişçileri desteklemesi ve Süveyş Kanalı'nı millîleştirmesi İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu politikalarını etkiledi.

2.4.4. II. Dünya Savaşı'nın Ekonomik Sonuçları ve IMF

Yaklaşık 50 milyon insanın öldüğü, 30 milyon insanın mülteci durumuna düştüğü II. Dünya Savaşı hiç şüphesiz ki tüm alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da ciddi yıkımlara neden oldu. Ülkeler arasında

yaşanan bloklaşma ile blokların kendi içlerinde dışa kapalı bir ticarete yönelmeleri uluslararası ticarete olumsuz yansıdı. Ayrıca üretimde ağırlığın savaş ve silah sanayisine yönelmesi bir dengesizliğe sebep oldu. Uzun süre Alman işgaline uğrayan bazı Müttefik Devletler'in kaynakları, Almanlarca yağmalandı. Bu yağmalar, işgale uğramış devletlerin ekonomilerine büyük zararlar verdi. Bu döneme kadar oluşturulmuş sermaye ve altyapı birikimleri yok oldu. Bu da ham madde, üretim ve pazar daralmalarına ve kayıplarına neden oldu. Savaş öncesinde süper güç durumunda olan bazı devletler (Almanya, İngiltere, Fransa, Japonya), savaş sonrasında orta büyüklükte bir yapıya büründü. Dünyada ABD ve SSCB olmak üzere iki süper güç ortaya çıktı.

Ülkelerin savaş öncesindeki millî gelirleri savaş sonrasında 1/3'e, ihracat oranları 1/10'a geriledi. Üretim materyallerindeki azalma 1/15 oranında gerçekleşti. Savaşa katılan ülkelerin paraları dolar karşısında ortalama yüz kattan az olmamak üzere değer kaybetti. Avrupa ekonomisi yaklaşık %50 küçülürken ABD'de %50 büyüme meydana geldi. Bu veriler gücün Avrupa'dan ABD'ye kaydığının göstergesiydi. Avrupa'nın dünya üretimindeki payı son iki yüzyılın en alt seviyesine düştü. ABD'deki gayrisafi millî hasıla (GSMH) Avrupa'nın toplamı kadar oldu. Savaş sonunda toplam zarar yaklaşık 3 trilyon 100 milyar dolar olarak hesaplandı.

Savaş sonrası oluşan ekonomik ve siyasi yapının gereği olarak ABD, özellikle SSCB ve komünist rejimin dünyada yayılmasını engellemek için Truman ve Marshall planları ile Türkiye'nin de içinde olduğu Avrupa kıtasına ciddi boyutlarda ekonomik ve askerî yardımlarda bulundu. Bu gelişmeler iki kutuplu dünyada ABD'nin süper güç oluşunu teyit eder bir ortamı oluşturdu. Ortaya çıkan yıkımı telafi edip yeniden yapılanma ile uluslararası düzeyde para temini ve akışını sağlamak için IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar ABD liderliğinde organize edildi.

Tablo.2: 1950'de Devletler Bazında GSMH ve Kişi Başı GSMH Oranları

ABD	381 (milyar dolar)	2.536 (dolar)
SSCB	126	699
İngiltere	71	1.393
Fransa	50	1.172
Batı Almanya	48	1.001
Japonya	32	382
İtalya	29	626

Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, s. 439

IMF

Yalta Konferansı'nda oluşturulmak istenen barış ve güven ortamını ABD, SSCB ve İngiltere kendileri açısından değerlendiriyordu. ABD, kurulacak olan uluslararası kuruluşlarda aktif rol alarak barış ve güven ortamını oluşturabileceğine inanıyordu. Bu nedenle **Bretton Woods**'da (Biretın Vuds) 44 ülkenin katılımıyla liberal ekonomi ve serbest ticaret zeminine oturtulan iki yeni kurum oluşturuldu.

Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası): Uzun vadeli yatırım kredileri vermek suretiyle Avrupa devletlerinin yeniden imarını sağlamak ve ödemelerdeki dengesizlikleri gidermek için kurulmuştur.

Uluslararası Para Fonu (IMF): Avrupa devletlerinde ortaya çıkabilecek geçici ödeme güçlüklerinde kredi vererek uluslararası ticaretin daralmasını önlemek amacıyla Washington merkezli olarak 1945'te resmen kurulmuş ve 1947'de fiilen çalışmaya başlamıştır. IMF'ye üye ülkeler Dünya Bankasına da üye olmak zorundadır. Her üye ülkenin fondaki payının %25'i altın, %75'i millî para olarak bulunur. 2016 itibarıyla 189 ülkeden oluşan birlik ile Türkiye arasındaki ilişkiler 1961'deki Stand-by (Sıtendbay) Anlaşması ile başlamıştır.

Kuruluşundan günümüze IMF'nin rolünde önemli değişiklikler olmuştur. Başlangıçta IMF'nin amacı üye ülkelerde kur istikrarını sağlamak ve dünya ticaretini kolaylaştırıcı bir ödemeler sistemi oluşturmaktı. Zaman içinde uluslararası finansal sistemde ortaya çıkan değişiklikler ve üye ülkelerde oluşan finansal sorunları aşmak amacıyla uygulanan IMF destekli istikrar programlarının çoğunun başarısız olması, IMF'nin rolünün sorgulanmasına neden olmuştur.

Günümüzde IMF kendisine yüklediği misyon ile küresel finansal düzeni takip etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyon yapmak, aynı zamanda teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri bulunan uluslararası bir organizasyona dönüşmüştür.

3. ETKİNLİK

IMF’nin Yapısı ve Politikası

Özel Çekme Hakları olarak adlandırılan IMF kotası, üye ülkenin IMF’ye mali katkısını, IMF’den alacağı krediyi ve büyük oranda örgütteki oy gücünü ortaya koyar. Ülkeler, IMF’den kotalarının üzerinde kredi almak zorunda kalırlarsa stand-by anlaşması imzalamak zorunda kalırlar. 1945’te kurulan IMF’nin yönetim yapısında süreç içinde önemli bir değişim olmamıştır. Yapılan düzenlemelere rağmen örgüte gelişmiş ülkeler, özellikle de ABD ve Batı Avrupa ülkeleri hâkimdir. Bu ülkelerin sahip olduğu kotalar, toplamın yüzde 57,7’si, oy gücü ise yüzde 55,3’üdür. ABD tek başına kotalar toplamının yüzde 17,4’üne ve oy gücünün 16,5’ine sahip olduğundan veto hakkı olan tek devlettir.

IMF, küresel ekonomik krizlerde özellikle de gelişmekte olan ülkelere yönelik politikalarında toplam talebin kısılması ve piyasa mekanizmasının geliştirilmesini esas almaktadır. Amacı ekonomik açığa sebep olduğu düşünülen talebi düşürmektir. Talep kısmaya, dolayısıyla büyümeyi düşürmeye yönelik sıkı para ve maliye politikalarından oluşan istikrar programları, IMF tarafından ülkelere standart olarak sunulmaktadır.

Ekonomik çıkmaz içine giren ülkelere daraltıcı politikalar öneren IMF’nin standart reçeteleri genelde başarısızlık, kaos ve sosyal patlamalarla sonuçlanmaktadır. Bu uygulamaların etkilerini farklı ülkeler üzerinden görmek mümkündür. Arjantin’in IMF ile olan birlikteliği 1986 yılından 2006 yılına kadar kesintisiz bir biçimde devam ederken IMF, 1990’lı yılların başından itibaren sürekli bu ülkeyi yönlendirmiş ve ülkenin iflas etmesinde ana rolü oynamıştır. Endonezya, 1997’de Tayland’da yaşanan ve kısa sürede tüm Güneydoğu Asya ülkelerini etkileyen mali krizden olumsuz etkilenmiştir. 1997 krizi sonrasında Endonezya’daki ekonomik durgunluğa çözüm olarak IMF’nin dayattığı yüksek faiz politikası, krizin daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Türkiye’de de 2000 yılı başlarında uygulanan IMF programı, aynı yılın Kasım ayında ve 2001 Şubat ayında olmak üzere iki büyük krizle sonuçlanmıştır. Türkiye ekonomisi, 2001 yılında yüzde 9,8’lik tarihî bir küçülmeyle karşı karşıya kalmıştır.

Ekonomisini IMF ile bütünleştiren ABD’nin gelişmekte olan ülkelere uygulanan ekonomi politikalarının tam tersi yönde uygulamaları olduğu dikkate değer bir noktadır. ABD her krizden talebi kamçılayarak, üretimi ve istihdamı artırarak çıkarken başka ülkeler krize girdiğinde IMF, bu ülkelere kamu harcamalarının azaltılması, vergilerin artırılması, tüketimin kısılması için faizlerin yükseltilmesi gibi politikaları tavsiye etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ABD’de işler yavaşladığında FED (Amerikan Merkez Bankası), tüketici talebi artırılsın, yatırımlar ve istihdam genişlesin diye faizleri düşürüyor, hükûmet de harcamaları genişletiyor. Kimse bunun karşıtı bir politikayı savunmuyor. Ancak, Japonya’daki, Arjantin’deki ve diğer ülkelerdeki krizleri önlemek için ABD, harcamaların kısılmasını, ekonominin küçültülerek dengeye getirilmesini öneriyor. ABD ekonomisi için yararlı görülenler, neden Japonya gibi büyük, Arjantin gibi küçük ekonomiler için iyi olmasın? Niçin onlara tam tersi politikalar içeren sıkı elbiseler giydirilme gayreti içine girilsin? (...)

G. Akalın, A. Uçar, IMF Politikaları Üzerine Bir Kritik’ten düzenlenmiştir.

Yukarıdaki metinden yola çıkarak aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. IMF’nin yapısında etkili olan devletleri yazınız.

2. IMF politikalarının devletler üzerindeki etkilerine dair örnekleri tartışınız.

3. IMF politikalarının ABD’de ve gelişmekte olan ülkelerdeki farklılıklarını tartışınız.

2.5 II. DÜNYA SAVAŞI'NIN KÜLTÜREL, BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERE ETKİSİ

XX. yüzyılda yaşanan iki küresel savaşın yol açtığı yıkımlar, milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin askerî amaçlı kullanılması, savaşlarla doğrudan ilgisi olmayan cephe gerisindeki milyonlarca sivilin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Fizikçilerin savaşı olarak adlandırılan II. Dünya Savaşı boyunca katı yakıtlı roketlerde, telsiz teknolojisinde, kablosuz bağlantı ağlarında ve askerî amaçlı kullanılan nanoteknolojik ürünlerde büyük gelişmeler yaşanmıştır.

2.5.1. II. Dünya Savaşı'nda Geliştirilen Askerî Teknolojiler

II. Dünya Savaşı, askerî araştırmalar için yapılan harcamalarda büyük artışlara neden oldu. Askerî araştırmalar için 1939'da 13 milyon dolar ayrılırken 1944'te bu rakam 1,5 milyar dolara yükseldi. II. Dünya Savaşı; stratejik bombalama teknolojisinde gelişmelerin olduğu, nükleer silahların icat edildiği, bilgisayarların kullanılmaya başlandığı dönem oldu. Balistik ve lojistikteki değişim; komuta, kontrol, iletişim ve istihbarat alanlarında gelişmeler yaşanmasını sağladı. Atom bombasının icadı, savaşta ölen insan sayısının artmasına yol açtı.

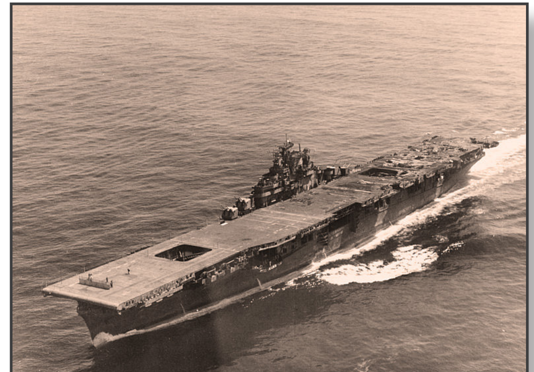
Görsel 2.23: Savaş uçağı

II. Dünya Savaşı'nda hesap uzmanlarına yardım etmek üzere mekanik bilgisayarlar geliştirildi. Dünyanın ilk bilgisayarları **ENIAC** (Elektronik Sayısal Birleştirici ve İşlemci) ve **MARK 1**, II. Dünya Savaşı'nda ordunun ısrarıyla geliştirildi. MARK 1'i Prof. Howard Aiken (Havırd Eykın), Harvard'da ABD donanması için yaptı. Los Alamos'taki (Los Alamos) atom bombası laboratuvarlarında fizik denklemlerinde ENIAC kullanıldı. Bilgisayarlar gelecekteki nükleer silahların tasarımında ve yapımında vazgeçilmez hâle geldi.

II. Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin havada ezici üstünlüğü ele geçirmeleri, Almanları hedeflerine ulaşmak için yeni araçlar bulmaya itti. Almanlar 1937'den beri üzerine çalıştıkları **V1** ve **V2** balistik füzelerini 1942'den itibaren üretmeye başladılar.

II. Dünya Savaşı deniz savaşlarında büyük değişikliklere yol açtı. Savaş boyunca denizaltılarda ve denizaltılara karşı savunma teknolojisinde gelişmeler oldu. Uçak (Görsel 2.23), mayın ve denizaltılar deniz yüzeyindeki gemiler için korkunç silahlara dönüştü. Ağır kruvazörler, iki savaş arası dönemdeki yoğun silahlanma yarışının ürünü oldu. Japonya büyük ve güçlü gemiler inşa etti, diğer devletlerin donanmaları da bu yarışın içinde yer aldı. Denizaltılarla savaşmak için tasarlanan ve donatılan çok sayıda küçük geminin yanında **hücumbotlar** ve **cep denizaltıları** üretildi. Cep denizaltıları daha çok İngiltere, Almanya, İtalya ve Japonya tarafından kullanıldı. II. Dünya Savaşı'nda zırhlılar ve muharebe kruvazörleri de kullanıldı. Japonya ve Amerika'nın inşa ettiği uçak gemileri (Görsel 2.24), Pasifik Cephesi'nde Amerikan ve Japon orduları arasındaki savaşın kazanılmasında önemli rol oynadı. Kontrol sistemlerinde ve keşif donanımındaki gelişmeler sayesinde mevcut silahların isabet ve vuruş güçleri artırıldı.

II. Dünya Savaşı karada tankların savaşı olarak bilinir. Tankta sağlanan üstünlüğün savaşın kaderini belirlediği kabul edilir. Almanya'nın savaşın ilk dönemindeki

Görsel 2.24: Uçak gemisi

başarısı, korkutucu panzer tümenlerine dayandı. **Leopard**, **Panther** gibi o dönemin gördüğü en etkili tanklara (Görsel 2.25) sahip olan Nazi Almanyası'nın toplamda 10 model olan panzer serisinin en güçlüsü, Müttefik ordularının baş belası hâline gelen ve 88 milimetrelik topu, 120 milimetrelik zırh kalınlığı ile **Tiger** (Taygır) tankları oldu. II. Dünya Savaşı'nda 50, 75, 88, 90'lık toplar taşıyan tanklar, geçtiği her yerde savunma sistemlerini ezdi ve zamanında piyadeleri durduran otomatik tüfeklerin önemini azalttı.

Görsel 2.25: Tank

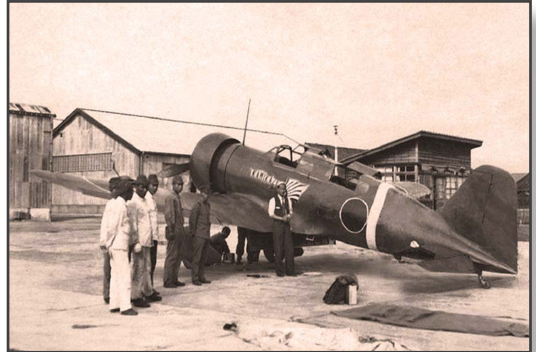
İngilizlerin ürettiği hafif tanklar, piyade tankları ve tank avcıları özellikle Fransa'da ve Kuzey Afrika'da Almanya'yı zor durumda bıraktı. Ayrıca A13 Cruiser (Kırüzır) ile başlayıp A 34 Comet'a (Kamıt) giden İngiliz tank avcıları pek çok cephede savaşın gidişatını değiştirdi. **Alman Kaplanı** tankına karşı 4'lü gruplar hâlinde hareket ederek üçünü yem olarak tutup dördüncüsüyle Kaplan'ı etkisiz hâle getiren tanklar da Amerika tarafından üretilen **Sherman** (Şirman) tank ekipleriydi. Ruslar tarafından üretilen **T-34** tankları ise tüm zamanların en iyi tankı olarak değerlendirildi.

II. Dünya Savaşı yıllarında Sovyetler yüksek irtifada en etkili olan **MİG-1** ve **MİG-3** (Görsel 2.26) avcı uçaklarını geliştirdi. İngilizlerin geliştirdiği **Bristol Beaufighter** (Bristol Bofaytır) ilk başarılı gece avcı uçağıydı. Radar sistemlerindeki gelişmelerin gece avcı uçaklarındaki kayıpları artırması üzerine radar sinyallerinden güdüm almak için bu uçaklar serrate (serri) cihazıyla donatıldı. İngiliz ve ABD hava kuvvetlerinin dört motorlu ağır bombardıman uçakları savaşın en güçlü silahları arasındaydı. Bombardıman uçakları, istihkâmları altüst etmekte, savaş alanına doğru giden birliklerle olan iletişimi bozmakta, savaş hattına varmadan önce birlikleri dağıtmakta ve stratejik yedeklerden yararlanmayı imkânsız kılmaktaydı. Uçan kaleler olarak adlandırılan **B-17**'ler, II. Dünya Savaşı'na damgasını vuran en önemli bombardıman uçaklarıydı. Ayrıca Almanların hâkim olduğu bölgeyi darmadağın eden ve Japon kentlerini altüst eden uzun menzilli **B-29** uçakları kullanıldı.

Görsel 2.26: MİG-3 uçağı

Hava taarruzları, silah ve uçaklara hedefe ulaşmaları için rehberlik edecek sistemler olmadan anlamsız olurdu. Bu nedenle hava taarruzlarının etki gücünü artırmak için kullanılan bombalar, roketler, radar sistemleri, navigasyon cihazları ve düşman gönderilerini karıştıracak ya da güdümleyecek donanımların tamamı savaş sırasında büyük gelişme gösterdi. II. Dünya Savaşı'nın gerçek anlamda belirleyici teknolojilerinden biri de **radar**lardı. Radarların kullanılmasıyla uzaktan kumanda sistemleri ve silah yön belirleyicileri geliştirildi.

Görsel 2.27: Kamikaze uçağı

II. Dünya Savaşı'nda Japonlar roket yakıtına ve jet motoruna sahip **Kamikaze** (Görsel 2.27) adı verilen uçakları kullandı. Bu uçaklar hedefine yaklaşana kadar bir Mitsubishi G4M taşıyıcı uçağı tarafından taşınıyordu. Sonrasında pilot bir bölmeden kayıp jet motorlu bombaya binerek kendisini taşıyıcı uçaktan ayırıyor ve büyük bir süratle altındaki 1200 kilogramlık savaş başlığını hedefine sürüyordu.

II. Dünya Savaşı silah teknolijisindeki gelişmeleri tetikledi. Silahların gücündeki artış ve düşmanın sanayi potansiyelini yıkma isteği sivil kayıpları ön plana çıkardı. Cephe ile cephe gerisi arasındaki ayrım ortadan kalktı, pek çok sivil hayatını kaybetti.

2.5.2. II. Dünya Savaşı'nın Kültürel Etkileri

Savaşlar, tarih boyunca birçok yıkıma neden olurken pek çok toplumsal harekete, reform çalışmalarına, devrimlere, teknolojik gelişmelere ve güzel sanatlara da yön vermiştir. Bu durum II. Dünya Savaşı'nda da yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'nın kültürel yaşamı; politik liberalizm, kitle iletişiminde özellikle de televizyonda gerçekleşen büyük ilerleme ve Amerika'dan yapılan sarsıcı boyutlardaki ithalatla belirlenmiştir. Yaşanan etki, geleneksel sınırlamaların gevşemesiyle bir dereceye kadar ulusal özelliklerin çözülüşü olarak görülmüştür. Sanat ve bilimin özgür olduğu anlayışı kabul edilmiştir.

Sinema

II. Dünya Savaşı 7. sanat olarak gelişen sinemada birçok değişikliğe yol açtı. ABD ve Avrupa'da başlayan savaş karşıtı hareketler sinemada kendini hissettirdi. Sinemada asıl önemli değişim ulusal okulların ortaya çıkışı ile oldu. Bu durum özellikle ulusal bilincin uyandığı, bağımsızlığını kazanan ülkelerde gerçekleşti. Avrupa kıtasında özellikle İtalya'da başlayan **yeni gerçekçilik akımı** savaşta yıkıma uğramış bir ülkeyi gerçekçi bir şekilde filme almak isteyen genç yönetmenler tarafından başlatıldı. Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da ulusal filmler çekilip seyircilere sunuldu.

Görsel 2.28: Akira Kurosawa

1950'lerden sonra Asya ve Latin Amerika sinemaları doğdu. **Keisuke Kinoshita** (Keske Kinosta) ve **Akira Kurosawa**'nın [Akira Kurosava (Görsel 2.28)] öncülüğünde Japon sinemasında büyük gelişmeler görüldü. Kurosawa'nın "Rashomon" adlı filmi büyük ilgi çekti ve geniş seyirci kitlelerine ulaştı. Hint, Çin ve Türk sinemalarında da gelişmeler yaşandı. Latin Amerika'da Meksika sineması ön plana çıktı. Arjantin ve Brezilya sinemaları da gelişim gösterdi.

Elindeki imkânlara rağmen **Hollywood** sinemasında sanatsal düzeyde düşüş yaşandı. Amerika'da yaşanan komünist karşıtlığı dolayısıyla yönetmen ve artistler Amerika'dan sürüldü ya da suskunluğa itildi. Charlie Chaplin, "Şehir Işıkları"nı (1952) Avrupa'da çekmek zorunda kaldı. Holywood 1908'den beri elinde tuttuğu film sayısındaki üstünlüğü Japon, Hint ve Çin sinemalarına kaptırdı. Bu ülkeleri İtalyan ve Fransız sinemaları takip etti. İspanyol **Bardem** (Hoş Geldin Bay Marshall), Rus **Bondarçuk** [Bondarkok (Leylekler Geçerken)] gibi önde gelen yönetmenlerin yanında, İsveçli **İngmar Bergman** (İgmar Bergman) sinemanın en güçlü ve özgün isimlerinden oldu.

İlerleyen yıllarda sinema için konu zenginliği oluşturan II. Dünya Savaşı, özellikle Hollywood tarafından ele alındı. Hollywood, ABD askerlerinin savaşta yaşadıklarını anlatan filmleri ardı ardına vizyona soktu. II. Dünya Savaşı, hakkında en fazla film yapılan savaş olarak ticari bir kazanç kapısı oldu. Özellikle Holywood filmleri, dans müzikleri ve popüler giyim alanında Amerikan etkisini hemen hemen her alanda hissettirdi.

Edebiyat

II. Dünya Savaşı sonrası yeni yazarlar, içinde yaşadıkları topluma karşı çıktılar. Yazılan eserlerde genel olarak ayaklanma düşüncesi dile getirildi ya da geleneksel değerler alaya alındı.

Fransa'da günün edebiyatı, sadece savaşın çetin yıllarına bir tepkiden değil, bütün insanlık durumunu sorun hâline getirmekten doğdu. "Sorun toplumda değil, insandadır." anlayışı kabul gördü. Jean Paul Sartre [Jan Pol Sart (Görsel 2.29)], "Özgürlük Yolları" adlı eserinde o güne değin bağlı olduğu bireysel bilinç görüşünü terk ederek romanesk bir biçim altında,

Görsel 2.29: Jean Paul Sartre

kendi çağdaş tarih anlayışını sergiledi. Albert Camus (Albert Kamü) ise insanlara savaş sonrası yeni bir etik değer vermeyi denedi.

Savaş sonrası İtalya'da, esin kaynağı Mussolini dönemi olan bir edebiyat gelişti. Edebi eserlerde, rejime yönelik sert eleştiriler ve ülkenin içinde bulunduğu durum gerçekçi bir biçimde ele alındı ve edebiyatta sosyal sorunlar yer buldu. **Sosyal gerçekçilik** Carlo Levi'nin [Karlo Levi (İsa Bu Köye Uğramadı)] ve Elio Vittorini'nin [Elyo Vittorini (Sicilya Konuşmaları, Simplon Frejus'te Göz Kırpıyor)] romanlarında işlendi.

Savaş sonrası İngiltere, iki savaş arası döneme göre oldukça donuk bir kuşak ve doğacı bir geleneğin [Graham Greene (Gıreym Gıriyn)] içinde kaldı. Bu dönemde İngiliz edebiyatında roman, George Orwell (Corc Örvıl) ve Angus Wilson'la (İngıs Vilsın) Victoria (Viktorya) çağı romanının klasik geleneğine bağlılığını sürdürdü. Bunun yanında T. S. Eliott (İlyıt), John Whiting (Con Vayting), Lawrence Durrell (Lavrıns Darıl), Justine Balthazar (Castin Balthazar) gibi yazarlar klasik geleneğin dışında kaldı.

Almanya'da savaş ve sonrasında yaşananlar, bir yıkıntılar edebiyatı ortaya çıkardı. Hermann Hesse (Herman Hes) dışında, eski kuşaktan pek çok yazar bu edebiyata katıldı. Erich Maria Remarque (Erik Marya Remark) "Umut Adası", Ernst Erich Noth (Erns Erih Nat) "Çıplak Geçmiş"iyle bu edebiyata katılan yazarlardandı.

Sanat

II. Dünya Savaşı sonrası sanat alanında eğilim modernizmin parçalayıcı yaklaşımlarının aleyhine döndü. Eski ile yeninin postmodern (modern ötesi) birleşimine zemin oluştu. **Salzburg, Beyrut** ya da **Edinburg** gibi festivallerde ulusal sınırlar aşıldı.

Paris, genç sanatçıların tek akım merkezi olma özelliğini kaybetti. ABD'nin yeni gücü bu alanda da kendini gösterdi. New York, Paris için kullanılan Batı sanatının başkenti unvanını aldı. New York'taki Modern Sanat Müzesi büyük sergiler noktasında Paris'teki Louvre Müzesi (Görsel 2.30) ile yarıştı. Bunun yanında fikir ve sanat yaşamı da ufkunu alabildiğince genişletti. İskandinav ülkeleri, Uzak Doğu ve Güney Amerika kültürel etkinliklerden paylarını alırken yalnız geleneksel Batı'nın sanat ve edebiyatına ilgi duymakla kalmadılar, aynı zamanda kendi katkılarını da sundular. Fransa ile ABD de kendilerini yenilemek ya da araştırma alanlarını genişletmek amacıyla Uzak Doğu'dan teknik ve kurallar alarak dünya çapında bir sanat dili ortaya koydular.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sanatsal arayışlar olabildiğince genişledi ve çağdaş sanayinin sunduğu yeni malzemeler ile sanatın gelişme hızı arttı. Bu durum kendisini özellikle heykel sanatında gösterirken plastik; demir, taş ve çimento ile yarışır hâle geldi.

Plastik sanatlarda, sanatçılar kendi alanlarının dışındaki sanat dallarıyla da ilgilendiler. Bir mimar aynı zamanda ressam [Le Corbusier (Lö Korbözie)] veya heykeltıraş olabildi [Macar E. Beothy (Beoti), İspanyol Eduardo Chillida (Edvardo Şilida)]. Sanatçının kendini verdiği alanların çeşitliliği; yalnız sorunların iç içe oluşunu, sanatçıları canlandıran araştırma ruhunu göstermekle kalmadı, onların eserleriyle insanın mekân ve konutla nasıl bütünleştiğini de gösterdi. Bütün bu eğilimler, gerçekçi bir tepkiye de yol açtı. Jean Rene Bazaine (Jan Rön Bazen), "Bugünün Resmi Üstüne Notlar"da her resmin nesneyi kopya etmediği ve soyut olduğu fikrinden hareketle sanatçının kendini sınırlamasının bir nedeni olmayacağını ifade etti.

Görsel 2.30: Louvre Müzesi

2.6 II. DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN İZLEDİĞİ DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ

II. Dünya Savaşı öncesi ve savaş dönemi Türk dış politikasını, Türkiye'nin yakın tarihinin en önemli evrelerini yaşamış bir kuşak belirlemiştir. Bu kuşağın yaşadığı I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı tecrübeleri dış politika ile ilgili verecekleri kararlar üzerinde etkili olmuştur.

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye stratejik öneminden dolayı Müttefik ve Mihver bloklarının baskısına uğradı. Ankara, bu baskılara karşı savaşın son anlarına kadar ne pahasına olursa olsun bu savaşın dışında kalma, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını koruma politikasını uyguladı.

Görsel 2.31
İsmet İnönü

İsmet İnönü (1884-1973)

I. Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'nde kolordu komutanı olarak Atatürk'le birlikte verdiği mücadelede dostlukları gelişmiş, Millî Mücadele sırasında Atatürk'ün en yakın silah arkadaşı olarak öne çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra İsmet İnönü (Görsel 2.31) 1923-1924 yıllarında ilk hükûmette başbakan olarak görev almıştır. Bu görevini 1925-1937 yılları arasında da sürdürmüştür.

Atatürk'ün ölümünden sonra 1938'de TBMM tarafından Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. CHP'nin I. Olağanüstü Kurultayında değişmez genel başkanı seçilerek Millî Şef unvanını almıştır.

http://www.tccb.gov.tr

Türkiye II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmadı, yalnızca savaş dışı kaldı. Türk dış politikası dönemin başından sonuna kadar savaşın gidişatına göre değişiklikler gösterdi. O anda hangi taraf güçlüyse ülkenin genel yaklaşımı ona göre ayarlandı. Mihver ve Müttefik bloklar, Türkiye'nin savaşa katılmasını istiyorlardı. Bu yönde Türkiye'ye baskı uyguladılar. 1939-1942 yılları arasında baskı daha çok Mihver Devletler'den geldi. Savaşın genel akışının değiştiği, üstünlüğün Müttefiklerin eline geçtiği 1943-1945 yılları arasında ise ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği Türkiye üzerinde baskı kurdu.

Ankara'da Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında 19 Ekim 1939'da Üçlü İttifak (Ankara Paktı) Antlaşması imzalandı.

İtalya, 10 Haziran 1940'ta İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etti. 11 Haziran'da İngiliz ve Fransız büyükelçileri, Türkiye'nin İtalya'ya savaş ilan etmesi, deniz ve hava üslerini de Müttefiklere açması gerektiğini bildirdiler. Türkiye, Müttefiklerin bu isteklerini;

- Antlaşmada Türkiye'ye vadettikleri yardımların yapılmamış olması,
- Fransa'nın savaş dışı kalarak Almanya ile teslim antlaşmasını görüşmekte olması,
- Fransa'nın savaş dışı kalmasıyla İngiltere'nin Türkiye'ye yardımda bulunamayacak olmasını gerekçe göstererek reddetti.

SSCB ve İngiltere, Türkiye'den 1936 Montreux (Montrö) Sözleşmesi'ni tam olarak uygulayarak İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'nın savaş gemilerine kapalı tutulmasını istiyordu. Türkiye bunun üzerine İngiltere, Almanya ve SSCB arasında bir denge siyaseti güttü.

Hitler döneminde Türkiye ile Almanya arasındaki ihracat ve ithalat değerleri yükselmişti fakat 1939'da Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Üçlü İttifak, Türk-Alman ilişkilerinin gerginleşmesine yol açtı. II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Almanların başarılı olması ve Türkiye'nin Balkan coğrafyasında Almanya aleyhine cephe açmayı reddetmesi iki ülke arasındaki ilişkileri iyileştirdi. Türkiye, 18 Mart 1940'ta Almanya'yla bir ticaret antlaşması yaptı. Silah yapımında büyük önem taşıyan kromu antlaşmanın dışında tuttu. Almanların Ağustos 1940'ta Fransa'yı saf dışı bırakarak Haziran 1941'de SSCB'ye saldırmasından sonra çelik yapımında çok gerekli olan krom antlaşmaya dâhil edildi. Almanya'nın güç

kaybetmesiyle krom sevkiyatına Nisan 1944'te son verildi.

1941'de Almanya'nın Balkanlarda ilerlemesi (Harita 2.4) karşısında Türkiye, İstanbul ve batı sınırındaki illerde sıkıyönetim ilan ederek sınır güvenliğine dair tedbirler aldı (Görsel 2.32). Alınan bu tedbirlerin Bulgaristan'a karşı olmadığını ortaya koymak için 17 Şubat 1941'de Bulgaristan ile Saldırmazlık Antlaşması imzaladı.

Türkiye ile Almanya arasında 18 Haziran 1941'de Saldırmazlık Paktı imzalandı. Bu antlaşma ile güney kanadını güvence altına alan Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla Türkiye, Polonya Sendromu'ndan kurtuldu.

Kasım 1942'de başlayan Sovyet saldırıları karşısında Stalingrad'daki Alman orduları yenilgiye uğradı (Ocak 1943). Aynı yıl Müttefikler Kuzey Afrika'ya egemen oldular ve İtalya'ya çıkarma yaptılar. Ardından başta İngiltere olmak üzere Müttefik Devletler Türkiye'nin savaşa girmesi için baskı yapmaya başladılar. 30 Ocak 1943'te İngiltere Başbakanı Churchill gizlice Adana'ya geldi ve İnönü ile görüştü. Türkiye, konferansta Müttefiklere yakınlaşsa da savaşın dışında kalmayı başardı.

Görsel 2.32: Minarelere yerleştirilen gözcü askerler

POLONYA SENDROMU

II. Dünya Savaşı'nda Polonya'nın, hem Rusya hem de Almanya tarafından işgal edilmesi ihtimaline karşı duyduğu endişe için yapılan tanımlamadır.

ARAŞTIRALIM

1. Polonya Sendromu kavramının kullanılmasının nedenleri neler olabilir?
2. Hitler-İnönü mektuplaşmasına dair metni araştırınız.

Harita 2.4: II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki Alman işgal bölgeleri

Ekim 1943'te İngiliz, Amerikan ve Sovyet dışişleri bakanlarının katıldığı Moskova Konferansı'nda Ruslar Türkiye'nin 1943 yılı bitmeden savaşa dâhil olması gerektiğini ortaya koydu. Moskova Konferansı'nda alınan kararların Türkiye'ye iletilmesi için **I. Kahire Konferansı** (22-26 Kasım 1943) düzenlendi. Müttefikler, Türk heyetinden üs talep etti, ayrıca yıl sonuna kadar Türkiye'nin savaşa dâhil olmasını istedi. Türk heyeti, üs talebini reddetti ve yeterli yardım yapılmadıkça Türkiye'nin savaşa katılamayacağını belirtti.

ABD, SSCB ve İngiltere liderlerinin buluştukları Tahran Konferansı'nda (28 Kasım-1 Aralık 1943) Stalin, Türkiye'nin savaşa girmeye zorlanması konusunda ısrar edince Roosevelt ile Churchill, Tahran dönüşünde İnönü'yü Kahire'ye davet etti. İnönü, Kahire'ye giderek Roosevelt ve Churchill ile görüştü [4-6 Aralık 1943 (Görsel 2.33)]. **II. Kahire Konferansı**'nda (4-6 Aralık 1943) Müttefiklerin ağır baskısı ile karşılaşan İnönü, prensip olarak savaşa katılmayı kabul etti fakat Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu askerî malzeme ve teçhizatın tamamlanmasını ve ortak hareket planının belirlenmesini ön koşul olarak ileri sürdü. 1944 yılı başlarında Türk ve İngiliz askerî yetkililerinin Türkiye'nin askerî ihtiyaçlarının tespiti konusundaki çalışmaları sonuca ulaşamadı. Bu durum Müttefiklerin Türkiye'ye yaptıkları silah ve malzeme yardımını durdurmalarına neden oldu. Böylece Türkiye ile Müttefikler arasındaki ilişkiler en alt düzeye indirilmiş oldu.

1944 yılı içerisinde Türkiye, Müttefiklerle olan ilişkilerini düzeltmeye çalıştı. Bu amaçla 20 Nisan 1944'te Almanya'ya yaptığı krom sevkiyatını durdurdu ve Alman gemilerinin Boğazlardan geçmesini engelledi. Müttefiklerle ilişkileri daha da düzeltmek amacıyla TBMM'nin 2 Ağustos 1944'te aldığı kararla Almanya ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerini kesti. Japonya ile olan diplomatik ilişkiler de 6 Ocak 1945'te kesildi. Türkiye 23 Şubat 1945'te savaş sonrası düzenin oluşturulacağı San Francisco Konferansı'na katılabilmek ve Yalta Konferansı kararları uyarınca Birleşmiş Milletler Teşkilatının asil üyeleri arasında yer alabilmek için Almanya ve Japonya'ya resmen savaş ilan etti fakat bu savaş ilanı politik bir ifade olarak kaldı.

Görsel 2.33: Roosevelt-İnönü-Churchill

4. ETKİNLİK

Savaş Dışı Kalan Türkiye

"Türkiye, II. Dünya Savaşı boyunca dış politikasını kendi menfaatleri doğrultusunda yönetmiştir. Bu durum, Türk liderlerinin Türkiye'nin büyüklüğüne ve stratejik önemine rağmen büyük güçler tarafından çevrilmiş olduğunu çok iyi bildikleri şeklinde yorumlanmalıdır. Politik eğilimler ve antlaşmalarla İngiltere, ekonomik gerekçelerle Almanya, stratejik zorunluluk ve coğrafi yakınlık sebebiyle de SSCB ile hareket eden Türkiye; ülkenin üç sınırında yaşanan, tarihin bu en yıkıcı savaşı süresince kendi ulusal bağımsızlığını korumayı başarmıştır. Nazi Almanyası'yla bölgesel konulardaki kısa süreli görüşmeler başta olmak üzere savaş boyunca Türkiye'nin gösterdiği çabalar, bazı çağdaş düşünürler tarafından yanlış anlaşılmış ve onları düş kırıklığına uğratmıştır. Oysa Türkiye'nin II. Dünya Savaşı ile ilgili sicilini başarılı olarak değerlendirmek gerekir. Çağdaş düşünürler, I. Dünya Savaşı süresince Türkiye'nin başına gelen felaketleri dikkate alarak bazı hususlarda Türkiye'ye hak vermeli ve Türkiye'nin antlaşma yükümlülüklerini yerine getirmedeki aşırı isteksizliğini görmelidir. Zira konunun dikkatle araştırılması bunun o dönemde uygulanabilecek tek politika olduğunu ortaya koyacaktır."

Doç. Dr. Wayne Bowen, Türkiye ve II. Dünya Savaşı, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 16, s. 1499.

1. Metne göre Türk dış politikasının temel özellikleri neler olmuştur?
2. Türk dış politikasının belirlenmesinde etkili olan faktörler nelerdir?
3. Dönemin koşullarını dikkate alarak bu yıllarda takip edilen Türk dış politikası hakkındaki görüşlerinizi ifade ediniz.
4. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasını etkileyebilecek bir devlet adamı olsaydınız dönemin politikalarına müdahaleleriniz ne yönde olurdu? Tartışınız.

2.7 II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYOKÜLTÜREL GELİŞMELER

2.7.1. II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye İç Siyaseti

İsmet İnönü döneminin büyük bir kısmı II. Dünya Savaşı içinde geçti. Türkiye savaşa katılmadı fakat savaşın yükünü önemli ölçüde üstlendi. En verimli dönemlerinde olan genç kuşaklarını yıllarca silah altında tuttu. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı, dönemin bütün politikalarını etkiledi. İnönü döneminin en önemli siyasal girişimlerinden biri 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu'nu çıkarmak oldu. Köy Enstitülerinin temel amacı kısa zamanda öğretmen yetiştirmek ve kırsal kesimde ilköğretime dair öğretmen sorununu çözmekti. Köy Enstitüsü mezunu gençlerin gittikleri yerlerde siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda etkili olacakları düşünüldü. Ayrıca bu enstitülerde yetişen köy kökenli öğretmenlerin, görev yaptıkları köyle daha çabuk ve etkili bir biçimde bütünleşebilecekleri ve köy koşullarında daha verimli olacakları kanaati hâkimdi.

Mayıs 1944'te Almanya'nın savaşı kaybetmesinin kesinleştiği sırada açılan **Irkçılık-Turancılık** Davası ile bir grup Turancı tutuklandı. Diğer yandan basına karşı tavır alınarak Adımlar, Yurt ve Dünya, Yürüyüş, Barış Dünyası adlı dergilerle Tan ve Vatan gazeteleri kapatıldı. Muhalefetin önlenmeye çalışıldığı bu dönemde 11 Haziran 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 17 ve 21. maddeleri üzerindeki tartışmalar sonrasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü **Dörtlü Takrir**'i verdiler. Dörtlü Takrir sonrasında CHP'den istifa eden bu isimler **Demokrat Parti**yi kurup ülkede demokratik cumhuriyetin gelişmesine katkı sağladılar.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen savaşın ekonomik alanda yarattığı etkiden kurtulamadı. II. Dünya Savaşı, 1929 Ekonomik Buhranı'nın Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz yansımalarının derinden hissedildiği 1930'lu yılların üzerine geldi. Savaşın ekonomik alandaki ilk etkisi uluslararası ticarette hissedildi. Savaşan ülkeler Türkiye'ye yaptıkları ihracatlarını durdurmak zorunda kaldı. Bunun yanında Almanya 1941'de Yunanistan ve Oniki Ada'ya yerleşip Ege Denizi'ni mayınlayınca İstanbul ve İzmir limanları dış ticarete kapandı. Dış ticaretin kesintiye uğraması ithalat ve ihracatı durgunlaştırdı. II. Dünya Savaşı Türkiye'nin ihracatında büyük bir azalmaya yol açtı.

Savaş öncesinde başlayan sanayi yatırım programları hayata geçirilemedi. Savaş yıllarında yeni fabrikalar kurmak ve mevcutları genişletmek için gerekli olan makineler ve yedek parçalar ülkeye getirilemedi. Yaşanan bu eksiklikler **II. Beş Yıllık Sanayi Planı**'nın hayata geçirilmesini engelledi. Demir, çelik, çimento, kâğıt, cam ürünleri, şeker, pamuklu dokuma gibi sektörlerde üretim düştü.

Uygulanan savaş ekonomisi sürecinde bütçenin %60'ı askerî harcamalara ayrıldı. Devlet bir milyon kişilik ordunun masraflarını üstlenmek zorunda kaldı. Savaş yılları boyunca genel bütçe içerisinde savunma giderleri artarken sağlık, eğitim, bayındırlık gibi sosyal harcama kalemleri düşüş gösterdi. Askerî seferberlik en çok köylüleri ve tarım sektörünü etkiledi. Köylü nüfusun büyük bir kısmının silah altına alınması onların üretimden uzaklaşmasına neden oldu. 1941'de buğday üretimi yaklaşık %40 oranında azaldı.

Tablo.3: Savaş Yıllarında Gerçekleşen Merkezî Bütçe Harcamaları

Yıllar	Savunma (%)	Genel Toplam (%)	Eğitim (%)	Sağlık (%)	Bayındırlık (%)	Diğer İktisadi ve Sosyal Hizmetler (%)	Toplam İktisadi ve Sosyal Hizmetler (%)
1938	39	11	5	4	14	2	27
1940	61	7	4	2	10	1	18
1942	66	7	4	2	6	2	15
1943	63	7	6	2	8	1	18
1944	59	8	7	2	7	1	19
1945	51	8	8	3	10	1	25

Murat Metinsoy, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye, s. 60

Savaş yıllarında sanayileşme sürecinin kesintiye uğramasına ve sanayi kollarındaki üretimin durgunlaşmasına rağmen bazı sektörlerde canlılık yaşandı. İthalatın azalmasıyla fiyatların yükselmesi ve iç piyasadaki rekabetin azalması bunda önemli rol oynadı. Dolayısıyla rakibi olmayan işletmelerin bir kısmı tam randıman ile çalıştı. Büyük toprak sahipleri de savaş döneminde kâr etmenin yollarını buldular. 1942 ve 1943 yıllarında tarım ürünlerinin fiyatlarının yükselmesiyle ürünlerini piyasaya rahatça sürebilen büyük toprak sahipleri bol kazançlar elde ettiler. Böylece savaş zenginleri ortaya çıktı.

İthalatın ve yerli üretimin daralmasının yarattığı kıtlık ortamı ve devletin seferberliği para basarak finanse etme çabası enflasyona sebep oldu. Bu durum fakir ve dar gelirli kesimleri mağdur etti. Hayat pahalılığı, temel gıda ve tüketim maddelerinin yetersizliği ve ihtikâr (karaborsa) uygulamaları toplumsal sorunları beraberinde getirdi. Hükûmet narh sistemi, fiyat denetimi ve karne uygulaması gibi çeşitli yollarla ekonomiye müdahale ederek savaşın yarattığı olumsuzlukları gidermeye çalıştı. İlk etapta başvurulacak gelir kaynaklarından biri mevcut vergilerin artırılması ve yeni vergilerin konulması oldu. Vergilerde herhangi bir fiyat ve gelir esnekliği gözetilmediği için yüksek gelirli gruplar artan ve çeşitlenen vergileri fazla bulmazken ücretliler, düşük gelirli ve yoksul kitleler vergilerin ağır yükünü taşıyan kesimler oldu. **Toprak Mahsulleri Vergisi** yanında hayvan vergisi ve angarya yükümlülükler öngören **Yol Vergisi** gibi vergiler de fakir köylüyü sarstı. Türkiye II. Dünya Savaşı yıllarında son 20-30 yılın en yüksek fiyat artışı seviyelerine şahit oldu.

Ekmek karneleri dağıtılmağa başlandı

Karne usulile herkes daha kolay ekmek alabilecektir

Millî Korunma Kanunu dün yürürlüğe girdi!

Resmi Gazete ile yayınlanan kanunun

Görsel 2.34: Gazete manşetleri

II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu olağanüstü koşullar hükûmetlerin de ekonomik alanda olağanüstü önlemler almasına neden oldu. Refik Saydam Hükûmeti ekonomiyi ve fiyatları denetim altına almak için 18 Ocak 1940'ta **Millî Korunma Kanunu**'nu (Görsel 2.34) çıkarttı. **Ticaret Ofisi ve İaşe Müsteşarlığı** gibi kurumlar kuruldu. Böylece bir savaş ekonomisi dönemi başladı. Hükûmet bu yasa ile fiyatları saptamada, ürünlere el koymada hatta zorunlu çalışma yükümlülüğü getirmede neredeyse sınırsız yetkiler elde etti. Millî Korunma Kanunu'na göre **Petrol Ofisi** (1941) kuruldu. Kanun gereği savaş sırasında bilhassa maden sanayisinde olmak üzere zorunlu çalıştırma uygulamasından yaygın şekilde yararlanıldı. Kanun uyarınca 1940 yılı içinde ekonomiyi tüm askerî ihtiyaçları karşılayacak biçimde yönlendirmekle görevli **Koordinasyon Heyeti** kuruldu. 1942'de Refik Saydam'ın ölümü üzerine Şükrü Saraçoğlu'nun başbakanlığında kurulan hükûmet %25 uygulamasıyla üreticinin elindeki ürünün bir kısmını alacak, kalan kısım üreticiler tarafından serbestçe satılacaktı. Kanun gereği kurulmuş İaşe Müsteşarlığı kaldırıldı. Bu duruma bağlı olarak fiyatlar fırladı, genel fiyat düzeyi 1942'de %90, 1943'te %75 arttı. Hükûmet arzın artacağını ve fiyatların düşeceğini hesap etmişti fakat bu şekilde olmadı ve tarım ürünlerinin fiyatları yükseldi.

II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye'de yaşanan ekonomik bunalım, enflasyon ve vurgunculuk **Varlık Vergisi** uygulamasını gerekli kılacak koşulların oluşmasına yol açtı. Şükrü Saraçoğlu Hükûmeti, bazı kesimlerin savaşı fırsata çevirerek elde ettiği zenginlikleri vergilendirmenin ülkenin yararına olacağını düşündü ve Kasım 1942'de Varlık Vergisi Kanunu'nu kabul etti. Bu kanuna göre hükûmet, savaşta elde edilen haksız kazançları ve toprak sahiplerinin gelirlerini savaşın neden olduğu enflasyonla mücadele etmek için bir kereye mahsus toplayacaktı. Emlak ve akar sahipleri, tüccarlar ve büyük toprak sahipleri vergi mükellefi olacaktı.

Varlık Vergisi Kanunu'nda Türk veya azınlık ayrımına ilişkin hiçbir ifade bulunmamasına rağmen uygulamada azınlıkların yükümlülükleri ağırlaştırılmıştı. Alınacak vergi, o yerin en büyük mülki amiri, mal memuru, tacirler ve belediyelerden seçilen üyelerden oluşan takdir komisyonlarınca belirlenmiş ve belirlenen vergi miktarlarına itiraz olanağı tanınmamıştı. Komisyonların saptadığı vergiyi ödemeyenler önce toplama merkezlerine, sonra da çalıştırılmak üzere Erzurum Aşkale'ye gönderildi. Varlık Vergisi, gelen tepkiler üzerine Mart 1944'te yürürlükten kaldırıldı.

Tarım kesimini vergilendirmek için Haziran 1943'te **Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu (TMV)** ile çiftçilerin yetiştirdikleri ürünün %10'unu ya nakden ya da ayni ödeyecekleri bir vergi yasası çıkarıldı. Verginin temel hedefi; savaş nedeniyle harcamaları artan devlete gelir sağlamak, sağlanan kaynakla gıda sorununu çözmek ve bununla bağlantılı toplumsal sıkıntıları hafifletmek dolayısıyla hükûmetten duyulan memnuniyetsizliği azaltmaktı. Vergi, Osmanlı Devleti dönemindeki aşar vergisine benziyordu fakat TMV doğrudan devlet tarafından toplanıyordu. Yasa 1944'te revize edildi, 1946'da da yürürlükten kaldırıldı. Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, 3 milyon mükellefi doğrudan, 15 milyona yakın köylü ve şehirliyi de dolaylı olarak etkiledi.

II. Dünya Savaşı içerisinde hükûmetin ekonomiye dair müdahaleleri sonuç vermeyince karne usulü uygulaması başlatıldı. Karne usulü ilk olarak ve en yaygın biçimde ekmekte uygulandı (14 Ocak 1942). 1943'ten itibaren dar gelirli memurlara ve fakir kesimlere sosyal yardım olarak dağıtılan şeker, kahve, çay, pamuklu kumaş ve bez gibi maddeler de karneye bağlandı. Toplumun fakir kesimleri için ekmek temel beslenme maddesiydi. II. Dünya Savaşı döneminde birçok kentte ve özellikle İstanbul'da ekmek sorunu önemli bir yer tuttu.

Tablo.4: 1939-1940 Yıllarına Ait Buğday, Un, Pirinç ve Yumurta Fiyatlarındaki Değişim (%)

	1939	1940	Fiyat Değişim Oranı (%)
Buğday (kg)	6 kuruş	110 kuruş	1733
Un (kg)	15 kuruş	110 kuruş	966
Pirinç (kg)	35 kuruş	185 kuruş	428
Yumurta (adet)	1,5 kuruş	9 kuruş	500

Murat Metinsoy, 2016, s. 62

2.7.2. Demirağ ve Hürkuş

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında hava harp sanayisinde girişimci olarak Vecihi Hürkuş ve Nuri Demirağ görülür. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ve Millî Mücadele'deki sıkıntılara şahit olan Vecihi Hürkuş ve Nuri Demirağ, pek çok acı yaşamış olan bu milleti daha ileriye taşımak için canları ve malları pahasına mücadelelerde bulunmuşlardır. Çok para kazanmayı değil, imkânlarını millet ve devlet yararına kullanmayı önemsemişlerdir.

Nuri Demirağ

"*Hesaplı hareket ettiğini zanneden ve onunla iftihar eyleyen dar kafalar; kurtulmağa, yükselmeğe elverişli hiçbir eser vücuda getirmezler. Kurtuluş ve yükselişi, ancak varlığına dayanan ve mülkü milletin gizli kapalı hazinelerini verimli hâle getirmesini bilen, şahsi menfaatini millet menfaati uğruna feda eden, ruhu idealist, dimağı realist şahsiyetlerde aramalıdır.*"

Nuri Demirağ, 1947

Sivas Divriği'den İstanbul'a gelen Nuri Demirağ, sahip olduğu 252 lirası ile **Türk Zaferi** adını verdiği bir sigara kâğıdı çıkardı. Daha sonra, Cumhuriyet idaresinin Türkiye demir yolları ve şoseleri için açtığı ihalede devlete verdiği en uygun teklifle müteahhitlik hayatına atıldı.

Demir yollarındaki çalışmalarından dolayı Atatürk tarafından kendisine Demirağ soyadı verilen ilk Türk demir yolu müteahhidi Nuri Demirağ, 1012 kilometrelik demir yolu yaparken diğer büyük inşaat işlerine de atıldı.

1936'da havacılık sanayisinin ilk temellerini atmaya başlayan Nuri Demirağ, "Mademki bir millet tayyaresiz yaşayamaz, öyleyse bu yaşama vasıtasını başkalarının lütfundan beklememeliyiz." ilkesiyle yola çıktı. Bu uğurda ömrünü vakfettiği uçak sanayisi, kendisinin öncülüğünde açılan Atatürk Havalimanı ile hızla gelişti. 1936'da havacılık konusunda 10 yıllık bir program hazırlatarak Çekoslovak bir firma ile anlaştı. Beşiktaş'ta **Tayyare Etüt Atölyesi**nin açılışını 17 Eylül 1936'da yaptı. Demirağ, pist ve uçuş sahası olarak kullanılmak üzere **İstanbul Yeşilköy**'de **Gök Stadyumu** adını verdiği ilk sivil hava meydanında çalışmalara başladı. Yeşilköy'de Gök Stadyumu'nun kurulmasından sonra, Sivas Divriği'de pilot yetiştirmek üzere **Gök Okulu** adını verdiği akademiyi kurdu. Bu okulla Anadolu'yu teknolojik atılımın bir parçası hâline getirmeyi amaçladı. Nuri Demirağ, Gök Okulunda yalnız pilotluk eğitimi vermiyor aynı zamanda prensip sahibi bir neslin yetişmesi için çalışıyordu. "Cumhuriyete, vatana, millete, kültürüne ve manevi değerlerine bağlı olmayan bir Türk genci göklerde düşmanlar karşısında sıkıntı çeker."görüşündeydi.

Demirağ'ın amacı, yurt içinde hem ticari ve askerî uçaklar üretmek hem de mühendis, teknisyen ve pilotlar yetiştirmekti. Fransa'da uçak mühendisliği eğitimi alan **Selahattin Reşit Alan** ile kurduğu ortaklığın sonucunda, 1936 ve 1938'de **Nu.D.36** ve **Nu.D.38** (Görsel 2.35) adı verilen uçakları tasarladı. Bu uçaklar o dönemin teknik açıdan en gelişmiş uçaklarındandı.

NU. D. UÇAKLARI

1941 yılında, Türk yapımı ilk uçak İstanbul'dan Divriği'ye uçtu. Ardından 12 uçaklık bir filo Bursa, Kütahya, Eskişehir, Ankara, Konya, Adana, Elazığ ve Malatya rotasında uçarak halka gösteri yaptı.

Nu.D.38 tipi yolcu uçağı, tamamen Türk mühendis ve işçilerinin ürettiği Türk yapımı bir uçaktır. 6 kişilik yolcu uçağının çift pilot kumandası bulunmaktadır. Saatte 325 kilometre hız yapabilmekte ve 1000 km uçabilmektedir.

Görsel 2.35: Nu.D.36 ve Nu.D.38 uçakları

DEMİRAĞ'IN YAPTIĞI İLKLER

- 1922'de ilk Türk sigara kâğıdını üretti.
- Ankara'nın doğusuna ilk demir yolunu yaptı.
- İstanbul Boğazı'na özel köprü yaptırmayı projelendirdi.
- Bursa'da Sümerbank'ın Merinos fabrikasını kurdu.
- İzmit'te selüloz fabrikasını kurdu.
- İstanbul'daki büyük hal binasını yaptı.
- Seri üretim olarak 1936'da ilk Türk uçağını yaptı.
- Karabük'te demir ve çelik fabrikasını kurdu.
- İlk yerli paraşütü yaptı.
- Sivas'ta çimento fabrikası kurdu.
- Çok partili rejimdeki ilk muhalefet partisini kurdu.

Nuri Demirağ’ın uçak sanayisindeki çalışmaları; THK ile olan anlaşmazlığın aleyhine sonuçlanması, kendisini teşvik eden devlet kuruluşlarının imalata geçtikten sonra ilgi göstermemesi ve sipariş alınamaması üzerine 1940’ta durduruldu. Elde kalan uçaklar hurdacıya satıldı. Nuri Demirağ, hükûmet üyeleri ve cumhurbaşkanına mektuplar yazdı. Durumun düzeltilmesi için yaptığı girişimlere rağmen bir özel sektör yatırımı olan fabrika tekrar açılamadı.

Nuri Demirağ, Cumhuriyet tarihinde II. Dünya Savaşı’ndan sonra çok partili hayata geçişte (1945) ilk muhalefet partisi olan Millî Kalkınma Partisinin kurucuları arasında yer aldı ve partinin genel başkanlığını üstlendi. 1954 seçimlerinde Demokrat Partiden Sivas’ta müstakil aday gösterildi ve Sivas mebusu olarak Büyük Millet Meclisine girdi.

Vecihi Hürkuş

Askerî pilot, uçak imalatçısı ve uçak mühendisi olan Vecihi Hürkuş, Türk havacılık tarihinde önemli bir isimdir. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nda büyük yararlılıklar gösteren Astsubay Pilot Vecihi Hürkuş, Vecihi K-6 adını verdiği ilk uçağının projesini 1918’de çizdi. Cumhuriyetin ilanından sonra İzmir’de küçük bir atölyede imal ettiği Vecihi K-6 uçağı ile 1925’te başarılı bir deneme uçuşu yaptı. Teknik denemesi yapılmamış bir aletle başkalarının hayatını tehlikeye atmaktan 15 gün ev hapsi cezası aldı. Vecihi Hürkuş, cezayı haksız bularak Hava Kuvvetlerinden istifa etti.

İstanbul’da atölye kuran Vecihi Hürkuş, 1930’da V-14 (Görsel 2.36) adını verdiği ikinci uçağını yaptı. Ancak uçağı imal ederken gereken bilgilendirmeleri yapmaması ve gerekli izinleri almaması Hava Yolu (Seyrüsefer) Kararnamesi hükümlerine aykırı görüldü ve uçağa uçuş izni verilmedi. Millî Savunma Bakanlığına bağlı Hava İşleri Genel Müdürlüğünden Vecihi Hürkuş’a gönderilen yazı şöyleydi: ‘‘V-14 tipi tayyarenin, her ne kadar tecrübe uçuşlarında ve takiben İstanbul’dan havalanarak Ankara’ya kadar hava yoluyla yaptığı uçuşlarda uçuş kabiliyetinin yerinde olduğu anlaşılmış ise de tayyarenin aerodinamik vasıflarını tespit edecek elimizde hiçbir vasıta bulunmadığından fennen muayenesine imkân görülmemiş ve bu suretle icap eden seyrüsefer vesikası verilmemiştir.’’ Bunun üzerine Vecihi Hürkuş, uçağını parçalayıp trenle Prag’a götürdü. Çek Hükûmetince görevlendirilen komisyon tarafından gerekli onayları alan Vecihi Hürkuş, yaptığı uçakla İstanbul’a geldi. 1932’de Türkiye’nin ilk sivil uçuş okulunu (Vecihi Sivil Uçak Okulu) Kadıköy’de açtı. Okulu açtığında V-14 ve V-15 adlı iki uçağı vardı, sonraki iki yılda altı uçak daha yapmayı başardı. Uçakların sadece motoru dışarıdan alındı diğer aksamları atölyelerde yapıldı.

Vecihi Hürkuş, Tayyare Onarım ve Türk Motor Anonim Şirketinde (TOMTAŞ) şef pilot (test pilotu) olarak görev yaptı. Almanya’da Dassault firmasının üretim ve uçuş hattındaki uçakları üzerinde ihtiyaç duyulan değişiklikleri şahsen yaptı ve onlara yeni öneriler sundu. TOMTAŞ’ın siparişi olan Junkers A-20 uçağında, Almanya’da Vecihi Hürkuş’un katkılarıyla yapılan değişikliklerle Ju A-35 tipi üretildi.

Görsel 2.36: Vecihi Hürkuş’un ürettiği uçak

2.7.3. Türkiye'de Radyo Yayıncılığının Kuruluşu ve Gelişimi

Görsel 2.37: Muzaffer Sarısözen

Türkiye'de radyo yayıncılığı özel bir şirket olan **Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi (TTTAŞ)** tarafından 1927'de başlatıldı. Başlangıçta yalnızca bir eğlence aracı olarak topluma sunulan radyo, sonraki süreçte kültür ve sanatın geliştirilmesi, halkın eğitimi, ulusal bilincin aşılanması gibi millî rolleri de üstlendi. Türkiye Cumhuriyeti, yeni kültürün aktarılması, vatandaşa doğru ve bilimsel bilgi verilmesi amacıyla çiftçilikten klasik müziğe uzanan bir yelpazede çeşitli konularda halkı bilinçlendirmek için radyo yayıncılığına büyük önem verdi. Radyo, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eğitime yönelik yayınlarıyla Cumhuriyet'in tasavvur ettiği sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir topluluk oluşturmaya yardımcı olmuş, Batılılaşma ve kalkınma sürecine ivme kazandırmıştı. Ülkenin yetişmiş bilim insanları, yazar ve sanatçıları radyolarda da görev alıyor, bilgi ve görüşlerini dinleyicilerle paylaşıyordu. Ülke kültürü içinde gelişen müzik, folklor, spor, siyaset ve yeni hayata yön veren pek çok olgu radyonun anlatım alanı içindeydi.

1930'ların ikinci yarısından 1940'ların ortasına kadar yaşanan süreç devletin kitle iletişim araçlarından etkin olarak yararlanmak istediği yıllar oldu. II. Dünya Savaşı'nda insanların siyasi gelişmeleri takip etme isteği radyonun yaygınlaşmasını sağladı. Ülkemizde ilk olarak **Ankara Radyosu** 1943'ten sonra düzenli yayınlara başladı. Üstüne bir dantel örtü serilmiş lambalı radyolar, kentli evlerin başköşelerine kuruldu. Yaşanan teknolojik gelişmelerle radyonun eğlendiren ve müzik sunan işlevi ön plana çıktı.

1940'ların ikinci yarısından itibaren devlet radyolarının dışında da radyo istasyonları kurulmaya başlandı. 1945'te kurulan **İstanbul Teknik Üniversitesi Radyosu** bu alanda bir ilkti. II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Batı Bloku içinde yer alma çabası yayıncılığı da etkiledi. Radyo giderek daha fazla yaygınlaştı, kentlerden köylere hemen her kesimden insanın daha rahat eriştiği bir araç konumuna geldi.

1938-1943 yılları arasında Ankara Radyosunun müdürlüğünü yapan Vedat Nedim Tör'ün radyo yayıncılığı hakkında söyledikleri, radyonun toplumsal gelişmedeki rolünü gözler önüne sermektedir. Tör "Radyoda Türkçenin en güzel örneklerinin verilmesi, programlarda halka olumlu ve yararlı bilgilerin sunulması, eğitici telkinlerde bulunulması, halkın zevkini ve moralini bozacak yayınlardan kaçınılması, halkın sanat zevkinin yükseltilmesi amacıyla müzik yayınlarında gerek alaturka gerekse Batı müziğinin kaliteli örneklerinin verilmesi gerekir." diyerek radyonun eğitici rolünü ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanında II. Dünya Savaşı yıllarında savaşa dair gelişmeler radyodan takip edilmiştir. İnsanlar radyodan duyduklarına güven duymuş ve bu güveni "Radyo söyledi." diyerek ifade etmişlerdir.

Türkiye'de radyo yayıncılığının başlamasıyla radyo programlarında halk müziği örnekleri, bireysel faaliyetler çerçevesi içinde düzensiz bir biçimde yer buldu. Radyolarda halk müziği eserlerinin icrası, İstanbul Radyosunda **Tamburacı Osman Pehlivan** tarafından Rumeli türküleri ile başladı. 1938'de Ankara Radyosunda **Sadi Yaver Ataman**, gerçekleştirdiği açıklamalı halk müziği programlarında anonim edebiyat ve âşık edebiyatı ürünlerine yer verdi. 1940'ta **Vedat Nedim Tör**'ün Ankara Radyosunun müdürü olması, radyo programlarının yeniden yapılandırılmasını sağladı. Bu doğrultuda 1941'de **Mesut Cemil** yönetimindeki Klasik Türk Müziği Korosu radyonun ilk düzenli halk müziği programını yaptı. Bir Türkü Öğreniyoruz adlı program, **Muzaffer Sarısözen**'in (Görsel 2.37) şefliği ve repertuvar hocalığı doğrultusunda faaliyetini sürdürdü. Bu programlar klasik Türk müziği sanatçılarının halk müziği alanında eğitilmesini sağlamanın yanında Yurttan Sesler Korosunun kurulmasına da zemin hazırladı ve Yurttan Sesler Korosu Muzaffer Sarısözen'in şefliğinde 1947'de kuruldu. Yurttan Sesler Korusu programlarında halk müziği derleme çalışmaları dinleyicilere sunuldu.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Sol sütunda verilen açıklamaların önündeki boş kutucuklara, sağ sütunda verilen o açıklamanın ilişkili olduğu ifadeye ait harfi yazınız.

?

1		Nagazaki'ye atılan atom bombası
2		1938 yılında Almanya'da Yahudi karşıtlığına dair yapılan gösteriler
3		Üzerinde yaşadığı toprakların kendisine yetmediğini düşünen Almanya'nın yeni yerler ele geçirmek için uyguladığı politika
4		Türkiye'nin ilk sivil uçuş okulunu açan girişimci
5		Müttefik Devletler'in Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'nda kendi saflarına dâhil etmek için yaptıkları girişim
6		Demokrat Partinin kurulmasına sebep olan kanun
7		Türk havacılık sanayisinin ve birçok ilkin temellerini atan girişimci
8		Uluslararası para fonu olarak adlandırılan kuruluş
9		Hiroşima şehrine atılan atom bombası
10		Almanların geliştirdiği tank

A	Tiger
B	Adana Görüşmesi
C	Hayat Sahası
Ç	Little Boy
D	Kristal Gece
E	IMF
F	Nuri Demirağ
G	Vecihi Hürkuş
Ğ	Fat Man
H	Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

B. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Türkiye'nin Ticaret İlişkisi Kurduğu Ülkeler						
	Almanya		ABD		İngiltere	
Yıl	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
1937	48,1	50,4	-	-	7,1	9,8
1943	76,6	61,1	4,8	52,7	32,3	27,8
1944	50,2	52,8	7,8	55,6	29,5	51,3
1945	0,7	00	22,2	95,9	29,4	32,6

M. METİNSOY, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2016.

1. **Yukarıdaki tabloda Türkiye'nin savaş yıllarındaki ithalat ve ihracat değerleri verilmektedir. Bu tabloya göre Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda izlediği dış politikanın Türk ekonomisine olan etkileri nelerdir? Açıklayınız.**

....
....
....

2. **Mihver Devletler II. Dünya Savaşı'nda "Hayat Sahası, Bizim Deniz ve Ortak Refah Alanı" politikalarını uygulamıştır. Bu politikaların dönemin Türk dış politikasına etkilerini açıklayınız.**

....
....
....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

"II. Dünya Savaşı'nın Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz tesirlerine rağmen sanayiciler, tüccarlar ve büyük toprak sahipleri bu koşulları, yüksek kârlara tahvil etmenin yollarını buldular. Artan vergilerin, askerî seferberliğin ve fiyat artışlarının asıl zarar verdiği kesim, ülkenin yaklaşık yüzde seksenini teşkil eden köylülerle kentlerdeki dar gelirliler oldu."

3. Yukarıdaki metinden yararlanarak II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de ekonominin toplum tabakalarındaki etkisini açıklayınız.

……………………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………………...

"II. Dünya Savaşı sonrası çözüm bekleyen en acil sorun Avrupa'nın yıkılmışlığıydı. Avrupa çok az ürün ihraç edebilecek, buna karşılık fabrikalarını tekrar kuruncaya kadar büyük miktarlarda ithalat yapacaktı. Bunun gerek mal gerekse kredisi, doğal olarak ABD tarafından sağlanacaktı. Bu nedenle ABD'li Herry Dexter White'ın (Heri Dekstır Vayt) ortaya koyduğu ekonomik çerçevede Uluslararası Para Fonu kuruldu. Ardından Dünya Bankası kuruldu. Türkiye her ikisine de 11 Mart 1947'de üye oldu."

4 ve 5. soruları yukarıda verilen metne göre cevaplayınız.

4. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın öncelikli ekonomik sorunları neler olmuştur?

……………………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………………...
……………………………………………………………………………………………………...

5. Avrupa'nın sorunları karşısında ABD'nin aldığı önlemleri yazınız.

……………………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………………...
……………………………………………………………………………………………………...

"II. Dünya Savaşı yıllarında dört yanı ateşle çevrilen Türkiye, bu dönemde gerek iç gerekse dış politikasını savaşın dalgalanmalarına göre günü gününe ayarladı ve savaşa girmekten kurtuldu." Savaş dışında kalan ve böylece insanını yok olmaktan kurtaran Türkiye savaş sonunda yalnız kaldı. Sonraki dönemde savaş yılları ile ilgili kendisini "millete çayı (şeker yerine) kuru üzümle içirmek" ile suçlayan birine İnönü şu cevabı verecektir: "Ama çocuğunu babasız bırakmadım."

6. Yukarıda verilen metne göre savaşın Türkiye'deki toplumsal yansımalarının neler olabileceğini yazınız.

……………………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………………..
……………………………………………………………………………………………………..

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

08.15'te 10 bin metreden bırakılan bomba, daha etkili olması için kentten 600 metre yükseklikte patlatıldı. Hiroşima'da bir yerel gazetede çalışan ve savaşın canlı tanıklarından olan Yoshito Matsushige (Yoşito Matsuşige), dehşet anını şöyle anlatıyor: "Büyük bir flaş patladı sanki. Her şey, her yer bembeyaz oldu, hiçbir şey göremez oldum. Öyle kavurucu bir rüzgâr ortaya çıktı ki vücudumun üst kısmına sanki binlerce iğne batırılıyor gibiydi. Bombanın etkisiyle meydana gelen kasırga sokaklardaki tozu havaya kaldırmıştı. Bir süre her yer karardı. Etrafı, toz tabakası yere inince görebildik." 4,5 tonluk uranyum bombası patladığı anda Hiroşima cehenneme döndü. Birkaç saniyede bombanın düştüğü merkezin 3-4 kilometrelik çevresinde hiçbir canlı kalmadı. Atom bombasının kente düştüğü esnada oluşan sıcak havanın üç bin derece olduğu tahmin edilmektedir. İlk esnada yetmiş bin insan neredeyse buharlaşarak, kavrularak yok oldu. Japonya'nın en güzel kenti Hiroşima'nın suyu, havası ve toprağı yoğun radyasyonla zehirlendi. Aylarca asitli yağmur yağdı. Vahşetin boyutu her geçen gün genişledi ve ölü sayısı iki ay içinde 135.000'e ulaştı. Sonraki beş yıl içinde de radyasyon nedeniyle mutasyona uğrayan 60.000 kişi daha hayatını kaybetti. On beş saat sonra ABD Başkanı Truman'ın açıklamalarıyla atom saldırısına maruz kaldığını öğrenen Japonya, yıkılmışlık ve çaresizlik içinde teslim oldu. ABD Başkanı Truman: "Tarihin en büyük kumarına iki milyar dolar yatırdık ve kazandık!" dedi.

7. Yukarıdaki metne göre ABD Başkanı Truman'ın ifadesini insan hakları ve evrensel değerler açısından açıklayınız.

....
....
....
....

C. Aşağıdaki soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

8. Seri üretim olarak 1936'da ilk Türk uçağını yaptı. Ankara'nın doğusuna ilk demir yolunu yaptı. Karabük'te demir ve çelik fabrikasını kurdu. İzmit'te selüloz fabrikasını kurdu. Çok partili rejimdeki ilk muhalefet partisini kurdu, ilk şehir ve köy planlarını hazırladı.
Yukarıda özellikleri verilen Nuri Demirağ ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Türkiye'de siyasi hayatta rol oynadı.
B) Uçak sanayisinin gelişmesi için çalışmalar yaptı.
C) Demir yollarındaki çalışmalarından dolayı kendisine Demirağ soyadı verildi.
D) Ülkemizin ilk müteşebbislerinden biri oldu.
E) Ülkemizde yaşanan gelişmelerde birçok ilki hayata geçirdi.

9. "II. Dünya Savaşı sonrasında dev olanaklara rağmen Hollywood sinemasında bir gerilemenin olduğu görülür. Komünist karşıtlığı dolayısıyla bazı yönetmen ve artistler ya suskunluğa itilmiş ya da Amerika'dan kovulmuşlardır. Bu dönemde Charlie Chaplin "Şehir Işıkları"nı Avrupa'da çekmiştir. Hollywood, sinema sektöründeki üstünlüğünü Hindistan, Çin gibi diğer ülkelere kaptırmıştır."
Yukarıdaki metinden çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Hollywood sineması diğer ülke sinemalarına göre daha fazla olanaklara sahiptir.
B) Sinema ve sanat dünya siyasetini yönlendiren önemli bir etkendir.
C) Siyasi alanda yaşanan mücadele ABD sinema sektörünü olumsuz etkilemiştir.
D) Charlie Chaplin "Şehir Işıkları"nı Avrupa'da çekmiştir.
E) Çin sineması, ABD sinemasının önüne geçmiştir.

10. "Versay Antlaşması'na rağmen Almanya'da üretilen uçak sayısı 1932'de 36 iken 1934'te 1932'ye, 1936'da 5112'ye çıkmış, hava kuvvetlerinde 26 olan filo sayısı 302'ye yükselmişti. Savaş başladığında 4000 cephe hattı uçağı vardı. Donanma personelinin sayısı ise 1932'deki sayının 5 katına çıkmıştı ve Hitler iktidarı öncesine göre 12 kat daha fazla para harcanıyordu."

Yukarıdaki metin değerlendirildiğinde aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Almanya'da askerî harcamalara ayrılan bütçe artış göstermiştir.
B) Versay Antlaşması'nın maddeleri adım adım çiğnenmektedir.
C) Askerî teknolojide gelişme yaşanmaktadır.
D) Alman dış politika anlayışında Hitler bir değişime sebep olmuştur.
E) Alman ordusunda donanma harcamaları birinci sıraya geçmiştir.

11. Aşağıda verilen bilgilerden hangisi II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de yaşanan gelişmelerden biridir?

A) Öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere meclise sunulan kanun teklifi reddedildi.
B) Savaş şartlarından dolayı çok partili hayata geçiş ertelendi.
C) Ekonomiyi kalkındırmak için İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konuldu.
D) Ekonominin geliştirilmesi ve fiyatların kontrol altına alınması için serbest piyasa ekonomisi uygulandı.
E) Tarımda, özellikle de buğday üretiminde artış sağlandı.

12. "Auschwitz'de sıkıldığımdan yakınmak için gerçek bir neden yoktu. Görünürde tek amacım alınan önlemleri uygulamak için herkesi ve her şeyi ileri doğru itmekti. Anneler gülen ya da ağlayan çocuklarıyla gaz odalarına giderken tepkisizce izlemek zorundaydım. Görevde iken saatlerce pis kokulara dayanmak durumundaydım. Dikiz deliklerinden içeriyi gözlemek ve ölüm sürecinin kendisini izlemek zorundaydım. Auschwitz'e göre ailemin durumu çok iyiydi. Çocuklarımı mutlulukla oynarken ve karımı onları büyük bir hazla izlerken gördükçe sık sık bu mutluluğumuzun ne kadar süreceğine ilişkin düşünceler geliyordu aklıma."

Yukarıdaki metin değerlendirildiğinde aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Ölüm kampında görevli bu kişi vicdani bir muhasebe içerisindedir.
B) Savaş sırasında sorgulamadan emirleri yerine getirmekle kendini mükellef görmüştür.
C) Kendisi ve ailesinin geleceği hakkında endişeleri vardır.
D) Auschwitz, savaş döneminde insanların katledildiği bir merkez olmuştur.
E) Auschwitz'de yaşananlara ailesi de tanık olmuştur.

3. ÜNİTE

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

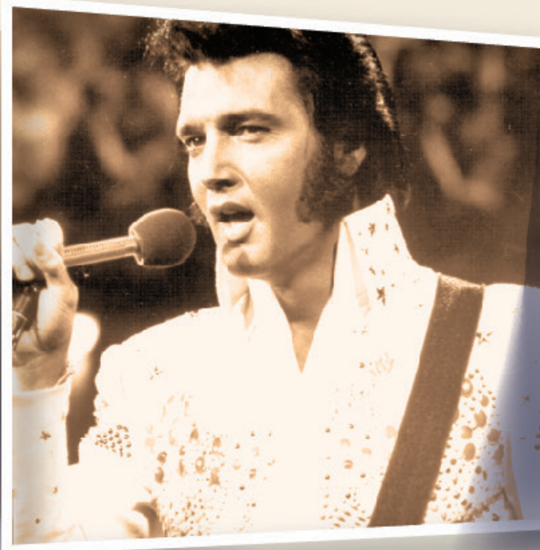
3.1. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI OLUŞAN YENİ GÜÇ DENGELERİNİN OLUŞUM SÜRECİNDE MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

3.2. ASYA VE AFRİKA'DAKİ SÖMÜRGECİLİK FAALİYETLERİ VE BAĞIMSIZLIK MÜCADELELERİ ÇERÇEVESİNDE MEYDANA GELEN OLAYLAR

3.3. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE DÜNYADA MEYDANA GELEN EKONOMİK, SOSYOKÜLTÜREL VE BİLİMSEL GELİŞMELER

3.4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

3.5. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN SİYASİ, SOSYOKÜLTÜREL VE EKONOMİK GELİŞMELER

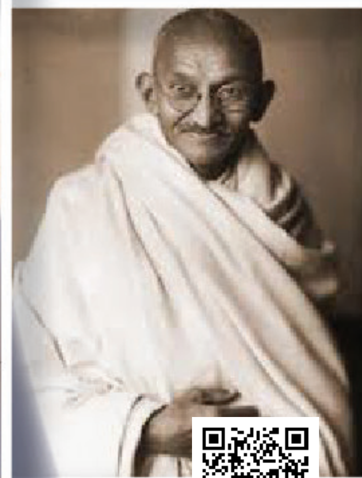

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

- Soğuk Savaş Dönemi’nde kent nüfuslarındaki artışın ortaya çıkardığı sonuçlar neler olabilir?
- Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra yaşadıkları sorunlar neler olabilir?
- Türkiye’de çok partili hayata geçişin demokratik yaşama katkılarının neler olabileceğini tartışınız.

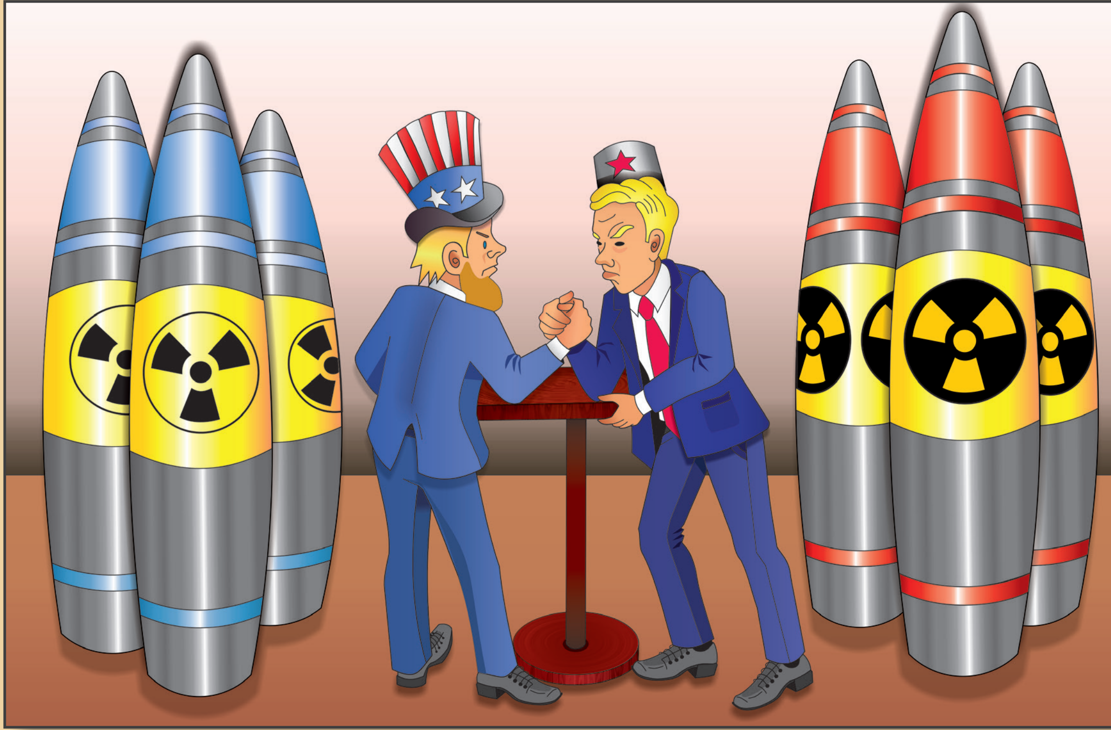
KAVRAMLAR

Soğuk Savaş	NATO
Varşova Paktı	Marshall Yardımı
Avrupa Konseyi	COMECON
Kominform	Truman Doktrini
Baas Rejimi	Avrupa Ekonomik Topluluğu

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ ÜNİTESİNİN KONULARA GÖRE ZAMAN DİZİNİ

1. Konu	2. Konu	Yıl	3. Konu	4. Konu	5. Konu
		1946			• DP meclise girdi.
• Soğuk Savaş Dönemi başladı. • Kominform kuruldu. • Truman Doktrini ilan edildi.	• Pakistan ve Hindistan, bağımsızlığını kazandı.	1947			
• Marshall Planı uygulanmaya başlandı. • Berlin Buhranı yaşandı.	• Mahatma Gandi öldü. • Nelson Mandela, Güney Afrika'nın bağımsızlığı için mücadeleyi başlattı.	1948	• Londra Olimpiyatları yapıldı.	• Güney Kore ve Kuzey Kore kuruldu.	
• NATO kuruldu. • COMECON kuruldu. • Federal Almanya ve Demokratik Almanya kuruldu.		1949			
		1950		• Kore Savaşı başladı. • Türkiye Makine Kimya Endüstrisi Kurumu kuruldu.	• DP, seçimleri kazanarak tek başına iktidar oldu.
• Libya, bağımsızlığını kazandı.		1951		• Türkiye NATO'ya kabul edildi.	
		1952	• SSCB olimpiyatlara ilk kez davet edildi (Helsinki Olimpiyatları).		
		1953		• Kore Savaşı resmen sona erdi.	
		1954			• II. DP iktidarı başladı.
• Varşova Paktı kuruldu.		1955			
	• Tunus ve Fas, bağımsızlığını kazandı.	1956			
		1957	• Ruslar ilk uyduyu (Sputnik) uzaya gönderdi.		• III. DP iktidarı başladı.
		1960			• Millî iradeye Cumhuriyet tarihinin ilk darbesi yapıldı.
• Berlin Duvarı inşa edildi.		1961	• Rus kozmonot Yuri Gagarin uzaya giden ilk insan oldu.		• 1961 Anayasası hazırlandı.
	• Cezayir, bağımsızlığını kazandı.	1962			
	• Afrika Birliği Örgütü kuruldu.	1963	• Hippi hareketi doğdu.		
		1968	• Irak'ta Baas Partisi dönemi başladı		
		1969	• ABD'li astronot Neil Armstrong, Ay'a ayak basan ilk insan oldu.		
		1970	• Suriye'de Baas Partisi dönemi başladı		
		1973	• Dünyada petrol krizi ortaya çıktı. • DNA'nın yapısı çözüldü.		
		1980	• Moskova Olimpiyatları'na Türkiye'nin de içinde olduğu 80 ülke katılmadı.		

Görsel 3.1: Soğuk Savaş Dönemi (Temsilî)

Bir önceki ünitede öğrendiklerinizden ve yukarıdaki görselden (Görsel 3.1) yola çıkarak Soğuk Savaş Dönemi'nde (1947-1991) dünyadaki başat (baskın) güçlerin hangi devletler olduğunu ve bu devletler arasındaki ilişkilerin ne şekilde seyretmiş olabileceğini tartışınız.

3.1 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI OLUŞAN YENİ GÜÇ DENGELERİNİN OLUŞUM SÜRECİNDE MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

3.1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Küresel Güçler

II. Dünya Savaşı, birincisine oranla her yönüyle daha kapsamlı ve yıkıcı oldu. Tüm dünya devletleri ve toplumları, altı yıl boyunca savaşa dâhil olsun veya olmasın savaştan olumsuz etkilendi. Sadece savaş sırasında değil, savaştan sonra da bu etkiler devam etti. Uluslararası arenada barış ortamı oluşturma ve savaşın sebep olduğu yaraları sarma çabaları sonuçsuz kaldı. Küresel anlamda sıcak savaş yaşanmadı fakat yerel savaşlar yaşandı. Ayrıca siyasi, ekonomik, kültürel vb. pek çok alanda rekabet ortamı meydana geldi.

Almanya'ya karşı savaşta ağırlıklı rolü üstlenen ve savaş sonrasında Avrupa kıtasından en büyük payı alan SSCB oldu. Öyle ki birçok Avrupa ülkesi, SSCB tarafından ya işgal edildi ya da uydu devlet hâline getirildi. Batı Avrupa, SSCB ve uydularındaki komünist yönetimleri savaş sonrasında oluşan en önemli tehdit olarak gördü. Bu tehdit sıcak bir çatışmaya yol açmadan ABD'nin tedbir alma gerekliliğini

SOĞUK SAVAŞ

Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra süper güçler olarak ortaya çıkan Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'nin silaha başvurmaktan kaçındıkları dönemdir. Soğuk Savaş Dönemi'nde taraflar askerî savaş ortamında direkt olarak karşı karşıya gelmekten sakınıp korkutma, propaganda gibi kaynakların tamamını kullanarak birbirlerine üstünlük sağlamaya çalıştılar.

SSCB ve ABD ile onların askerî müttefikleri tarafından desteklenen jeopolitik, ideolojik ve ekonomik savaş olarak da tanımlanan Soğuk Savaş'ın 1947'de başladığı kabul edilir. Bu dönem, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar devam etti.

ortaya çıkardı. II. Dünya Savaşı’nın amiral gemisi olan ABD, savaş sonrasında da bu rolünü devam ettirdi. Kendini hem Avrupa’yı hem de dünyayı yeni felaketlerden kurtaracak tek güç olarak gördü. Böylece dünya, ABD ile SSCB arasında iki kutuplu hâle geldi. Diğer devletler iki taraftan birini seçmek, ondan yana tavır almak zorunda kaldı.

Dünyanın iki kutuplu hâle gelmesini hazırlayan nedenlerden bazıları şunlardır:

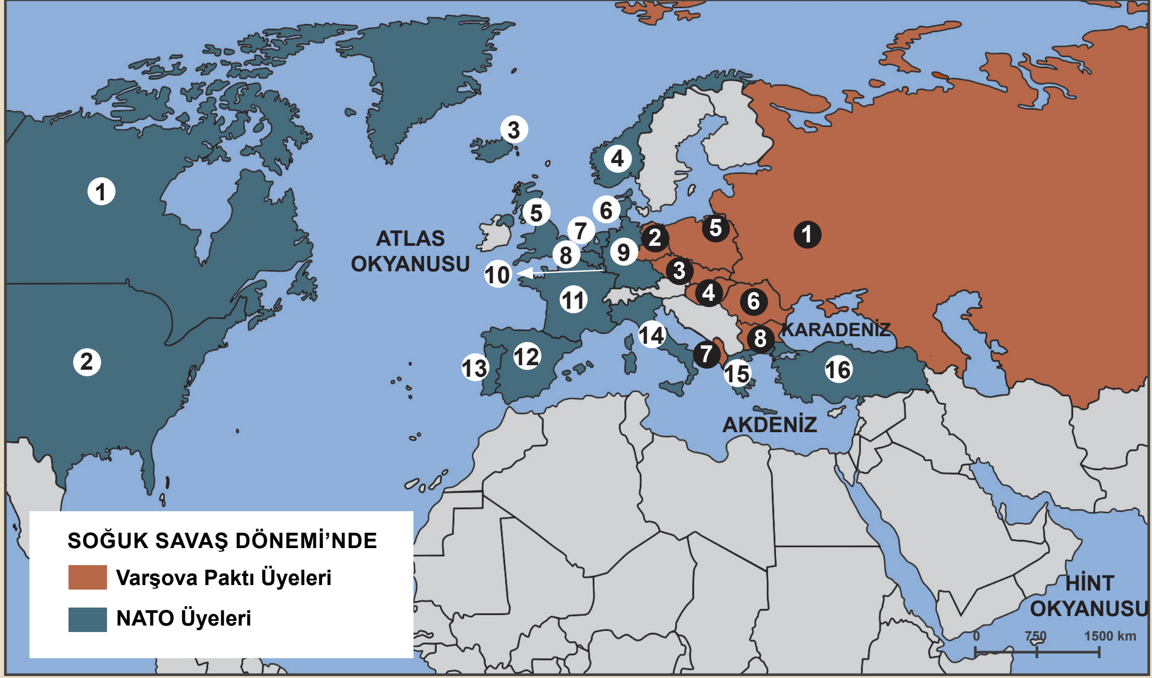
ABD (BATI BLOKU)	SSCB (DOĞU BLOKU)
• ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında Monroe Doktrini’ni terk ederek Amerika kıtasının dışına yöneldi.	• 1917 İhtilali sonrasında göreli güçsüzlük ilkesinin içine kapattığı SSCB, savaştan iki büyük devletten biri olarak çıktı.
• SSCB’nin komünist rejimini tehdit olarak gören Batılı ülkelerde, SSCB’ye karşı koyabilecek gücün ABD olabileceği düşüncesi hâkim oldu.	• SSCB, savaş sonrası proleter (emekçi) ihtilal için dünya genelinde bir çabanın içine girdi.
• II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkilerde Avrupa’nın dışında da önemli stratejik merkezlerin (Latin Amerika, Asya, Afrika gibi) ortaya çıkması ABD’yi bu merkezlerle ilgilenmeye yöneltti.	• II. Dünya Savaşı sırasında ABD, Avrupa’ya ciddi miktarda kuvvet yığmıştı. ABD, savaş sonrasında SSCB’nin güven veren tutumundan dolayı Avrupa’daki güçlerini geri çekti. Bu durum SSCB’ye Avrupa’da hareket alanı açtı. Bu ortamda SSCB komünist ideolojisini tüm Avrupa’ya ve dünyaya yayabilecekti. SSCB kendisine hareket alanı gördüğü Avrupa, Orta Doğu ve Asya istikametinde genişlemeye ve müttefikler bulmaya başladı.
• II. Dünya Savaşı’nda üstünlüğün ele geçirilmesinde en belirleyici unsurlardan biri hava gücü oldu. Savaş sonrasında havacılık alanında (uzay, uçak, füze gibi) iki devlet (ABD-SSCB) ön plana çıktı.	
• II. Dünya Savaşı’ndan önce dünya siyasetine yön veren İngiltere ile Fransa’nın zayıflaması ve Almanya, İtalya, Japonya gibi ülkelerin yenilmesi dünya liderliğini iki devlete (ABD-SSCB) bıraktı.	
• II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası üstünlüğü belirleyen argümanlardan biri olan ekonomik gelişmişlik, dünya siyasetine yön verdi. Dünyada bu yeterliliğe sahip iki devlet (ABD-SSCB) ön plana çıktı.	

İki kutuplu hâle gelen dünyada bloklar tarafından atılan siyasi ve ekonomik adımlar şunlardır:

Batı Bloku’nda ABD Liderliğinde Atılan Siyasi ve Ekonomik Adımlar	Doğu Bloku’nda SSCB Liderliğinde Atılan Siyasi ve Ekonomik Adımlar
Truman Doktrini (1947) • Amaç, komünist tehdide karşı yardıma muhtaç devletlere ekonomik ve askerî yardımda bulunarak komünizmin yayılmasını engellemekti.	**Kominform (1947)** • SSCB, uydu ülkeleriyle bağını güçlendirmek ve ABD’nin ortaya koyduğu Truman Doktrini ve Marshall Planı ile mücadele etmek amacıyla Kominformu kurdu.
Marshall Planı (1947) • ABD Dışişleri Bakanı George Marshall’ın (Corc Marşal) 1947’de hazırladığı plana göre aralarında Türkiye’nin de olduğu 16 Avrupa devleti, kendi içinde bir ekonomik plan hazırlayıp uygulayacak, eksik kalan alanlarda ABD bu devletlere yardımda bulunacaktır.	**Molotof Planı (1947)** • ABD’nin Marshall Planı’nı uygulamaya koymasıyla Sovyet karşıtı Avrupa ülkelerinde mali alanda bir iyileşme yaşandı. Bu gelişmeler üzerine SSCB, Molotof Planı’nı uygulamaya koyarak COMECON ülkelerine ekonomik yardımda bulundu ve üye ülkeler arasında ticaretin geliştirilmesini sağlamaya çalıştı.
Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (1957) • Avrupa’da mal, iş gücü, hizmet ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulmasını ve sonrasında siyasi birliğin sağlanmasını amaçlayan birliktir. Birliğin adı 1992’de Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir.	**COMECON (1949)** • SSCB, ABD’nin Marshall Planı’na karşı komünist ülkelerin ekonomik dayanışmasını sağlamak için COMECON’u kurdu.
NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-1949) • SSCB ve komünizmin Avrupa’daki yayılışını engellemek için ABD öncülüğünde savunma amaçlı kurulan birliktir.	**Varşova Paktı (1955)** • SSCB, komünizme karşı en ciddi cepheyi oluşturan NATO’nun etkinliği ve silahlı gücünü tehdit olarak gördü ve Varşova Paktını kurdu.

1. ETKİNLİK

NATO ve Varşova Paktı Üyeleri

Harita 3.1: 1990'a kadar NATO ve Varşova Paktı ülkeleri

Harita 3.1'de NATO ve Varşova Paktına dâhil ülkeler gösterilmiştir. Dünya atlasından faydalanarak ülke isimlerini ilgili boşluklara yazınız.

NATO (1949)

1.................................	9.................................
2.................................	10................................
3.................................	11................................
4.................................	12................................
5.................................	13................................
6.................................	14................................
7.................................	15................................
8.................................	16................................

VARŞOVA PAKTI (1955)

1...
2...
3...
4...
5...
6...
7...
8...

3.1.2. Berlin Buhranı

Görsel 3.2: Berlin'e açılan hava köprüsü

ABD, SSCB tehdidine karşı Truman Doktrini ve Marshall Planı'nı devreye soktu. Ardından 1948'de on altı Avrupa devletinin bir araya gelmesiyle Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilatı ve yine aynı yıl içerisinde altı Avrupa devletinin katılımıyla Batı Avrupa Birliği kuruldu. Devamında ise Avrupa ve Amerika'nın iş birliği ile 1949'da NATO kuruldu.

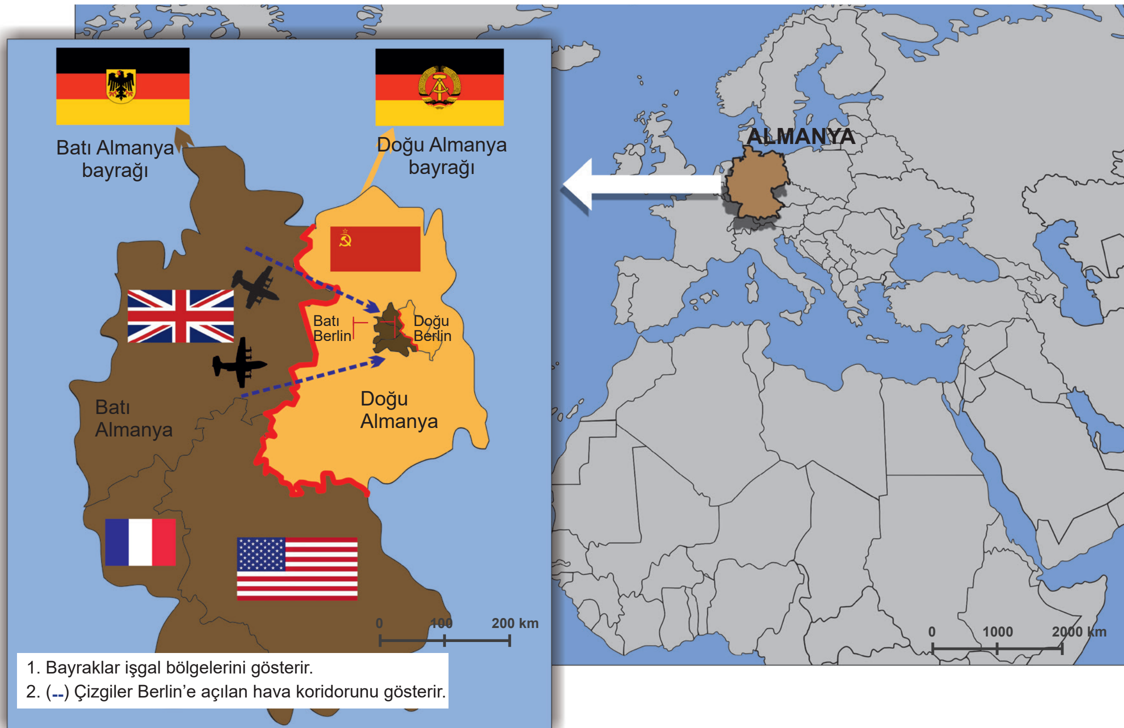
1948 yılının en önemli çekişme konusu Berlin oldu. Çünkü Almanya'nın tamamı gibi Berlin de dört ayrı işgal bölgesine ayrılmıştı. İngiltere, Fransa ve ABD kendilerine düşen bölgelerde gerçek bir demokrasi için önemli adımlar attı. Ayrıca ekonomik alanda da önemli ilerlemeler kaydedildi. Doğu Almanya ve Doğu Berlin bu gelişmelerin gölgesinde kaldı.

Doğu Almanya topraklarında kalan Berlin'e, SSCB işgal bölgesinden geçilerek gidiliyordu. Bu durum diğer ülkeleri memnun etse de SSCB'yi rahatsız ediyordu. Bu geçişler zamanla SSCB'ye karşı ABD'nin güç gösterisine dönüştü.

ABD ve İngiltere kendilerine düşen Alman topraklarını birleştirerek bu topraklara **Bizonia** (Bizonya) adını verdi. Daha sonra Fransa'nın kendine düşen kısmı bu birliğe katmasıyla birliğin adı **Trizonia** (Trizonya) oldu. Bu birleşmeden rahatsız olan SSCB, Batı Berlin'e kara yolu geçişlerini engelledi. Bunun üzerine hava kuvvetleri güçlü olan ABD, hava köprüsü kurarak uçaklarla şehrin her türlü ihtiyacını karşıladı (Görsel 3.2). Berlin Buhranı bazen müzakere bazen de tartışma ortamında bir süre devam etti.

Almanya'yı bölerek hata yaptığını anlayan İngiltere, Fransa ve ABD yönetimleri, 23 Mayıs 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti (Batı Almanya) adıyla demokratik ve bağımsız bir devletin kurulmasını sağladı (Harita 3.2).

SSCB, kendisine kalan bölgede Ekim 1949'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni (Doğu Almanya) kurdu. Kasım 1949'da aynı durumu Berlin şehrinde de uygulamaya koyarak komünist belediye meclisini oluşturdu. Batı Berlin'de de farklı bir yapılanmaya gidildi. Böylece Berlin şehri resmen bölünmüş oldu. Bu gelişmeler, II. Dünya Savaşı'nda oluşan Müttefik Blok'un çöktüğünün ve dünyanın Doğu-Batı olarak ikiye ayrıldığının en bariz göstergeleri oldu.

Harita 3.2: İkiye bölünmüş Almanya ve Berlin

3.1.3. Avrupa Birliği

Görsel 3.3: Papa François (Fransua) tarafından Roma Antlaşması'nın 60. yıl dönümünde AB üyesi ülke liderlerinin Vatikan Apostolik Sarayı'nda kabulü (2017)

"…Her biri kendi bağımsız kültürüne sahip halklar arasında ortak bir kültür yaratmanın en etkili yolu dindir. (…) Avrupa'yı Avrupa yapan ortak Hristiyan geleneğinden ve bu ortak Hristiyanlığın beraberinde getirdiği ortak kültürel unsurlardan söz ediyorum. (…) Sanatımız Hristiyanlığın içinde gelişmiştir. Avrupa hukuku son döneme kadar Hristiyanlık içinde kökleşmiştir. Bir Avrupalı birey Hristiyanlık dinine inanmayabilir ama söylediği, yaptığı her şey Hristiyanlık mirasına dayanacaktır. Yalnızca Hristiyanlık kültürü, bir Voltaire (Volter) veya Nietzsche (Niçe) yaratabilirdi. Avrupa kültürünün Hristiyanlık inancının tamamen yok olmasına katlanabileceğine inanmıyorum" (Görsel 3.3).

İngiliz Tarihçi Norman Davies, Avrupa Tarihi, s. 26

Avrupa; 20. yüzyılda iki dünya savaşını, bu savaşlarda milyonlarca Avrupalının öldürülmesini, iktidarların düşmanlıklarını, marjinal rejimlerin yayılmasını ve büyük ekonomik krizi kapsayan felaketleri yaşadı. Bütün bu acı tecrübeleri yaşamış savaş sonrası kuşağın önde gelen Avrupalı siyasetçileri, birbirlerinin siyasal tercihlerini bir kenara bırakarak iş birliği yoluna gittiler. Alman Konrad Adenauer (Konrad Adenaver), Fransız Robert Schuman (Robert Şumen) ve Belçikalı Paul Henri Spaak (Pol Henri Sıpaak) farklı ulusal amaçları olsa da daha güvenli bir Avrupa meydana getirmek için birlikte çalıştılar. Ortak amaçları 1918'de kimsenin başaramadığı görevi üstlenmekti. Versay Antlaşması'nın doğurduğu olumsuz koşullar; 1929'daki ekonomik çöküşün, Nasyonal Sosyalist Partinin iktidara gelmesinin ve II. Dünya Savaşı'nın sebebi olarak görülüyordu. Yapılacak iş birliği ile Avrupa, savaş sonrası dönemin iki süper gücü karşısında üçüncü güç olarak ortaya çıkabilirdi.

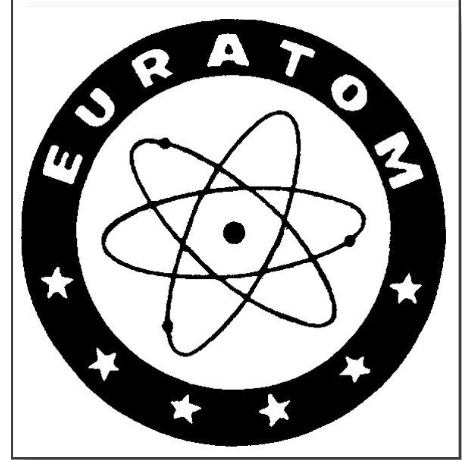
II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ve gelişmiş ülkeler uluslararası ve Avrupalı yeni kurumlar inşa etmeye yöneldiler. Siyasal hatta anayasal bütünleşmenin iktisadi birliktelikten geçtiği kısa sürede anlaşıldı. Batı Avrupa, emek ve sanayicilerin dağılımının yapılabileceği tek pazar hâline getirilmeliydi. Bu süreç kömür ve çelik sanayilerini bütünleştirme ile başladı. 1950'de Schuman Planı ile Kömür ve Çelik Birliği (Görsel 3.4) kuruldu. Fransa ile Almanya arasındaki ilişkilerde de gelişmeler yaşandı.

Görsel 3.4: Avrupa Kömür ve Çelik Birliği

Fransa, Batı Almanya, İtalya ve Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması'nı imzaladı. Bu altı ülke, 1957'de daha ileri bir adım atarak Roma Antlaşması'nı imzaladı ve 180 milyon insanı kapsayan Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) ve 1967'ye kadar ayrı bir örgüt olarak işlev gören Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kurdu (Görsel 3.5). 1967 Brüksel Antlaşması ile üç örgüt Avrupa Topluluğu (AT) adı altında birleştirildi. 1992 Maastricht (Mastrikt) Antlaşması ile örgütün adı Avrupa Birliği (AB) olarak değiştirildi (Görsel 3.6). Hedef en fazla 15 yıl içinde, gümrük birliğini kurup birlik içinde kişiler, sermaye ve hizmetler için tam bir hareket özgürlüğü oluşturmaktı. Aynı zamanda yasalar birbirine uyumlu hâle getirilecek ve ticaret politikaları zamanla birleştirilecekti.

Türkiye AB'ye 1959'da üyelik için resmen başvurdu. 1963 Ankara Antlaşması'nı ve 1973 Katma Protokolü'nü imzaladı. 1987'de tam üyelik başvurusunda bulundu. 1996'da Gümrük Birliğine dâhil oldu. Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi ve 2005 tam üyelik müzakerelerine rağmen AB'ye alınmadı. Ekonomik ve demokratik açıdan zayıf olan birçok Avrupa ülkesinin birliğe alınıp Türkiye'nin bekletilmesi ve birliğin içindeki tüm devletlerin Hristiyan olması AB'nin kimliğini sorgulanır hâle getirdi.

Görsel 3.5: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

Görsel 3.6: Avrupa Birliği

3.2 ASYA VE AFRİKA'DAKİ SÖMÜRGECİLİK FAALİYETLERİ VE BAĞIMSIZLIK MÜCADELELERİ ÇERÇEVESİNDE MEYDANA GELEN OLAYLAR

3.2.1. Avrupa Sömürgeciliğine Karşı Başkaldırı

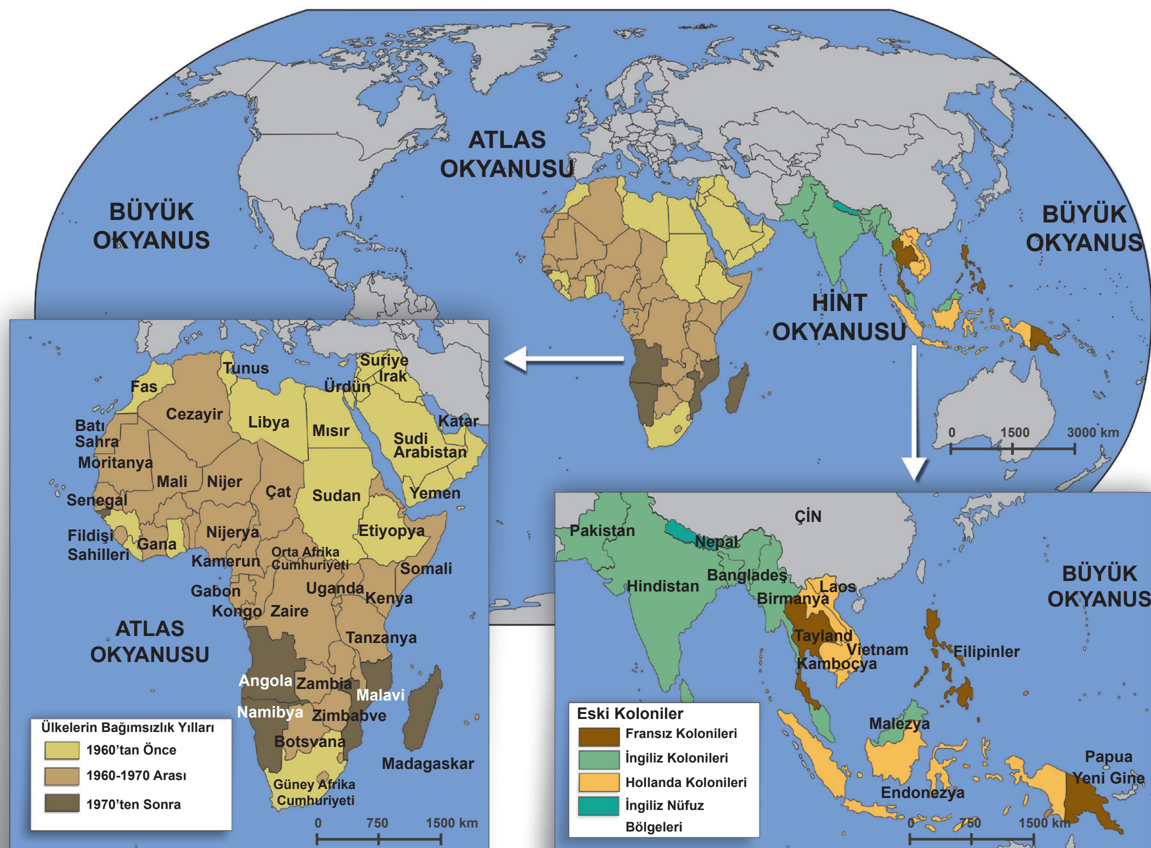
XX. yüzyılın başlarında zirveye çıkan sömürgecilik, II. Dünya Savaşı sonrasında bitme noktasına geldi. I. Dünya Savaşı'ndan beri Asya ve Afrika'da olgunlaşan milliyetçi hareketler 1929 Ekonomik Buhranı'yla güçlendi ve 1945'ten sonra sömürge konumundaki ülkeler bağımsızlıklarını kazanmaya başladı.

II. Dünya Savaşı'nda eski sömürge sisteminin zayıflığı ortaya çıktı. Savaş yıllarında sömürgeler daha bağımsız hareket edebildi ve sömürgelerin ulusal kimlikleri gelişti. Savaş, Avrupalı ulusları kurtarmak için askere alınmış yüz binlerce Hintli ve Afrikalıya kendi yaşam koşulları ile Avrupalılarınkini karşılaştırma fırsatı verdi. Yerli halklar, ülkelerinin zenginliklerinin yabancılarca sömürülmesine son verilmesi gerektiğini savundular. Avrupa'da eğitim alan sömürge halklarının seçkinleri, milliyetçilikle demokrasiyi öğrenmiş olarak bağımsızlık talebinde bulundular. Mahatma Gandi, Suharto, Ho Şi Min gibi liderler toplumsal hareketlere yön verdiler.

Savaşın sona ermesiyle sömürge sisteminde pek çok sorun ortaya çıkmaya başladı. Avrupalı devletler otoritelerini zorla uygulayabilecek güçte değildi. Batı Avrupa'nın bağımlı olduğu ABD, eski tarz sömürgeciliğe karşıydı. Birleşmiş Milletlerin tavrı da aynı yöndeydi. Soğuk Savaş Dönemi'nde sömürgeler ve diğer bağımlı ülkeler, rakip süper güçlerden yardım isteyerek hareket alanlarını genişletirken bu devletler arasındaki görüş farklılıklarından da istifade ettiler.

Sömürülen ülkelerdeki milliyetçilik ve sosyal devrim, yabancıların siyasi ve ekonomik sömürüsüne başkaldırı niteliği kazandı. Sömürülen ülkelerdeki bu başkaldırı, her şeyden önce Avrupalıya yöneldi. Milliyetçilik aynı zamanda yoksulluğa karşı bir mücadele özelliği de yansıttı. Toplumun büyük kesiminin

fakirliğine karşın küçük bir azınlığın zenginliğe sahip olması sömürülen halklar arasında tepkiye sebep oldu. Bu halklar ekonomik yapının mevcut hâlini sömürgeci güçlerin adaletsizliğine ve kayıtsızlığına bağladılar. Bu şartlar altında sömürgeci egemenliğinde bulunan bölge ve ülkeler kendi içlerinde örgütlenmeye başladılar. Yirmi yıldan az bir sürede, 1945'ten 1965'e kadar Avrupa'nın Asya, Afrika ve Endonezya'daki hemen hemen tüm sömürgeleri bağımsızlıklarını kazandı. Onları 1970 ve 1980'lerde diğer sömürgeler izledi ve Britanya'nın 1999'da Hon Kong'u Çin'e devretmesiyle sömürge çağı simgesel olarak sona erdi (Harita 3.3).

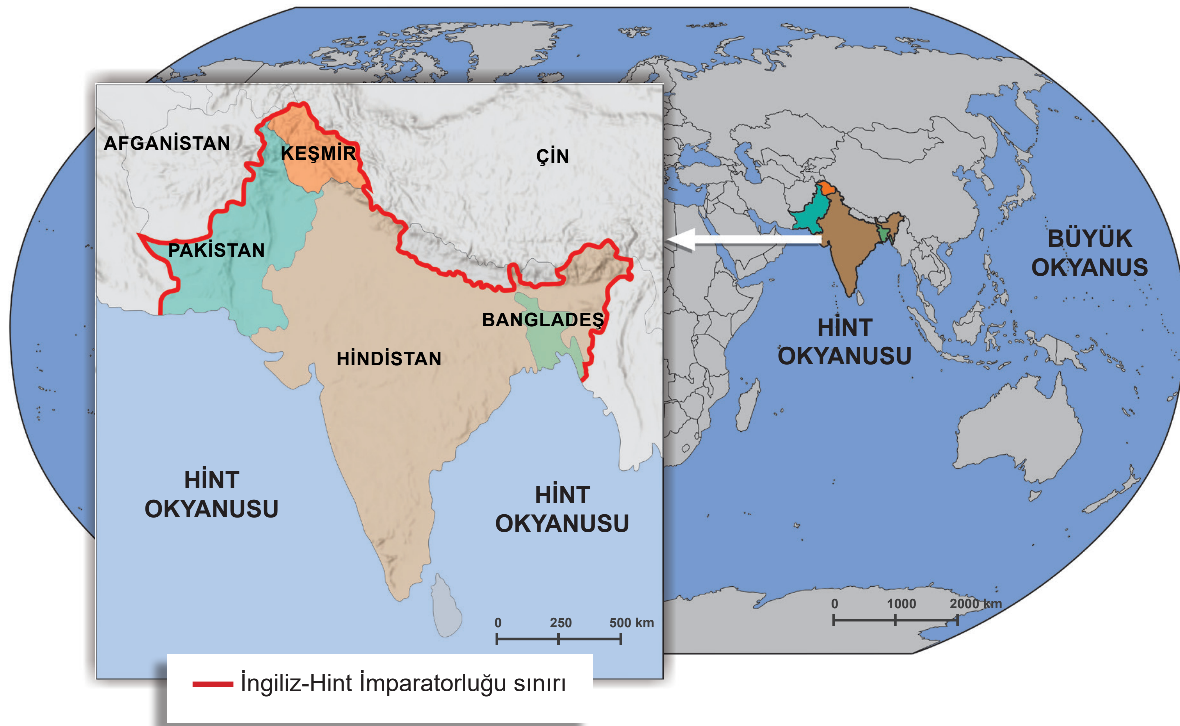

Harita 3.3: Asya ve Afrika'da bağımsız olan devletler

3.2.2. Hindistan ve Pakistan

18. yüzyılın ortalarından itibaren İngiliz sömürgesi olan Hindistan'da yerli halk İngiliz yönetimine karşı çetin mücadeleler verdi. Hindistan, bağımsızlığını kazanmak amacıyla I. Dünya Savaşı'nda İngiltere'ye 985 bin asker verdi. Oysa İngiltere, savaş sonrasında Hindistan'a vadettiği hakları vermedi. II. Dünya Savaşı başlayınca İngilizler, Hindistan'ın Müttefikler yanında savaşa girdiğini ilan etti. Hindistan'daki Kongre Partisi, hükûmetten çekildi ve Hindistan'a tam bağımsızlık verilmedikçe İngilizleri desteklemeyeceklerini ifade etti. Bunun üzerine İngiliz yönetimi, her türlü bağımsızlık vaadini reddederek tüm muhalefeti baskı altına aldı ve ulusal hareketin başını çekenleri tutukladı.

1945, İngiliz yönetiminin büyük güçlüklerle karşı karşıya kaldığı bir yıl oldu. 1945'te Kongre Partisi ile Müslüman Birliği arasında bir yakınlaşma oldu. İngiltere, 3 Haziran 1947'de İngiliz-Hint İmparatorluğu'nun Hindistan ve Pakistan olarak iki ayrı ülkeye bölünmesinin planlandığını duyurdu. 15 Haziran 1947'de gece yarısı Pakistan ve Hindistan bağımsızlıklarını resmen ilan etti. Pakistan, toprakları Hindistan'ın doğu ve batısında birbirinden 1800 kilometre uzaklıkta iki ayrı bölge üzerinde kuruldu. Doğu Pakistan 1971 yılında Pakistan'dan ayrılarak Bangladeş adıyla bağımsızlığını ilan etti.

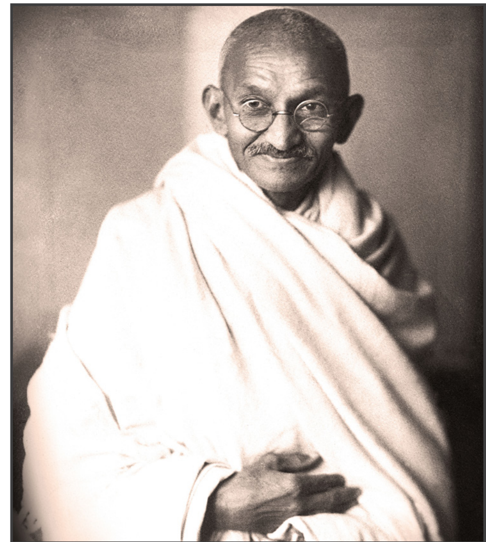

Harita 3.4: Tarihî Hindistan coğrafyası

20. yüzyılda İngilizleri bölgeden atmak için Hint halkının direnişinde **Mahatma Gandi** (Görsel 3.7) ve **Muhammed Ali Cinnah** isimleri ön plana çıktı.

Mahatma Gandi

Gandi, 1888-1891 yılları arasında Londra'da hukuk eğitimini aldıktan sonra Güney Afrika'da meslek hayatına atıldı. Hint halkının kendi kendini yönetmesi yönündeki fikrini yaymak için mücadele verdi. İngilizlerin yaptığı uygulamalara karşı pasif direniş başlattı. Çıplak vücuduna bir beyaz bez sarıp, sadece keçi sütü ile beslenerek pasif direnişini sürdürdü.

Görsel 3.7: Mahatma Gandi

Gandi'nin mücadele anlayışı düşmanı mahvetmeye değil, zafer kazanmaya yönelikti. Gandi'ye göre düşmanla iş birliği yapılmamalı, beraber olunmamalı ve çalışılmamalıydı. Bunun yanında düşmanlara zulmedilmemeli, fiziksel zarar da verilmemeliydi. "Eğer zalimlere karşı zalimlerin usullerini kullanırsak onlardan farkımız kalmaz." diyordu.

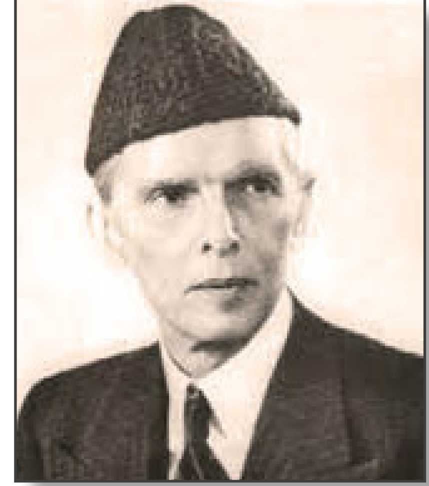
Gandi, mücadelesinde Hindu-İslam birliğini ve **ahimsa**yı (şiddetten kaçınma) savundu. 1930'da İngiltere'nin Hindistan'da (Harita 3.4) uyguladığı tuz vergisini protesto etmek için "Tuz Yürüyüşü"nü gerçekleştirdi. 1931'de İngiltere ile anlaşarak sivil itaatsizlik mücadelesini sona erdirdi. İngiltere'nin 1935'te Hindistan Hükûmeti Yasası'nı kabul etmesiyle sınırlı bir kendi kendine yönetim sağlanmış oldu.

Gandi, 30 Ocak 1948'de Delhi'de Müslümanlara olan sıcak ve barışçıl yaklaşımından hoşlanmayan **Nathuram Godse** (Naturam Gods) adlı Hindu bir fanatik tarafından öldürüldü. Tarihin en etkili sonuç alma yöntemlerinden olan sivil itaatsizlik ve şiddetsiz eylem, Gandi'nin insanlığa kattığı mücadele türleri oldu ve onunla sembolleşti.

Muhammed Ali Cinnah

1876'da Karaçi'de dünyaya gelen Muhammed Ali Cinnah (Görsel 3.8), Pakistan'ın kurucusudur. Hindistan Yarımadası'nın Hindistan ve Pakistan olarak iki ayrı devlete ayrılmasının İngiltere'ye kabul ettirilmesi, onun çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir.

Cinnah, Londra'da hukuk eğitimi almıştır. Önce Hindistan Ulusal Kongresi'ni desteklemiş sonra Tüm Hint Müslümanları Birliğine katılmıştır. İngiliz egemenliğine karşı Hindular ve Müslümanların siyasal birlik kurmasının gerekliliğini savunmuştur. İngiltere'nin 1935'te yayımladığı Hindistan Yönetim Yasası Cinnah'ı, Hindistan'da Hindularla Müslümanların bir arada aynı devlet çatısı altında yaşamalarına olanak kalmadığına inandırmıştır. Cinnah, yaşadığı hayal kırıklıkları üzerine Müslüman milliyetçiliği hareketini başlatmıştır. Muhammed Ali Cinnah'ın önderliğinde başlayan ve gelişen hareket üzerine 1940'ta Lahor'da toplanan Müslüman Birliği Cemiyeti Kongresi'nde Hindulardan tamamen ayrı ve bağımsız bir Pakistan Devleti kurulması kararlaştırılmıştır.

Görsel 3.8: Muhammed Ali Cinnah

Cinnah, uzun süren kararlı bir mücadele sonunda Hindistan Yarımadası'nın çeşitli coğrafi bölgelerine dağılmış ve farklı diller konuşan Müslümanları, tek bir ulus ve devlet altında toplamayı büyük oranda başarmıştır.

3.2.3. Emperyalist Devletlerin Afrika'daki İnsan Hakları İhlalleri

Fransa'nın Cezayir'i İşgali

Osmanlı egemenliğinde **dayı**lar (valiler) tarafından yönetilen Cezayir, 1830'da Fransa'nın işgaline uğradı. Fransa, Cezayir halkının işgal karşısında gösterdiği direnişi kırmak ve bağımsızlık yanlısı hareketlere engel olmak için askerî, siyasi, dinî, kültürel, ekonomik vb. her türlü baskı yolunu denedi.

Ülkedeki Fransız yönetimine ve onun uygulamalarına karşı uyanışta Abdülhamid Bin Badis'in önderliğinde 1931'de kurulan Cezayirli Müslüman Alimler Cemiyetinin büyük bir etkisi oldu. Bin Badis, görüşlerini **"Dinimiz İslam, dilimiz Arapça, vatanımız Cezayir."** sloganlarıyla dile getirdi.

Görsel 3.9: Setif Katliamı sonrası yapılan gösteriler

II. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında ortaya çıkan siyasi durum, Cezayir halkındaki bağımsızlık düşüncesinin canlanmasını sağladı. Savaş sonrası 5 Ağustos 1945'te Cezayir'de yapılan törenlere katılanların Cezayir bayrağı taşımaları üzerine işgal kuvvetleri, gerçekleştirdikleri silahlı saldırıda tank ve savaş uçakları kullandılar. Yaşanan olaylarda en az 40 bin Cezayirli hayatını kaybetti. Bu olay, tarihe **Setif Katliamı** olarak geçti. Setif Katliamı, Cezayirliler tarafından soykırım olarak anılmaktadır (Görsel 3.9).

1948-52 yılları Cezayir'de işgale karşı ayaklanmaya hazırlık yılları oldu. Bu amaçla kurulmuş olan **Demokratik Özgürlüklerin Zaferi İçin Hareket** adlı örgütün bünyesinde faaliyetler yürütüldü. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra 1 Kasım 1954'te bir bildiriyle halk silahlı ayaklanmaya çağrıldı ve işgale karşı silahlı mücadele başlatıldı. Önce Avles ve Kabiliye'de başlatılan silahlı mücadele çok kısa sürede 30 şehirde koordineli ve eş zamanlı olarak yayıldı. Ayaklanmanın merkezîleştirilmesi amacıyla **Ulusal Kurtuluş Ordusu** adında bir teşkilat oluşturuldu.

Harita 3.5: Cezayir

Ayaklanmanın başlamasıyla özellikle kırsal bölgelerdeki Cezayirliler kitleler hâlinde gerilla birliklerine katıldı. Ulusal Kurtuluş Cephesi sömürge sisteminin kaldırılması, bağımsız Cezayir'in kurulması, inançlara saygı gösterilmesi ve toprak reformu yapılmasını hedeflemişti. Bu durum Fransa'da tepkiyle karşılandı ve "Cezayir (Harita 3.5) uzun süreden beri Fransız'dır. Bundan dolayı hiçbir ayrılık kabul edilemez." şeklinde söylemlerde bulunuldu. Fransa bu ayaklanmayı bastırabilmek için tam anlamıyla bir vahşet sergiledi. Cezayir'in her yerinde çok sayıda insan öldürüldü (Görsel 3.11). Cezayir olayı, Bandung Konfransı ile uluslararası platforma taşındı. Ayrıca Birleşmiş Milletler gündeminde de yer aldı.

Cezayir'de 1 Kasım 1954'te başlayan ayaklanma, Fransa'da iktidara gelen De Gaulle'ün (Dö Gol) 1962'de Evian Antlaşması'nı imzalayarak Cezayir'in bağımsızlığını tanımasıyla son buldu. Yeni kurulan devlet **Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti** adını aldı.

Tarihî bilgilere göre Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde nüfusu 8-10 milyon civarındaydı. Fransız işgal kuvvetleri ülkedeki nüfusun %15'ini (yaklaşık olarak 1,5 milyon) öldürmüştü. Bu, her aileden en az bir kişinin hayatını kaybetmesi anlamına geliyordu.

Cezayirli Cemile (Cemile Buhayra)

Görsel 3.10
Cemile Buhayra

1945'teki Setif Katliamı sonrası birçok Cezayirli vatansever öğrenci gibi Cemile Buhayra da (Görsel 3.10) Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesine (FLN) katıldı. 1957'de yakalanarak idama mahkûm edildi. Uluslararası düzeyde başlatılan medya kampanyası sonrasında idam cezası bozularak 1962'de serbest bırakıldı. Cemile Buhayra, Cezayir ve Afrika direnişinin simgesi hâline geldi.

Gazete haberinden düzenlenmiştir.

Görsel 3.11: Setif'te öldürülen Cezayirli Müslümanlar

Cezayir

1936'da Cezayir milletini keşfetseydim, milliyetçi olurdum. (…) Bununla beraber Cezayir vatanı için ölmeyeceğim çünkü böyle bir vatan mevcut değil. Onu keşfedemedim. Tarihi sorguladım, yaşlıları ve ölüleri sorguladım, hiçbiri bana ondan bahsetmedi. (…) Rüzgâr üzerine inşa olmaz. Bu ülkede geleceğimizi her zaman ve tamamen Fransa'ya bağlamak için bütün bulutları, bütün umutları yok ettiler.

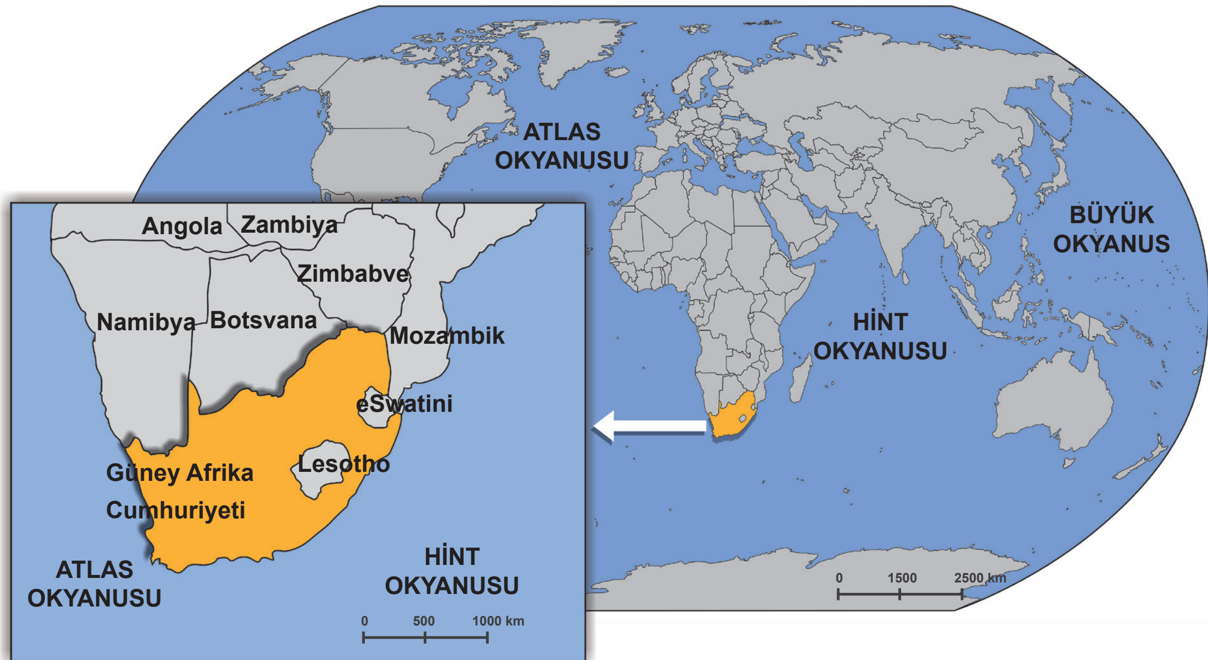
1943'te Cezayirli Müslümanlara karşı sistematik ret, bütün asimilasyon politikaları savunucularının cesaretini kırmıştır. Bu politika, bugün herkesin gözünde ulaşılmaz bir kuruntu, sömürgeciliğin hizmetine konmuş tehlikeli bir makine olarak beliriyor. (…) Bundan sonra bir Müslüman Cezayirli, Cezayirli Müslüman olmaktan başka bir şey istemeyecektir.

Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi'nden uyarlanmıştır.

Güney Afrika

Güney Afrika'da (Harita 3.6) nüfusun %20'sini oluşturan beyaz azınlık, büyük çoğunluğu yerli olan siyahi halk üzerinde ırk ayrımcılığını [**apartheid** (apartheyd)] esas alan bir terör yönetimi sergiledi. Ekonomi, eğitim ve politikayı kendi tekelinde tutan beyaz yönetim siyahi insanları dışladı. En küçük suçlar bile en ağır şekilde cezalandırılmaktaydı. **Madiba** lakabıyla anılan **Nelson Rolihlahla Mandela** (Nelsın Rolilala Mandela), bu şartlardaki bir ülkede verdiği mücadele ile Güney Afrika'nın seçimle iktidara gelen ilk siyahi devlet başkanı oldu.

Nelson Mandela, 1942'de Witwatersrand (Vitvatırsrend) Üniversitesinin hukuk bölümünü bitirerek ülkenin ilk siyahi avukatı oldu. Irk ayrımına karşı yerli halkın kurduğu **Afrika Millî Kongresi**'ne katıldı (1944) ve kısa zamanda kongrenin Gençlik Birliğine başkan seçildi. Siyahilerin kurtuluş hareketinin liderlerinden biri oldu (1948).

Harita 3.6: Güney Afrika Cumhuriyeti

Mandela (Görsel 3.12); izinsiz yurt dışına çıkmak, halkı kışkırtmak, sabotaj ve suikastlar düzenlemek iddialarıyla yargılandı. Mandela, halkın tamamının temsil edilmediği bir parlamentonun çıkardığı kanunlara uymak zorunda olmadığını savundu. Güney Afrika'nın beyaz yönetimi tarafından ömür boyu hapisle cezalandırıldı (1964). Mandela ırk ayrımına karşı mücadele eden Afrikalı siyahilerin sembolü oldu.

1980'li yıllarda ırkçılığa karşı mücadelenin bütün dünyada yoğunlaşması üzerine adı geniş kitlelere yayıldı. 1990'da Devlet Başkanı De Klerk (Dö Klerk) tarafından serbest bırakılmasına, Güney Afrika siyahilerinin yanında birçok beyaz da sevindi. "Mücadele benim hayatımdır. Hayatımın sonuna kadar siyahilerin bağımsızlığı için mücadele edeceğim." şeklinde ifade ettiği sözleri, Mandela'yı halk arasında bayraklaştırdı.

Mandela, 1990'da hapisten çıkınca demokratik bir Güney Afrika kurulması için çalıştı. 1994 seçimlerini kazanarak ülkenin ilk siyahi cumhurbaşkanı oldu. Afrikalılar, Mandela'yı bir özgürlük savaşçısı olarak kabul etti.

Görsel 3.12: Nelson Mandela

Eğer Onları Affetmezsek...

Nelson Mandela'yı özel kılan ve birçok insanın onu ayrı bir yerde görmesini sağlayan yanı, ırk ayrımı yapan eski Güney Afrika yönetimine karşı kırgın, buruk ifadeler kullanmamasıydı. Mandela, verdiği bir röportajda bağışlayıcı bir tutuma nasıl vakıf olduğunu şu sözlerle anlatıyordu: "Eğer onları affetmezsek kırgınlık ve intikam duyguları hep var olacaktır. Biz ise geçmişi unutalım, şu ana ve geleceğe bakalım ama geçmişte yaşanan acımasızlıkların da bir daha yaşanmasına asla izin vermeyelim diyoruz."

3.2.4. Orta Doğu'da Baas Rejimleri

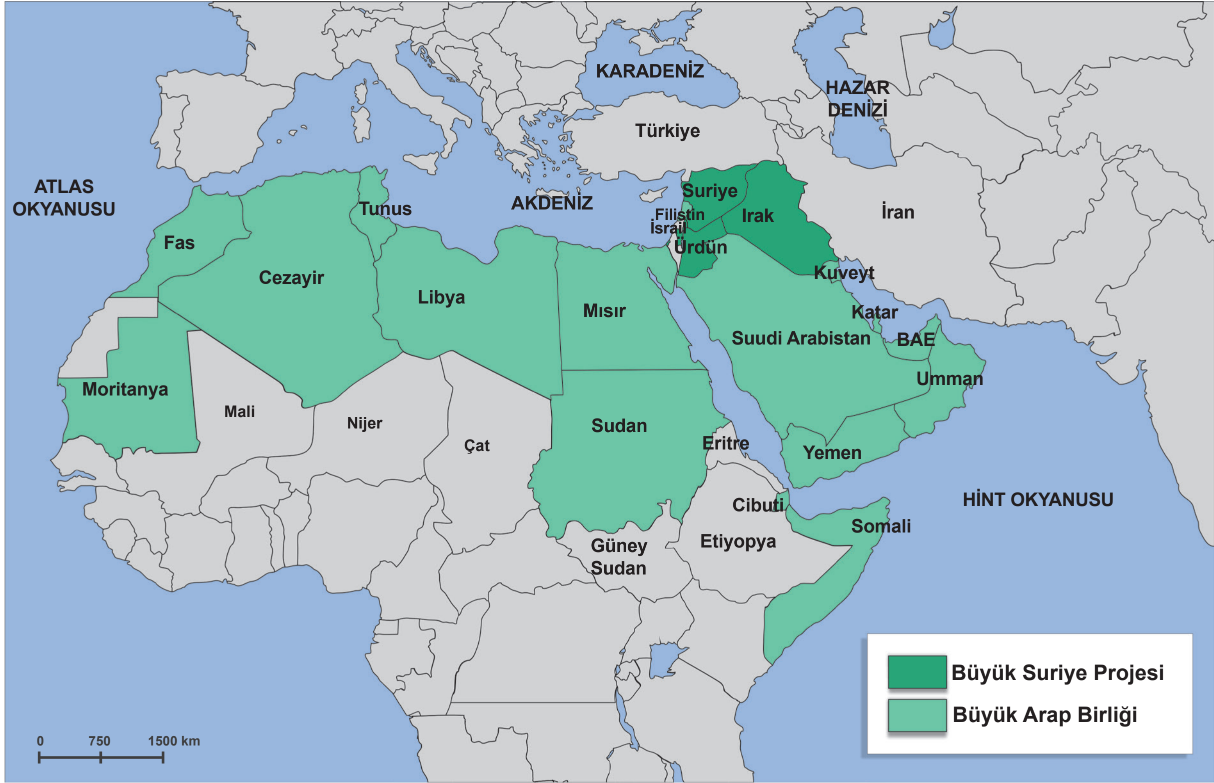
İdeolojik Yapı ve Olgunlaşma

Suriye ve Irak'ta 1950'li yıllardan itibaren kendini hissettiren fakat iktidarı 1960'lı yıllarda ele geçiren Arap Baas Sosyalist Partisi, Arap milliyetçisi ve Marksist olan Salah Bitar ve Mişel Eflak tarafından 1943'te kurulmuştur. Baas, Suriye milliyetçiliğinden ziyade Arap milliyetçiliğini esas almıştır. Programında Suriye, Irak, Filistin ve Ürdün'ü bir araya getirmeyi hedefleyen Büyük Suriye projesi vardır. Parti programında; partinin millî, sosyalist, halkçı ve devrimci olduğu, tek bir Arap devletini hedeflediği ve dış politikada Arap milliyetçiliğini esas aldığı vurgulanmıştır.

Baas ideolojisinin sosyalizme yakınlığı, bu ülkelerdeki tarihî yaşanmışlıkların bir sonucudur. Emperyalist Batı'ya olan karşıtlık, Suriye ve Irak'ı Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırmıştır. Parti, enerjisini Panarabizmden almıştır.

BAAS REJİMİ

Yeniden doğuş anlamına gelen **Baas**, Orta Doğu'da özellikle Suriye ve Irak'ta ortaya çıkan siyasi bir harekettir. Arap sosyalizminin yöntemleriyle Arap dünyasında bir yeniden doğuş gerçekleştirmeye çalışan siyasal anlayışa ve partilere verilen isimdir.

Harita 3.7: Panarap idealini gösteren harita

İktidara Giden Baas

1958 yılı, Suriye ve Irak'taki Baas partileri için uzun vadede iktidara giden yolu açacak gelişmelere sahne oldu. 1958'de Suriye ile Mısır arasında **Panarap** idealinin (Harita 3.7) ilk somut adımı atılarak **Birleşik Arap Cumhuriyeti** (BAC) kuruldu. Irak, bu duruma Ürdün ile **Arap Federal Birliği**ni kurduğunu duyurarak karşılık verdi. BAC'ın kuruluşu, Hafız Esad'ın (Görsel 3.13) başını çektiği Baasçı subayların 1959 yılının sonuna doğru istifasına yol açtı. Suriye'nin 1961'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılmasıyla birlik dağıldı.

Baas, ilk olarak 1963'te Irak'ta yapılan askerî darbeyle iktidar oldu. Fakat bu ilk deneyim uzun sürmedi ve dokuz ay sonra **karşı darbe** yaşandı. Beş yıllık bir mücadelenin sonunda Irak'ta 35 yıl sürecek Baas rejimi, 1968'de iktidara geldi. Suriye'de ise Irak darbesinin verdiği cesaretle yapılan darbe günümüze kadar devam eden Baas rejiminin temellerini attı. 1970'teki darbe sonrası Hafız Esad, 1971'deki halk oylamasıyla ülkenin ilk Nusayri devlet başkanı oldu. Baas, iktidara

PANARABİZM

Verimli Hilal ve Büyük Suriye planlarının yanı sıra Mısır, Suriye ve Lübnan'ın birleşme çabalarında da kendini gösteren Arap birliği hareketidir.

Görsel 3.13: Hafız Esad

gelmesiyle yönetim kademesindeki Sünni ağırlığını ortadan kaldırmak için büyük tasfiye hareketine girişti. Yönetime karşı 1973'te özellikle Hama ve Humus gibi kentlerde yoğunlaşan gösterilerde asker ve sivil halk arasındaki çatışmalarda birçok insan hayatını kaybetti. 1970'li yıllar, Suriye'de Esad'a karşı muhalefetin örgütlenmesinin hızlandığı yıllar oldu. Muhalifler içerisinde taraftarı en çok olan **Müslüman Kardeşler** (El-İhvan El-Müslimin), 1982'de Hama'da ayaklandı. Çeşitli kaynaklara göre bu olaylar esnasında hükûmet güçleri 10 bin ila 25 bin insanı öldürdü.

Görsel 3.14: Saddam Hüseyin

Irak'ta 1979'da yönetimi Saddam Hüseyin (Görsel 3.14) ele aldı. Saddam Hüseyin, yönetime hâkim olduğu yıllarda sistematik bir baskı ve korku politikası uygulayarak rejimin otoriter ruhunu canlandırdı. Irak'taki Baas rejiminin icraatlarından ilki, 1972'de ülkedeki enerji sektörlerinin millîleştirilmesi oldu. Rejim, bu politikasıyla ekonomik kalkınmayı sağlayarak hem halk nazarındaki yerini sağlamlaştırmak hem de Baas ideolojisi doğrultusunda ülkedeki yabancı güçlerin etkisini azaltmak istedi.

Suriye ve Irak'taki rejimler zamanla aile ve mezhep odaklı politikalar izlemeye başladı. Her iki ülkenin kendi düzeninde uyguladığı şiddete dayalı ve hukuk dışı uygulamalar, Suriye'de Müslüman Kardeşler muhalefetini, Irak'ta ise farklı Şii grupların ayaklanma ve isyan kültürünü temellendirdi. Saddam Hüseyin'in **laik Arap milliyetçiliği**ne dönüşen katı rejiminin **laik** yönü Şiileri, **Arap milliyetçiliği** yönü ise Kürtleri rejime düşman bir tutum sergilemeye yöneltti. Suriye ve Irak'taki Baas rejimlerinin ortak paydası, etkin bir muhalefete izin verilmeyen tek partili otoriter rejim olmalarıydı.

Suriye ve Irak'taki Baas rejimleri, iktidarları boyunca kendi sınırlarını aşan stratejik hedeflere nüfuz etme çabalarına girişti. Suriye, kendisinden koparılmış olarak gördüğü Lübnan, Ürdün, Filistin ve Hatay'ı da kapsayan Şam merkezli **Büyük Suriye**'yi Panarap idealinin ön şartı olarak gördü. Irak ise Arap birliğinin Bağdat merkezli ve Basra eksenli bir alanda gerçekleşebileceğini düşünerek Kuveyt, Mezopotamya, Şattü'l Arap ve İran'ın Huzistan bölgelerini de kapsayan **Büyük Irak** idealini aynı hedefin ön şartı olarak gördü.

Dünyada Soğuk Savaş'ın yaşandığı dönemde Hafız Esad, başından beri Doğu'nun lideri Sovyetler Birliği ile sıkı ilişkiler kurarken Saddamlı Irak, 1991 Körfez Savaşı'na kadar Amerika ve Batı dünyasının sadık bir müttefiki oldu. Suriye'de ordu, Sovyetler Birliği'nin yardımlarıyla modernize edilip güçlendirilirken bürokrasinin genişletilmesi de başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinden alınan mali yardımlarla sağlandı. Saddam Hüseyin yönetimi ise Batı'nın Orta Doğu politikası açısından hem İran'daki İslami rejimin yayılmasını engelleme hem de Sovyet dostu Suriye'nin bölgesel güç olma yolundaki hesaplarını önleme görevini üstlendi. Saddam ve Hafız Esad dönemleri; siyasal yapıdan orduya, ekonomi politikalarından sosyal dönüşüme kadar birçok alanda benzerlikler gösterdi. Fakat aralarında yaşanan rekabet ve çıkar çatışması, iki ülkeyi birbirinden uzaklaştırdığı gibi Baasçılık ve Panarap idealinin içinin boşalmasına da sebep oldu.

3.2.5. Atatürk Önderliğindeki Türk Millî Mücadelesi'nin Bağımsızlık Mücadelesi Veren Milletlere Etkisi

Mustafa Kemal'in (Görsel 3.15) Anadolu'da emperyalistlere karşı başlattığı Türk Millî Mücadelesi, XX. yüzyılda emperyalizme ilk büyük darbeyi vurmuştur. Mustafa Kemal; Kurtuluş Savaşı'ndaki rolü ve savaş sonrası gerçekleştirdiği siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlardaki inkılap hareketleriyle geri kalmış ve sömürge durumundaki milletlere örnek teşkil etmiştir.

Millî Mücadele yıllarında İslam dünyası emperyalizmin baskısı altındadır. Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Hindistan, Suriye ve Irak Müslümanları kendilerine önderlik edecek bir gücün arayışı içindedirler. Hatta emperyalizme karşı ortak bir cephenin oluşturulması en büyük dilekleridir. Dönemin en güçlü emperyalist devleti olan İngiltere'nin İslam coğrafyasındaki sömürge uygulamaları Müslümanların tepkisini artırmıştır. İngiliz Başbakanı Lloyd George'un 26 Şubat 1920'de Avam Kamarasında söylemiş olduğu "Biz dünyanın en büyük İslam devletiyiz. Britanya İmparatorluğu nüfusunun dörtte biri Müslüman'dır." şeklindeki sözleri, İslam dünyasındaki İngiliz egemenliğinin açık kanıtıdır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı emperyalizmi ve sömürgeciliğine karşı Türk milletiyle bütünleşerek verdiği savaş ve bu savaşın sonunda kazandığı zafer, mazlum milletlere bağımsızlık umudu vermiştir. Atatürk ilk kez Batılı emperyalistlerin mağlup edilebileceğini mazlum milletlere göstermiştir. Bu durum dünyada pek çok millet üzerinde etkili olmuştur. Bu etkinin Fas'tan Endonezya'ya kadar uzanan geniş İslam dünyasında ve birçok Afrika ülkesinde ne kadar derin olduğu, bu toplumların bağımsızlıklarına kavuştuklarında ifade ettikleri Atatürk hayranlığında görülür. Tunus'ta Habib Burgiba'nın, Mısır'da 1952'de krallığı deviren Genç Subaylar Hareketi üyelerinin, Endonezya'da Sukarno'nun açıklamaları bunu göstermektedir. Falih Rıfkı Atay, 1943'te Hindistan'da Gandi'nin kayınpederinin "Biz, Doğu milletlerinin Batı emperyalizminden tam bağımsızlıkla kurtulabileceğine Atatürk'ün zaferiyle inandık." dediğini nakleder.

Atatürk ve Millî Mücadele, Hindistan'da Gandi, Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah, Cezayir milliyetçileri ve Afrika ile Asya'nın diğer mazlum milletleri için örnek olmuştur. Cezayir'de Fransızlara karşı girişilen savaşta gönüllülerin kimliklerini öğrenmek isteyen Fransızlar, her defasında Mustafa Kemal'in kalpaklı fotoğrafını bulmuşlardır. Atatürk, ezilen milletlere sadece bağımsızlık mücadelelerine girişme konusunda değil, inkılapçı hareketleri gerçekleştirme konusunda da yol gösterici olmuştur.

Görsel 3.15: Mustafa Kemal Atatürk

Sömürge durumundaki tüm İslam âleminde sevinçle karşılanan, diğer dinlere mensup olanlara da ilham kaynağı olan Türk Millî Mücadelesi, mazlum milletlere umut olurken emperyalist güçler için endişe kaynağı olmuştur (Harita 3.7). Batılı devletler Türkiye üzerindeki yeni istila planlarının tehlikeye girmesinden ve çoğu Doğu'da olmak üzere sömürgeleri altındaki milletlerin bu mücadeleden cesaret alarak bağımsızlık arayışına girmelerinden endişe duymuştur.

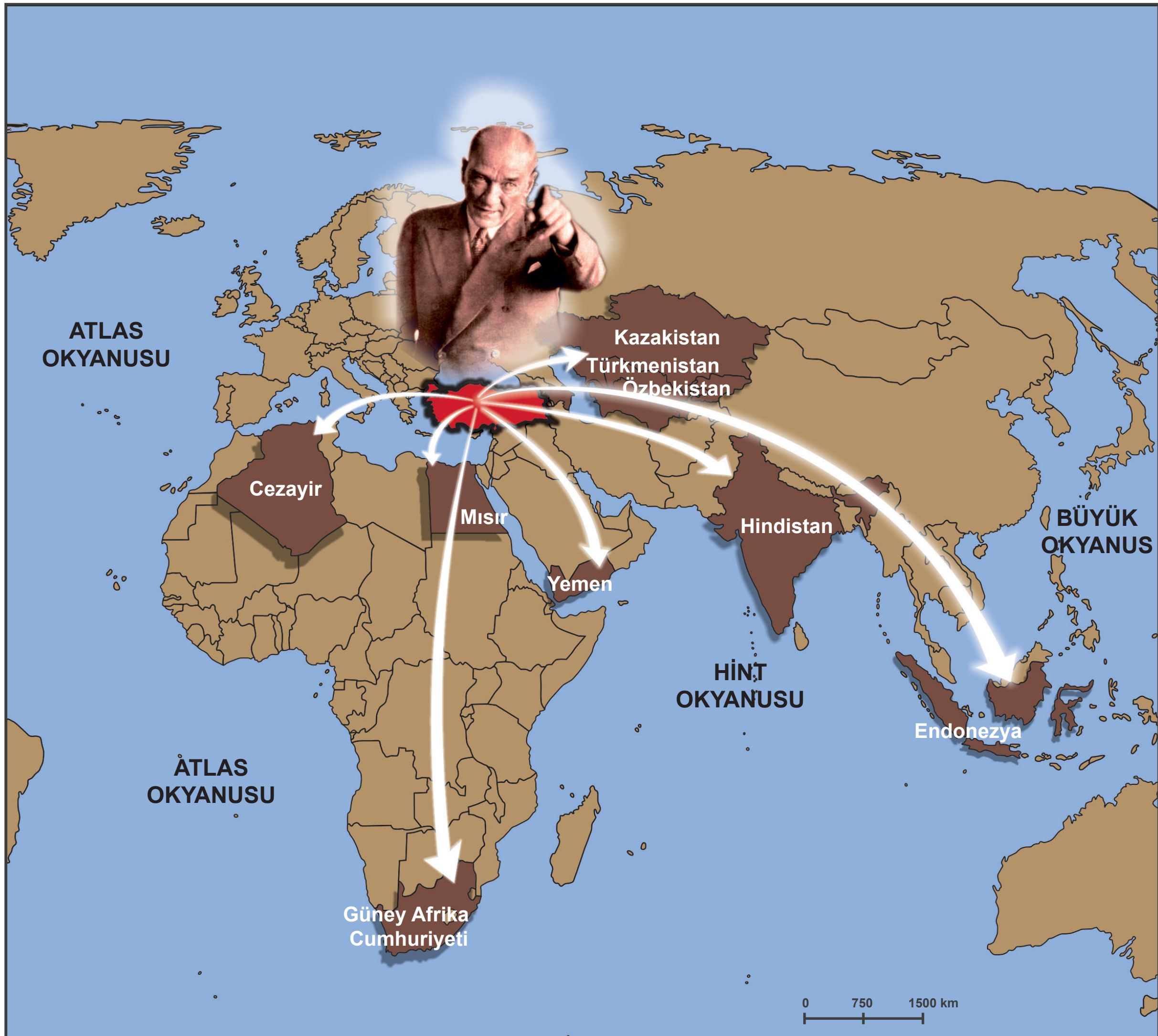
Dediler ki...

Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah, "Türk Kurtuluş Hareketi'nin lideri Mustafa Kemal Atatürk, bütün dünya için bir örnektir." demiştir.

Hindistan lideri Nehru, Mustafa Kemal'in yalnız Müslüman Hintliler tarafından değil, Hindular tarafından da sevildiğini vurgulamış ve "Kemal Paşa benim kahramanımdı." demiştir.

Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba, Atatürk'ün zaferlerini örnek alarak kendi milletini de aynı yola sevk edip edemeyeceğini ta Sakarya Savaşı'ndan itibaren düşünmeye başladığını vurgulamış ve Atatürk gibi davranmak, onun gibi olmak istediğini dile getirmiştir.

Afgan Kralı Emanullah Han da Atatürk'ün sadece Türkiye için değil, bütün Doğu milletleri için büyük bir örnek olduğunu vurgulamıştır.

Harita 3.8: Türk Millî Mücadelesi'nden de etkilenerek bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerden bazıları

3.2.6. Sömürgeciliğin Afrika'daki Siyasi ve Ekonomik Etkileri

Afrika'da yaşanan sorunların temelinde sömürgecilik vardı (Görsel 3.16). Sınırlar, bölge halkını dikkate almadan Avrupa'daki diplomatik zeminlerde yapılan pazarlıklarla masa başında düz hatlar şeklinde çizildi. Farklı dil, din ve kültürlere sahip etnik gruplar, birlikten yoksun bir şekilde geniş alanlarda toplatılarak çatışmaların zemini hazırlandı.

Görsel 3.16: Fransız askerleri tarafından köy meydanına toplanan Afrikalılar

II. Dünya Savaşı sonrası Afrika'da yeni kurulan devletler bir taraftan önceki sömürge yapısını, idare kadrolarını ve adli kurumlarını muhafaza ederken bir taraftan da parlamenter demokrasinin hâkim olduğu rejimler kurdular. Kısa süre sonra bu ülkelerdeki yönetimler yerlerini askerî diktatörlüğe, tek partiye dayalı ve muhalefetin saf dışı edildiği güdümlü demokrasilere bıraktı.

Afrika'da bağımsızlığını kazanan ülkelerin birçoğunda istikrarsızlık, yolsuzluk, otoriter rejimler ve şiddet olayları görüldü. Başkanlık sistemi ile idare edilen birçok ülkenin demokratikleşme süreçleri askerî darbeler, cuntalar ve askerî diktatörlüklerle sekteye uğradı. Afrika'da 1960 ve 1980 arası dönemde 70'ten fazla darbe yaşandı ve on üç lidere suikast düzenlendi. Emperyalist devletlerce çizilen sınırlar, birçok ülke için iç ve dış sorunlara neden oldu. Afrika toplumu, Avrupa'nın yüzyıllar boyunca geliştirdiği kurumlara sahip değildi. Halklar; köyle, klanla, etnik yapıyla sınırlı bir çerçevede yaşıyor ve gruba ait olmayanı düşman olarak görüyordu. Yeni kurulan devletlerdeki zayıf birlikteliği, etnik azınlıklar ve kabile grupları daha da zayıflatıyordu. Ruanda'da, Hutularla Tutsilerin çatışması binlerce insanın ölmesine neden olmuştu. Afrika'da dillerin parçalanmışlığı da bölünmeyi etkilemekteydi. Ayrıca farklı dinlere mensup toplumların birbirlerine olan düşmanlıkları da ayrılıkları artırmaktaydı. Kimi halklar, çizilen yeni sınırlarla farklı ülkelerin sınırları içinde kalmışlardı. Örneğin Ashantiler (Aşanti), Gana ile Altın Sahili arasında parçalanmışlardı.

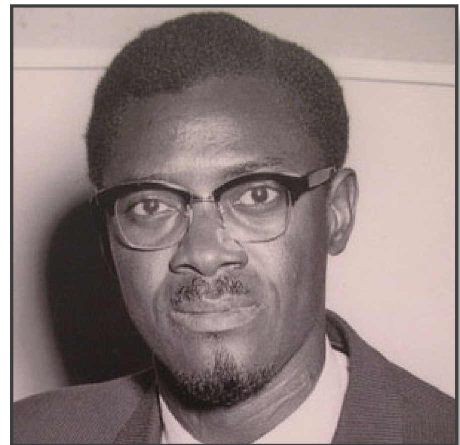
Afrika'da ulusları adına bireysel zenginlikten feragat eden ahlaklı insanlar, dış güçler ve iş birlikçileri tarafından öldürüldü. Kongolu **Patrice Lumumba** [Petris Lumumba (Görsel 3.17)] ve Mozambikli bağımsızlık önderi **Eduardo Mondlane**'in (Edvardo Modliyn) öldürülmesi, bu duruma örnek olarak verilebilir.

Afrika'da belli bir ideolojik görüşe sahip olmayan kabile şefleri arasındaki çıkar çatışmaları, liberal değerlerin geri plana atılmasına neden oldu. Bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler, liberalizmin ilkelerini ve parlamenter rejimi reddettiler. Milleti savunmaya ve birliği muhafaza etmeye çalışan askerî sınıf, milliyetçi yönetici sınıfı oluşturdu. Bu sınıf, feodaliteye ve aristokrasiye karşı ekonomik kalkınmayı savunan fakat antidemokratik özelliklere sahip bir sınıftı.

Sömürgeci devletlerin kendi çıkarlarına göre kurmuş oldukları demir yolu ağlarının, yolların ve limanların karmaşıklığı yeni bir ekonomik düzen oluşturma gayretindeki sömürülen devletleri zorladı. Bu ülkelerde aynı zamanda yerli sermayenin azlığı ve kalifiye eleman eksikliği ülke ekonomilerini olumsuz etkiledi. Afrika ülkeleri, belli ürünlerin ham madde üreticisi olarak kendi içlerinde rekabetle büyük sanayi güçlerine bağımlıydı. Fiyatlarda yaşanabilecek küçük düşüşler bütün ekonomik dengeleri altüst etmekteydi.

Afrika kıtasındaki bağımsızlık mücadeleleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir hız kazandı. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın II. Dünya Savaşı sonrası güçlerini kaybetmeleri, bölge üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmelerine neden oldu. 1951'de Libya, İtalya'dan; 1956'da Tunus ve Fas, Fransa'dan ayrılarak bağımsızlığını kazandı. 1957'de Gana, Sahraaltı Afrika'da bağımsızlığını kazanan ilk devlet oldu.

Portekiz'in Sahraaltı Afrika'dan çekilmesi 1975'e kadar sürdü. Rodezya (Zimbabve), 1965'te İngiltere'den ayrılarak bağımsızlığını kazandı. Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki Aparthaid Rejimi ise 1994'e kadar sürdü.

Görsel 3.17: Patrice Lumumba

2. ETKİNLİK

Afrika Devletleri Üzerine Tartışmalar

Afrika devletlerinin çoğunun siyasi istikrar ve ekonomik kalkınma noktasında yaşadığı zorlukların nedenleri, Afrika tarihçilerinin sömürge sonrası döneme dair en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. 1970'lerde Batı'da muhafazakâr çevrelerde egemen olan bir düşünce akımına göre sorun; iktidarı kötüye kullanan, kalkınma için gelen yardımı cebine indiren Afrikalı siyahi seçkinlerde ve onların çevrelerinde toplanan kliklerindedir (grup). Buna göre Afrika'nın sorununa bulunacak çözüm, ekonomide devlet sektörünün payının azaltılması ve gelecekteki kalkınmanın piyasa güçleri tarafından şekillenmesine izin vermektir. İktidarın kullanılma biçiminin ciddi şekilde kötü olduğunu kabul eden başka yorumcular, Afrika yönetiminde bu eğilimin keyfi olmadığına, köklerinin sömürge yönetiminde yattığına ve yeni sömürgeciliğin devamı olduğuna dikkat çekmişlerdir.

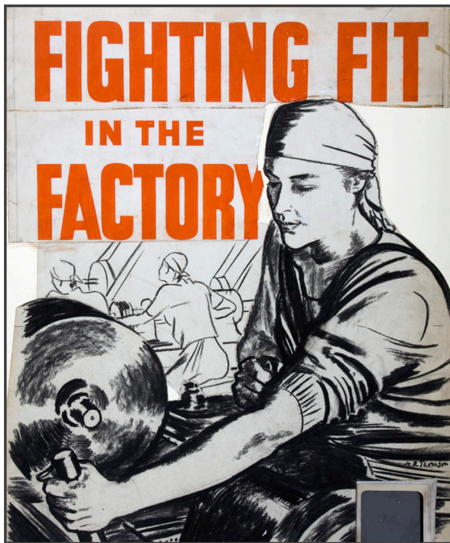
Bazı yazarlar sömürge devletlerinin analizinde daha ileri gitmiş, sömürge devletinin otokratik doğasının önemini ana hatlarıyla göstermiş, bu unsurun bürokrasinin merkezdeki vazgeçilmez yerini teşvik ettiğini ve muhalefete fırsat vermediğini ortaya koymuştur. Bazı yazarlar da dolaylı yönetimin yol açtığı bir soruna değinerek bunun Afrika kabileciliğine yönelişi teşvik ettiğini ve böylece kentli köylü ayrımını derinleştirdiğini öne sürmüştür. Daha da ileri gidilerek nüfus yoğunluğunun düşük olduğu ülkelerde denetimin zorluğu dolayısıyla Afrika'da devlet inşa etmenin zorluğuna değinilmiştir. Bu durum geleneksel Avrupa modelinde devlet inşa etme girişimlerinin büyük sorunlar içerdiğini gösterir.

Çevirmen: Taciser Ulaş Belge, 20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi, s. 461

Metinden yola çıkarak Afrika'daki toplumların siyasi ve ekonomik alanda yaşadığı sorunları nedenleriyle tartışınız.

3.3 SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE DÜNYADA MEYDANA GELEN EKONOMİK, SOSYOKÜLTÜREL VE BİLİMSEL GELİŞMELER

3.3.1. İş Hayatında Kadınlar

Görsel 3.18: Afiş: "Fabrikada Sağlıklı Yaşam"

Kadınlar ilk kez Sanayi Devrimi ile bir ücret karşılığı çalışmaya başladı (Görsel 3.18). Kadınların iş hayatına katılmasında ekonomik nedenlerin etkisi büyüktü. 19. yüzyılda işçilere ödenen ücretlerin yetersiz olması, kadınların aile geçimine katkı sağlamak üzere çalışma hayatına girmesine neden oldu. İşverenler de birçok işte düşük ücretlerle çalışmaya razı olan kadınları tercih etti.

Teknik gelişmelerin bir sonucu olarak makinelerin imalatta kullanılması da kadınların iş hayatına katılmasında önemli bir etkendi. Üretimin hızlanması ve belli oranlarda kolaylaşması, kadının bu faaliyetlere katılmasında önemli rol oynadı.

I. Dünya Savaşı'nda çalışma hayatında kadın iş gücü daha da arttı. Erkeklerin savaşa gitmesiyle boşalan istihdam alanlarında kadınlar görev almaya başladı. Bu dönemde kadınlar daha önce hiç çalışmadıkları alanlarda çalıştılar. Tramvay sürücülüğü,

asansörcülük, sayaç okuyuculuğu gibi işler yaptılar. 1920'li yıllardan sonra kadınlar elektrikli aletler, tekstil, gıda üretimi gibi iş alanlarında çalışmanın yanında ticaretle de uğraştılar.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile kadın iş gücü sayısında yaşanan azalma, II. Dünya Savaşı'nda yerini artışa bıraktı. II. Dünya Savaşı'yla kadının üretimdeki rolü ön plana çıktı. Ancak savaş sonrası cepheden gelen askerlerin işlerinin başına geçmeleri, kadınların işlerini kaybetmelerine neden oldu. Kadınlar daha düşük ücretlerle çalışma durumunda kaldı. Kadınlarla erkekler arasındaki maaş farkı açılmaya başladı.

Savaş sonrası orta sınıfın eğitimli kadınları kendilerine biçilen rollerden hoşnut olmadı. Simone de Beauvoir (Simon dö Bavuar) kadının rolünü doğanın değil yasaların, gelenek ve ön yargıların belirlediğini ifade etti. 1960'lı yıllarda düşünce yapısında değişimler yaşanmaya başladı. Bu dönemde pek çok kadın hareketi doğdu. 1966'da Amerikalı Betty Friedan'ın (Beti Firidın) kurduğu **National Organization For Women** [Neyşınıl Organizeyşın For Vumın (NOW)] bir baskı grubu olarak ortaya çıktı. Bu gruplar iş, maaş eşitliği, doğum kontrolü gibi konularda geleneksel düşüncenin dışına çıktılar. Eğitim düzeyi artan kadınlar, siyasal ve sendikal mücadelede aktif rol oynayıp cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığa karşı çıktılar.

3.3.2. ABD Ekonomik Politikalarının Para Piyasalarına Etkileri

1945 yılından sonra iki kutuplu olarak şekillenen dünyada Avrupa sanayisi âdeta yok oldu, yaklaşık 15 yıl süresince ABD'ye kaçan sermaye, kapitalizmin merkezini Londra'dan New York'a taşıdı. ABD'de ekonomik, askerî, teknolojik ve bilimsel gelişmeler yaşanarak çok büyük bir zenginlik ortaya çıktı. Savaş sonrasında ABD, sınırlı sermaye mallarının tek kaynağı hâline geldi ve Avrupa'yla gelişen ticarette dolar, etkin olarak kullanılmaya başlandı.

1944 yılında yapılan görüşmeler sonucunda ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde uluslararası para sistemi olarak Bretton Woods (Bırettın Vuds) sistemi kuruldu. Buna göre ABD'nin Washington kentinde Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası kuruldu. Yeni oluşturulan uluslararası para sistemi ile dolar altına, diğer ülke paraları ise dolara göre sabitlendi. Bu şekilde ABD doları dünyada temel para birimi hâline geldi.

Tablo.5: 1870-1989 Reel GSYİH Büyüme Oranları

	1870-1913	1913-1950	1950-1973	1973-1989
Avustralya	3,5	2,2	4,7	3,1
Avusturya	2,4	0,2	5,3	2,4
Belçika	2,0	1,0	4,1	2,1
Kanada	4,1	3,1	5,1	3,6
Danimarka	2,7	2,5	3,8	1,7
Fransa	1,5	1,1	5,0	2,3
Almanya	2,8	1,3	5,9	2,1
İtalya	1,9	1,5	5,6	2,9
Japonya	2,3	2,2	9,3	3,9
İsveç	2,2	2,7	4,0	2,0
İsviçre	2,1	2,6	4,5	1,3
İngiltere	1,9	1,3	3,0	2,0
ABD	4,5	3,9	2,8	3,6
Aritmetik ortalama	2,4	2,5	2,0	4,9

Bilsay Kuruç, Bretton Woods Antlaşması'nın 70. Yılı, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt 34, sayı 1.

II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa ülkelerinin sermayelerinde büyük kayıplar oldu, üretim güçleri düştü ve altın stokları eridi. Bu durum savaş sonrasında dolara talebi artırdı ve dolar kıtlığı yaşanmasına neden oldu. Avrupa'nın yeniden imarı ve kalkınması hususunda IMF kredileri yeterli olmadığı için ABD, Marshall Planı ile Avrupa ülkelerine yardıma başladı fakat ABD'nin ödemeler bilançosu 1950'lerin başlarında ilk kez açık verdi. 1958'e gelindiğinde dünyada artık dolar kıtlığı değil, dolar bolluğu sorunu ortaya çıktı. Bu tarihlerde Amerikan doları aşırı değerlenmiş bir para durumuna geldi. Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya, 1960'larda ekonomik olarak güçlenince sahip oldukları doları FED'de [Federal Reserve Bank (Federıl Rizörv Benk)] altına çevirmeye başladılar. Böylece savaş zamanında altın stoklarında yaşanan kaybı telafi ederek altın rezervlerini büyütmeyi hedeflediler. ABD bu isteğe karşılık veremeyince ABD'nin altına endeksli sistemine güven sarsıldı.

1960'lı yıllarda uluslararası para piyasalarındaki buhranlar giderek arttı. Yaşanan enflasyon sonucunda para birimleri değer kaybına uğradı, ekonomik istikrar da darbe aldı. Örneğin 1964'ten beri sarsılan İngiliz sterlini 1967 yılında %14,3 oranında devalüe (değer kaybetmek) edildi. Bu süreçten sonra Fransız frankı da baskı altına girerek 1969'da devalüe edildi.

ABD ve diğer piyasa ekonomileri arasındaki enflasyon farkının döviz kurlarında oluşturduğu dengesizlik mevcut sistemi sarstı. Bu ortamda Japonya, Kanada ve İskandinav ülkeleri paralarını dalgalanmaya bıraktılar. AET ülkelerinin de ulusal paralarını dolar karşısında dalgalanmaya bıraktıklarını ilan etmesiyle Bretton Woods sistemi yıkıldı.

3.3.3. Kentleşmenin Ortaya Çıkardığı Sorunlar

Soğuk Savaş Dönemi'nin en belirgin toplumsal gelişmesi olarak nitelendirilebilecek etmenlerden biri, dünyanın her yerinde görülen hızlı nüfus artışıydı. Yaşanan bilimsel ve teknik ilerlemeler nüfus artışının hızlanmasında etkili oldu. Hastalıkların önlenmesi ve sağlık hizmetlerinin gelişmesi ortalama yaşam süresini olabildiğince artırdı.

Soğuk Savaş Dönemi'nde ekonomi, ulaşım, haberleşme ve teknolojideki hızlı gelişmelerle bilgi ve enformasyon çağına girildi. Ekonomi ve ticarette globalleşme devri başladı, Batı şehirlerinde nüfus artışları yaşandı. Şehir merkezleri fakir kesimlerin (işçiler, göçmenler) kaldığı mahallelerle çevrildi (Görsel 3.19). Irkçı yaklaşımlar ve sosyal ayrımcılığın sonucu olarak bu mahallelerde güvensizlik ortamı hâkim oldu. Şehir merkezlerini güvenli bulmayan zengin kesimler müstakil evlerin bulunduğu banliyölere (yörekent) yöneldiler. Onları fabrika ve idare merkezleri takip etti. Bu bölgelerin aşırı derecede büyümesi bazı şehirlerde [Boston (Bastın), New York, Filedelfiya, Washington] **metropol** olarak tanımlanacak oluşumlara yol açtı.

II. Dünya Savaşı sonrası otomobil, toplumun banliyölere yerleşmesini kolaylaştırarak banliyölerin gelişmesinde önemli rol oynadı. Şehirlerin fiziki yapısını değiştiren otomobiller toplumda yeni bir kültürün doğmasını sağladı. Ülkeler bütçelerinden önemli paylar ayırarak otobanlar yapmaya başladı. Evlerde garajların yapılması ve ticaret merkezlerine otoparkların eklenmesi, otomobilin etkilerini yansıtan örneklerdi.

II. Dünya Savaşı sonrası, savaştan kaçma ya da hayat standartlarını artırma isteği gibi sebeplerle Üçüncü Dünya ülkelerinden Batı şehirlerine göçler yaşandı. İktisadi ve sosyal şartlar, göçmen işçilerin **getto** olarak adlandırılan mahallelerde yaşamalarına neden oldu. Bunun yanında bu büyük yerleşim alanlarında belediye sınırlarının kâğıt üzerinde kalması, metropol içindeki koordinasyon bozukluğunun verimi düşürmesi, hizmetlerin yetersizliği **varoş**ların oluşum sürecini başlattı.

Görsel 3.19: Çarpık kentleşmenin olduğu bir mahalle

Kentleşme ile geleneksel insan ilişkileri tamamen farklılaştı. Çekirdek aile yapılarında parçalanma, doğum oranlarında düşüş, dinî değerlerde gevşeme görüldü. Kalabalık ve gürültülü ortamlar şiddet ve suç kavramlarının yaygınlaşmasına sebep oldu.

Şehircilik Üzerine Bakış...

Kalabalık bir ahali...

Suçluluk oranında altı katın üstünde açık bir büyüme gözleniyor. Bazı yerleşim yerleriyle insanlara karşı işlenen şiddet olaylarının varlığı arasında sıkı bir ilişki mevcut.

Bölünmüş bir ahali...

Her şeyden önce gelir düzeyinden kaynaklanan farklılık ve birçok ayrımcılık. (…) İşçiler ve memurlar var, orta sınıfın ve üst düzey yetkililerin kaldıkları evler. (…) Harabe olmuş ve patlamış şehirlerde sosyal sınıflar ve zengin sınıflar birbirinden habersiz. Aralarında ne birbirine karışma ne de alışveriş var.

İsimsiz bir ahali...

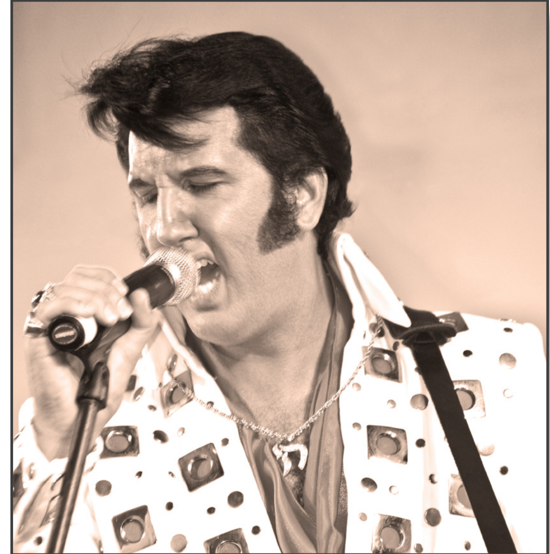
Binlerce örnek üreten bir mimarinin karşısında yeni mahallenin şehirlileri kimliklerini ve değerlerini kaybediyor, betonun monotonluğunda kişiliklerini yitiriyorlar.

Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s. 452

3.3.4. Sanatın Kitleler Üzerindeki Etkisi

Müzik

1960'ların ABD'sinde nüfusun neredeyse yarısı henüz 25 yaşında değildi. Tüketimi cazip hâle getiren reklamlar ve televizyon, bu genç kitleye dünyanın kapılarını açtı. Ailevi sorumluluğu olmayan, gelecek için endişe taşımayan bu gençler dünyayı sorgulamaya başladılar. Tepkiler ilk olarak **Beatniks** (Bitniks) grubuyla ortaya çıkmaya başladı. Beatniks grubu ailelerin reddettiği her şeyi benimsedi. Amerikan hayat tarzını reddeden bu grup daha ziyade siyahilerin yaptığı müzikten esinlenmiş yeni bir müziği, **rock and roll**u (rakınrol) oluşturdu. 1956-1958 yılları arasında eserleri yorumlayış tarzıyla **Elvis Presley** [Elvis Presli (Görsel 3.20)], bazıları tarafından putlaştırılırken bazıları tarafından gençliği bozmakla suçlandı.

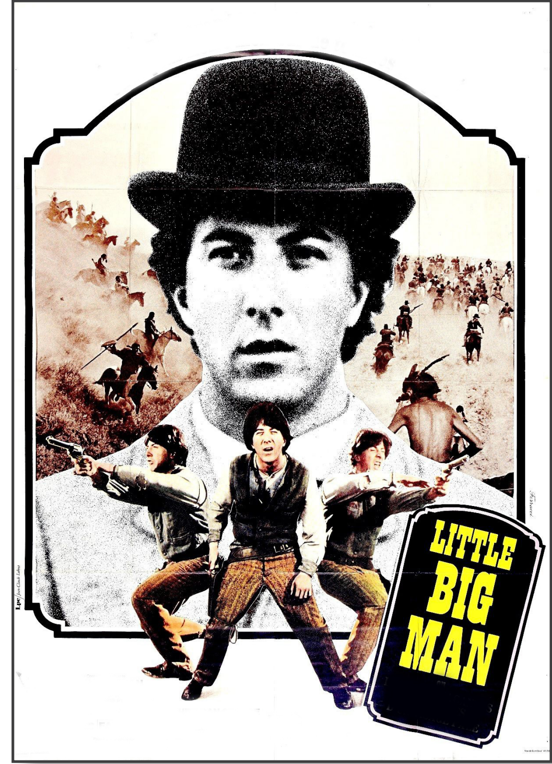
Görsel 3.20: Elvis Presley

Beatniks grubundan sonra 1963'e doğru Kaliforniya'da, tüketim toplumunun reddedilişini daha ileri boyutlara götürecek olan **hippi hareketi** doğdu. Barışa ve şiddet karşıtlığına dayanan bu hareket, düşüncelerini aktarmada müziği bir araç olarak kullandı. Beatles (Bidıls), Joan Baez (Coan Bayez), Janis Joplin (Cenis Caplin), Bob Dylan (Bob Dilın) bu dönemin sözcüleri oldu. Hippi hareketi özellikle üniversitelerde etkili oldu. Bu harekete katılan öğrenciler 1960'lı yıllarda ABD'nin Vietnam'a yönelik politikalarını protesto ettiler. ABD'de yaşanan bu öğrenci olayları birçok ülkeye yayıldı.

Sinema

1960'lı yıllar boyunca Amerika'da yaşanan toplumsal çalkantı ve buna karşı geliştirilmiş olan değişim arzusu sinema alanında da karşılığını buldu. 1960'larla birlikte ABD'nin Vietnam'daki direniş karşısında başarısız olması, siyahilerin yurttaşlık haklarıyla ilgili sürdürdükleri mücadele, kadınların

feminist harekete katılımlarında görülen artış, gençlik ve sol hareketler tüm dünyada olduğu gibi Amerika'da da etkili oldu. Gençliğin başkaldırarak sokaklara dökülmesiyle gelişen bu hareketler tüm topluma yayıldı. Toplumsal muhalefeti oluşturan gruplar, yerleşik burjuva düzenine karşı alternatif bir düzen getirmeye çalıştılar. Böylece Amerikan sinemasının sık sık başvurduğu Amerikan rüyasının yeniden uyandırılmasına karşı yabancılaşıldı ve bunun hiç de doğru olmadığının ileri sürüldüğü bir döneme girildi. Böylelikle Amerikan ideolojisine karşı bir duruş geliştirildi, bunun da sinemaya yansıması birçok filmle kendini gösterdi. Bu filmler arasında Arthur Penn'den (Artur Pen) "Küçük Dev Adam" (Görsel 3.21), Robert Altman'dan (Rabırt Eltmın) "Cephede Eğlence" ve "Mc Cabe and Mrs. Miller" (Mek Keyb end Misıs Milır), Mike Nichols'dan (Mayk Nikols) "Aşk Mevsimi" önemli bir yere sahiptir.

Görsel 3.21: Küçük Dev Adam filminin afişi

Robert Altman, Mc Cabe and Mrs. Miller'de Amerika'nın Vietnam Savaşı'na eleştirel gözle bakmış, savaşı ahmakça ve insanlık dışı göstermiştir. 1971'den itibaren Amerikan sinemasında muhafazakâr yönetmenler geleneksel, toplumsal kurumların ve değerlerin yeniden inşası noktasında önemli görevler üstlenmişlerdir.

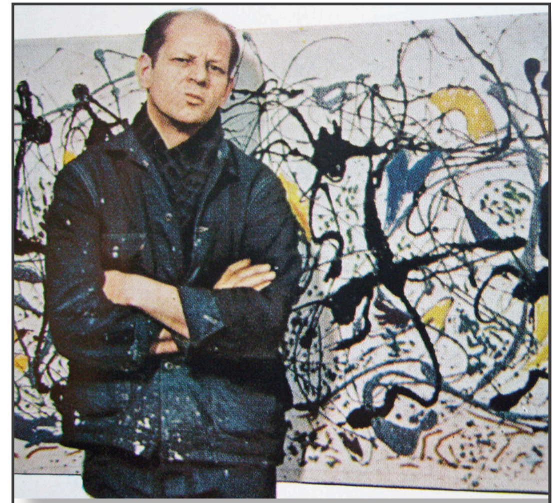
Resim

II. Dünya Savaşı sonrası New York, Paris'in elinden Batı sanatının başkenti unvanını aldı. Chagall (Şagıl), Ernst (Örnst), Lipehitz (Layfiz), Masson (Messin) gibi birçok tanınmış sanatçı Avrupa'dan Amerika'ya göç etti. Amerikalı sanatçılar gelenleri kabullenerek onların temsil ettiği sanat akımlarına dâhil oldular.

Savaş sonrası **soyut ekspresyonizm**, tuvalin ve renklerin kullanımında ortak özellikler barındıran sanatçıları bünyesine kattı. Bu hareket kendi içerisinde iki temel akıma ayrıldı. Birinci akım Harold Rosenberg (Herıld Rosınberg) tarafından ortaya konulan ve Jackson Pollock'ın [Ceksın Polık (Görsel 3.22)] katkı sağladığı **Action Painting**'di (Ekşın Peinting). İkinci akım, lirik ve düşünceye dayalı anlayıştan esinlenilmiş **Color Field Painting'**di (Kalır Fiyıld Peinting). Bu akım 50'li yılların başında soyut sanatın zirvesi oldu.

ABD'de soyut ekspresyonizme tepki olarak **pop sanatı**, **op sanatı**, **hiperrealizm** gibi akımlar doğdu. 1955-1965 yılları arasında etkisi görülen pop sanatının temsilcileri olan Roy Lichtenstein (Roy Liçestayn), Andy Warhol (Endi Varhol), Claes Oldenburg (Kıleys Oldınbörg) gibi sanatçılar şehirden etkilenen gerçekçi ve figüratif bir sanatı ortaya koydu. Bu akım halk kültüründen ve tüketim toplumundan beslenmekteydi.

1960'lı yılların ortalarında Avrupa ve Amerika'da görülen op [optical (optikıl)] ve **sinetik sanat**, sezgi ile ortaya konan illüzyonların merkeze alındığı resim-

Görsel 3.22: Jackson Pollock

leri konu aldı. Richard Vasarely'nin (Riçırd Vesırıli) temsil ettiği sinetik sanat büyük bir dikkat ve özen gerektirmekteydi.

1970'li yıllarda Amerika'da ortaya çıkan **figüratif realizm** sanayi toplumunun imaj ve nesnelerini eserlerinde işledi. Hiperrealizm ise figüratif realizmin ortaya koyduğu eserleri üretip düşünce boyutunu öne çıkardı. Bu akımın temsilcileri günlük hayatın en hor görülen şahsiyetlerini dahi konu edindiler.

3.3.5. Soğuk Savaş Dönemi'nde Spor Organizasyonları

II. Dünya Savaşı sonrası birbirleri ile mücadele içerisinde olan iki süper güç (ABD-SSCB) çeşitli nedenlerle karşı karşıya geldi (Küba Füze Krizi, Berlin Buhranı). Bu iki süper gücün yarış içerisinde olduğu ve propaganda aracı olarak kullandığı alanlardan biri de spor karşılaşmalarıydı. Spor, iki blok arasındaki rekabetin savaşsız ortamda yaşanmasında önemli rol oynadı. Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında Akdeniz Olimpiyatları yapılmaya başlandı (1951). 1955-1956 sezonundan itibaren Avrupa Futbol Şampiyon Kulüpler Kupası (UEFA) düzenlenmeye başlandı. İki blokun olimpiyatlardaki (Görsel 3.23) başarıları kendi sistem, teknoloji ve destekçilerinin başarısı olarak görülmekteydi. Bu dönemdeki sportif mücadeleler devletlerin özel teşvikleri altında gerçekleşmekteydi. Olimpiyat felsefesi ile olimpiyat oyunları zaman zaman birbirine ters düştü.

Görsel 3.23: Olimpiyat meşalesinin yakılması

Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), 1948 Londra Olimpiyatları'nda savaş suçlusu olarak kabul ettiği Almanya ve Japonya'yı oyunlara kabul etmedi. Bu durum oyunları politik yapının içerisinde tuttu. Dünya barışını sağlamaya yönelik olarak ilk kez 1952 Helsinki Olimpiyatları'nda, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği oyunlara davet edildi. SSCB atletlerinin diğer Doğu Bloku ülkeleri ile ayrı bir olimpiyat köyü kurması ve Batı'dan gelen atletlerden ayrı yerlerde bulunması, Soğuk Savaş'ın oyunlara ilk yansıması oldu. 1956'da Sovyetler Birliği işgali altındaki Macaristan ile Sovyetler arasındaki su topu karşılaşmasında çıkan kavga tansiyonu yükseltti. 1972 Münih Olimpiyatları'nda SSCB ile ABD basketbol takımları finalde karşılaştı. Bu maç, bir spor müsabakası olmasının ötesinde maçın son bölümü ve SSCB'nin altın madalyayı kazanmasıyla Soğuk Savaş'ın en önemli zaferlerinden biri olarak değerlendirildi (Görsel 3.24).

Modern olimpiyat oyunları, çeşitli ve çok sayıda boykota da sahne oldu. SSCB'nin Macaristan'ı işgal etmesi üzerine 1956 Melbourne (Melbörn) Olimpiyatları'nda Hollanda, İspanya ve İsviçre oyunları boykot etti. 1972 Münih Oyunları'nda IOC'nin Rodezya'yı oyunlara kabul etme kararı, kırk Afrika ülkesinin boykotuna sebep oldu. 1979 yılının Aralık ayında SSCB'nin Afganistan'a saldırması üzerine Amerika

Görsel 3.24: Münih Olimpiyatları'nda SSCB-ABD basketbol final maçı

Başkanı Jimmy Carter'ın (Cimi Kartır) da etkisi ile Amerika Millî Olimpiyat Komitesi, 1980 Moskova Olimpiyatları'na takım göndermeme kararı aldı. Bu karar, ardından pek çok ülkeyi de sürükledi. Aralarında Türkiye Cumhuriyeti'nin de olduğu 80 ülke, boykot ederek Moskova'daki oyunlara katılmadı. Buna karşılık olarak SSCB de 1984 Los Angeles (Los Encılıs) Olimpiyat Oyunları'nı boykot etti. SSCB ile on üç sosyalist ülkenin de boykot ettiği bu oyunlara sosyalist ülkelerden sadece Romanya katıldı. Bu uygulamalarla spor, açıkça siyasal bir araç olarak kullanıldı. 1988'de Seul'de yapılacak oyunları, yıllardır düşman olan Kuzey ve Güney Kore paylaşmak istedi. Çıkan anlaşmazlıklar sonucu Kuzey Kore, Etiyopya ve Küba; Güney Kore'yi boykot ederek olimpiyatlara katılmadı. Boykotlara zaman zaman Afrika ülkeleri işgal sebebiyle, Arap ülkeleri ise savaş sebebiyle katılmadı.

3.3.6. Soğuk Savaş Dönemi'ndeki Bilimsel Gelişmeler

Nükleer Enerji

Görsel 3.25: Nükleer santral

II. Dünya Savaşı sonrası bilimsel alandaki büyük ilerlemelerde ABD'nin ağırlığı arttı. Teknik gelişmelerin temel alanlarından biri, siyasi ve sembolik öneminden dolayı nükleer enerji oldu. Nükleer fizikten doğan bilgiden ilk önce askerî alanda yararlanıldı. Amerika ve SSCB, bu alanda nükleer silah yarışının içine girdi.

Nükleer enerjinin sivil alanda kullanımı, elektrik üretimini sağladı. 1973'te yaşanan petrol krizi Batılı ülkelerin nükleer enerjiye verdikleri önemi artırdı. Fransa, Belçika, İsviçre, Almanya gibi devletlerde nükleer enerjiye olan bağımlılık arttı.

NÜKLEER SANTRALLER

İngiltere, ilk genel ticari nükleer santralini (Görsel 3.25) Ekim 1956'da Calder Hall'de (Kaldır Hol) açtı. Onu Dumfriesshire [Damfrişayr (1959)], Gloucestershire (Gıloscıstırşeyr), Essex [Essez (1962)] ve Cumberland [Kanbırlend (1963)] izledi.

Fransa, 1956'da Bagnols-sur-Ceze'de (Benyöln sü sez) ilk nükleer elektrik santralini açtı.

Almanya, 1956'da bir Atom Enerjisi Bakanlığı kurdu ve ilk reaktörünü 1962'de Bavyera'daki Kahl'da açtı.

Nükleer enerji kapasitesindeki hızlı artış 1950'den 1980'e kadar Avrupa'ya damgasını vurdu.

Uzay

Amerikan-Sovyet yarışının yaşandığı uzay çalışmaları iki hedefe yöneldi. Bilimsel özellik taşıyan ilk hedefe keşif ve tedbirler egemendi. İkinci hedef ise uyduların gözlem amaçlı olarak yörüngelere oturtulmasıydı. Başlangıçta askerî amaçlı kullanılan bu teknoloji daha sonra iletişim ve meteorolojide de kullanıldı. Ruslar 1957'de ilk yapay uydu olan Sputnik'i (yoldaş) yörüngeye yerleştirdi (Görsel 3.26). Dört yıl sonra da Sovyet kozmonotlar, uzayda Dünya çevresinde tur attılar. Sovyetler, Sputnik'i propaganda aracı olarak kullanmakta gecikmedi. Dünyaya "komünizm ile yıldızlara" mesajı veriliyordu. Yuri Gagarin, 1961'de Rus roketi Vostok 1 ile uzaya gitmeyi başaran ilk insan oldu.

Görsel 3.26: Sputnik temalı pul

ABD'de uzay çalışmalarının koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla değişik servislerin tek bir çatı altında toplanması görüşü doğrultusunda Ekim 1958'de Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) kuruldu. Ruslara yetişme gayretindeki ABD'nin 1969'da Ay'a gönderdiği astronot Neil Armstrong (Neil Armsıtrong), Ay'a ayak basan ilk insan oldu. Armstrong Ay'a ilk ayak bastığında "Bir insan için küçük ama insanlık için büyük bir adım…" diyerek olayın önemine dikkat çekti (Görsel 3.27).

Görsel 3.27: Armstrong temalı pul

Uzay çalışmalarına hız kesmeden devam edildi. Dünya çevresinde dönerek TV sinyallerini yansıtan, hava değişikliklerini kaydeden, casusluk yapan araçlar uzaya yerleştirildi. Daha sonra ABD'nin geliştirdiği uzay mekiği ile uzay çağı yeni bir döneme girdi.

DNA

1950 ve 1960'larda özellikle moleküler biyoloji alanında önemli bilimsel atılımlar yapıldı. James Dewey Watson (Ceyms Devey Vatsın), Francis Crick (Françis Krik) ile DNA'nın (Görsel 3.28) ikili sarmal yapısı üzerine çalışmalar yaptı ve bu çalışmalarıyla 1962'de Nobel Ödülü'nü aldı. 1973'te DNA'nın kimyasal yapısı çözülerek organik olayları kimyasal görünümlerine indirgeme yolundaki gelişmeler kaydedildi. Biyoteknolojide sağlanan gelişmeler de tıbbi ve tarımsal yatırımların başlıca alanı oldu.

Görsel 3.28: DNA zinciri

3.4 SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ'NDE TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1930'lu yıllara gelindiğinde Batı ile sorunlarını büyük oranda çözen Türkiye, "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesiyle kendi içinde ve dünyada barış ortamından yana tavrına devam etti. Türkiye, bu süre içerisinde önceliğini çağdaşlaşmaya ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeye ayırdı.

1933'te Almanya ve Japonya, Milletler Cemiyetinden ayrılarak saldırgan bir politikaya yöneldi. Bu ülkelere İtalya'nın da katılması Türkiye için tehdit oluşturdu ve Türkiye'nin öncelikli dış tehdit algısını İngiltere'den İtalya'ya döndürdü. 1934'te Türkiye'nin girişimleriyle kurulan Balkan Antantı ve 1937'de kurulan Sadabat Paktı ile Türkiye, çevresinde bir güvenlik kuşağı oluşturmayı amaçladı. 1936'da imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazlar üzerindeki Türk hâkimiyetinin güçlendirilmesi de bu yönde alınan tedbirlerdendi. Bu gelişmeler yaşanırken yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli müttefiklerinin başında SSCB gelmekteydi. II. Dünya Savaşı sırasında SSCB'nin Türkiye politikasında değişiklikler meydana geldi. Doğu Anadolu'dan toprak ve Boğazlar üzerinde hak talep eden SSCB, Türkiye'nin sert direnci ile karşılaştı. ABD, II. Dünya Savaşı sonrası Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye'ye destek verdi.

3.4.1. Truman Doktrini ve Türkiye-ABD Yakınlaşması

ABD ile ilk olarak 1830'da kurulan iyi ilişkiler, Wilson İlkeleri'nin olumlu yönleri göz önünde tutularak Kurtuluş Savaşı yıllarında da devam ettirildi. ABD'nin 1927'de Ankara'da büyükelçilik açmasıyla ilişkiler üst düzeye çıktı. ABD'nin 1941'deki Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu ile Türkiye'ye yaptığı yardımlar neticesinde ilişkiler daha da gelişti. Tüm bu gelişmelere rağmen ABD, Türkiye'ye her zaman mesafeli durdu. II. Dünya Savaşı sonrasında büyük yıkıma uğramış Avrupa'da komünizmin yayılması ABD'yi rahatsız etti. SSCB'nin Yunanistan'da komünistlere yardım etmesi ve Türkiye'den toprak talebinde

bulunması ABD'nin özellikle Türkiye'ye karşı politikasını değiştirmesine neden oldu. Artık her fırsatta Türkiye'ye açıktan destek vermeye yönelen ABD, Başkan Truman'ın (Görsel 3.29) ortaya koyduğu Truman Doktrini ile bu politikasını somutlaştırdı.

Truman Doktrini 27 Mayıs 1947'de kanunlaşarak yürürlüğe girdi. Bu doğrultuda 12 Temmuz 1947'de Türkiye ile yardım antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olurken daha sonraki dönemde yapılacak antlaşmaların da temelini oluşturdu. Truman Doktrini ile Türkiye Cumhuriyeti'nde ekonomi, sanat, yaşam tarzı ve siyaset gibi birçok alanda değişimler oldu. Özellikle iç ve dış tehdit algılamalarındaki değişimler, Türk toplumunu derinden etkiledi.

12 Mart 1947'de Harry Truman'ın ABD Kongresi'nde Yaptığı Konuşmadan

Görsel 3.29: Harry Truman

ABD, Yunanistan'dan acil bir iktisadi yardım başvurusu aldı. Yunanistan'ın özgür bir ülke olarak kalabilmesi için söz konusu yardım gereklidir. Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye'nin de ABD'nin ilgisine ihtiyacı vardır. Bağımsız ve iktisadi açıdan istikrarlı bir devlet olarak Türkiye'nin geleceği dünyanın özgürlüksever halkları için önem taşımaktadır. Türkiye, ulusal bütünlüğünü sağlamak için elzem olan modernizasyonu gerçekleştirmek amacıyla ABD ve İngiltere'den ek yardımlar istemiştir. Bu, Orta Doğu'da düzenin korunması için gereklidir. Bu yardımları sağlayabilecek tek ülke biziz.

İç Tehdit Algılamalarındaki Bazı Değişimler

- Muhalefet iç tehdit olmaktan çıktı ve İsmet İnönü'nün demokrasi yönündeki demeçleri yoğunlaştı.
- 1947'de liberal görüşlere sahip Hasan Saka (Görsel 3.30) Hükûmeti kuruldu.
- ABD ile olan yakınlaşma neticesinde Türkiye'de Batı tarzı demokrasi gelişti.
- Türk toplumunda geniş yer bulan ABD sempatizanlığı, Türk toplumuna yön verdi.
- En tehlikeli iç tehdit unsurlarından biri olan irtica, yerini komünizme bıraktı.
- Türkiye anayasasında komünizmden esinlenerek yapılmış maddeler değiştirildi.
- Mecliste grubu olan DP ve CHP birbirlerini komünizmle yeteri kadar mücadele etmemekle suçladı.
- Daha önce irtica denerek dışlanan dinî hassasiyetler toplumsal yaşamda ön plana çıkartıldı.

Dış Tehdit Algılamalarındaki Bazı Değişimler

- II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki kutuplu dünyanın ortaya çıkması Türkiye'yi de etkiledi. Türkiye, SSCB'nin saldırgan tutumu karşısında ABD ve Batı'nın yanında yer aldı. İç ve dış siyasetinde ABD eksenli bir politika izledi.

İÇ TEHDİT

Bir ülkenin varlığına ve birliğine ülke içinden yöneltilen tehdittir.

Bir ülkenin temel değerlerini oluşturan dil, kültür, tarih, vatan, millet gibi unsurların irtica, terör, anarşi gibi ülke içerisindeki bölücü faaliyetlerle tahrip edilerek ülkenin bölünmesi veya yok edilmesi tehdididir.

Görsel 3.30: Hasan Saka

- Türkiye, dış politikasının merkezine ABD'yi yerleştirdi. ABD'nin içinde olduğu veya ABD'nin istediği kuruluşlara dâhil oldu.
- ABD karşıtı olan kuruluşlardan ve devletlerden uzak durdu.
- ABD ile müttefik olmanın Türkiye'ye sağladığı güven ve rahatlık ile hızlı bir dışa açılım sürecine girildi.
- Daha önce SSCB ve Avrupa ağırlıklı olan ithalatın yönü ABD'ye yöneldi. **Amerikan malıdır** yazısı kalitenin göstergesi kabul edildi.
- 1947-51 yılları arasında Türkiye'ye yapılan yardımın miktarı yaklaşık 400 milyon dolardı. Bu çerçevede Türk ordusuna eğitim, nakliye ve bombardıman uçakları verildi fakat bu malzemelerin bakımı Türkiye'ye külfet oldu. Yedek parça ve bakıma aşırı para harcanması Türkiye ekonomisini zora soktu. Bütün bunlar Türkiye'yi ABD'ye bağımlı hâle getirdi. Bu bağımlılık siyasi tercihleri de etkiledi. Türkiye'nin, İslam dünyasına rağmen İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması buna bir örnektir.

DIŞ TEHDİT

Bir ülkenin varlığına ve birliğine ülke dışından yöneltilen tehdittir.

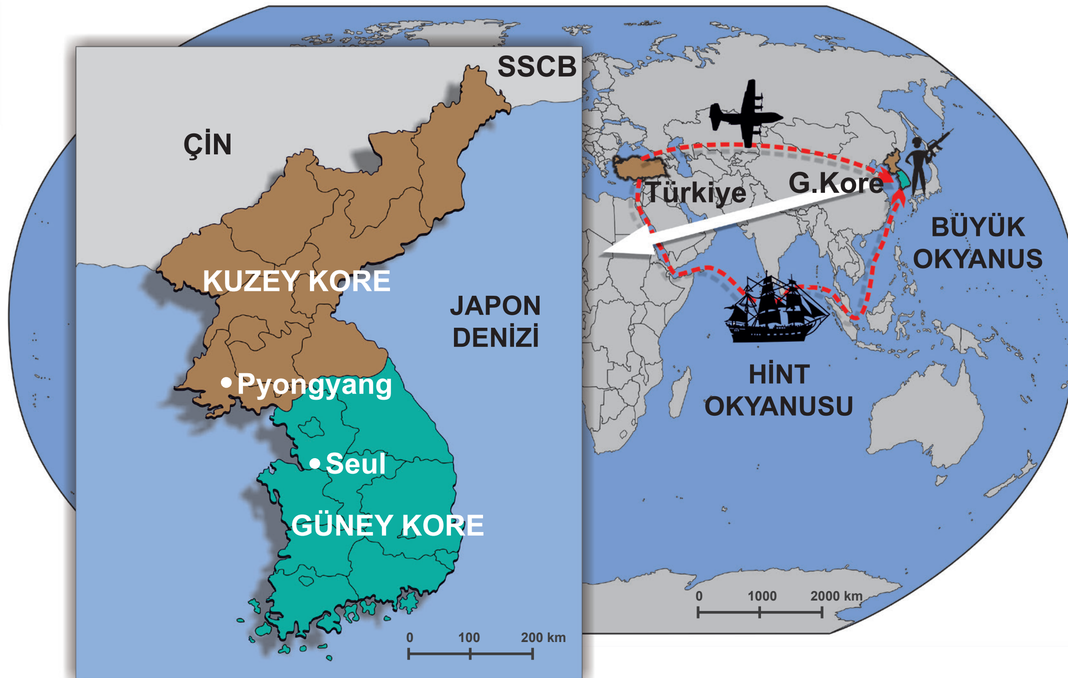
"İktidar partisi ile iç meselelerde çok tartışacağız fakat memleketin kaderi dış politikada her iki partinin müşterek hareket etmesini icap ettirir. Bu bakımdan dış politikada CHP ile mutabıkız. Atatürk'ün Türkiye'nin istiklalini ve dünya barışını hedef tutan siyaseti, partimizin de daima sadakatle takip edeceği yoldur."

Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar'ın partinin kuruluşundan bir gün sonra yaptığı konuşma - 1946

- Türkiye 1949'da toplanan Asya Devletler Kongresi'ne katılmadı, kendisini bir Avrupa devleti gibi görerek Asya'dan uzaklaştı.

3.4.2. Kore Savaşı ve Türk Dış Politikası

II. Dünya Savaşı devam ederken yapılan Yalta ve Potsdam konferanslarında Kore'nin paylaşımı gündeme geldi.1945'te SSCB, Japon işgalindeki Kore topraklarının 38. enleme kadar olan kısmını işgal etti. Savaş sonrasında da işgal ettiği bölgelerden çekilmedi. ABD'nin kontrolündeki Kore topraklarında 10 Mayıs 1948'de seçimler yapılarak **Güney Kore Cumhuriyeti** kuruldu. SSCB de 38. enlemin kuzeyinde seçimler yaparak **Kore Halk Cumhuriyeti**'nin kurulmasını sağladı. Bu gelişmelerle Kore ikiye bölünmüş oldu (Harita 3.8).

Harita 3.9: Kore Savaşı ve Türkiye

Kore'deki acı kayıbımız

Birliğimizin Gösterdiği Kahramanlık Bütün Dünyada Heyecan Yarattı

10,000 düşmana karşı 2,000 Türkün mucizesi

Görsel 3.31: Gazete manşetleri

Çin'de komünist idare kurulunca (1948) SSCB, ABD'yi Asya'dan atma planını uygulamaya koydu. Bu planın ilk ve en önemli adımı olarak Kuzey Kore kuvvetleri 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye saldırdı. ABD ise BM bünyesinde Birleşmiş Milletler Kuvveti oluşturarak General MacArthur'un komutasında Güney Kore tarafında savaşa dâhil oldu. Bu savaşa Türkiye de asker gönderdi. Kore Harbi'nde Türk birliklerinin özellikle Kunuri'de gösterdikleri kahramanlıklar savaşın seyrinde önemli rol oynadı. İki tarafın da üstün gelemediği bu savaşta mücadelenin Kore topraklarının dışına çıkmamasına her iki taraf da özen gösterdi. 1951'de başlayan barış görüşmeleri 1953'te Stalin'in ölümü üzerine neticelendi. Yapılan Panmunjom (Panmınyom) Mütarekesi ile savaş sona erdi.

Görsel 3.32: Kore Savaşı gazileri

Türkiye, Kore Savaşı'na bir tugay askerle katıldı (Görsel 3.31). Türkiye'nin savaşa katılmasında etkili olan faktörlerden bazıları şunlardır:

- Türkiye'nin Truman ve Marshall yardımlarını yapan ABD'yle ilişkilerini sekteye uğratmak istememesi
- ABD'nin Senatör Cain (Keyn) aracılığı ile Türkiye'den savaşa katılması yönünde talepte bulunması
- Türkiye'nin SSCB tehdidi karşısında güvenlik sorununu çözmek için NATO'ya dâhil olmak istemesi
- Türkiye ile ABD arasındaki savunma ve güvenliğe yönelik iş birliğinin geliştirilmesi

II. Dünya Savaşı'na katılmayan Türkiye'ye Batı Bloku'nda temkinli bakılıyordu. Türkiye'nin dış siyasette izlediği içe kapalılık politikası, bu algıyı kırmasında oldukça yetersizdi. 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Partinin uygulamak istediği aktif dış siyaset için Kore Savaşı uygun bir ortam oluşturdu. Bu savaş Türkiye'nin kendini Batı'ya ispatlamasında önemli bir adım olabilirdi. Tüm bu gerekçeler, Türkiye'nin Batı ile özellikle de ABD ile güvenlik konusunda stratejik ortaklık kurması gereğini ortaya çıkardı. Bu ortaklığın yolu, Kore Savaşı'nda Türkiye'nin sergileyeceği tutuma bağlıydı. Türkiye, yaklaşık 6 bin askerle ABD'den sonra Kore Savaşı'na en fazla asker gönderen ülke oldu. Bu savaşta 721 Türk askeri şehit, yüzlercesi ise gazi oldu (Görsel 3.32).

3.4.3. Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu ilk yıllardan itibaren kendisi için en büyük tehlikeyi oluşturabilecek SSCB ile barışçı bir siyaset izledi. II. Dünya Savaşı sonrası Moskova, yirminci yılını dolduran Türkiye ile Saldırmazlık ve Dostluk Antlaşması'nı yenilemedi. Bir nota ile Türkiye'den Doğu Anadolu'dan toprak, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'ndan üs talep etti. Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Yardımları ile Batı Bloku'nda kısmi olarak yer buldu. Buna rağmen yeni dünya düzeninin oluşma sürecinde hâlâ güvenlik sorunu yaşıyordu. Bu nedenle Batı güvenlik sisteminde kendine yer bulabilmek için bir çaba içine girdi. Mayıs 1949'da kurulan Avrupa Konseyi bir fırsat olarak değerlendirilerek uluslararası ilişkilerde devamlı bir dost ve müttefik aranmaya başlandı.

Türkiye Marshall Yardımları kapsamına dâhil edilmek ve SSCB tehdidine karşı kurulmuş olan NATO'ya üye olabilmek için kuruluşundan üç ay sonra Avrupa Konseyine katıldı. Bu hamlesiyle konseyin kurucu üyeleri arasında yerini aldı. ABD ile müttefik olmanın yolu NATO'ya üye olmaktan geçiyordu (Görsel 3.33). Türkiye'nin Avrupa Konseyi ve NATO'ya girmesindeki siyasi gerekçeler önemli oranda örtüşmektedir.

Türkiye'nin NATO'ya girmesinin gerekçelerinden bazıları şunlardır:

- Sovyet tehdidi karşısında Türkiye'nin güvenlik sorununu çözmek
- ABD ile ilişkileri geliştirerek çağın gerisinde kalan Türk ordusunu modernize etmek
- Çağın gereği olan demokratik yapının gelişip yerleşmesi için ekonomik gelişmişliği sağlamak

AVRUPA KONSEYİ

Strasbourg (Sıtrasburg) merkezli olarak kurulan konsey İngiltere, Fransa, Danimarka, İtalya, İrlanda, Norveç, İsveç ve Benelüks ülkeleri tarafından 5 Mayıs 1949'da kuruldu. Avrupa Konseyi, II. Dünya Savaşı'ndan maddi ve manevi kayıpla çıkan Avrupa'da halklar arasında uzlaşmayı sağlamak, kıtada süregelen gerginlik ve tartışmanın yerine ortak kurumlar, standartlar ve sözleşmelere dayalı güven ve iş birliği ortamı tesis etmek amacıyla kurulan birliktir. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve ırkçılıkla mücadele konseyin çalışma alanına giren konular arasındadır.

ABD'nin Türkiye'yi NATO'ya kabulünün gerekçelerinden bazıları şunlardır:

- ABD'nin SSCB'ye karşı Türkiye'den üs talebinin ortaya çıkması
- Türkiye'nin Orta Doğu ve petrol bölgelerine yakın olması
- Doğu Avrupa ülkelerinin silahlanmaya başlaması
- SSCB'nin komünizmi Yunanistan ve Türkiye'ye yayabileceği endişesi

Kore Savaşı'nda yaptığı katkılardan dolayı NATO Konseyi 17 Ekim 1951'de Türkiye'nin birliğe üyeliğini kabul etti. 19 Şubat 1952'de TBMM, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini onayladı. Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine SSCB sert tepki verdi fakat NATO üyesi olan Türkiye bu tehdide boyun eğmedi.

Atlantik Paktına girmek için resmen müracaatta bulunduk
Bevin Strazburgda Köprülü ile bu meseleyi görüşecek
İngiltere, Amerika ve İtalya Pakta iştirak talebimizi destekliyecekler

Görsel 3.33: Gazete manşeti

3.4.4. NATO Üyeliği Sonrası Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Değişimler

Türk savunma sanayisi 20. yüzyıla gelindiğinde kendi ihtiyaçlarına cevap veremiyordu. Kurtuluş Savaşı yıllarında bu alandaki eksiklik ciddi olarak hissedildi. Cumhuriyet Dönemi'nde ilk olarak Şakir Zümre ile başlayan özel sektör savunma sanayisi yatırımları Vecihi Hürkuş, Nuri Demirağ gibi müteşebbisler ile devam etti.

Henüz kurulma aşamasında olan Türkiye Cumhuriyeti savunma sanayisi, ABD'nin Truman ve Marshall planları kapsamında Türkiye'ye yaptığı askerî yardımlardan olumsuz etkilendi. Türkiye, NATO'ya dâhil olması ile ABD güvenlik çemberine de dâhil edildi. Devletin yurt içinden temin etmeye çalıştığı askerî ihtiyaçlar ABD tarafından karşılandı. Bu yardımlarla yerli sanayi gereksiz konuma düşürüldü, mevcut tesisler lağvedildi ve planlanan yatırımlardan vazgeçildi. Artık kendi kendini çeviremeyecek duruma gelen askerî malzeme üretim tesisleri, 1950'de çıkarılan kanunla Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK) Genel Müdürlüğü bünyesine alındı. Millî savunma sanayi ruhu Savunma Bakanlığınca Ar-Ge Daire Başkanlığı bünyesinde (1954) yaşatılmaya çalışılmışsa da istenen sonuçlar elde edilemedi.

Truman ve Marshall yardımları ile belli oranda modernize edilen Türk ordusunun yeterli düzeye ulaştığı söylenemezdi. 1952'de yardımlar, 680 milyon doları askerî olmak üzere 960 milyon dolara ulaştı. Türkiye'ye yapılan NATO yardımları 1970 yılına kadar 5 milyar dolara ulaştı. Bu dönemde ABD'den gelen yardımlar da 1,208 milyarı hibe olmak üzere 2,727 milyar dolardı. Yapılan bu yardımlar askerî ağırlıklıydı. 1954-62 yılları arasında yaklaşık 1,5 milyar dolarlık askerî yardım yapıldı. Bu yardımlar,

Türkiye'nin ihtiyacı olan ekonomi ve sanayi alanına aynı oranda yansımadı. Türkiye'nin bu alanlardaki boşlukların doldurulması yönündeki tüm girişimleri ABD tarafından göz ardı edildi.

NATO etkisi ve desteğiyle Türkiye'de yapılan askerî yatırımlar ve oluşumlar şunlardır:

- Yapılan teçhizat ve silahların kullanımını öğretmek için ABD ve diğer NATO ülkelerinden Türkiye'ye askerî uzmanlar geldi. Bu uzmanlar Türk askerî okullarında ve askerî akademilerde görevlendirildi.
- Gelen uzmanlar Türk askerî eğitim sistemini şekillendirmeye başladı. Sonrasında Türk askerî sistemi tamamen ABD modelini alarak kökten değişime uğradı.
- Gelen askerî yardımlarla İzmir NATO Güney Komutanlığı kuruldu, Adana İncirlik Hava Üssü inşa edildi. Ayrıca Çiğli, Diyarbakır, Trabzon, Samsun, Gölbaşı, Karamürsel gibi bölgelerde de askerî üsler inşa edildi. 1970 yılında bu üslerdeki Amerikalı personel sayısı 25 bine ulaştı.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Tehdit Algısında Değişim

Türkiye, Atatürk zamanındaki çok yönlü dış siyasetten uzaklaşıp NATO merkezli bir siyaset izlemesiyle ABD güvenlik çemberine dâhil edildi. Türkiye'ye yapılan ciddi boyuttaki askerî yardımlarla millî savunma sanayisi, kurulmadan sonlandı. Devletin yurt içinden temin etmeye çalıştığı askerî ihtiyaçlar ABD tarafından karşılandı.

ABD ve NATO'nun SSCB'yi etkisiz hâle getirmek için oluşturduğu Çevreleme Politikası doğrultusunda Türkiye de bazı hamlelerde bulundu. SSCB tehlikesine karşı 1953'te Türkiye'nin girişimleri ve Yunanistan ile Yugoslavya'nın katılımıyla Balkan İttifakı imzalandı. Türkiye ve Irak tarafından 1955'te kurulan Bağdat Paktına İngiltere, Pakistan ve İran da katıldı. Bu paktın amacı SSCB tehdidine karşı Arap ittifakının kurulmasıydı fakat Irak dışında hiçbir Arap ülkesi pakta katılmadı. Bununla birlikte SSCB, Arap ülkelerinde Bağdat Paktı karşıtı taraftarlar bulup Orta Doğu'ya daha kolay yerleşti. Pakt, amacına ulaşamadığı gibi Türkiye'nin Arap dünyası ile olan ilişkilerine de zarar verdi.

Türkiye, 1960'lı yıllarda Kıbrıs Meselesi'nin ortaya çıkmasıyla ittifak içerisinde olduğu Batı Bloku'ndan beklediği desteği bulamadı ve uluslararası politikada yalnızlığa düştü.

3.5 DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN SİYASİ, SOSYOKÜLTÜREL VE EKONOMİK GELİŞMELER

3.5.1. Toprak Reformu ve Demokrat Partinin Kurulma Süreci

Türkiye'de 1930'lu yıllarda gündeme gelen toprak reformu, devlete veya şahıslara ait tarım arazilerinin tarım üretiminde çalışan ve üretim için yeterli toprağa sahip olmayan kişilere dağıtılmasıdır. Bu uygulamayla toprakta mülkiyet dağılışının adil hâle getirilmesi, işçilerin sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir. 1937 yılı meclis açış konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk: "Bir defa, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemlisi de bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünmemesidir." demiştir. II. Dünya Savaşı'nın çıkması konunun savaş sonrasına bırakılmasına neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile 1945'te **Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK)** mec-

ÇTK ÖNCESİNDE TÜRKİYE'DEKİ TARIM ARAZİSİ DAĞILIMI

DÖNÜM	ÇİFTÇİ AİLE SAYISI
1 ile 20	406.208
20 ile 40	216.736
40 ile 75	188.033
75 ile 200	163.269
200 ile 1000	71.990
1000 dönümden fazla	1876

Erdal İnce, Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri, 2006

liste gündeme geldi. Bu kanun tasarısı hem CHP içinde hem de kamuoyunda tepkilere yol açtı. Yasanın siyasi alanda büyük bir muhalefetle karşılaşmasının en önemli sebebi şahıslara ait toprakların 5000 dönümünden fazlasının kamulaştırılacak olmasıydı. Bu nedenle yasa tasarısı meclise geldiğinde büyük tartışmalara yol açtı.

Adnan Menderes'in (Görsel 3.34) önderliğini yaptığı ve aralarında Refik Koraltan, Emin Sazak gibi siyasetçilerin bulunduğu grup yasaya muhalif oldu. Bunun yanında muhalif grup tek parti yönetimine de eleştirilerde bulundu. **CHP**'nin 1945'e kadar yaptığı uygulamaları eleştiren muhalif milletvekilleri, partinin daha demokratik yönetim sergilemesi konusu üzerinde özellikle durdular. CHP yönetiminin toprak reformu uygulamasına karşı en sert eleştiriyi, yasa tasarısının Nazi Almanyası'ndan etkilenilerek hazırlandığını söyleyen Adnan Menderes yaptı.

Kamuoyunda büyük ilgi çeken ÇTK, 14 Mayıs 1945'te mecliste görüşülmeye başlandı. Görüşmelerde Tarım Bakanı Raşit Hatipoğlu yasayı Cumhuriyet rejimi ile köye yönelen hareketin bir aşaması olarak değerlendirdi. Muhalif milletvekilleri ise tasarının ülke gerçeklerine uygun olmadığını belirterek tasarıyı hazırlayanların karşısında yer aldı.

Cumhuriyet Halk Fırkası içerisindeki muhalifler, Millî Şef İsmet İnönü'nün parti içi otoritesi ve II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin yarattığı koruyucu önlemler nedeniyle varlıklarını hissettiremediler. II. Dünya Savaşı sonucunda yoksullaşan halk, İsmet İnönü'ye ve tek parti yönetimine karşı muhalefet yapanlarla beraber hareket etme eğiliminde oldu. Ayrıca bazı aydınlar, dünyada esen demokrasi rüzgârlarını yakından takip ediyor ve Türkiye'de CHP'den başka partilerin de olması gerekliliğine inanıyorlardı. Adnan Menderes, Refik Koraltan gibi siyasetçiler demokratik rejimlerin karakteristik özelliklerinden sık sık söz ettiler. Muhalif milletvekilleri liberalizme (serbestlik) ilgi göstermiş ve ÇTK görüşmelerinde söz alıp üstü kapalı olarak parti yönetimini eleştirmişlerdir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısı görüşmeleri, CHP içerisindeki küçük farklılıklardan kaynaklandığı düşünülen sorunların belirgin olarak hissedildiği, ciddi boyutta bölünmelerin yaşandığı ve yeni yapılanmalara zemin hazırlandığı görüşmeler oldu. Özellikle on yedinci maddenin görüşülmesi sırasında İsmet İnönü'nün meclise müdahalesi, muhalif gruba geçişleri hızlandırdı. Bu katılımlarla daha da güçlenen muhalefet, 1945 bütçe görüşmelerinden sonra varlığını iktidara ve Millî Şef'e hissettirdi. Yaşanan süreç sonucunda güven oylamasına giden hükûmete karşı Adnan Menderes, Celal Bayar (Görsel 3.35), Refik Koraltan (Görsel 3.36), Fuat Köprü-

Görsel 3.34: Adnan Menderes

Görsel 3.35: Celal Bayar

Görsel 3.36: Refik Koraltan

lü, Emin Sazak, Hikmet Bayur, Recep Peker gibi milletvekilleri güvensizlik oyu kullandı.

Yasa tasarısı görüşmelerinde tek parti yönetimine karşı yapılan muhalefet ve gruplaşma, daha önce bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından denenen ancak başarısız olunan çok partili döneme geçişte büyük rol oynadı. Ayrıca bu görüşmeler yeni oluşumun lider kadrosunu da belirledi. Yaşanan bu sürecin ardından Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü (Görsel 3.37) ve Refik Koraltan ülke ve parti içi liberalleşme isteklerini **Dörtlü Takrir** adı altında meclis grup başkanlığına sundu. Bu takrir (önerge) genel olarak bakıldığında daha çok demokrasi ve hürriyet için verildi. Verilen bu takrir milletvekillerinin çoğunluğunun oyu ile reddedildi (12 Haziran).

Görsel 3.37: M. Fuat Köprülü

Dörtlü Takrir'e imza atan Köprülü ve Menderes partiden ihraç edildi (21 Eylül). Arkasından Celal Bayar İzmir milletvekilliğinden istifa etti (28 Eylül). Parti yönetimi 27 Kasım 1945'te Koraltan'ı da partiden ihraç etti. Bu gelişme üzerine Celal Bayar kendi isteğiyle 3 Aralık 1945 günü CHP'den ayrıldı.

Tek partili sistem, 18 Temmuz 1945'te Millî Kalkınma Partisinin kurulmasıyla sona ermişti. Ancak bu parti kamuoyundan destek bulamadı. Muhalefet cephesinde bunlar yaşanırken Millî Şef İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te meclis açış konuşmasında Türk siyasal sisteminin demokratik niteliğini vurgulayarak muhalefetin ayrı bir parti şeklinde organize olması yönünde demeç verdi. 3 Aralık 1945'te CHP milletvekilliğinden ayrılan Celal Bayar yaptığı basın toplantısında arkadaşları Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan ile yeni bir parti kuracaklarını, partinin adının Demokrat Parti olacağını ifade etti. Kuracakları bu partide öncelikle demokratikleşmeyi sağlama, tek dereceli seçim sistemini getirme, Anayasa'ya aykırı yasaları ayıklama yönünde çalışacaklarını ve hayat pahalılığı ile mücadele edeceklerini belirtti. Celal Bayar ve arkadaşları, Demokrat Partiyi 7 Ocak 1946'da resmen kurdu (Görsel 3.38). Celal Bayar'ın genel başkanlığa getirildiği Demokrat Partinin diğer kurucu ve yöneticileri; Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan oldu.

DEMOKRAT PARTİ

Demokrat Partisi dün resmen teessüs etti

Yeni Partinin 85 maddelik programı neşrolundu

Demokrat Partisinin ana prensipleri nelerdir, muhtelif devlet ve memleket işlerinde neler düşünüyor?

Profesörlere cevabımız

Celâl Bayarın gazetecilerle hasbıhali

Görsel 3.38: Gazete manşeti

Demokrat Partinin Kurulması ile Türkiye'de Yaşanan Bazı Gelişmeler

- CHP iktidarı Türkiye tarihinde ilk olarak tek dereceli seçim sistemini kabul etti.
- Gazete kapatma yetkisi hükûmetten alınarak mahkemelere verildi.
- Üniversitelere özerklik verildi.
- Köylü ve işçilerin desteğini kazanmak için Toprak Mahsulleri Vergisi kaldırıldı.

3. ETKİNLİK

Dörtlü Takrir (7 Haziran 1945)

CHP Meclis Grubu Yüksek Başkanlığına,

Daha ilk kuruluşundan beri Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Cumhuriyet Halk Partisinin en esaslı uhdesini teşkil eden demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk milletinin ancak bu prensiplerin tamamıyla tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların bütün memlekette ve bilhassa partimiz mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. (…)

Bütün dünyada hürriyet ve demokrasi cereyanlarının tam bir zafer kazandığı, demokratik hürriyetlere riayet prensibinin milletlerarası teminata bağlanmak üzere bulunduğu şu günlerde memleketimizde de cumhurbaşkanından en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülküleri taşıdığından şüphe edilemez.

İşte, bir taraftan iç hayatımızdaki bu mesut tekâmülün yarattığı siyasi olgunluk diğer taraftan bugünkü medeniyet dünyasının umumi şartları daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'muza hâkim olan demokratik ruhu bugünkü siyasi hayat ve teşkilatımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği kanaatine bizi sevk etmiş bulunuyor. Bunun bir an evvel gerçekleşmesi yönündeki düşüncelerimizi şöyle hülasa ediyoruz:

Millî hâkimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesini Anayasa'mızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamıyla uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin aranması.

Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'muzun gerektirdiği genişlikte kullanılabilmeleri imkânlarının sağlanması.

Süleyman İnan, Ercan Haytoğlu, Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, s. 108-109'dan düzenlenmiştir.

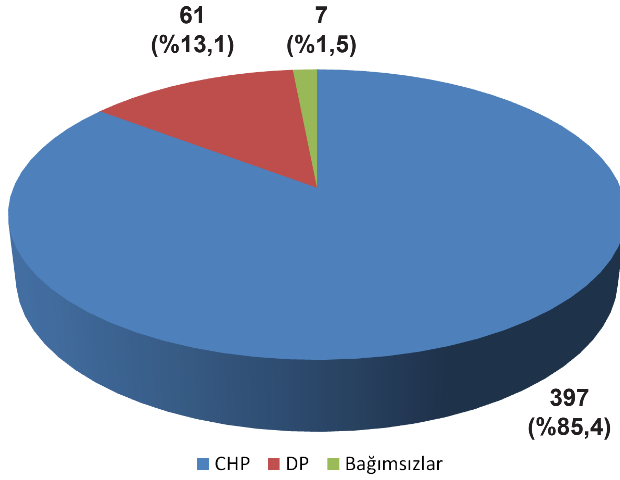
Dörtlü Takrir'e göre Türk demokrasisinin gelişimi için atılması gereken adımlar nelerdir?

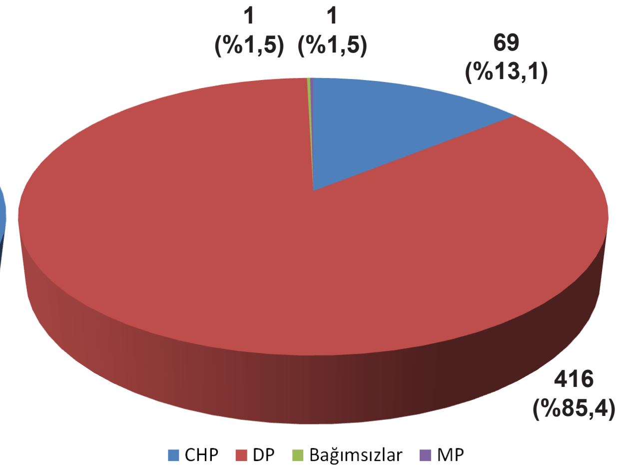
3.5.2. Türk Demokrasi Tarihinde 1946-1950 Seçimleri

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru başlatılan çok partili döneme geçiş çabaları, 1946 seçimlerinden sonra aralıksız sürdürüldü. 1950 seçimleriyle sonuçlandırılan bu süreç, demokrasinin yerleşmesi ve seçim güvenliğinin sağlanması için yapılan tartışma ve çözüm önerileriyle geçti.

Türkiye'de 24 Temmuz 1946'ya kadar iki dereceli seçim sistemi uygulanmaktaydı. Bu sistemde "birinci seçmen"ler (seçme hakkına sahip vatandaşlar), kendilerini temsil edecek "ikinci seçmen"leri seçmekteydi. İkinci seçmenler ise ikinci turdaki seçimlerde sandık başında oy kullanmaktaydı. 1946 seçimleri ile tek dereceli seçim sistemi uygulanmaya başlandı. 1946 seçimlerinde seçme hakkına sahip vatandaşların tamamı tek seferde oylarını kullanmaktaydı. Yargı denetiminin olmadığı bu seçimde oylar açıkta veriliyor, gizli sayılıyordu (açık oy-gizli tasnif) ve çoğunluk sistemi uygulanıyordu. Bu sistemle oluşan VIII. Dönem TBMM, 1946'da yapılan milletvekili genel seçimleriyle başladı, 1950 seçimleriyle sona erdi. Tek dereceli seçimlerle oluşması ve seçimle gelmiş bir muhalefet partisinin ilk kez mecliste yer alması bakımından ilklerin yaşandığı bir meclis oldu. 1946 seçimleri her 40 bin kişi için bir milletvekili seçilmesi şeklinde yapıldı. Bu esasa göre 1946'da yapılan milletvekili genel seçiminde seçilecek olan milletvekili sayısı 465 olarak belirlendi.

1946 seçimleri sonucunda iki siyasi parti (CHP ve DP) meclise girdi. 1946-1950 yılları arasında iki parti arasında gerginlikler yaşansa da TBMM, çok partili hayatın gerektirdiği yasal değişimleri yaptı (Grafik 3.1 ve 3.2).

Erol Tuncer, Osmanlıdan Günümüze Seçimler 1877-1999, s. 132'den uyarlanmıştır.

Grafik 3.1: 1946 milletvekili genel seçim sonuçları

Grafik 3.2: 1950 milletvekili genel seçim sonuçları

4. ETKİNLİK

Seçimlerde Çoğunluk Sistemi

Ülkemizde tek dereceli seçim sitemine geçilmesiyle çoğunluk sistemi kabul edildi. Çoğunluk sistemi 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde uygulandı. Bu uygulamada bir seçim çevresinde birden çok milletvekili seçiliyor ve siyasi partiler seçilecek milletvekili sayısı kadar aday belirleyerek listelerini oluşturuyordu. Bir seçim çevresindeki milletvekillerinin tümü en fazla oy alan parti tarafından kazanılıyor, diğer partiler milletvekili çıkaramıyordu.

Erol Tuncer, 1950 Seçimleri, TESAV Yayınları, s.12-15

Yukarıdaki metinde açıklanan çoğunluk sisteminin ortaya çıkarabileceği sonuçları, temsil ve istikrar açısından tartışınız.

1948'de Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikler:

- Seçim kurullarının yapısı değiştirilerek katılım genişletildi. Siyasi parti temsilcilerinin seçim kurullarında yer alması kabul edildi.
- Belediye başkanı ve meclis üyeleri seçim komisyonlarında görev almayacak, komisyon üyeleri seçim kurullarınca yalnızca seçmenler arasından seçilecekti.
- Partilerin ve bağımsız adayların temsilcileri, seçim komisyonlarında seçim işlemlerini izleyebilecekti.
- Oyların kapalı oy verme yerinde verilmesi zorunlu tutuldu, böylece gizli oy ilkesi güvence altına alındı.

- Seçime katılan siyasi partilerin birer temsilcisi, oyların sandığa atılması ve sandığın açılıp oyların sayılması sırasında seçim kurul ve komisyonlarında hazır bulunmaya yetkiliydi.

Demokrat Parti bu yenilikleri yeterli bulmadı. Çünkü Kanun, DP'nin isteklerinden bir kısmını karşılasa da ısrarla istediği yargı güvencesini içermiyordu, üstelik eski kanundaki diğer sakıncalı sayılan hükümler de değişmemişti.

16 Şubat 1950'de Milletvekilleri Seçim Kanunu tamamen yenilendi. Yenilenen bu Kanun, demokratik koşullarda ve yargı denetiminde serbest seçim yapılmasına olanak sağlayan ilk milletvekili seçim kanunu oldu. Birinci maddesinde milletvekili seçiminin gizli oyla yapılacağı, oyların sayılmasının ve ayrılmasının açık olacağı belirtilen Kanun'la yargı denetimi başta olmak üzere önemli yenilikler getirildi.

TBMM, 24 Mart 1950 günlü oturumunda milletvekilleri seçimlerinin yenilenmesine karar verdi. 14 Mayıs 1950 seçimleri büyük bir olgunluk ve sükûnet içinde geçti. **Beyaz İhtilal** olarak adlandırılan bu seçimle seçmenler, 27 yıllık tek parti iktidarına son vererek DP'yi iktidara taşıdı (Görsel 3.39).

İkinci baskı

Demokrat Partinin, yurdun bir çok illerinde seçimi kazandığı anlaşıldı

Demokrat Partinin Mecliste 350 ye yakın bir ekseriyet temin edeceği Ankaradan bildiriliyor, bazı Bakanlar seçimi kaybettiler

İştirak nisbeti yüzde sekseni geçiyor

İstanbulda mühim hiç bir hâdise olmadı, halk oylarını büyük bir hassasiyetle kullandı

Seçim tam bir sükûn içinde geçti, iştirak nisbeti bütün tahminleri aştı

Kat'i neticeler bugün belli olacak, aldığımız haberlere göre geceyarısından sonra muhtelif illerden Demokratlar ileridedir

İştirak nisbeti yüzde sekseni geçiyor

İstanbulda mühim hiç bir hâdise olmadı, halk oylarını büyük bir hassasiyetle kullandı

Seçimler dün büyük bir sükûn ve intizam içinde yapıldı

Halkın büyük nisbette iştirakiyle Demokratlar her yerde kazanıyor

Görsel 3.39: Gazete manşetleri

5. ETKİNLİK

Seçim ve Demokrasi

Celal Bayar'ın Konuşmasından

1946 seçimleri ile bugünkü durum arasında memnuniyetbahş farklar müşahede etmekteyiz. İdare amirlerinin mantalitesi bakımından büyük terakkiler kaydedilmiş olduğunu görüyoruz. Bu ana kadar seçimlerin sükûn içinde cereyan etmediğine dair hiçbir haber almış değiliz. Bazı şikâyetler olmuşsa da bunlar ehemmiyetli şeyler değildir. Demek oluyor ki adli kontrol altına bırakılan işler fevkalade mükemmel cereyan etmiştir.

İsmet İnönü'nün Konuşmasından

Bu şartlar içinde memleketin anlayışında tekâmülü bir damla kan dökülmeksizin temin edebilmemiz ve 1950 seçimlerinde ifade edilen millet iradesine göre huzur ve sükûn içinde iktidar değişmesini idrak etmemiz milletimiz için büyük bir ilerleme işareti ve Partimiz için idealizmin, iyi niyetin ve engin vatan aşkının yeni bir delili olmuştur.

Gazetelerin 15 Mayıs günü haber başlıkları

"Türk milleti büyük seçim imtihanını şerefle geçirdi."
"Türkiye ilk defa baskısız ve hilesiz bir seçim gördü."
"Dünkü seçimlerin ilk neticeleri alındı. Demokrat Parti zafer yolunda."
"Seçimler bütün yurtta sükûnetle sona erdi."
"Seçim tam bir sükûn içinde geçti, iştirak nispeti bütün tahminleri aştı."
"Yurtta dün baskısız bir seçim yapıldı."

Erol Tuncer, 1950 Seçimleri, TESAV Yayınları, s.78-121

Yukarıdaki konuşma metinlerinden ve gazete başlıklarından yola çıkarak seçim sonuçlarının ülkedeki yansımalarını değerlendiriniz.

3.5.3. Demokrat Parti Döneminde Ekonomik ve Sosyokültürel Gelişmeler

1950 seçimlerinden başarı ile çıkan DP, liberal görüşlere sahip bir parti olarak çalışmalarını sürdürmüştür. DP iktidarının ilk yıllarında Türkiye'de iç ve dış politikada önemli gelişmeler yaşanırken aynı zamanda ülkenin çehresi de değişmiş, kara yollarına verilen önem sayesinde köylünün pazara ve kente ulaşması kolaylaşmıştır. Traktör sayısındaki büyük artış, tarımsal krediler, hepsinden önemlisi köylünün ürününü satacağı pazarlara ulaşması gibi tarım politikaları köylünün yaşam standartlarını artırmıştır. 1950'de 14 milyon 542 bin hektar olan ekim alanları, 1960 yılında 25 milyon hektara yaklaşmıştır. Tarımda modernizasyonla birlikte akarsular sulama ve enerji üretecek birer kaynak hâline getirilmiştir. Sanayi alanında Makina Kimya Enstitüsü Kurumu, Denizcilik Bankası, Et ve Balık Kurumu, Türkiye Çimento Sanayi Anonim Şirketi, Azot Sanayi Türkiye Anonim Şirketi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, T.C. Turizm Bankası, Yem Sanayi Anonim Şirketi, Ereğli Demir Çelik Fabrikaları, Devlet Malzeme Ofisi gibi önemli kuruluşlar kurulmuştur. Öte yandan limanlar, barajlar, köprüler ve köy içme suları vatandaşların hizmetine sunulmuştur.1960 yılına gelindiğinde sanayide %78 olarak gerçekleşen artışın, sanayinin millî gelirdeki payını %16'dan %22'ye yükselttiği görülmüştür. Sanayideki bu gelişmeler, bir yandan millî bir sanayi burjuvazisinin temellerini atarken diğer yandan kırsal kesimden kente göçün başlaması gibi önemli bir toplumsal sorunun da doğmasında etkili olmuştur.

On yıllık DP döneminde din dersleri zorunlu hâle getirilerek İmam-Hatip okulları açılmış ve Köy Enstitüleri, İlk Öğretmen okulları ile birleştirilerek kapatılmıştır. Ezanın Arapça olarak okunmasını yasaklayan madde mecliste görüşülmüş ve CHP'li milletvekillerinin de büyük bir çoğunluğunun katkılarıyla yasak kaldırılmıştır.

DP döneminde büyük çapta endüstri yapıları üretilmiş ve şehircilik çalışmaları yapılmıştır. Büyük kentlerin merkezlerine yakın yerlerdeki gecekondu yerleşmeleri ilk kez bu dönemde görülmüştür. Köyden kente göçün bir ürünü olan ve 1970'li yıllarda doğan "arabesk" müzik için sosyal altyapı 1950'lerden itibaren oluşmaya başlamıştır. Klasik Türk müziğinin en büyük bestecisi olarak kabul edilen Sadettin Kaynak son dönemini yaşarken Münir Nurettin Selçuk'un yıldızı bu yıllarda parlamıştır.

1950-1960 yılları arasında resim sanatında Nuri İyem, Neşet Günal gibi sanatçıların yanı sıra Orhan Peker, Nedim Günsür, Adnan Çoker gibi kişisel üsluplarını başarıyla ortaya koyan sanatçılar eserlerini vermiştir. Türk sineması ayrı bir sanat olarak gelişme imkânı bulurken bu dönemin öncüsü Ömer Lütfi Akad olmuştur. 1952 yılında "Kanun Namına" isimli polisiye film ile sinema alanında önemli adımlar atılmaya başlanmış ve çekilen filmlerde Anadolu yaşamı başarıyla canlandırılmıştır. İlk renkli Türk filmi olan Halıcı Kız'ın çekimleri, Muhsin Ertuğrul tarafından bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Devlet Tiyatroları, 1954-1958 yılları arası Muhsin Ertuğrul yönetimiyle daha sonra da Cüneyt Gökçer ile başarıdan başarıya koşmuştur.

"Üç Kemal" olarak adlandırılan Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'in 1954 yılından itibaren yayımladıkları köyü konu alan romanları köy edebiyatının ilk örnekleri olmuştur. Bu akımın diğer yazarları arasında Reşat Deniz, Sami Kocagöz, Necati Cumalı ve Fakir Baykurt sayılabilir. Buna karşın bireyi öne alan ve varoluşçulukla bilinç akımı tekniğinden etkilenen Onat Kutlar, Erdal Öz, Bilge Karasu bu dönemde özgün eserler vermişlerdir.

Nurettin Topçu, Hilmi Ziya Ülken, Cahit Okurer, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Osman Turan, Mehmet Kaplan ve Remzi Oğuz Arık dönemin düşünce dünyasında ilk akla gelen isimlerdir. Yeni İslamcılık olarak adlandırılabilecek görüşün Necip Fazıl Kısakürek'ten Sezai Karakoç, Nuri Pakdil ve Rasim Özdenören çizgisine doğru gelişimi de bu yıllardan itibaren başlamıştır.

1950'li yıllar güreş ve futbola ilgi duyulan yıllar olmuştur. 1952 Helsinki Olimpiyatları'nda serbest güreşte 52 kiloda Hasan Gemici ile 62 kiloda Bayram Şit altın madalya kazanmıştır. 1956 Melbourne Olimpiyatları'nda da Mustafa Dağıstanlı, Hamit Kaplan ve Mithat Bayrak altın madalya kazanmıştır. Futbolla ilgili olarak 1952 yılında İstanbul Profesyonel Ligi kurulmuştur. Türk Millî Takımı ilk olarak 1954 Dünya Kupası'na katılmış, 1956 yılında da Macaristan'ı 3-1 yenerek adından söz ettirmiştir.

3.5.4. Gümüş Motor

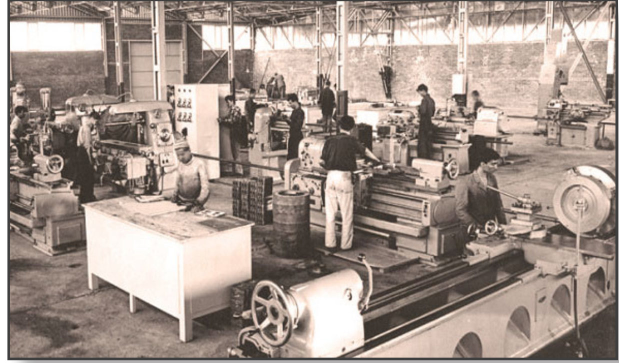
İTÜ'den mezun olduktan sonra akademik çalışmalarına Almanya'da devam eden Necmettin Erbakan, Almanların II. Dünya Savaşı sonrasında sanayileşmelerine tanıklık etti. Leopard tanklarında araştırma başmühendisi olarak çalıştı. Almanya'daki çalışmaları esnasında, Türkiye Zirai Donatım Kurumunun sipariş verdiği motorları gördü. Türkiye'de kullanılan en küçük sulama motorlarının dahi ithal edilmesinden duyduğu üzüntü, kendisinde Türkiye'nin kendi motorunu yapması gerektiği düşüncesini doğurdu.

Görsel 3.40: Necmettin Erbakan, Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a fabrika hakkında bilgi verirken

1956'da genç mühendis Necmettin Erbakan'ın girişimiyle Türkiye'nin ilk yerli motorunu üretmek için temeli atılan Gümüş Motor, 20 Mart 1960'ta dönemin Maliye Bakanı Hasan Polatkan tarafından bir motor pistonu içerisinde kendisine sunulan makasla açıldı. Şirketin Umum Müdürü Necmettin Erbakan, Hasan Polatkan'a 30 bin m^2lik bir alana kurulu olan fabrikayı gezdirdi (Görsel 3.40) ve açıklamalarda bulundu. 12 bin m^2lik kapalı saha içerisinde yer alan dökümhane, çelik işleri atölyesi, piston dökümhanesi, modelhane ve tecrübe stantlarından oluşan bölümler ziyaret edildi.

Türkiye'de 1960 Mart'ında 9 ve 15 PS'lik dizel motorların seri hâlde imal edildiği, 30 PS'lik iki silindirli motorların da imalatına başlandığı yerli bir motor fabrikası vardı. Ülkenin geçimini büyük oranda tarımla sağladığı, barajlara bağlı sulamanın henüz başlamadığı ve ihtiyacın derin kuyu pompaları ile karşılanmaya çalışıldığı bu dönemde Gümüş Motor, Türk çiftçisinin yanında oldu. Derin kuyu pompaları üreterek büyük bir ihtiyacı giderdi ve Devlet Su İşlerinin verdiği siparişleri karşıladı.

Görsel 3.41: Gümüş Motor Fabrikası

Gümüş Motor'un (Görsel 3.41) diğer bir özelliği de kuruluşunda öz kaynaklardan yararlanılmış olmasıydı. Türkiye'nin 1956-1960 yılları arasında içerisinde bulunduğu ekonomik bunalıma ve TL'nin dolar karşısında yaklaşık üç kat değer kaybetmesine rağmen bu konuda taviz verilmemişti. Gümüş Motor'un ülkede ortaya çıkardığı sanayileşme düşüncesi Türkiye'nin bir ziraat memleketi olarak kalmasını isteyen kesimleri rahatsız etti. Gelirlerini ithalat yoluyla karşılayan çevreler mevcut durumlarını korumak istemişler, millî bir sanayinin kurulmasına özellikle de otomotiv endüstrisine karşı çıkmışlardı. Çünkü yerli bir sanayinin hayat bulması, ithalat kotalarının buna göre planlanması onların yüksek kârlardan mahrum olmalarına neden olacaktı.

Motor sanayisi, diğer yerli sanayi kolları gibi devlet tarafından korunamadığı için gelişemedi ve Gümüş Motor ithalat yapan büyük firmalarla karşı karşıya geldi. 1961'de Yeni İstanbul gazetesinde on beş gün boyunca devam eden mülakatlar serisinde "Türkiye'de bir otomobil sanayisi kurulabilir mi?" sorusunun cevabı arandı. Bir tarafta piyasada müşterilerin taleplerini alıp kotalara göre yurt dışından ithalat yaparak büyük kârlar elde eden ithalatçılar diğer tarafta sayıları az da olsa zora talip olmuş, üretimi ve ülkenin kalkınmasını gaye edinmiş insanlar vardı. İthalatçılar ülkenin ziraat memleketi olarak kalmasından ve ithalatın devam etmesinden yanaydılar. Çünkü onlar için kolayca para kazandıkları bu düzenin sürmesi için Gümüş Motor sonlandırılmalıydı. Gümüş Motor'un batırılması için ithal motorlar birkaç yıl büyük zararlar göze alınarak piyasaya yok pahasına sürüldü. 1964'te belli çevreler tarafından fabrikanın zor durumda olduğu havası oluşturulunca hisselerin satılması gündeme geldi. Gümüş Motor'un hissedarlarından olan Şeker Şirketi, tüccarlardan hisseleri %75 değeriyle topladı. Şeker Şirketi hisselerin çoğuna sahip olunca Necmettin Erbakan, fabrika genel müdürlüğünden uzaklaştırıldı. Gümüş Motor artık Pancar Ekici Kooperatiflerinin söz sahibi olduğu bir firma oldu ve adı "Pancar Motor" olarak değiştirildi.

Türkiye’nin sanayileşme tarihi içerisinde ilk motor fabrikası olan Gümüş Motor’un 1956’dan 1964’e kadar süren serüveninin ülkemize sosyal, siyasi ve iktisadi etkileri olmuştur. Bu süreçte yaşadıklarından etkilenen Necmettin Erbakan siyasete yönelmiştir. Gümüş Motor, sanayileşmemizde olduğu kadar siyasi hayatımızda yeni siyasi düşüncelerin ve partilerin ortaya çıkmasında ve dünyada Müslüman liderlerle D-8’in kurulmasında da etkili olmuştur.

3.5.5. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da yayılan demokratikleşme ortamından etkilenen Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri, farklı görüşlerin mecliste temsilini sağlayan çok partili hayata olanak veren yenilikleri yaptı. 1946’da tek parti dönemi sona erdi ve demokrasinin bir gereği olarak çok partili siyasi hayata geçildi. 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti, 1954 ve 1957 seçimlerini de kazandı. DP iktidarı 1955 yılına kadar sanayi, ekonomi ve tarımda gerçekleştirdiği atılımlarla halkın desteğini kazandı fakat bu tarihten sonra ekonomik sıkıntılar arttı, muhaliflerin sert eleştiri ve saldırıları başladı. Demokrat Partinin birçok alanda yaptığı çalışmalar Demokrat Parti Meclis Grubunu sarsan siyasi çatışmalarla kesintilere uğradı. DP’de iç rekabet ve muhalefet partileriyle arkası kesilmeyen yıpratıcı mücadeleler yaşandı.

Demokrat Partinin on yıllık iktidarı döneminde iktidar-muhalefet ilişkilerinde gerginlik ve tahammülsüzlüklere dair bazı örnekler:

- Halkın dinî duygularını sömürdüğü ileri sürülerek Millet Partisi, 18 Ocak 1954’te kapatıldı.
- CHP, Demokrat Partiyi irticayı desteklediği; DP de Cumhuriyet Halk Partisini halkın dinî hislerine saygı göstermediği gerekçesiyle eleştirdi.
- 14 Temmuz 1958’de Irak’ta gerçekleşen askerî müdahale, DP’yi muhalefete yönelik daha katı önlemler almaya yöneltti.
- CHP’lilerin kurmakta olduğu cepheye karşı DP tarafından Vatan Cephesi kuruldu.
- İsmet İnönü’nün Nisan 1959’da Ege illerini kapsayan bir propaganda gezisine, Büyük Taarruz’da Yunan Başkomutanı Trikupis’i esir aldığı Uşak’taki evi ziyaret ederek başlaması tepkilere yol açtı. İnönü, Uşak’tan İzmir’e giderken saldırıya uğradı. 1957-60 döneminde yaşanan bu ve benzeri olaylar iktidar ile muhalefet arasındaki gerginliği artırdı.
- İktidar ile muhalefet arasında yaşanan gerginlik, birçok kuruluşun yanı sıra üniversitelere de sıçradı ve öğrenci olaylarının başlamasına yol açtı. Öğrenci olaylarının artması ve kontrolden çıkması üzerine hükûmet, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan etti.

Asker ile DP arasında gerilimin oluşmasında, DP’nin 1950’de orduda gerçekleştirdiği ihraçlar etkili oldu. 1954’ten sonra yaşanan gelişmelerle gerginlik daha da arttı. Bu tarihten itibaren ordu içerisinde darbeci oluşumlar meydana gelmeye başladı. Bu oluşumların sayısında 1957 yılı sonrasında artışlar yaşandı. Adnan Menderes ise ordunun siyasilere bağlılığına çok güveniyor ve darbe ihtimalini pek gerçekçi görmüyordu. Yaşanan bütün bu gelişmelerin sonunda ülkede siyasal ve sosyal bir kriz yaşandı. İstanbul ve Ankara’da meydana gelen olaylar ülkede kardeş kavgasının çıkmakta olduğu izlenimini verdi. Ordu içerisinden bir grup subay, 27 Mayıs 1960’ta hem komuta kademesine hem de siyasal iktidara başkaldırdı. 27 Mayıs 1960 sabahı yapılan darbeyle Türkiye, henüz yeni başladığı demokrasi sürecine ara vermek zorunda kaldı. **Millî Birlik Komitesi** (MBK), 27 Mayıs 1960’ta yönetime el koyarak DP’yi tasfiye ettirdi. 27 Mayıs Askerî Darbesi, Türkiye’de gücün elinden uçup gitmekte olduğunu gören ayrıcalıklı zümrenin kendi iktidarlarını korumak için her şeyi meşru gördüğünü ve amacına ulaşmak için her şeyi yapabileceğini ortaya koymuştur. Bundan sonraki süreçte DP üyeleri Yassıada’daki askerî mahkemelerde yargılandı (Görsel 3.42). Özellikle demokratik usullerle iktidara gelen Başbakan Ad-

Görsel 3.42: Adnan Menderes Yassıada’da tutuklu

nan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam edilmesi Türk demokrasi tarihinde kara bir leke olarak değerlendirilir (Görsel 3.43).

Görsel 3.43: Adnan Menderes idama götürülürken

Halkın oylarıyla iktidara gelmiş bir hükûmetin silah zoruyla düşürüldüğü bir darbe olan 1960 Darbesi Cumhuriyet Dönemi'nin ilk askerî darbesiydi. Bu darbe Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi ve kurumsallaşması sürecini kesintiye uğrattı. 27 Mayıs, sadece DP iktidarını yıkıp yeni bir anayasayı yürürlüğe koymadı, bunun yanında Türk Silahlı Kuvvetlerini siyasete ve sivil idareye müdahale eden bir yapıya dönüştürdü.

Darbe sonrası oluşturulan Kurucu Meclis; MBK üyeleri, kapatılan DP dışındaki siyasi partiler, meslek teşekkülleri vb. kuruluşlardan seçilen temsilcilerden oluştu. Kurucu Meclisin hazırladığı anayasa 9 Temmuz 1961'de yapılan referandumda %61,7 oyla kabul edildi. Kabul edilen anayasayla hâkimler ve özellikle Anayasa Mahkemesi, hükûmetin kanunlarına karşı durabilme ve hatta onları iptal edebilme hakkına sahip oldu. Üniversiteler özerk yapılar hâlini aldı, rektör istemedikçe isyan çıksa bile polisin üniversiteye girmesi engellendi. Dernek kurma, silahsız ve saldırısız toplanma, gösteri yürüyüşü yapma, sendika kurma ve bunlara serbestçe üye olma, toplu sözleşme ve grev yapma hakkı 1961 Anayasası'nda yer aldı. 1961 Anayasası'yla senato ve anayasa mahkemesi gibi pek çok yeni kurum oluştu.

Anayasa'nın 40. maddesinde "… Devlet, özel teşebbüslerin millî iktisadın gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır." ve 41. maddesinde "… İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir." ifadeleri yer aldı. Bu ifadelerle iktisadi ve ekonomik planlar, toplumsal konuları da kapsayan bir nitelik kazandı. Devlet Planlama Teşkilatı da bu gayeler etrafında düzenlendi ve yeni ekonomik düzen Planlı Karma Ekonomi modeli olarak belirlendi. Bu ekonomik sistemde plan ve piyasa ekonomisi kuralları birlikte değerlendirildiğinden uygulanan bu yeni modele **karma ekonomi** adı verildi.

1961'de yapılan seçimlerde CHP 173, AP (Adalet Partisi) 158, CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) 54, YTP (Yeni Türkiye Partisi) 65 milletvekili çıkarttı. Böylece koalisyonlar dönemi başlamış oldu. Meclis, Cemal Gürsel'i cumhurbaşkanı olarak seçti. 1965 yılındaki seçimleri AP kazandı. Bu süreç 1971 Askerî Muhtırası ile sona erdi.

6. ETKİNLİK

Darbeler Yaşanmasın

"Kendi ayrıcalıklarının sınırları içinde kalarak hataya düşmeden ve aşırılığa kaçmadan iktidarını yürütebilen ılımlı bir hükûmetin yönettiği, yönetmenin ağır sorumluluğunu yüklenmiş olan idarecilere yardımcı, yapıcı ve iyi niyetli bir muhalefetin tavsiyeleriyle yardım ettiği ve tenkitleriyle de aydınlattığı, seçkin aydınların taşıdıkları yüksek ahlak ile halk kitlesine kılavuzluk ettiği ve her şeyden haberdar, dürüst bir basının maddi çıkarlar karşısında özgürlüğünü koruduğu ülkeye ne mutlu!"

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Hukukçu, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, s. 165

Darbelerin yaşanmaması için sorumlu kişilerin hangi özellikleri geliştirilmelidir? Metinden de yararlanarak tartışınız.

27 Mayıs ve ABD

Nur Batur'un yayımladığı "İngiliz Gizli Belgelerinde Menderes-ABD Kavgası ve 27 Mayıs'a Doğru" yazı dizisinde bahsetmiş olduğu gizli rapor bu noktada önemlidir. İngiltere Ankara Büyükelçiliği müsteşarının İngiltere'ye verdiği gizli rapora göre ABD, Menderes ve Zorlu'dan yatırımları durduracak kararlar almalarını ve sanayileşmeden vazgeçmelerini istemiş, Menderes ve Zorlu'nun tutumlarından hoşnut olmadıklarını belirtmiştir. Yine aynı yazı dizisinde Zorlu döneminde Dışişleri Bakanlığı Ticaret İşleri Genel Müdürü olan dönemin Millî Savunma Bakanı Hasan Esat Işık'ın "Menderes ve Fatin Bey'i deviren Amerikalılardır. Böyle bir hareketin yapılmasını, Menderes ve Zorlu'nun iş başından uzaklaştırılmasını Amerikalılar herkesten çok istiyordu." demesi önemlidir. Anlaşılan odur ki ABD özerk ve başına buyruk bir Türkiye arzulamamış, çevreleme siyasetine tam teslimiyet beklemiştir. Yine DP iktidarı döneminde Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri İktisadi İşler Yardımcısı Melih Esenbel de özetle "ABD'nin, Menderes'ten yıllık büyüme hızını %8-9'dan %4'e indirmesini ve devalüasyon yapmasını istediğini; Menderes'in de buna direnerek devalüasyon yapmayıp inşaatına başlanmış olan yatırımların bitirilmesini sağladığını" ifade etmiştir. ABD'nin, DP iktidarını kontrol altına almak için 1954'ten 1958'e kadar döviz ve yardım musluğunu kapaması DP iktidarının zor günler geçirmesine neden olmuştur.

Darbe ile Menderes iktidarının sona erdirilip beş yıl süre ile Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin tamamen soğumaya terk edilmesi ve darbenin hemen ardından iktidara el koyan askerî idarenin ilk iş olarak NATO ve CENTO'ya olan bağlılıklarını beyan etmesi dikkate değerdir.

TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, sayfa256-257, Ankara, 2012,

7. ETKİNLİK

27 Mayıs'tan 15 Temmuz'a

27 Mayıs 1960 Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ordu içi ve ordu dışındaki darbecilerin dâhil olduğu cuntalaşma hareketi özelliği yansıtır. Yaşanan iki olay da emir-komuta zinciri dışında gerçekleştirilmiştir. İki olayda da Atatürk'ün kurduğu rejimin tehdit altında olduğu, ülkeyi bu tehditten kurtarmak amacıyla demokrasiye müdahale edildiği, uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş yükümlülüklere bağlı kalınacağı, yeni bir anayasa hazırlık sürecinin başlatılacağı ve bu amaçla ülkede sıkıyönetim ilan edildiği yönünde açıklamalar yapılmıştır.

27 Mayıs'a giden süreçte Türkiye'de mevcut düzeni koruyan ve merkezde kalmak isteyenlerle değişim isteyenler arasında yeni bir kutuplaşma ortaya çıkmıştır. 27 Mayıs'ın perde arkasında bu "merkez" ile "çevre" dinamiklerinin çatışması vardır. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde ise FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü) terör örgütünün iktidarı devirme amacı vardır. 1960 Askerî Darbesi'ni yapanlar kimliklerini açıkça ortaya koyan ordu mensuplarıyken 15 Temmuz gecesi kalkışmaya yeltenenler başından itibaren kimliklerini halktan saklamışlardır. Halka, "Yurtta Sulh Konseyi" adı dışında hiçbir isim açıklamamışlardır.

1960 Askerî Darbesi'nde uygulanan baskı ve şiddet, açık bir toplumsal direnişle karşılaşmadığı için sözde hukuk içerisinde gerçekleştirilmiştir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde ise ülke demokrasisini temsil eden kurumsal yapılara ve darbeye direnen halka karşı orantısız bir güç kullanılmıştır. Türk toplumu, geçmişte yaşadığı acı tecrübelerden yola çıkarak 15 Temmuz gecesi tüm kesimlerin katılımıyla mücadele ederek kalkışmaya engel olmuştur. Bu darbe girişimi halkın tepkisinin yanında, siyasi iktidarı elinde bulunduran hükûmet ve Cumhurbaşkanı'nın da önceki darbelere oranla büyük bir direnişi ile karşılaşmıştır.

Prof. Dr. Haluk Alkan, Siyaset Bilimcisi, 15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar, Bilig 2016, sayı 79

Yukarıdaki metinden yola çıkarak 27 Mayıs Darbesi ile 15 Temmuz Darbe Girişimi arasındaki benzerlik ve farklılıkları tartışınız.

3.5.6. Türkiye'nin İlk Otomobili Devrim

DEVRİM NASIL YAPILIYOR?

SENATO VE MECLİS REİSLERİ SEÇİLEMEDİ

Bir ara sesler yükseldi Meclis karıştı ve kavga çıkmasına ramak kaldı

Prof. A.F. Başgil açıklama yaptı

Yerli otomobil yarın herkese gösterilecek

Bakanlar dün cumhurreisine

Türk tipi otomobiller 30 bin liradan satılacak

İki "Devrim" otomobili 450 bin liraya mal oldu. Hükûmet, seri imalât için emir verdi

Görsel 3.44: Gazete manşetleri

II. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin Avrupa ile Türkiye'ye yardımda bulunduğu Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın ön koşullarından biri Türkiye'de kara yollarına dayalı bir ulaştırma sistemine geçilmesiydi. Bu durum Türkiye'de Amerikan menşeli otomobil ve otobüs sayısını artırdı. Ancak zamanla bu araçların yedek parça masrafları döviz stoklarında ciddi bir kayba yol açtı. Yüzde yüz yerli bir otomobil düşüncesi böyle bir dönemde ortaya çıktı. Demokrat Parti Hükûmetinin 27 Mayıs Askerî Darbesi ile sona ermesinin ardından cumhurbaşkanlığı makamına gelen Cemal Gürsel'in direktifleriyle ordunun binek araç ihtiyacını karşılayacak bir otomobil tipinin geliştirilmesi görevi Eskişehir Devlet Demir Yolları Fabrikalarına verildi. Bu iş için 1 milyon 400 bin TL ödenek ayrıldı ve **Devrim** adı verilen 4 otomobilin 29 Ekim törenlerine yetiştirilmesi istendi. Mühendislerin ve işçilerin otomobilleri yetiştirmek için 129 günü vardı (Görsel 3.44).

16 Haziran 1961 günü yapılan toplantıda, Eskişehir Demir Yolu Fabrikalarında kullanılmayan bir dökümhane çalışma yeri olarak belirlendi. Farklı tipten otomobil yapılarının incelenerek üretilecek otomobilin özelliklerinin belirlenmesine karar verildi. Vakit kaybetmeden çalışmalara başlandı. Kapının üzerine devasa rakamlarla kalan gün sayısını gösteren bir levha asıldı. Üzerindeki gün sayısının her gün bir azaltıldığı bu levha projenin sonuna kadar orada kaldı.

Projede görev alan mühendisler proje boyunca hafta sonları da dâhil her gün en az on ikişer saat çalıştılar, gerektiğinde bazı geceler sökülmüş bir otomobil sedirinin üzerinde birkaç saat uyku ile işbaşında kalmaktan kaçınmadılar. Zamana karşı da bir mücadele gerektiren bu görevin yerine getirilmesinde, yirmi mühendisin bütün enerjilerini yansıtarak çalışmasının yanında, Yüksek Mühendis Emin Bozoğlu'nun yönetim grubunun başı olarak bürokratik engelleri aşması da etkili oldu.

Nihayet ekim ortalarında Devrim otomobillerinden ilki tecrübeye hazır hâle geldi. Bir yandan bu ilk otomobilin yol tecrübeleri sürdürülürken bir yandan da cumhurbaşkanına sunulmak üzere ikinci otomobilin yetiştirilmesine çalışılıyordu. Siyah renkteki bu 2 numaralı Devrim'in son kat boyası ancak 28 Ekim akşamı vurulabildi. Pasta cilası Ankara'ya sevk edilirken gece trende yapıldı. Buharlı lokomotiflerle çekilen trenin bacasından sıçraması muhtemel kıvılcımlara karşı güvenlik önlemi olarak otomobilin benzin depoları boşaltıldı.

Görsel 3.45: Devrim otomobili

Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, beyaz olarak üretilen birinciye değil, benzin konulma fırsatı bulunamamış siyah renkli ikinci Devrim otomobiline bindi. Araba çalıştırıldı. Yaklaşık 100 metre giden otomobil durdu. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in "Ne oluyor?" sorusuna direksiyondaki Yüksek Mühendis Rifat Serdaroğlu "Cumhurbaşkanım, benzin bitti." cevabını verdi. Cumhurbaşkanından özür dilenerek 1 numaralı Devrim'e (Görsel 3.46) geçmesi rica edildi. Bunun üzerine Cemal Gürsel Anıtkabir'e bu otomobille gitti. İnerken ünlü "Batı kafasıyla otomobil yaptınız ama Doğu kafasıyla benzin ikmalini unuttunuz." sözlerini söyledi. Gerçekte Devrim bir başarı ve mucize hikâyesiydi ama dönemin politik ve rant atmosferinin acımasız mücadelesi içinde kayboldu hatta ters propaganda aracı olarak kullanıldı. Ertesi gün yayımlanan tüm gazeteler söz birliği etmişçesine "Devrim yolda kaldı.", "Devrim'in benzini bitti.", "Devrim yürümedi.", "Devrim ancak 200 metre yürüdü." başlıklarıyla çıktı. Oysa 2 numaralı Devrim, aynı gün Hipodrom'daki geçit törenine katılmıştı. Devrim'in bu seyrinden de Cemal Gürsel'in Anıtkabir'e bir başka Devrim otomobili ile gitmesinden de söz eden olmadı. Haber, yorum ve fıkralarda yalnızca harcanan onca paranın boşa gittiği ifade ediliyordu. Böylece Devrim arabası defteri kapanmış oldu. Onu üretenler (Görsel 3.47) bu olup bitenler karşısında şaşkın ve bir o kadar da kırgındılar.

Görsel 3.46: Beyaz olarak üretilen Devrim arabası

Devrim Arabasını Üreten Ekip

Görsel 3.47: Devrim arabasını üreten ekip

Teknik Ekip

Yönetim Grubu
Y. Müh. Emin Bozoğlu
Y. Müh. Orhan Alp
Y. Müh. Hakkı Tomsu
Y. Müh. Nurettin Erguvanlı
Y. Müh. Mustafa Ersoy
Y. Müh. Celal Taner
Y. Müh. Mehmet Nöker
Y. Müh. Hüsnü Kayaoğlu
Y. Müh. Necati Peköz

Elektrik Donanımı
Y. Müh. Hasan Dinçer
Latif Dinçer

Motor Şanzıman Grubu
Y. Müh. Tayfun Gültekin
Y. Müh. Gültekin Sabuncuoğlu
Y. Müh. Salih Kayasağın
Y. Müh. Kemal Serdaroğlu
Y. Müh. Şecaattin Sevgen
Y. Müh. Kemalettin Vardar
Y. Müh. Şahin Karadağ

Tasarım Grubu
Y. Müh. Nurettin Erguvan
Y. Müh. Ercan Türer
Y. Mimar Kemal Elagöz

Satın Alma ve Maliyet Hesapları
Y. Müh. Yavuz Yücel

Karoseri Grubu
Y. Müh. Celal Taner
Y. Müh. Faruk Akyol
Y. Müh. Samim Özgür
Y. Müh. Salih Kaya Sağın
Y. Müh. Hamdi Tahıllıoğlu
Y. Müh. Ferdi Mertcan Keskin

Süspansiyon ve Fren Grubu
Mak. Müh. Hamit İşeri
Y. Müh. İsmet Özkan
Y. Müh. Mustafa Seyrek

Döküm İşleri
Metalurjist İsmail Sıdal

Devrim Arabasını Anlatıyorlar...

Rifat Serdaroğlu

"Basın olayı bu kadar olumsuz işlemeseydi çok daha farklı sonuçlar alınabilirdi. O günlerde gazetelerde bir de fotoğraf yayımlanmıştı. İngiltere Kraliçesi'nin limuzini yolda kalmış. Lordlar arkadan itiyorlar. Ortalık da birbirine girmiyor. Bu olay normal bir şeydir yani limuzin kalitesinde bir araba da yolda kalabilirdi, denenmemiş bir Devrim de. Üstelik benzin bittiği için değil, bir başka arızadan da yolda kalabilirdi. Sorun bu değil ki..."

Mustafa Seyrek

"Bu bir meydan okumaydı. Toplu iğnenin bile ithal edildiği bir ülkede bir meydan okumaydı. Devrim projesi başarıya ulaşmış ve kendini kanıtlamıştır. Engellenmesiyle ilgili ayrıntılara girmek istemiyorum. Ama şunu vurgulamak istiyorum. Biz, bu ülkenin yetişmiş elemanlarının, bu ülkenin servetler harcayarak yetiştirdiği mühendislerinin en zorlu teknik sorunların üstesinden gelebileceğini kanıtladık. Bunun onuru bize yeter."

Otomotiv endüstrisi, başta otomobil grubu olmak üzere ana sanayi ve tedarik sanayisiyle beraber modern ekonomilerin başat sektörlerindendir. Otomotiv sektörünün gelişmesi imalat, pazarlama, servis, akaryakıt, finans ve sigorta sektörleri ile ekonominin bütünü üzerinde önemli katkı yapmaktadır. Teknoloji kapasitesinin geliştirilmesine önemli katkı sağlayacak yerli otomotiv sektörünün geliştirilmesi, daha yüksek teknolojili sektörlere geçişte önemli bir katkı sağlamaktadır. Dünyada ve Türkiye'de araç sahipliğinin giderek artması ve bu sektörün önemli bir dış ticaret hacmi yaratması, otomotiv sanayisini ulusal ekonomi yönetiminde stratejik bir konuma getirmiştir. Ulusal düzeyde otomotiv ve otomobil ihtiyacını kendi kendine karşılayamayan ülkelerin dışa bağımlı hâle gelmesi ve bu kalemde dış ticaret açığı vermesi kaçınılmazdır. Bu nedenle otomotiv endüstrisinde yerli üretim önemli bir ulusal hedeftir. 2013'te Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı öncülüğünde yerli teknolojili tam üretim otomobil yapımı çalışmaları başlatılmıştır. 2015 yılında tanıtımları yapılan yerli teknolojili otomobilin, 2020'lerin başlarında yollarda olması planlanmaktadır (Görsel 3.48).

Görsel 3.48: Seri üretimine geçilmesi planlanan yerli otomobilin prototipleri

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Sol sütunda verilen açıklamaların önündeki boş kutucuklara, sağ sütunda verilen o açıklamanın ilişkili olduğu ifadeye ait harfi yazınız.

	?	
1		SSCB'nin Dünya yörüngesine yerleştirdiği ilk yapay uydu
2		Komünizme karşı Türkiye ve Yunanistan'a yardımı içeren plan
3		II. Dünya Savaşı sonrası dört ayrı işgal bölgesine ayrılan ve 1948'de krize neden olan şehir
4		Türkiye'nin NATO'ya girmek için asker gönderdiği savaş
5		Rock and roll müziğinin en ünlü ismi
6		Soğuk Savaş Dönemi'nde Türk ordusunun binek araç ihtiyacını karşılamak üzere Türk mühendisler tarafından üretilen otomobil
7		Türkiye'nin öz kaynaklarından yararlanarak sanayi üretimi yapan fabrika
8		Amerika'nın komünizmle mücadelede Avrupa'ya yardımı içeren planı
9		Hindistan millî mücadelesinin lideri
10		Pakistan'ın kurulmasını sağlayan lider

A	Kore Savaşı
B	Truman Doktrini
C	Gandi
Ç	Elvis Presley
D	Gümüş Motor
E	Berlin
F	Devrim
G	Sputnik
Ğ	Marshall Planı
H	Muhammed Ali Cinnah

B. Aşağıdaki soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

Askerî alandaki Soğuk Savaş farklı aşamalardan geçti. 1950'lerde ABD hem nükleer silahlarda hem de bunların havadan hedefe ulaştırılmasında kesin bir üstünlüğe sahipti. 1950'lerin sonlarında durum değişti. SSCB, uzaya uydu (Sputnik) göndererek füzelerinin teknolojik açığını kapattığını gösterdi. Süper güçler uzay yarışına büyük kaynaklar ayırmaya başladı.

1. Yukarıdaki metinden yola çıkarak Soğuk Savaş Dönemi'nde süper güçler arasında askerî alanda yaşanan rekabetin sonuçlarının dünyaya etkilerini yazınız.

....
....
....

Sovyet Bloku ülkeleri, Soğuk Savaş Dönemi'nde olimpiyatlara büyük önem vermiştir. Sporcuların tüm ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmış ve bu sporcular olimpiyatlarda büyük başarılar elde etmişlerdir. İki blok arasındaki mücadele alanlarından biri olan olimpiyat oyunları, bloklar arası siyasi çekişmelerden etkilenmiştir. SSCB, 1980 Moskova Oyunları'nın Birleşik Devletler tarafından boykot edilmesine, 1984 Los Angeles Olimpiyatları'nı boykot ederek karşılık vermiştir.

2. Yukarıdaki metinden yola çıkarak küresel güçlerin olimpiyatlara bakışını ve spor-siyaset ilişkisini açıklayınız.

....
....
....

3. II. Dünya Savaşı sonrası Türk dış siyasetini, Kore Savaşı ile Türkiye'nin NATO'ya üyeliği bağlamında açıklayınız.

....
....
....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik hayatın çetin gerçekleri, özgürlüğe kavuşmalarının hemen akabinde, yeni milletlerin önünde şekilleniyor ve onlara aynı zamanda iktisadi bağımsızlığı elde etmedikleri takdirde siyasi bağımsızlığın değeri olmadığını kabul ettiriyordu. Uzun bir yabancı tahakkümünden kurtulan bu ülkeler, ekonomilerinin bir ölçüde sömürgeci devletlere, başka bir deyişle metropole bağlı olduğunun farkına varmıştı. Banka sistemi ve parası metropoldeki bankaların hâkimiyeti altında olan bu ülkeler, ticaretlerini de metropole doğru yönlendirmişti. Hindistan'da çay, Seylan'da çay ve kauçuk gibi bazı ürünler sömürgecilerin elinde bulunuyordu. Ham ürünlerin akışını ilgilendiren konularda bile metropol, çoğunluk oya sahipti. Eski sömürgeler eğer siyasi bağımsızlıklarına iktisadi alanda hayat vermek istiyorlarsa önceden ilgilenmedikleri tedbirleri düşünmek zorundaydılar.

4. Yukarıdaki metinden yola çıkarak sömürgeci güçlerin uygulamalarının sömürgelerin ekonomilerine ve siyasi yapılarına etkilerini açıklayınız.

....
....
....

5, 6 ve 7. soruları tablodan yararlanarak cevaplayınız.

Parti	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Milletvekili Çıkarılan İl Sayısı	Temsil Oranı (%)
DP	4.391.694	55,2	416	55	85,4
CHP	3.148.626	39,6	69	19	14,2
MP	368.537	4,6	1	1	0,2
BAĞIMSIZ	44.537	0,6	1	1	0,2
TOPLAM	7.953.394	100,0	487	76	100

E. Tuncer, 1950 Seçimleri, 2010.

5. Tabloda 1950 seçimlerinin sonuçları yer almaktadır. Partilerin oy ve temsil oranlarını karşılaştırarak bu oranlar arasındaki farkın nedenini açıklayınız.

....

6. Bu seçim sonuçlarının demokrasi tarihimiz açısından önemini açıklayınız.

....

7. 27 Mayıs Askerî Darbesi'nin Türk demokrasi tarihine etkilerini yazınız.

....

C. Aşağıdaki soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

8. Aşağıdakilerden hangisi Soğuk Savaş Dönemi'nde kültürel ve bilimsel alanda yaşanan gelişmelerden biri <u>değildir</u>?

A) Beatniks grubu, Amerikan hayat tarzını reddeden rock and roll müzik tarzı ile ön plana çıktı.
B) Dolly, ilk kopyalanan koyun oldu.
C) Amerikan sinemasında Arthur Penn'in "Küçük Dev Adam" ve Robert Altman'ın "Cephe'de Eğlence" filmleri çekildi.
D) İlk yapay uydu Sputnik, 1957'de Ruslar tarafından yörüngeye yerleştirildi.
E) 1950 ile 1980 yılları arasında nükleer enerji kapasitelerinde hızlı bir yükseliş yaşandı.

9. I. NASA kuruldu.
II. Rus kozmonot Yuri Gagarin uzaya çıktı.
III. ABD'li astronot Neil Armstrong Ay'a ayak basan ilk insan oldu.
IV. Rus Sputnik uydusu Dünya'nın yörüngesine yerleştirildi.

Uzay çalışmaları ile ilgili verilen gelişmelerin kronolojik sıralaması hangi seçenekte doğru olarak verilmiştir?

A) I-II-III-IV B) I-III-IV-II C) I-II-IV-III
D) IV-III-II-I E) IV-I-II-III

10. 1945'te İngiliz yönetimi Mısır, Filistin, Malezya ve Hindistan gibi sömürgelerinde büyük güçlüklerle karşı karşıya kaldı. Bu ülkelerde grevler, halk ayaklanmaları ve orduda başkaldırılar birbirini izledi. Memurların direnişi de bunlara eklenince İngiliz otoritesi bu ülkelerde zayıfladı. İngiltere aynı zamanda büyük ekonomik sorunlarla da boğuşmaktaydı. Bu siyasi ve ekonomik koşullar içinde Hindistan'da Kongre Partisi ile Müslüman Birliği arasında bir yakınlaşma oldu. İngiltere, mevcut şartlar karşısında Hindistan'ın idaresini onlara devretti. Temmuz 1947'de dinsel nedenlerin de etkisiyle Hindistan'da, Hindistan ve Pakistan olmak üzere iki ayrı devlet ortaya çıktı.

Yukarıdaki metinden çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) İngiltere, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya'da sömürgelere sahiptir.
B) II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere, Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığını tanıdı.
C) Hindistan'ın bağımsızlık sürecinde Kongre Partisi ile Müslüman Birliği arasında iş birliği yaşandı.
D) Hindistan'da iki bağımsız devletin ortaya çıkmasında, eski gücünü muhafaza edemeyen İngiltere'nin ve dünyanın mevcut siyasi koşulları etkili oldu.
E) İngiltere, II. Dünya Savaşı sonrası sömürgelerde ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kaldı.

11. Mustafa Kemal Millî Mücadele için "Bizim bu zaferimizin doğuracağı büyük sonuçlar yalnız Türkiye'nin kaderi üzerinde etkili olmakla kalmayacak, aynı zamanda bütün zulüm gören milletleri, kendi hayat ve bağımsızlıklarını tehdit ve tazyik eyleyen zalimler aleyhine hareket için gayrete getirecektir." demiştir.

Bu yönde bağımsızlık mücadelesi veren ülkeler ve isimler eşleştirildiğinde hangisi yanlıştır?

A) Hindistan-Gandi
B) Pakistan-M.Ali Cinnah
C) Güney Afrika-Mandela
D) Cezayir-Habib Burgiba
E) Hindistan-Nehru

12. Baas, Irak ve Suriye'de farklı değerlendirilmiş, Irak ve Suriye'nin iç siyasi yapılarında ve dış politikalarında birlik sağlanamamıştır. Arap dünyasında birliği esas alan Baas fikri, Irak ve Suriye yönetimlerinde tanımıyla uyuşmayacak eylemler barındırmıştır. Özellikle Irak'ta Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesiyle iki Baas ülkesi arasındaki düşmanlık ve bölge politikalarındaki rekabet artmıştır. İki kutuplu dünya sistemindeki yerleri, Filistin sorununa yaklaşımları, mezhepçiliğe ve otoriterliğe kayan politikaları iki yönetimi birbirinden uzaklaştırmıştır. Suriye Baas Partisinin İran-Irak Savaşı'ndaki tavrı bu farkın daha da açılmasına neden olmuştur.

Yukarıdaki metinden çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Baas iktidarları Irak ve Suriye'de farklı özellikler göstermiştir.
B) Irak'ta yaşanan iktidar değişimi devletler arasındaki uçurumu daha da artırmıştır.
C) İki ülkenin bölgesel sorunlara yaklaşımı ve dünyadaki genel yapıya karşı duruşları farklılık göstermiştir.
D) Bölgede meydana gelen yeni siyasi ve askerî gelişmeler, iki ülkeyi birbirinden daha da uzaklaştırmıştır.
E) Baas'ın temsil ettiği teorik düşüncelerle Irak ve Suriye'de yaşanan siyasi tecrübeler benzerlik göstermemiştir.

13. Afrika'da Sahra'nın güneyindeki bölgede, I. Dünya Savaşı sonrası büyük değişmeler yaşanmaya başladı. 1929 Ekonomik Buhranı Afrika'yı da vurdu. II. Dünya Savaşı bilimsel, teknolojik ve siyasi alanda birçok gelişmeyi beraberinde getirdi. Bu gelişmelerle mevcut siyasi yapılar altüst oldu. Egemen ülkelerle egemenlik altında olan halklar arasında ilişkiler gerginleşti. Afrika'daki sömürge halkları bağımsızlığa yöneldiler, bu da sömürgeci devletleri güç durumda bıraktı.

Yukarıdaki metinden çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) I. Dünya Savaşı, Sahraaltı Afrika'da değişimlere yol açtı.
B) 1929 Ekonomik Buhranı'ndan Afrika kıtası da etkilendi.
C) II. Dünya Savaşı sömürgeci devletlerle sömürge halklar arasındaki bağları azalttı.
D) II. Dünya Savaşı sonrası sömürge halkları bağımsızlık düşüncesine sahip oldu.
E) Yirminci yüzyılın ilk yarısında dünyada yaşanan gelişmeler Afrika'nın kaderini değiştirdi.

14. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı sonrası Türk siyasi hayatı ile ilgili değildir?

A) Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Demokrat Partinin kurulma sürecini etkiledi.
B) Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Celal Bayar Dörtlü Takrir'i imzaladı.
C) Türkiye'de tek partili sistem Millî Kalkınma Partisinin kurulmasıyla sona erdi.
D) Demokrat Partinin kurulmasının Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratikleşme sürecine katkısı oldu.
E) 1950 seçimlerinde açık oy-gizli tasnif ilkesi geçerli oldu.

15. Marshall Planı'nın uygulanması, Avrupalı devletlere klasik liberal yöntemlerle ekonomilerini kalkındırmanın yollarını açtı. Avrupa'yı ekonomiye yük getiren korumacılığın ve planlamanın uzağında tuttu. Birleşik Devletler; sefalet ve güvensizliğin sosyal karışıklıklara yol açıp kapitalist düzeni tehdit edeceği ve komünizme kayma olasılıklarının ortaya çıkacağı ülkelerde, kendi iktisadi ve siyasal ilkelerinin zaferini sağladı. Ayrıca bu yolla satılmamış ürün stoklarını dağıtarak kendi tarım sorununu belli ölçüde çözmüş oldu.

Yukarıdaki metinden aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Marshall Planı'nın Avrupa'da uygulanması klasik liberal ekonomilere hayat verdi.
B) Marshall Planı, Avrupa'da komünizmin yayılma alanını daraltmayı amaçladı.
C) Toplumlarda yaşanacak ekonomik çöküntü ve güvensizlik ortamı komünizmin yayılmasını kolaylaştırır.
D) Marshall Planı ile yapılan yardımlar, ABD'nin kendi ekonomisine de katkı sağladı.
E) SSCB, Marshall Planı'yla yapılan yardımlara karşılık uydularına ekonomik programlar hazırladı.

16. Türkiye, Kore Savaşı'nda taraf olmasını gerektirecek coğrafi ve tarihî bir gerekçeye sahip değildi. Buna karşın savaşa katıldı.

Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin savaşa katılma gerekçelerinden biri değildir?

A) Türkiye'nin, Truman ve Marshall yardımlarının finansörü ABD'yle ilişkilerini bozmak istememesi
B) Türkiye'nin SSCB tehdidi karşısında güvenlik sorununu çözmek için NATO'ya dâhil olmak istemesi
C) ABD yönetiminin Senatör Cain aracılığı ile Türkiye'den savaşa katılması yönünde talepte bulunması
D) Kuzey Kore'nin Türkiye'den Boğazlar üzerinde hak iddiasında bulunması
E) Türkiye ile ABD arasındaki savunma ve güvenliğe yönelik iş birliğinin geliştirilmesi

4. ÜNİTE

YUMUŞAMA DÖNEMİ VE SONRASI

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

- Yumuşama Dönemi'nde küresel güçlerin uyguladığı uzay politikalarının günümüze etkileri neler olabilir?
- Yumuşama Dönemi'nde yerel boyutta savaşlar yaşanmış, buna karşın küresel bir savaş çıkmamıştır. Bunun nedenleri neler olabilir?
- 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Darbesi Türkiye'nin demokratik değerlerine ve toplumsal yapısına ne tür zararlar vermiş olabilir?
- İsrail ile Filistin arasında yaşanan sorunun temelinde yatan sebepler neler olabilir?

KAVRAMLAR

Yumuşama Dönemi	Muhtıra
Bağlantısızlar Hareketi	Diaspora
ENOSİS	Ertuğrul Fırkateyni
EOKA	Barış Harekâtı

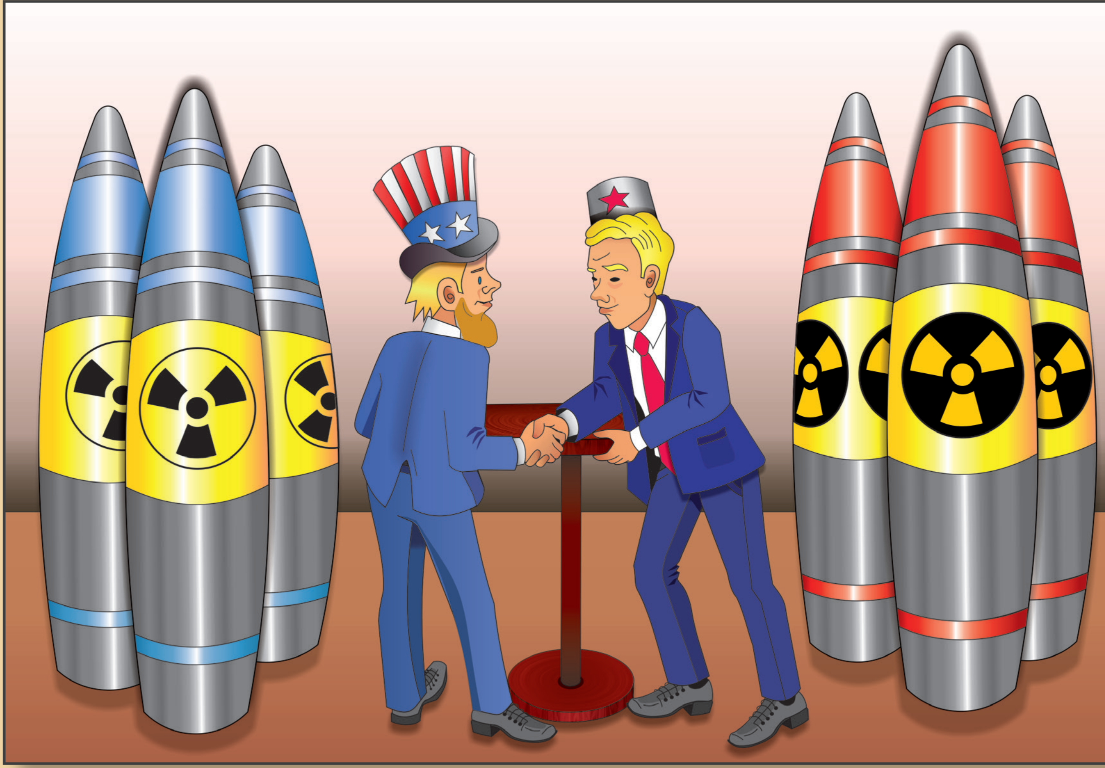

YUMUŞAMA DÖNEMİ VE SONRASI ÜNİTESİNİN KONULARA GÖRE ZAMAN DİZİNİ

1. Konu	2. Konu	3. Konu	Yıl	4. Konu	5. Konu	6. Konu
• Küba-ABD arasında nükleer kriz ortaya çıktı.			1962			• Türk-Japon Parlamento Dostluk Birliği kuruldu.
• 1963-1973 ABD'nin Vietnam'a askerî müdahalesi yaşandı.			1963	• Kanlı Noel olayları yaşandı. • Lefkoşa'da Yeşil Hat oluşturuldu.		
• 1965-1966 Pakistan-Hindistan arasında Keşmir Savaşı yaşandı.		• Malcolm X öldürüldü.	1965			
	• 3. Arap-İsrail Savaşı yaşandı.		1967	• Yunanistan'da darbe sonrası cunta idaresi kuruldu. • Kıbrıs Türk Geçici İdaresi kuruldu.		
	• OAPEC kuruldu.	• Martin Luther King öldürüldü. • Fransa'da 68 Kuşağı ortaya çıktı.	1968	• Yunanistan'da cemaat heyetleri kaldırıldı.		
	• İslam Konferansı Örgütü kuruldu.		1969			
			1971		• 12 Mart Muhtırası yapıldı.	
• SALT-I Antlaşması yapıldı.			1972			
	• 4. Arap-İsrail Savaşı yaşandı. • Dünya petrol krizi ortaya çıktı.		1973		• Petrol krizinden kaynaklanan ekonomik buhran yaşandı.	
			1974	• 1 ve 2. Kıbrıs Barış Harekâtları yapıldı.		
			1975	• İzmir merkezli Ege Ordusu kuruldu. • ASALA terör örgütü kuruldu.		
• SALT-II Antlaşması yapıldı. • SSCB, Afganistan'ı işgale başladı.	• Camp David Antlaşması imzalandı.		1979			
			1980		• 12 Eylül 1980 Darbesi yaşandı.	

Görsel 4.1: Yumuşama Dönemi (Temsilî)

Bir önceki ünitede öğrendiklerinizden ve yukarıdaki görselden (Görsel 4.1) yola çıkarak Yumuşama Dönemi'nde (1962-1979) iki süper güç arasındaki ilişki ve bu ilişkinin dünya siyasetine etkilerinin neler olabileceği ile ilgili düşüncelerinizi paylaşınız.

4.1 YUMUŞAMA DÖNEMİ'NDE ORTAYA ÇIKAN SİYASİ VE ASKERÎ GELİŞMELER

4.1.1. Yumuşama Dönemi (Detant)

Yumuşama Dönemi, Doğu-Batı blokları arasında savaş tehlikesinin azalması ile siyasi, ekonomik, kültürel ve teknolojik anlaşmaların artması olarak tanımlanır. Bu dönem, uluslararası sisteme hâkim olan devletlerin, yeryüzünün herhangi bir bölgesinde çıkacak bir çatışmanın küresel bir savaşa yol açmaması için belirli kurallar içinde tedbirli hareket ettikleri dönemdir.

Stalin'in ölümünden (1953) sonra iktidara gelen Kruşçev (Kruçev), Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi için politik adımlar attı. Kruşçev bu çerçevede Federal Almanya'yı tanıdı, Avusturya ile anlaşma yaparak bu ülkedeki askerlerini geri çekti, Japonya ile barış antlaşması imzaladı ve Batı'nın silahsızlanmaya dair önerilerinden bir kısmını kabul etti. Kruşçev'in kişisel yönetim anlayışı da yumuşamanın ortaya çıkmasında etkili oldu. Kruşçev, barış içinde bir arada yaşama ilkesine özel bir anlam yükledi.

Sovyetlerin 1957'de başlattığı Sputnik Programı ile nükleer teknolojide uzay çağı başladı. 1957'den sonra **dehşet dengesi**nin ortaya çıkması istikrarı beraberinde getirdi. Dehşet dengesinin temelinde her iki ülkenin ikinci vuruş yeteneğine bir başka deyişle karşılık verme imkânına sahip olması yatmaktaydı. Dolayısıyla en güçlü saldırı bile karşı tarafın ikinci vuruş yeteneği olduğu sürece, nükleer bir savaşa yol açabilirdi. Kıtaları doğrudan vurabilen füzeler, uzun menzilli uçaklar ve aynı anda birden fazla hedefi

vurabilen nükleer başlıklarda ABD ile SSCB yarış hâlindeydi. Taraflar bir yandan bu yarışı sürdürürken diğer yandan nükleer bir savaşa yol açabilecek çatışmaların önlenmesi için tedbirler almaya da başladılar. Bu amaçla yapılan görüşmeler, 1962'deki Küba Buhranı'na kadar diplomasi manevraları şeklinde devam etti.

Küba Buhranı'ndan sonra Doğu-Batı ilişkilerinde yumuşama dönemi başladı. Küba Buhranı, Doğu ve Batı blokları arasındaki ilişkilerde dönüm noktası oldu. ABD ve SSCB, Küba Buhranı'nda takip ettikleri **savaş eşiği politikası**nın hangi sonuçları doğurabileceğini görmüş oldu. Bu yüzden yumuşama denen olgu, başlangıçta yapıcı bir iş birliğinden çok, savaşın eşiğine varacak davranışlardan kaçınma şeklinde ortaya çıktı. Yumuşamanın oluşmasında Çin-Sovyet çatışması ve bağlantısız devletler de etkili oldu. ABD ve SSCB arasında 1960'lı yılların başından itibaren konvansiyonel silahlardaki sınırlandırma bir tarafa bırakılarak nükleer silahsızlanmaya dair görüşmeler yapıldı. 1962 Küba Buhranı ile dünyanın nükleer bir savaşın eşiğinden dönmesi, bu süreci hızlandırdı ve çözüme ulaşmak için pek çok antlaşma imzalandı.

Küba Buhranı sonrasında imzalanan önemli antlaşmalardan bazıları şunlardır:

- **SALT-I Antlaşması** (Stratejik Silahların Sınırlandırılması)**:** Bu antlaşma 1972'de Amerika ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası oldu ve Helsinki Deklarasyonu'nun yolunu açtı.
- **SALT-II Antlaşması:** Sovyet Rusya'nın 1979 yılında Afganistan'ı işgali, SALT-II'nin hayata geçmesine engel oldu.
- **Helsinki Deklarasyonu** (Görsel 4.2)**:** Avrupa'daki ilişkilerde bir yumuşama meydana getirerek gerginlikleri önleyici bir ortam oluşturdu. Avrupalı devletler, sınırların dokunulmazlığı ilkesiyle II. Dünya Savaşı sonrası SSCB kazanımlarını kabullenmiş oldular. Ayrıca Avrupa'da detant havasının ortaya çıkması Sovyetlerin doğuda Çin'e karşı elini güçlendirdi.

Görsel 4.2: Helsinki toplantısı

4.1.2. Kruşçev-Kennedy (Kenedi) Görüşmesi ve Etkileri

1950'li yılların sonu itibarıyla SSCB-ABD ilişkilerindeki gerilimin merkezinde Berlin bulunmaktaydı. SSCB lideri Kruşçev, 1958'de Batılı devletlerin Berlin'deki karargâhlarını boşaltmalarını istedi. Aksi durumda SSCB'nin Doğu Almanya üzerindeki bütün yetki ve sorumluluklarını Doğu Almanya'ya devredeceği bir barış antlaşması imzalayacağını bildirdi. Bunun anlamı, Batılı güçlerin Doğu Almanya'yı tanıması ya da Berlin'in Doğu Almanya'ya katılmasını kabullenmesi demekti. Sovyet notasına göre Berlin şehri Birleşmiş Milletlerin denetiminde **serbest şehir** olmalıydı.

Kruşçev, Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçışları, beraberinde yaşanan beyin göçünü durdurmayı ve Amerika'nın Batı Almanya ile ilişkilerine zarar vermeyi hedeflemekteydi.

ABD'nin daveti üzerine 1959'da Amerika'ya giden Kruşçev (Görsel 4.3), Amerika'yı ziyaret eden ilk Rus lider oldu. SSCB lideri Kruşçev ile ABD Başkanı Eisenhower (Ayzınhavır), Camp David'de (Kamp Deyvid) bir araya geldi fakat Berlin konusunda bir gelişme yaşanmadı. ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa arasında 1960'ta Paris'te yapılan **Dört Ülke Zirvesi** sonuçsuz kaldı.

Görsel 4.3: Nikita Kruşçev- John Fitzgerald Kennedy görüşmesi

1961 yılının ilk yarısında 100.000'den fazla Alman'ın Berlin üzerinden Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya kaçışı, Doğu Almanya'nın nitelikli iş gücünden yoksun kalmasına neden olmuştu. Kruşçev ile Kennedy, Berlin Buhranı'nın çözümü konusunda Haziran 1961'de Viyana'da bir araya geldi. Gergin geçen görüşmelerden beklenen sonuçlar çıkmadı. Berlin konusunda NATO'nun kararlı duruşu ile Kruşçev geri adım atmak zorunda kaldı.

Görsel 4.4: Berlin Duvarı

Viyana Zirvesi sonrası gerilimin tırmandığı dönemde SSCB ve Doğu Almanya 13 Ağustos 1961'de Doğu-Batı arasını ayıran **Berlin Duvarı**'nı (Görsel 4.4) örmeye başladı. Doğu ile Batı Berlin arasındaki geçişler, sıkı denetlenen kontrol noktalarında yapıldı. Batılı güçler bu duruma tepki gösterseler de fiili bir müdahalede bulunmadılar. Berlin Buhranı kesin çözüme kavuşturulmamış olsa da Soğuk Savaş Dönemi'ndeki önemini kaybetti. Berlin Duvarı bir anlamda Avrupa'daki statükonun Doğu ve Batı blokları tarafından kabullenilmesi oldu. Berlin Buhranı ile örülen duvar, uzun vadede iki siyasi sistemin birbirinden nasıl ayrıldığının bütün dünya tarafından görülmesi anlamına geliyordu. Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı dünyası; Doğu Bloku'nun, insanları bir duvar örerek kendi ülkelerinde tutmaya çalışmasını propaganda aracı olarak kullandı.

4.1.3. Yumuşama Dönemi Çatışmaları

Yumuşama Dönemi içerisinde süper güçlerin ve süper güçlerle bağlantılı ülkelerin kendi aralarında yaşadıkları çeşitli anlaşmazlıklar, dünyanın farklı bölgelerinde savaşların yaşanmasına neden oldu.

Küba Buhranı (1962)

Küba, 1930'dan beri diktatör Fulgencio Batista (Fulgensio Batista) tarafından yönetilmekteydi. Batista yönetimine karşı Fidel Castro'nun (Fidel Kastro) başlattığı mücadele 8 Ocak 1959'da başarıya ulaştı.

Amerika ilk dönemden itibaren Castro'ya karşı mesafeli durdu. Küba'daki ayaklanmanın diğer Latin Amerika ülkelerine yayılacağı endişesi ve Castro'nun ülke içindeki kamulaştırmalarının ABD vatandaşlarına zarar vermesi, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirdi. ABD'nin ekonomik hâkimiyetinden kurtulmak isteyen Küba, 1960'ta SSCB ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek için antlaşmalar yaptı.

Küba'ya karşı aldığı ekonomik tedbirler yeterli olmayınca Fidel Castro'yu devirmek isteyen ABD, muhaliflere destek vererek Domuzlar Körfezi'ne çıkarma yaptırdı (Görsel 4.5). Fidel Castro bu gelişmeler üzerine SSCB'den adanın güvenliği konusunda yardım talebinde bulundu. Bu istek Kruşçev tarafından kabul edildi.

Domuzlar Körfezi (Bay Of Pigs) Çıkarması

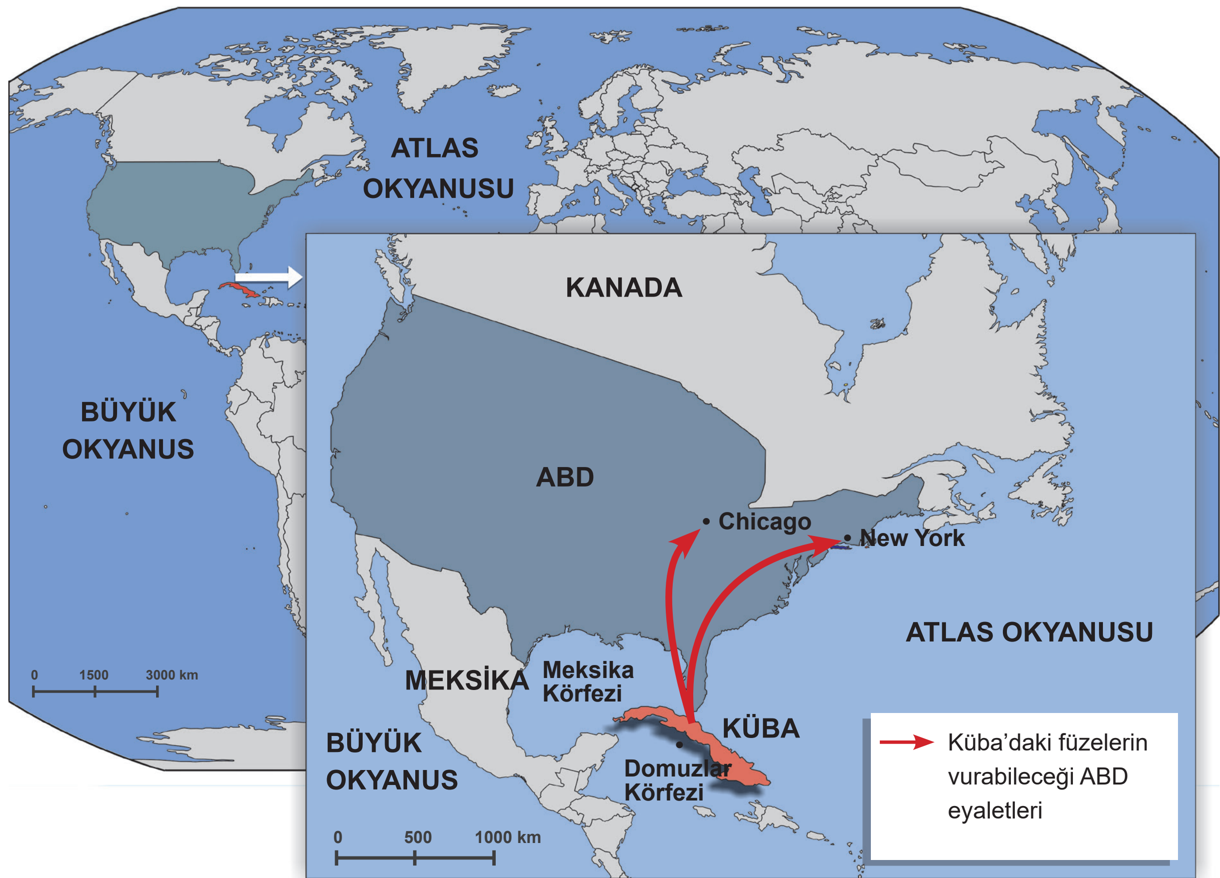

Görsel 4.5: Domuzlar Körfezi Harekâtı

Domuzlar Körfezi, Castro rejimine karşı olan Kübalı sığınmacıların 17 Nisan 1961'de Küba'ya karşı başarısız bir işgal girişimi gerçekleştirdikleri bölgedir. ABD bu işgal girişimini desteklemiş ve CIA, planlama aşamasında büyük rol oynamıştır. Başarısızlıkla sonuçlanan Domuzlar Körfezi Çıkarması, Latin Amerika ve Avrupa'daki Amerikan karşıtı gösterilerin artmasına neden olmuştur. Bu durum Amerika-Küba ilişkilerini daha da kötüleştirmiştir.

Amerikan U-2 casus uçağı, 1962'de Ruslar tarafından Küba'da inşa edilmekte olan nükleer füze üslerini tespit etti. Rusya, bu füze üslerinden New York ve Chicago'yu (Şikago) vurabilirdi (Harita 4.1). Bu durum karşısında ABD, Küba'yı abluka altına aldı ve Küba'ya giden bütün gemileri kontrolden geçireceğini, silah taşıyanları geri çevireceğini duyurdu. Sovyetler ile ABD arasındaki gerilim, nükleer silaha sahip iki süper gücün ilk kez doğrudan karşı karşıya gelmesine neden oldu. ABD ve SSCB bir nükleer savaşa doğru hızla sürüklenmekteydi. SSCB, Amerikan kararlılığı karşısında geri adım attı. Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesini kabulleneceklerini fakat ABD'nin de adayı işgal etmemesini ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökmesini istedi. Türkiye üzerinden yapılan bu pazarlık ABD tarafından kabul edildi. Türkiye'de kırgınlığa sebep olan bu gelişme, ABD'nin gerekli gördüğünde veya SSCB ile pazarlık söz konusu olduğunda Türkiye'yi feda edebileceğini ortaya koydu. İki süper güç, aralarındaki gerilime rağmen sorunun çözümü konusunda en başından itibaren diplomatik kanalları kullandı.

Amerika ve Rusya arasında yürütülen mekik diplomasisi ile çözülen meseleler ve ortaya çıkan gelişmeler şunlardır:

- Kruşçev, Küba'daki füzelerin söküleceğini ilan etti.
- Rus bombardıman uçakları Küba'dan ayrılırken ABD de deniz ablukasını kaldırdı.
- Nükleer savaş tehlikesi ortadan kalkmış oldu.
- Küba Buhranı, Çin ile SSCB ilişkilerinde gerilime neden oldu. Pekin, Moskova'yı devrimci davaya ihanet etmekle suçladı. SSCB'ye karşı oluşan güvensizlik Castro'yu Çin'e yakınlaştırdı.
- Kriz Türkiye'nin iki süper güç arasında sıkışmış olduğunu, ABD ile müttefik olmasına karşın güvende olmadığını ortaya koydu.
- Küba Buhranı'nın zirveye çıktığı 27 Ekim 1962, **nükleer savaşın eşiğinden dönülen gün** olarak nükleer silahsızlanma çabalarının başlangıcı oldu.

Harita 4.1: Küba-ABD Füze Krizi'nde tarafları gösteren harita

1. ETKİNLİK

Küba Buhranı'nda Kennedy ve Kruşçev

Başkan Kennedy'nin Televizyon Konuşması 22 Kasım 1962	**Kruşçev'in Kennedy'ye Mektubu 27 Kasım 1962**
ABD ve Batı yarım küresiyle tarihî ve özel bağları olan bölgeye hızlı ve sıra dışı Sovyet füzelerinin gizli bir şekilde yerleştirilmesi, hiçbir devletin kabul etmeyeceği, statükonun meşru kılamayacağı kesin bir provokasyon oluşturuyor. 1930'lu seneler bize açık bir ders öğretti: Saldırgan tutumlar; kontrol edilmeden, tepki gösterilmeden yaygınlaşmasına izin verilirse sonunda savaşa götürür. Ülkemiz savaşa karşıdır. Ayrıca sözümüze de bağlıyız. Sarsılmaz azmimizin, bu füzelerin ülkemize ya da herhangi başka bir ülkeye karşı kullanılmasını engellemesi ve Batı yarım küresinden geri çekilmesini ya da imha edilmesini sağlaması gerekiyor. Zaferin meyvelerinin dudaklarımızda bir kül tadı bırakacağı dünya nükleer savaşının bedelinin riskine zamansız ya da gereksiz girmeyeceğiz fakat bazen karşılaşmak zorunda kaldığımız bu risk karşısında kaçmayacağız da.	Biz oraya sizin saldırı gereçleri dediğiniz savunma gereçlerini gönderdik. Biz onları Küba'ya bir saldırıda bulunulmaması ve düşünülmeden yapılan hareketlerden kaçınılması için gönderdik. Sizin, 27 Kasım 1962'de "Küba'ya saldırı olmayacak, istila olmayacak sadece ABD tarafından değil, Batı yarım küresine bağlı diğer ülkeler tarafından da." şeklinde yaptığınız açıklamaya karşı saygı ve güven duyuyorum. Böylece bizi Küba'ya bu içerikte bir yardıma iten nedenler de ortadan kalkmış oldu. İşte bunun için belirtilen araçların inşasının durdurulması, sökülmesi ve Sovyetler Birliği'ne geri getirilmesi için uygun tedbirlerin alınmasını görevlilere bildirdik.

Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s. 273'ten düzenlenmiştir.

1. **Kennedy'nin televizyon konuşmasının yer aldığı metinde bahsi geçen 1930'lu yıllara dair politikayı ve sonuçlarını açıklayınız.**
2. **Kennedy'nin televizyon konuşmasının ve Kruşçev'in Kennedy'ye mektubunun yer aldığı metinlerden yola çıkarak iki ülke arasında yaşanan gerilimin mahiyetini açıklayınız.**

Keşmir Sorunu

Pakistan'ın kuzeyinde bulunan Keşmir; verimli topraklara sahip, buğday ve pirinç tarımı yapılan bir bölgedir. Keşmir'in nüfusunun %80'i Müslümanlardan oluştuğu hâlde İngiltere, bu bölgenin yönetimini 1846'da bir mihraceye vermiştir. Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemde Keşmir, bu mihrace ailesinin yönetiminde bulunmaktaydı.

1947'de bağımsızlıklarını kazanan Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunlar ilerleyen yıllarda çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmaların en önemli nedenini teşkil eden Keşmir meselesi, iki ülke arasında çözülememiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Pakistan'ın Keşmir'e asker sevk ederek bölgeyi topraklarına katmak istemesine mihrace ve Hindistan karşı çıktı. Keşmir'in 1947'de Hindistan'a ilhakı, 1948'deki Pakistan-Hindistan Savaşı'nın sebebi oldu. Birleşmiş Milletlerin araya girmesi ve plebisit kararının alınması ile ateşkes sağlandı.

Keşmir'de ihtilaf içinde olan Hindistan ve Pakistan, dış politikada da farklı tercihlerde bulunarak birbirlerinden uzaklaştılar. Hindistan başlarda bağlantısızlık politikası takip ederken zamanla Sovyet Rusya'ya yakınlaştı. Buna karşın Pakistan, Batı taraftarı bir politika izledi ve 1954 sonrası ABD'den askerî yardım almaya başladı. Pakistan'ın 1955'te Bağdat Paktına katılması, SSCB'yi Hindistan yanlısı politika izlemeye yöneltti.

Mart 1959'da Çin'in Tibet'i işgal ederek kendi sınırlarına dâhil etmesi, Çin-Hindistan ilişkilerinde gerginliğe neden olurken Pakistan-Çin ilişkilerini geliştirdi. Pakistan, Çin'i Hindistan'a karşı bir denge unsuru olarak gördü.

1963 Aralık ayından itibaren Keşmir'de Hindularla Müslümanlar arasında çatışmalar yaşandı. 1965'te Pakistan askerlerinin Keşmir'e girmesi ile savaş başladı (Harita 4.2). BM Güvenlik Konseyinin ateşkes çağrısına tarafların olumlu cevap vermesiyle ateşkes antlaşması yapıldı. SSCB aracılığı ile Pakistan ve Hindistan, Taşkent'te bir araya gelerek 10 Ocak 1966'da Taşkent Deklarasyonu'nu yayımladılar.

Keşmir sorunu iki devlet arasındaki silahlanma yarışını nükleer güce sahip olma boyutuna ulaştırmıştır. Hindistan 500 bin kişilik işgal kuvvetiyle elde ettiği yönetimi, insan hakları ihlalleri ile devam ettirmektedir.

Sonuç itibarıyla Keşmir halkı, 1949'da BM tarafından kabul edilen plebisit kararının hayata geçirilmesini, böylelikle kendi geleceklerine karar verme hakkını elde etmeyi istemiştir. Onların bu isteğine uluslararası kamuoyu ve evrensel kuruluşlar ilgisiz kalmıştır. Keşmir halkı, Hindistan'ın takip ettiği bastırma, sindirme ve asimilasyon politikalarına karşı 1987'den beri kendi imkânları ile mücadele vermektedir. Davalarını dünyaya duyurma ve ayrılıkçı veya terörist olarak gösterilmelerini engelleme gayretindedir.

Harita 4.2: Keşmir sorununda tarafları gösteren harita

TAŞKENT DEKLARASYONU

Her iki taraf da kuvvetlerini savaş öncesi konumlarına çekecek.

Anlaşmazlıklar barışçı yollarla çözümlenecek.

İki ülke birbirlerinin iç işlerine müdahale etmeyecek.

İki ülke arasında iktisadi ve kültürel ilişkiler geliştirilecek.

Vietnam Savaşı (1955-1975)

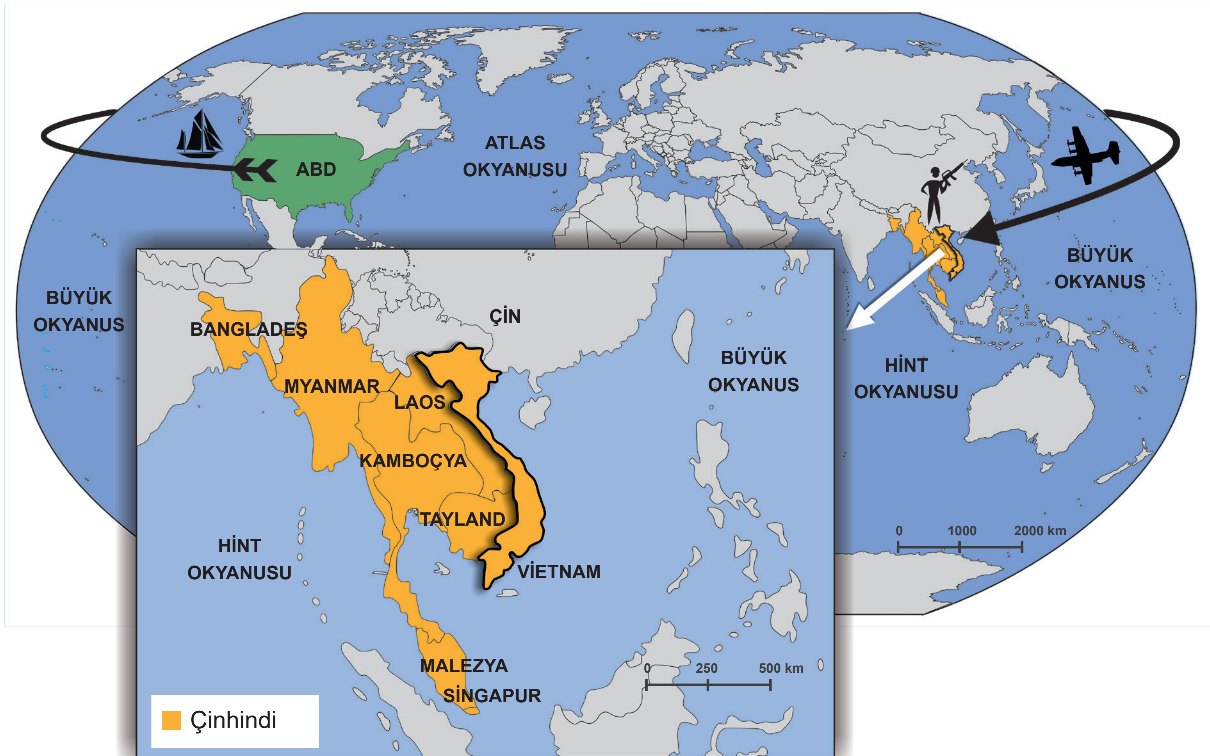
II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Ho Chi Minh (Ho Şi Min), Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Asya'daki sömürgelerini kaybetmek istemeyen ve ABD'nin desteğini alan Fransa, buna karşı çıktı. Fransa'nın 1946'daki saldırısı Çinhindi Savaşı'nı başlattı. ABD bir yandan Vietnam'ın komünist olmasının domino etkisine yol açacağını düşünürken diğer yandan Fransa'yı yanında tutmak istedi. 1954'teki Cenevre Antlaşması'na göre 17. paralel esas alınarak kuzeyde Ho Chi Minh tarafından **Vietnam Demokratik Cumhuriyeti**, güneyde Batı yanlısı hükûmet kuruldu. ABD'nin desteklediği bu hükûmet, Cenevre Antlaşması gereği 1956'da yapılması gereken seçimleri kabul etmedi ve kendisini **Güney Vietnam Cumhuriyeti**'ne dönüştürdü.

Güney Vietnam Cumhuriyeti'ne ekonomik ve askerî yardım yapması, ABD'yi Vietnam meselesine dâhil etti.

1964'te Kuzey Vietnam (Viet Kong) devriye botlarının Tonkin (Tankin) Körfezi'nde TurnerJoy ve Madox savaş gemilerini batırdığı iddiası üzerine

ÇİNHİNDİ YARIMADASI

Hindistan ve Çin arasında bulunan yarımadadır. Tarihî ve kültürel olarak bu iki ülkenin etkisi altında olan yarımada üzerinde Myanmar, Laos, Kamboçya, Malezya, Tayland, Singapur ve Vietnam vardır.

Harita 4.3: ABD-Vietnam Savaşı'nda tarafları gösteren harita

Amerikan Kongresi, Tonkin Körfezi Kararı'nı onayladı. Bu olay ABD bombardımanının başlangıcı oldu. Vietnam'a atılan bombalar II. Dünya Savaşı'nda atılan bombaların üç katıydı. ABD, muhalefete kaçacak yer bırakmamak ve onların gıda ürünlerine ulaşmalarını engellemek için Napalm, Agent Orange gibi kimyasal silahlar kullandı. ABD, kazanamayacağı fakat kaybetmeye de tahammül edemeyeceği bir savaşın içerisinde bulunmaktaydı (Görsel 4.6). Sonuçta 200 milyonluk süper güç, topyekûn savaş veren 17 milyonluk küçük bir devlet tarafından durduruldu (Harita 4.3).

ABD'den 19 bin km uzakta yaşanan savaş, televizyon aracılığıyla Amerikan vatandaşlarının oturma odalarına kadar girdi. Savaşta ölen, yaralanan, acı çeken asker görüntüleri ve sivil halkın mağdur olması; Amerika'nın Soğuk Savaş politikalarını sorgulayan ve geçmişte benzeri olmayan bir savaş karşıtlığına yol açtı. Amerikan gençliği, Vietnam Savaşı'nı ve orada ölme gereğinin sebebini anlayamıyordu. Üniversitelerdeki savaş karşıtı gösteriler Amerika'nın her yerine yayıldı.

ABD'li devlet adamı Henry Kissinger, Amerika'yı Vietnam çıkmazından kurtarmak istiyordu. Bu sebeple Amerika, 1969'da iş birliği yolu ile barışı esas alan Nixon Doktrini'ni yayımladı. Amerika, bu doktrinle bundan sonra dünyanın neresinde olursa olsun savaşlara girmeyip müttefiklerine sadece ekonomik ve askerî açıdan destek olacağını duyurdu. İki taraf arasında 1968'de başlayan resmî görüşmelere ilave olarak Henry Kissenger, 1969 sonlarında Kuzey Vietnamlı temsilcilerle görüşmelere başladı. 1976'da Kuzey ve Güney Vietnam birleşti ve **Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti** kuruldu.

Savaş her iki tarafta da kayıplara sebep oldu. 58.000 kayıp veren Amerika'nın savaş sonrası harcamaları 355 milyar dolara ulaştı. Bu durum ülkedeki enflasyonu artırdı ve sosyal huzursuzluklara yol açtı. Bu tablo Vietnamlıların yaşadıklarının yanında silik kaldı. ABD Çinhindi üzerine 7 milyon ton bomba attı. Bombalar 20 milyon krater izi bıraktı ve Vietnam, kuşaklar boyunca üzerinde hiçbir şey yetişmeyecek olan ay yüzeyi durumu-

Görsel 4.6: Vietnam Savaşı'nı anlatan bir filmden görüntü

na geldi. Güney Vietnam'da yarım milyon sivil hayatını kaybederken yüz binlercesi sakat kaldı. Beş milyondan fazla insan mülteci durumuna düştü. Kuzey Vietnam'ın kayıpları milyonlarla ifade edilse de tam olarak bilinemedi.

Vietnam Savaşı II. Dünya Savaşı sonrası insan eliyle gerçekleştirilmiş en büyük felaket olmuştur (Görsel 4.7). Bu savaşın sonucunda SSCB-Çin politikalarındaki farklılıkların belirginleşmesi yumuşama sürecine hız kazandırmıştır.

Görsel 4.7: Vietnam Savaşı'nın mağduru halk

TARTIŞALIM

Başkan Eisenhower'ın ortaya attığı, daha sonraki devlet adamları tarafından da benimsenen domino etkisi teorisi, Vietnam'ın kaybının yol açabileceği adımları tanımlamak için kullanılmıştır. Domino etkisi teorisine göre ABD politikasını belirleyen temel unsurların neler olduğunu tartışınız.

2. ETKİNLİK

Vietnam Savaşı Üzerine Tartışmalar

Amerika'nın Vietnam Savaşı'na katılmasının ve uzun süre savaşmak durumunda kalmasının nedenleri neler olabilir? Bu soruya cevap olarak yapılan izahlardan yaygın olanı; bürokratik ataletin rolü, tarih ilminin doğru okunmaması ve ABD'li yöneticilerin bölgeyi iyi tanımamasının etkili olduğudur. Diğer bir izah ise ABD'nin Üçüncü Dünya'daki iktisadi çıkarları için Vietnam'a müdahale ettiğidir.

Tartışılan diğer bir konu Amerika'nın bu savaşı kazanmayı neden başaramadığıdır. Bazı araştırmacılar Amerika'nın savaşı kazanabilmesi için Kuzey Vietnam'ı önce tecrit edip sonra işgal etmesi gerektiği düşüncesini ortaya koyarlar. Bazı araştırmacılar ise Vietnam milliyetçiliğinin gücünün karşısında, Amerika'nın savaştaki gücünün ve çevreleme doktrininin zayıf kaldığı görüşündedirler.

Taciser Ulaş Belge, 20. Yüzyıl Uluslararası Tarihi, s. 220'den düzenlenmiştir.

Metinden yola çıkarak Vietnam Savaşı'nın sebeplerini ve ABD'nin başarısızlığının nedenlerini tartışınız.

SSCB'nin Afganistan'ı İşgali (1979)

Afganistan; Batı Asya ile Orta Doğu, Orta Asya ile Basra Körfezi ve Hint Okyanusu arasında bir geçit noktasıdır. Ülke, stratejik öneminden dolayı büyük devletler arasında mücadele alanı olmuştur. XIX. yüzyılda İngiltere ve Rusya'nın rekabet alanı olan Afganistan, Emir Emanullah yönetiminde 1919'da bağımsızlığını kazanmıştır.

Afganistan'da 1978'de askerî darbe ile Afganistan Demokratik Halk Partisinin başat siyasal güç olduğu Demokratik Afgan Cumhuriyeti kuruldu. Devlet başkanlığına Nur Muhammed Taraki getirildi. Taraki yönetimi Aralık 1978'de SSCB ile Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği Antlaşması'nı imzaladı. Yirmi yıl sürecek bu antlaşma ile Afganistan, Sovyet etkisi altına girmeye başladı. Halkın Sovyet yanlısı yönetime karşı gösterdiği tepki üzerine Afgan Hükûmeti SSCB'den yardım istedi. Aynı gün Sovyet birlikleri Afganistan'a girmeye başladı. SSCB, Basra Korfezi ve Orta Doğu'ya yerleşmek için mevcut durumdan istifade etti ve ağır silahlarla donatılmış 100 binden fazla askerini hava kuvvetlerinin desteğiyle bölgeye yerleştirdi.

Harita 4.4: SSCB-Afganistan Savaşı'ndaki tarafları gösteren harita

Afganistan'ın işgali ile ülke içindeki farklı gruplar bir araya gelerek millî direnişi başlattılar. Mücahit olarak adlandırılan bu güçlerin silahlı direnişi 1984'te yoğunlaştı. SSCB'nin Afganistan'ı işgali (Harita 4.4) uluslararası alanda tepki ile karşılandı. Bunun üzerine SSCB, 1978 antlaşması mahiyetinde Afganistan'ın daveti üzerine asker gönderdiklerini açıkladı.

Sovyetlerin Afganistan'ı işgali (Görsel 4.8) ABD'de Yumuşama Dönemi'nin sona erdiği kanısına neden oldu. ABD Senatosu, SALT-II Antlaşması'nı onaylamadı ve SSCB'ye karşı tarım ürünleri ambargosu dâhil uluslararası önlemler alınması için çaba harcadı. Afganistan işgali karşısında ABD Başkanı Carter (Kartır), tahıl ürünleri ve yüksek teknolojinin satışı hususunda SSBC'ye ambargo uyguladı ve 1980 Moskova Olimpiyatları'nı boykot etti. Sovyetlerin Afganistan'ı işgali İslam ülkelerinde özellikle Pakistan ve Suudi Arabistan'da tedirginlik ve endişeye neden oldu. İşgal dolayısıyla 3 milyon Afgan, Pakistan'a; 500 bin Afgan, İran'a iltica etti.

Pakistan, Güvenlik Konseyini harekete geçirerek Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesini sağlamak istedi fakat başarılı olamadı. Bunun üzerine Pakistan ve Suudi Arabistan İslam Konferansı'nı İslamabad'da olağanüstü toplantıya çağırdı ve bu toplantıda SSCB için işgalci kavramı kullanıldı.

Afganistan'ın işgali SSCB için tam bir hezimete dönüştü. Amerikalılar için Vietnam'da yaşananlar, SSCB için Afganistan'da geçerli oldu. Kızıl Ordu ve müttefikleri, mücahitlerden oluşan birçok yerel güçle savaşmak zorunda kaldı. Afganistan, SSCB için insan ve para tüketen bir savaş makinesi hâline geldi. SSCB, 14 Nisan 1988 Cenevre Antlaşması sonrası 1988-1989'da Afganistan'dan çekildi. Sovyetlerin başarısızlığı, Sovyet peykleri (bağımlı devletler) arasında bağımsızlık mücadelesine yol açarak SSCB'nin dağılmasında önemli rol oynadı.

Görsel 4.8: Sovyetlerin Afganistan'ı işgali

4.1.4. Bağlantısızlar Hareketi'nin Doğuşu

20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı sonrası sömürgeci devletlerin çoğu güç kaybetmiş ve sömürgelerindeki denetimleri zayıflamıştı. Ayrıca bu savaşlar esnasında başarılı olmak için sömürgelerinden yardım taleplerinde bulunmuşlardı. Bu gelişmeler neticesinde sömürgelerdeki insanlar, beyaz insana göre bir eksikliklerinin olmadığını fark ettiler. Aynı zamanda da Batı'nın liberal düşüncelerini tanıma imkânı buldular. Bu ortam içerisinde Üçüncü Dünya ülkeleri, siyasi bağımsızlıklarını kazandıktan sonra siyasi istikrarlarını sağlamak ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için aralarında birlik oluşturmaları gerektiğini anladılar.

Bağlantısız ülkeler, Avrupa devletleri arasındaki siyasi oyunlar ve çekişmelerden ziyade dünyanın açlıkla mücadele eden diğer yarısının geleceğini gündemlerine aldılar. Bu ülkeler, temel politikalarını ittifak bloklarının dışında kalmak olarak belirleseler de kendilerini dünya siyasetinden tamamen soyutlayamadılar. İttifak blokları arasındaki ilişkilere değil, az gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilere önem verdiler.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA

Bu kavram kapitalist ve komünist bloka dâhil olmayan ülkeler için kullanılır. Latin Amerika, Orta Doğu, Güney Asya ve Güneydoğu Asya ülkelerini kapsar.

Görsel 4.9: Cemal Abdülnasır, Nehru ve Tito

Bağlantısızlığın Asya ve Afrika devletleri içerisindeki öncü rolünü Hindistan üstlenmiştir. Bağlantısızlık politikasını şekillendiren Hindistan Başbakanı Jawaharlal Nehru (Javarla Nehru) olmuştur. Nehru'nun bağlantısızlık fikrinin temelinde barış içinde bir arada yaşamanın beş ilkesi vardır. Bu beş ilke; siyasi bağımsızlık, askerî ittifaklara katılmamak, kendi topraklarında başka devletlerin askerî üs kurmasına izin vermemek, ikili ittifaklara girmemek ve millî kurtuluş mücadelelerini desteklemektir. Bağlantısızlıkta bloklara karşı bir düşmanlık değil, herkesle dost olmak esastır. Nehru, bağlantısızlığın bir üçüncü blok olarak değerlendirilmesine de karşı çıkmıştır.

1955 Bandung Konferansı'nda bağlantısızlığın ortaya çıkmasını sağlayan en önemli neden, bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin zayıflığı ve güçsüzlüğü olmuştur. Bu devletler kurulduğunda dünya iki bloka ayrılmıştı ve bu blokların her ikisi de nükleer güce sahipti. Yeni kurulan devletlerin bu nükleer güçlere tek başlarına karşı koyma gücü bulunmuyordu. Bu bloklardan herhangi birine girmekse bir sömürgecilikten kurtulup diğer bir sömürgeciliğe girmek anlamına gelmekteydi. Bandung Konferansı'nın sonuç metninde halkların kendi kendilerini yönetme hakkı, bütün bağımsız devletler arasında eşitlik ve iç işlerine yabancıların müdahalesinin reddedilmesi vurgulandı. Ayrıca silahsızlanma ve nükleer silahların yasaklanması üzerinde duruldu. Bu şekilde dünyayı iki bloka ayıran durumun karşısında üçüncü bir yol açıldı.

Jawaharlal Nehru (1889-1964)

Görsel 4.10 Jawaharlal Nehru

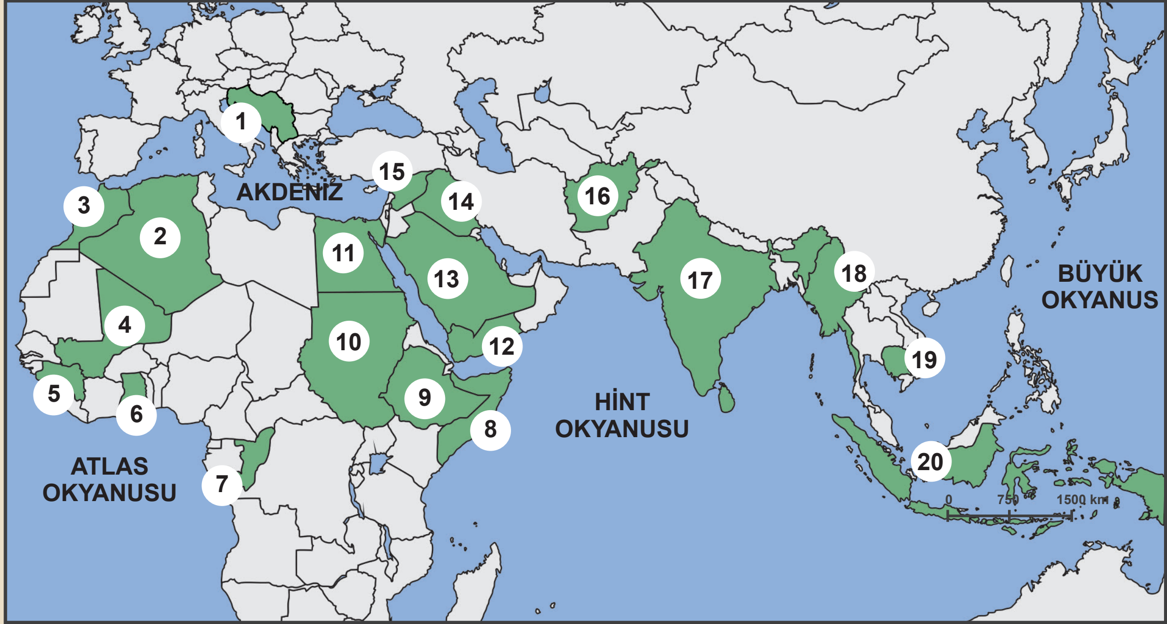
İngiltere'de hukuk eğitimini tamamlayan Nehru (Görsel 4.10), 1947'de kurulan Hindistan Geçici Hükûmeti'nin ilk başbakanı ve dışişleri bakanı olmuştur.

Nehru, dış politikada önce Asya ülkelerinin, ardından da Afrika ülkelerinin arasındaki dayanışmanın artırılmasını hedeflemiştir. Bu ülkelerin Birleşmiş Milletlerde ve kendi bölgelerine ilişkin sorunların çözümünde daha fazla ağırlığa sahip olmalarını amaçlayan **bağlantısızlık** politikasına Nasır ve Tito ile öncülük etmiştir (Görsel 4.9). 1955'te 29 bağlantısız ülkenin katıldığı Bandung Konferansı'nın, 1961'de de Belgrad Konferansı'nın örgütlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi Cilt 8'den düzenlenmiştir.

3. ETKİNLİK

Bağlantısız Devletler

Harita 4.5: Bağlantısız devletler

Harita 4.5'te Doğu ve Batı bloklarının dışında kalmak isteyen bağlantısız devletler yeşil renkte gösterilmiştir. Bu ülkelerin isimlerini aşağıdaki ilgili boşluklara yazınız.

1...

2...

3...

4...

5...

6...

7...

8...

9...

10...

11...

12...

13...

14...

15...

16...

17...

18...

19...

20...

4.2 KÜRESEL GÜÇLERİN, ENERJİ KAYNAKLARI ÜZERİNDEKİ REKABETİNİN ORTA DOĞU'DAKİ SİYASİ GELİŞMELERE ETKİLERİ

4.2.1. Arap-İsrail Savaşları

Sykes-Picot Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılması planlanan Filistin bölgesinde, Balfour Deklarasyonu ile bir Yahudi devleti kurulması yönünde adım atıldı. San Remo Konferansı ile İngiliz idaresine bırakılan Filistin'e çok sayıda Yahudi göçü yaşandı. Arap toplumunda rahatsızlıklara neden olan bu göçler; 1920, 1921 ve 1929 yıllarında Araplar ile Yahudilerin çatışmasına neden oldu. İngiltere, içinden çıkamadığı Filistin meselesini Birleşmiş Milletler gündemine taşıyarak çözmeyi amaçladı. BM'de kurulan **Filistin Özel Komitesi** ile iki farklı çözüm olarak **Çoğunluk Planı** ve **Azınlık Planı** ortaya konuldu. Aralarında Türkiye'nin de olduğu İslam ülkeleri bağımsız Filistin devleti fikrini benimsedi. ABD ve SSCB birlikte hareket ederek Filistin'in taksimi yönünde tavır aldı. İngiltere ise tarafsız kaldı. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Filistin'in taksimi yönündeki kararına Arap Birliğinin tepkisi üzerine iki toplum arasında çatışmalar başladı.

ÇOĞUNLUK VE AZINLIK PLANI

Çoğunluk Planı: Filistin; Yahudi ve Arap devleti olarak ekonomik bağlarla birbirine bağlı iki devlet olacaktır. Kudüs ortak bölge olarak uluslararası güçlerin kontrolünde olacaktır.

Azınlık Planı: Kudüs merkezli Filistin Federal Devleti kurulacaktır.

İngiltere, 14 Mayıs 1948'de Filistin'deki kuvvetlerini çekeceğini ve manda yönetimini kaldıracağını açıkladı. Aynı esnada Yahudi Millî Konseyi de İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti.

İsrail Devleti'nin kurulması, Araplar ile Yahudiler arasında kesin bir ayrışmaya ve bu devlet ile bazı Arap devletlerinin 1948, 1956, 1967 ve 1973'te savaşmalarına neden oldu.

1948 Arap-İsrail Savaşı

İsrail, kurulduğu ilk günden itibaren büyük devletler tarafından tanındı. Bu durum karşısında Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak ordularının 15 Mayıs'ta Filistin'e girmesiyle savaş başladı. Henüz yeni kurulan İsrail'in ordusu Yahudi militanlardan oluşuyordu. İsrail, kısa sürede üstün duruma geçti. Ayrıca Süveyş'teki İngiliz birliklerinin varlığı, Lübnan iç savaşı ve Ürdün'ün kendi çıkarlarını ön planda tutması İsrail'in galip gelmesinde etkili oldu. Mısır, Lübnan, Ürdün ve Suriye ile 1949'da yapılan ateşkes antlaşmalarıyla savaş sona erdi. Araplar, İsrail'i resmî olarak tanımadıkları için bu devletle sadece ateşkes antlaşması yaptılar.

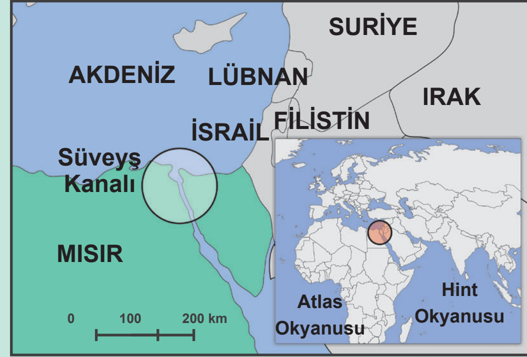
Savaş öncesinde ABD'nin İsrail'i tanıması ve BM'nin İsrail lehine olan **Çoğunluk Planı**'ndan yana tavır alması, savaşın çıkmasındaki etkenler arasındadır. Savaşı nihayete erdirecek BM Komisyonunun İsrail çıkarlarını ön planda tutması, ABD'nin İsrail'e mali ve askerî alanlarda yardımda bulunarak Arap ülkelerine ambargo uygulaması da sonucu etkilemiştir. SSCB, Soğuk Savaş'ın etkisiyle Araplarla iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. SSCB'nin ambargo altındaki Filistin'e silah satması da sonucu değiştirmemiştir. Bu savaşın sonunda yaklaşık 900 bin Arap, mülteci durumuna düşmüştür. Sosyalist ve cumhuriyetçi mahiyette Arap milliyetçiliği gelişmiştir.

1956 Arap-İsrail Savaşı

Mısır'dan 1936'da çekilen İngiltere, Süveyş Kanalı bölgesinde askerî haklar elde etmişti. Mısır, kalkınmasında Batı'nın ve ABD'nin yeterli desteğini alamayınca SSCB'ye yaklaştı. Ayrıca Süveyş

Kanalı'nı işleten İngiliz-Fransız şirketini de millîleştirdi. Bu durum doğal olarak en çok İngiltere ile Fransa'nın tepkisini çekti. Durumu kendi lehine çeviremeyen İngiltere ve Fransa, İsrail ile iş birliğine giderek bir savaş hazırlığına başladı. İsrail'in 29 Ekim 1956'da Mısır'a saldırmasıyla savaş başladı. İngiltere ve Fransa havadan Mısır üslerini vurdu. SSCB'nin duruma tepki göstermesi ve ABD'nin de İngiltere ve Fransa'yı sert şekilde uyarması üzerine savaş durduruldu ve işgal birlikleri geri çekildi.

SÜVEYŞ KANALI

Harita 4.6: Süveyş Kanalı

1869'da Fransızlar tarafından açılan ve uzunluğu 164 km olan Süveyş Kanalı'nın zamanla genişliği 200 m'ye, derinliği de 25 m'ye yaklaştı. 2015'te ikinci bir kanal açılarak Süveyş Kanalı'nın kapasitesi artırıldı (Harita 4.6).

1967 Arap-İsrail Savaşı

Filistin davasının tek çatı altında toplanması için 1964'teki Arap Birliği toplantısında, Yaser Arafat (Görsel 4.11) liderliğindeki **Filistin Kurtuluş Örgütü**nün (FKÖ) ve gerilla tarzı askerî birlik niteliğinde yapılandırılacak **El-Fetih**'in kurulması kararlaştırıldı. El-Fetih'in saldırıları sonrası İsrail'in Suriye ve Ürdün ile yaşadığı sınır çatışmalarında, BMGK'nin SSCB etkisiyle İsrail aleyhine karar vermesi Arapları cesaretlendirdi. SSCB'nin desteğini alan Mısır, Tiran Boğazı'nı İsrail'in geçişlerine kapattı. İsrail bu olayı savaş sebebi kabul etti ve 5 Haziran'da düzenlediği ani bir saldırı ile savaşı başlattı. Vietnam Savaşı'ndan istediğini alamayan ABD'nin Arap-İsrail sorununu barışçı yollarla çözme çabası, SSCB'nin destek vermesine rağmen yeterli olmadı.

Mısır yönetiminin ancak üç saat sonra haberdar olabildiği İsrail hava saldırısı ile Mısır, Ürdün ve Suriye hava kuvvetleri saf dışı bırakıldı. Hatta Irak'a ait bazı hava üsleri de vuruldu.

Yaser Arafat (1929-2004)

Görsel 4.11 Yaser Arafat

Mısırlı bir anne ve Filistinli bir babanın çocuğu olan Yaser Arafat, Mısır'da inşaat mühendisliği eğitimini tamamlamış, ardından siyasete atılmıştır. İsrail ile yapılan savaşlara katılan Arafat, El-Fetih'i kurduğu 1969'dan 2004 yılına kadar Filistin davası için çalışmıştır.

Prof. Dr. Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler, Geçmişten Günümüze Orta Doğu'dan düzenlenmiştir.

ABD donanmasına ait 6. Filo'nun bölgede olması ve İsrail'e lojistik yardım yapması, savaşın altı günde bitmesini sağladı. SSCB'nin on adet savaş gemisini bölgeye göndermiş olması sonucu değiştirmedi.

Savaş çok ciddi sonuçları beraberinde getirdi. Arap ülkeleri ABD'ye petrol sevkiyatını durdurup ilişkileri askıya aldı. İsrail; Golan Tepeleri, Batı Şeria, Sina Yarımadası, Gazze, Doğu Kudüs gibi yerleri ele geçirdi. Bu savaş Arap-İsrail savaşlarının dönüm noktası oldu. Çünkü İsrail, topraklarını dört kat artırdı ve Filistin dışında Suriye, Ürdün ve Mısır ile de arasında sınır sorunları başladı. İsrail zulmünden kaçan mültecilerin sayısı milyonlara ulaştı. Arap ülkelerinin lideri olmak isteyen Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın Arap dünyasındaki itibarı sarsıldı. Arap ülkeleri arasında birliği sağlayacak ciddi bir teşkilatın gerekliliği ortaya çıktı.

Harita 4.7: Arap-İsrail Savaşı (1967)

İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT)

İslam devletleri arasında tek seslilik oluşturmak için farklı zamanlarda yapılan girişimler sonuçsuz kaldı. Yaşanan Arap-İsrail savaşları (Harita 4.7), bu fikrin güçlenmesine ortam hazırladı. Mescid-i Aksa'nın 1969'da bir Yahudi tarafından yakılmak istenmesi üzerine Arap Birliğinin girişimleri sonucunda **İslam Konferansı Teşkilatı** kuruldu. Teşkilatın kuruluş amaçlarından bazıları şunlardır:

- Üye devletler arasında dayanışmayı geliştirmek ve farklı alanlarda yapılacak iş birlikleri ile pekiştirmek
- Eşitsizliğe ve sömürgeciliğe karşı durmak
- İslam beldeleri (özellikle Filistin) ve halklarının bağımsızlık mücadelelerine destek vermek

Astana'da 2011'de yapılan 38. Dışişleri Bakanları Konseyinde alınan kararla teşkilatın adı **İslam İş Birliği Teşkilatı** (İİT) olarak değiştirildi. Dünyadaki İslam ülkesi sayısında yaşanan artışlar, dünya genelinde yaşanan siyasi ve ekonomik dengelerdeki değişimler, dönemin gereksinimlerinin değişmesi gibi nedenlerle vizyon, misyon ve isim değişikliğine gidildi. Bu değişikliklerle İİT'ye yeni amaçlar ilave edildi ve birçok yeni çalışma alanı oluşturularak teşkilatın genişlemesi sağlandı. Bu amaçlardan bazıları şunlardır:

- Yolsuzluk, terörizm ve kara parayla mücadele etme
- Aile müessesini koruma ve geliştirme
- Azınlık durumunda yaşayan Müslüman toplumların korunmasına dair çalışmalar yapma
- İslam ortak pazarı kurulmasını sağlama

İİT, mevcut hâliyle BM'den sonra dünyada en çok devletin (57) üye olduğu ikinci teşkilattır.

1973 Arap-İsrail Savaşı

Arap ülkeleri ile İsrail arasında 1967 Savaşı'ndan sonra yapılan tüm müzakerelere rağmen bir uzlaşma sağlanamadı. Bu sırada Arap devletleri arasında da sorunlar baş gösterdi. Diğer Arap ülkeleri ile sorun yaşayan Ürdün, ABD'nin de telkinleriyle İsrail ile yakınlaştı. Lübnan da kendi iç sorunlarıyla meşguldü. Mısır 1969'dan itibaren İsrail'e karşı sınırlı ölçüde yıpratma savaşına girişti. Bu savaşta asıl amaç İsrail'i yok etmek değil, 1967 Savaşı'nda kaybedilen yerleri geri almaktı. Mısır ve Suriye'nin ani saldırısı ile genel savaş başlamış oldu. SSCB'nin desteğindeki Suriye ve Mısır, ABD destekli İsrail karşısında diğer savaşlara oranla başarılı bir savaş yürüttü (Görsel 4.12). ABD Kongresi'nin İsrail'e silah ve para yardımı kararı almasının ardından Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri (OAPEC), petrol ihracatını azalttı ve fiyat artışına gitti. İsrail, OAPEC'in bu tavrı ve büyük devletlerin araya girmesiyle 25 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye ile ateşkes imzaladı. 1967 Savaşı'nda aldığı toprakların bir kısmından çekildi. Bu savaş ramazan ayına rastladığı için Ramazan Savaşı veya Yahudilerin kutsal ayına rastladığı için Yom Kippur (Yam Kipor) diye de anılır.

101. KİLOMETRE ANTLAŞMASI

(31 Mayıs 1974)

ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in girişimleriyle Süveyş ve Kahire arasındaki 101. km'de yapıldığı için bu adı aldı. Camp David Antlaşması'na giden yolu açması bakımından önemlidir.

Görsel 4.12: Gazete Manşeti

ABD ve SSCB, bir yandan savaşan ülkelere silah temin etmiş, bir yandan da her iki tarafa savaşa girmemeleri yönünde telkinde bulunmuşlardı. ABD, Araplar ile ilişkilerini düzeltmek istiyordu. ABD ile yumuşama sürecine giren SSCB, Orta Doğu'daki oluşumlara daha mesafeli durarak silah yardımlarını minimum seviyelere indirdi.

Savaş sonrası Mısır ve İsrail genelkurmay başkanlarının katılımıyla imzalanan ilk Arap-İsrail antlaşması **101. Kilometre Antlaşması'**dır. Bu, bir ilktir ve ABD'nin bundan sonraki Orta Doğu politikalarının başlangıcını oluşturmuştur. Buna benzer bir antlaşma Suriye ile de yapılmış ve Orta Doğu'da barış umutlarını yeşertmiştir.

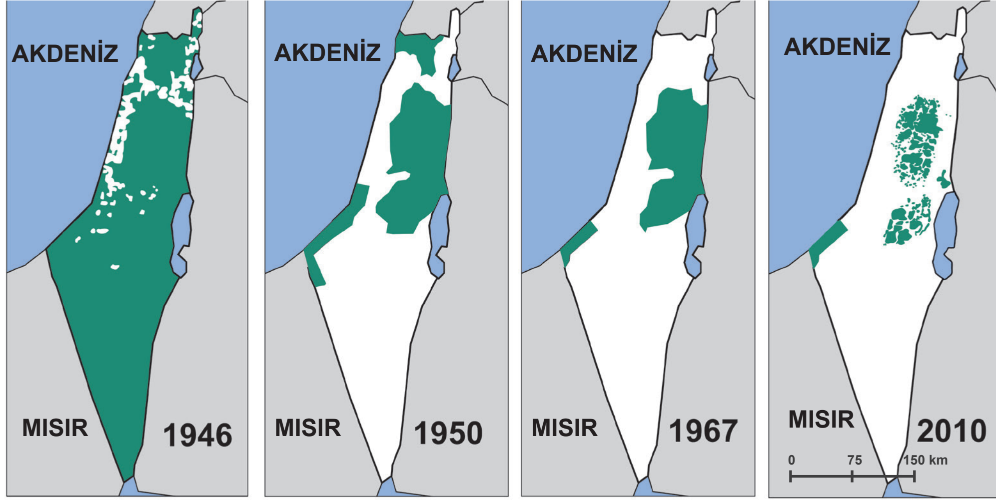
Küresel Güçlerin Arap İsrail Savaşlarına Etkisi

1956 Süveyş Krizi ile İsrail'den yana tavır alan İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki otoriteleri sona erdi. ABD ve SSCB'nin bu otorite boşluğundan yararlanarak bölgede üstünlüğü ele geçirmek istemesi Soğuk Savaş'ın Orta Doğu'ya taşınmasına neden oldu. Bundan sonra Arap-İsrail savaşlarında belirleyici unsur, Soğuk Savaş'ın dinamikleriydi. Bu mücadelede Ürdün ve Lübnan Batı Bloku tarafından desteklenirken Mısır'da Enver Sedat, Suriye'de devrimci **Baas** rejimi ve Filistinli gerillalar Doğu Bloku tarafından desteklendi. Bu gelişmeler Arap ülkeleri arasında bölünmeyi iyice derinleştirdi. İsrail, Batı Bloku'nda yer alarak ABD ile ilişkilerini geliştirdi. BM Güvenlik Konseyinin Arap-İsrail sorununun çözümü için aldığı kararlar, iki süper güç tarafından veto edildiği için somut hiçbir adım atılamadı.

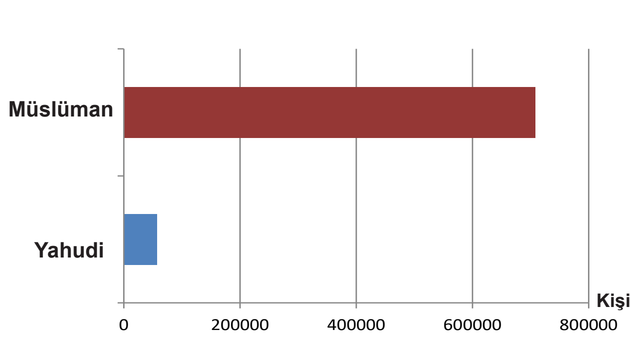
ABD, barış ortamı ile İsrail'in güvenliğini sağlamayı, Orta Doğu petrollerine kolay ulaşmayı ve bölgede SSCB'nin yayılmasını engellemeyi amaçlıyordu. ABD'nin Orta Doğu'daki SSCB yayılmasına karşı ilk hamlelerinden biri, 1955'te Türkiye önderliğinde kurulan Bağdat Paktı idi. Bu paktın Türkiye tarafından kurulup Mısır'ı bertaraf etmesi, içerisinde Irak hariç Arap ülkesinin olmaması Arap dünyasında tepkilere ve beraberinde SSCB'ye karşı yakınlık duyulmasına neden oldu. ABD Başkanı Eisenhower, kendi adıyla anılan doktrin ile bölgeye ekonomik yardım yapma ve askerî müdahalede bulunma yetkisini elde etti. Bu doktrin ABD'nin Orta Doğu'ya dair attığı kapsamlı ilk adım oldu. Bu adıma en sert tepkiyi SSCB ile Mısır ve Suriye verdi. Bu hamle Arap dünyasında ayrışmayı daha da artırdı.

SSCB, rejimini Orta Doğu bölgesine yayma ve sıcak denizlere inme siyasetini bölge üzerinden gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Bu amaç doğrultusunda İsrail'in kuruluşunda etkili olan terör örgütlerine yardımlarda bulunma, Yahudi yerleşimlerinde görülen komünist yapılanmalara destek verme gibi icraatlarda bulundu.

1956 Arap-İsrail Savaşı öncesinde İsrail'e (Harita 4.8, Grafik 4.1 ve 4.2) silah satan SSCB, savaş sonrasında ABD'nin Araplara silah ambargosu uygulama yönündeki deklarasyonuna (1950) dâhil olmadığı için durumu fırsata çevirdi.

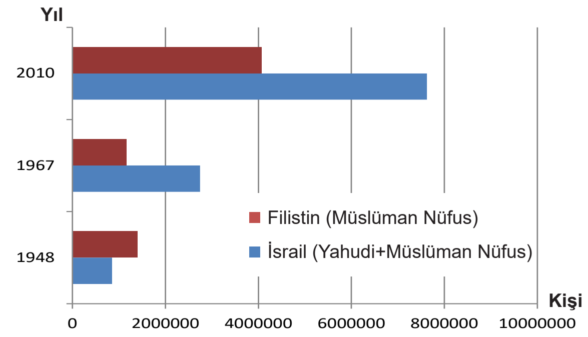

Harita 4.8: Kuruluşundan günümüze İsrail'in genişlemesi

Tayyar Arı, 2014, s. 256'dan uyarlanmıştır.

Grafik 4.1: 1918 Filistin'deki Arap ve Yahudi nüfusu

data.un.org'dan uyarlanmıştır.

Grafik 4.2: Yıllara göre Filistin ile İsrail'in nüfusu

Camp David Antlaşması

Camp David Antlaşması'na (Görsel 4.13) giden süreçte Mısır Hükûmetinin politikasında;

- Lübnan iç savaşının Arap devletleri arasında ortaya çıkardığı gerginlik,
- Arap-İsrail savaşlarının Mısır ekonomisine verdiği yıkım ile dış borçların ödenmesinde yaşanan sıkıntılar,
- İsrail'in eline geçen Sina Yarımadası'nı geri alabilmek,
- İsrail ile yapılan savaşlarda Sovyetlerden alınan silahların yetersiz olması neticesinde ABD ve Batı'dan alınması düşünülen yeni nesil silahlara duyulan ihtiyaç,
- Ekonomik kalkınmayı sağlamada ABD ve Batı'dan gelecek yardımlara duyulan ihtiyaç gibi

nedenlerle SSCB'den uzaklaşma eğilimi başladı.

Görsel 4.13: Camp David Antlaşması'nın imzalanması

Mısır, ilk olarak 1974'te ABD aracılığı ile başlayan barış görüşmeleriyle birtakım avantajlar elde etmenin yanında Sina Yarımadası'nın bir kısmını da geri aldı. ABD'de 1977'de başkan olan Carter, Orta Doğu'da barışın tesis edilmesine ağırlık verdi. Arap ve İsrail taraflarına baskı yaparak barışın önündeki engelleri kaldırmaya çalıştı. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger da, Arap-İsrail barışını sağlamak amacıyla 1978'de Arap ülkeleriyle İsrail arasında mekik diplomasisi yürüttü. Mısır lideri Enver Sedat, İsrail'e giderek Kudüs'ü ziyaret etti. İsrail Başbakanı Menahem Begin'ın (Menıhım Bicın) da Mısır'a gitmesiyle İsmailiye'de bir zirve yapıldı. Böylece Mısır, İsrail'i tanıyan ilk Arap devleti oldu. Mısır'ın attığı bu adımlar karşısında Arap Birliği, Mısır ile ilişkilerin dondurulması kararını aldı. Mısır bu karar karşısında Libya, Irak, Suriye, Cezayir gibi ülkelerle diplomatik ilişkilerini kesti. Diğer Arap ülkeleriyle yaşadığı olumsuzluklara rağmen İsrail ile barış ortamı oluşturmaya çalışan Mısır'ın önceliği, Filistin meselesi olarak ön plana çıkartıldı. İsrail'in;

- Filistin Devleti'nin kurulmasına karşı çıkması,
- Filistin'de Yahudi yerleşim yerlerinin inşasına devam etmesi,
- Kudüs'ün statüsü konusunda geri adım atmaması barış görüşmelerinin çok ağır ilerlemesine neden oldu.

ABD ve SSCB, bölgede barışın sağlanması amacıyla Cenevre'de bir konferans düzenlemeye karar verdi fakat konferans bir türlü toplanamadı. BM Güvenlik Konseyinin aldığı 242 sayılı kararla İsrail-Mısır arasında yapılacak antlaşmaya dair bazı esaslar belirlendi. İran Devrimi'nin yaşanması ABD ve İsrail'i tedirgin etti. Bu tedirginlik barış sürecinin hızlanmasını sağladı. İsrail'in Sina Yarımadası'ndan çekilmesi ve Süveyş Kanalı üzerindeki haklarının korunması gibi konularda uzlaşmaya varıldı. 26 Mart 1979'da Beyaz Saray'da Camp David Antlaşması imzalandı. 9 madde ve 18 belgeden oluşan antlaşma metninin içeriğinden bazıları şunlardır:

- Mısır-İsrail Savaşı'na son verilecek.
- İsrail işgal ettiği bölgelerden çekilecek.
- İsrail'in Süveyş Kanalı'ndan yararlanmasına yönelik haklar garanti altına alınacak.
- Taraflar, birbirlerinin egemenlik haklarına saygı duyacak.
- İki ülke arasında diplomatik ilişkiler başlatılacak.

Bu antlaşmaya tepki olarak 18 Arap devleti Mısır ile ilişkilerini kesti (Mısır'ın Arap Birliğinden, OAPEC ve İslam Konferansı Örgütünden çıkarılması, Mısır'a ekonomik boykot uygulanması, büyükelçilerin Mısır'dan geri çekilmesi vb.). Bu antlaşmanın Arap devletleri arasında ortaya çıkardığı ayrışma, en çok SSCB'nin işine yaradı. Çünkü Arap devletlerinde ve toplumunda Batı karşıtlığı, ciddi oranda arttı.

4.2.2. 1960 Sonrası Enerji Kaynaklarındaki Değişim ve 1973 Petrol Krizi

Sanayi Devrimi ile makineleşme alanında yaşanan gelişmeler, enerji kaynaklarına olan ihtiyacı artırdı. Petrolün keşfiyle dünya dengeleri tamamen değişti. Petrol, I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı'nın yanı sıra günümüzde yaşanan birçok çatışmanın en önemli nedenlerinden biri oldu. Bu enerji kaynağını 1960'a kadar **Yedi Kız Kardeş** diye adlandırılan ABD menşeli yedi petrol şirketi yönetti. **OPEC**'in 1960'ta kurulmasından sonra petrol üreten ülkeler de petrol enerjisinde söz sahibi olmaya başladı.

OPEC'in önemli kısmını oluşturan Arap ülkeleri, **Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC)** adıyla farklı bir oluşuma daha

OPEC

ABD'li büyük petrol şirketlerinin tek taraflı olarak petrol fiyatlarında indirime gitmesi ile petrol ülkeleri büyük zarara uğradı. OPEC, 1960'ta Venezuela'nın çağrısı üzerine İran, Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ın da aralarında olduğu ülkeler tarafından kurulan birliktir. Sonrasında Cezayir, Angola, Libya, Nijerya, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri de bu birliğe dâhil olmuştur. OPEC, Petrol üreten fakat petrolün gelirinden yeteri kadar yararlanamayan ülkelerin büyük devletlere ve petrol şirketlerine karşı kurdukları bir oluşumdur.

gitti. Petrolün siyaset üzerindeki etkisini fark eden Arap ülkeleri, Arap-İsrail savaşlarında İsrail ve yandaşlarını cezalandırmak için petrolü bir silah gibi kullandı. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda petrol üzerinden İsrail ve Batı'ya ders verilmek istendi fakat tahmin edilenin de ötesinde bir etki oluşmasıyla dünya çapında bir petrol krizine neden olundu. Bu krizin etkilediği gelişmiş ülkeler (Görsel 4.14, 4.15) böyle bir durumla tekrar karşılaşmamak için enerji kaynakları çeşitliliğini artırma yoluna gitti. Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi konusunda yakın zamana kadar birçok atılım yapıldı. Bu atılımlar enerji kaynakları dağılımını ve tüketim çeşitliliğini artırdı.

ENERJİ KAYNAKLARI

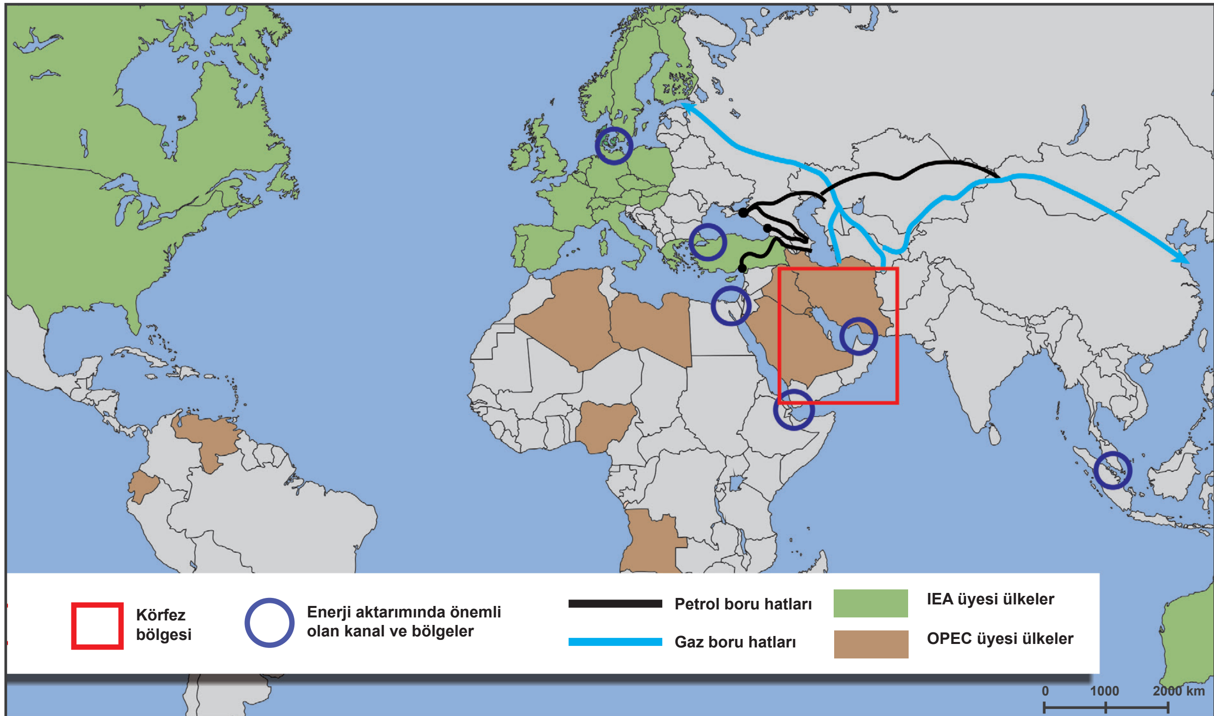
Fosil Enerji Kaynakları:
Kömür, petrol, gaz, kaya gazı vb.
Yenilenebilir Enerji Kaynakları:
Su, rüzgâr, güneş, hidrojen, biyoyakıtlar, gelgit, dalga vb.

1970'lerin sonuna kadar enerji kaynağı lideri, petroldü. Yaşanan krizler sonrasında bol ve ucuz olan doğal gaza ağırlık verildi (Harita 4.9). Nükleer santrallerin ve hidroelektrik santrallerinin yapımı artarak devam etti. Ham madde rezervi çok olan kömür cazip hâle geldi. Kömürden **metan gazı** üretimi, yatay sondajlama ve hidrolik çatlatma yöntemi ile üretilen **şeyl gaz,** önemli hâle gelen enerji kaynakları oldu.

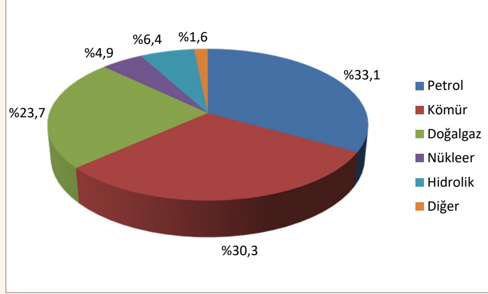
Görsel 4.14: "Üzgünüz, gaz yok."

Görsel 4.15: Arabayı çeken atlar (Mizansen)

Harita 4.9: Dünyadaki petrol ve doğal gaz kaynakları ile bu kaynakların aktarıldığı hatları gösteren harita

Geleceğe yönelik olarak hidrokarbon, dalga, gelgit, biyoenerji, metanhidrat, uzay tabanlı güneş enerjisi gibi farklı alanlarda enerji üretimi için altyapı çalışmaları devam etmektedir. Gelecek dönemler, fosil yakıtlara alternatif olabilecek birçok enerji üretim kaynağını insanlığın hizmetine sunacaktır (Grafik 4.3, Tablo.6).

Grafik 4.3: Dünyada 2011 Yılı Birincil Enerji Kullanımı

Erdem Koç, Mahmut Can Şenel, Dünyada ve Türkiye'de Enerji Durumu, 2013.

Tablo.6: Fosil Enerji Kaynakları

Bölge	Petrol (yıl)	Doğal Gaz (yıl)	Kömür (yıl)
Kuzey Amerika	14	11	239
Orta ve Güney Amerika	38	66	474
Avrupa	8	18	161
Eski SSCB Ülkeleri	24	82	>500
Orta Doğu	87	>100	175
Afrika	28	98	268
Asya ve Okyanusya	16	40	164
Kalan Toplam Rezerv (Yıl)	**41**	**62**	**230**

Cenk Sevim, Kürsel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik'ten uyarlanmıştır.

1973 Petrol Krizi

ABD, 1971'de doların altınla değiştirilmesini temel alan Bretton Woods sistemi yerine piyasa kanunlarına göre iniş çıkışların yaşanabileceği ve doların uluslararası ödeme aracı olduğu yeni sisteme geçti. Bu sistem değişikliği dünya finans dengelerini altüst etti ve 1929 Ekonomik Buhranı'na benzer etkiler ortaya çıkmaya başladı. İlk etapta dolarda devalüasyon yaşandı. Bu durumdan en çok etkilenen, petrol ihraç eden Arap ülkeleri oldu.

Petrol gelirlerinden adil pay alamayan petrol üreticisi ülkeler hem fiyat kontrolünü sağlamak hem de aralarında iş birliğine gitmek için OPEC'i kurmuştu. Buna rağmen OPEC üyesi ülkelerdeki petrol, Batılı ve ABD'li şirketler tarafından çıkarılıyordu. 1970'li yıllara gelindiğinde OPEC ülkelerindeki petrol şirketleri millîleştirilip devletleştirildi (1972-Irak, 1973-İran vb.). Bu hamlelerle OPEC üyesi ülkelerin petrol üzerindeki kontrolleri arttı.

OAPEC'i kuran Arap ülkeleri petrol gücünü kullanarak;

- Arap-İsrail savaşlarında İsrail'e destek veren Avrupa ve ABD'yi cezalandırmak,
- dünya kamuoyunun ilgisini Filistin meselesine çekmek,
- İsrail üzerinde baskı oluşturmak,
- gelirlerini artırmak gibi nedenlerle fiyatları artırma yoluna gitti.

Petrol fiyatları 1973'te 2,59 dolarken 1974'te 11,65 dolara yükseldi. Bu artış, özellikle sanayisi gelişmiş olan Avrupa ve Japonya'da üretim maliyetlerinin artmasından kaynaklanan ekonomik olumsuzlukları beraberinde getirdi. Krizin etkileri 1980'li yılların ortalarına kadar devam etti.

Büyük güçlerin bu duruma verdiği tepkiler:

İngiltere: Arap ülkelerine uygulamakta olduğu silah ambargosunu İsrail'e de uygulamaya başladı.

Japonya: İsrail ile ilişkilerin kesilmesine varacak girişimlerde bulundu.

Avrupa: BM Güvenlik Konseyi kararını kabul ettiklerini, İsrail'in işgal ettiği bölgelerden çekilmesi ve diğer ülkelerin egemen-

OAPEC

(Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği)

1968'de Suudi Arabistan, Kuveyt ve Libya arasında dayanışmayı sağlamak amacıyla kuruldu. Sonra Cezayir, Bahreyn, Katar, BAE, Irak, Suriye ve Mısır da birliğe dâhil oldu.

lik haklarına saygılı olması gerektiğini içeren bir bildiri yayımladı. Ayrıca 1974'te **Yeni Enerji Politika Stratejisi** hazırlayarak enerji kullanımında tasarrufa gidilmesi yönünde de adımlar attı.

ABD: Petrolünün önemli kısmını kendisi ürettiği ve alternatif petrol bölgelerinden alım yaptığı için bu durumdan fazla etkilenmedi. Orta Doğu'ya askerî müdahaleyi gündemine aldı. Kuveyt, Bahreyn, Katar gibi körfez ülkelerine askerî üsler kurdu.

1973 Petrol Krizi ile petrol fiyatlarında yaşanan artış, gelişmiş sanayileri olumsuz etkiledi ama bir süre sonra durum normale döndü. ABD ve Avrupa üzerinde baskı oluşturan Arap ülkeleri, bu olumsuzluğun giderilmesinin de öncülerinden oldu. Çünkü yüksek fiyatlara satılan Arap petrolünden elde edilen aşırı kazançlar, ABD ve Avrupa bankalarına aktarıldı. Bu sıcak paralar sanayi üretimine dönüştü. Ayrıca bölgelerinde güçlü olmak ve ülke içerisinde iktidarlarını sağlamlaştırmak isteyen Arap liderler, Batı'dan yüksek miktarda teknolojik silah ithal ederek paranın Batı'ya gitmesine neden oldular. Bu kriz gelişmekte olan ülkelerde (Brezilya, Türkiye, Hindistan gibi) enflasyon, sanayileşmenin yavaşlaması gibi olumsuz etkilere neden oldu. Buna benzer bir krizin yaşanmaması için Türkiye'nin de kurucuları arasında olduğu Uluslararası Enerji Ajansının kurulması sağlandı.

ULUSLARARASI ENERJİ AJANSI (IEA)

OECD bünyesinde kurulan örgütün merkezi Paris'tedir. Enerjinin özellikle de petrolün temini ve kullanımında uluslararası iş birliğine ve planlamaya gidilmesini amaçlayan kuruluştur.

4.2.3. İran-Irak Savaşı

İran'la yaptığı Cezayir Anlaşması (1975) ile Şatt-ül Arap ve Kürt meselesini halleden Irak, Petrol Krizi ile de 1973'te 2 milyar dolar olan petrol gelirini 1980'de 26 milyar dolara çıkardı. Bu ekonomik refah düzeyi Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'de bir öz güven meydana getirdi. Irak'ın Arap Birliğine ev sahipliği yapmasıyla öz güveni daha da pekişen Saddam Hüseyin; Fransa, SSCB, Almanya gibi gelişmiş ülkelerden silah alarak bir silahlanma yarışının içine girdi.

İran ile yaşadığı sorunları ancak savaş yoluyla halledebileceğini düşünen Irak'ın, İran ile savaşa girme gerekçelerinden bazıları şunlardır:

- Irak, İran'da yaşanan ihtilal sonrasında baş gösteren kaos ortamından istifade ederek aralarındaki sınır sorunlarını kendi lehine çözmek istedi. Bu sorunlar; Irak'ın kuzeyindeki Kürtler ile İran'ın Kuzistan bölgesindeki Arapların varlığı ve Şatt-ül Arap su yolu idi.
- Irak, İran Devrimi'nin Arap dünyasına yayılmasına engel olmak istiyordu.
- İran, Sünni olan Irak iktidarına karşı Şii Iraklıları kışkırtıyordu.
- Camp David Antlaşması ile Arap dünyasında itibarı sarsılan Mısır'ın bıraktığı yerin doldurulması gerekiyordu. Orta Doğu ve Arap ülkeleri arasında lider olmak isteyen Saddam Hüseyin (Görsel 4.16) için bu kaçırılmayacak bir fırsattı.
- Ayrıca İran'da devrim yapan Humeyni (Görsel 4.17) yönetimi, yüksek rütbeli subayları ordudan ihraç etti.
- ABD ve SSCB'yi şeytan devletler ilan etmesinden dolayı İran'ın büyük devletlerle arası açıldı.

Görsel 4.16: Saddam Hüseyin ve Irak askerleri

Görsel 4.17: Humeyni posterleri taşıyan İranlı askerler ve halk

Bütün bu gerekçeler, hazırlığı yapılan savaşın başlama zamanının geldiğini gösteriyordu.

Irak ani bir taarruzla yaklaşık 700 km'lik bir hattan İran içlerine doğru girdi ve savaş 22 Eylül 1980'de başladı. Savaş, iki taraf açısından da üstünlüğün ele geçirilemediği bir mücadeleye dönüştü (Görsel 4.18). 1986'da İrangate (İrangeyt) Olayı'nın patlak vermesi üzerine tüm dünya şoka girdi. Bu olayın açığa çıkması dahi bu savaşın çıkmazını ve asıl kazananının kim olacağını göstermesi bakımından önemlidir.

● Tahran Radyosu, Irak birliklerinin Kirmanşah bölgesindeki İslâmâbad-Garp şehrini bombalaması sonucu 20 kişinin öldüğünü bildirdi.

● Irak askerî sözcüsü Batı ve Güney İran'daki İran askerî birliklerinin gün boyunca ateş altında tutulduğunu açıkladı.

TAHRAN (A.A)

Bir ileri bir geri işte İran-Irak savaşı

Savaş kızışıyor

Savaş ve propaganda!

Savaş ve rehineler konusunda iki taraftan çelişkili haberler geliyor

Irak'a göre ABD'li rehineler serbest bırakıldı

İran uçakları Irak'ta bazı meydanları bombaladı

Irak Ordusu İran topraklarında...

"Bu savaş İran'ı parçalayabilir...,,

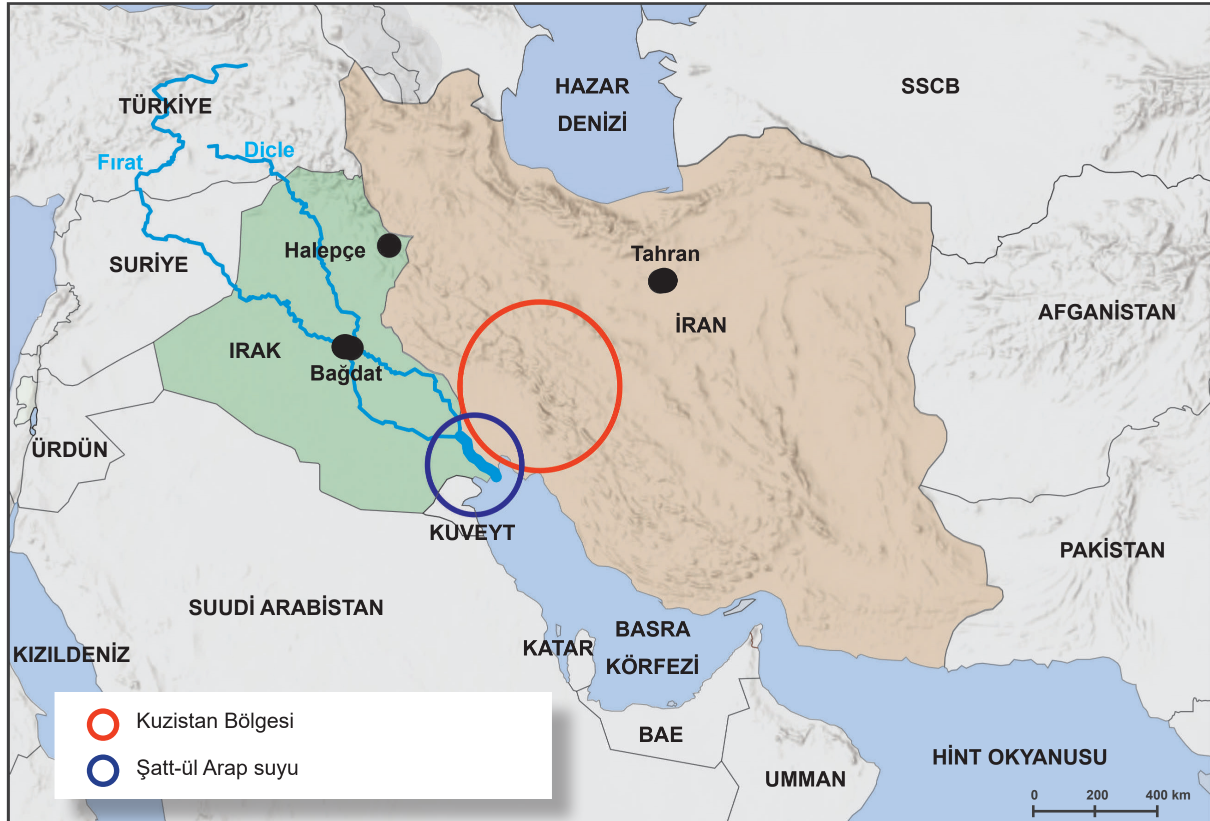
Görsel 4.18: Gazete manşeti

Savaşın petrol güvenliğine zarar vermesi üzerine yeni bir krize meydan vermemek için ABD, olaya daha ciddi eğilerek 6 ve 7. Deniz Filolarını bölgeye sevk etti. Kısa süre sonra da BM Güvenlik Konseyinin aldığı kararla en kısa zamanda ateşkes yapılması istendi (1987). Irak öneriyi kabul ettiği hâlde biraz daha avantajlı durumda olan İran, anlaşmaya yanaşmadı. Irak'ın SSCB'den aldığı füzelerle İran'ı vurması, İngiltere ve Fransa'dan aldığı kimyasal silahlarla sınır boylarını vurması, katliam derecesine varan yıkımlara neden oldu. Durumun iyice çıkmaza girdiğini gören İran, 18 Temmuz 1988'de barışa razı oldu. 20 Ağustos 1988'de ateşkesin sağlanması ile savaş fiilen sona erdi.

İran-Irak Savaşı'nda (Harita 4.10) Suriye ve Libya, İran'ı; diğer Arap ülkeleri Irak'ı desteklerken Türkiye tarafsız kaldı. Bu savaşta ABD'nin ve büyük güçlerin dahli oldukça fazlaydı. Yabancı istihbarat birimleri her iki ülkeye yönelik kışkırtıcı faaliyetler içindeydi. Basra Körfezi'nde kimliği belirlenemeyen uçakların petrol rafinerileri ve gemilerini vurması belirsizliğini korudu. ABD, Irak'ı teröre destek veren ülkeler listesinden çıkardı. Ayrıca ABD ve İngiltere, savaş sırasında Irak'ın yaptığı kimyasal ve biyolojik saldırılarla ilgili olarak BMGK'den bu eylemleri kınayan kararlar çıkmasını da engelledi.

İRANGATE OLAYI

ABD ve Avrupa tarafından İran'a uygulanan ambargoya rağmen İsrailli bir general aracılığıyla İranlı yetkililerle gizlice görüşen ABD'nin İran'a silah satmasının açığa çıkarılmasıdır.

Harita 4.10: İran ile Irak arasındaki sorunlu bölgeler

Batılı ülkeler her iki ülkeye silah satmaktan ve kredi vermekten geri kalmadı. Savaş karşıtı gibi görünüp savaşı destekleyen Batı'nın bu ikili oyunu İrangate Olayı'nda açıkça görüldü. Bu olayda İran-ABD-İsrail üçlüsü aktör olarak yer aldı. Çin, İran ile iyi ilişkiler kurarak bu ülkeye füze satışında bulundu. SSCB, Irak ile yaptığı anlaşma gereği Irak'a silah sattı. İran'da komünist partilerin kapatılması ve Humeyni'nin SSCB'yi şeytan ilan etmesiyle İran-SSCB ilişkileri daha da gerildi. ABD'nin Irak yanlısı görüntüsü, SSCB'yi İran'a yaklaştırdı. Netice olarak büyük güçler her iki tarafa da destek vererek kendi menfaatlerine hizmet etmiş ve kaybeden İran ve Irak halkı olmuştur.

Savaşın sonuçları:

- Her iki ülkeden de yaklaşık birer buçuk milyon insan hayatını kaybetti.
- Her iki ülkenin de milyarlarca dolar kaynağı heba oldu ve iki ülke de ekonomik darboğaza girdi.
- Her iki ülkenin de petrol kaynakları tahrip oldu.
- Arap ülkeleri arasındaki ayrılıklar daha da arttı. Bu durum İsrail'in bölgede daha rahat hareket etmesine neden oldu.
- İran'da devrimi eleştirenler tasfiye edildi ve yeni rejim ülkeye tamamen hâkim oldu.
- Irak'ın bu savaştan kazançlı çıkmaması Saddam Hüseyin'i yeni bir maceraya (Kuveyt'in işgali) itti.

4.3 YUMUŞAMA DÖNEMİ'NDE DÜNYADAKİ EKONOMİK, SOSYOKÜLTÜREL VE BİLİMSEL GELİŞMELER

4.3.1. Dünya Ticaret Hacmindeki Değişim

1945-1970 yılları arasında henüz sömürgeciliğin tam anlamıyla ortadan kalkmadığı dönemde gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerdeki sömürge bağlantılarını kullanarak ham maddeyi düşük fiyatlardan aldılar. Ayrıca ucuz petrol ve iş gücü, gelişmiş ülkelerin ekonomik ilerlemelerinde çok önemli bir unsur oldu. Gelişmiş ülkelerin verimlilik ve kâr oranlarında büyük artışlar yaşandı.

II. Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa ülkelerinin ekonomileri ciddi yapısal değişimlere uğradı. Ülkelerdeki tarımsal nüfus 1950'lerde %20-25 iken 1970'lerde %10'a geriledi. Bu durum tarımda makineleşmenin bir sonucuydu. II. Dünya Savaşı sonrası gübre kullanımındaki artış tarımsal üretimi de artırdı. ABD'nin tarım alanında ihracatının artması tarımda üretimi dünya çapında artırdı. Bu artış Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomilerini olumsuz etkiledi.

Sanayideki yeniden yapılanma süreci sektörde bir değişim başlattı. Maden kömürü, demir, tekstil gibi eski sanayi sektörlerinde durgunluk yaşanırken yeni teknolojilerin kullanımıyla kimya, elektrik gibi sanayi sektörleri hızla gelişti. Bu gelişmeler ekonomik hacmin büyümesini sağladı. İngiltere'de maden kömürü, demir ve demirli metallerde üretim oranlarında %50, tekstilde %20 düşüş yaşanırken kimyasalların üretimi yaklaşık iki katına çıktı.

1930'lu ve 40'lı yıllarda gelir azlığı ve işsizlik gibi nedenler tüketimde azalmaya sebep olmuştu. Savaş sonrasını gören kuşaklar, bazı ülkelerde karneye bağlanan tüketim mallarının kıtlığını yaşamış, bu durum bir tüketim açlığı oluşturmuştu. Yaşanan gelişmeler, iç tüketimde daha önce görülmemiş boyutlardaki artışın hem sebebi hem de sonucuydu. Ertelenmiş ve bastırılmış tüketim arzusu, savaş sonrası hızlı büyümenin en önemli sebeplerinden biri oldu.

II. Dünya Savaşı sonundaki teknik gelişmelerin sanayi alanında hızlı bir şekilde uygulanışı, sanayide verimliliği artırdı. Yaşam kalitesinin artması, insanların daha önce lüks olarak görülen çamaşır makinesi, televizyon vb. ürünlere sahip olmalarını sağladı. Temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra sanayiciler, üretimde devamlılığı sağlayabilmek için yeni ihtiyaçlar ortaya koydu. Reklamlar bu alandaki boşluğu doldurdu. Büyük firmalar, reklam sektörüne büyük bütçeler ayırdı. Reklamlarla bireylerdeki alım duygusu kamçılanmaktaydı. Reklam sektörü inanılmaz bir hızla gelişti. Özellikle hem görsel hem işitsel özelliğe sahip bir araç olan televizyonun reklam dünyasının hizmetine girmesiyle reklam harcamaları büyük boyutlara ulaştı.

Avrupa'daki tüketim artışıyla bağlantılı olan ihracat fırsatları, Avrupa ülkeleri için daha da dinamik bir biçimde büyüyen bir ihracat piyasası oluşturdu. Avrupa'nın ekonomik bütünleşme süreci; büyük ve gümrük tarifesinden muaf, tek bir Avrupa pazarını oluşturdu. Batı Avrupa ülkeleri kendi aralarındaki ticari faaliyetleri giderek artırdılar.Böylece AET'ye üye ülke ekonomileri için olanak yaratan bir ihracat patlaması sağlandı.

Uluslararası ticaretin artışı, ülkelerin birbirlerine daha bağımlı hâle gelmesini ve özellikle çok uluslu şirketlerin çeşitli ülkelerde yayılmasını sağladı.

4. ETKİNLİK

Bazı Avrupa Ülkelerinin İhracat Hacmi

1913'teki 100 endeksine göre düzenlenmiştir.
100 endeksi: Piyasa ve işlem hacmi açısından en yüksek 100 hisse senedinin performansını ölçmek için kullanılan temel göstergedir.

Tablo.7: Bazı Avrupa Ülkelerinin İhracat Hacmi

Ülke	1950	1973
Federal Almanya	35	514
Avusturya	32	339
İngiltere	100	242
Fransa	149	922
Hollanda	171	1632
İtalya	127	1619
Norveç	270	1369

Macar Tarihçi Ivan T. Berend, 20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi, s.334

Tabloda verilen Avrupa ülkelerinin ihracat hacimlerindeki değişimi yorumlayınız.

4.3.2. ABD'de Irkçılık Karşıtı Hareketler

1960'lı yılların ABD'sinde ırk ayrımcılığının sona erdirilmesi için büyük bir mücadele verilmekteydi. İç savaş sonrasında köleliğe son verilen ABD'de, 1868 ve 1870 yıllarında anayasada yapılan düzenlemelerle Afro-Amerikanlara siyasi haklar verilmişti. Ülkenin güneyinde kurulan Ku Klux Klan (Ku Klaks Klan) örgütü, bu hakların engellenmesi ve Afro-Amerikan vatandaşların baskı altına alınması için çalışmaktaydı.

Irkçılığa karşı savaş, Rosa Parks'ın (Roza Parks) 1955'te Alabama'da bir belediye otobüsünde yerinden kalkmamasıyla başladı. Parks, otobüsün siyahilere ayrılmış yerinde oturuyordu. Birkaç beyaz yolcu ayakta kalmıştı. Yasa gereği beyaz bir yolcu ayakta kalırsa bir Afro-Amerikanın yerinde oturabilirdi. Parks,

şoförün yaptığı uyarıya rağmen yerinden kalkmadı. Rosa Parks'ın otobüste yerini bir beyaza vermeyi reddetmesi, Afro-Amerikanların bir yıl sürecek otobüs boykotunu başlattı.

1958'de ırkçılığa karşı mücadelenin önderliğini, Baptist mezhebinin Afro-Amerikan papaz Martin Luther King (Martin Lüter King) üstlendi. 1960'ta Afro-Amerikanlar, lokantaların beyazlara ayrılmış bölümlerinde oturma eylemlerine başladılar. 1961'de de mücadelelerini sürdüren Afro-Amerikanlar, eyaletler arası otobüs yolculuklarında beyazların koltuklarına oturma eylemleri gerçekleştirdiler. Bazı Afro-Amerikanlar din değiştirerek Müslüman olmaya başladı. Bu hareketin liderlerinden biri olan Malcolm X (Melkım İks), 21 Şubat 1965'te öldürüldü. 4 Nisan 1968'de Martin Luther King de öldürüldü. Bunun üzerine 125 kentte şiddet olayları yaşandı. Aynı yıl düzenlenen Meksika Olimpiyatları'nda Amerika'yı temsil eden iki atlet, Amerikan millî marşı çalınırken ellerine taktıkları siyah eldivenleriyle yumruklarını kaldırıp, başlarını indirerek ülkelerindeki ırk ayrımcılığını protesto etti (Görsel 4.19) .

AFRO-AMERİKAN SİVİL HAREKETİ

1954-1968 yılları arasında ABD'de Afro-Amerikan halka yönelik ırk ayrımını muhafaza eden kanunların kaldırılarak vatandaşların eğitimine yönelik kanunların getirilmesini, böylece insan haklarının tesis edilmesini amaçlayan harekettir.

Hareketin Martin Luther King, Malcolm X gibi yürütücü liderlerinin yanında John Kennedy gibi önemli destekçileri de vardı.

Görsel 4.19: Siyah eldivenler

Görsel 4.20: Malcolm X

MALCOM X (El Hac Malik El Şahbaz) (1925-1965)

"İster kurşun atıyor olun ister oy, hedefinizi iyi seçiniz. Kuklayı değil, kuklacıyı vurmalısınız."

El Hac Malik El Şahbaz

Malcom X'in (Görsel 4.20) Amerika'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde İslam'ı ve adaleti anlatan coşkulu konuşmaları insanlar üzerinde etkili olmuştur. Bu konuşmalarından biri de 1964'te Oxford Birliği Tartışma Derneğinde yaptığı konuşmadır. Malcom X, bu konuşmada şunları söylemiştir:

"- Daha önce söylediğim gibi
- Ben, bir Müslüman'ım.
- Allah'a (C.C.) inanıyorum.
- Hz. Muhammed'e (S.A.V.) inanıyorum.
- Tüm peygamberlere inanıyorum.

Bu dine inanmakla beraber şunu vurgulamak istiyorum ki ben, aynı zamanda Amerikalı bir zenciyim ve öyle bir toplumda yaşıyorum ki bu toplumun sosyal düzeni, siyahi adamın köleleştirilmesine dayanmakta. Çünkü biz, yanlış deri rengine sahibiz. Biz, insan değiliz! Ya kara talihimizin yakıcı oklarıyla çile çekmek, hakarete maruz kalmak ya da sorumluluk alıp felaket dalgalarına karşı koymak, muhalefet ederek bu kötülüklere son vermek… Ben sorumluluk alıp kötülüğe karşı koymayı takdir ederim. Eğer sorumluluk alırsanız galip gelirsiniz ama boş boş oturur, güce sahip olanın kendiliğinden değişmesini beklerseniz daha çok beklersiniz. (…)

Hangi renkten olursanız olun bu rezil durumu değiştirmek isteyen herkesin yanında yer alacağım. Teşekkür ederim."

Yazar Korkut Ata, Malcolm X, Avrupa Yakası Yayıncılık, 2016 düzenlenmiştir.

4.3.3. 68 Kuşağı

68 Hareketi, II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren toplumsal sorunların giderek artması ve yaygınlaşmasıyla ortaya çıktı. 1968'de meydana gelen olaylar sonraki yıllarda da etkisini sürdürdü. Savaş sonrası dünya ekonomisi, ABD önderliğinde farklı bir boyut kazanmaya ve kapitalizm, altın dönemini yaşamaya başladı. Ancak ekonomik ve toplumsal sorunlar yaşayan Avrupa'da kapitalist sistemin sınırları zorlanmaktaydı.

> **68 OLAYLARI**
>
> Fransa'da belirli ülkülerle bireysel özgürlük, kadın-erkek eşitliği, yaygınlaşan pasifleşmenin önüne geçmek, yaşam standardının yükseltilmesi ve her alanda köklü değişimlerin gerçekleşmesi için yapılmış toplumsal bir isyan ve mücadeleydi.

1960'lı yıllarda dünyada Vietnam Savaşı, Ay'a seyahat, Martin Luther King'in öldürülmesi ve Prag'daki Sovyet tankları olayları yaşandı. 1968 yılında milyonlarca öğrenci sokaklara çıktı, üniversiteler işgal edildi. Devrim ateşinin işçilere sıçramasıyla hayat felç oldu ve bu yıl, **başkaldırı yılı** olarak anıldı. İstekler; daha fazla özgürlük, eşitlik, adalet ve temiz bir çevreydi. Prag'dan Paris'e, Londra'dan Tokyo'ya, San Fransisco'dan Pekin'e kadar her yerde kurulu düzeni tehdit etmeye başlayan öğrenci hareketleri yaşandı (Görsel 4.21). Gençliğin 1960'lardaki devrim isteği siyasi iktidarlar tarafından bastırıldı.

Görsel 4.21: Paris gösterileri

1968'deki öğrenci olayları ve bu tarihle simgelenen 68 Kuşağı, dünya tarihinde kültürel yaşamı derinden etkileyen ve yeni açılımlara ivme kazandıran özelliklere sahipti. 1968 yılının ilk aylarında Fransa'nın Nanterre (Nanter) Üniversitesi öğrencilerinin eğitim alanındaki taleplerine siyasal istekler de eklendi. Paris'te bazı lise ve üniversitelerde başlayan öğrenci hareketlerinin okul yönetimleri ve polis tarafından bastırılmak istenmesiyle çıkan olaylar, daha sonra işçilerin katıldığı bir isyana dönüştü. Göstericilerin çoğu komünizm, anarşizm gibi sol görüşleri ve Vietnam Savaşı karşıtlığını benimsemişti.

1968 Olayları dünya genelinde öğrenci protestolarının yaşanmasına neden oldu. Amerika'da yaşanan benzer olaylar Başkan Johnson'ın seçim kampanyasından çekilmesine, Meksika'daki öğrenci protestoları ise silahlı çatışmalara yol açtı. Bu olayların etkisi İtalya ve Arjantin'de de görüldü.

68 Kuşağı Türkiye'de de üniversitelerde ortaya çıktı. Türkiye'deki 68 eylemlerinin en önemli özelliği antiemperyalist bir nitelik taşımasıydı. Tüm dünyada yayılan savaş karşıtlığı ve özgürlük fikrinden etkilenen sol görüşlü gençlik, Amerikan 6. Filo'sunun Türkiye ziyaretine karşı protesto gösterileri yaptı (Görsel 4.22). 29 Nisan 1968'de Ankara'da yapılan mitingde "Tam bağımsız, gerçekten demokratik Türkiye!" sloganı on binler tarafından tekrarlandı. Türkiye'de 68 Kuşağı; Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya gibi isimler liderliğindeki sol hareketle özdeşleştirildi.

Görsel 4.22: 6. Filo protestosu

4.3.4. Kadın Hakları Sorunları

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk olarak 1930'lu yıllarda fizyolojik cinsiyetin psikolojik karakterlerden farklı olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmıştır. **Toplumsal cinsiyet**, 1950'li yıllarda psikoloji biliminde kimlik olarak kavramsallaştırılarak bireyin kadın ya da erkek olduğuna dair öz algısı şeklinde tanımlanmıştır. Kadın ve erkeklere yönelik tutum ve davranışlarda, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde aile, eğitim, kültürel ortam ve kişilik etkili olmuştur. Cinsiyete dayalı ayrımcılık; **fırsatların, kaynakların, ödüllerin cinsiyete göre farklı dağılması** şeklinde ifade edilmektedir. Bireylere iş performanslarına göre değil, kendilerine atfedilen rollere ve cinsiyetlerine göre davranılarak ayrımcılık yapılması önemli bir sorun oluşturmaktadır.

MOBBING

1970'li yıllardan sonra gerçekleşen ekonomik genişleme ve değişim, aşırı rekabet ve kâr elde etme anlayışı düşük maliyetlerle rekabeti gerektirmiş, bu da iş yerinde mobbinge (psikolojik şiddet) uygun bir ortam hazırlamıştır. Mobbing; bireyin kendisini ifade etmesini engelleyen saldırılar, sosyal ilişkilere yapılan saldırılar, bireyin sosyal itibarına saldırılar, bireyin yaşam ve iş kalitesine saldırılar ve doğrudan sağlığı etkileyen saldırılar olarak beş ana grupta toplanmıştır.

Kadınlar hem sosyal hayatta hem çalışma hayatında doğrudan veya dolaylı olarak cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaktadırlar. Bunun en önemli göstergesi, işlerin kadın işi ve erkek işi olarak gruplandırılmış olmasıdır. Kadınlar, mesleki yönlendirme ve işe giriş aşamasında, iş ortamında çalışma esnasında, işten ayrılırken veya çıkarılırken cinsiyete dayalı ayrımcılık uygulamaları ile karşı karşıya kalırlar. Kadınlar, sosyal haklarını kullanmada ayrımcılığa tabi tutulmanın yanında, iş hayatında genellikle mobbinge de maruz kalırlar.

4.3.5. Spor, Sanat ve Müziğin Topluma Etkileri

1960'lar siyasi ve sosyal açıdan önemli değişikliklerin yaşandığı yıllardı. Bu değişim müzikte **rock** diye anılan müzik türüyle kendini gösterdi. Bu yıllarda rock müzik, kitleler üzerinde diğer sanat türlerinden daha etkili oldu. Rock müziğin önde gelen isimlerinden biri Bob Dylan'dı [Bob Dilın (Görsel 4.23)]. Bob Dylan "Blowin in the wind (Blovin in dı vind)" adlı şarkısında ırk ayrımını eleştirdi. Bunun yanında politik ve dinsel konulu şarkılarıyla savaş karşıtlığını ortaya koydu. Müziğin toplumu değiştirecek tek olgu olduğu görüşüne sahip kolej ve üniversite gençliği, bu tarzdan büyük oranda etkilendi.

Görsel 4.23: Bob Dylan

1960'larda devreye giren **Pop Art**, yüksek sanata ve kurumlarına karşı bir saldırı olarak görüldü. Bu sanatın en önemli isimlerinden Andy Warhol'un [Endy Vorhol (Görsel 4.24)] reklam imgelerini barındırdığı pop işleri, sanatın tüketim kültürüne kaymasına bir protesto gibi karşılandı. Warhol, tüketim toplumu için tüketilebilir sanat eserleri yaptı. Andy Warhol, "Benim resmim, bugün Amerika'nın üzerine inşa edilmiş olduğu kişiliksiz, kaba ürünlerin ve sakınması olmayan maddi nesnelerin ifadesidir. Bizi ayakta tutan yararlı fakat dayanıksız simgelerin, alınıp satılan her şeyin yansıtılmasıdır." ifadeleriyle kendi sanatını açıklamıştır. Warhol, sanat yaklaşımıyla bu yıllarda ve sonrasında kitleler üzerinde etkili olmuştur.

Görsel 4.24: Andy Warhol

1964'te dünya şampiyonu olan Muhammed Ali, kendini bir dünya vatandaşı ve tüm Müslümanların koruyucusu olarak kabul etti. Amerikan yönetiminin kendisini Vietnam Savaşı'na göndermek istemesine karşı "Vietnamlılar bana hiçbir kötülük yapmadı, neden onlarla savaşayım?" diyerek tarihî çıkışını yaptı. Siyahi gençler, onun ırkıyla gurur duymasına, lafını esirgememesine ve bağımsız tavırlarına hayran oldu. (Görsel 4.25). Yüzyılın sporcusu seçilen Muhammed Ali, sporun ötesinde savaş karşıtı tutumu ve insan hakları mücadelesi ile de milyonlarca insana örnek oldu.

Görsel 4.25: "III. Dünya Savaşı'na hayır!"

4.3.6. Dünyada Uzay Çalışmaları ve Askerî Teknolojinin Gelişimi

Soğuk Savaş iki blok arasında giderek artan silah yarışına sahne oldu. ABD ve Sovyetler Birliği'nde hava kuvvetlerine yapılan harcamalarda büyük artışlar yaşandı. Silahlanma yarışının devrim yaratan yönü atom bombaları ve onları fırlatacak uzun menzilli füzelerde yaşandı. SSCB, 1949'da kendi atom bombasını üreterek ABD'nin nükleer alandaki tekelini kırdı. SSCB, ABD'nin hidrojen bombasını geliştirmesine dokuz ay sonra karşılık verdi ve 1955'te orta menzilli balistik füzenin (SS-3) toplu üretimini yaptı.

Görsel 4.26: Cruise füzesi

1960'lı yıllarda denizaltılardan balistik füze fırlatma kapasiteleri geliştirildi. Rus ve ABD topraklarına hidrojen bombası atılması durumunda, her iki tarafın uğrayacağı zararlar ve yaşanacak can kayıpları görülmedik boyutlarda olabilirdi. Bu durumun muhatapları olan Moskova ile Washington savaş teknolojisine daha fazla kaynak ayırmaya başladı. 1960 ve 1970'li yıllarda her iki süper gücün 5 binin üzerinde muharebe uçağı vardı. ABD'nin savaş gemilerinin toplam tonajı 1974'te 2,8 milyon ton, SSCB'ninki 2,1 milyon tondu. İki süper güç, roketlerine birden fazla savaş başlığı taktı. İki taraf da füze taşıyan denizaltılarla donanmalarını güçlendirdi. SSCB'nin geliştirdiği SS-20'lere karşılık ABD Cruise füzelerini geliştirdi (Görsel 4.26).

Görsel 4.27: Sputnik uydusu temalı bir pul

Silahlanma yarışı ve silah denetimi ile ilgili gelişmeler Washington ile Moskova'nın dünya siyasetinin merkezinde kalmalarını sağladı. Ruslar 1957'de dünyanın insan yapımı ilk uydusu olan Sputnik'i (Görsel 4.27) uzaya yollayınca ABD ile Rusya arasındaki soğuk savaş, uzay yarışına dönüştü. Uzaya gönderilen uydular; askerî, bilimsel, meteorolojik ve iletişim amaçlı kullanıldı. ABD, uzay çalışmalarının koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla Ekim 1958'de Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesini (NASA) kurdu. 1969'da Ruslara yetişme gayretindeki ABD, Ay'a insan gönderdi (Görsel 4.28). Dünya çevresinde dönerek TV sinyallerini yansıtan, hava değişikliklerini kaydeden ve casusluk yapan araçlar uzaya yerleştirildi. ABD'nin geliştirdiği **uzay mekiği** ile uzay çağı yeni bir döneme girdi.

Görsel 4.28: Ay yüzeyinde bir astronot

ABD'nin millî uzay politikası; Amerika'nın güvenliğini güçlendirmek, ülkenin uzay alanında liderliğini sürdürmek, özel sektörü sivil uzay uygulamalarında teşvik etmek, uzak millî çıkarları araştırmak ve uzayın serbestçe kullanımında diğer ülkelerle iş birliğine gitmek gibi amaçlardan oluşmaktaydı. Sovyetlerin uzay politikası ise uzay sahasında varlık göstermek ve uzaya hâkim olmak esasına dayanmaktaydı. Ruslar uzayda uzun süre yaşama yöntemlerini geliştirmek için 1971'de ilk uzay istasyonunu Dünya yörüngesine yerleştirdi.

4.4 YUMUŞAMA DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN GELİŞMELER

1960-1980 arası dönemde Türk dış politikasının temelini Kıbrıs Meselesi oluşturmuştur. Türk dış politikası Kıbrıs Meselesi etrafında şekillenmiş, diğer dış politik olaylar da bu meselenin parçaları olarak gelişmiştir. Kıbrıs Meselesi'nden doğan sorunlar Türkiye'nin Amerika, SSCB ve Yunanistan ile münasebetlerinin çerçevesini belirlemiştir.

4.4.1. Türkiye'nin ABD ve SSCB ile İlişkileri

Yumuşama Dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinde; Küba Füze Krizi, Johnson Mektubu ve Kıbrıs Barış Harekâtı belirleyici olmuştur. Küba Buhranı, ABD'nin aldığı kararların Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşürebileceğini gösterince Türkiye'de Amerikan karşıtı hareketler ivme kazandı. Türkiye, bu olayla tek yönlü dış politika izlemenin zararlarını gördü. Ulusal çıkarları konusunda kendi kararlarını alıp sonra müttefiklerine danışmanın daha uygun olacağını anladı. Türkiye, sonraki yıllarda SSCB ile iş birliğinin artırılması, afyon yasağının kaldırılması ve Kıbrıs Müdahalesi ile ilgili konularda ulusal çıkarlarını ön planda tutmayı esas aldı.

ABD Başkanı Johnson'ın gönderdiği ve Türk kamuoyunun içeriğini ancak 1966'da öğrenebildiği mektup, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini ABD'nin istemediğini göstermişti. Johnson Mektubu, NATO'nun Türkiye'nin güvenliğini ne kadar sağladığı sorusunun kamuoyunda tartışılmasına neden oldu. İlk defa Ankara sokaklarında ABD'ye "Go home!" denmeye başlanmıştı. Başbakan İnönü, bir kabine toplantısında "Dostlarımız ve düşmanlarımız bize karşı birleşmiştir." diyerek ABD'nin tutumunu eleştirmekte ve Türkiye'nin yalnızlığının altını çizmekteydi. Bu olay, Türk dış politikasının çok yönlü bir boyut kazanmasında da önemli bir kırılma noktası oldu. ABD'nin Türkiye'deki askerî varlığına karşı çıkan akımlar güç kazandı. Diğer yandan Türk ordusundaki silahların büyük bölümünün ABD kaynaklı olmasının olumsuzlukları da görüldü.

1974'te düzenlenen Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine ABD, Türkiye'ye ambargo uyguladı. Türk ordusunun modernize edilmesi için gerekli askerî yardımlar üç yıl süreyle kesildi. Buna tepki olarak Türkiye, 25 Temmuz 1975'ten itibaren Amerika'nın Türkiye'deki bütün üs ve tesislerine İncirlik hariç olmak üzere el koydu. Türk ordusunda yerli savunma sanayisinin geliştirilmesinin gerekliliği dile getirilmeye başlandı. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. 1978'de ABD ambargosunun kaldırılmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler gelişme gösterdi.

SSCB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Makarios'un takip ettiği bağlantısızlık politikası ve adanın stratejik öneminden dolayı Makarios'u desteklemekteydi. Türkiye'nin adayı ele geçirmesiyle Kıbrıs'ın bir NATO üssü olacağı düşüncesindeydi. Johnson Mektubu, Türkiye-ABD ilişkilerinde bir kırılma noktası oluştururken Türkiye-SSCB ilişkilerinde olumlu bir dönem başlattı. Türk-Sovyet münasebetlerinde barış içinde bir arada yaşama esas alındı. SSCB, Kıbrıs'a dışarıdan yapılacak müdahaleye karşı olmasına rağmen adada iki toplumun varlığını kabullendi. 1970'lerde Türkiye'deki sol örgütlerin Sovyet kontrolündeki sosyalist ülkeler tarafından kışkırtılması ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na SSCB'nin karşı çıkması, Türk-Sovyet ilişkilerinin bozulmasına neden oldu. Ambargo yıllarında Türk-Amerikan ilişkilerinin zarar görmesine rağmen SSCB'ye duyulan güvensizlik, Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesine engel oldu.

Denilebilir ki...

İnönü'nün Kıbrıs işlerindeki Danışmanı Nihat ERİM: "Denilebilir ki, o zamana kadar dünyanın tek memleketi Türkiye idi ki, orada Amerikalılara "Go Home" denmiyordu. Bu Johnson mektubundan sonra Türk kamuoyunda Amerika'ya güven çok sarsılmıştı ve ilk defa olarak Türkiye'de Amerika'ya karşı olumsuz bir kamuoyu meydana gelmeye başlamıştır. Bundan sonraki yıllarda bu daha da kuvvetlenmiştir"

Hakan Boz, Tarihi Değiştiren Mektuplar, 2017.

ABD Başkanı Johnson'ın Mektubu

Sayın Bay Başbakan,

Türkiye Hükûmetinin Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmayı tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber, beni ciddi şekilde endişeye sevk etmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki geniş çapta neticeler doğurabilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından izlenmesini, hükûmetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdüyle uyuşur saymıyorum.

Böyle bir harekete girişmeden önce, Amerika Birleşik Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim. Ayrıca, söz konusu antlaşma teminatçı devletler arasında istişareyi gerektirmektedir. Birleşik Amerika, bu durumda bilcümle istişare olanaklarının tüketilmediği dolayısıyla tek taraflı harekete geçme hakkının henüz kullanılamayacağı inancındadır. Aynı zamanda Bay Başbakan, askerî yardım alanında Türkiye ile Birleşik Devletler arasında mevcut iki taraflı antlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda 1947 tarihli antlaşmanın 14. maddesi mucibince,askerî yardımın veriliş amaçlarından gayrı gayelerle kullanılması için Hükûmetinizin Birleşik Devletler'in onayını alması gerekmektedir. (…) Mevcut şartlar altında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askerî malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletler'in muvafakat edemeyeceğini size bütün içtenliğimizle bildirmek isterim. Nihayet Bay Başbakan, sizin Türkiye Hükûmetinin Başbakanı olarak sorumluluklarınız var, benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak sorumluluklarım mevcuttur. Bu sebeple en dostane şekilde size şunu bildirmek isterim ki bizimle yeniden ve en geniş ölçüde istişare yapmaksızın böyle bir harekete girişmeyeceğinize dair bana güvence vermediğiniz takdirde, meselenin gizli tutulması hususunda Büyükelçi Hare aracılığıyla bildirdiğiniz isteği kabul edemeyecek ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin acele toplantıya çağrılmasını talep etmek mecburiyetinde kalacağım."

Yazar Dr. Haluk Şahin, Johnson Mektubu, s.139-144

4.4.2. Türk-Yunan İlişkileri

Türk-Yunan ilişkileri; Batı Trakya, Ege Adaları, Kıbrıs ve kıta sahanlığı meseleleri olmak üzere dört ana sorun çerçevesinde ele alınabilir (Harita 4.11). Anadolu Yarımadası'nın batısında yer alan Ege Denizi aynı zamanda Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirine yaklaştığı yer olan Akdeniz'in bir kolunu oluşturmaktadır. 1970'lerin ikinci yarısında Türk dış politikasının en önemli konularından biri Yunanistan ile yaşanan Ege sorunu olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında her iki ülkede yaşanan gelişmelerin dış politikaya yansıması etkili olmuştur. Yunanistan, Türkiye ile ilişkilerinde Ankara'daki siyasal boşluktan ve ABD ambargosunun yarattığı durumdan yararlanmış, Ankara ile ilişkilerinin temel stratejisini Ege üzerine oturtmuştur. Kıta sahanlığı, FIR hattı ve Yunan adalarının silahlandırılması Ege Denizi'nde yaşanan Türk-Yunan gerginliğinin temel sorunlarıdır.

Harita 4.11: Türkiye-Yunanistan sorunları haritası

Kıta Sahanlığı

Yunanistan, 1961'den itibaren Ege Denizi'nde petrol aramak isteyen şirketlere arama ruhsatı verdi. Sondajlara 1963'te başlandı. Yunanistan'ın önceleri Ege'nin batı ve kuzey kıyıları için verdiği bu arama ruhsatlarının alanı, zamanla doğu yönüne kayma eğilimi gösterdi. Türkiye bu gelişmeler karşısında, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) Ege Denizi'nin ortasından geçen bir çizgiyi esas alarak yirmi yedi ruhsat verdi. Yunanistan, 7 Şubat 1974'te Türkiye'ye söz konusu ruhsatın kapladığı sahaların Yunan kıta sahanlığına girdiğini, bu nedenle arama ruhsatının geçersiz olduğunu bildiren bir nota verdi. Türkiye notaya verdiği cevapta Anadolu kıyılarından itibaren denizin altından batıya doğru

uzanan toprakların Anadolu'nun tabii uzantısı olduğunu, dolayısıyla Türk kıyılarına yakın adaların Türk kıta sahanlığı içinde bulunduğunu, Yunan kıta sahanlığına girmediğini bildirdi. Kıta sahanlığı konusunda Türk-Yunan çatışması bu şekilde başlamış oldu.

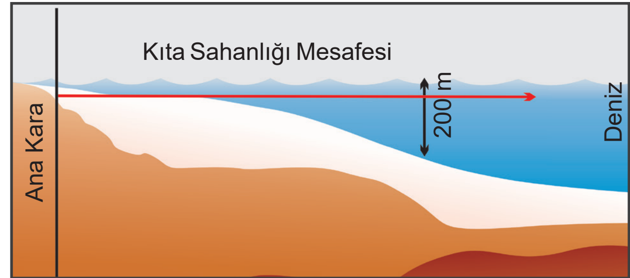
Yunanistan, kıta sahanlığı konusundaki tezini 1958'de Cenevre'de imzalanmış Kıta Sahanlığı Konvansiyonu'na dayandırmaktaydı. Türkiye, bu antlaşmayı imzalamadığını belirterek anlaşmazlığın milletlerarası hukuk kurallarına göre müzakere ile çözümlenmesini istedi. 1975'te iki ülke başbakanları Demirel ve Karamanlis, Brüksel'de bir araya geldi. İki Başbakan meselenin Milletlerarası Adalet Divanına götürülmesi için anlaştı.

1976 yılı başında Sismik-I'in Ege'ye açılması iki devleti karşı karşıya getirdi. Bu olaydan sonra Yunanistan ile Türkiye, konuyu İsviçre'nin başkenti Bern'de görüştü. İki ülke arasında 1976'da Bern Deklarasyonu imzalandı. Bu deklarasyona göre müzakereler samimiyet ve iyi niyet çerçevesinde yürütülecekti. Görüşmeler, tam bir gizlilik taşıyacaktı. Taraflar, müzakereler süresince Ege'de kıta sahanlığı (Görsel 4.29) konusunda hiçbir faaliyette bulunmayacaklardı. Görüşmeleri engelleyecek ve birbirlerini küçük düşürecek bütün girişim ve tutumlardan kaçınacaklardı. Türkiye ile Yunanistan arasındaki kıta sahanlığı meselesi, günümüzde de devam etmektedir.

KITA SAHANLIĞI

Deniz dibi, sahilden itibaren açık denize doğru uzanırken muayyen bir derinliğe indikten sonra aniden keskin bir yamaç hâlini alarak büyük derinliklere ulaşmaktadır. Kıyı ülkenin kara sınırlarının denizin altında devam eden doğal uzantısı **kıta sahanlığı** olarak adlandırılır. Kıta sahanlığı, devletler hukukunda bir devletin açık denizler üzerinde haklarının hatta egemenliğinin tespitinde en önemli kıstastır.

Türkiye ile Yunanistan arasında kıta sahanlığı Lozan'da 3 mil, 1936'da 6 mil olarak belirlenmiştir. Yunanistan, kara sularını 12 mile çıkarmak istemektedir. Bu, Türkiye açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Kara sularının 12 mile çıkarılması Ege Denizi'ni Yunan gölü hâline getirecektir.

Görsel 4.29: Kıta sahanlığı hesaplaması (Temsilî)

FIR Hattı Sorunu

Türk Yunan ilişkilerinde Ege anlaşmazlığına 1974'te dâhil olan diğer bir konu ise "Ege Denizi üzerindeki sivil havacılığın güvenli olarak yürütülmesini sağlayacak yükümlülükler"di. 1952'de İstanbul'da ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) tarafından düzenlenen toplantıda alınan kararla Ege'deki FIR sorumluluğu Yunanistan'a verildi. Atina'nın FIR'ı zamanla bir hava egemenliği olarak görmesi ve bir hudutmuş gibi göstermesi üzerine Türkiye (Görsel 4.30), bu hattın değiştirilmesi için ICAO nezdinde girişimlerde bulundu fakat bir sonuç elde edemedi. Türkiye'nin 1974'te gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı da FIR hattı sorununda etkili oldu. Ege'deki mevcut durumun

Görsel 4.30: FIR hattı güvenliğini sağlayan Türk uçakları

Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmesi üzerine Türkiye, yayımladığı NOTAM [Notice to Airman (havacılara ilan)] ile Ege Denizi'nde kuzeyden güneye doğru bir çizgi çekerek bu çizginin doğusundan geçen hava ulaşım araçlarının (askerî uçaklar dâhil) bilgilendirme yapmasını istedi. Yunanistan da karşılık olarak Ege Denizi hava sahasını yabancı, sivil ve askerî uçuşlara kapatarak bölgeyi **tehlikeli bölge** ilan etti. Konuya ilişkin görüşmelerde 1980 yılına kadar herhangi bir sonuç alınmazken 1980'de Türkiye, 714 sayılı NOTAM'a son verdiğini açıkladı. Yunanistan da NOTAM'larını geri çekti ve bölge, hava trafiğine yeniden açıldı.

FIR HATTI

FIR hattı, uluslararası uçuş güvenliğini sağlamak üzere oluşturulmuş **uçuş haber alma bölgesi**dir. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, sivil ve askerî uçakların güvenliğini sağlamak üzere birtakım uçuş bilgi bölgeleri oluşturmuş ve bu bölgelere giren uçakları bölgeden sorumlu olan merkeze bilgi vermekle yükümlü kılmıştır.

FIR içerisinde uçuş güvenliğinin sağlanması için gerekli olan her türlü hava trafiği kolaylığı, haberleşme olanakları ve meteorolojik hareketler konusunda uyarıcı bilgiler daha önce ICAO tarafından belirlenmiş olan ülke tarafından sağlanır.

Ege Adaları

Türkiye'nin Ege kıyıları, Türkiye'ye çok yakın mesafede yer alan ve ülke güvenliği açısından tehlike taşıyan çok sayıda Yunan adasıyla çevrelenmiştir. Yunanistan'ın 1970'li yıllarda kara sularını 6 milden 12 mile çıkarma isteği, Türkiye tarafından kabul görmemiştir. Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki kara sularını 12 mile çıkarma isteğinin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin açık denize çıkışı engellenecek aynı zamanda deniz yatağı ve deniz yatağının altı dâhil tüm Ege Denizi'nin Yunanistan'ın eline geçmesi söz konusu olacaktır. Böylece Yunanistan Ege'nin en az yüzde 70'ine sahip olacak, açık deniz alanları önemli ölçüde daraltılmış olacağından Ege tam bir Yunan denizi hâline gelecektir. Türkiye böyle bir adımı "casus belli [kazus beli (savaş nedeni)]" sayacağını açıklamış ve duruma müdahale etmiştir.

Karasularına ilişkin Türk ve Yunan Tezleri

Yunanistan'ın Tezleri:

1. Karasularının genişliğinin 12 mil olabileceği kuralı BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin üçüncü maddesinde kabul edilmiş ve imzacı devletler tarafından uygulanmıştır. Yunanistan da söz konusu sözleşmeyi imzaladığına göre, karasularını 12 mile çıkarma hakkına sahiptir.
2. Yunana adları ve anakarası ülkesel bir bütünlük oluşturmaktadır. Ülkesel bütünlük ilkesine uygun olarak herhangi bir kural dışılık oluşturmayan Ege'deki Yunan adlarını karasuları için de 12 mil kuralı geçerlidir.
3. Karasuları saptamak, kıyı Devleti'nin egemenlik yetkisindedir.

Türkiye'nin Tezleri:

1. Karasularının genişliği konusuna geçerli genel, tekdüze kural yoktur ve olamaz. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde 12 millik karasuları genişliği azami olarak kabul edilmiştir ve her duruma otomatik olarak uygulanamaz.
2. Karasuları genişliği belirlenirken denizlerin coğrafi özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu gün Yunanistan ve Türkiye'nin Ege'de 6 millik karasuları bulunmaktadır. Şayet 12 mil geçerli olursa İstanbul ile İzmir arasında sefer yapacak bir Türk gemisi zorunlu olarak Yunan karasularından geçmek durumunda kalacak, Türk gemileri Yunan karasularından geçmeden açık denize çıkamayacaklardır. Ayrıca eğer Yunanistan karasularını 12 mile çıkarırsa bu mesafedeki deniz yatağı ve deniz yatağının altı da Yunanistan'ın egemenliğine geçecektir.

Yrd. Doç. Dr. İdris Bal, Türk Dış Politikası (1960-1980), Türkler, Cilt 16, s.90-109

Yunanistan'ın, egemenliği altında yer alan ve uluslararası antlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğü getirilen adaları önce gizli daha sonra açıktan silahlandırması, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe yol açan önemli bir sorun olmuştur. Ege adalarının silahlandırılması, Kıbrıs Meselesi'yle ilişkilerin gerginleştiği 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkmıştır.

Türkiye, 29 Haziran 1964'te verdiği nota ile Yunanistan'ın antlaşmalara uygun hareket etmesini ve Rodos'la İstanköy'deki tahkimatını durdurmasını istemiştir. 1969'daki notada da Limni'deki silahlanmanın durdurulmasını istemiştir. Yunanistan, 1974'ten itibaren Ege adalarının silahlandırılması hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Yunanistan'ın Türk kıyılarına yakın olan Ege adalarını silahlandırmasından dolayı Türkiye de İzmir'de 1975'de Ege Ordusu olarak adlandırılan 6. Orduyu kurdu. Türkiye'nin bu yeni askeri kuvveti, tamamen NATO'nun dışında ve doğrudan doğruya Türkiye'nin kendi emrinde bir silahlı kuvvet idi. Gerek Ege'den gelecek tehdide karşı olduğundan ve gerekse ABD ambargosuna tepki olarak NATO'ya tahsis etmedi.Türkiye ile Yunanistan arasındaki bu sorun günümüzde de devam etmektedir.

Batı Trakya Türklerinin Sorunları

Kıbrıs ve Ege'nin dışında Türkiye ile Yunanistan arasında her iki ülkedeki azınlıkların durumu da sorun olmuştur. Türkiye, Yunanistan'ı ülkedeki Türk azınlığın haklarını ihlal etmekle suçlamış, Yunanistan ise benzer şikayetleri Türkiye'ye yöneltmiştir.

Batı Trakya Türk azınlığının en zor yılları, Kıbrıs Meselesi'nin yaşanmasıyla başladı. Yunan yönetimi kısa bir süre için ülkeden ayrılan bazı Türklerin vatandaşlıklarını iptal etti. 1965'te Batı Trakya Türklerinin ev, dükkân, tarla gibi taşınmaz mal satın almaları ve kiralamaları yasaklandı. 1966'da ise Türklerin elindeki gayrimenkullerin Yunan halkı tarafından satın alınmasını sağlamak için Merkez Bankası ile Ticaret Bankası arasında Yunan halkına yirmi yıl vadeli, düşük faizle kredi verme sözleşmesi yapıldı.

1967'de Yunanistan'da yönetime hâkim olan Albaylar Cuntası, bir dizi yeni yasa ve uygulama ile Türk azınlığı zor durumda bıraktı. Bu amaç doğrultusunda 1968'de çıkartılan bir kanunla Cemaat Heyetleri dağıtıldı. Aynı yıl Yunan Anayasası'na eklenen bir madde ile Hristiyan olmayanların devlet memuru olamayacağı hükme bağlandı. Sivil toplum örgütlerinin ve azınlık okullarının tabelasındaki Türk ifadeleri kaldırıldı. Bunu takiben çıkartılan 1260 sayılı yasa ile haberleşme, yazışma, basın kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinde Türkçe yer isimlerinin kullanılması yasaklandı. Türkçe yayın yapan radyo ve televizyon kanallarının takip edilmesi, Türk filmlerinin izlenmesi, Türkçe şarkıların dinlenmesi engellendi. Batı Trakya Türk azınlığına yönelik sınırlamalar, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında açıktan açığa uygulanan bir politikaya dönüştü (Görsel 4.31). Bu kapsamda;

- Batı Trakya'ya (Harita 4.12) giren Yunan tanklarının Türk köylerini kuşatması,

Görsel 4.31: Batı Trakyalı Türkler

BATI TRAKYA

Harita 4.12: Batı Trakya

Birinci Balkan Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti, 30 Mayıs 1913'te yapılan Londra Barış Konferansı sonucu Midye-Enez çizgisinin batısındaki bütün toprakları Balkan ülkelerine bıraktı. Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Antlaşması, ile Batı Trakya'yı tümüyle Bulgaristan'a bıraktı. I. Dünya Savaşı sonrasında ise Batı Trakya Yunanistan'a devredildi.

- Türk esnaflara ait dükkân ve malların yağmalanması,
- Esnafa, ödeyemeyeceği miktarda ağır para cezaları verilmesi,
- Türk gençlerinin toplatılarak kamplarda tutulması,
- Türklere ait 3280 dönüm toprağın kamulaştırma gerekçesi ile sahiplerinden alınması,
- 40 bin asker ile 30 bin milisten oluşan yaklaşık 70 bin Yunan silahlı kuvvet mensubunun bölgeye yerleştirilmesi gibi faaliyetlerde bulunuldu.

Kıbrıs Meselesi

İngiltere'nin 1950'li yıllarda Kıbrıs'tan çekilmeye karar vermesi ile Kıbrıs Meselesi gündeme geldi. İngiltere'nin çekilme kararı üzerine Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'ın kendi ülkelerine verilmesini talep etti. Kıbrıslı Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması (Enosis) için kanlı yıldırma yöntemlerini de kapsayan eylemlerde bulunmaya başladı.

ENOSİS

Kelime anlamı ile ilhak demek olan **Enosis**, ilk Megali İdea haritasının çizildiği 1791'den itibaren gündeme geldi. Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını ifade etmektedir.

Kıbrıslı Rumlar, İngiltere'ye kendi isteklerini kabul ettirmek için **EOKA**'yı (Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü) kurarak adada Türkleri hedef alan terör faaliyetlerine başladı. Kıbrıslı Türkler EOKA'ya karşı korunma amacıyla Türk direniş örgütleri olan Volkan ve Türk Mukavemet Teşkilatını kurdu. Adada yaşanan Türk-Rum çatışması iki NATO devleti olan Türkiye ve Yunanistan'ı savaşın eşiğine getirdi. Bunun üzerine ABD, devreye girdi ve bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması için faaliyetlerini artırdı. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile taraflar arasında uzlaşmaya varılarak Kıbrıs Cumhuriyeti 1960'ta kuruldu. 1963'te 24 Türk'ün şehit edilmesiyle (**Kanlı Noel**) Türklerin imhası veya adadan atılmasını öngören Akritas Planı uygulamaya konuldu. Makarios'un mecburi askerlik sistemini kurması, Rumları askere almaya başlaması ve dışarıdan ağır silahlar satın alması üzerine Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararı kesinleşti. 28 Aralık 1967'de başkanlığını Fazıl Küçük, yardımcılığını da Rauf Denktaş'ın yaptığı Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi ilan edildi.

EOKA, Türklerle görüşmeler yapmasından rahatsızlık duyduğu Makarios'a karşı 15 Temmuz 1974'te bir darbe gerçekleştirdi ve Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'ni ilan etti. EOKA üyesi Nikos Sampson liderliğe getirildi. Bu durum adanın fiilen Yunanistan'la birleşmesinden başka bir şey değildi.

Türkiye, 1959 Zürih ve 1960 Londra Antlaşmalarının verdiği yetkiye dayanarak 20 Temmuz 1974'te I. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı, 14 Ağustos'ta da II. Kıbrıs Barış Harekâtı'nı düzenledi.

Türk Barış Harekâtı aynı zamanda Yunanistan'da cunta idaresinin de sonu oldu ve ülkeye demokrasi getirdi. Kıbrıs Barış Harekâtı'na Yunanistan haricinde en büyük tepki Amerika ve SSCB'den geldi. Sovyet Rusya, harekâta karşı çıkarak Türkiye'nin kuvvetlerini çekmesini istedi. SSCB'nin bu tutumu Türk kamuoyunda çok etkili olmadı. Çünkü Türkiye'ye bu konu ile en büyük darbe müttefiki ABD'den geldi. Amerika, adaya müdahale ettiği gerekçesiyle Türkiye'ye silah ambargosu uygulamasının yanı sıra yapılacak

Rauf Denktaş

Görsel 4.32
Rauf Denktaş

1924'te Kıbrıs'ın Baf kasabasında doğan Rauf Denktaş (Görsel 4.32), İngiltere'de hukuk eğitimi almıştır. 1955'te terörist bir yapıya bürünen Enosis ile mücadele eden ve EOKA karşısında Kıbrıs Türklerinin direnişine yön veren Denktaş, Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuştur. 1963 olaylarından sonra Türkiye'ye gelerek temaslarda bulunan Denktaş, ardından Kıbrıs'taki mücadeleye katılmıştır. 1974 Türk Barış Harekâtı sonrasında 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devlet Başkanlığı görevini üstlenmiştir. 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etmiş ve 1985'te cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Prof. Dr. Oya Köymen, Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, Anadolu Yayınlarından düzenlenmiştir.

olan 200 milyon dolarlık yardımı da askıya aldı. Bu şekilde bir müttefik diğer müttefikini cezalandırmış oluyordu. Türkiye üzerindeki ambargo 12 Eylül 1978'de kaldırıldı. Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra Yunanistan, Ege Denizi'ndeki adaları silahlandırmaya ve buralarda havaalanları inşa etmeye başladı ve NATO'nun askerî kanadından çekildi. Türkiye ise 20 Temmuz 1975'te İzmir merkezli dördüncü bir ordu (Ege Ordusu) kurdu. Bu ordu Amerikan ambargosuna tepki olarak NATO ordusu sayılmayacak biçimde, NATO envanteri dışında teşkil edildi.

BM Genel Kurulu, 1983'te Kıbrıs Rumlarını Kıbrıs Hükûmeti olarak tanıma kararı aldı. Bunun üzerine Türk tarafı 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurdu. Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurulduğu gün tanıdı.

ATİNA'DA DARBE: CUNTA DEVRİLDİ
ATEŞ-KES SAAT 17'DE BAŞLADI
ECEVİT: «ARTIK KİMSE KIBRIS'TA TÜRK'ÜN HAKKINA DOKUNAMAZ»

YILDIRIM BASKI
Ecevit: Allahım insanları felaketten korusun dedi
MEHMETÇİK KIBRIS'TA
TÜRK PARAŞÜTÇÜLERİ YEŞİL ADAYA İNİYOR
Bir Rum hücumbotu batırıldı
14 ilde sıkıyönetim ilân edildi

YILDIRIM BASKI 2
Yunanistan bu sabah NATO'dan çekildi
Askeri harekat yeniden başladı
Lefkoşe'yi bombaladık

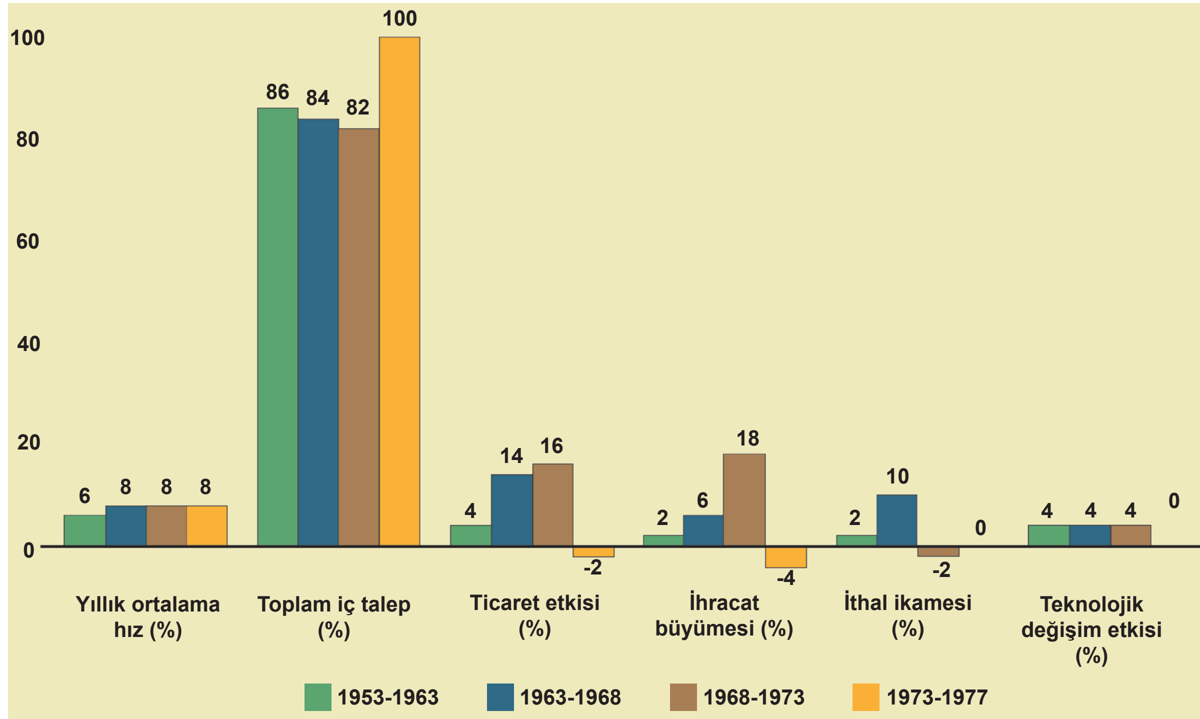
Uçaklarımız, Kıbrıs'a bomba yağdırıyor...
LEFKOŞE - GİRNE arası kontrolümüz altında

Görsel 4.33: Gazete manşeti

Harita 4.13: Kıbrıs haritası

Kıbrıs (Harita 4.13) Barış Harekâtı'nın (Görsel 4.33) askerî harcamaları artırması, AET'nin kotaları nedeniyle ihracatın artırılamaması, düşük katma değerli tarım ürünlerinin ihracat içinde ağırlıkta olması, petrol fiyatlarının devamlı artması ve Amerikan ambargosu Türkiye'de ciddi ekonomik bunalımlara yol açtı (Grafik 4.4). 1974-77 döneminde Türkiye'nin dış borcu, DÇM (dövize çevrilebilir mevduat) kullanımı ile 11,7 milyar dolara ulaştı. Hükûmet, 1978'de ülkeye DÇM girişini durdursa da DÇM'lerin ekonomiye getirdiği yük kısa sürede ortadan kalkmadı. Bu sorunların üstesinden gelmeye çalışan hükûmetler dış gezilerle borç ararken mevcut borçları da erteletmeye çalışıyordu fakat Avrupa'dan da IMF'den de beklenen sonuçlar alınamadı. Bu dönemde iç tasarruflar düştü, dış açık GSMH'nin %5,7'si seviyesine ulaştı. İç dengede bütçe ve kamu finansman açıkları büyüdü. Dış tasarruflara bağlı büyüme, krizi derinleştirdi. Türkiye, 1974-77 döneminde döviz rezervlerinin tükenmesiyle geniş çaplı dış borçlanmaya yöneldi. Döviz kıtlığı ve KİT (kamu iktisadi teşebbüsleri) açıkları nedeniyle bütçe açığı verildiğinden birçok ürün ithal edilemedi. Petrol ürünlerinin temininde büyük sıkıntılar yaşandı. Bunun yanında kahve, şeker, deterjan, pirinç, ampul, margarin gibi ürünler de piyasada bulunamıyordu. İthalat gereksiniminde üç kat artış yaşandı.

Nazif Elzem, Türkiye İktisat Tarihi, s. 81'den uyarlanmıştır.

Grafik 4.4: Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi ve sonrasında Türkiye'de ekonomik büyümenin yapısı

4.4.3. Ermeni Diasporası

Ermeni diasporası, 1965'te sözde Ermeni soykırımının 50. yıldönümünde Büyük Ermenistan ve sözde soykırımın tanınması yönünde taleplerde bulunmuş ve çalışmalarını bu yönde devam ettirmiştir. 1970'li yıllarda Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu anlamına gelen ve kısa adı **ASALA** olan terör örgütü ile sesini dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Örgüt, Türkiye ile müttefiklerini düşman olarak görmüş ve Ermeni davasının ancak silahlı mücadeleyle çözülebileceği görüşünü savunmuştur. Yurt dışındaki Türk görevlileri, elçilikleri ve kuruluşlarına yönelik ASALA tarafından düzenlenen saldırılar yoğunluk kazanmıştır (Görsel 4.34). Basında bu suikastlar yer alırken 1915 Olayları'ndan soykırım olarak bahsedilmesi, Ermenilerin seslerini daha çok duyurabilecekleri düşüncesine kapılmalarına neden olmuştur. 1974'ten sonra Türk diplomatları ve temsilciliklerine yönelik sabotaj, suikast ve saldırı biçimindeki terör faaliyetlerinin çoğu, Ermeni diasporasının etkin olduğu ülkelerde gerçekleştirilmiştir. 1983'teki Orly Olayı, ASALA terör örgütünün gerçekleştirdiği son suikast olmuştur. Bu olayda Türklerin dışında başka milletlerden de ölenlerin olması Batı kamuoyunda tepkiler oluşturmuş, bu tepkiler üzerine ASALA'nın etkinliği son bulmuştur. ASALA terör örgütünün yaptığı saldırılarda 1973-1984 yılları arasında 34 Türk diplomatı ve dış temsilcilik mensubu hayatını kaybetmiştir (Görsel 4.35).

1991'de Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Ermeni diasporası, faaliyetlerini daha da artırmış ve bağlantılarının bulunduğu ülkelerin yönetimlerine sözde soykırım iddialarını tanıtmaya yönelik politikalar izlemiştir. Ermenistan'ın 1993'te Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesini işgal etmesi, diaspora Ermenilerini

Elçiliğimizi işgal eden 3 Ermeni terörist 4 saat sonra teslim oldu
Kanada'da saldırdılar
Elçiyi bulamayınca planları bozuldu
Baskın sırasında Ermeni teröristle telefonla konuştuk
'Burası Ermeni Büyükelçiliği'

Görsel 4.34: Gazete manşeti

Siyasi suikaste F.B.I el koydu
Katil, Hınçak Teşkilâtı üyesi yaşlı bir Ermeni
Amerikada iki diplomatımız öldürüldü
Yeni evlenmişti..
Kötü haber tez ulaştı
Annesi Bahadır'ın yanına gidecekti

Görsel 4.35: Gazete manşeti

güçlendirmiştir. Ermenistan'ın dış politikasını belirlemeye çalışan diaspora Ermenileri, Ermenistan'la ilişkilerini geliştirerek "Büyük Ermenistan" ideali çerçevesinde Türkiye'den toprak talebinde bulunmuştur. Öncelikle ABD, Fransa, İngiltere ve Almanya olmak üzere Avrupa'da etkili olabilecek bir yapıya sahip olan Ermeni diasporasının, Türkiye'nin AB'ye girişini engellemeye yönelik çalışmaları da olmuştur. Ermeni diasporası, Türkiye'ye dair karalamalar ve sözde soykırımın tanınması yolundaki propaganda faaliyetleri ile güçlenmiş, Türkiye'yi tehdit eder bir yapıya bürünmüştür.

Ermeni diasporasının 2000'den sonra sözde soykırımla ilgili kampanyaları bulundukları ülkelerin siyasetlerine dâhil etmesi, Türkiye'nin dış politikasında yaşadığı en büyük sorunlardan biri olmuştur. Ermeni diasporası sözde soykırımın tanınması noktasında önemli adımlar atmıştır. Batı dünyasında eğitim, propaganda ve medya alanında yaptığı çalışmaların etkisiyle bu olay tek mutlak doğru olarak kabul görmeye başlamıştır. 1965-2000 yılları arasında sözde soykırımı Uruguay, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, Arjantin, Rusya, Kanada, Yunanistan, Lübnan, Belçika, Vatikan ve İtalya gibi ülkeler tanımıştır. Özellikle ABD ve Fransa'da yoğunlaştırılan lobi faaliyetlerinin ardından Fransa, 2000 yılında soykırım iddialarına ilişkin yasayı kabul etmiştir. Bununla birlikte 1987'de sözde soykırımı tanımış olan Avrupa Parlamentosu, 2004 yılına gelindiğinde zirve öncesi aldığı kararla Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini sözde soykırımı tanıması şartına bağlamıştır.

21 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Ermenistan'ı ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Ermenistan ile iyi ilişkiler tesis etmeye çalışan Türkiye, kurucu üyesi olduğu Karadeniz İş Birliği Örgütüne bu ülkeyi de davet etmiştir. Türk-Ermeni ilişkileri 2005'ten itibaren hız kazanmış, iki toplum arasındaki ilişkilerin geliştirilip sorunların çözülmesine yönelik konferanslar ve sempozyumlar düzenlenmiştir. 2005 yılında Gazi Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen "Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları" konulu sempozyum bunlardan biridir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik birçok faaliyete imza atan Türk tarafı, bu faaliyetlerle beraber tarihsel gerçekliğin bilimsel araştırmalarla açığa çıkartılması için ortak bir komisyon kurulması önerisini Ermeni Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a iletmiştir. Bununla birlikte Viyana Ermeni-Türk Platformu ve Türk-Ermeni Barışma Komisyonu gibi pek çok girişim başlatmıştır.

Türkiye'nin Ermenistan ile iyi ilişkiler kurma isteği 2007 yılı itibarıyla daha da hızlanmış ve Van Gölü'ndeki Akdamar Kilisesi'nin (Görsel 4.36) Türkiye tarafından restore edilmesi, Erivan-Antalya uçak seferlerinin başlatılması gibi adımlar atılmıştır. 2008 yılında ilişkileri normalleştirmek için **Peynir Diplomasisi** ve **Futbol Diplomasisi** olarak adlandırılan süreçler yaşanmıştır. Atılan bütün adımlara rağmen hedeflenen sonuçlara ulaşılamamış, iki ülke arasındaki ilişkiler Ermeni yönetiminin Türkiye karşıtı diasporaya verdiği destek ile 2011 yılının sonlarına doğru duraksamıştır.

Görsel 4.36: Akdamar Kilisesi

4.5 YUMUŞAMA DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN SİYASİ, SOSYOKÜLTÜREL VE EKONOMİK GELİŞMELER

4.5.1. Türkiye'de Göçler ve Türk Toplumuna Etkileri

Türkiye, 1950'den sonra ulaştırma politikasında köklü bir değişime giderek kara yollarına yönelmiştir. Sanayide tüketim mallarının üretimine öncelik verilirken tarımsal üretimde de uzmanlaşmaya gidilmiştir. İç dinamiklerdeki bu değişim göç olayını tetiklemiştir.

Göçler iç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılır:

İç Göçler

Türkiye'de köy-kent arasındaki gelir farklarının kent lehine artması, kentteki ulaşım ve haberleşme olanaklarının köye göre daha hızlı ve gelişmiş olması ve kentlerdeki sosyal imkânların çeşitliliği iç göçlerin yaşanmasında etkili olmuştur. Ayrıca tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla tarım işçilerine olan ihtiyacın azalması ve Marshall Yardımları ile Türkiye'ye biçilen **tarım ülkesi** rolünden **sanayi ülkesi** rolüne geçişin tarımın önemini azaltması da iç göçlere sebep olmuştur. Tarımla uğraşan kesim iş bulma arzusuyla şehirlere göç etmiştir (Görsel 4.37). Sanayi tesislerinin özellikle batı kentlerinde veya kent yakınlarında kurulması iç göçün yönünü Trabzon, Rize, Malatya, Çorum, Kastamonu gibi illerden İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Sakarya, Bursa gibi illere yöneltmiştir. Darbeler sonrasında özellikle Özal döneminde yaşanan ekonomik iyileşme ile küçük ve orta boy sanayi kuruluşlarının sayısının artması da iç göçü etkilemiştir.

İÇ GÖÇ

Siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerle ülke sınırları içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye yerleşmek için gerçekleştirilen nüfus hareketleridir.

Türkiye'de yaşanan iç göç birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Köyden kente göçle tarımsal üretimde yaşanan azalma, bu alanda ithalata yönelmeye sebep olmuştur. Bu durum ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Hızlı sanayileşme ile eş zamanlı olarak çarpık ve sağlıksız bir şehirleşme ortaya çıkmıştır. Sanayi kuruluşlarında geçimlerini arayan kırsal kesim insanı, barınma ihtiyacını gidermek için gecekondulaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siyasi iktidarlar ve partiler gecekondulaşmayı siyasi çıkarları için kullanmışlardır. Gecekondulaşma sonucunda oluşan çarpık kentleşme, uzun vadede hizmetlerin topluma daha pahalı olarak ulaşmasına neden olmuştur. Büyüyen şehirlerde ulaşım, sağlık, kanalizasyon, içme suyu, yeşil alan, eğitim gibi toplum hizmetlerinde yetersizlikler ve çözüm bulunamayan ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Yaşadıkları yerlerden kalabalıklar hâlinde kentlere göç edenler, kendi kültür ve geleneklerini yaşattıkları semtler oluşturmuşlardır.

Tablo.8: Türkiye'de Yıllara Göre İç Göç Hareketleri

Yıllar	1975-1980	1980-1985	1985-1990
Şehirden şehre göç (Kişi)	1.752.817	2.146.110	3.359.357
Köyden şehre göç (Kişi)	610.067	860.438	969.871

O. Bahar, F. Bingöl, s. 58'den uyarlanmıştır.

Görsel 4.37: Göç eden bir aile

Dış Göçler

Türkiye, Batı Avrupa ülkelerine işçi göndermek üzere 1961'de Almanya, 1964'te Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965'te Fransa ve 1967'de İsveç ile ikili antlaşmalar yapmıştır. Türkiye'nin yurt dışına işçi göçüne sıcak bakmasının en önemli nedeni işçilerin yetişmiş insan gücü olarak dönecekleri Türkiye'de kalifiye eleman olarak çalışmalarının sağlanacak olmasıydı. Almanya'ya 1965'te giden işçilerin üçte biri, 1969'da gidenlerin ise dörtte biri

DIŞ GÖÇ

Siyasi, sosyal, ekonomik vb. nedenlerle bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek için gerçekleştirilen nüfus hareketleridir.

nitelikli işçiydi. Yapılan araştırmalar bu işçilerin sadece %20'sinin endüstri toplumu ile bütünleştiklerini, geri kalan büyük bir çoğunluğun ise Almanya'da çalışmayı sadece para biriktirme aracı olarak gördüklerini göstermekteydi. Almanya'ya giden işçilerin (Görsel 4.38) büyük çoğunluğu yaptıkları tasarruflarla elde ettikleri birikimi ana vatana getirerek çeşitli faaliyetlere aktarma ve bağımsız bir iş kurma umudu taşıyordu. İşçilerin tasarruflarını değerlendirme biçimi de para biriktirme amaçları ile örtüşmüş ve işçiler genellikle Türkiye'de ev, arsa gibi gayrimenkullere yatırım yapmışlardı. İşçi tasarruflarının döviz transferi yoluyla ülkeye girmesi ile dış ticaret açığının kapatılması ve döviz rezervinin artırılması bir devlet politikası olarak benimsenmişti. Ancak bu, kısmi bir çözüm olmuştu. İşçi tasarrufları sanayide yatırıma dönüşemediği gibi işçilerin kendi kendilerini yönetmelerine de imkân sağlamamıştı.

Görsel 4.38: Yurt dışına giden Türkler

4.5.2. 12 Mart Muhtırası ve 12 Eylül Darbesi

1960'tan itibaren Türk siyasi hayatını derinden etkileyen toplumsal hareketlilik, kentleşme ve sanayileşme toplumsal ayrışmalara da neden oldu. Toplumda laik-İslamcı, solcu-sağcı, Alevi-Sünni gibi gruplaşmalar ve bölünmeler yaşandı. Siyasette de yer bulan sağ-sol ayrışması Türkiye'nin tarihinde derin izler bıraktı.

İktidar değişiklikleri, muhtıralar ve darbeler Türkiye'de ciddi sorunlara neden oldu. Türkiye ilk darbeyi 27 Mayıs 1960'ta yaşadı. 1961 Anayasası ile oluşan demokratik ortam sağ ve sol ideolojinin rahatlıkla örgütlenmesine fırsat verdi. 1960-80 yılları arası, çok sesliliğin ve baskıların birlikte yaşandığı dönemdi. Bu dönemin ortaya çıkardığı özgürlük ortamında işçi ve öğrenciler protesto ve eylemlerde bulundu. Bu gruplar ABD ve feodal beylere karşıtlığın olduğu sol kesimi temsil etti. Bu dönemde sağ ideoloji **komünizmin panzehri** olarak görüldü. Sağ ideolojide Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek gibi fikir üreten isimler ön plana çıktı (Görsel 4.39).

1961 Anayasası ile oluşan demokratik ortamdan istifade eden Türkiye İşçi Partisi (TİP); solcu aydınları, sendikacıları ve sosyalistleri bünyesine toplayarak Türk siyasetinde yerini aldı. Başlangıçta seçimlerde belli oranda başarı gösteren TİP kendi içerisinde Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Doğan

Necip Fazıl Kısakürek

Görsel 4.39
Necip Fazıl Kısakürek

…Hani radyolarda bir ses duyarız: "Dikkat, dikkat! …kan aranıyor." Biz de kan arıyoruz: "Dikkat, dikkat! Namütenahi grubu Allah-Muhammed olan kan aranıyor!" Siz gençler, bütün Anadolu'yu damar damar içine alan bu kan deposunun en halis numunesini taşıyorsunuz. Türk analarının ulvi sancılarla yakında doğuracağı gerçek kahramanların tohumu işte bu kandadır. O günü bekleyelim ve Allah'tan yardım isteyelim…

Necip Fazıl Kısakürek, Hadiselerin Muhasebesi 3, Sayı 25'ten uyarlanmıştır.

Avcıoğlu, Mihri Belli (Görsel 4.40) gibi önde gelen fikir insanları ve Yön dergisi gibi yayınlar tarafından eleştirilere maruz kaldı. Özgürlük ortamının da verdiği hava üniversite gençliğinde, yayınlarda ve siyasette bölünmelere neden oldu. Bu ortamda CHP, solda marjinalleşmenin önüne geçmek için 1965'te **ortanın solu** fikrini ideoloji olarak kabul etti. Sol partilerin 1969 seçimlerinde aldığı başarısız sonuçlar, Türkiye'de sosyalizmin inşasının seçimle değil, devrimle olabileceği yönündeki inancı güçlendirdi.

Mihri Belli

Görsel 4.40
Mihri Belli

TİP, sosyalist düzenin tesisi yönündeki bilimsel yönteme ihanet etmekteydi. Bir kere parlamentarizm yolu benimsenemezdi. Türkiye işçi sınıfı hem sayı hem de bilinç olarak yeterli seviyede değildi. Yapılacak iş, içinde millî burjuvazinin de bulunduğu geniş tabanlı bir antiemperyalist blok oluşturmaktan geçiyordu. Tarihi boyunca en ilerici ve örgütlü kurum olan ordu da bu bloka dâhil edilmeliydi. Çözüm, Millî Demokratik Devrim Tezi'nin hayata geçirilmesiyle olur.

Yazar Melek Zorlu, TKP'den TİP'e Sol Kemalizm: MDD Örneği'nden düzenlenmiştir.

Düşünce Hayatını Şekillendiren İdeolojiler

Türkiye'de siyasal ve ideolojik çatışmayı artıran olgu; geleneksel, sosyal ve ekonomik düzenin bozulması ve bunun sonucunda yaşanan toplumsal yabancılaşmaydı. Toplumsal yabancılaşma, ülkede zaten var olan kültürel yabancılaşmanın yol açtığı güvensizlik duygularını iyice yoğunlaştırmıştı. Bir güvenlik hissi arayışıyla dinsel ve ulusal kimliğin yeniden vurgulanması, sağcı fikirleri özendirdi. Ekonomik değişimler ve toplumsal göç, yeni uyum ve gelir dağılımı sorunlarını doğurdu. Bu ise başta Marksizm olmak üzere sol ideolojilerin güçlenmesine yol açtı. Hem sağ hem de sol ideolojiler, sosyal olgulara bir açıklama getirmeye ve gelecek için bir bakış açısı geliştirmeye çalışıyordu. Bir kişinin bu ideolojilerden birini seçmesi, genellikle bir rastlantının veya koşulların sonucu oluyordu. Ekonomik kalkınma ve iç göç, toplumsal değişimin en önemli nedenleriydi.

Prof. Dr. Kemal Karpat, Tarihçi, Türk Dış Politikası Tarihi, Timaş Yayınlarından düzenlenmiştir.

12 Mart Muhtırası

Siyasi hayattaki dalgalanmaların temel nedeni istikrarsızlıktır. İsmet İnönü'nün söylediği şu söz durumun vahametini anlatması bakımından önemlidir. "Sizin bildiğiniz iki darbe girişimi var ancak biz on beş darbe girişimini, daha hazırlık aşamasında iken engelledik." 12 Mart Muhtırası öncesindeki olumsuzluklar âdeta muhtıraya davetiye çıkarır mahiyettedir. 1968 senato yenileme seçimlerinde yaklaşık 20 ilde AP ve CHP'liler arasında çıkan çatışmalarda 15 kişi ölmüş, 47 kişi yaralanmıştır.

1969 seçimlerinde bir kez daha tek başına iktidar olan AP'nin içerisindeki eski DP'liler **41'ler Grubu** olarak örgütlenerek parti içi muhalefete başlamıştır. 1970 bütçesinin meclisten geçmemesi Süleyman Demirel'i istifaya mecbur bırakmıştır. Siyasi alanda yaşanan bu olayların yanında;

- Üniversite olaylarında şiddetin tırmanması ile öğrenci ölümlerinin yaşanması,
- ODTÜ'de ABD büyükelçisinin arabasının yakılması (Görsel 4.41),
- 1961 Anayasası'nın meşruluğunun tartışılması ve yeni anayasa hazırlanmasının gerekliliğinin gündemi meşgul etmesi,
- Dünyada etkili olan gençlik hareketlerinin Türkiye'de daha yaygın ve sert mahiyette ortaya çıkması,
- 15 Haziran 1970'te İstanbul'daki işçi yürüyüşünde bir işçi, bir polis ve bir esnafın ölmesiyle İstanbul ve Kocaeli'de sıkıyönetimin ilan edilmesi,

Görsel 4.41: ABD büyükelçisinin ODTÜ'de yakılan aracı

- Ereğli Demir Çelik İşletmelerindeki işçilerin genel greve gitmesi de gerilimi iyice artırmıştır.

Mevcut hükûmet, yaşanan bu sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm getirememiştir. Şiddet olaylarının giderek arttığı, askerî müdahalenin âdeta bütün koşullarının hazırlandığı 1970 sonbaharında "Ne olacak bu ülkenin hâli?" sorusu, gündemi fazlasıyla meşgul etmiştir.

Muhtıranın Arka Planındaki İç ve Dış Etkiler

1960 Darbesi sonrası oluşturulan MGK (Millî Güvenlik Kurulu), askerî otoritenin sivil otoriteyi kontrol edeceği bir yapı ile hareket etti. Yeni seçim sistemi siyasette bölünme ve çatışmalara uygun ortam hazırladı. Muhtıra öncesinde meydana gelen kargaşa ortamına müdahalede etkisiz kalan dönemin başbakanı Süleyman Demirel, düşüncelerini şöyle açıklamıştır: "Bu olup bitenler karşısında daha basiretli bir politika izlemek, gerektiğinde devlet otoritesini kullanarak sorunlara çözüm getirmek sorumluların da düşünmedikleri şeyler değildir. Ama 1961 Anayasası, yürütme organını daha doğrusu Millet Meclisindeki çoğunluğu öyle güçsüz duruma getirmiştir ki sorumluların eli kolu bağlanmıştır. 1961 Anayasası icrayı güçsüz kılmış, **çoklu idare düzeni** getirmiştir. TBMM, Cumhuriyet Senatosu, Anayasa Mahkemesi, TRT ve Üniversiteler gibi özerklik verilen kuruluşlar işleyişte aksaklıklara neden olmuştur."

Türkiye'de yaşanan darbe ve muhtıralarda dış bağlantının olduğunu siyahla beyazın keskinliğinde söylemek mümkün değildir. Fakat bu elim olayların öncesi ve sonrasındaki gelişmelere bakıldığında dıştan bir müdahale olduğuna dair baskın bir kanaat oluştuğu gerçektir. 12 Mart Muhtırası öncesinde Türkiye'nin uluslararası boyutta yaşadığı; Haşhaş Sorunu, Arap-İsrail Savaşı'ndaki tavrı, Türkiye'nin kalkınma hamlesi, Kıbrıs Meselesi, U-2 Krizi gibi sorunlar, ABD'nin Türkiye'deki hükûmete karşı eylemlere girebileceğinin ilk belirtileridir. Muhtıradan birkaç gün önce Washington Post gazetesindeki bir yazıda "…Ordu huzursuz. Demirel'in günleri sayılı…" ifadeleri kullanılmıştır.

Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Politika gazetesi muhabiri İsmail Cem'e yaptığı şu değerlendirme önemlidir: "Bakın İsmail Cem Bey, Amerika, şuna aldırmaz: Bir memlekette; demokratik idare olmuş, şoven idare olmuş, faşist idare olmuş, ona hiç bakmaz. Amerika o memleketin kendisine ne ölçüde tabi olduğuna, kendi politikasına ne derecede uyduğuna bakar…12 Mart'ın arkasında CIA vardır, hem de büyük ölçüde vardır."

Muhtıranın Gelişimi

Türkiye'de yaşanan kaos ortamından hükûmeti sorumlu tutan kuvvet komutanları, radikal sol askerî unsurların darbesini engellemek için kendilerine göre **ehven-i şer** (kötünün iyisi) olanı yaptılar. 12 Mart 1971 günü saat 13.00'te tüm Türkiye'ye ilan edilen metin ve TBMM'ye verilen muhtırayla Başbakan Süleyman Demirel ve hükûmetine yürütme görevinden el çektirildi (Görsel 4.42). Verilen muhtıra ve yapılan hükûmet değişikliği ile sorunların halledileceği

ORDU ÜLTİMATOM VERDİ
Hükümet istifa etti
Milli Hükümet kurulmazsa
ORDU idareye el koyacak

Görsel 4.42: Gazete manşeti

sanıldı. Muhtıra sonrası kurulan Nihat Erim, Ferit Melen hükûmetleri ile 1973 genel seçimlerine kadar bir siyasi mutabakat oluşturulmaya çalışıldı fakat başarılı olunamadı. AP, CHP ve MGP gibi partilerin yanında parlamento dışından gelenler ile oluşturulan bu hükûmetler, istenen başarıyı gösteremedi. 1973 seçimleri ile gelen Milliyetçi Cephe hükûmetleri de bekleneni veremedi.

Süleyman Demirel

Türkiye'de 1971'e gelindiğinde ordunun komuta kademesinde müdahale fikrinin ağırlık kazanmasına karşı Başbakan Demirel'in (Görsel 4.43) "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Cumhuriyet'in ve rejimin bekçiliği, yurdun iç ve dış tehlikelere karşı savunulması görevlerini bırakıp memleket idaresini ele alması halinde, bizatihi korumakla mükellef oldukları rejim, Cumhuriyet ne hale gelir?" sözleri dikkati çekti. .

Bir haber ajansından alınarak düzenlenmiştir.

Görsel 4.43: Süleyman Demirel

Muhtıranın Siyasi ve Sosyoekonomik Sonuçları

Çoğunluğu parti dışı isimlerden ve konularının uzmanı olarak görülen kişilerden oluşturulan teknokratlar hükûmeti kuruldu. Böylece toplumsal uzlaşı oluşturulmaya çalışıldı. Ancak ortamı kaotik hâle getirecek olaylar birbirini izledi. İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom, marjinal sol örgüt üyeleri tarafından kaçırılarak öldürüldü. Ardından Kızıldere Olayı, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı, Marmara Yolcu Gemisi'nin kaçırılarak yakılması gibi olayların yaşanmasından dolayı birçok ilde sıkıyönetim ilan edildi. Muhtıra öncesi ülkede oluşan ortam servet sahibi Ermeni ve Rumları tedirgin etti ve yaklaşık 10 bin kişi altı yıl içinde ülkeyi terk etti. Muhtıra sonrası oluşan hava bu göçleri ciddi oranda azalttı. 1961 Anayasası'nda 1971 ve 1973'te yapılan değişikliklerle Türk demokrasisi güdümlü hâle getirildi. Anayasadaki liberal içerik, yargı güvencesi, temel hak ve özgürlükler zayıflatılarak devlet otoritesi sağlanmaya çalışıldı. Bu durum Türkiye'de kaosun daha da büyümesine ve gençlik hareketlerinin önü alınamaz bir çatışmaya dönüşmesine neden oldu.

12 Mart 1971 Muhtırası ile 12 Eylül 1980 Darbesi arasında koalisyonlardan oluşan dokuz hükûmet kuruldu. Askerî müdahale ile başlayan dönem, diğer bir askerî müdahale ile son buldu.

12 Mart Muhtırası ile mevcut kargaşa ortamını düzeltmek amacıyla ülke yönetimine el koyanlar başarısız olmuştur. Çünkü durum daha da kötüleşmiş ve anarşi artarak devam etmiştir.

12 Eylül Darbesi

12 Mart Muhtırası sonrasında yapılan seçimler hiçbir partiye tek başına iktidar olma imkânı vermedi. Bu ortam koalisyon hükûmetlerinin kurulmasına ve istikrarsızlığa neden oldu. Dünyada önemli gelişmelerin olduğu bu dönemde Türkiye siyasetteki çalkantılarla uğraşmak zorunda kaldı. Bu durum, Türkiye'nin dış siyasetinde ve sosyoekonomik yapısında değişimlere neden oldu. Siyasette istikrarsızlığın yaşandığı bu dönemde ekonomiyi düzeltmekten uzak olan hükûmetler, tepkileri azaltmak için popülist ekonomik politikalar uyguladı. Bu yaklaşım enflasyonun %100'lere çıkmasına neden oldu. Sonrasında uygulanan devalüasyonlar ile dolar, TL karşısında değer kazandı ve 1970-1980 arası 10 yıllık dönemde 9 TL'den 50 TL'ye yükseldi. Bu devalüasyonlarda 1973 Dünya Petrol Krizi'nin etkisi de büyüktü. Yüksek fiyat artışlarına işçi grevleri ve karaborsacılığın da eklenmesiyle ortaya çıkan kıtlık, ülkeyi darboğaza soktu. Anarşi ve terör olayları daha da arttı. Faili meçhul cinayetlerle çok sayıda siyasetçi öldürüldü. Sivas, Maraş ve Çorum olayları bu dönemde yaşanan olaylardan bazılarıdır.

Dış Gelişmeler

12 Eylül Darbesi

İhsan Sabri Çağlayangil:

"…Demokrasinin darbeyi engelleme kabiliyeti çok düşüktür. Türkiye'de darbeler ağırlıklı olarak asker, üniversite ve seküler sermaye kesiminin eş güdümü ile olur. Bu üçlünün sloganı ise modernliktir."

"…Türkiye'de vesayetçiler (kendileri olmazsa cumhuriyetin yok olacağına inananlar) ve demokratlar (çağdaş bir dünyanın icapları için çalışanlar) arasındaki mücadele, darbelerde de kendini gösterir.

TBMM Darbeleri İnceleme Komisyonu Raporu, s. 630, 636

1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgale başlaması ve İran'da SSCB destekli bir devrim ile ülke rejiminin değişmesi, ABD'yi İran ve Afganistan gibi iki önemli müttefikten yoksun bıraktı. Bu iki olayın çıkışından önce o ülkelerde gerçekleşen kaos ortamına benzer olaylar, Türkiye'de de olmaya başladı. Ayrıca ASALA terör örgütünün yurt dışında Türkiye karşıtı eylemleri ve birçok Türk diplomatını şehit etmesi siyasi güvenin azalmasına neden oldu.

1960-1971-1980 dönemlerinde ABD eksenli dış politikadan uzaklaşılıp SSCB ile iyi ilişkiler kurulması, ordu içerisindeki bazı grupları tedirgin etti. Darbeler sonrasında ABD ile kurulan ileri düzeydeki ilişkiler ve yapılan ikili antlaşmalar, bu grupların ABD ekseninde kalmak istediklerini göstermekteydi. 24 Ocak Kararları'nı alan siyasi iktidara IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ve gelişmiş devletler hiçbir şekilde destek vermedi. Bununla beraber darbe gerçekleştikten sonra bu destekler gelmeye başladı. Dönemin NATO Türkiye temsilcisi Korgeneral Süreyya Yüksel'in bir toplantıda, mevcut çalkantılar sürerse askerin inisiyatifi ele alacağından bahsetmesi üzerine NATO Kuvvetler Başkomutanı'nın sözü şu olmuştur: "Bravo, işte komutan dediğin böyle olur ve istikrar böyle kurulur." Darbe gerçekleştikten sonra ABD'li bazı üst düzey yetkililerin "Our boys have done it." (Bizim çocuklar başardı.) ve "Müdahale etmesi gerekenlerin yaptığı girişim." sözleri basına yansımıştır.

Darbenin Gelişimi ve Sonrası

Türkiye'de 1970'li yıllarda enflasyonun aşırı artmasıyla kalkınma hızı nüfus artışının gerisinde kaldı. Bu durum sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda sorunları beraberinde getirdi. Anarşi ve terör artarak devam etti. Bunu mal kıtlığı ve karaborsa gibi olumsuzluklar takip etti. Tüm bunların neticesinde mezhep çatışmaları, ideolojik kamplaşma ve ayrışmalar yaşandı. Çeşitli grupların mahalle ve semtlerde hâkimiyet kurarak kurtarılmış bölgeler oluşturması, insanları sokağa çıkamaz hâle getirdi. Siyasi irade bu durum karşısında çözüm bulamadı. Böylece Türkiye'de bir kaos toplumu oluşturuldu. Türk Silahlı Kuvvetleri sabah saat 04.00'te ülke yönetimini **Bayrak Harekâtı** adı verilen darbe ile ele geçirdi. Aynı gün saat 13.00'te Kenan Evren, radyo ve televizyondan Millî Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla darbe bildirisini okudu (Görsel 4.44).

Siyasi Durum: Türk demokrasisi bir kez daha sekteye uğradı. 21 Eylül 1980'de emekli Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu başkanlığında hükûmet kuruldu. Cumhurbaşkanlığı görevine Kenan Evren getirildi. Yasama, yürütme ve yargı yetkileri Millî Güvenlik Konseyi tarafından kullanıldı. Konsey, dönemin siyasi liderlerini tutuklatarak Hamzakoy ve Uzunada'ya gönderdi. Mevcut siyasi partiler kapatıldı. Kurulan yeni partilerle 1983'te seçimler yapılarak meclisin işlerliği sağlandı. 15 Ağustos 1984'te PKK'lı teröristler tarafından Eruh ve Şemdinli'de yapılan

Parlamento ve hükümet feshedildi, bütün yurtta sıkıyönetim ilan edildi...

SİLAHLI KUVVETLER YÖNETİME EL KOYDU

MİLLÎ GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 1 NUMARALI BİLDİRİSİ:

● Genelkurmay Başkanı Evren'in başkanlığında Millî Güvenlik Konseyi kuruldu...

YÜCE Türk milleti: Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahrikiyle varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, Anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır.

Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar, faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür. Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince ilkokullardan, üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilâtı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak, bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir.

Kısaca, devlet güçsüz bırakılmış ve âcze düşürülmüştür.

Aziz Türk milleti, işte bu ortam içinde Türk Silâhlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyetini Koruma ve Kollama görevini yüce Türk milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı ülke bütünlüğünü korumak, millî birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır. Parlamento ve hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurtta sıkıyönetim ilân edilmiştir. Yu dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve m güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'd itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasa konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkındaki teferrua açıklama bugün saat 13.00'deki Türkiye radyoları TV'nin haber bültenlerinde tarafımdan yapılacaktır.

Vatandaşların sükûnet içinde, radyo ve TV'lerin başında yayımlanacak bildirileri izlemelerini ve bunla tam uymalarını ve bağırından çıkan Türk Silâhlı Ku vetleri'ne güvenlerini beklerim.

Kenan Evre
Orgeneral
Genelkurmay ve Millî Güvenlik Konseyi Başka

Görsel 4.44: Gazete manşeti

saldırılarla terör olayları başladı. Bu, günümüze kadar süren terör eylemlerinin başlangıcı oldu.

1982 Anayasası yapılan referandumda %92 oranında evet oyuyla kabul edildi. Seçilmiş belediye başkanları görevlerinden alınarak bu görevler, asker vali ve kaymakamlar tarafından 1984 yılına kadar yürütüldü. Parti kurulması ve milletvekili seçilmesine MGK tarafından onaylanma şartı getirildi. 1983 demokratik seçimleri yapılmadan bir ay önce darbe yönetiminin bazı önemli kanunları çıkarması, vesayet yönetiminin kendinden sonraki döneme de vesayet ve etki etme isteğini göstermekteydi.

Sosyoekonomik Durum: 12 Mart Muhtırası sonrasında kurulan 11 koalisyon hükûmeti de istenen başarıyı gösteremedi. 1980'lerde de etkisini sürdüren 1973 Dünya Petrol Krizi'ne Bankerler Krizi de eklendi. Sermaye piyasasını düzenleyen bir kanunun olmamasından yararlanan bankerler, 24 Ocak Kararları'nın oluşturduğu piyasa şartlarından istifade ederek halkın mevduatlarının toplanmasında bankaların önüne geçti. Bu sağlıksız ortam banka, banker ve bireylerin mali yıkıma uğramasına neden oldu. Darbe sonrasında sendikaların faaliyetleri durduruldu veya ertelendi. Toplumsal kargaşanın ve darbelerin getirdiği olumsuz ortam göçlere sebep oldu. Türkiye içerisinde huzur ortamının ve maddi imkânların üst düzey olduğu yerlere doğru bir iç göç hareketi yaşandı. Ayrıca toplu sözleşmeler ve işçi haklarında gerilemelerin yaşanmasının da etkisiyle Almanya başta olmak üzere yurt dışına da işçi göçleri yaşandı.

Türkiye tarihinde yaşanan darbe ve muhtıraların oluşum ve sonuçlarından dersler çıkarılmalıdır. Bu olaylar, iç ve dış politikada demokrasiyi geliştirmeyi taahhüt eden Türkiye'de demokratik yaşantıda kesintiler meydana getirmiştir. Demokrasinin üstün bir ulusal çıkar olarak içselleştirilmesi, Türkiye demokrasisinin uluslararası alanda demokrasi savunuculuğu yapan güç ve odaklara karşı da korunması gerektiğinin fark edilmesiyle mümkün olacaktır. Bu ise millî birlik ve beraberlikle olur.

12 EYLÜL DARBESİ

- 15 Ekim 1981'de tüm partiler kapatıldı.
- 650 bin kişi gözaltına alındı.
- 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkartıldı.
- 23.700 derneğin çalışmaları durduruldu.
- 230 bin kişi sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandı.
- 7 bin kişi için idam cezası istendi. 517 kişiye idam cezası verildi.
- 927 yayın, 189 film yasaklandı.
- 30 bin kişi siyasi mülteci olarak yurt dışına gitti.
- Cezaevlerinde 299 kişi yaşamını yitirdi.

TBMM Darbeleri İnceleme Komisyonu Raporu, s. 840-841

Hasan Celal Güzel

"Askerî darbeler (Görsel 4.45) sadece kişi hak ve hürriyetlerine yönelik olumsuz neticeler doğurmaz. Darbeler dönemi ayrıca ekonomik yıkımların da yaşandığı dönemlerdir. 12 Eylül Darbesi ve rejimi 24 Ocak Kararları'nın olumlu çıktılarını yok etmiştir. Eğer darbeler olmasaydı bugün Türkiye'nin kişi başı millî geliri 30 bin dolar olarak öngörülüyordu."

TBMM Darbeleri İnceleme Komisyonu Raporu, s. 596

Görsel 4.45: Darbede görevli askerler

12 Eylül Darbesi'ne Dair Tarafların Değerlendirmeleri	
Kenan Evren	Siyasi partiler milletin özlemle beklediği kararları almak yerine iç gerilimi artırdı, bölücü ve yıkıcı mihrakları kışkırttı, seçim yatırımları için zemin oluşturdu.
Süleyman Demirel	Sayın Evren! 13 Eylül günü duran kan, 11 Eylül günü neden akıyordu?
Bülent Ecevit	Anarşiyi önleme çağrılarına kulağınızı tıkadınız. Akan kanlar, yanan canlar, göl olan yaşlar karşısında darbenize meşru zemin oluşturdunuz.
	TBMM Darbeleri İnceleme Komisyonu Raporu, s. 728-729

4.5.3. Televizyon Yayınlarının Türk Toplumuna Etkileri

Televizyon (Görsel 4.46) 1950'li yıllardan itibaren dünya genelinde önemli bir kitle iletişim aracı olarak kullanılmaya başlandı. Türkiye'de televizyon yayını ilk olarak 1952'de İstanbul Teknik Üniversitesinde gerçekleştirildi ve haftada bir gün yayın yapıldı. Devlet kurumu olan TRT'nin ilk deneme yayını 1968'de yapıldı. 1971 Akdeniz Oyunları'nın naklen yayımlanmasıyla ilk uzun süreli canlı yayın yapılmış oldu. 1984'te renkli televizyon yayınına geçildi.

1970'lerde televizyonun hızla yaygınlaşması onu toplumsal yaşamı etkileyen önemli bir unsur haline getirdi. Televizyonun toplumsal alandaki en önemli etkisi ise iletişim imkânlarını artırarak devletin kültür politikasının topluma hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlaması ile oldu. Televizyon, öncelikle toplumun eğitilmesinde bir araç olarak görüldü. Televizyonun halkı kendi sorunlarından, dünya sorunlarından haberdar edeceği ve devlet-halk ilişkilerini sağlamlaştıracağı düşünüldü. Özellikle köylülerin bilgi ve görgü ufuklarını artırması için televizyon alıcılarının ülkenin her köşesinde yaygınlaştırılması amaçlandı. Devlet, kendi ideolojisine uygun olarak köy yayınları, kadın ve çocuk yayınları ile televizyonu halka yönelik eğitim aracı olarak kullandı. 1970-73 arasında yayımlanan "Okul Televizyonu", 1976-78 arasında yayımlanan "YAY-KUR" yayınları bu amaçla hazırlanan yayınlardı.

Görsel 4.46: Eski televizyon

Televizyon kısa sürede radyodan daha etkili bir kitle iletişim aracı hâline geldi. "Halk gördüğüne inanır." düşüncesi televizyonun radyodan daha etkin olmasında hâkim oldu. Televizyon, Türk toplumunun eğlence hayatını, yaşam tarzını ve dünyaya bakışını etkiledi. TRT'de yayımlanan yerli ve çoğu Amerikan yapımı diziler, komşuların beraber olduğu sosyal ortamlar meydana getirdi. Bu diziler vasıtasıyla farklı dünyalar, farklı yaşam biçimleri evlere kadar girdi. Televizyon, o güne kadar gazetelerin elinde bulunan reklamcılıkta da ön plana çıktı. Reklam ögeleri televizyon aracılığıyla daha hızlı bir şekilde toplumu etkilemeye başladı.

4.5.4. 1970-80 Yılları Arasında Türkiye'de Kültür ve Sanat

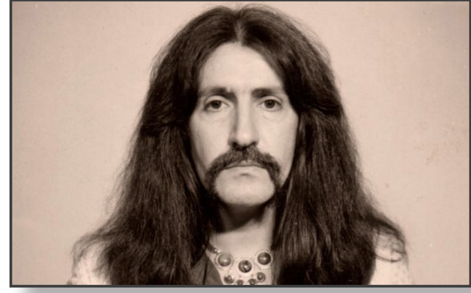
1970'lerde sinema sektöründe ekonomik sıkıntılar aşılmaya çalışılırken televizyonla rekabet yolları arandı. 1970'lerin ortalarında terör olaylarının artması ve yaşanan toplumsal karışıklıklar sinema, edebiyat ve diğer sanat alanlarında politik söylemin öne çıkmasında etkili oldu. 1970'te çektiği "Umut" filmiyle çıkış yapan, 1971'deki Adana Altın Koza Şenliği'nde her üç filmi de ödül alan Yılmaz Güney, politik sinema adına bu döneme damgasını vurdu. 1970'te Yücel Çakmaklı'nın çektiği "Birleşen Yollar" adlı film "İslamcı sinema" olarak adlandırılan akımın ilk örneği oldu. Diğer yandan, Lütfi Akad'ın 1971'de çektiği ve Orhan Gencebay'ın başrolünü oynadığı "Bir Teselli Ver" adlı film, büyük kentlerde yaşayan, siyasi ve ekonomik bunalımların etkisiyle isyan eden toplulukların kendilerini ifade etmelerinin bir yolu oldu. Böylece müzikte ortaya çıkan arabesk olgusu, sinemada da ilgi görmeye başladı.

1970'lerin edebiyatında 1971 askerî müdahalesi sonrası toplumdaki politikleşmenin artması, kentlere göç, çarpık kentleşme ve dış göç temel konular hâline geldi. Bu yıllara ait romanlarda köy, köylünün durumu, kentleşme, burjuvazi, işçi sınıfı ve aydınların sorunları ele alındı. Yaşar Kemal (Görsel 4.47) "Yusufçuk Yusuf"ta, Fakir Baykurt "Köygöçüren"de ağalık düzeni, toprak kavgaları ve köyden kente göç olgusunu işledi. Dönemin bunalımlı yapısı, politik çatışmaları, sınıf kavgaları ve işçi hareketleri Erdal Öz'ün "Yaralısın", Adalet Ağaoğlu'nun "Bir Düğün Gecesi", Samim Kocagöz'ün "Tartışma", Füruzan'ın "47'liler" vb. romanlarında ele

Görsel 4.47: Yaşar Kemal

alındı. Bu romanlar, 12 Mart romanları olarak değerlendirildi. Ayrıca, Batı'nın değerleriyle yetişmiş aydınların iç çatışmalarını, sistemle olan ilişkilerini irdeleyen, burjuva yaşam tarzını alaycı bir dille ele alan romanlar da gündeme geldi. Oğuz Atay'ın "Tehlikeli Oyunlar", Çetin Altan'ın "Bir Avuç Gökyüzü" kitapları bu anlayışta yazılmış romanlardı.

Görsel 4.48: Barış Manço

1970'li yılların müziğinde dönemin ruhuna uygun çok seslilik hâkimdi. Bu dönemde **Anadolu rock ve Anadolu pop** yapmak ve dinlemek moda hâline geldi. Cem Karaca Anadolu rockın öncüleri arasında yer aldı, Erkin Koray ve Fikret Kızılok da ön plana çıkan isimler oldu. Barış Manço'nun (Görsel 4.48) yaygınlaştırdığı ve Anadolu folkloru, yerel deyiş ve atasözlerinden beslenen müzik türü; Moğollar, Üç Hürel ve Modern Folk Üçlüsü gibi gruplarca da benimsendi. 1975'te Eurovizyon Şarkı Yarışması'na ilk kez katılan Türkiye, Semiha Yankı ile temsil edildi. Popüler müzikte Erol Büyükburç, Füsun Önal, İlhan İrem, Nilüfer, Yeliz, Sezen Aksu gibi isimler öne çıktı.

Hayat pahalılığından bunalmış, köyden kente göç etmiş, kente uyum sağlayamamış yoksul kitleler **arabesk müziğin** önemli temsilcilerinden Orhan Gencebay ve Ferdi Tayfur'un şarkılarını dinledi. Bu dönemde halk müziği de ilgi görmekte, Aşık İhsani, Aşık Mahzuni Şerif, Neşet Ertaş gibi halk müziği sanatçıları kitlelerce tanınmakta ve takip edilmekteydi. Ayrıca Selda Bağcan, Edip Akbayram gibi isimler de ülke gerçeğini dile getiren şarkılarıyla benimsenmişti.

4.6 1980'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DEKİ İÇ VE DIŞ GELİŞMELER

12 Eylül Askerî Darbesi'nden sonra tüm siyasi partiler kapatılmıştı. Millî Güvenlik Konseyinin 24 Nisan 1983 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan kararı ile siyasi partilerin kurulmasına izin verildi. Bu süreçte Turgut Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi (ANAP), 12 Eylül sonrası kurulan üçüncü parti oldu. MGK; Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP) ve Anavatan Partisinin seçimlere katılmasına izin verdi. Seçimleri ANAP kazandı ve Turgut Özal, hükûmeti kurmakla görevlendirildi. Özal'ın kurduğu kabine güvenoyu alarak 24 Aralık 1983'te göreve başladı. Uzun süredir özlemi çekilen tek partili hükûmet böylece hayata geçti.

Turgut Özal

Görsel 4.49: Turgut Özal

1927 yılı Malatya doğumlu olan Özal, mühendislik ekonomisi alanında ABD'de eğitim aldı. 1967-1971 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı, 1971-1973 yılları arasında Dünya Bankasında danışman, 1979'da Başbakanlık Müsteşarı olarak görev yaptı. Türkiye ekonomisini liberalleştirmeyi hedefleyen 24 Ocak kararlarının hazırlanmasında önemli rol oynadı. 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'nden sonra kurulan hükûmette ekonomik işlerden sorumlu başbakan yardımcısı olarak atandı. 1983'te Anavatan Partisini kurdu ve seçimleri kazanarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 19. Başbakanı oldu. 31 Ekim 1989'da TBMM tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci Cumhurbaşkanı olarak seçildi. 17 Nisan 1993'te hayatını kaybetti.

www.tccb.gov.tr adresinden uyarlanmıştır.

Tablo.9:1983 Genel Seçim Sonuçları	ANAP	HP	MDP	Bağımsız
Parti Oy Oranı	%45.1	%30.5	%23.3	%1.1
Parti Milletvekili Sayısı	211	117	71	1
TBMM'deki Temsil Oranı	%52.75	%29,25	%17,75	%0,25

Yusuf Tekin, M. Çağatay Okutan, Türk Siyasal Hayatı, s.200

4.6.1. Siyasi Yaşamın Liberalleşmesi

12 Eylül sonrası kurulan ilk sivil hükûmet özelliği gösteren ANAP iktidarı, bir yandan askerî müdahalenin ortaya çıkardığı siyasi, ekonomik, toplumsal ve hukuki sorunları ve dış politikadaki olumsuzlukları ortadan kaldırmaya çalışmış, diğer yandan darbe döneminin güçleri ile mücadele etmişti. Bu dönemde hayata geçirilen ekonomide liberalleşme ve dünya ekonomisiyle yeniden bütünleşme faaliyetleri ve bu faaliyetler kapsamında telefon, renkli televizyon, özel televizyon ve otoyolların halkın hizmetine sunulması kamuoyunda karşılık bulmuştu.

1987'de eski siyasetçilerin siyasi yasaklarının kaldırılmasına dair anayasa değişikliği gündeme geldi ve halk oylaması yapıldı. Özal, "hayır" için çalışma yaparken karşısındaki eski siyasetçiler "evet" için mücadele etti. Halkın %50,16'sı evet oyu kullandı ve siyasi yasaklar kaldırıldı. 12 Eylül 1987'de kesin sonuçları açıklanan halk oylamasından sonra eski siyasetçiler siyasi hayata döndü. DYP'de (Doğru Yol Partisi) Süleyman Demirel, DSP'de (Demokratik Sol Parti) Bülent Ecevit, RP'de (Refah Partisi) Necmettin Erbakan dönemi başladı. Alparslan Türkeş de MÇP'nin (Milliyetçi Çalışma Partisi) başkanlığına geldi. ANAP (Anavatan Partisi), halk oylaması sonrası erken seçim yapılması kararını aldı.

1979'da İran-İslam devrimi ve SSCB'nin Afganistan'ı işgali, Türkiye'nin stratejik önemini artırırken Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesini de sağladı. Reagan (Regın) ve Özal'ın neoliberal ve neomuhafazakâr politikaları bu yakınlaşmayı daha da artırdı. Amerikan toplumunun yeniliğe açık olması, ademimerkeziyetçiliğe dayalı idari yapısı ve toplumun pragmatist felsefeye sahip olması Özal'ı etkileyen unsurlardandı.

Özal, sözde Ermeni soykırımı yasa tasarısı ve Rumların Kıbrıs'a dair taleplerinden dolayı Amerika ile ters düşmemeye özen gösterdi. Ancak Türk-Amerikan ilişkilerinin iyi gitmesi sadece dış politikadaki bu gelişmelere bağlı değildi. Özal'a göre Türkiye'nin geleceğinde Amerika'nın önemli bir yeri vardı. Türkiye'nin hem Orta Doğu ve Kafkaslardaki hem de Balkanlar ve Orta Asya'daki çıkarlarının Amerika ile uyuştuğunu düşünen Özal, iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Özal, Türkiye'nin Amerika'ya daha çok ihracat gerçekleştirmesini ve Türk mallarına uygulanan kotanın kaldırılmasını istedi. Özal'ın dış politikası da ekonomi merkezli bir özellik gösterdi.

Daha Çok Ticaret İstiyoruz.

Turgut Özal, New York'ta bir gazetecinin "Amerika Başkanı'ndan ne istediniz?" sorusuna şöyle cevap verir: "Başkan Reagan'a şunu söyledim: "We don't want more aid, we want more trade… (Daha çok yardım değil, daha çok ticaret istiyoruz.)"

M. Zeki Duman, Türkiye'de Liberal-Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal, Kadim Yayınları, s.339

4.6.2. Türkiye'deki Ekonomik Gelişmeler

Türkiye, 1980'li yıllarda Özal'ın uyguladığı liberalleşme politikaları ile dünya kapitalizmine ve gelişen pazar ekonomisine dâhil olmaya başlamıştır. "Memleketin en önemli meselesi ekonomidir." diyen Özal, dış politikada ve halkın kendi kaderini belirleyebilmesinde en temel şartı, ekonomik kalkınma olarak görmüştür.

24 Ocak Kararları

24 Ocak Kararları, Türkiye'de yeni bir dönemi başlatan ve ülkeyi küresel ekonomik sisteme dâhil eden önemli bir adımdı. Türkiye'nin dış dünyadan soyutlanması ekonomik ve siyasi sorunlara yol açmıştı. Örneğin üzerinde döviz veya yabancı sigara bulunanlar, kaçakçılıktan yakalanıp cezaya çarptırılıyor, elektrik kesintileri yüzünden fabrikalar çalışamıyordu. Kaçakçılık ve rüşvetin yanında tüp gaz, benzin, şeker ve ilaç kuyrukları da yaşanıyordu.

İstikrar tedbirleri olarak ilan edilen 24 Ocak Kararları, Özal'a göre bir zorunluluk sonucu ortaya çıktı. Bu kararlarla ithal ikameci politikalar terk edilerek ihracata yönelik sanayileşme anlayışına geçildi. 24 Ocak Kararları ekonomik istikrar olarak adlandırılırken yüksek oranda zamlara, sıkı bir mali disipline, kamu harcamalarında tasarruf yapılmasına, altyapı çalışmalarının durdurulmasına ve çalışanların ücretlerinin dondurulmasına yol açtı. Özal'a göre bu kararların hedefi, Türkiye'yi içine düştüğü ekonomik çıkmazdan kurtarmak ve istikrarı sağlamaktı. Geleneksel Türk iktisat anlayışını değiştiren bu kararlar, üç önemli alanda (döviz kuru politikası, yurt içi fiyat politikası ve kurumsal reformlar) değişikliklere yol açtı. 24 Ocak Kararları Türkiye'nin dünya ile barışmasına da vesile oldu.

Serbest Piyasa Ekonomisi Politikası

1980'lerin küreselleşen dünyasında iktidara gelen Turgut Özal döneminde karma ekonomi yerine liberal ekonomi ön plana çıktı. Küreselleşme en fazla ekonomi alanında kendini hissettirirken devletin sınırlandırılması, ticaretin serbestleştirilmesi, iktisadi hayatta bireysel girişimciliğin özendirilmesi, kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi ve rekabet koşullarının sağlanması yolunda önemli adımlar atıldı. Özal, 1930'larda yürürlüğe giren Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu'nu değiştirmekle işe başlayarak serbest piyasa koşullarını oluşturmak için devletin ekonomideki ağırlığını azaltmaya çalıştı. Döviz ve fiyat politikalarında olduğu gibi Türk lirasını da serbest piyasa koşullarına bıraktı. Sermaye Piyasası Kurulu ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının kurulmasını sağladı. İthalatın önündeki engelleri kaldırarak her türlü malın ithaline izin verdi. Özal'ın ekonomiye dair bu yaklaşımlarıyla 1979'da 2,3 milyar dolar olan ihracat 1988'de 11,7 milyar dolara çıktı.

Türk Ekonomisinin Temeli

Türkiye'de serbest rekabete dayalı bir ekonomi modelini neden benimsedikleri sorusuna Özal şöyle cevap vermiştir: "Özel teşebbüs ve serbest rekabet şartlarını, Türk ekonomisinin temeli ve ekonomik gelişmesinin itici güçleri olarak değerlendirmekteyiz. Bizim uyguladığımız sistemin temelinde insana, girişimciliğe ve ferdiyetçiliğe dönüş vardır; devletin müdahalesinin asgariye indirilmesi ve kabiliyetli insanın öne çıkarılması vardır. Ekonomimizi içe dönük olmaktan çıkarıp uluslararası rekabete açık hâle getirmemiz lazım."

M. Zeki Duman, Türkiye'de Liberal Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal, Kadim Yayınları, s.186

İhracat-İthalat Politikası

Özal iktidarı döneminde dış ödemeler açığı kapatılmış, dünya ekonomisiyle bütünleşme sağlanmış, dışa açılma politikası ile sanayileşmeye dayalı ihracat artmıştı. Özal iktidarının bu başarısı, halkın refahını artırmaya yönelik üretim ve ihracat yapısının uygulanmasına dayanmaktaydı. Özal, IMF ve Dünya Bankası ile yaptığı antlaşmalarla sağladığı kredileri ekonomik yatırımlar için kullandı. Yapılan yatırımlar ve hayata geçirilen ekonomik reformlar ile Türkiye 1984'te ihracat artışında dünyada birinci oldu. 1983'te 5,7 milyar dolar olan ihracat, 1984'te 7,1 milyar dolara ulaştı. Özal'ın ihracatı geliştirmeye yönelik politikalarının yanında ithalata da serbestlik tanıması, spekülasyon ve stokçuluğu önleyerek piyasada her türlü malın rahatça bulunmasını sağladı.

Türkiye'nin gelişmesinde ihracata daha çok ağırlık veren Turgut Özal, ülkeye yabancı sermayenin girişine izin vererek istihdam oluşturmaya çalıştı. Komşu ülkelerle iş birliğini geliştirmeye de çalışan Özal, yurt dışı gezilerine yüzlerce iş adamının katılımını sağlayarak finans ve yatırım için lüzumlu diplomatik ilişkileri kurmaya gayret etti.

Özelleştirme Politikası

Serbest piyasa ekonomisi gereği devletin küçülmesini ve devlet tekelindeki işletmelerin özel sektöre devredilmesini savunan Özal, özelleştirmeyi resmî politika hâline getirmiştir. Devletin küçültülmesi gerektiğini savunmuştur.

Özal, özelleştirme politikaları ile şunları hedeflemiştir:

- Ekonomik kararların piyasa tarafından verilmesini sağlamak
- Halkın altın ve gayrimenkule dair pasif yatırımlarını doğrudan ekonomiye kaydırmak
- Devletin kaynaklarını KİT yatırımları yerine, halkın öncelikli ihtiyaçlarını karşılayacak altyapı yatırımlarına ayırmak

Tablo.10: **1980-1988 Yılları Arası Türkiye'nin Büyüme Oranları**

1980	-2,8
1981	4,8
1982	3,1
1983	4,2
1984	7,1
1985	4,3
1986	6,8
1987	9,8

Yalın Alpay, Türkiye Ekonomi Tarihi, s.61

- KİT'leri anonim şirketler hâline getirerek ekonomiye dair katkılarını artırmak

Özal bu hedeflere ulaşmak için devletin elinde bulunan ve tekel konumunda olan birçok kamu iktisadi teşekkülünü elden çıkarmaya çalıştı. Yine özelleştirme kapsamında gelir ortaklığına ve yap-işlet-devret gibi uygulamalara gidildi. Özal döneminin en mühim uygulamalarından biri de Katma Değer Vergisi'nin (KDV) 1985'te hayata geçirilmesiydi. Katma Değer Vergisi'nin 1985'te uygulanmasıyla vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payı yükselmeye başladı.

4.6.3. Ertuğrul Fırkateyni Olayından Günümüze Türk-Japon İlişkileri

Osmanlı-Japonya ilişkileri, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Japonya'nın girişimleri ile başladı. Sultan II. Abdülhamit, Japon İmparatoru Meiji'ye hediyelerini ve dostluk mesajını iletmek için 1890'da Ertuğrul Fırkateyni'ni Japonya'ya gönderdi. Ertuğrul Fırkateyni dönüş yolunda Kushimoto (Kuşimoto) açıklarında battı ve 532 denizci yaşamını yitirdi (Görsel 4.50). Japon halkı ve yetkililerinin yaralılarımıza ve şehitlerimizin ailelerine yönelik ilgi ve yardımları Türk-Japon dostluğunun temellerini oluşturdu.

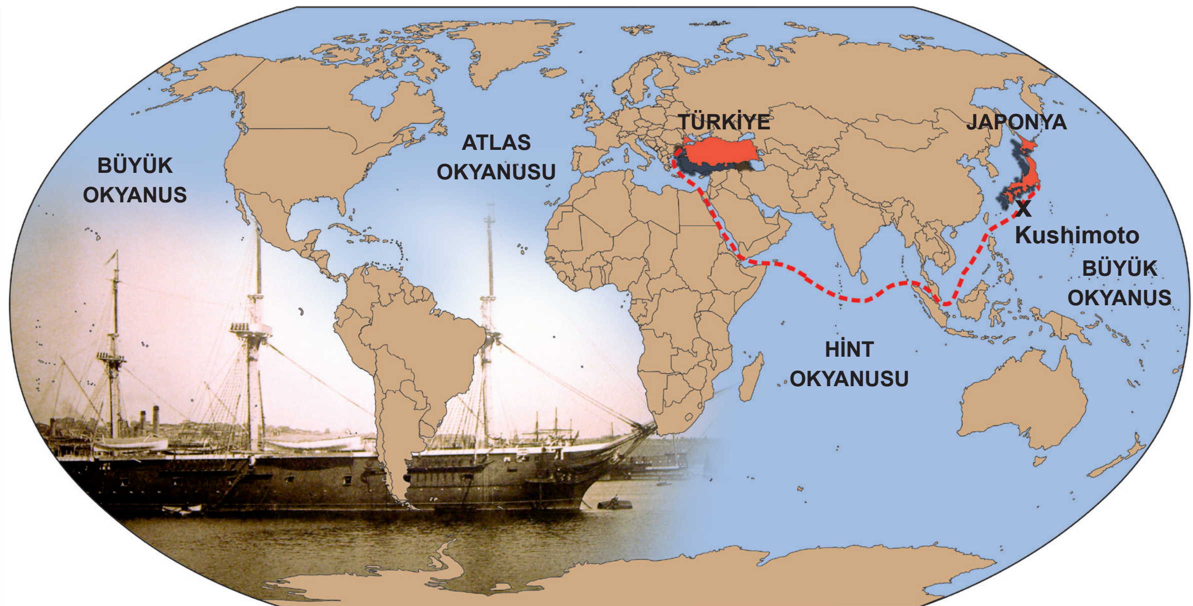
Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya arasındaki dostluk ve ilişkilerin gelişmesi amacıyla Kasım 1925'te Osaka'da Türk-Japon Tecim Kurumu kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti ve Japonya, Tokyo ve İstanbul'da karşılıklı büyükelçilikler açtı. Japon Büyükelçiliğinin 1937'de Ankara'ya taşınmasıyla İstanbul'da başkonsolosluk açıldı. Büyükelçiliğin açıldığı tarihte Türk-Japon Dostluk Derneği kuruldu. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın yaşandığı dönemde Türkiye ile Japonya arasında ilk ticaret antlaşması imzalandı. 1930'da Türk-Japon Ticaret ve Denizcilik Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmalardan sonra Japon Prensi, 1931'de Ankara'da Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından kabul edildi.

II. Dünya Savaşı yıllarında savaşa katılmama yönünde büyük çaba sarfeden Türkiye, savaşın son döneminde Yalta Konferansı kararları çerçevesinde savaş sonrası düzende söz sahibi olabilmek için içlerinde Japonya'nın da olduğu Mihver Devletler'le diplomatik ilişkileri keserek savaş ilan etti fakat bu savaş ilanı politik bir ifade olarak kaldı.

II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye ile Japonya arasında 8 Eylül 1951'de San Francisco Barış Antlaşması imzalandı ve Tokyo'da Türk Başkonsolosluğu açıldı. Japonya'nın 1956'da BM'ye üye olmasında Türkiye'nin büyük desteği oldu. 1962'de Türk-Japon Parlamento Dostluk Birliği kuruldu.

İran-Irak Savaşı sürerken 1985'te Tahran'da mahsur kalan çok sayıda Japon vatandaşının Japon makamlarının yardım çağrısı üzerine Türk Hava Yolları tarafından Japonya'ya götürülmesi, Türk-Japon ilişkilerindeki dönüm noktalarından biri oldu.

Japonya ile Türkiye arasında geçmişe uzanan köklü ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlamak amacıyla 2003 yılı **Japonya'da Türkiye Yılı**, 2010 yılı da **Türkiye'de Japon Yılı** olarak kutlandı. 2013'te **stratejik ortaklık** düzeyine yükseltilen siyasi ilişkiler, son dönemde karşılıklı üst düzey ziyaretlerin de katkısıyla hızla gelişmektedir.

Görsel 4.50: Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya seferi güzergâhı

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Sol sütunda verilen açıklamaların önündeki boş kutucuklara, sağ sütunda verilen o açıklamanın ilişkili olduğu ifadeye ait harfi yazınız.

?

1		Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamayı hedefleyen ideoloji
2		Bandung Konferansı ile Doğu ve Batı blokları dışında oluşturulan hareket
3		"Yeniden doğuş" anlamına gelen, Suriye ve Irak'ta iktidar olan siyasi hareket
4		"Vietnamlılar bana hiçbir kötülük yapmadı, neden onlarla savaşayım?" diyen sporcu
5		Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
6		Büyük Ermanistan ve sözde Ermeni soykırımının tanınması yönünde talepleri bulunan topluluk
7		Mısır ile İsrail arasında yapılan ve on sekiz Arap ülkesinin tepkisini çeken antlaşma
8		1969'da Mescid-i Aksa'nın yakılmak istenmesi üzerine Arap Birliğinin girişimleriyle kurulan teşkilat
9		Hayatını Hindistan millî mücadelesine adayan lider
10		Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği

A	OPEC
B	Muhammed Ali Clay
C	İslam İş Birliği Teşkilatı
Ç	Enosis
D	Bağlantısızlar Hareketi
E	Ermeni diasporası
F	Camp David
G	BAAS
Ğ	Gandi
H	OAPEC

B. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. **Megali İdea, intifada ve muhtıra kavramlarını açıklayınız.**

....
....
....

2. **Bağlantısızlar Hareketi'ni ortaya çıkaran gerekçeleri ve hareketin temel politikalarını açıklayınız.**

....
....
....

3. **68 Kuşağı'nın sahip olduğu düşüncelerin dünyada meydana getirdiği etkileri açıklayınız.**

....
....
....

4. **Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan sorunlar nelerdir?**

....
....
....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

5. **12 Mart Muhtırası'nın siyasi sonuçları nelerdir?**

....
....
....

6. **Televizyonun yaygınlaşmasının Türk toplumu üzerindeki etkilerini açıklayınız.**

....
....
....

7. **İran-Irak Savaşı'nda ABD nasıl bir politika izlemiştir?**

....
....
....

C. Aşağıdaki soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

8. **Aşağıdakilerden hangisi Yumuşama Dönemi'nde dünyadaki ekonomik ve sosyokültürel hayata dair gelişmelerden biri değildir?**

A) Tarımsal üretimin dünya çapında gösterdiği artış, Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomilerine zarar verdi.

B) İki blok, askerî teknolojide karşılıklı olarak Pershing II ve SS-20'ler ile Cruise füzelerini geliştirdi.

C) 1968 Meksika Olimpiyatları'nda Amerikalı iki atletin ellerine taktıkları siyah eldivenlerle kollarını havaya doğru kaldırmaları, ırk ayrımcılığını protesto için yapıldı.

D) 1968'de öğrencilerle başlayıp işçileri de içine alan devrim fikirleri, siyasi iktidarlar tarafından bastırıldı.

E) Avrupa toplumlarında gelirin yükselmesiyle tüketimde artışlar yaşandı.

9. ABD, yıllarca süren bombardımana ve 500 bin askere rağmen Vietnam'da başarılı olamadı. Tet Saldırısı ise Kuzey Vietnam'ın ABD'ye büyük çapta bir saldırıda bulunabilecek güce sahip olduğunu gösterdi. Ayrıca yıllarca devam eden yıpratma savaşının Kuzey Vietnam'dan çok ABD için zararlı olduğu anlaşıldı. Başkan Johnson 1968 Mart ayında bombardımanı durdurdu ve başkanlık seçimlerinden de çekildiğini açıkladı. Vietnam Savaşı, Amerikan tarihinde en çok oy alan bir başkanı bir dönemlik başkan durumuna getirdi.

Yukarıdaki metinden çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) ABD, Vietnam'da yerli güçlere karşı başarılı olamadı.

B) ABD'nin teknolojik ve askerî üstünlüğüne rağmen Vietnam, ABD ile mücadele edebildi.

C) Uzun yıllar devam eden Vietnam Savaşı her iki taraf için de yıpratıcı oldu.

D) Vietnam Savaşı'ndaki askerî yenilgi, ABD'nin iç siyasetinde önemli sonuçlar doğurdu.

E) Tet Saldırısı savaşın gidişatında önemli bir dönüm noktası oldu.

10. Aşağıdakilerden hangisi 1970'li yıllarda Türkiye'de kültür ve sanat alanında yaşanan gelişmelerden biri değildir?

A) 1970'te "Umut" filmiyle çıkış yapan Yılmaz Güney, politik sinemada öne çıkan isimlerden oldu.

B) Lütfi Akad'ın yönettiği ve Orhan Gencebay'ın rol aldığı "Bir Teselli Ver" filmi arabeskin sinemaya yansıması oldu.

C) Yaşar Kemal'in "Demirciler Çarşısı Cinayeti", Fakir Baykurt'un "Köygöçüren" romanlarında ağalık düzeni, toprak kavgaları ve köyden kente göç işlendi.

D) 1975'te Eurovizyon şarkı yarışmasına ilk kez katılan Türkiye, Semiha Yankı ile temsil edildi.

E) 1970'li yıllarda Türkiye'de kültür ve sanat alanında politik söylemler daha az yer buldu.

11. Aşağıda verilenlerden hangisi Arap-İsrail savaşlarıyla ilgili doğru bir bilgi değildir?

A) İsrail Devleti'nin 1948'de kurulması Araplar ile Yahudiler arasında yaşanan savaşların temel sebebi olmuştur.

B) 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda SSCB, Arap devletlerinin yanında yer almıştır.

C) 1956'daki Arap-İsrail Savaşı'nda İngiltere ve Fransa İsrail'in yanında yer almıştır.

D) 1967'deki savaşta SSCB, İsrail'e her türlü silah ve teçhizat yardımında bulunmuştur.

E) 1973'teki savaşta Arap ülkelerinin petrole dair aldığı karar petrol krizinin yaşanmasına neden olmuştur.

12. Ekim 1962'de yaşanan Küba Krizi iki süper gücü savaşa yaklaştıran en önemli olay oldu. ABD Başkanı Kennedy, Berlin Krizi'ni yeni çözmüştü. Viyana'da Kruşçev ile ilk görüşmesinde Amerika'nın kararlılığının Moskova'yı etkilemede yetersiz kaldığını gördü. Yaşanabilecek yeni bir olayda ABD, ciddi olduğunu kanıtlamak zorundaydı. Bu esnada hava kuvvetleri, Florida sahillerinden yüz elli beş kilometre mesafede olan Küba silolarındaki Sovyet füzelerinin varlığını tespit etti. Bu durum karşısında Kennedy, SSCB'nin geri adım atmaya zorlanmasına karar verdi. Bunun için bir hava saldırısının yerine Küba'yı abluka altına almayı tercih etti. Bir haftanın sonunda Sovyet füzeleri geri çekildi. Buna karşılık olarak ABD de Türkiye'deki füzelerini çekme kararı aldı ve Küba'yı işgal etmekten kaçındı.

İki süper güç arasındaki ilişkileri yukarıda verilen metindeki gibi yorumlayan bir tarihçiye göre aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

A) Berlin Krizi sonrası yaşanan Küba Buhranı dünyayı küresel bir savaşın eşiğine getirmiştir.

B) SSCB'nin Küba çevresine inşa ettiği füzeler ABD tarafından tehdit olarak algılanmıştır.

C) SSCB ve ABD arasında bir hafta süren kriz füzelerin sökülmesiyle son bulmuştur.

D) ABD, Küba'yı işgale yanaşmazken Türkiye'deki füzeleri sökme kararı almıştır.

E) Türkiye'deki füzelerin sökülmesi Türk-Amerikan ilişkilerinde kırgınlığa sebep olmuştur.

13. Detantın kökeni, Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde görüldü. Stalin, Amerika'nın çekilmesine karşılık Almanya'nın yeniden birleştirilmesini önermişti. ABD Başkanı Eisenhower, Stalin sonrası SSCB yöneticileriyle yaptığı görüşmelerde Sovyetlerin geniş kapsamlı silahsızlanma önerisi ile karşılaştı. Batı ve Doğu blokları arasında gelişen ilişkiler; U2 olayı, ikinci Berlin Krizi ve daha kesin şekilde Küba'da Sovyet füzelerinin ortaya çıkmasıyla kesintiye uğradı.

Yukarıdaki metne göre aşağıdaki yargılardan hangisine <u>ulaşılamaz</u>?

A) Soğuk Savaş kendi içerisinde detant kavramını barındırmaktadır.
B) SSCB, Almanya'nın birleştirilmesi ve silahsızlanma gibi konularda girişimlerde bulunmuştur.
C) Küba Buhranı dünyanın nükleer bir savaşa en fazla yaklaştığı olay olmuştur.
D) U-2 olayı, Berlin Krizi ve Küba Buhranı iki blok arasındaki ilişkileri kesintiye uğratmıştır.
E) Almanya'da bulunan Amerikan kuvvetleri SSCB tarafından tehdit olarak algılanmıştır.

14. 1969 yılında İslam Konferansı Teşkilatı İslam devletleri arasında Arap-İsrail savaşlarında tek seslilik oluşturmak, üye devletler arasında dayanışma ve iş birliğini geliştirmek amacıyla kuruldu. 2011 yılında Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılan Dışişleri Bakanları Konseyi'nde alınan karar gereği İslam İş Birliği Teşkilatı adını almıştır.

Aşağıdakilerden hangisi İslam İş Birliği Teşkilatı'nın amaç ve görevlerinden birisi olamaz?

A) Yolsuzluk, terörizm ve kara para ile mücadele etme
B) Azınlık durumunda yaşayan Müslüman topluluklarına yardım etme
C) Filistin'in bağımsızlık mücadelesine destek verme
D) İslam ülkelerine yapılabilecek saldırılara karşı askerî müdahalede bulunma
E) Aile müessesini koruma ve geliştirmeye çalışma

15. Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinden sonra ABD, SALT- II Antlaşması'nın Senatoda onaylanmasını ertelemiş, Sovyetlere karşı tarım ürünleri ambargosu kararı almış ve uluslararası tedbirler alınması için çalışmıştır. ABD ayrıca Moskova'da 1980 Haziran ayında yapılması kararlaştırılan olimpiyat oyunlarının boykot edilmesi, iptali ya da farklı bir yere alınması için uğraşmıştır. Bunlardan başka ABD, 4 Ocak 1980'de Afganistan ve İran bunalımları sebebiyle Hint Okyanusu'nda daimi bir deniz gücü bulundurma kararı almıştır.

Metne göre çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) SSCB ile ABD arasında yapılan ikili antlaşmalar dönem içinde yaşanan olaylardan olumsuz etkilenmiştir.
B) SSCB'nin Afganistan'ı işgali Soğuk Savaş'ın yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur.
C) İki ülke arasında yaşanan gerilim siyasi ve ekonomik yapının yanında spor organizasyonlarını da etkilemiştir.
D) ABD, Orta Doğu'da yaşanan karışıklıklar dolayısıyla bölgede askerî kuvvet bulundurmaya karar vermiştir.
E) SSCB'nin Afganistan'ı işgali iki küresel güç arasındaki siyasi, askerî ve ekonomik ilişkileri bozarken spor müsabakalarında da kesintiye sebep olmuştur.

5. ÜNİTE

KÜRESELLEŞEN DÜNYA

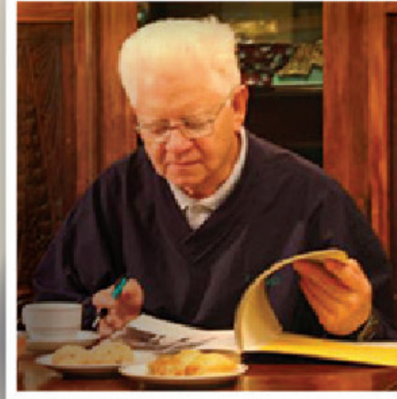

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

- Dünyanın çok farklı bölgelerindeki insanların benzer giyim tarzlarına, saç modellerine sahip olmasını ve benzer müziklerden hoşlanmasını nasıl açıklayabilirsiniz?
- Alınan tedbirlere rağmen dünyada terörün önlenememesinin sebepleri neler olabilir?
- Bilgisayar oyunlarının insanlar üzerindeki etkilerini tartışınız.
- Türkiye'nin yakın zamanda gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı ve Afrin operasyonları hangi gerekçeyle yapılmış olabilir? Düşüncelerinizi sınıf ortamında paylaşınız.

KAVRAMLAR

Kopenhag Kriterleri	Asimetrik Savaş
Neoliberal	Mülteci
Siber Tehdit	Küresel Terör
Glasnost	Perestroyka
Mavi Kelebekler	Arap Baharı

KÜRESELLEŞEN DÜNYA ÜNİTESİNİN KONULARA GÖRE ZAMAN DİZİNİ

1. Konu	2. Konu	3. Konu	Yıl	4. Konu	5. Konu	6. Konu	7. Konu
	• Glasnost-perestroyka SSCB'de uygulamaya konuldu.		1985				
		• Irak, Kuveyt'i işgal etti.	1990				
• SSCB dağıldı. • Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Özbekistan bağımsızlığını ilan etti.		• Körfez Savaşı başladı.	1991			• Yugoslavya dağıldı.	• 1991, 1994, 1998, 2000, 2007 yıllarındaTürkiye ve dünyayı etkileyen ekonomik krizler yaşandı.
• Ermeniler tarafından Hocalı Katliamı yapıldı.	• 1992-95 Bosna Savaşı yaşandı. • AET, AB'ye dönüştü.		1992			• TİKA ve DEİK kuruldu.	
			1993			• Kopenhag Kriterleri uygulamaya konuldu.	• Uğur Mumcu öldürüldü.
	• Sırplar tarafından Srebrenica Katliamı yapıldı.		1995				
			1996	• Kopyalama yöntemiyle ilk kez bir canlı elde edildi (koyun Dolly).			
			1997				• 28 Şubat Post-modern Darbesi yapıldı.
			1998	• İlk başarılı el nakli gerçekleştirildi.			
	• Kosova Savaşı yaşandı.		1999				
		• Filistin'de İsrail'e karşı ikinci intifada başladı.	2000				
		• 11 Eylül terör saldırıları yapıldı. • ABD, Afganistan'ı işgal etti.	2001				
			2003			• Türkiye-ABD arasında Süleymaniye Krizi yaşandı.	
			2005	• İlk başarılı kısmi yüz nakli gerçekleştirildi.			
			2006		• Saddam Hüseyin idam edildi. • WikiLeaks belgeleri yayımlanmaya başladı.		
			2007		• İlk siber saldırı Estonya'ya karşı yapıldı.		
			2010		• Arap Baharı Tunus'ta başladı.	• Mavi Marmara Olayı gerçekleşti.	
			2013				• Gezi Parkı Olayları başladı. • 17/25 Aralık Darbe Girişimleri yaşandı.
			2015				• Aziz Sancar, Nobel Barış Ödülü'nü aldı.
			2016				• 15 Temmuz Darbe Girişimi yaşandı.

Görsel 5.1: İletişim araçlarının gelişimiyle küreselleşen dünya (Temsilî)

Görsel 5.1'de 1980'lerden günümüze kadar iletişim araçlarında yaşanan gelişmelerle hızlanan küreselleşme süreci resmedilmektedir. Görselden de yola çıkarak bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin insanlığa olumlu veya olumsuz etkileri ile ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

5.1 SSCB'NİN DAĞILMASI VE TÜRK CUMHURİYETLERİ'NİN BAĞIMSIZLIKLARINI KAZANMALARI

Küreselleşme, her geçen gün dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına almakta ve yeni açılımlarla mevcut yapısını devamlı olarak dönüştürmektedir. Küreselleşme, 1980'li yıllarda etkisini artırıp en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu durumun yaşanmasında uluslararası ticaret hacmi, sermaye akımları ve küresel üretimdeki artış etkili olmuştur.

KÜRESELLEŞME

Mal, hizmet ve sermayenin artan hareketliliği sonucunda dünyadaki ekonomik bütünleşmenin, toplumlar arasındaki iletişim ve etkileşimin ve bunlara bağlı olarak da karşılıklı bağımlılığın artmasına **küreselleşme** denir.

SSCB'nin Dağılması ve Türk Cumhuriyetleri

Harita 5.1: Bağımsızlıklarını kazanan Türk devletleri ve Türkiye

SSCB'de 1950'li yıllardan itibaren dış dünya ile ilişkiler artmış, birlik içerisinde iletişim gelişmiş, etnik sorunlar farklı boyutlar kazanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren SSCB, çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyokültürel olaylar nedeniyle (gerekli modernizasyonun yapılamaması, teknoloji ve kalitenin geri planda kalması, arz-talep dengelerinin kurulamaması, tarım sektöründeki yanlış politikalar) çözülmeye başlamış, merkezî otoritenin zayıflamasıyla birlikte sosyalist anlayış son bulmuştur. Mihail Gorbaçov'un 1985'te devlet başkanlığına gelerek uygulamaya koyduğu glasnost ve perestroyka (açıklık ve yeniden yapılanma) politikası ile SSCB'nin dağılma süreci daha da hızlanmıştır.1989 yılında Doğu Avrupa'da yaşanan devrim, çok yüksek düzeyde bir politik bağımsızlık ve ekonomik etkinlik kazanma arzusu ile yönetilmiş; bu olay hem sosyalist dış ticaret sisteminin hem de bölgesel ekonomik entegrasyon olan COMECON'un çöküşüne yol açmıştır. Bu gelişmelerin ardından, SSCB çözülme sürecine girmiştir. Rus olmayan milletler, başta Baltık devletleri olmak üzere bağımsızlıklarını kazanma çabasına girişmişlerdir. 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş Dönemi sona ermiş, Kafkasya ile Orta Asya'da Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bağımsızlıklarını kazanan Türk Devletleri (Harita 5.1) Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'dır.

Türkiye Cumhuriyeti kendisiyle köken, dil, din ve kültürel bağları olan bu ülkeleri tanıyan ilk devlet olmuştur. Türkiye, ilk andan itibaren bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmiş, pek çok ikili ve çok taraflı anlaşma imzalamıştır. Türkiye'nin bölgeye yönelik genel politikası; Orta Asya ülkelerinin bağımsız, siyasi ve ekonomik istikrara sahip, kendi aralarında ve komşularıyla iş birliği içinde, uluslararası toplumla bütünleşmiş ve demokratik değerleri benimsemiş devletler olarak varlıklarını sürdürmelerini desteklemek yönünde olmuştur.

Türkiye, bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri'yle enerji, sanayi, bankacılık, teknoloji gibi alanlarda iş birliği içerisinde bulunmuştur. 2000'li yıllarda bölge ülkeleriyle ticaret hacmini artırmıştır. Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri'ne ihracatında dokuma, makine, demir-çelik, otomotiv ve gıda önemli bir yer tutmuştur. Bankacılık ve inşaat sektöründe de Türkiye'nin önemli girişimleri olmuştur. Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerin kurulması, Batı ülkeleri nezdinde Türkiye'nin itibarını ve pazarlık gücünü artırmıştır. Çünkü Türk Cumhuriyetleri petrol, doğal gaz, kömür gibi zengin enerji kaynakları; krom, demir gibi kıymetli madenleri; verimli tarım arazileri ve problemsiz ekonomik altyapıları ile büyük fırsatlara sahiptir.

Türkiye'nin bölgede önemli bir enerji ithalatçısı, coğrafi bakımdan güvenilir bir güzergâh ve Batı'nın müttefiki olması, Türkiye'ye enerji diplomasisinde önemli fırsatlar sağlamıştır. Türkiye, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Şahdeniz projelerinde yer almıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı gibi Hazar enerji kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırma yönündeki ortak projeler, Türk-Azeri ilişkilerini geliştirmiştir. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Hazar Geçişli

Doğal Gaz Boru Hattı Projesi Orta Asya'daki doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa ve uluslararası pazarlara nakledilmesine olanak tanımış ve Türkiye'ye enerji köprüsü özelliği kazandırmıştır. Bunun yanında 2017'de açılış töreni yapılan Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu Projesi, Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlama hedefiyle başlatılan yeni İpek Yolu girişiminin halkalarından biri olmuştur.

5.2 AVRUPA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

5.2.1. Doğu Avrupa Ülkelerindeki Değişimler

Doğu Bloku ve SSCB, 1975'te imzalanan Helsinki Deklarasyonu sonrasında dağılmanın işaretlerini vermeye başladı. Mihail Gorbaçov'un 1985'te devlet başkanlığına gelerek uygulamaya koyduğu glasnost ve perestroyka (açıklık ve yeniden yapılanma) politikası ile SSCB'nin dağılma süreci hızlandı.

Gorbaçov yönetimindeki SSCB'de devlet yapısı, ekonomik alandaki yenileşme ve değişim hareketleri SSCB'nin birliğini muhafaza etmekte yetersiz kaldı. Helsinki Deklarasyonu ve glasnost-perestroyka ile Doğu Bloku'nda başlayan demokrasi ve hürriyet akımları neticesinde SSCB ve uydusu olan ülkelerde birer birer yönetim ve rejim değişiklikleri yaşandı.

GLASNOST-PERESTROYKA

SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un devlet yapılanmasında ve işleyişinde şeffaflık ve ekonomide yeniden yapılandırmacı yaklaşımla kademeli olarak gerçekleştirdiği devrimdir. 1 Ocak 1988'de Sosyalist Teşebbüs Kanunu ile uygulanmaya başlanmıştır.

SSCB'nin Uydusu Olan Ülkelerdeki Değişimler

Doğu Bloku içinde Helsinki Deklarasyonu'na tepki veren ilk ülke Çekoslovakya'dır. Devamında Macaristan, Polonya, Romanya ve Bulgaristan'da benzer süreçler yaşanarak komünist idareler yıkılmış ve yerlerine demokratik idareler kurulmuştur. Bu ülkelerin tamamı AB'ye üye olmuştur. Doğu Bloku ülkeleri arasında yer alan Doğu Almanya ve Yugoslavya'daki değişim diğer ülkelerden daha farklı olarak gelişmiştir (Harita 5.2).

Harita 5.2: SSCB ve uydusu olan Doğu Bloku devletleri

Doğu Almanya

Doğu Almanya, II. Dünya Savaşı sonrası SSCB tarafından kurulduğu için Doğu Bloku'na en sadık uydu devletti. Helsinki Deklarasyonu ve glasnost-perestroykadan diğer devletler kadar etkilenmedi. Doğu Almanya, rejim karşıtlarının ülkeden çıkıp bir daha dönmemeleri umuduyla turistik çıkış vizesi uygulamasını yürürlüğe koydu. Ardından yüz binlerce Doğu Alman vatandaşının sınırlara yığılması uluslararası bir krize neden oldu. Bu insan yığınları "We are the people" şarkısı eşliğinde "Duvar yıkılmalıdır." sloganları atarak komünizm karşıtı gösterilere başladı. Baskılara dayanamayan hükûmet 1989'da Berlin Duvarı'ndan geçişlere izin verdi. Berlin Duvarı aynı yıl içinde yıkıldı. Gorbaçov'un da olumlu yaklaşımı üzerine başlayan görüşmeler sonrasında ABD, İngiltere, SSCB, Fransa, Batı Almanya ve Doğu Almanya'nın Moskova'da yaptıkları antlaşmayla iki Almanya birleşti. 3 Aralık 1990'da yapılan demokratik seçimlerle yeni yönetimi belirlenen Almanya Cumhuriyeti kuruldu.

Duvardan Geriye Anılar Kaldı

Duvarın resmi yıkılışı, 13 Haziran 1990'da Bernauer (Bernoer) Caddesinde başladı. 300 Doğu Almanya görevlisiyle başlayan yıkım işleri, 600 asker, 13 buldozer, 55 kazı aracı, 65 vinç ve 175 kamyon ile tamamlandı. İki Berlin arasındaki duvar, bu olayı kutlamak için 6 bölümünün saklanması dışında 30 Kasım günü tamamen ortadan kaldırıldı. Geri kalanlar da 1991 yılında tamamen ortadan kayboldu. Beton duvarın parçaları öğütülerek yol yapımında kullanıldı. Duvardan koparılan 250 parça ise düzenlenen açık artırmalarla 10 bin mark ile 150 bin mark arasında değişen fiyatlarla satıldı.

Bugün, her ne kadar bir zamanlar durduğu yer Berlin'in aşağı mahallelerinde 20 km boyunca kırmızı bir çizgi veya çift katmanlı bir kaldırım taşıyla işaretlenmiş olsabile duvar, artık çok zor görülebiliyor. Geriye kalanlar sadece hatıra olsun diye saklanan parçalar. Berlin 1989 yılında tamamen değişmesine rağmen, yine de hiçbir şey duvarın kentte ve insanların zihinlerinde bıraktığı izi tamamıyla yok edemedi. Alman yazar Peter Schneider dediği gibi; "Duvarın zihinlerden kaldırılması aynı işin biryıkım şirketi tarafından yapılmasından daha uzun sürecek.

Ali Çimen, Tarihi Değiştiren Olaylar, Timaş Yayınları, 2008, s.262-263

Yugoslavya

I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Yugoslavya'nın federal sistemi içerisinde Sırpların etkisi diğer milletlere göre daha fazlaydı. Sırbistan'ın Yugoslavya içerisindeki konumu, Rusya'nın SSCB içindeki konumuna benziyordu. 1989'da Doğu Bloku'nda başlayan demokratikleşme süreci Yugoslav milletlerinde bağımsızlık hareketlerinin başlamasına neden oldu. Bu bağımsızlık istekleri bütünü bozmayan fakat hakların eşitlendiği konfederasyon isteğinden ibaretti. Sırplar ise Sırbistan etrafında birleşmekten yanaydı. Bu fikir rağbet görmeyince "Sırpların yaşadığı her yer Sırbistan'ın parçası olacak." fikriyle hareket ettiler. İlk olarak 1991'de bağımsızlıklarını ilan eden Slovenya ve Hırvatistan'a karşı Sırplar direnç gösterdilerse de Batı'nın gösterdiği tepki karşısında durumu kabullendiler. Aynı yıl içerisinde Makedonya da bağımsızlığını ilan etti. Yine aynı yıl bağımsızlığını ilan eden Karadağ, Sırbistan'la birleşerek Yeni Yugoslavya (Federal) Devleti'ni kurduklarını ilan etti. Üç etnik unsurdan oluşan Bosna-Hersek'te ise Aliya İzzetbegoviç (Görsel 5.2) liderliğindeki Müslümanlar, Hırvatlarla anlaşarak 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan ettiler. Durumu tanımadığını bildiren Bosna-Hersekli Sırplar isyan başlattı. Sırbistan'ın da destek vermesiyle olay bir iç savaşa dönüştü.

Bosna Savaşı (1992-1995)

"Ben Avrupa'ya giderken kafam önümde eğik gitmiyorum çünkü çocuk, kadın ve ihtiyar öldürmedik. Hiçbir kutsal yere saldırmadık. Oysa onlar bunların tamamını yaptılar. Hem de Batı'nın gözleri önünde."

Aliya İzzetbegoviç

Başlangıçta Hırvatlarla birlikte Sırp saldırılarına karşı koymaya çalışan Boşnaklar, bir müddet sonra Hırvatların, Bosna-Hersek Hırvat Devleti'ni kurduklarını ilan etmeleri üzerine iki ateş arasında kaldı. Avrupa'nın gözleri önünde yaşananlara diğer devletlerin de duyarsızlığı eklenince vahşet soykırıma dönüştü. Boşnaklar (Bosnalı Müslümanlar) bağımsızlık mücadelelerini "Baba, Bilge Kral" gibi unvanlar verdikleri Aliya İzzetbegoviç'in etrafında kenetlenerek yürüttü.

Görsel 5.2
Aliya İzzetbegoviç

Aliya İzzetbegoviç (1925-2003)

II. Dünya Savaşı sırasında Müslümanları korumak için Bosnalı Müslüman öğrencilerin kurduğu **Mladi Müslümani** (Genç Müslümanlar) adlı teşkilata katılmıştır. 1970'te "İslam Deklarasyonu" adlı eserini kaleme almış ve bu eserinden dolayı 14 yıl hapis yatmıştır. Hapisten çıktıktan sonra siyasete giren Aliya İzzetbegoviç, Bosna-Hersek'in ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2003'te vefatının ardından Bosnalı Müslümanların şehitliğine defnedilmiştir.

Dr. Halit Çil, Aliya İzzetbegoviç, Timaş Yayınları, 2019 düzenlenmiştir.

Dünya Kamuoyunun Tepkisizliği

"Yugoslavya'nın yıkılması, 1989'daki özgürlük hareketlerinin istikrarsızlaştırdığı bölgede şiddetli buhranlara neden oldu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan ve komünist bir rejim altında kalan bu federal ülke; farklı millet, kültür ve dinleri bir arada barındırıyordu. Kriz aynı zamanda etnik grupların bir arada yaşamalarının zorluğunu da açığa çıkardı. Toplu ölümlere sebep olan acımasız bir sivil savaş patlak verdi. Dünya, farklı din ve etnik gruplara sahip ülkenin dramını sembolize eden nişanlı bir çiftin öldürülmesine, tarihî Dubrovnik ve Mostar köprülerinin yıkılmasına sessiz kaldı. Birleşmiş Milletler de insani yardımları ulaştırmada yetersiz kaldı. Ülke, din ve milliyet ekseninde bölündü. Siyasi sorunlar mevcut durumu daha da kötüleştirdi. (…) Dünya kamuoyu, Irak'a nazaran Yugoslavya'daki çatışmalara daha tepkisiz kaldığı için ABD ve Avrupa'yı kınadı. Zira Irak'ta petrole dayalı çıkarlar daha ön plandaydı."

Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s. 538-541'den uyarlanmıştır.

BM'nin ihaneti

Barış Gücü askerleri kaçtı, Srebrenica düştü

●BM'nin "Saldırılarınızı durdurun" ultimatomuna, Sırplar aldırış etmeyin-

BM kaçtı, Srebrenica düştü

DIŞ HABERLER SERVİSİ

BM'nin ultimatomu ve NATO'nun hava harekatına aldırış etmeyen Bos-nalı Sırplar, dün, Srebrenica'yı işgal etti. Sırpların güneyden kente girmesiyle bölgedeki BM Barış Gücü ile 20 bin Boşnağın Srebrenica'dan kuzeye doğru kaçmaya başladığı bildirildi.

Geçen çarşamba gününden bu yana Srebrenica'yı vuran Sırpların, BM'nin "saldırılarını-zı durdurun" şeklindeki ultima-tomuna aldırmaması üzerine, NATO dün, Sırp tanklarına kar-şı hava harekatı düzenledi. NA-TO'nun sadece 2 tankı vurduğu dünkü harekattan hemen sonra Sırpların BM tarafından "gü-

BM'nin ultimatomu ve NATO hava harekatıyla alay eden Sırplar, Srebrenica'yı işgal etti. Saldırı karşısında duramayan BM Barış Gücü, 20 bin siville birlikte bölgeden kaçtı.

xander Ivanko, "Bosna Sırp ordusu, şimdi Srebrenica'nın denetimini elin-de tutuyor" dedi. Sırpların kente giri-şini engellemek üzere kentin güne-yinde barikatlar kuran "güvenli bölgeden" sorumlu Hollanda as-kerlerinin mevzilerini terkettik-lerini kaydeden sözcü, askerle-rin kentin 15 km. kuzeyinde bu-lunan Potocari'deki ana üsleri dışında da benzer barikatlar kurmaya çalıştıklarını belirtti.

Hollanda Savunma Bakanı **Joris Voorhoeve** da, Srebreni-ca'ya giren Sırpların, BM Koru-ma Gücü bünyesinde görev ya-pan Hollandalı mavi berelileri, mevzilerini terk etmek zorunda bıraktıklarını söyledi. **Voorhoe-ve**, Hollandalı mavi berelilerin

Görsel 5.3: Gazete manşeti

Srebrenica Katliamı 11.07.1995

Güvenli bölge ilan edilen şehri, BM Barış Gücüne (UNPROFOR) bağlı 400 Hollandalı asker koruyordu. Hollandalı komutanın Ratko Miladiç (Sırp Kasabı) komutasındaki Sırp çetelerine terk ettiği şehirde 8372 Boşnak öldürüldü. Binlerce kız çocuğu ve kadın insanlık dışı muamelelere maruz kaldı. Binlerce Boşnak, mülteci durumuna düştü (Görsel 5.3).

Toplama Kampları

Sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte 100'ün üzerinde toplama kampında 250 bin insan toplandı. Etnik kıyımların yapıldığı bu kamplarda 17 bin insan öldürüldü. Bu kampların en korkunçlarından biri olan Omarska kampındaki kırmızı (ölüm) ve beyaz (işkence) evler soykırımın yaşayan tanıklarıydı.

MAVİ KELEBEKLER

Görsel 5.4: Mavi kelebek

Boşnakların gömüldüğü toplu mezarlar çok derin kazılıp üzerleri yeşillendirildiği için bulunmaları çok zor olmuştur. Toplu mezarların olduğu yerlerde misk otundaki artışlar mavi kelebeklerin (Görsel 5.4) sayısını da artırmıştır. Bu durum dikkat çekince bölgede kazılar yapılmış ve toplu mezarlara ulaşılmıştır. Bu şekilde bulunan toplu mezar sayısı 300 civarındadır. Yeri tespit edilen toplu mezarlardaki cesetler, her yıl 11 Temmuz'da yapılan toplu cenaze töreniyle Srebrenica'daki Potoçari mezarlığına defnedilmektedir.

Bosna Savaşı'nın Acı Tablosu

Bosna Savaşı'nda yaklaşık 300 bin Boşnak hayatını kaybetti, 3,5 milyon insan göçmen durumuna düştü, 30 bin kişi kayboldu, 500 toplu mezar ortaya çıkarıldı. Bu toplu mezarların birçoğu mavi kelebekler sayesinde tespit edildi. Kültürel mirasın %80'i yok edildi [İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) verilerine göre 481 cami].

Sırplar Bosna'da din ve kültür adına ne varsa hepsini yok etmek istedi. 25 Ağustos 1992'de Bosna Ulusal Kütüphanesi ve Üniversite Kütüphanesi bombalanarak 1,5 milyon cilt nadir eser yok edildi. Eski Yugoslavya Müslümanları Reisü'l-Uleması Yakup Selimovski'ye göre 1000'in üzerinde vakıf binası, 730 cami, 86 türbe, 540 medrese ve 15 tekke yıkılarak yok edildi. Sırp işgal bölgelerindeki camilerin %90'ı tamamen yıkıldı. Foça'da Avrupa'nın en muhteşem camilerinden olan Alaca Cami, Bosna'da en eski cami olan 1448 tarihli Ustikolina Camisi, Saraybosna'da 1450'den kalma Gazi Hüsrev Paşa Camisi ve Kütüphanesi, 1462 tarihli Fatih (Hünkâr) Camisi (Görsel 5.5), 1565 tarihli İmparatorluk Camisi, Doğu Enstitüsü Kütüphanesi, Saraybosna Üniversitesi ve Mostar'da Mostar Köprüsü başta olmak üzere onlarca cami ve yüzlerce mimari eser kısmen veya tamamen yok edildi.

Görsel 5.5: Fatih (Hünkâr) Camisi (2013)

Bosna Savaşı'nda Küresel Güçler ve Uluslararası Örgütlerin Tutumu

Rusya
Barıştan yana olduğunu ilan eden Rusya, BM ambargo kararına rağmen Sırpları desteklemekten ve onlara yardım etmekten geri durmamıştır. Bosna'ya yapılacak müdahalenin Sırplar lehine yapılmasını savunmuştur. Ruslar Slav ırkından olan Sırplarla tarihî, kültürel ve dinî bağlara sahiptir. Dolayısıyla Bosna'da Sırpların verdiği mücadelenin başarıya ulaşması Rusya için bir prestij meselesi hâline gelmiştir.

ABD
ABD, Kuveyt Savaşı'na gösterdiği tepkiyi Bosna'da göstermemiş, sadece birkaç göstermelik bombardıman yapmıştır. ABD yetkililerinin "Bu, Avrupa'nın kendi iç meselesidir." ifadesi Amerika'nın olayla ilgili yaklaşımını özetlemektedir. ABD'de yaşanan seçimler de bu duyarsızlıkta etkili olmuştur. ABD Başkanı "Hiç kimse, çatışmanın olduğu, göz yaşının aktığı her yere asker göndereceğimizi zannetmesin. ABD, Sırpları bir anlaşmaya zorlamak için değil, varılmış bir anlaşmanın uygulanmasına uyum göstermeye zorlamak için askerî müdahalede görev alabilir." demiştir.

NATO
1994'te NATO'nun Sırplara verdiği ültimatom sonrasında Sırplar Saraybosna muhasarasını kaldırmıştır. NATO güçleri, uçuş ihlali yaptığı için dört Sırp jet uçağını düşürmüş, Gorazde saldırılarına sınırlı da olsa müdahale etmiştir. Bu sınırlı müdahaleler NATO'nun göstermelik hamleleridir. Dönemin NATO Genel Sekreteri'nin şu açıklaması durumu özetler mahiyettedir: "BM bize çağrıda bulunsun, biz her türlü görevi yerine getiririz."

Avrupa Topluluğu (AB)
AB ülkeleri, Sırp zulmünden kaçan Boşnakları ülkelerine kabul etmemiş, yapılacak yardımları da Boşnakların kendi bölgelerinde kalmaları şartına bağlamışlardır. Sırbistan'ı kınamak, büyükelçiliklerini Belgrad'dan çekmek, AGİK'teki oy ve söz hakkını askıya almak gibi etkisiz önlemler almakla yetinmişlerdir.

BM
Kuveyt'in işgalinde tüm dünyayı ayağa kaldıran BM, Bosna Savaşı'nda sesini çıkarmamıştır. BM yetkililerinin haberdar edildiği toplama kampları ile ilgili söylediği "Bu durumu üst mercilere bildirmek bizim görevimiz değil." sözü kayda değerdir. BM Barış Gücü askerlerinin gasp, karaborsa, tecavüz gibi olaylara karışması, Sırp saldırılarını ve katliamlarını engellememesi BM'nin itibar kaybetmesine neden olmuştur.

BM Güvenlik Konseyinin bu savaşla ilgili aldığı kararlar doğrultusunda yapılan uygulamalar şöyledir:
- Boşnaklara silah ambargosu uygulanmıştır.
- Sırplar engellenmeyerek katliama göz yumulmuştur.
- Güvenlik bölgelerine (Gorazde) yapılan saldırılara müdahale edilmemiştir.
- İnsan Hakları Komisyonu raporlarına göre keyfî uygulamaların tamamı bu bölgelerde yapılmıştır.
- BM'nin koyduğu uçuş yasağı, Sırplar tarafından 465 kez ihlal edildiği hâlde BM, uçuşlara müdahale etmemiştir.

Yaklaşık 300 bin Müslüman'ın öldürülmesine rağmen BM'li komutanın "Henüz ölüm kokusunu hissetmiyorum." sözü önemlidir.

Altı kentte oluşturulan güvenlik bölgeleri, BMGK üyesi Venezuela Büyükelçisi Diego Arria'nın (Diego Ariya) ifadesiyle kurbanların silahsızlandırılarak etnik kıyımın hızlandırılmasından başka bir işe yaramamıştır.

Gülmeyen Başkan

Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, 17 Aralık 1992'de Belgrad Taş Meydan'da yaptığı basın toplantısında şunları söylemiştir: "1389 Kosova Savaşı'ndan bu yana Büyük Kosova kurulamadı. Dünya basınına bakmayınız. Batılılar üzerimize gelemezler. Aldıkları kararlar ve uyguladıkları ambargolar dünya kamuoyunu oyalamak içindir. Büyük Sırbistan'ın kurulmasına tarihî varlıklarıyla engel olan bazı Hırvatlar ve Müslümanlar, Kosova ve Makedonya'daki Arnavutlar ve Türkler bu faturayı ödeyecekler. Cinsi ve yaşı ne olursa olsun etnik temizliğe tabi tutulacaklar. Bunlar ya Sırp ve Ortodoks olurlar ya da yok edilirler. Batı kendini toparlayıp göstermelik hareket edinceye kadar bu temizliği ve Sırp olmayanları imhayı, ABD ve AT'nin desteğiyle bitireceğiz. Bana 'Gülmeyen Başkan' diyorlar. Son Müslüman engel ortadan kalktıktan sonra ben de güleceğim."

Bir gazete haberinden alınmıştır.

1. ETKİNLİK

Bosna Savaşı'na Karşı Tutumlar

Türkiye Bosna-Hersek'i tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur. Dünya kamuoyunu harekete geçirmek için uluslararası kuruluşlar (İslam Konferansı Örgütü, AB, BM) nezdinde girişimlerde bulunmuş ve BM kararları dışında tek taraflı bir müdahaleden yana olmamıştır.

Yukarıdaki metinde Türkiye'nin Bosna Savaşı'na karşı tutumu anlatılmaktadır. Buna göre küresel güçler, uluslararası örgütler ve Türkiye'nin Bosna Savaşı'ndaki tutumlarını karşılaştırınız.

Kosova Savaşı

Sırbistan içerisinde özerk bir yapısı olan Kosova'da millet meclisi 1990'da Kosova Anayasası'nı kabul etti. Kosova, 1991'de yapılan referandum sonrasında 1992'de bağımsızlığını ilan etti. 1997'de Kosova Üniversitesinde başlayan olaylar ülke geneline yayılan çatışmalara dönüştü. Sırp baskı ve şiddeti karşısında Kosova'daki Müslüman Arnavutlar, 1997'de Kosova Kurtuluş Ordusunu (UÇK) kurdu. Sırplar, 15 Ocak 1999'da Reçak'ta başlattıkları katliamı ülke geneline yaydılar. Avrupa Birliği gözlemcilerinin Kosova'dan çekilmesinin ardından artan Sırp saldırıları karşısında yaklaşık bir milyon Kosovalı Müslüman ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Bosna Savaşı'nda ortaya koyduğu kötü intibayı düzeltmek isteyen uluslararası kuruluşlar ve NATO'nun müdahalesi bu kez fazla gecikmedi. Üç aylık bir müdahalenin ardından Sırplar ile barış antlaşması imzalandı. Kosova; AGİT, NATO barış gücü ordusu KFOR ve BM'ye bağlı UNMIK idaresine bırakıldı. 2001'de yapılan genel seçimlerle Kosova'da demokratik idare tesis edildi. 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanını Türkiye ve diğer ülkeler tanıdı.

Kosova Savaşı sırasında bir kültür katliamı da yaşandı. Kosova Diyanet İşleri Başkanlığı verilerine göre Kosova'da aralarında Hadum Camisi ve Kütüphanesi, Priştine Ramazaniye Camisi ve Kurşunlu Camisi'nin de olduğu 218 cami, 1 hamam, 3 tekke, 4 medrese ve 75 dükkân yıkıldı veya yakıldı. Osmanlı mirası kültür varlıkları bu şekilde yok edilmiş oldu.

5.2.2. AB'nin Genişlemesi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın kaybettiği dünya liderliği, ABD ve SSCB'nin eline geçti. Bu durumda Avrupa kendi içinde ekonomik gelişmeyi sağlamak için 1951'de altı ülkenin katılımıyla AKÇT'yi kurdu. Bu kuruluş 1957'de AET'ye, 1992'de AB'ye dönüştü. Zaman içinde yaşanan bu dönüşüm, birliğin niteliğinde ve niceliğinde önemli değişimleri de beraberinde getirdi. Günümüzde dünya siyaseti ve ekonomisinde önemli bir yeri olan AB; 508 milyonluk nüfusuyla dünya nüfusunun %7'sini barındıran, 28 üye devleti ile dünyanın en büyük siyasi blokunu oluşturan, dünya GSMH'sinin %25'ini, ithalat ve ihracatının %20'sini elinde bulunduran ve kişi başı millî geliri ortalama 30 bin dolar olan bir birlik konumuna geldi (Harita 5.3).

Kuruluşundan günümüze gelinceye kadar üye sayısını 28'e çıkaran birliğin genişlemesindeki esaslar, Roma Antlaşması'nın 237. maddesine göre sadece Avrupa devleti olma koşuluna bağlanmıştı. Doğu Bloku'nun dağılmasıyla AB'ye başvuruların artması üzerine daha sistemli ve kapsamlı tam üyelik şartları 1993'te Maastricht (Mastrik) Antlaşması'nın 49. maddesine göre yeniden düzenlendi. Tam üyelik için Avrupa devleti olma şartına hukuk devleti olma, temel hak ve özgürlükler ile demokrasinin kurumsallaşması şartları da eklendi. Kopenhag'da Haziran 1993'te yapılan zirvede tam üyelikle ilgili nihai kriterler belirlenerek Kopenhag Nihai Kriterleri uygulamaya konuldu. 1995'te yapılan Madrid Zirvesi'nde ise devletlerin idari yapısı ve entegrasyonuna dair esaslar belirlendi.

Harita 5.3: Avrupa Birliği'nin genişleme süreci

Avrupa Birliği, kurulduktan sonra siyasi ve ekonomik alanını genişletip küresel güç olmak için altı defa üye ülke sayısını artırma yoluna gitti. Birliğin altıncı genişleme süreci tamamlandığında nüfusu 508 milyon, üye sayısı 28, resmî dil sayısı 24'tü.

Beşinci ve altıncı genişlemelerde birliğe dâhil olan ülkelerin mevcut durumları Kopenhag Kriterleri'ne büyük oranda uymuyordu. Bu ülkelerin birliğe alınmasında etkili olan bazı gerekçeler şunlardı:

- Nüfus artışının olmadığı AB'de, bu artışın yeni ülkeler ile sağlanmak istenmesi
- Birliğin kenar bölgelerde yer alan ülkelerde istikrarı sağlama arzusu
- Birlik içinde yeni pazarlar oluşturarak ucuz iş gücünün birliğe üye ülkeler içinden sağlanmak istenmesi

KOPENHAG KRİTERLERİ

AB'ye tam üyelik şartlarının belirlendiği kriterlerdir. Danimarka'nın yürüttüğü dönem başkanlığı sonunda Kopenhag Zirvesi yapılmış, Doğu Bloku'ndan ayrılan ve bağımsızlığını kazanan Avrupa ülkelerinin birliğe dâhil edilmesine karar verilmiştir. Her bakımdan birliğin çok gerisinde olan bu ülkelerin birliğe katılmasıyla oluşabilecek olumsuzlukları bertaraf etmek için bazı kriterler ortaya konulmuştur. Kopenhag Kriterleri adıyla anılan bu kriterler üç başlıkta toplanmaktadır:

1. Uyum Kriterleri
2. Siyasi Kriterler
3. Ekonomik Kriterler

5.2.3. AB ve Türkiye

II. Dünya Savaşı'nın ardından AET'nin (Avrupa Ekonomik Topluluğu) kısa sürede genişlemesi Türkiye'nin dikkatinden kaçmamış, bütünleşmenin dışında kalmak istemeyen Türkiye müracaat konusunda kendini zorunlu hissetmiştir. Türkiye 1959 yılında AET'ye başvuru yaparak günümüzde de devam etmekte olan adaylık sürecini başlatmıştır. Türkiye'de gerçekleşen 27 Mayıs 1960 Darbesi ile süreç yavaşlamış olsa da 1963 Ankara Antlaşması, Türkiye-AET ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli bir adım olmuştur. 1980'lerde dünyada yaşanan hızlı değişim, Doğu ve Batı blokları arasında ilişkilerin yumuşaması, Avrupa'nın Türkiye'ye bakışında bir değişim başlatmıştır. Ekonomik refahın artırılmasının AB'ye üyelikten geçtiğine dair düşünce, Türkiye'nin 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusu yapmasına yol açmıştır. Avrupa Komisyonu 1989 yılına ait bir raporda esas itibarıyla Türkiye'nin üyeliğe uygun olduğunu fakat o dönem için üyelik konusunda verilecek kararın ertelenmesinin uygun olacağını duyurmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle AB, Türkiye konusunda daha rahat hareket etmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin AB ile ilişkileri zorlu bir süreçten geçmiştir (Görsel 5.6). Avrupa ülkeleri, başta PKK olmak üzere Türkiye'ye karşı terör faaliyetlerinde bulunan örgütlerin kendi ülkelerindeki faaliyetlerine izin vermiştir. AB, Doğu Avrupa ülkeleri için uygulanan üyeliğe hazırlama programlarına Türkiye'yi dâhil etmemiştir. 1992 Lizbon Zirvesi Sonuç Belgesi ve 1993 Kopenhag Zirvesi'nde tam üyelik için gerekli olan ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirecek Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin, en kısa sürede tam üye olarak AB'ye kabul edileceği belirtilmiştir. Buna karşın Türkiye için sadece iş birliğinin güçlendirilmesi, ilişkilerin geliştirilmesi ve gümrük birliğinin tamamlanması gibi hedeflerden söz edilmiştir. Türkiye'nin tam üyeliğe geçişte büyük bir adım olarak gördüğü Gümrük Birliği Antlaşması 1995'te imzalanarak 1 Ocak 1996'dan itibaren yürürlüğe girmiştir. Tek taraflı yükümlülükler üstlenen Türkiye, tam üye olmadan Gümrük Birliğine giren ilk ve tek ülke olmuştur.

Görsel 5.6: AB ve Türkiye (Temsilî)

Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi kararlarında Kıbrıs dâhil on bir ülkeden **tam üyeliğe aday** ülke olarak söz edilirken Türkiye için adaylık kavramı kullanılmamıştır. Lüksemburg kararları ile Kıbrıs ve Türk-Yunan ikili sorunları Türkiye'nin önüne ilk defa ön koşul olarak konulmuştur. Türkiye, 1998'de diğer adayların olduğu rapor sis-

temine dâhil edilmiştir. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık bir dille ifade edilmiştir. AB; Helsinki Zirvesi, Kıbrıs ve Ege sorunlarını Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde siyasi kriterler hâline getirmiştir. Türkiye için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi, 8 Mart 2011'de AB Konseyi tarafından onaylanmıştır. 2004 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin siyasi kriterleri karşıladığı vurgulanarak Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır. Lüksemburg'da yapılan hükûmetler arası konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Yaşanan bütün bu süreçlere rağmen Türkiye, AB'ye kabul edilmemiştir. AB'nin, Türkiye'nin nihai üyeliğini geciktirmesinde üç temel sorun alanı tespit edilmiştir.

Nüfus

Türkiye seksen milyonluk nüfusuyla AB üyesi olursa AB kurumları içerisinde en büyük katılım ve temsil hakkını elde eder. Türkiye, aynı zamanda AB'deki fonlardan en çok yararlanan ülke olur.

Jeopolitik konum

Türkiye, ABD'nin teröre destek veren ülkeler listesinde yer alan devletlerle komşudur. Türkiye'nin AB üyesi olması AB'yi, İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerle komşu yapacaktır. Bu bölgeyle komşu olmak AB tarafından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Çünkü Türkiye'nin komşusu olan ülkeler ve onların doğusunda bulunan devletlerden gelebilecek göçmenler tehdit olarak algılanmaktadır. Türkiye'nin AB üyesi olması, doğu ülkelerinden gelen göçmenlerin doğrudan AB'ye girmelerine neden olacaktır. Bundan dolayı AB, Türkiye'yi tam üye olarak görmek yerine doğu ülkeleri ile arasında tampon olarak görmeyi tercih etmektedir.

Kültürel farklılıklar

Türkiye'nin demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olmasına rağmen AB'deki bazı çevreler Türkiye'nin sahip olduğu İslami kimliğin AB değerleriyle uyumlu olmadığını düşünmektedir.

Türkiye, iki yüzyıldır sürdürdüğü modernleşme hareketleriyle Avrupalı değerlerle bütünleşebileceğini göstermiştir. Türkiye, NATO'ya üye tek Müslüman ülkedir. Aynı zamanda da İslam dünyasında modern demokrasiyi temsil eden tek ülkedir. Bu özelliklere sahip Türkiye'nin AB'ye üyeliği "medeniyetler çatışması" tezini çürütecektir. Bu tespitlere rağmen Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürüncemede bırakılmıştır.

2. ETKİNLİK

Avrupa Parlamentosu Üyelerine Göre

Tablo.11: Avrupa Parlamentosu Üyelerinin Türkiye'nin AB Üyeliğine Yaklaşımları

Olumlu Yaklaşımlar	Olumsuz Yaklaşımlar
Türkiye'deki ılımlı ve demokratik anlayışlar AB'ye katkıda bulunabilecektir.	Türkiye'nin üyeliğiyle AB'de kimlik krizi yaşanacaktır.
Türk Silahlı Kuvvetleri sayesinde AB'nin askerî kapasitesi ve Orta Doğu'daki rolü artacaktır.	Türkiye hem mali hem kültürel açıdan sindirilmesi zor bir ülkedir.
Türkiye, AB'nin enerji güvenliğinin garantisi olacaktır.	Türkiye'nin üye olmasıyla AB parçalanır.
Eğitimli genç Türk insanına ihtiyaç vardır.	Türkiye, AB'nin ortak değerlerine sahip değildir.
Türkiye'nin ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksektir.	İslamiyet, Avrupa'ya ait değildir.
Türkiye, Orta Doğu ülkeleri için model ülke olabilir.	Türkiye'nin gelir düzeyi düşüktür.
Türkiye'nin AB'ye girmesiyle AB'nin uluslararası siyasette etkisi artacaktır.	Türkiye, farklı kültürel yapısıyla AB'nin siyasi geleceğine katkıda bulunmaz.
Türkiye'de demokratikleşme gelişecektir.	Türkiye'nin nüfusu çok fazladır.

Prof. Dr. Ertan Efegil, Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol, Uluslararası İlişkiler, Türkiye-AB İlişkileri, s. 215'ten düzenlenmiştir.

Avrupalı parlamenterlerin görüşlerini değerlendirerek Türkiye'nin AB'ye kabulünde temel sorun alanlarının neler olduğunu açıklayınız.

5.3 KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ORTA DOĞU VE AFGANİSTAN'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

Orta Doğu; tarihi, dinî özellikleri ve sahip olduğu değerlerle dünya siyasetinde devamlı bir dinamizm merkezi olmuş ve milletlerarası politikada önemli bir yer tutmuştur.

5.3.1. Filistin Merkezli Orta Doğu Politikaları

Orta Doğu, her zaman küresel ve bölgesel güçlerin ilgi odağı olmuştur. Bu ilgi çoğu zaman çıkar çatışmalarından ve güç gösterilerinden kaynaklanan sorunları beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi hâlâ çözümsüzlüğünü koruyan Filistin sorunudur.

İsrail, İngiliz himayesi ve ABD desteğiyle 1948'de Filistin topraklarının %56'sını işgal ederek kurulmuştur. Arap-İsrail savaşlarıyla topraklarını genişleten İsrail, aynı zamanda bir milyon insanı mülteci durumuna düşürmüştür. Filistin halkı, İsrail Devleti'nin kurulmasıyla başlayan uzun dönemli savaş yıllarında sürekli yıkımlar ve saldırılarla karşı karşıya kalmıştır. Filistin'de Yaser Arafat yönetimindeki El Fetih, İsrail saldırılarını tam anlamıyla önleyememiştir. FKÖ'nün (Görsel 5.7) ve Filistin halkının sahip olduğu imkânlar, ABD'nin ekonomik ve askerî desteğini alan İsrail'e karşı yetersiz kalmıştır. Yaşanan bütün bu olumsuzluklar Filistin halkında dayanışmanın artmasını ve direniş hareketlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'yla Filistinliler "kendi kurtuluşlarının kendi ellerinde olduğunu" düşünmeye başlamışlardır.

1978-1979 Camp David antlaşmalarına rağmen 1980'de Kudüs'ü, 1982'de Güney Lübnan'ı işgal eden İsrail, bu işgalleriyle barıştan yana olmadığını ortaya koymuştur. 1987'de yaşanan intifada süreci ile Filistin dünya gündemine gelmiştir. İntifada sırasında Hamas, Filistin halkının yeni bir direniş örgütü olarak kurulmuştur. Ağustos 1988'de Ürdün yönetimi FKÖ'yü Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak tanıyacağını bildirmiştir. BM'nin, 8 Kasım 1989'da Filistin'le ilgili kararının ardından FKÖ, 15 Kasım 1988'de Yaser Arafat'ın devlet başkanlığında bağımsız Filistin Devleti kurulduğunu açıklamıştır. İsrail, ABD'nin baskısı ve kendi kamuoyundan gelen istekler neticesinde yıllarca terör örgütü olarak kabul ettiği Filistin Kurtuluş Örgütü ile barış masasına oturmuştur. Fakat bir çözüm üretilememiştir. Ariel Şaron'un yaklaşık 1000 askerle Harem-i Şerif'i ziyareti Filistinlilerin protestolarına neden olmuş ve El-Aksa İntifadası adı verilen ikinci intifadayı ortaya çıkarmıştır. 2002'de İsrail saldırılarının artması üzerine ABD, AB, Rusya Federasyonu ve BM'den oluşan Orta Doğu dörtlüsü sorunları çözmek ve çatışmaları önlemek için bir "yol haritası" hazırlamıştır. ABD'nin girişimiyle 2007'de iki taraf arasında Annapolis toplantısı yapılmıştır. Görüşmeler sonunda hiçbir somut adım atılamamıştır.

FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ

1964'te kurulan FKÖ, Filistin Yürütme Komitesi ve Filistin Kurtuluş Ordusu'ndan oluşmuştur. Başlangıçta Ahmet Şukari'nin başkanlık ettiği örgütün liderliğine 1967 Savaşı'ndan sonra Yaser Arafat geçmiştir. 1989'da FKÖ Merkezî Konseyi, Arafat'ı Filistin Devlet Başkanı olarak görevlendirmiştir.

Görsel 5.7
FKÖ amblemi

İNTİFADA (Uyanış)

Filistin'deki İsrail işgaline karşı ilk kez 9 Aralık 1987'de başlatılan halk direnişine verilen isimdir.

HAMAS

Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye'nin (İslami Direniş Örgütü) kısa adıdır. 1987'deki birinci intifada sırasında Gazze Şeridi'nde kurulmuştur.

2009'da 1500 Müslüman'ın öldüğü ve on binlercesinin evsiz kaldığı İsrail saldırısı, Gazze halkının yaşam koşullarını daha da zorlaştırmış ve barışa vurulmuş en büyük darbe olmuştur. Uluslararası yardımlar İsrail tarafından engellendiği için Gazze, dünyanın en büyük açık hapishanesi hâline dönmüştür. İsrail'in bu uygulamalarına dünyadan somut bir tepki gelmezken Ocak 2009 Davos Zirvesi'nde İsrail, Türkiye'nin tepkisiyle karşılaşmıştır (Görsel 5.8). Yaşanan bu tarihsel süreçte Filistin sorununa küresel güçler kendi menfaatleri açısından yaklaşmış ve farklı politikalar ortaya koymuştur. Türkiye, Orta Doğu barış sürecinin savunucusu olmuş, güvenli ve tanınmış sınırlar içerisinde İsrail ve Filistin'in yan yana yaşayacakları bir yapıyı desteklemiştir.

Görsel 5.8: T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e gösterdiği tepki

ABD, 1948-1976 döneminde uyguladığı İsrail'i destekleyen politikalarını, 1976-2000 yılları arasında da sürdürmüştür. Bunun yanında ABD'nin zaman zaman İsrail'e desteğini azalttığı dönemler de olmuştur. ABD, Irak Harekâtı'nda Suudi Arabistan'ın desteğini almak için Suudi Barış Planı'ndan yana görünmüş ve İsrail'e yönelik eleştirilerini artırmıştır. Fakat İsrail'in bütün hukuk dışı uygulamalarına karşı onu siyasi ve askerî (silah satışı) olarak desteklemekten vazgeçmemiştir.

1980 Venedik Bildirisi ile barış görüşmelerinde FKÖ'yü tanıyan ve İsrail'in diğer bölge devletleri tarafından tanınmasını isteyen AB, bölgede İsrail'i suçlamamaya dikkat etmiştir. AB, Araplardan yana net bir tavır ortaya koymamış ve ABD'ye göre daha dengeli bir politika izlemiştir. 1987'deki intifadaya İsrail'in sert tepki vermesini kınamış ve uluslararası hukuka ve insan hakları ilkelerine uymasını istemiştir.

Kudüs sorunuyla ilgili gerek BM'de gerekse uluslararası hukukta çok sayıda karar alınmıştır. Buna rağmen İsrail'in şehirdeki yerleşim yerlerini ve buralara yerleşen İsraillilerin sayılarını artırma, şehrin dinî mekânlarını tahrip etme ve şehirdeki Filistinlileri temel haklarından mahrum bırakma gibi politikalarından vazgeçmemesi, Kudüs sorununda çözüme ulaşılmasını engellemiştir. 2017'de ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyacağını açıklamasından sonra BM Genel Kurulunda bu karar oylanmış, ABD'nin tehditlerine rağmen Türkiye'nin de çalışmalarıyla karar reddedilmiştir.

5.3.2. 1990 ve 2003 Körfez Savaşları

İran-Irak Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, petrol gelirlerinden istifade etmek için 1990'da Kuveyt'i işgal etti. **Körfez Savaşı** olarak adlandırılan bu savaş, dünyanın yeniden yapılanmasının ilk aşaması oldu (Görsel 5.9). Uluslararası kamuoyunun Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi yönündeki talepleri karşılık bulmayınca BM Güvenlik Konseyi, Irak'ta uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusunda kuvvet kullanımına dair karar çıkarttı. Bu karar çerçevesinde ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için Irak'a müdahalede bulundu. Bu müdahaledeki esas hedef petrolün Batı'ya akışının sorunsuz bir şekilde sağlanmasıydı. **Çöl Fırtınası Operasyonu** adı da verilen Körfez Savaşı, 17 Ocak 1991'de başladı ve 2 Mart

Görsel 5.9: 1990 Körfez Savaşı'nda güç, bombardıman ve gözyaşı

1991'de sona erdi. Bu savaş ile Kuveyt'in egemenliği yeniden tesis edildi.

Savaş sonrası Irak'a ekonomik ve askerî yaptırımlar öngörüldü. ABD, Irak'ın sahip olduğu petrol kaynaklarının Irak tarafından değil, BM'nin denetiminde olması gerektiğini savunuyordu. ABD yaptırımlara riayet etmediği gerekçesiyle Irak'a 1993, 1996, 1998 ve 2001 yıllarında askerî müdahalelerde bulundu. 1998'de Çöl Tilkisi Operasyonu'yla Irak'ta rejimi değiştirme siyasetini takip etmeye başladı. Irak, Körfez Savaşı ile büyük bir yenilgiye uğratılarak bölgede ön plana çıkmak isteyen diğer devletlere de gözdağı verildi. Amerika, Orta Doğu'da özellikle petrol kaynağı olan Basra Körfezi'nde tam ve tartışmasız bir kontrol kurdu. Ayrıca ABD'nin belirlediği ilkelerle Orta Doğu'da yeni bir yapılanma başladı.

ABD, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası dış politikasında kendi egemenliğine rakip olabilecek güçleri engellemeyi ve uluslararası sisteme mutlak hâkimiyetini kabullendirmeyi esas almıştır. 11 Eylül sonrasında ABD'nin Orta Doğu ve Afrika'ya yönelik politikalarının merkezinde enerji kaynaklarına hâkim olma düşüncesi vardır. ABD, Irak işgalini haklı göstermek için Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları ürettiği, El Kaide'nin Irak'ta mevzilendiği ve Irak'ın BM kararlarına uymadığı gibi gerekçeler öne sürmüştür. Irak'ın elindeki kitle imha silahlarının ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit ettiğini savunmuştur. Birleşmiş Milletlerin kitle imha silahları olmadığı yönündeki raporuna rağmen ABD ve İngiltere, Mart 2003'te Irak'ı işgal etmiştir. İşgal sonrası ülkede kitle imha silahları bulunamaması, Irak işgali sonrası Amerikan petrol şirketlerinin büyük kârlar elde etmesi ve ABD askerlerinin müzelerle millî arşivlerin yağmalanmasına göz yumduğu hâlde Petrol Bakanlığını koruma altına alması işgalin nedenlerini sorgulanır hâle getirmiştir.

5.3.3. 11 Eylül Sonrası ABD Dış Politikası

Görsel 5.10: İkiz Kulelere yapılan saldırı

Dünya tarihinin en önemli terör saldırılarından biri olan 11 Eylül saldırıları, El Kaide tarafından gerçekleştirilmiştir. El Kaide üyeleri, kaçırdıkları uçaklarla New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi binalarına (İkiz Kuleler) ve Washington'da bulunan ABD Savunma Bakanlığına (Pentagon) aynı anda saldırmıştır (Görsel 5.10). Bu ana kadar Amerika'yı hedef alan saldırılar ülke dışındaki üslere ve personele yapılmaktaydı. 11 Eylül saldırılarının ABD'nin merkezine yapılması, terörist grupların ABD'yi doğrudan vurma gücüne sahip olduğunu göstermiştir. Saldırılar sonrası ABD, **terörizme karşı savaş** adı altında daha saldırgan bir dış politikaya yönelmiştir. ABD yönetiminin uluslararası olaylara bakışı "Ya bizimlesiniz ya karşımızdasın." şeklinde olmuştur.

ABD, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirdiği gerekçesiyle Taliban'dan Afganistan'da bulunan El Kaide lideri Usame Bin Ladin'in teslimini istemiştir. Taliban'ın Bin Ladin'i teslim etmemesi üzerine ABD ve İngiltere ordusuna ait savaş uçakları, 7 Ekim 2001'de Taliban ve El Kaide hedeflerini bombalamıştır. ABD, Afganistan'daki Taliban ve El Kaide karşıtı grupları kullanarak karadan da müdahalede bulunmuş ve 13 Kasım 2001'de başkent Kabil'e girmiştir. ABD, Afganistan'ın işgali sürecinde ulusal ve uluslararası alanda kendisini terör mağduru göstererek koşulları lehine çevirmiştir. Irak'ın işgaline giden süreçte de benzer bir durum yaşanmıştır.

Pakistan, 11 Eylül saldırıları sonrası terörle mücadelede ABD'nin yanında yer aldığını ve ABD'nin müttefiki olduğunu bildirmiştir. Ancak yaşanan gelişmeler ve Bin Ladin'in Pakistan'da öldürülmesi, bu desteği kuşkulu hâle getirmiştir. ABD'nin Afganistan'ı işgalinin öncesinde ve işgal sırasında Afganlı yetkililer, terörün kaynağının kendileri değil, Pakistan olduğunu ifade etmiştir. ABD ise sorunun Pakistan ve Afganistan kaynaklı olduğunu düşünerek Afganistan'ı işgal edip

EL KAİDE

Afganistan-SSCB Savaşı sırasında Usame Bin Ladin tarafından kurulmuş bir terör örgütüdür.

Pakistan'a hava saldırıları düzenlemiştir. Yapılan bu hava saldırıları ve operasyonlar, bu ülkelerdeki radikal grupların yayılma alanlarını genişletmiştir.

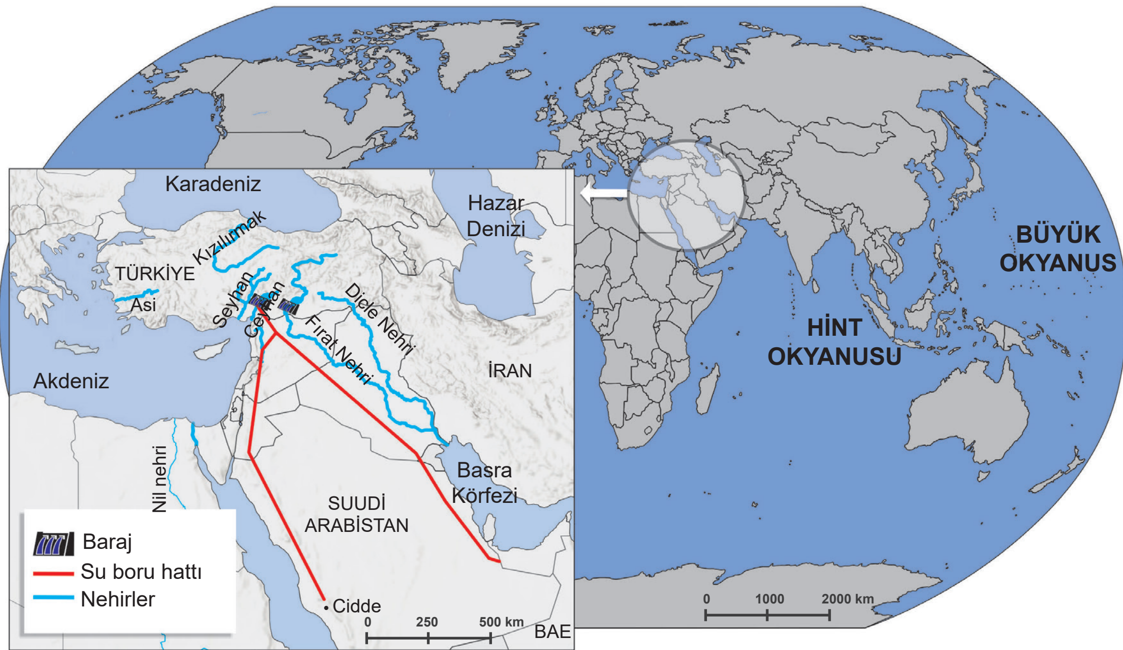
ABD, Güney Sudan'ın bağımsızlığında hem devlet hem de sivil toplum düzeyinde önemli rol oynayarak bu ülkenin bağımsızlığının garantörlüğünü üstlenmiştir. Özellikle basın kuruluşları, Güney Sudan'ın bağımsız olması hâlinde petrol gelirlerinden daha fazla faydalanacağı ve kalkınmış müreffeh bir ülke hâline geleceği yönünde haberler yapmıştır. Amerika, bir yandan güneydeki ayrılıkçı gruplara destek verirken bir yandan da diplomatik gücünü kullanarak Sudan yönetimine referandum yapması için baskı uygulamıştır. Referandum sonucunda 9 Temmuz 2011'de Güney Sudan, bağımsızlığını ilan etmiştir. Amerikan basınının Güney Sudan'ın bağımsızlığı için ortaya koyduğu hedefler, 2011 sonrası başlayan iç savaş nedeniyle gerçekleşmemiştir. Güney Sudan, demokratik bir ülke olmak yerine çatışmaların daha çok yaşandığı ve insani krizlerle dolu bir ülke hâline gelmiştir. Amerika'nın Bush ve Obama dönemlerinde daha belirgin hâle gelen Sudan siyasetinin temelinde; Güney Sudan'daki petrol rezervlerine sahip olma, bölgede artan Çin etkisini kırma ve Etiyopya, Kenya, Uganda gibi bölgesel ortaklarla iş birliği yapacak yeni bir devlet kurma düşüncesi yatmaktadır.

TALİBAN

Ahmed Şah Mesud önderliğindeki etnik temelli Afgan koalisyon hükûmetini 1998 yılında deviren Paştun, Afgan ve Pakistanlı kökten dinci milis kuvvetlere verilen isimdir.

5.3.4. Orta Doğu'da Su Sorunu

Dünyada küresel ölçekte ön plana çıkan su sorunu, Orta Doğu coğrafyasında yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Orta Doğu'daki pek çok ülke petrol bakımından zengin rezervlere sahip olsa da tatlı su kaynakları açısından oldukça fakir durumdadır. Bu nedenle Orta Doğu ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların en büyük nedenlerinden biri sudur. Örneğin Golan Tepeleri'ndeki zengin su kaynakları, geçmişte İsrail-Suriye arasında çatışma nedenlerinden biri olmuştur. Orta Doğu'da Asi, Dicle ve Fırat nehirleri gibi sınır aşan akarsuların paylaşımı bölge ülkeleri arasında sorunlara neden olmaktadır. Yaşanan siyasi anlaşmazlıklar, suyun paylaşımına stratejik bir özellik kazandırmış ve su kaynaklarına sahip olmak siyasi ve uluslararası bir sorun hâlini almıştır (Harita 5.4).

Harita 5.4: Orta Doğu'da önemli su kaynakları ve planlanan projeler

Türkiye-Suriye-Irak arasındaki ilişkiler 1920-1960 yılları arasındaki dönemde olumluydu. Bu yıllarda Fırat-Dicle nehirleri ve kollarının fazlaca tüketilmesine neden olacak büyük projelere başlanmamıştı. Dolayısıyla 1960'lı yıllarda, havzadaki suyun daha iyi yönetilmesi ve kullanılması için ortak bir anlayışın geliştirilmesine gerek duyulmamıştı. 1960'lardan sonra ise ülkelerin Fırat-Dicle nehirlerine yönelik su kaynaklarını geliştirme projelerini hayata geçirmesiyle ilişkiler bozulmuş ve su sorunu bölgenin gündemine yerleşmiştir. 1960'tan sonra Türkiye ve Suriye, Fırat-Dicle sularının enerji ve sulama amacıyla kullanımını olanaklı kılacak projeler geliştirmeye başlamışlardır. Türkiye'deki **Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)** ve Suriye'deki Fırat Vadisi Projesi, bu amaçla geliştirilen önemli projelerdir. Irak da aynı dönemde sulamaya dair yeni projeleri olduğunu bildirmiştir.

Türkiye'nin sınır aşan akarsuları olan Fırat ve Dicle nehirleri için Türkiye'nin görüşü ile Suriye ve Irak'ın görüşleri farklıdır. Türkiye'ye göre suya kaynaklık eden ülke ile suyun aktığı ülkeler arasında eşit egemenlik ve eşit paylaşım hakkı söz konusu değildir. Türkiye, Dicle ve Fırat'ın kendi sınırları içinde kalan kısımları üzerinde istediği şekilde faydalanma hakkına sahiptir. Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde kuracağı tesisler ile bunların önceliklerine Türkiye karar verir. Irak ve Suriye'ye göre Fırat ve Dicle nehirleri uluslararası akarsulardır, dolayısıyla Türkiye bu nehirler üzerinde egemenlik hakkına sahip değildir. Bu sular, uluslararası hukukun öngördüğü esaslar çerçevesinde üç ülke arasında yapılacak bir anlaşma ile adil bir şekilde paylaştırılmalıdır.

Türkiye, Orta Doğu ülkeleri ile bazı projeler gerçekleştirerek Orta Doğu'ya su sağlamayı amaçlamıştır. Turgut Özal, GAP'tan da kaynaklanan siyasi baskıları azaltmak ve Orta Doğu'ya su taşımak için 1986'da **Barış Suyu Projesi**'ni önermiştir. İki bölümden oluşan bu projeyle Seyhan ve Ceyhan havzalarının sularının bir dizi baraj, tünel ve boru hatları aracılığıyla Orta Doğu ülkelerinin kullanımına sunulması planlanmıştır. Projenin Batı ucu Suriye, İsrail, Filistin ve Ürdün'den geçerek Cidde'ye ulaşacak, 2650 km uzunluğa sahip olacak ve toplam maliyet ortalama 8,5 milyar doları bulacaktır. Doğu ucu Suriye'den ayrılarak Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi Körfez ülkelerine ulaşacak, 3900 km uzunluğa sahip olacak ve toplam maliyet 12 milyar doları bulacaktır. Barış Suyu Projesi, tamamlandığında dünyanın en büyük su taşıma projesi unvanını kazanacaktı. Fakat Orta Doğu'daki siyasi çekişmeler, Arap-İsrail çatışması ve ülkeler arası siyasi güvensizlik gibi nedenlerle proje rafa kaldırılmıştır.

TARTIŞALIM

Orta Doğu'da su, geçmişten günümüze süregelen birçok çatışmanın ve savaş atmosferinin örtülü nedenidir. Orta Doğu'da kısıtlı olan su kaynaklarını yönetmek ve denetlemek bölgenin ekonomi politikalarının anahtarını elinde tutmakla eş değer bir öneme sahiptir. Birleşmiş Milletlerin 2006'da hazırladığı Su Raporu'nda, Türkiye'nin 2025'te su sıkıntısı çekeceği ve 2040'ta elindeki su rezervleri yüzünden savaşa maruz kalacağı ifade edilmiştir. Bu durum göstermektedir ki Orta Doğu'nun en önemli su kaynaklarına sahip Türkiye sürekli bir tehdit altındadır. Bölgede Dicle ve Fırat'ın dışında stratejik öneme sahip bölgelerden biri de Golan Tepeleri'dir. İsrail, Lübnan ve Suriye arasında çok ciddi anlaşmazlıklara neden olan Golan Tepeleri'nin en büyük stratejik önemi su kaynaklarına sahip olmasıdır.

Dursun Yıldız, Su'dan Savaşlar, Truva Yayınlarından düzenlenmiştir.

Orta Doğu ülkelerinin birbiriyle olan siyasi ilişkilerinin şekillenmesinde su kaynaklarının etkisini tartışınız.

5.4 KÜRESELLEŞEN DÜNYADAKİ EKONOMİK, SOSYOKÜLTÜREL VE BİLİMSEL GELİŞMELER

Küreselleşme, toplumlar arasındaki etkileşimin artarak ilerlediği bir süreci kapsar. İletişim teknolojisindeki gelişmeler; coğrafi olarak uzak, kültürel anlamda farklı görünen toplumları birbirine yakınlaştırmış, düzenlenen uluslararası spor organizasyonları ile sanatsal etkinlikler dünyanın her yerinden takip edilebilmiştir. Bu süreçte ülkeler ekonomi alanındaki bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Bilimsel bilgi ve buluşların paylaşılması; organ nakli, kök hücre ve DNA çalışmalarında gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır.

5.4.1. 1980 Sonrası ABD ve Avrupa'daki Neoliberal Ekonomik Politikalar

Neoliberal (yeni liberal) ekonomi politikaları, 1980'li yıllardan itibaren kabul görmeye ve dünya ölçeğinde etkili olmaya başlamıştır. Bu politika, klasik ekonomi okulunun önerdiği "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler." ilkesiyle hareket etmektedir. Ülkelere göre farklılıkları olsa da neoliberal politikaların en belirgin uygulamaları İngiltere ve ABD'de olmuştur. Neoliberal anlayışta kamu sektörünün daraltılması, finans piyasalarının ve dış ticaretin serbestleştirilmesi ve ekonominin yabancı sermayeye açılması esastır. Dünyada, neoliberal politikaların etkin olmasında 1980'lerin başlarından itibaren İngiltere'de Margaret Thatcher (Margırit Teçır), ABD'de Ronald Reagan yönetiminin neoliberal ekonomi politikalarını benimsemelerinin etkisi vardır. Bu ülkelerde uygulanan neoliberal ekonomi politikalarının ortak özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Kamu harcamalarını azaltma,
- Denk bir bütçe politikası izleme,
- Vergi oranlarını indirme ve tarafsız bir vergi politikası uygulama,
- İstikrarlı bir para politikası uygulama,
- Özelleştirmedir.

1980'li yılların sonunda komünizmin çökmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, neoliberal politikaların yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Doğu Bloku'nun yıkılması, dünyada liberal piyasa ekonomisine yönelik güven duygusunu artırmıştır. Doğu Avrupa ile Rusya, dünya ekonomisine dâhil olmak ve serbest piyasa çerçevesinde örgütlenmek için Batı'ya açılmaya başlamıştır. Diğer yandan eski sosyalist ülkelerin tamamı uluslararası ekonomik, mali ve ticari örgütlere (IMF, Dünya Bankası vb.) üye olmuştur. Böylece eskiden komünist ekonomik yapının hâkim olduğu bölgelerde neoliberal politikalar yaygınlaşmıştır.

Uluslararası finans kurumlarının yapısal uyum politikaları, Reagan ve Thatcher'ın uyguladığı politikalar ve komünizmin kapitalizme karşı alternatif olma özelliğini kaybetmesi neoliberalizmin tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Böylece neoliberal ekonomi politikaları, küresel ekonomi politikaları hâline gelmiştir.

5.4.2. İnsan Hayatında Uydu ve İletişim Teknolojisi

21. yüzyılın kritik teknolojilerinden biri olan uydu teknolojisi, büyük bir hızla gelişmiş ve yeni uygulama alanları ortaya çıkarmıştır. Gözlem amacına yönelik oluşturulan uydu sistemleri, giderek daha büyük önem kazanmıştır. Uydu teknolojilerine sahip ülkeler savunmaları, ekonomileri ve bilimsel araştırmalarında büyük kazanımlar elde etmişlerdir. Uydu teknolojileri uzak mesafelere ulaşabildiği ve altyapı çalışmalarına ait bir kısım zorunlulukları ortadan kaldırdığı için çok önemli işletme kolaylıkları ortaya koymuştur. Uydular; hava tahmini, güvenlik problemlerinin çözümü, mobil uydu iletişimi, sosyal ağlar, navigasyon, ölçme ve haritacılık gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Ayrıca görüntü ve sesin net ulaşımı için bilişim teknolojisinde önemli bir araçtır.

Bilginin ve bilimin gelişmesiyle ortaya çıkan teknolojiler, insan gücünün esas olduğu sanayi toplumundan bilgisayarların dâhil olduğu bilgi toplumuna geçişi sağlamıştır. Bu geçişle üretim, haberleşme ve ulaştırma sistemlerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bilgi toplumu, insanlardan okuryazar

olmanın yanında bilgisayar teknolojilerini de belli oranda kullanabilme becerisini istemektedir. Eğitimde kullanılan etkileşimli tahtalar, projeksiyon cihazları, elektronik sözlükler ve akıllı hesap makineleri teknolojinin eğitimde yoğun olarak kullanıldığının göstergeleridir.

Günümüzde işletmeler arasında yaşanan küresel rekabet yeni teknolojilerin kullanım alanlarını artırmıştır. İşletme sahipleri, maliyet tasarrufu sağlamak, küresel rakipleriyle rekabet edebilmek ve müşterilerine daha iyi hizmet götürebilmek için yeni teknolojileri kullanmak zorunda kalmıştır.

Görsel 5.11: Dünya yörüngesinde bir uydu

İletişimin kitlesel boyutlara ulaşmasında kitle iletişim araçları (televizyon, radyo, gazete, Genel Ağ, vb.) temel rolü üstlenmiştir. Bu araçlar, yeni kültürel biçimlerin ortaya çıkmasına yardım etmekte, aynı zamanda var olan kültürel yapılardan da etkilenmektedir. Medya, günümüzde kültürün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Medya ile kültür arasındaki bu bağlantı, tüm belirsizliğine rağmen kitlesel iletişim araçlarıyla sağlanmaktadır. İnsanlar, günümüzdeki iletişim teknolojileri ile kendilerini geliştirme ve eğitsel faaliyetlerde bulunma yönünde yeni imkânlara kavuşmuştur. Özellikle uydu (Görsel 5.11) yayıncılığındaki gelişmeler sayesinde uzaktan eğitim programları ile diploma sahibi olabilmenin yolu açılmıştır. İnsanlar, yeni haberleşme araçlarının sağladığı imkânlarla bilgi, eğlence, fotoğraf ve anı paylaşımında bulunabilmekte, interaktif olarak haberleşebilmektedir. Haberleşme yöntemi olarak sms, e-mail vb. teknolojik iletişim araçlarını kullanmaktadır. Cep telefonu ile Genel Ağ'a bağlanabilmekte, dizi ve film izleyebilmekte, borsada hisse senedi alım satımı yapılabilmektedir. Bu teknolojik gelişmeler insanların zaman kaybı olmadan iletişim ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamaktadır. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, reklam sektörünün kalitesini ve yaygınlığını da artırmıştır. Öte yandan reklam sayısı ve çeşitliliğinin artması, insanların her an reklamlara maruz kalmasına neden olmuştur.

Yeni iletişim teknolojileri bir yandan insanların hayatını kolaylaştırırken diğer yandan iş olanaklarının azalmasına sebep olmaktadır. İnsanlar, iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile sanal âlem üzerinden birçok işini halledebilmekte ancak bu durum onları giderek yalnızlaştırmaktadır. Genel Ağ, iletişim içinde iletişimsizlik veya toplum içinde yalnızlık gibi paradoksal birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir.

5.4.3. Sağlık Alanındaki Gelişmeler

Hayatın kaçınılmaz gerçeği olan ölüm, özellikle bir yakınını kaybeden insan için çok üzücü ve zor bir durumken organ nakli bekleyen bir hasta için umut ışığı olabilmektedir. Tıp bilimindeki gelişmelerle organ nakilleri artık uzun süreli iyileşmeler sağlayan ve hayat kalitesini artıran, güvenli ve başarılı tıbbi operasyonlar hâline gelmiştir. İnsandan insana ilk organ nakli, 1933'te Sovyetler Birliği'nde Yu Yu Voronoy tarafından yapılmıştır. Başarılı ilk böbrek nakli, 1954'te Murray (Möriy) tarafından tek yumurta ikizleri arasında gerçekleştirilmiştir. Murray, bu nakille 1990'da Nobel Ödülü'ne layık görülmüştür.

Kök hücre çalışmaları 1960'larda başlamıştır. 1967'de embriyo hücrelerinin kültür ortamında çoğaltılması ile bu alanda önemli bir adım atılmıştır. Kök hücre çalışmaları günümüzde de devam etmektedir. İnsan embriyonik kök hücreleri 1998`de kültüre edilmiştir. Bu kök hücrelerin gelecekte bazı hastalıkların tedavisinde kullanılabilme ihtimalinin artması, bilim çevrelerinde büyük bir heyecan yaratmıştır. Ancak henüz çözümlenememiş etik sorunlar kök hücre çalışmaları için ciddi bir direnç oluşturmaktadır. Etik kurallar embriyonik kök hücre çalışmalarını sınırlayınca bilim insanları çalışmalarını, yetişkin kök hücreleri üzerine yoğunlaştırmıştır. Kemik iliği, plasenta ve göbek kordon kanı yetişkin kök hücre kaynaklarıyken son zamanlarda organizmada deri, bağırsak epiteli gibi rejenerasyonun fazla olduğu birçok dokudan da kök hücre elde edilmiştir.

Yetişkin bir canlıdan alınan herhangi bir hücrenin DNA'sının kullanılmasıyla o canlının genetik ikizinin oluşturulması süreci, kopyalamayı başlatmıştır. Kopyalama çiftçilikte, tıpta, besin olarak protein üretiminde ve organ nakli gibi alanlarda uygulanmaktadır. Alzheimer ve parkinson gibi hastalıklarda da hücre bozulmalarına karşı iyileştirici kopyalama gerçekleştirilebilir. Başarıyla kopyalanmış ilk canlı olarak tarihe geçen koyun Dolly, 5 Temmuz 1996'da doğmuştur. Dolly, bir embriyo yerine yetişkin bir hücreden kopyalanan ilk memelidir. Doğumu, açıklandığı andan itibaren gündem olmuş ve tıbbi, dinî, felsefi tartışmalara yol açmıştır. Köpek, maymun, domuz gibi onlarca hayvanın kopyalanmasıyla devam eden çalışmalarda insan kopyalanması da gündeme gelmiştir. Tartışmalar sonucu ABD'de insan kopyalamaya dönük çalışmalar yasaklanmıştır. 1999'da ise on dokuz Avrupa ülkesi insanın genetik olarak kopyalanmasını yasaklayan sözleşmeyi Paris'te imzalamıştır. İstanbul Teknik Üniversitesinde TUBİTAK ve Devlet Planlama Teşkilatının destekleriyle yapılan çalışmalarla **Oyalı** adı verilen klon kuzu 2007'de dünyaya gelmiştir. Oyalı, dünyanın en uzun yaşayan klonlanmış koyunlarından biri olmuştur (Görsel 5.12).

ORGAN NAKİLLERİ

1966: Richard Lillehei (Riçırd Liley) ve William Kelly (Vilyım Keli) ilk başarılı pankreas naklini gerçekleştirmiştir (Minnesota).
1967: Thomas Starzl (Tomıs Starl) ilk başarılı karaciğer naklini (Pittsburgh), Christian Barnard (Kırisçın Bernard) da ilk başarılı kalp naklini gerçekleştirmiştir (Cape Town, Güney Afrika).
1998: İlk başarılı el nakli yapılmıştır (Fransa).
2005: İlk başarılı kısmi yüz nakli yapılmıştır (Fransa).

Görsel 5.12: Kopya koyun Oyalı

5.4.4. Sinema Endüstrisinin ve Uluslararası Spor Organizasyonlarının Küresel Ekonomiye Etkisi

Küreselleşen dünyada sanat ve spora dair bütün alanlar ve organizasyonlar, dünya ekonomisini gerek doğrudan gerekse toplumda meydana getirdiği tüketim kültürüyle dolaylı olarak etkilemektedir. Televizyon kanallarının sayısının çoğalmasıyla televizyon programı üretimi de artmıştır. Bu durum uluslararası program alışverişindeki artışı da beraberinde getirmiştir. Hollywood stüdyoları Amerika'nın yanında diğer ülkelerdeki televizyon istasyonları için de programlar üreterek sektör üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Sinema endüstrisi de bir yandan televizyonla kurduğu ortaklığı geliştirirken bir yandan da videodan yararlanarak kendine yeni bir gelir kaynağı elde etmiştir. 1980'lerin başında artmaya başlayan film ihracatı 1990'larda hız kazanmıştır. Hollywood filmleri; insanların hayata bakış açılarında, gelenek ve göreneklerinde, davranış ve ilişki biçimlerinde etkili olduğu gibi bireylerde yeni tüketim alışkanlıkları da oluşturmuştur. Bu filmler, insanların tüketime olan taleplerinin artmasında, yeni tüketim alışkanlıkları ve davranış kalıpları geliştirmesinde etkili olmuştur. Sinema, gelişmiş ülkelerde bir sanat dalı olmanın yanında ticari bir sektör olarak yüksek kâr getiren bir iş kolu hâline de gelmiştir.

Organizasyonlara doğrudan katılan veya televizyon aracılığıyla izleyen seyirci sayısının fazla olması, büyük miktarlarda kamu yatırımı gerektirmesi ve turist sayısını artırması nedeniyle büyük spor organizasyonlarından ekonomiye katkı yapması beklenmiştir. Birçok ülke bu beklentilerle olimpiyatlara ev sahipliği yapmak istemiştir. Ancak beklenen olumlu ekonomik sonuçlar her zaman ortaya çıkmamıştır. Çünkü olimpiyat oyunları gibi büyük spor etkinlikleri yüksek bir altyapı ve tesis maliyeti gerektiren organizasyonlardır. Olimpiyat oyunları ve FIFA Dünya Kupası gibi uluslararası organizasyonlar, turistik hareketlilik sağlama ve medyanın ilgisini ev sahibi ülkeye çekme bakımından önemli bir potansiyele

sahiptir. 2004 Atina Olimpiyatları'nı televizyondan izleyen seyirci sayısının yaklaşık 3,9 milyar olduğu tahmini, bu potansiyelin büyüklüğünü ortaya koymuştur.

5.4.5. Eğlence Kültüründe Yaşanan Değişim

Küreselleşme sürecinde yaşanan ekonomik, sosyokültürel ve bilimsel gelişmeler, eğlence kültürü içerisinde yer alan müzik ve bilgisayar oyunlarında değişimlere yol açmıştır. Bu sürecin özelliklerini yansıtan ve toplumda karşılık bulan müzik tarzları ve bilgisayar oyunları, eğlence kültürünün araçları olmuştur.

Görsel 5.13: Hip hopçılar

Müzik; zamana, insanlara ve toplumlara göre kendini dönüştürüp, yenileyerek günümüze kadar gelmiştir. Bu değişimlerle birçok müzik türü ortaya çıkmıştır. **Hip hop** (hipap) bu türlerden biridir. 1970'lerin sonunda kültürel altyapısını tamamlayan ve bir sosyal kimlik olarak ortaya çıktığında Amerika'yı etkisi altına alan hip hop tüm dünyaya yayılmıştır. Ronald Reegan döneminde bütün dünyada yaşanan ekonomik darboğaz, ABD'de özellikle gettolarda yaşayan siyahileri etkilemiş, bu etki hip hop türünün yayılmasında artırıcı faktör olmuştur. Hip hop kültürünün taşıyıcı unsurları olan graffiti (grafiti), break dance (brek dans), DJ'lik ve rap (rep) çok kısa bir zamanda bütün Amerika'da toplumsal muhalefet aracı olarak gelişmiştir.

Rhytm and poem (ritim ve şiir) veya rhytmic African poetry (ritmik Afrika şiiri) sözcüklerinin kısaltması olduğu düşünülen **rap** (rep), kelime olarak İngilizcede "ağır eleştiri" anlamındadır. Rap çoğunlukla hızlı ritimle söylenen sözlerden oluşur ve bu müzik türünde argo ifadeler bolca kullanılır. Hip hop ve rap müzik söyleyen veya dinleyen insanlar genellikle bol giysiler giyerler. Akon, Timbaland (Timbılend), Eminem, 50 Cent (Fifti Sent), Snoop Dogg (Sinup Dog), Usher (Aşır), Missy Elliot (Misi Elyıt) bu türün dünyada öne çıkan isimleridir (Görsel 5.13).

Yirminci yüzyılın ortalarında yaygınlaşan **pop** müzik hareketini doğuran etkenlerin başında sanayileşmiş toplumların koşullandırdığı kuşakların yeni açılımları vardır. Ses kaydı tekniğinin gelişiminden büyük oranda pop müzikçiler yararlanmıştır. Dünya plak pazarında pop müziğin %95 oranında bir satış payı olmuştur. Dünyada bu türün öne çıkan isimleri Michael Jackson (Maykıl Ceksın), Madonna, Lady Gaga (Leydi Gaga), Beyonce (Biyons), Mariah Carey (Mariyah Keri) ve Justin Timberlake'tir (Castın Timbirlek).

Sanal âlemde oyunlar; konsol oyunları (Görsel 5.14), PC oyunları ve online (çevrim içi) oyunlar şeklinde alt türlere ayrılmaktadır. Dijital oyunlar, tematik ve teknolojik özelliklerine göre ağ, aksiyon, macera, motor sporları, rol yapma/canlandırma oyunları, simülasyon, spor ve strateji oyunları olarak sınıflandırılmaktadır. Günümüzde Genel Ağ üzerinden bireysel veya çoklu oyuncular ile oynanan dijital oyunlar üretilmektedir. Son dönemlerde cep telefonları da çevrim içi ve çevrim dışı dijital oyunların oynandığı araçlar hâline gelmiştir.

Oynayanı eğlendirmesi, başarısını ödüllendirmesi, gelişim hissi vermesi ve sosyalleşme ihtiyacını karşılaması oyunların olumlu özellikleridir. Oyunların kadınlara, aileye ve çocuklara göre farklılaşması da giderek daha fazla insana hitap etmesini sağlamaktadır. Bunun yanında pedagoglar, şiddet içeren bilgisayar oyunlarını oynayan çocukların gerçek hayatta da bunu devam ettirdiğini, sanal dünyada sorunlarını tek tuşla çözen çoçuğun gerçek hayattaki sorunlarını çözemediğini, bunun da çocuğu saldırganlaştırdığını ve şiddete yönelttiğini ifade etmektedirler.

Görsel 5.14: Oyun konsoluyla oyun oynayan gençler

KARŞILAŞTIRALIM

Aile büyüklerinizin çocukluk ve gençlik dönemlerine dair paylaşımlarıyla kendi yaşantınız arasındaki farklılıkları ekonomik, sosyokültürel ve teknolojik imkânlar açısından karşılaştırınız.

5.5 KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ÖNE ÇIKAN OLAY VE OLGULAR

5.5.1. Arap Baharı

Coğrafi keşiflerle yeni ticaret yollarının bulunması Orta Doğu'nun önemini azaltsa da Süveyş Kanalı'nın açılması ve II. Dünya Savaşı sonrasında dünya petrol ihtiyacının karşılandığı en önemli bölge olması nedeniyle Orta Doğu yeniden ilgi odağı hâline geldi. Bölgede kurulan mandater idarelerle Orta Doğu'nun yer altı zenginliklerine kolayca ulaşan Batı, kendi çıkarları doğrultusunda kurulan yönetimleri diktatör dahi olsa demokratik yönetimlere tercih etti. Bu yaklaşım Orta Doğu'da diktatör idarelerin önünü açtı.

Tunus'ta pazarcılık yapan üniversite mezunu Muhammed Buazizi adlı gencin kendisine yapılan haksızlık ve baskı sonrasında 17 Aralık 2010'da kendini yakmasıyla başlayan olaylar kısa sürede ülke geneline yayıldı. **Demokrasi ve değişim** parolasıyla devam eden olaylar Mısır, Yemen, Libya, Suriye gibi Arap ülkelerinde de ortaya çıktı. Gürcistan'daki olaylara **Gül Devrimi**, Ukrayna'dakine **Turuncu Devrim**, Çekoslovakya'dakine **Prag Baharı** denildiği gibi Arap coğrafyasında başlayan olaylar için de **Arap Baharı** ifadesi kullanıldı.

Arap Baharı'nın ortaya çıkıp yayılmasındaki etkiler şunlardır:

- II. Dünya Savaşı ile bölgede sonlanan manda idare sistemi yerine kurulmaya çalışılan ulus-devlet yapılanmasındaki yanlışlıklar, Arap toplumunu aşiret ve mezhep merkezli toplum yapısına zorladı. Bu yapı çatışma ortamlarını doğurdu.
- Orta Doğu'da var olan yer altı zenginliklerine rağmen bölge ülkelerinde işsizlik oranlarındaki artış, rüşvet ve yoksulluk isyanlarda öncül nedenleri oluşturdu. Asgari ekonomik sorunlara çözüm bulamayan iktidarlar sorgulanmaya başlandı.
- Arap ülkelerindeki krallık ve cumhuriyet idarelerinin çoğunda var olan tek partili ve tek adamlı idareler muhalefetin gelişmesine müsaade etmedi. Bu tekli yapılar eleştiri ve başkaldırılara neden oldu.
- Arap dünyası, eğitim seviyesinin yükselmesi ve modern iletişim araçlarının yoğun olarak kullanılmasıyla dünyadaki gelişmelerden etkilenmeye başladı. Bu etkilenmeler Arap Baharı'nın hem önemli bir nedeni hem de sürecin belirleyicisi oldu. Öyle ki Arap Baharı'na "Twitter Devrimi" veya "Facebook Devrimi" diyenler dahi oldu. Halkın organize olmasında, gelişmelerden haberdar olmasında ve başka bölgelerle iletişime geçmesinde bu sosyal ağlar çok etkili oldu.

Arap Baharı, Tunus'la sınırlı kalmadı, birçok Arap ülkesinde de etkili oldu. Tunus'un ardından Mısır, Libya ve Yemen'de de iktidarlar değişti. Suriye ateş çemberinin içinde kaldı. Ürdün, Bahreyn, Sudan, Cezayir gibi Arap ülkelerinde Arap Baharı'nın etkisiyle protesto ve gösteriler yapıldı fakat yönetimlerde değişim yaşanmadı.

Arap Baharı pek çok sorunun yanında mülteci sorununu da beraberinde getirdi. Bu sorunun ortaya çıkmasında küresel güçlerin etkisi büyüktü. Küresel güçlerin;

- Farklı gerekçelerle bir bölgeyi veya ülkeyi işgal etmesi,
- Çatışma bölgelerinde (Suriye, Myanmar, Irak, Yemen gibi) taraflardan birini veya her ikisini de desteklemesi,
- Çatışma çıkan bölgelere kendi çıkarları zarar görmediği sürece müdahalede bulunmayıp seyirci kalması (Bosna Savaşı ve Doğu Türkistan gibi) mülteci sorununun oluşmasına sebep oldu.

Sorunun ortaya çıkmasında aktif rol oynayan küresel güçler, mültecilere sahip çıkma konusunda pasif kaldılar.

Tablo.12: Arap Baharı'nın Yaşandığı Ülkelerle ilgili Kısa Bilgiler			
Ülke	**İsim**	**Sembolleşenler**	**Olayların Gelişimi ve Sonuç**
Tunus 18 Aralık 2010	Yasemin Devrimi	Muhammed Buazizi "Sidi Bouzid" şehri	23 yıllık lider Zeynel Abidin Bin Ali görevini bırakıp Arabistan'a yerleşti. Nahda Hareketi lideri Raşid Gannuşî yapılan seçimler sonrası hükûmet kurma görevini aldı.
Mısır 25 Ocak 2011		Esma el-Bilteci Kahire Tahrir Meydanı (Rabiatül Adeviyye Meydanı)	30 yıllık iktidarı bırakan Hüsnü Mübarek yargılanarak hapsedildi. Hürriyet ve Adalet Partisi yapılan seçimleri kazandı ve Muhammed Mursi cumhurbaşkanı seçildi. 23 Temmuz 2013'te yapılan darbeyle Mursî yönetimi devrildi ve Mısır Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el Sisi, Mısır devlet başkanı oldu. Sisi döneminde Hüsnü Mübarek tüm suçlarından beraat etti.
Libya 15 Şubat 2011	Aşiretler Savaşı	Ulusal Geçiş Konseyi	BM uygulamaları ile NATO bombardımanı sonrasında 42 yıldır iktidarın sahibi olan Muammer Kaddafi öldürüldü ve Geçiş Konseyi ülke idaresini ele aldı.
Suriye 15 Mart 2011		Özgür Suriye Ordusu Suriye Ulusal Konseyi	Suriye'de Esad rejimi, gösteriler sonrası yıkılmayıp direnince olay uluslararası boyut kazandı. Rusya, İran ve Çin'in açık desteğini alan Esad'ın iktidarı devam etti.
Yemen 27 Ocak 2011		Husilerin isyanı	Abdullah Salih 33 yıllık iktidarını bırakmak zorunda kaldı. Mart 2015'te Şii Husilerin başkenti ele geçirmesiyle Yemen'deki iç savaş bir mezhep savaşına dönüştü.
Fas	Fas kralı ve hükûmeti, Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan gösterilere karşı tedbir alarak reformlar gerçekleştirdi. Devamında halkın geniş katılımıyla yapılan seçimlerde iktidara gelen hükûmet, Fas'ı Arap Baharı'nın yıkıcı etkilerinden korudu.		

5.5.2. Mülteci Sorunu ve Bu Soruna Devletlerin Yaklaşımı

2016 yılı sonu itibarıyla dünyada 65,6 milyon insan yurtlarından zorla göç ettirilmiştir (Görsel 5.15). Bunlardan 40,3 milyonu kendi ülkeleri içerisinde göç ederken 22,5 milyonu mülteci durumuna düşmüştür. Dünya genelinde ise 2,8 milyon insan sığınmacı durumundadır.

Görsel 5.15: Avrupa'ya iltica etmeye çalışan mülteciler

Türkiye, kendisine sığınan mültecilere 2017 yılı sonu itibarıyla 24 milyar TL'si (6 milyar dolar) devlet kaynaklarından olmak üzere toplamda 95 milyar TL civarında yardımda bulunmuştur. Yapılan yardımlar Türk milletinin ensar-muhacir kardeşliği ruhu ile yapılmış, kardeş hakkının yükümlülüğü olarak görülmüştür.

Dünyada mülteci sorununun en fazla yaşandığı bölge Orta Doğu'dur. Bölgede de sorunun en yoğun yaşandığı ülkeler Irak ve Suriye'dir. Irak'ın 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgaliyle başlayan süreçte El Kaide ve kitle imha silahları bahane edilerek ABD-İngiltere ortaklığında Irak tamamen işgal edilmiştir. Irak halkına özgürlük parolasıyla hareket eden işgal güçleri-

nin işgal gerçekleştikten sonra ortaya koydukları tablo vadedilenlerle örtüşmemiştir. Irak'ta mezhep, etnik ve siyasi aidiyetlerden kaynaklı çatışmalar artmıştır. Mevcut kargaşa ortamından faydalanan terör örgütleri ve özellikle de DEAŞ (Devletü'l Irak ve'ş Şam) başkent Bağdat'ı işgal etmeye kalkışmıştır. Irak'ta işgal güçlerinin eylemleri, iç çatışmalar ve 3000 civarındaki intihar saldırısı sonrasında yaklaşık 1 milyon insan hayatını kaybetmiştir. 5 milyon çocuk yetim kalmış, yaklaşık 6 milyon insan mülteci durumuna düşmüştür (Görsel 5.16).

Suriye'de 15 Mart 2011'de yaşanmaya başlanan Arap Baharı bitmeyen bir iç savaşa neden olmuştur. Milyonlarca Suriyeli mülteci durumuna düşmüştür. Türkiye, Suriyeli mültecileri kabul ederken dünya gerekli duyarlılığı göstermemiştir. Kanada, ABD, Fransa gibi ülkeler sadece sayıları 10'larla veya 100'lerle ifade edilen mülteciyi kabul etmiştir. Üstelik kabul ettikleri mültecilere gayriinsani tutum ve davranışlar sergilemişlerdir. (Görsel 5.17).

Görsel 5.16: Mülteci kampı

Görsel 5.17: Sırbistan-Macaristan sınırında mülteciye çelme takan Macar gazeteci

3. ETKİNLİK

Türkiye'de ve Dünyada Mülteciler

1. Aşağıdaki kutularda boş bırakılan yerlere gelmesi gereken bilgileri bilişim teknolojilerinden de yararlanarak araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri, gazete haberleri ve görsellerle destekleyerek sınıf panosunda sergileyiniz.
2. Dünya genelinde mülteci durumuna düşen ülke halklarına yönelik ne tür projeler geliştirilebilir?

Ülkeler	Yaklaşık Mülteci Sayısı
1. Suriye	4,9 milyon
2. Irak	3,3 milyon
3.	....
4.	....

	Türkiye'de	Dünyada
Mültecilerin faydalandıkları sağlık ve eğitim hizmetleri	• 954 bin ameliyat yapıldı. • 1 milyon 144 bin yatan hasta tedavi edildi. • 26 milyon poliklinik hizmeti verildi. • 509 bin Suriyeli çocuğa eğitim verildi.	• .... • .... • .... • ....
Mültecilerin sığındıkları ülkelerdeki sayıları	Suriyeli: 3.285.533 kişi Iraklı:	....
Mültecilerden kaynaklanan ülke giderleri	24 milyar TL'si devlet kaynaklı olmak üzere yaklaşık 95 milyar TL harcandı.	....

www.afad.gov.tr adresinden düzenlenmiştir.

5.5.3. Siber Dünya ve Etkileri

"Genel Ağ, insanlığın inşa ettiği ve anlamadığı ilk şeydir. Anarşi alanında bu zamana kadar yapmış olduğumuz en büyük deneydir."

Google Ceosu Eric Schmidt (1997)

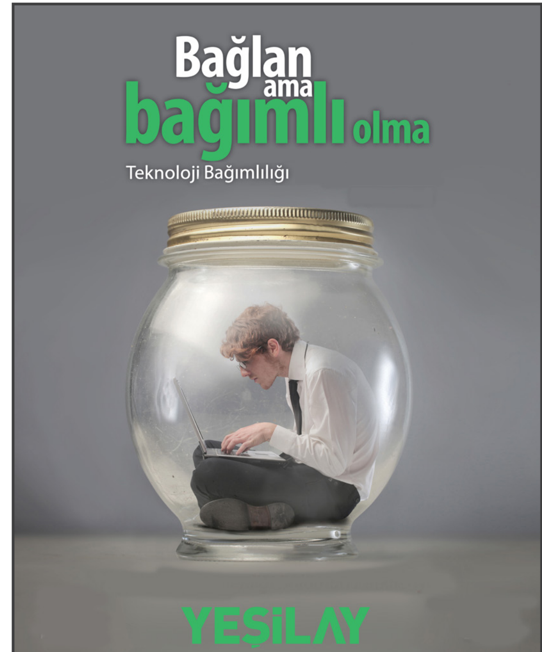
Sağlıktan oyuncağa, elektronik eşyaların takibinden veri tabanlarının oluşturulmasına ve takip edilmesine kadar pek çok alanda **Genel Ağ** olarak adlandırılan küresel sanal ağ kullanılmaktadır. Genel Ağ'daki genişleme gelişmiş bir altyapı ve güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Dünya çapında yaygın bir kullanım alanına ulaşan Genel Ağ ile mekân kavramı önemini yitirmiştir. Bilginin aktarılması veya bilgiye ulaşmak, bir parmağın tuşa basması kadar anlık bir faaliyete dönüşmüştür. Olumlu yanlarının yanında olumsuzluklara da neden olan (Görsel 5.18) Genel Ağ, suçlarda ve terör eylemlerinde küresel boyut ve çeşitlilik ortaya çıkarmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan Soğuk Savaş'taki rekabet siber alana kaymıştır. WikiLeaks (Vikiliks) Belgeleri ve NSA (Amerikan Ulusal Güvenlik Ajansı) kanunsuz izlemeleri dünya çapında skandal boyutlara ulaşmıştır.

Siber tehdit ve suçlarda birey ve kurumların yanında asıl mağduriyeti devletler yaşamaktadır. Zira devletler, ulusal ve uluslararası Genel Ağ altyapısı ile birbirine bağlanan sağlık, eğitim, güvenlik, sanayi ve ticaret gibi alanlarda siber saldırıya uğramaktadır. Bu saldırılar da istenmeyen pek çok sonuç ortaya çıkarmaktadır. Dünyada kültürel ve siyasi etkinliğini artıran Türkiye'ye, siber ortamdaki tehdit ve saldırılarda da artışlar yaşanmıştır. Gezi Parkı Olayları'nda dış ülke merkezli Genel Ağ siteleri kullanılmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde Bylock (Baylok) vb. gizli mobil haberleşme programları kullanılmıştır. Kasım 2017 NATO Müşterek Harp Merkezindeki siber harp tatbikatında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın düşman olarak gösterilmesi de Türkiye'ye karşı yürütülen siber tehdit ve saldırılara örnektir.

Türkiye'de ulusal çapta siber tehdit ve saldırıların birçoğu millî birimler tarafından etkisiz hâle getirilmektedir. Bu saldırılara karşı tüm kurumların ve halkın bilinçlendirilmesi için Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, BİT (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu), TİB (Telekomünikasyon İletişim Merkezi) ve USOM (Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi) gibi kurum ve kuruluşlar tarafından bilgilendirici, eğitici ve önleyici hizmetler verilmektedir. Ulusal düzeyde verilen bu hizmetler, millî şuur ve duruşa sahip kalifiye

GENEL AĞ'IN İCADI

ABD'de 1969'da Stanford Araştırma Enstitüsündeki bilgisayar hatası ile "log in" kelimesi yazılırken "g" tuşuna basılmasıyla bilgisayar çöktü ve "lo" yazısı bağlı olduğu ağın diğer ucundaki bilgisayarda ekrana yansıdı. Bu iki harf ağ üzerinden gönderilen ilk ileti oldu.

Görsel 5.18: Yeşilay afişi

WIKILEAKS

Avusturalyalı Julian Assange (Julyan Asinj) tarafından 2006'da **radikal şeffaflık** adıyla dünya çapında kötülükleri ve yozlaşmaları ifşa etmek için kurulduğu iddia edilen web sitesi, tüm dünyaya açık olarak kuruldu. WikiLeaks sitesi, ilk olarak Kenya'daki Scientology Kilisesi'ne dair belgelerin ifşa edilmesiyle yayınına başladı.

personellerin yetişmesinde etkili olmuştur. Ulusal siber güvenlik için oluşturulan KAMUNET'e hâlihazırda 52 kurum dâhil olmuştur. Ulusal siber güvenlik için 2017'deki tatbikat gerçek ortamların kullanıldığı beş aşamalı ilk ulusal siber tatbikat olması bakımından önemlidir. Ayrıca ilki 2013-2014 yılları, ikincisi 2016-2019 yılları için olmak üzere iki adet ulusal siber güvenlik eylem planı hazırlanmıştır.

Siber teknolojinin bu gelişmesi, beraberinde sosyal medya kavramını da ortaya çıkarmıştır. Bilgisayar ve akıllı cep telefonu teknolojilerinde sınır tanımayan gelişmelere günümüz insanının bu ürünleri tüketme çılgınlığı da eklenince Genel Ağ kullanımında katbekat artışlar yaşanmıştır (Görsel 5.19).

Toplumu aynı ideoloji etrafında birleştirme aracı olarak kullanılan fotoğraf, film, radyo ve televizyona bilgisayar da eklenmiştir. Bilgisayar bilginin tasnif edilmesi ve saklanmasında kullanılmıştır. Bu iki alanın birbiriyle iç içe işleyişi Genel Ağ'ın keşfi ve kullanımının yaygınlaşmasıyla farklı alanlara kaymıştır. Günümüzde sosyal medya, Genel Ağ ağırlıklı içeriklerin kullanımıyla işleyişine devam etmektedir. Sosyal medyada kültür, toplum, bilgisayar ve siber iç içedir. Bilgisayar, Genel Ağ üzerinden kültür ve toplumların değiştirilebildiği önemli bir araç konumuna gelmiştir.

SİBER

Siber Tehdit: Dünyaya yayılmış bilişim sistemleri ve bunları birbirine bağlayan ağlardan oluşan ortamda, kurum veya sistemin zarar görmesiyle istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasıdır.

Siber Saldırı: Bilişim sistemlerinin gizlilik, bütünlük veya erişilebilirliğini ortadan kaldırmak amacıyla siber ortamın herhangi bir yerindeki kişi veya bilişim sistemleri tarafından kasıtlı olarak yapılan işlemlerdir.

Görsel 5.19: İletişimde kullanılan teknolojik araçlar

SOSYAL MEDYA

Bireylerin video, fotoğraf, görüntü, yazı, karikatür, fikir, haber gibi içerikleri paylaşmak için kullandığı çevrim içi (online) sanal iletişim ortamlarıdır.

Sosyal Medya Kullanımının Olumlu Yanları

- Yeni haberlere hızlı şekilde ulaşılabilmesi,
- Ürün pazarlamada geniş kitlelere ucuz, hızlı ve kolay yoldan ulaşılabilmesi,
- Hızlı örgütlenme imkânı elde edilmesi,
- Mekâna bağlı kalmaksızın yeni arkadaşlar edinilebilmesi,
- Farklı düşünce, coğrafya ve kültürlerin daha hızlı tanınabilmesi,
- Kişiler arasındaki paylaşımların hızlı ve ucuza yapılabilmesidir.

Sosyal Medya Kullanımının Olumsuz Yanları

- Kişi, kurum veya kuruluşlara yapılan haksız ithamların geniş kitlelere ulaşması,
- Kişi hak ve hürriyetlerine yönelik saldırılar ve engellemelerin yaşanması,
- Toplumları olumsuzluklara sürükleyecek asparagas haberlerin hızlıca yayılması,
- Kültürel ürünler ve kişiler arası ilişkilerin sanallaşması,
- RSI, hikikomeri, ego sörfü, blog ifşacılığı, siberhondrik, fare-klavye hastalığı, youtube narsizmi, taklitçilik, sosyal medya bağımlılığı gibi hastalıklara sebep olmasıdır.

DÜŞÜNELİM

Yardıma muhtaç insanlarla ilgili sosyal medya üzerinden ne tür etkinlikler yapılabilir?

5.5.4. Kapitalizm ve Endüstriyel Üretimin Topluma Etkileri

"İnsani özelliklerini ve değerlerini kaybeden insan, demir bir kafese hapsolmuş hâle gelir."

Max Weber

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki otuz yılda uygulanan karma kapitalist model, 1990'larda değişime uğramıştır. Bu değişimle daha fazla kâr elde edilmesi, üretimin maksimum seviyede artırılması ve kapitalist üretimin küresel pazarının genişletilmesi hedeflenmiştir.

SSCB'nin dağılması, dünyada demokrasi ve kapitalizmin zaferi olarak nitelendirilmiştir. 1990-2010 yılları arasında dünya genelinde en bariz büyüme göstergelerinin kaydedildiği alanlardan biri endüstriyel üretimde yaşanan küreselleşmedir. Endüstriyel üretim yapan pek çok küresel şirketin yatırımı bazı ülkelerin gayrisafi millî hasılasından üç dört kat daha fazladır. Küresel düzeyde yatırım yapan firmaların yatırım ve işleyişleri, yerel anlayışlardan uzaklaşmış ve küresel kurallara göre oluşturulmuştur. Bu firmalar, ulusal ve uluslararası istihdama ve yeni teknolojilerin gelişimine olumlu katkılar sağlamıştır. Ancak bu şirketlerin yerel olmaması, her an başka bir bölge veya devlete taşınma ihtimalinin bulunması ciddi bir risk olarak görülmüş hatta tecrübe edilmiştir.

ENDÜSTRİYEL ÜRETİM

Gelişmiş makinelerle maddelerin işlenerek toplu ürünlerin ortaya konulduğu üretimdir.

Küresel firmalar, yerellikten uzaklaşan tüketicileri sosyal medya üzerinden veya diğer iletişim araçlarıyla yönlendirerek kendi belirledikleri taleplerin tüketicide oluşmasını sağlamıştır. Bu talepler istenilen satışı beraberinde getirmiştir. Bu yoğun tüketimi karşılamak için gıda ve teknoloji gibi alanlarda üretim yapan şirketler, dünya geneline yayılarak küresel bir marka özelliği kazanmıştır. Kişisel mutluluk, etkinlik ve belirleyicilerin yok olduğu dünyada, her şeyin tek tip olduğu monoton hayat ve hapsolmuş bir insan tipi oluşmuştur.

KAPİTALİZM

Üretim araçlarının özel mülkiyetin elinde olduğu ve serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde bu araçların kâr birikimi sağlamak için kullanıldığı bir ekonomik sistemdir.

Sosyal medyanın sahip olduğu potansiyel, kapitalizmin bu alana yayılmasına neden olmuştur. Endüstriyel yapılar, Genel Ağ'ın icadını ve yayılmasını; Genel Ağ'ın varlığı da yeni endüstriyel yapıların gelişmesini sağlamıştır. Bu sarmal gelişim, kapitalizmin dijitalleşmesine neden olmuştur. Bu değişimlerin gerçekleştirilmesinde sosyal medyanın katkısı çok büyüktür. Üretimdeki aşırı artışlar kapitalizme nasıl zemin hazırlıyorsa siber alandaki ilerlemeler de kapitalizmin gelişmesi ve yayılmasında etkili olmaktadır. Genel Ağ üzerinden yapılan reklamlar dünyanın her yerine saniyeler içerisinde ulaşmakta, bu hızlı etkileşim pazarlama sınırlarını ortadan kaldırmaktadır.

Gelişen teknolojilerle yıkıcı ve öldürücü etkisi artırılan silahlar fazlaca üretilmekte, çeşitlendirilmekte ve ihraç edilmektedir. Silahlanma yarışı beraberinde yeni sorunları getirmiş, bu sorunların çözümünün de savaşlarda aranmasına sebep olmuştur. Endüstriyel üretimde yaşanan gelişmelerde askerî yatırımların öncelikli olduğu görülür.

KİTLE İMHA SİLAHLARI

Biyolojik, kimyasal, nükleer ve radyolojik silahlara ve bu silahları hedefe ulaştırmada kullanılan ekipmana verilen ortak isimdir.

Adım Adım Küreselleşme

Sanayi üretiminde yaşanan bolluk kapitalizmi ortaya çıkarmıştır. Kapitalizm üretimde artışı tetiklemiş, üretimdeki bu artış küreselleşmeyi doğurmuştur. Küreselleşme ise reklam, sinema televizyon gibi iletişim araçlarını kullanarak üretilene göre tüketici pazarı ve profili oluşturmuştur.

Sivil amaçlarla üretilen İHA'lar (İnsansız Hava Aracı), enerji üretimi için vazgeçilmez olan nükleer santraller, insan sağlığı için oluşturulan bakteriler ve daha birçok alanda yapılan keşifler ve üretimler askerî alanda kullanılmıştır. Bu durum endüstriyel üretimin askerî üretim ağırlıklı olarak yapıldığı bir dünyayı ortaya çıkarmıştır. Endüstriyel üretimin, kitle imha silahlarının ve silah teknolojilerinin bu denli gelişmesi topluma ve çevreye geri dönüşü olmayan zararlar vermiştir. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının, Çernobil ve Fukushima nükleer santrallerinin, Suriye ve Filistinliler üzerine atılan fosfor bombalarının (Görsel 5.20) ve doğaya hoyratça salınan sera gazlarının telafi edilemez sonuçları, dünyayı ve insanlığı adım adım felakete sürüklemektedir.

Görsel 5.20: Fosfor bombası

ARAŞTIRALIM

Sovyet subayı Stanislav Petrov'un insanlığa yaptığı katkı hakkında bilgi toplayınız. Elde ettiğiniz bilgileri sınıf ortamında paylaşınız.

5.6 1990 SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELER

SSCB'nin 1991'de dağılması, dünyadaki iki kutuplu yapıyı sonlandırmıştır. Türkiye bu dönemde bir yandan mevcut sorunlarını çözmeye çalışırken bir yandan da oluşan yeni siyasi koşullara göre politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Bu politikalar doğrultusunda AB'ye üyelik sürecine dair adımlar atmış, bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerini geliştirmiş ve Balkan coğrafyasında yeni kurulan devletlerle sıcak ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin uyguladığı Orta Doğu politikalarından kaynaklanan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır.

5.6.1. Bulgaristan'daki Türkler ve Türkiye-Bulgaristan İlişkileri

1991'de Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi, Türkiye'nin dış politikasında da kendini hissettirdi. Türkiye, özellikle Balkan ülkelerinde meydana gelen değişikliklerle yeni bir dış politika izlemeye başladı. Bu süreçte Balkan ülkeleri arasında en fazla Türk nüfusuna sahip olan Bulgaristan'da yaşayan Türklerin durumlarında değişiklikler yaşanmaya başladı. Bulgaristan, Theodor Jivkov'un iktidarı döneminde Türk azınlığa uygulanan asimilasyon politikası ve 1984-1985 yıllarındaki zorla isim değiştirme politikası ile zirveye çıktı. Bu politika ile Türkler zorla Bulgarlaştırma sürecine tabi tutuldu. Türk gazetelerinin yayımlanmasına ve Bulgar radyosundaki Türkçe yayınlara son verildi. Türkçenin konuşma dili olarak kullanılması yasaklandı. İbadet yasaklandı ve camiler kapatıldı. Bulgaristan'daki Türklerin yaşadıkları karşısında Türkiye ve dünya kamuoyundan gelen tepkiler üzerine Bulgaristan, sınırlarını açarak Türklerin göç etmesine izin vermek zorunda kaldı (Görsel 5.21). Sonuç itibarıyla II. Dünya

Görsel 5.21: Kapıkule sınır kapısından giriş yapan Türk göçmenler

Savaşı'ndan itibaren dünya tarihinde, ilk kez bu kadar büyük bir göç yaşandı ve 320 bin kadar Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye yerleşti. 29 Aralık 1989'da Teodor Jivkov rejiminin sona ermesinden sonra Bulgar yönetimi Türk azınlığa haklarını geri verdi (Görsel 5.22).

1991'de Bulgaristan'da hükûmeti kuran Demokratik Güçler Birliği (DGB) ile Türkleri temsil eden Hak ve Özgürlükler Hareketi arasındaki anlaşmazlık Bulgaristan'da krize neden oldu. Bunun üzerine Türkiye'ye göç yeniden başladı. Bulgaristan'ın vatandaşlarına vizesiz dolaşım hakkı tanımasından sonra Bulgaristan Türkleri, Türkiye ve Avrupa ülkelerine iş aramak için gitti. Özellikle 1993-1996 yılları arasında Türkiye'ye ekonomik sebeplerle göçler yaşandı.

Türklere isimlerini geri verme kararı aldılar

Bulgarlar sonunda PES ETTİ!

Görsel 5.22: Gazete manşeti

5.6.2. Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu Politikaları

1990 sonrası Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması Türkiye'nin Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'ya yönelik siyasi ve iktisadi politikalarını etkilemiştir. Balkan ve Kafkasya coğrafyasında kurulan yeni devletlerde yaşanan etnik ve dinî çatışmalar da Türk dış politikası üzerinde etkili olmuştur. Bu dönem Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya üzerinde yeni açılımların yaşandığı dönem olurken Orta Doğu'da yaşanan Körfez savaşları Türkiye'yi önemli güvenlik riskleri ile karşı karşıya bırakmıştır (Harita 5.5).

Harita 5.5: Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya'ya göre konumunu gösteren harita

Türk Cumhuriyetleri

Görsel 5.23: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi logosu

Türkiye, 1991 yılının sonunda Orta Asya'da bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri'ni tanıyarak onlarla sıkı diplomatik ilişkiler içerisine girdi. 1992'de **Türk İş Birliği Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)** ve **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulunu (DEİK)** kurdu. Hava yolu seferleri, uydu yayınları ve eğitim bursları vasıtasıyla bölge ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Böylece bölgede siyasi nüfuz elde etmek ve Türk Cumhuriyetleri için model olmak istedi. Türkiye'nin iç siyasetinde kendini göstermeye başlayan "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk dünyası" ve "21. yüzyılın Türk yüzyılı olacağı"na dair söylemler Rusya ve İran'ı rahatsız etti. 1992'de gerçekleşen Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye'nin bölge için düşündüğü politikalar planlandığı gibi yürütülemedi. Ayrıca Türkiye'nin Türk dünyasının faaliyetlerini ortak bir noktada toplayacak devletler üstü bir mekanizmanın oluşturulmasına yönelik önerisi, bağımsızlıklarını yeni kazanan bu devletler tarafından olumlu karşılanmadı. Türkiye, 1995-2001 yılları arasında Orta Asya'da Rusya ve Çin'in kazanımlarını da dikkate alan politikalar ortaya koydu. Türkiye'nin Orta Asya üzerindeki en önemli kazanımı, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması konusunda oldu.

2000'li yıllarda Türkiye'nin Kafkasya ve Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 2013 yılı verilerine göre Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ticaret hacmi 9,3 milyar doları bulmuş, Türk şirketlerinin bölgedeki yatırımları 3,5 milyar doları aşmıştır. Bölgede 2 bine yakın Türk firması faaliyette bulunmaktadır. Ayrıca Türk Cumhuriyetleri'nde demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanlarında atılacak adımlar Türkiye tarafından teşvik edilmektedir.

Türkiye, Türk Cumhuriyetleri'ndeki öğrenciler için **Türkiye Bursları** adı altında geniş bir burs programı yürütmektedir. Türk Cumhuriyetleri'nde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Türk okulları mevcuttur. Kazakistan'da Türk-Kazak Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi bunlar arasındadır (Görsel 5.23). Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkileri kültür ve eğitim alanlarında da hızla gelişmiştir.

Kafkasya

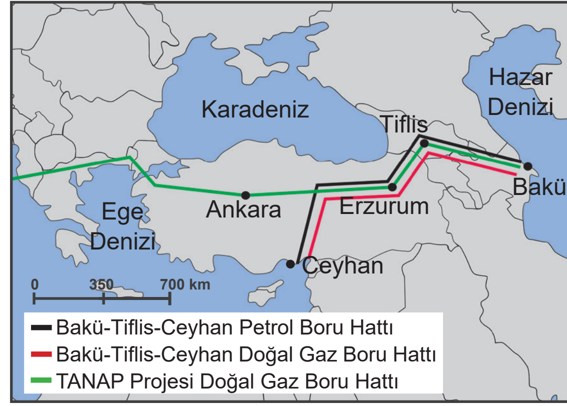
SSCB'nin dağılmasıyla Kafkasya bölgesinde Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarını kazandığı dönemlerde Türk dış politikası iki önceliğe göre şekillenmiştir. Bunlardan ilki bölge ülkelerinin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü desteklemek, ikincisi ise Hazar Havzası enerji kaynaklarının üretim ve taşınmasında rol almaktır.

Türkiye Cumhuriyeti 1991'de, 71 yıl sonra bağımsızlığını yeniden kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti'ni kardeşlik ilişkilerinin sonucu olarak 10 Kasım 1991 tarihinde tanıyan ilk ülke olmuştur. Türkiye, ilk andan itibaren ortaklık ilişkilerini geliştirmek, Azerbaycan'ın bağımsızlık ve egemenliğini pekiştirmek ve Hazar Denizi'ndeki doğal kaynaklarından gelen ekonomik potansiyelini hayata geçirmek istemiştir. Türkiye, Azerbaycan'ın güçlenmesi ve uluslararası alanda hak ettiği saygın konuma gelmesi için her türlü desteği vermiş; Azerbaycan'ın önderi Haydar Aliyev (Görsel 5.24), bu dayanışmayı "Bir millet, iki devlet" sözüyle dile getirmiştir.

Görsel 5.24: Haydar Aliyev

Türkiye, Azerbaycan'ın en önemli dış politika konusu olan Yukarı Karabağ sorununun en başından itibaren yakın takipçisi olmuş, Azerbaycan'ın haklılığını uluslararası alanda ve ikili görüşmelerde gündeme getirmeye çalışmıştır. Ekonomik alanda her geçen yıl daha fazla gelişip güçlenen ikili ilişkiler, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı projeleriyle farklı bir boyut kazanmıştır. İki ülkenin karşılıklı yatırımları

önemli rakamlara ulaşmıştır. SOCAR (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi), 25 Ekim 2011'de İzmir Aliağa Petkim'de 5 milyar dolarlık bir yatırım gerçekleştirmiştir. Türkiye, Azerbaycan'da petrol dışı sektörlere en fazla yatırım yapan ülke olmuştur. Türkiye ve Azerbaycan; Hazar Denizi bölgesinden çıkarılan doğal gazın Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Avusturya'dan Avrupa ülkelerine naklini öngören Nabucco Projesi'ni planlamış fakat hayata geçirememiştir. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi ve TANAP Projesi'nin amacı, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şahdeniz 2 Gaz Sahası'nda ve Hazar Denizi'nin güneyindeki diğer sahalarda üretilen doğal gazın öncelikle Türkiye'ye, ardından Avrupa'ya taşınmasıdır. Askerî alanda iş birliği, 16 Ağustos 2010'da imzalanan stratejik ortaklık ve karşılıklı yardımla ilgili anlaşmadan sonra yeni bir aşamaya geçmiştir. Eğitim alanında yapılan iş birliğiyle çok sayıda Azerbaycanlı öğrenci, Türkiye Cumhuriyeti'nin çeşitli eğitim kurumlarında öğrenim görmeye başlamıştır.

Harita 5.6: Türkiye'nin Hazar Havzası'na yönelik enerji projeleri

Türkiye-Gürcistan ilişkileri bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve iktisadi iş birliği konularında yoğunlaşmıştır. 16 Aralık 1991'de Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyan Türkiye, komşusuna verdiği desteklerden dolayı Gürcistan kamuoyunda müttefik ülke konumuna yükselmiştir. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını öngören protokol 21 Mayıs 1992'de Türk Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile Gürcü mevkidaşı Aleksandre Chikvaidze (Aleksandır Çikvadze) tarafından hazırlanmıştır. Abhazya ve Güney Osetya sorunu ile ülkedeki istikrarsızlık, ilişkilerin durgunlaşmasına yol açmıştır. 29 Ekim 1998'de Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan ve Gürcistan "Ankara Deklarasyonu"nu imzalamıştır. Deklarasyon, petrol ve doğal gaz kaynaklarının aranması, çıkarılması ve boru hatlarıyla güvenli bir biçimde dünya piyasalarına taşınmasını içermektedir (Harita 5.6). Türkiye ve Gürcistan cumhurbaşkanları "Kafkasya Zirvesi" çerçevesinde 29 Nisan 2002'de Trabzon'da bir araya gelmiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in de katıldığı zirvenin gündemini enerji ve ulaştırma projeleri ile terörle mücadele alanında iş birliği oluşturmuştur. Türkiye, 2008'deki Rusya-Gürcistan Savaşı'nda müttefiki ABD askerî gemilerinin geçişinde 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni uygulamıştır. Türkiye, savaş döneminde ve sonrasında Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyulmasından yana bir tavır sergilemiştir.

Türkiye, Ermenistan'ın bağımsızlığını 16 Aralık 1991'de tanımış, ardından ciddi ekonomik problemler yaşayan bu ülkeye insani yardımda bulunmuştur. Ermenistan'ın bölgesel kuruluşlar, uluslararası toplum ve Batılı kurumlarla bütünleşmesi yönünde çaba harcamıştır. Bu çerçevede Ermenistan'ı, Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütüne (KEİ) kurucu üye olarak davet etmiştir. Ermenistan'ın 1993'te Azerbaycan'ın Kelbecer bölgesini işgal etmesi üzerine Türkiye'den Ermenistan'a doğrudan ticaret sona erdirilmiş, iki ülke arasındaki sınır kapatılarak kara, demir ve hava yolu bağlantıları kesilmiştir. 1915 olaylarının devamlı ön planda tutulması nedeniyle ikili ilişkilerin gelişmesi için uygun koşullar oluşmamıştır.

Hocalı Katliamı

26 Şubat 1992'de Rus askerleri tarafından desteklenen Ermeni güçlerinin Hocalı'da yaptığı katliamda 106'sı kadın, 63'ü çocuk, 70'i yaşlı ve 374'ü erkek olmak üzere toplam 613 kişi katledilmiştir. Hocalı Katliamı ile 1 milyon Azerbaycan Türkü işgal edilen topraklardan göç etmek durumunda kalmıştır. Üzerinden yıllar geçmesine rağmen bu topraklar hâlen işgal altındadır.

Derya Yıldız Özkaraman, Hocalı Soykırımı, Togan Yayıncılıktan düzenlenmiştir.

Balkanlar

Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi ve 1991'de Yugoslavya'nın dağılması ile "Balkanlaşma süreci" (bölünme, parçalara ayrılma) hız kazanmıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde sorunların barışçı yollardan çözümünün taraftarı olan Türkiye, 1992'de bağımsızlığını ilan eden altı devleti tanımıştır. Aynı dönemde SSCB'nin dağılması bölgede Rus nüfuzunun kırılmasına ve bir güç boşluğuna sebep

olmuştur. Türkiye bu dönemde bölge devletleriyle yakın ilişkiler içerisinde olmayı istemiştir. 2000'li yıllarda Türkiye'nin Balkanlarda barış ve istikrar sağlanmasına ve büyük güçlerin bölgeye nüfuzunun sınırlandırılmasına yönelik politikaları ön plana çıkmıştır. Komşularla sıfır sorun politikası, Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak birden fazla bölgede etkin bir aktör olması fikrine dayanmıştır.

Türkiye,1991'de bağımsızlığını ilan eden Makedonya'yı tanıyan ilk devletlerden biri olmuş ve Makedonya ile olumlu ilişkiler geliştirmiştir. Makedonya'da Türksat uydusu yayına girmiş ve Türk televizyonları rahatlıkla takip edilebilir hâle gelmiştir. Makedonya ve Türkiye ilişkileri uyumlu bir şekilde devam etmektedir.

1990'lı yıllarda Türk-Yunan ilişkilerinde müftülük sorunu, Batı Trakya Türklerinin lideri Sadık Ahmet'in yargılanması ve seçim yasasında yapılan değişiklikle Türklerin milletvekili çıkarmasının engellenmesi gibi sorunlar yaşanmıştır. 1990'lı yıllar boyunca Yunanistan, Batı Trakya politikası nedeniyle başta AB olmak üzere farklı platformlarda eleştirilere uğramıştır. Yunanistan, Türkiye'nin AB ile görüşmelerinin önemli bir bölümünde sürece etki etmiştir. 1996 yılı başında yaşanan Kardak sorunu da ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları'na kendi bayrağını dikmesi üzerine Başbakan Tansu Çiller "O bayrak inecek, o asker gidecek." diyerek Türkiye'nin kararlılığını ortaya koymuştur (Görsel 5.25). 1997'de Lüksemburg'da yapılan AB Konseyi Zirvesi öncesinde ve sonrasında Türkiye'nin AB'ye üyeliği de büyük ölçüde Yunanistan ve Kıbrıs bağlamında ele alınmıştır. 1999'da PKK lideri Abdullah Öcalan Kenya'daki Yunanistan Büyükelçiliğine sığınmış ve orada ele geçirilmiştir. Bu durum iki ülke ilişkilerine olumsuz yansımıştır. İki ülke ilişkilerinin 1990'lı yılların sonlarında yumuşamasında 1999 Marmara ve Atina depremleri sonrasında yapılan karşılıklı insani yardımlar etkili olmuştur. Bu yumuşama çerçevesinde iki ülke; terörizme karşı iş birliği, örgütlü suçlarla mücadele, turizm, çevre, bilim ve teknoloji, ticaret ve kültürel alanlarda iş birliği konularında anlaşmalar yapmıştır. 2000'li yıllarda kıta sahanlığı ve Ege hava sahası sorun olma özelliğini korumuştur. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda BM kararlarının yanı sıra AB kriterlerini ve mevzuatını ön plana çıkarması, iki ülke arasında derin ayrılıklara neden olmuştur. Ayrıca Kıbrıs diğer bütün anlaşmazlıkların çözümünde ön koşul olmaya devam etmiştir.

Bulgaristan'daki Türklerin haklarının iade edilmesi ile Türkiye ile Bulgaristan arasındaki askerî, ekonomik, kültürel ve siyasi iş birliği gelişmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye, Bulgaristan'ın NATO üyeliğine destek olmuştur.

Yüzde 70'i Müslüman olan Arnavutluk, 90'lı yıllarda Türkiye'yi güvenilir bir müttefik olarak görmüştür. Türkiye, Arnavutluk'un Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütüne alınmasında önemli bir rol oynamıştır. Arnavutluk diğer yandan İKÖ'ye de üye olmuştur. Türkiye ile Arnavutluk ilişkileri imzalanan askerî antlaşmalarla devam etmiştir. 1998'de Arnavutluk'un Paşalimanı Askerî Üssü'nün modernleştirilmesini ve Deniz Harp Okulu inşasını içeren bir protokol imzalanmıştır.

Türkiye, 1992'de Sırpların Bosna'ya saldırıları ile başlayan savaşta aktif bir politika takip etmiştir. Üyesi bulunduğu uluslararası kuruluşlarda (BM, AGİT, Avrupa Konseyi, İKÖ) yoğun faaliyetlerde bulunmuştur. 15 Nisan 1992'de AGİK ve İKÖ'de, 5 Mayıs'ta da BM'de Bosna'nın bağımsızlığının tanınmasını ve toprak bütünlüğünün korunmasını istemiştir. Türkiye, Saraybosna'da büyükelçilik açan ilk ülke olmuştur. NATO'nun Kosova harekâtında aktif rol oynamış ve barış gücüne katkı sağlamıştır. Türkiye 2008'de bağımsızlığını ilan eden Kosova'yı tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur.

1990'lı yıllarda Türkiye-Romanya ilişkileri olumlu seyretmiştir. 1991'de iki ülke arasında Dostluk ve İş Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Türkiye, Romanya'nın NATO'ya üyelik sürecine destek vermiştir. Bu adımlar, Soğuk Savaş sonrasında Türk-Romen dostluğunun gelişmesine katkıda bulunmuştur. 2007'de AB'ye giren Romanya ile Türkiye arasındaki ilişkiler KEİ çerçevesinde gelişim göstermektedir.

O bayrak inecek

Kardak Kayalıkları'ndaki Türk bayrağını indiren Yunanistan, dün de adaya bir grup sivil Yunanlı ile asker çıkarınca hava aniden gerginleşti.

Adada karakol kurdular Ankara'ya ulaşan bilgilere göre Yunanistan adaya 12 asker çıkararak geçici bir karakol oluşturdu. Yunan hükümeti ise bunların asker değil bir televizyon ekibi ile bazı Yunan vatandaşları olduğunu iddia etti.

Saat 19.00: Son istihbarat raporu Bunun üzerine hükümet, bölgedeki Türk botlarından rapor istedi. Son istihbarat raporunda saat 19.00'da adada bazı sivillerle 12 silahlı askerin bulunduğunun video ile tespit edildiği belirtildi.

Acil güvenlik toplantısı Derhal Başbakan Tansu Çiller başkanlığında acil güvenlik toplantısı yapıldı. Toplantıya üst düzey komutanlar da katıldı. Bu toplantı sonunda Türkiye'nin adadaki fiili durumu kabul etmeyeceği kararı alındı.

Askeri çekin görüşelim Bir açıklama yapan Çiller, "Kardak Kayalıkları Türkiye'nin toprak parçasıdır. Orada bir fiili durumu kabul etmeyiz. O bayrak oradan inecek. Asker çekilecek" dedi.

Müzakere ile çözelim Çiller, Türkiye'nin sorunu müzakere yoluyla çözmek istediğini belirterek, NATO ve Birleşmiş Milletler'e gidileceğini söyledi. Dışişleri Bakanı Baykal da Yunan askerinin en kısa sürede adadan çekilmesini istedi.

Atina'dan savaş iması Ankara'nın bu çağrılarına karşılık Yunanistan meydan okumayı sürdürdü. Yunan Başbakanı, "Her olasılığa hazırız" diyerek savaş imasında bulundu. ● 29 ve 30'da

ABD'den itidal tavsiyesi

● Amerika, Türkiye ve Yunanistan'a "soğukkanlı olun" tavsiyesinde bulundu. Washington, sorunun itidalli ve dikkatli olarak iki ülke arasında karşılıklı görüşmelerle çözülmesi gerektiğini bildirdi.

● Dışişleri Sözcüsü Burns, bir Yunanlı gazetecinin "Kardak'ın Yunanistan'a ait olduğu" sözleri üzerine, "Türkiye de kendine ait olduğunu iddia ediyor" dedi.

● Yazısı 30. sayfada

Yunan Fantom'u, botumuzu taciz ediyor

Türk bayrağını indirip kendi bayraklarını diktikten sonra Yunan botları, Kardak Kayalıkları önünde beklemeye başladı. Bölgeye gelen Türk Sahil Güvenlik botları da yaklaşık 1 mil öteye yerleşti. Bölgedeki Yunan Fantomları botumuzu sürekli taciz etti. Ama daha sonra gelen Türk F-16'larını görünce uzaklaşmak zorunda kaldılar. (Cesur SERT)

Görsel 5.25: Gazete manşeti

Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikasında özellikle ekonomik gelişim düzeyi ile bölgenin kalkınmasına yönelik girişimler ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin girişimleri ile Türkiye, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Türkiye, Sırbistan, Bosna-Hersek arasında üçlü danışma mekanizmaları başlatılmıştır. Yine bu çerçevede Güneydoğu Avrupa İş Birliğinin kurucuları arasında yer alan Türkiye, bölgede ekonomik kalkınma ve siyasi istikrara yönelik oluşumların içinde yer almıştır. Türkiye, Balkanlara yönelik politikasında "üst düzey siyasi görüşmeler, herkes için güvenlik, azami ekonomik entegrasyon ve bölgede çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli toplumsal yapıları" esas almıştır.

Orta Doğu

1990'lı yıllarda Türkiye'nin Orta Doğu politikalarında bölgede yaşanan etnik ve dinî çatışmaların ortaya çıkardığı güvenlik sorunu belirleyici olmuştur (Görsel 5.26). Bu sorunların daha ziyade Suriye ve Irak gibi Arap ülkelerinden kaynaklanması, Türkiye'yi Arap dünyasından uzaklaştırarak İsrail'e yaklaştırmıştır. Türkiye, 2001'den sonra geleneksel bölge politikası olan Orta Doğu sorunlarından uzak durma yaklaşımıyla sorunlardan kurtulamayacağını anlamış, barışa yönelik çözüm önerileri üreten politikalar izlemeye başlamıştır.

Görsel 5.26: Orta Doğu (Temsilî)

Türkiye-Suriye ilişkileri; su kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı, Suriye'nin teröre ev sahipliği yapması ve Hatay üzerindeki emelleri sebebiyle iyi olmamıştır. İki ülke arasında 1998'de imzalanan Adana Mutabakatı ile ilişkilerde güven ortamı tesis edilmeye başlanmıştır. Bu süreçte Türkiye ile Suriye arasındaki ziyaretler en üst düzeyde yaşanırken birçok alanda iş birliği politikası takip edilmiştir. İki ülke âdeta birbirini yeniden tanımış ve ilişkilerin seyri olumlu bir havada devam etmiştir. İki ülke ABD'nin Irak'ı işgal ettiği 2003'ten sonra ortak sorun olan Kürt meselesi nedeniyle daha da yakınlaşmıştır. Suriye, PKK terör örgütünü kınamış ve ülkesindeki PKK'lı teröristleri Türkiye'ye teslim etmiştir. Türkiye, İsrail-Suriye ilişkilerinde ara buluculuk yaparak Lübnan'daki Hariri suikastı sonucu sıkıştırılan Suriye'ye destek olmuştur. Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın Türkiye'ye ziyaretinde (16 Eylül 2009) vizeleri kaldıran anlaşma imzalanmıştır. İki ülke arasında ortak bakanlar kurulu toplantısında **stratejik ortaklık**tan bahsedilmiştir.

2011 Arap Baharı sonrası Esad rejiminin sivil halka orantısız güç kullanması, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. Türkiye, sorunun barışçıl yollardan ve halkın taleplerine daha duyarlı yaklaşarak çözülmesini istese de bu talepler Esad rejiminde karşılık bulmamıştır. Bunun üzerine Türkiye'nin Suriye politikasında değişim başlamıştır. Türkiye, Suriyeli muhaliflerle görüşmelerde bulunmuş ve muhalifler Türkiye'de konferanslar düzenlemiştir. Türkiye, Özgür Suriye Ordusunun (ÖSO) kurulmasında da önemli rol oynamıştır. Türkiye'nin Suriye politikası, Haziran 2012'de Türk jetinin düşürülmesi ile daha da sertleşmiştir. Türkiye, Esad'a karşı muhaliflere destek verirken Esad rejimi özellikle İran, Rusya ve Çin tarafından desteklenmiştir.

Türkiye, 2011 sonrası takip ettiği açık kapı politikası ile Suriye'den gelen mültecilere kucak açmış ve mülteciler bir anda Türkiye'nin ana gündemini oluşturmuştur (Görsel 5.27). Bu politika doğrultusunda sınırdan giriş yapan her Suriyeliye geçici koruma statüsü veren Türkiye, mülteciler için 2014 itibarıyla 5 milyar dolar harcamıştır. 2011 yılı Mart ayından bu yana devam eden Suriye iç savaşı ve kitlesel göç hareketi, başta Türkiye olmak üzere tüm bölge ülkelerinin siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerini etkilemiştir.

Görsel 5.27: Türkiye'de mülteciler için kurulan prefabrik kamplardan biri

1990'lı yıllarda Türkiye-İran ilişkileri; PKK, rejim ihracı meselesi ve bölgesel üstünlük mücadelesi nedeni ile büyük oranda gergin bir seyir izlemiştir. 2002 yılı sonrası Türkiye'nin dış politikada sıfır sorun anlayışını temel alması, İran ile ilişkilere dinamizm katan önemli bir faktör olmuştur. Türkiye ve İran bu dönemde çok boyutlu ve kapsamlı iş birliği alanları oluşturmuştur. İki ülkenin ekonomik gereksinimleri ve 2003 Irak Savaşı sonrası oluşan bölgesel gerginlikleri giderme arzusu, ilişkilere ivme kazandırmıştır. Türkiye'nin, 2011 sonrası NATO'nun Malatya'da füze kalkanı kurmasını talep etmesi ve Suriye sorununda farklı politika izlemesi nedeniyle İran ile ilişkiler gerilmiştir.

Görsel 5.28: Mavi Marmara Baskını'ndan dolayı İsrail'i protesto edenler

1990'lı yıllarda Türkiye ile İsrail arasında pek çok üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiş, siyasi, ekonomik ve askerî antlaşmalarla ortak hareket alanları genişletilmiştir. Bu dönemde güvenlik kaygıları iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Özellikle Suriye ve Irak'ın dağılan Sovyetler Birliği'ne ait silahları satın alması ve Türkiye'nin, güney komşularının PKK terör örgütünü desteklediğine dair inancı, İsrail ile iş birliğinin gelişmesinde etkili olmuştur.

2000'li yıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler seyir değiştirmiş, 90'lı yıllardaki stratejik ortaklık yerini siyasal çekişmelere bırakmıştır. 2001'de Ariel Şaron başbakanlığında İsrail'de kurulan yeni hükûmetin sert Filistin politikaları, Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İsrail'in 2004'te Batı Şeria'da inşa ettiği güvenlik duvarı ve 2006'daki Lübnan müdahalesiyle gerilmeye başlayan ilişkiler, 27 Aralık 2008'de Gazze Şeridi'nde başlatılan "Dökme Kurşun" operasyonuyla bir bunalıma doğru yol almıştır. 2010'daki askerî operasyonların iptali, Davos ve alçak koltuk krizleriyle daha da gerilmiş olan Türkiye-İsrail ilişkileri, 31 Mayıs gecesi gerçekleşen Mavi Marmara Baskını sonucu kopma noktasına gelmiştir (Görsel 5.28). İki ülke arasındaki tüm askerî anlaşmalar askıya alınmış ve diplomatik ilişkiler 2. kâtiplik düzeyine indirilmiştir.

Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrası başlayan I. Körfez Savaşı'nda ABD ve müttefikleri, Türkiye tarafından desteklenmiştir. Türkiye bir yandan Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nı kapatırken diğer yandan ülkedeki hava üslerinin ABD tarafından kullanılmasına izin vermiş ve sınır bölgesine asker kaydırmıştır. Türkiye bu savaşta beklentilerine karşılık bulamamış, ekonomik ve siyasi olarak büyük kayıplara uğramıştır. Türkiye'nin, savaş sırasında ve sonrasında Irak'a uygulanan ekonomik ambargo nedeniyle gördüğü zarar 100 milyar dolara ulaşmıştır.

ABD, 2003'te **Irak'ın Özgürlüğü Operasyonu** adını verdiği işgali başlatmıştır. Saldırının gerekçesi olarak Irak'ın El Kaide'yle iş birliği yaptığını ve kitle imha silahlarına sahip olduğunu ileri sürmüştür. Savaş sonrası Saddam devrilirken ülke fiilen üçe bölünmüştür. Irak büyük bir kaosa sürüklenmiş ve toplumsal yapı zarar görmüştür. Türkiye, 1 Mart Tezkeresi ile ABD askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'a saldırısına izin vermemiştir. Bu durum Orta Doğu'daki devletler tarafından takdirle karşılanırken Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılmaya sebep olmuştur. Tezkerenin reddedilmiş olması ve Irak'taki işgalin beklediği gibi gitmemesi, ABD'nin bölgedeki Kürtlere daha fazla yakınlaşmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin "kırmızı çizgiler" olarak kabul ettiği politikaların (Türkmenlerin korunması, Kerkük'ün Türk kimliğinin korunması, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, PKK terör örgütünün Kuzey Irak'ı bir üs olarak kullanmaması vb.) birçoğunda sorun yaşanmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerindeki kırılma kendini ilk olarak Süleymaniye Krizi (çuval geçirme) ile göstermiştir. Ayrıca 2003'te Amerikan kuvvetleriyle beraber Kerkük'e giren Peşmergelerin tapu ve nüfus kayıtlarını talan etmesi, Kerkük'ü bölgenin en önemli sorunlarından biri hâline getirmiştir.

Türkiye'ye, 2000'li yıllarda Orta Doğu'da takip ettiği politikalar sonucunda Arap Birliği Örgütü ve Afrika Birliğinde gözlemci statüsü verilmiştir. Bunun yanında İslam Konferansı Örgütü başkanlığına Ekmeleddin İhsanoğlu'nun seçilmesi, bölgeye yönelik politikaların sonucu olmuştur.

4. ETKİNLİK

Kerkük

Irak coğrafyası içinde dünya gündemini en fazla meşgul eden konu Kerkük sorunudur. Bölgesel Kürt yönetimi, Kerkük'ün yönetime bağlanmasıyla birlikte bölgedeki petrol rezervi sayesinde ellerinin güçleneceğini düşünmektedir. Türkmenler, Kerkük'ün Kürt yönetimine bağlanması durumunda Türkmen varlığının Irak siyasetinden silineceğinden yana endişe duymakta, Sünni Araplar ise olası bir Sünni federal yapı içerisinde Kerkük petrollerini kendileri için stratejik öneme sahip görmektedir.

Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı, Seta Analizten düzenlenmiştir.

Kerkük sorununun çözümü için atılması gereken adımlar neler olabilir? Tartışınız.

5.6.3. Irak ve Suriye'deki Siyasi, Sosyal Gelişmelerin Bölgeye Etkileri

I. Körfez Savaşı sonrasındaki ambargo süreci ve 2003'te başlayan Irak işgali, gerek Irak içinde gerekse bölgede yeni insani krizler doğurmuştur. İşgalle yaşanan dönüşüm, Irak'ta önemli toplumsal sorunları da beraberinde getirmiştir. İşgalin sürdüğü 2006 yılında türbe bombalamalarıyla başlayan süreçte Irak halkı, bizzat Irak içindeki unsurların çatışmalarından kaynaklanan güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Haksız gözaltılar, keyfî tutuklamalar, işkence ve infazlar Irak'ta hayatın bir parçası olmuştur. Bunlara ilave olarak ülke içerisinde farklı kesimler arasında başlayan çatışmalar, önemli güvenlik sorunları ortaya çıkarmış ve binlerce sivilin ölümüne sebep olmuştur. Gerçekleşen ölümler ve yaralanmalar geride birçok sahipsiz yetim ve dul bırakırken nüfusun 4 milyona yakın bölümü de yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunlardan 2,2 milyonu Irak içinde yer değiştirmiş, diğerleri Suriye ve Ürdün başta olmak üzere komşu ülkelere iltica etmiştir. Göç hareketlerinin yoğun yaşandığı 2006 ve 2007 yılında konu uluslararası toplumun gündemine geldiği hâlde Suriye ve Ürdün'de bulunan Iraklıların durumuyla ilgili gerekli insani adımlar atılamamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği raporlarına göre Suriye'de 1,5 milyon Iraklı mültecinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Yine Ürdün'de 750 bin Iraklı mülteci bulunmaktadır. Ürdün ve Suriye, diğer ülkelere nazaran Iraklı mültecilere kapılarını çok uzun süre açık tutmuştur. Diğer ülkeler bu büyük insanlık krizine karşı kayıtsız kalmıştır.

Suriye'de 2011 sonrası halkın demokratik taleplerine iktidarın şiddet kullanarak karşılık vermesi üzerine ülkede karışıklıklar başlamıştır. Beşar Esed iktidarının halka uyguladığı şiddet, 10 binlerce Suriye vatandaşının ölümüne, milyonlarca vatandaşın ülkeyi terk etmesine yol açmıştır. Kurulan Özgür Suriye Ordusu ve Esed'e bağlı güvenlik güçlerinin karşılıklı mücadelesi ile kriz bir iç savaş hâlini almıştır. Dış güçlerin bir kısmı Esed rejimi yanında, bir kısmı muhalefetin yanında yer almıştır. Bu durum, ülke çapında bir savaşa sebep olurken Suriye üzerinde bölgesel ve küresel düzeyde bir nüfuz mücadelesine yol açmıştır. Suriye'deki iç savaş, Orta Doğu'da Şii-Sünni gerilimine zemin hazırlamış, Suriyeli sığınmacılar sorununu ortaya çıkarmış, PKK/PYD terör örgütüne farklı bir hareket alanı sağlamıştır. Böylece Türkiye'yi güneyde meşgul edecek bir sorun alanı daha ortaya çıkmıştır. Esed rejimi, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi Rusya ve Çin'den aldığı destekle ayakta kalabilmiştir. Türkiye-Suriye ilişkilerindeki bozulma, Türk dış politikasında uygulanmak istenen "sıfır sorun" politikasının Orta Doğu gibi bir bölgede uygulanmasının oldukça zor olduğunu göstermiştir. Suriye'de yaşanan krizin terör, dış politika ve mülteciler

konusu gibi Türkiye'yi zorlayan pek çok yönü olmuştur. Ankara'nın Esed rejimine karşı tavır alması, İran ve Irak'la ilişkilerde de problemler ortaya çıkarmıştır. Suriye'deki mevcut durumun ortaya çıkardığı tehditler karşısında Türkiye, Fırat Kalkanı Operasyonu'nu düzenlemiştir.

Görsel 5.29: Suriye mülteci kampı-Gaziantep

Suriye'de yaşanan siyasi kriz Türkiye'nin güneyinde bir mülteci sorununa sebep olmuştur. Türkiye, olaya hukuki ve ahlaki açıdan yaklaşarak güney komşusundaki iç savaştan kaçan Suriyelileri kabul etmiştir (Görsel 5.29). Mülteciler sorunu Türkiye'de önemli bir mali yüke sebep olurken güney illerinde güvenlik sorunlarına da yol açmıştır. Suriyeli mültecilerin gıda, ısınma, giyecek, eğitim ve sağlık gibi bazı temel ihtiyaçlarını gidermek için Türkiye tarafından milyarlarca dolar harcanmıştır. Türkiye'nin bu yardımına karşılık, mülteciler için uluslararası toplum tarafından yapılan yardım miktarı 471 milyon dolarla sınırlı kalmıştır.

2015'te Suriyeli mültecilerin Avrupa'ya gitmek istemesine karşılık Macaristan, Sırbistan sınırına duvar öreceğini açıklamıştır. Almanya, Avusturya, Slovakya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Fransa kara sınırlarında kontrolleri yeniden başlatacağını duyurmuştur. Tüm bunlar AB için sarsıcı bir etki meydana getirmiştir. Avrupa'ya yönelik göçmen akımlarına Avrupa'nın yaklaşımı AB içerisinde tartışma ve ayrışmaları doğururken "Avrupa değerlerinin" de sorgulanmasına yol açmıştır. Evrensel değerlere karşı kendi çıkarlarını öne çıkaran AB, Suriye'deki drama sessiz kaldığı için suçlanmıştır. Her zirve veya toplantıda bazı üye ülkelerin karşı çıkması nedeniyle konu bir şekilde geçiştirilmiştir. Her geçen gün daha fazla mültecinin denizde can vermesi ve özellikle Aylan bebeğin 2 Eylül 2015 günü Bodrum sahillerine vuran cansız bedeninin fotoğraflarının dünyaya yayılması, "insani değerler"i Avrupa kamuoyunun gündemine getirmiştir.

5.6.4. Küresel Terörizm

Değişen yapısı, görünümü ve hedefleri nedeniyle uluslararası toplumun üzerinde mutabık kaldığı bir terörizm tanımlaması yapılamamıştır. Egemen devletler, siyasi tercihlerini benimsediği grupların eylemlerini meşru mücadele olarak nitelendirirken benimsemediği grupların üyelerini **terörist**, yaptıkları eylemleri de **terörizm** olarak nitelendirmeyi tercih etmiştir. Devletler, ideolojik yaklaşımlarının yanında politik çıkarlarına göre de şiddet eylemlerine farklı yaklaşmışlardır. Devletler, bu sayede bölgesel veya uluslararası alanda gücünü artırmayı ve gelişmekte olan ülkelerde kendi istedikleri rejimleri oluşturmayı amaçlamışlardır. Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD, Sovyet yanlısı rejimlere karşı mücadele veren grupların eylemlerini meşru kabul ederek söz konusu grupları özgürlük savaşçısı şeklinde değerlendirmiş; Amerikan yanlısı rejimlere karşı verilen mücadeleleri terörizm, mücadele verenleri de terörist olarak nitelendirmiştir. ABD'nin onayıyla Pakistan tarafından kurulup desteklenen Taliban buna örnek olarak verilebilir.

Soğuk Savaş'ın ardından kazandığı öz güvenle artık daha fazla söz söyleyen fakat uluslararası sözleşmelere daha az uyan ABD, uluslararası ilişkilerde kendini eşitler üstü bir konumda görmüştür. Artık hangi devletlerin cezalandırılacağı, hangi sistemlerin değişeceği ABD'nin tanım ve referansları ile gerçekleşir olmuştur. ABD'nin bu uygulamaları El Kaide terör örgütünün 11 Eylül saldırılarının sebeplerinden biri olmuştur. Bu saldırılar sonrasında ABD'li yetkililerin "Hiçbir şey artık eskisi gibi olmayacak."

TERÖRİZM

En genel tanımıyla terörizm, hedef toplumdaki egemen siyasi yapıyı değiştirmek amacıyla belirli bir örgüt tarafından sistematik olarak uygulanan ve kitleleri korkuya sürükleyen şiddet eylemleridir.

söylemiyle uluslararası toplumda ilişkiler yeniden şekillenmeye başlamıştır. Terör tehdidi küresel olarak tanımlanmış ve buna karşı başlatılan savaşın da tüm dünyayı kapsayacağı ilan edilmiştir. Bu çerçevede ABD'nin terörle mücadelesinde hâkim olan düşünceler şunlar olmuştur:

- Terör eylemlerini bir devlete bağlama,
- Askerî müdahale,
- Ön alıcı savaş,
- Amerika'nın gerekirse tek başına hareket etme iradesi.

Görsel 5.30: 11 Eylül saldırısıyla yıkılan İkiz Kuleler

Soğuk Savaş Dönemi'nde taraf oldukları devletlerin korumasında kendilerini güvende hisseden terör örgütleri, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile âdeta açıkta kalmıştır. Bu durum kısa sürmüş ve ABD politikalarına duyulan tepkisel süreci başlatmıştır. Küreselleşmenin getirdiği teknolojik avantajı kendi yararlarına çeviren terör örgütleri, **mağduriyet** merkezli söylemleri ile 1990'lı yıllardan sonra eylemlerini artırmıştır. Terörizmin küresel çapta örgütlenmesi, Usame bin Ladin'in lideri olduğu El Kaide terör örgütü ile başlamıştır. 11 Eylül saldırıları (Görsel 5.30) ile popülerliğini artıran El Kaide, ABD ve Batı karşıtlığını üst seviyelere çıkartmış, benzer amaçları taşıyan örgütler için birleşme noktası olmuştur.

Irak ve Suriye'de ele geçirdiği topraklarla ve gerçekleştirdiği kanlı eylemlerle adını duyuran DEAŞ'ın gelişmesinde 2003 sonrası ABD'nin Irak'taki uygulamaları etkili olmuştur. Irak'a müdahaleyle başlatılan terörizme karşı mücadele, savaş öncesinde var olandan daha fazla terörizm doğurmuştur (Görsel 5.31). ABD'nin Irak'ta kurduğu Geçici Koalisyon Otoritesi (GKO), Irak ordusuna mensup üst düzeyde askerlerin, ordudaki özel kuvvet birliklerinin ve istihbarat servisinin orduyla ilişiğinin kesilmesini öngören kararları almıştır. Bu kararlar Irak'ta işsiz bırakılmış, kırgın ve hoşnutsuz yaklaşık 300 bin askeri, potansiyel birer militan durumuna düşürmüştür. Sosyal yaşamda ise haksız tutuklamalar ve soruşturulmadan terörist damgası vurulan Sünnilerin sayısındaki artışlar, protestolara yol açmıştır. Özellikle yargısal reform talepleri için gerçekleştirilen sivil gösterilere Irak yönetiminin tepkisi sert olmuştur.

2011 sonrası Suriye'de kaosun tırmanması, meydana gelen güç boşluğu, mezhep çatışmaları ve örgütün ideolojisine yakın militanların sayısındaki artış DEAŞ'ın kontrol altına aldığı alanları genişletmesine yol açmıştır. Nihayetinde El Bağdadi, 8 Nisan 2013'te Irak ve Şam Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.

1980'lerden itibaren Türkiye'nin üzerindeki en büyük tehdit PKK terör örgütü olmuştur. Bu yıllarda özellikle İran ve Suriye gibi devletler Türkiye'nin Batılı devletlerle iş birliği içinde olduğu gerekçesiyle terör örgütünü desteklemiştir. Örgütün lideri Abdullah Öcalan, Suriye'nin desteği ile PKK terör örgütünün kamplarını Lübnan Bekaa Vadisi'ne taşımış ve 1984 sonrası yaşanan terör olaylarını buradan yönlendirmiştir. Türkiye'nin yıllardır savaştığı PKK terör örgütünün günümüzde Kuzey Suriye uzantısı PYD/YPG, ABD tarafından silahlandırılmaktadır. Bu silahların Türkiye'deki terör eylemlerinde kullanılmasına yönelik endişeler, ABD-Türkiye ilişkilerinde güven bunalımlarına neden olmaktadır. Irak'ın yeniden yapılanmasında ABD'nin Kuzey Irak'taki PYD terör örgütüne verdiği askerî, ekonomik ve siyasi destek Türkiye'de rahatsızlık uyandırmaktadır.

Görsel 5.31: Terörizm (Temsilî)

Devletlerin terörist örgütlere verdiği destek, bu örgütlere ileri teknolojiye sahip silah ve patlayıcılara çok kolayca sahip olma, diğer terörist gruplarla ra-

hatça iletişim kurma ve uluslararası eylem gerçekleştirme imkânı sunmaktadır. Devlet destekli terörizm, hedef devletin politik istikrarını, ekonomik yapısını ve diplomatik ilişkilerini etkileme gücüne sahiptir. Devlet desteği, teröristlerin yerel halkın desteğine duyduğu ihtiyacı ortadan kaldırdığı için teröristler kamuoyu tepkisine aldırmaksızın geniş ölçekli eylemler yapabilmektedir.

KARŞILAŞTIRALIM

I. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'da yaşanan siyasi gelişmelerle günümüzde yaşanan siyasi gelişmeleri bölgeye etkileri açısından karşılaştırınız.

5.6.5. Türk Kızılayı

Türk Kızılayı; dil, din, ırk ayrımı gözetmeden dünyanın farklı ülkelerinde doğal afetlere ve insan kaynaklı yıkımlara müdahale etmiş, ihtiyaç sahiplerinin barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Filistin, Sudan, Endonezya, Sri Lanka, Kırgızistan, Kosova, Somali, Pakistan gibi ülkelerde insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra refaha yönelik birçok çalışmada da bulunmuştur.

Suriye'deki iç savaş ve şiddet ortamı yüzünden milyonlarca Suriyeli yurtlarından ayrılmıştır. Üç milyondan fazla Suriyeli de Türkiye'ye sığınmıştır. Kamplarda kalan Suriyeli mültecilerin ihtiyaçları devletin ilgili kurumları ve Türk Kızılayının desteği ile karşılanmaktadır.

Gazze'ye senelerden beri insani yardımda bulunan, kalıcı projelere imza atan Türk Kızılayı, 2008 yılından bu yana yardımlarını düzenli olarak ulaştırmaktadır. Kızılay, Gazze'nin temel insani ihtiyaçlarını giderirken bölgede su şebekesinin yenilenmesi, tarımsal üretimin canlandırılması gibi birçok projeyi de hayata geçirmiştir.

Irak'ta 2014 yılında başlayan iç karışıklıkların ardından Türk Kızılayı bölgeye yönelik insani yardım çalışmalarına başlamış, binlerce Iraklının barınma, beslenme ve giyim gibi temel insani ihtiyaçlarını karşılamıştır. Türk Kızılayı,"Musul da Senin Yurdun" kampanyası kapsamında, yardımlarını Irak'a ulaştırmıştır (Görsel 5.32). Musul'a gönderilen 500 tonluk insani yardımın içinde giyim malzemesi, uyku tulumu, temizlik malzemesi, kuru gıda (un-makarna), battaniye, çadır ve yatak gibi birçok malzeme mevcuttu.

Türk Kızılayı, Orta Doğu ülkeleri dışında Afrika'da Somali, Kenya gibi ülkelerle Güneydoğu Asya'da Arakan Müslümanlarına ve dünyadaki ihtiyaç sahiplerine insani yardımlarda bulunmuştur.

Görsel 5.32: Türk Kızılayının yardım faaliyeti afişi

5.7 1990 SONRASI TÜRKİYE'DE YAŞANAN SİYASİ, EKONOMİK, SOSYOKÜLTÜREL VE BİLİMSEL GELİŞMELER

1990 sonrası ekonomik hayatta liberal yaklaşımın esas alındığı Türkiye'de yurt içi ve yurt dışı gelişmelerin etkisiyle çeşitli krizler yaşanmıştır. Bu krizlerin siyasi, sosyal ve ekonomik etkileri olmuştur. Türkiye bu dönemde 28 Şubat Postmodern Darbesi'ni, FETÖ'nün 17-25 Aralık 2013'teki ve 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimlerini yaşamıştır. Ülkede etnik, ideolojik ve mezhep temelli çatışmaların kışkırtıldığı fakat karşılık bulmadığı bir dönem yaşanmıştır. Türkiye'de bu yıllarda yaşanan iç ve dış tehditler karşısında teknolojik dışa bağımlılığın azaltılmasını amaçlayan projeler hızlandırılmıştır.

5.7.1. 1990 Sonrası Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Gelişmeler

Türkiye, 1980'den sonra dünya ekonomisine entegre olmak için liberal adımlar attı. Bu adımlarla Türkiye, dünya ekonomilerindeki dalgalanmalara açık hâle gelirken yaşanabilecek olumsuzlukları önleyici kurumsal düzenlemelere yönelik reformlarda gecikmeler yaşadı. Türkiye'de 1990'larda dövizi sabit, faizleri yüksek tutarak sağlanan sıcak para girişiyle ekonomide yüksek büyüme hızına ulaşıldı. Harcamaların iç borçlanma ile karşılanması ve Güneydoğu Anadolu'da terörle mücadele, devleti daha fazla kaynağa, dolayısıyla daha fazla faiz ödemeye itti. Böylece ekonomi, üretimden faiz gelirine doğru yöneldi.

Türkiye, 1991 ve 1994'te iki önemli ekonomik kriz yaşadı. 1991 krizi ABD'nin Irak'a müdahalesinin yarattığı olumsuzluklarla ilişkiliydi. Türkiye, savaş nedeniyle 4,5 milyar dolar zarara uğradığını açıkladı. Bu zararın ortaya çıkmasında Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın kapanması, sınır ticaretinin durması ve güvenlik kaygısının ortaya koyduğu ekonomik durgunluk etkili oldu. Kriz, ülkedeki bütün grevlerin güvenlik gerekçesiyle ertelenmesine sebep olurken ekonomik olumsuzluklar zam ve vergilerle kapatılmaya çalışıldı.

Türkiye 1994'te yakın tarihinin en büyük mali krizlerinden birini yaşadı. 1994 krizi; kamu harcamalarındaki hızlı artış, ithalat ağırlıklı tüketime dayalı büyüme ve mali piyasalarda yaşanan istikrarsızlık sonucu ortaya çıktı. 1994'te enflasyon %114'e ulaştı, Türk Lirası %100 değer kaybetti ve gecelik faizler %1000'leri gördü. Ekonomide yaşanan olumsuzluklara son vermek için 5 Nisan 1994'te yeni bir ekonomik istikrar programı hazırlandı. IMF ile Stand-by Antlaşması imzalandı ve 610 milyon SDR'lik kredi alındı. Savunma ve güvenliğin dışındaki harcama kalemlerinde %30 oranında tasarrufa gidildi. Kamu gelirlerinin artırılması için yeni vergiler konulurken mevcut vergi oranları artırıldı (Akaryakıt tüketim vergisi %50'den %70'e çıkarıldı.).

1994 sonrasında yapısal reformların hayata geçirilmesi yerine sıcak paraya dayalı büyüme modeli takip edildi. Devlet, borçlanma eğilimini her yıl artırdı. Bütçede yaşanan açıklar iç borçlarla karşılanmaya çalışılınca Ekim 2000'de borç 50 milyar dolara ulaştı. Ülkedeki reel sektör, 10 yıllık sürede yatırım yapmaktansa devlete borç vererek daha fazla kâr elde etmeyi tercih etti. Bu durum ülkenin sanayi sektöründe durgunluğa ve sektörün dünya pazarındaki yerini kaybetmesine neden oldu. Bu yıllardaki sermaye girişi (sıcak para) büyümeyi ortaya çıkartıyor, büyüme ithalatı teşvik ediyor ve cari açığın artmasına yol açıyordu. Borç bulunduğu takdirde cari açık sorunu çözülüyor, yeni sermaye girişi büyümeyi tetikliyor ve sarmal bu şekilde devam ediyordu.

Ülkede yıllardır etkisini hissettiren enflasyonun neden olduğu olumsuzlukları önlemek için 2000 yılında IMF ile reform sürecine girildi. Bu reformlarla para politikasını belirleme yetkisi Merkez Bankasına verildi. Mali piyasaları düzenlemeye yönelik olarak **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK)** kuruldu.

2000-2001 yılı krizlerinde aşırı değerli TL, cari işlemler açığının kritik sınırın üzerinde seyretmesi ve sermayeden yoksun mali sektör etkili oldu. Ekonominin siyasi iradeden bağımsız olmaması, her an bir hükûmet bunalımı beklentisi ve devletin ekonomideki işletmeci rolü krizi tetikledi. Krizin ardından bankacılık sistemi kırılgan bir yapıya büründü ve yapısal sorunlar daha da ağırlaştı. Bankacılık kesiminde yeterli dövizin olmadığı ve yurt dışına sermaye çıkışının hareketlendiği bir ortamda, piyasalardaki güvensizlik yaygınlaşarak doğrudan bir panik havasına dönüştü. Şubat 2001'deki kriz, tam olarak atlatılamayan Kasım Krizi'nin devamı oldu. 19 Şubat 2001'de Millî Güvenlik Kurulu toplantısının hemen ardından Başbakan Bülent Ecevit'in Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile düştüğü anlaşmazlıkla ilgili "Bu, devletin en üst kademesinde kriz var demektir." şeklindeki demeci krizi derinleştirdi.

21 Şubat'ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz %7500'e kadar çıktı (Görsel 5.33). 16 Şubat'ta 27,94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi, 23 Şubat'ta 22,58 milyar dolara indi. 19 Şubat'ta 1 doların piyasa satış kuru 686 bin 500 lira iken 28 Şubat'ta 960 bin lira oldu. **Şubat Krizi** sonrası Nisan 2001'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konuldu ve 2002 yılı başında üç yıllık Stand-by Anlaşması

Görsel 5.33: Gazete manşeti

imzalandı. Yürürlüğe konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 58 ve 59. hükûmetlerin de kararlı uygulamaları sayesinde krizi takip eden beş yıl içinde bazı temel ekonomik göstergelerde (bütçe açıkları, faiz dışı bütçe fazlası ve enflasyon) önemli iyileşmeler sağladı. 2002'de %6,2, 2003'te %5,3, 2004'te %9,4 gibi rekor bir büyüme hızına ulaşıldı. Yaşanan bu gelişmelerle enflasyon oranının 30 yıllık yüksek ve kronik yapısı kırıldı ve tek haneli enflasyon rakamlarına ulaşıldı. Ekonomideki bu olumlu gelişmelere rağmen işsizlik oranı %10'lar civarında kaldı ve ekonominin dış kaynak bağımlılığı yüksek seyretti.

CARİ AÇIK

Bir ülkenin bir yıl içinde yurt dışına sattığı mal ve hizmetlerin toplam tutarı ile yurt dışından satın aldığı mal ve hizmetlerin toplam tutarı arasındaki fark, cari işlemler dengesini oluşturur. Satın alınan mal ve hizmet tutarı, satılan mal ve hizmet tutarından fazla ise aradaki fark **cari açık** adını alır.

2007'de ABD'de başlayıp 2008'de dünyaya yayılan ekonomik kriz, 1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonra dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlandı. Bu küresel kriz Türkiye ekonomisini de etkiledi. Kriz sonrasında uluslararası piyasalardan dış borçlanma imkânlarının zorlaşması dış kaynağa ihtiyaç duyan Türkiye'yi olumsuz etkiledi. Ayrıca Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olan Avrupa ekonomilerinin küresel kriz nedeniyle yaşadığı ekonomik durgunluk, Türkiye ihracatının ve ekonomisinin de yavaşlamasına neden oldu.

Kriz, Türkiye'de İMKB endeksinde %50'nin üzerinde düşüşlere yol açtı. Küresel kredi imkânlarının daralması, kredi maliyetlerinin artması ve yurt dışı pazarların daralmasıyla reel sektörde sert düşüşler yaşandı, bu durumdan en fazla etkilenen imalat sanayisi oldu. Toplam GSYİH'nin dörtte birini oluşturan sanayi üretiminde 2008'in ikinci çeyreğinden itibaren ciddi düşüşler yaşandı ve bu durum küçülmenin tetikleyicisi oldu. Dünya genelinde ekonomik faaliyetlerin daralması, talepteki düşüş Türkiye'nin de üretim yapısını etkiledi.

Türkiye, krize ilk olarak para politikası ile tepki verdi. TCMB, finansal piyasaları rahatlatmak amacıyla enflasyondaki düşüşe paralel olarak hızlı ve yüksek ölçekli faiz indirimlerine başvurdu. Üretim ve talebi canlandırmak için KOBİ'lere verilen destekler artırıldı, ihracat destekleri uygulamaya konuldu. İşsizliği azaltmak amacıyla işveren sigorta primlerinde indirim yapıldı. Ekonomik faaliyetleri canlandırmak için vergi indirimlerine gidildi. Vergi borçları yeniden yapılandırıldı. Yurt dışındaki varlıkların ekonomiye kazandırılması amacıyla **Varlık Barışı** yürürlüğe konuldu.

REEL SEKTÖR

Ulusal ekonomide tarım, sanayi ve hizmet alanında üretici ve tüketici konumundaki bireylerin tümünü temsil eden kesimdir.

Tablo.13: 1990-2001 Arası Bazı Yıllara Ait Genel Ekonomik Göstergeler

Yıllar	Enflasyon (TEFE) (%)	TL/$	GSMH (milyon $)	İhracat (milyon $)	İthalat (milyon $)	Dış borç (milyon $)	Doğrudan Yabancı Sermaye (milyon $)
1991	55,3	4.169,85	152.135,10	13.593,50	21.047,00	50.489,00	1.041,00
1995	88,5	45.705,43	171.858,90	21.637,00	35.709,00	73.278,00	1.127,00
1997	81	151.428,52	194.106,50	26.261,10	48.558,70	84.891,00	1.032,00
1999	62,9	417.580,86	187.467,80	26.585,20	40.685,70	101.781,00	817,00
2000	32,7	623.685,00	201.977,80	27.774,90	54.502,80	119.664,00	1.719,00
2001	88,6	1.225.412,00	148.038,80	31.334,20	41.399,10	115.074,00	3.044,00

Yalın Alpay, Türkiye Ekonomi Tarihi, Akademia Yayınları, s. 208-209

2009 yılında piyasalarda yaşanan talep daralması, reel sektörde işçi çıkarmalara ve istihdam kaybına neden oldu, bunun sonucu olarak işsizlik arttı. Türkiye, 2010 yılından itibaren krizin olumsuzluklarını aşmaya başladı ve 2010'da %9,2 ve 2011'de %8,8 ile uluslararası boyutta en yüksek büyüme oranları elde eden ülkeler arasında yer aldı. 2011-2012 yıllarında dış ticaret ve cari açık, ekonominin en önemli sorunu olma özeliğini korudu.

2012-2015 yılları arasında GSYİH büyüme hızı, dış ticaretteki düşük oranlı ve istikrarsız büyüme ve işsizlik ekonomiye dair temel sorunlar oldu. Bu sorunların ortaya çıkmasında dünyada devam eden finansal istikrarsızlık, Orta Doğu'da yaşanan ve Türkiye'yi yakından etkileyen Suriye iç savaşı, Irak'taki kaos ve Mısır krizi etkili oldu. Diğer yandan aynı dönemde petrol fiyatlarında yaşanan düşüş Türkiye'nin dış ticaret dengesi açısından olumlu oldu.

ARAŞTIRALIM

2008 ekonomik krizine dair aileniz, çevreniz ve gazete manşetlerinden yararlanarak bir çalışma yapınız. Elde ettiğiniz bilgileri sınıf ortamında paylaşınız.

5.7.2. 28 Şubat Postmodern Darbesi

28 Şubat, askerî bir darbedir. Asker, bu darbede silah gücü ve mevzuat desteğinin dışında kamuoyunun da desteğini almaya çalışmıştır. Kamuoyu desteği oluşturmak için birtakım sivil toplum kuruluşları, basın-yayın organları, üniversiteler, sermaye çevreleri, sivil bürokrasi ve yargı mensuplarından faydalanmıştır. Adını 28 Şubat 1997'deki MGK bildirisinden alan ve postmodern darbe (modern ötesi) olarak adlandırılan bu olayda iktidardaki Refah-Yol Hükûmetini oluşturan partiler itibarsızlaştırılmış, tüm topluma irtica korkusu yayılarak demokrasiye müdahale edilmiştir. 28 Şubat süreci Türkiye'de uzun soluklu bir müdahaleler silsilesinin parçası olmuştur (Görsel 5.34).

1990'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan bazı olaylar postmodern darbeye doğru gidişi hazırlamıştır. Diğer yandan hükûmetin dış politika tercihleri, Batılı ülkelere şikâyet konusu olmuştur. Başbakan Necmettin Erbakan'ın İslam ülkeleriyle ilişkileri geliştirme çabası, Türkiye'nin yönünün Doğu'ya çevrilmesi şeklinde değerlendirilerek eleştirilmiştir. Türkiye'de 1997 yılında postmodern darbe sürecini hızlandıran olaylar yaşanmıştır. Bu olaylardan bazıları şunlardır:

Tanklar Sincan'da
Son dönemde şeriat yanlılarının gövde gösterisiyle gündeme gelen Sincan'da dün sabah 20 tank ve 15 kariyer geçit yaptı

Görsel 5.34: Gazete manşeti

11 Ocak: Başbakan Necmettin Erbakan tarikat ve cemaat liderlerine iftar yemeği verdi. Basında tarikat yemeği olarak lanse edilen haberlerde, bu olay irtica kalkışması olarak yansıtıldı.

3 Şubat: Sincan'daki Kudüs Gecesi etkinliğine Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) inceleme başlattı. Bu etkinlik gazetelerde "Türkiye İran mı olacak?" şeklinde yansıtıldı.

5 Şubat: 4 Şubat 1997'de Ankara'nın Sincan ilçesinde Etimesgut Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığına bağlı çeşitli askerî araçlardan oluşan konvoy, ilçe sokaklarından Akıncı Üssü'ne "motorlu yürüyüş" gerçekleştirdi. Olay 5 Şubat'ta gazetelere "Sincan'dan Ordu Geçti" başlığı ile yansıdı.

21 Şubat: Genelkurmay İkinci Başkanı Org. Çevik Bir "Sincan'da demokrasiye balans ayarı yaptık." şeklinde değerlendirmede bulundu.

28 Şubat 1997'de toplanan MGK, cumhuriyet ve rejim aleyhtarı bölücü grupların laik-antilaik ayrımı yaparak demokratik ve sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri ve hükûmetin bu güçlere karşı etkin mücadele edemediği gerekçesiyle hükûmete bir dizi öneriler listesi sundu. Bu öneriler kamuoyunda postmodern bir darbe olarak adlandırıldı.

Millî Güvenlik Kurulu 28 Şubat kararlarını aldı.

28 Şubat MGK bildirisi ile siyasi alan daralmış, askerî alan genişlemiş, rejimin militer yapısı güçlenmiş ve yönetim fiili olarak askerlerin kontrolüne geçmiştir. MGK kararlarına muhalif olan hükûmet, basın ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla maruz kaldığı baskı sonucu iş yapamaz duruma getirilmiş, Başbakan ve Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan 18 Haziran'da istifa etmek zorunda bırakılmıştır.

Görsel 5.35: 28 Şubat Darbesi (Temsilî)

28 Şubat öncesi gerçekleşen Susurluk Kazası ve onun ortaya çıkardığı kirli ilişkiler ülke gündemindeki yerini kaybetmiştir. Millî Güvenlik Kurulunda alınan kararlar tavsiye niteliğinden sıyrılarak eğitim, kültür ve iktisadi hayata dair belirleyici bir özellik kazanmıştır. Eğitim alanında sekiz yıllık temel eğitim yasası tavsiye niteliğinden uygulamaya geçen alanlardan biri olmuştur. Bu süreçle birlikte mürteci oldukları gerekçesiyle belediye başkanlarından bazıları görevden alınmış ve 80 vali, 846 kaymakam, 288 üst düzey bürokrat hakkında inceleme başlatılmıştır. MGK Genel Sekreterliği ve diğer kaynaklardan alınan bilgilere istinaden çok sayıda kamu görevlisi irticacı vb. sıfatlarla fişlenerek memuriyetten atılmış veya pasif görevlere getirilmiştir. Ülkede siyasal iktidar el değiştirmiş ve Anasol-D Hükûmeti kurulmuştur.

Yurt dışında resmî bursla öğrenim gören öğrenciler takip edilmiş, yurt içinde eğitim veren Kur'an kurslarına baskı uygulanmıştır. İmam-hatip liselerinin orta kısmı kapatılmış, üniversiteye girişte katsayı uygulaması devreye sokulmuştur. Bazı vakıf ve dernekler baskı altına alınmış, kapatılmış ve bunların mallarına el konulmuştur. Hükûmetin kamu kurum ve kuruluşlarına yaptığı personel atamaları yakından takip edilmiş, bu atamalar irticacı kadrolaşma olarak nitelenerek yerlerine irticaya taviz vermeyecek kişiler getirilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin; iç siyaset, yolsuzluklar, terörle mücadele, Türkiye'nin AB Kopenhag Kriterlerine ne ölçüde uyum sağlayabileceği, Kıbrıs sorunu vb. konulardaki tavsiyeleri de yine MGK aracılığıyla hükûmete bildirilmiştir (Görsel 5.35).

5.7.3. Etnik, İdeolojik ve Mezhep Temelli Çatışmaların Toplum Hayatına Etkileri

Türkiye, tarihsel ve jeopolitik olarak dünya üzerinde çok önemli bir yere sahiptir. Coğrafyası, sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları, demografik yapısı, Doğu ile Batı dünyası arasında bir köprü görevi görmesi ve demokratik değerleriyle bölgenin en güçlü devletlerinden biridir. Bu özellikleriyle ön plana çıkan Türkiye'nin istikrarını bozmaya yönelik, çeşitli ülkeler ve örgütler tarafından etnik, ideolojik ve mezhepsel kışkırtma temelli oyunlar oynanmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu zenginlik ve potansiyele zarar vermek ve ülke içindeki bütünlüğü bozmak isteyen küresel güçler etnik, ideolojik ve mezhepsel farklılıkları ayrıştırıcı bir unsur olarak kullanmak için çalışmalarda bulunmuşlardır. Türkiye'nin bu durumundan fayda bekleyen büyük ülkeler, terör örgütlerine destek vererek Türkiye'yi zor duruma sokmak istemişlerdir.

Bir ülkenin birlik ve beraberliğini bozmak isteyen güçler, toplumda mezhep odaklı söylemlerle toplumsal birlikteliğe zarar verir. Bu söylemlere karşı çıkanlar düşman olarak değerlendirilir. Bu şekilde toplum karşı kamplara ayrılmaya çalışılır. Bu amacı gerçekleştirmeye çalışan gruplar, toplumun hassasiyetlerini kullanarak karşıt grupların büyümesine neden olur. Kargaşa ortamının devamı için uzlaşmadan yana olanları ortadan kaldırmaya çalışır. Bu durum Türkiye'de de uygulanmıştır. Türkiye'de 1990'lı yıllarda toplumda Sünni-Alevi ve laik-antilaik bölünmeyi gerçekleştirmeye yönelik eylemler yapılmıştır. Bu şekilde, Müslüman bir ülkenin dünyada tek olan demokratik ve laik yönetim deneyimi ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Türkiye, 1990 sonrasında bir ucu ülke dışında bir ucu ülke içinde olan PKK terör örgütünün artan eylemlerine maruz kalmıştır. PKK, sivil halkı hedef alan terör eylemlerinde bulunmuştur (Görsel 5.36).

Ortaya koyduğu vahşet ile yıllardır birlikte ve kardeşçe yaşayan Türk ve Kürt kökenli vatandaşların arasına nefret ve kin tohumları ekmeye çalışmıştır. 24 Mayıs 1993 tarihinde tezkeresini alan 33 silahsız erin Bingöl kara yolunda PKK'lı teröristler tarafından kurşuna dizilmesi bu eylemlerden yalnızca biridir.

Teröristler 8'i çocuk 10 kişiyi katletti

Gercüş ilçesine bağlı Seki köyüne saldıran PKK'lı teröristler iki kişiyi de ağır yaraladılar

Güroymak ilçesi Çayarası Köyüne de saldıran teröristler korucular tarafından püskürtüldü. Bir kişi öldü, 6 korucu yaralandı.

Şavşat'taki çatışmada öldürülen iki teröristten birinin TİKKO Genel Sekreteri Şahin kot adlı İsmail Bulut olduğu anlaşıldı.

Bölücülerin sivil halka saldırması, tabanlarını tamamen kaybettikleri şeklinde yorumlanıyor.

14. SAYFADA

Görsel 5.36: Gazete manşeti

Türkiye, demokratik kültüre sahip özellikleriyle farklı inanç, ırk ve milliyette olan insanların bir arada yaşamasını sağlayabilmektedir. Tarihsel açıdan Anadolu coğrafyası üzerinde farklı kültür, ırk, millet, din ve mezhepler beraber yaşama kültürünü geliştirmiştir. Bu ortak kültür çoğulcu bir yapıyı bağrında barındıran bir niteliğe sahiptir. Günümüzde demokratik yapının içindeki siyasal partiler, demokrasiyle temel insan hak ve özgürlüklerini merkeze aldıklarından farklı siyasi akımları temsil etseler de ortak değerlerde birleşebilmektedirler. Türkiye'nin sahip olduğu etnik, ideolojik ve mezhepsel farklılıklar üzerinden ülkeyi ayrıştırmaya yönelik planlar, toplumun birlikte yaşama kültürüyle boşa çıkarılmıştır.

5.7.4. Gezi Parkı Olayları

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin 16 Eylül 2011 tarihinde kabul ettiği Taksim Yayalaştırma Projesi ile Tarihî Topçu Kışlası'nın İstanbul'a yeniden kazandırılması kararlaştırıldı. Bu çerçevede 4 Ekim 2012'de yol genişletme çalışmaları başlatılarak bazı ağaçların yerlerinin değiştirilmesi ve sökülmesi söz konusu oldu. Buna karşı çıkan bazı kesimler, Gezi Parkı'nda oturma eylemi düzenledi ve park içinde çadırlar kurdu. Bu eyleme karşı 29 Mayıs 2013 sabahı polis müdahalede bulundu. Polisin bu müdahalesi sonrasında gelişen olaylar, hükûmeti zor durumda bırakırken kamuoyunda eylemcilere dair bir mağduriyet algısı oluşturdu.

Medya organlarının olayı haberleştirmesi ve sosyal medyada çok sayıda takipçisi bulunan bazı gazeteci ve sanatçıların mesajlarıyla parktaki kalabalık hızla arttı. Eylemler 31 Mayıs gecesi Ankara ve İzmir'de de görüldü. Eylemciler 1-2 Haziran'da şehirlerin belirli bölgelerinde toplanarak yolları kapattı, kamu binaları, banka ve dükkânlara zarar verdi. Bu eylemler ilk anda İstanbul'daki Gezi Parkı eylemlerine destek olmak için yapılırken sonrasında mevcut iktidara karşıtlık özelliği kazandı.

1-15 Haziran 2013 tarihleri arasında güvenlik güçleri ile eylemciler arasında çatışmalar yaşanırken hükûmet yetkilileri, eylemcilerin temsilcileri ile görüşmelerde bulundu. Bu görüşmelerde kendilerine Taksim Dayanışma Platformu adını veren bir grup şu taleplerde bulundu:

- Gezi Parkı, park olarak kalmalıdır.
- Bazı illerin (İstanbul, Ankara, Hatay) valileri ve emniyet müdürleri görevden alınmalıdır.
- Gaz bombası vb. materyallerin kullanılması yasaklanmalıdır.
- Gözaltına alınanlar serbest bırakılmalı ve haklarında soruşturma açılmamalıdır.
- Taksim ve Kızılay başta olmak üzere Türkiye'deki tüm meydanlarda toplantı, gösteri ve eylem yapma yasağına son verilmelidir.
- Hükûmet, üçüncü havalimanı ve üçüncü köprü gibi projeleri iptal etmelidir.

Yapılan bu görüşme, eylemcilere dair kamuoyunda hâkim olan "örgütlü olmayan genç göstericiler" algısını yıkmıştır. Gösterilerin Gezi Parkı'nın korunmasından ziyade çok sayıda projeye, ülkenin birlik ve bütünlüğüne karşı yapıldığını ortaya çıkarmıştır.

Güvenlik güçlerinin 15 Haziran 2013'teki müdahalesiyle park alanı boşaltıldı ve eylemlerin etkisi giderek azaldı. Gezi Parkı Olayları, organizasyonundan yürütülmesine kadar her aşamasıyla arka plandaki güçlerin gerçek niyetlerinin gün yüzüne çıkmasını sağladı. Bu olayların başlamasında her ne kadar vatandaşların çevre duyarlılığı etkili olduysa da sonradan hükûmetin ekonomik alanda ve

demokratikleşme alanında attığı adımlardan hoşnut olmayan kesimlerin yönlendirmesiyle olaylar farklı bir boyut kazandı. Süreç, bu kesimlerin "yaşam tarzına müdahale edildiği" (alkol yasağı, 3 çocuk, dindar gençlik, eğitimde 4+4+4 sistemi vb.) iddiaları üzerinden yürüdüğü için bu istekler masum ve haklı görünen talepler olarak sunuldu.

Türkiye'nin son yıllarda dış siyasetteki etkin yapısı, iç siyasetteki toplumsal barışı sağlamaya yönelik politikaları ve ekonomik verilerdeki yükselişin sürece etki ettiği söylenebilir. Aynı zamanda hükûmetin politikalarından rahatsız olan bazı iş çevreleri, medya organları aracılığıyla halkı kışkırtmaya çalışmışlardır. Gezi Parkı eylemlerinde farklı sermaye gruplarının iş birliğinin ve yabancı istihbarat güçlerinin etkisi olsa da eylemcilerin büyük kısmı, bu etkilerden habersiz olarak kendi istekleri doğrultusunda eylemlere katılmışlardır.

Taksim Gezi Olayları döviz kuru, faiz oranları, borsa endeksi ve TCMB rezervlerine dolayısıyla Türk finans sistemine etki etmiştir. 2013 Mayıs ayından sonra döviz kuru devamlı artarken faiz oranları son dört yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. TCMB, son dört yılın en büyük rezerv kaybını yaşamıştır.

5. ETKİNLİK

Taksim Gezi Olayları'nın Finans Sektörüne Etkisi

Tablo.14: TL/Dolar Kurundaki Yüzdelik Değişim

Yıl/Ay	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül
2012	-4,78	1,61	0,03	0,96	1,06	-0,62	-1,06	0,55
2013	0,21	1,93	-0,60	1,46	3,94	1,90	1,25	3,20

Tablo.15: Türkiye'de Faiz Oranlarındaki Yüzdelik Değişim

Yıl/Ay	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül
2012	-7,76	1,52	2,10	-5,85	2,25	6,14	1,49	-5,90
2013	-0,94	4,12	-17,92	-18,61	29,79	6,10	4,40	-0,68

Tablo.16: Borsa Endeksindeki (BIST-100) Yüzdelik Değişim

Yıl/Ay	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül
2012	12,56	1,31	-0,30	-6,03	2,46	7,01	4,17	3,35
2013	-4,70	5,63	1,85	6,88	-15,30	-2,57	-3,68	1,70

Tablo.17: T.C. Merkez Bankası Rezervlerindeki Yüzdelik Değişim

Yıl/Ay	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül
2012	2,92	-0,09	1,06	-2,19	8,39	3,49	5,97	2,06
2013	-1,04	1,83	6,89	-3,69	-3,34	-1,63	0,74	-0,36

R. Karabulut, A. Uğur, Birey ve Toplum 2014, Cilt 4, Sayı 7.

1. **Tablolarda verilen istatistiki bilgiler ışığında Gezi Olayları'nın Türk ekonomisi üzerindeki etkilerini tartışınız.**
2. **Gezi Olayları'nın en fazla etkilediği finans sektörü hangisi olmuştur? Bunun ekonomiye etkilerinin neler olabileceğini tartışınız.**

5.7.5. FETÖ ve 15 Temmuz

En öz tanımla tabanı ibadet, ortası ticaret, tavanı ihanet çetesi olan FETÖ/PDY (Paralel Devlet Yapılanması), kendine has yapısı olan bir cemaat olarak 1960'larda ortaya çıkmış ve hukuk devletini ortadan kaldırarak zümre egemenliğine dayalı bir devlet kurmayı hedeflemiştir. Dinî referanslarıyla ön plana çıkan örgüt, zamanla toplum ve devlet yaşamında din hizmetlerini aşan bir yapılanma ile eylemlere başlamıştır. Türkiye'de yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik süreçlerden istifade eden FETÖ, ulusal ve uluslararası güç merkezleri ile ilişkilerini geliştirerek devamlı büyümüştür. Takiyecilik ve "Amaca ulaşmak için her yol meşrudur." anlayışlarını temel düstur edinmiştir. Toplumsal desteğini artırmak ve güçlenmek için insanların özlem duydukları tarihsel ihtişamı ve İslam inancını araç olarak kullanmıştır.

Cemaatin örgütsel gelişiminde 1980 Askerî Darbesi'ne kadar ışık evleri ve dershaneler üzerinden yürütülen sızma hareketleri ve antikomünist bir duruş söz konusu olmuştur. 1980'li yıllarda okullaşma ve kamu kurumlarındaki kadrolaşma hareketini sürdüren cemaat, sonraki yıllarda holdingleşerek banka kurmuş ve eğitim, sağlık, finans, taşımacılık, medya gibi sektörlerde çalışmalara başlamıştır. 28 Şubat 1997'de yaşanan postmodern darbeye destek veren Fetullah Gülen, 1999'da ABD'ye gitmiştir. Gülen, bu tarihten sonra dinler arası diyalog, ılımlı İslam gibi kavramları kullanmıştır.

FETÖ, devlet kurumları ve sivil toplum olmak üzere birbirinden özerk iki yapılanmadan oluşmuştur. Örgütün alt birimleri modüler bir yapıda olup hücre tipi örgütlenme modelini uygulamıştır. Hücreler genellikle en fazla beş kişiden meydana gelmekte, örgüt üyeleri abi/abla olarak adlandırılmaktadır. Hücrelerin örgütlenmesi esnek olup manevra gücü yüksektir ve kendini yenileyebilme kapasitesine sahiptir. Paralel yapılanmaya bağlı yöneticiler, kendilerine verilen talimatı gereğini sorgulamadan mutlak itaat içinde yerine getirirler.

Örgüt kendine ait tanımlamalarda "hizmet hareketi", "cemaat", "camia" gibi ifadeler kullanmıştır. Kendi içinde gizlilik, dayanışma ve sert hiyerarşik ilişki ağı içinde yapılanmıştır. Sorgusuz itaat edilen kişi Fetullah Gülen'dir. Gülen için "kâinat imamı", "mehdi", "mesih", "muhterem" ve "hoca efendi" gibi isimlendirmeler yapılmıştır. Din, siyaset ve para üçgeninde etkinliğini artırarak örgütü geliştiren Fetullah Gülen, ağlamaklı tarzı ve fiziksel ögeleri de katarak kullandığı hitabetleriyle kendisine bağlı bir grup oluşturmuştur.

Türkiye'de 1950-1960'lı yıllarda ülke içinde yaşanan göçlerle şehre yerleşen fakat eğitim-öğretim için imkânları yeterli olmayan ailelerin çocukları, FETÖ gibi yapılanmalar için istismar alanı oluşturmuştur. Devlet yönetiminden kaynaklı zaaflardan istifade eden FETÖ, 1970'li yıllarda bir yandan toplumsal tabanını oluşturmaya çalışırken bir yandan da kamu kurumlarında kadrolaşmaya başlamıştır. Örgütün temel amacı anayasal düzeni yıkmak ve kendi egemenliğinde bir devlet kurmaktır. Uzun yıllar dinî hassasiyetleri ön plana çıkartan ve askerî vesayete karşı olduğunu iddia eden Gülen, 12 Eylül Darbesi sonrası "Ümidimizin tükendiği yerde Hızır gibi imdadımıza yetişen Mehmetçiğe bir kere daha selam duruyoruz." ifadelerini kullanmıştır. 12 Eylül sonrası FETÖ, Türkiye'de "okullaşma" ve kamu kurumlarındaki "kadrolaşma" noktasında önemli mesafeler almıştır. Bu yıllarda şirketler, finans kurumları ve iş adamları dernekleri ile büyük bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. Örgüt 1980-2014 yılları arasında paralel devlet yapılanması özelliğini geliştirerek varlığını sürdürmüştür. Dinî bir referans ortaya koymasına rağmen 28 Şubat sürecinden güçlenerek çıkması bu özelliklerinin bir sonucu olmuştur.

KARŞILAŞTIRALIM

Tapınak Şövalyeleri, Cizvit Tarikatı, Batınilik ve Haşhaşilik hakkında araştırma yaparak FETÖ ile benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırınız.

2000'lerin başı örgütün Türkiye ve dünya çapında büyüdüğü dönemdir. Örgüt siyasi ve ekonomik olarak büyük güce ulaşmış, kamu kurumlarında kadrolaşmaya devam etmiştir. İktidarın bürokratik vesayete karşı müdahalesi FETÖ'nün yayılma alanını daha da genişletmiştir. Toplumsal desteği fazla olmasa da örgüt, büyük bir ekonomik ve bürokratik güce sahip olmuştur. FETÖ bu yapılanmasıyla ülkede adliye, mülkiye, askeriye, eğitim ve emniyet başta olmak üzere bütün devlet kurumlarında kadrolaşmıştır. Örgüt, paralel devlet yapılanması çerçevesinde istihbarat, bilişim, özel kalem ve personel başkanlıklarını ele geçirmiş ve bu durumun sağladığı avantajları sonuna kadar kullanmıştır.

FETÖ'CÜ DARBEYE MİLLİ İRADE TOKADI

Ordu içindeki küçük bir FETÖ cuntasının alçakça darbe girişimine milli iradeden ağır tokat geldi. Tüm yurtta sokağa çıkan vatandaşlar güçlü bir şekilde demokrasiye sahip çıktı

HAİN girişimi yapanların cezalandırılacağını açıklayan Cumhurbaşkanı Erdoğan: Milli iradeye karşı darbe yapmaya kalkışan bu grup bedelini en ağır şekilde ödeyecek. Tankı, topu, uçağını, helikopterini kullanarak milletin üzerine gelmenin bedelini bunlar çok ağır ödeyeceklerdir. Bu konuda gerek Cumhurbaşkanı olarak gerek Başbakanımız, hükümetimiz olarak bizler atılması gereken adımlar neyse dik durmak suretiyle bu adımı atacağız.

GEREKLİ CEZAYI ALACAKLAR

Bugünkü bu girişim Silahlı Kuvvetlerimizin içerisindeki bir azınlığın ne yazık ki kalkışma hareketidir ve bu malum yapıya ait, Paralel Yapılanmanın teşvik ettiği, üst akıl olarak onların kullandığı bir harekettir. Ülkemizin birliği ve beraberliğine yönelik bu harekete karşı inanıyorum ki milletçe vereceğimiz güzel bir cevapla bunlar gerekli olan cezayı alacaklardır.

FETÖ TAMAMEN TEMİZLENECEK

Bunlar darbe marbe yapamazlar. Silahlı kuvvetlerimizin o temiz yapısının içinde böyle bir azınlık olduğu ortaya çıktı. Bunlar bu operasyondan sonra tamamen temizlenecek. Ben bu ülkenin başkomutanıyım. Demokrasiye inanan tüm halkımı meydanlara davet ediyorum. Ben de meydanlarda olacağım. Yargı gerekli adımları atmış vaziyettedir. 16-17'DE

HALK TANKLARIN ÜZERİNE ÇIKTI

PARLAMENTO DEMOKRASİYE SAHİP ÇIKTI

Görsel 5.37: 16 Temmuz sabahı gazete manşeti

Paralel yargıçların ve polis şeflerinin yolsuzluk adı altında millî iradeye saldırıda bulundukları 17/25 Aralık 2013 Darbe Girişimi'nde, klasik darbelerden farklı yöntem ve mekanizmalar kullanılmıştır. Bu darbe girişimi, toplumun hassasiyetleri kullanılarak geliştirilen 40 yıllık bir örgütlenmenin 17/25 Aralık 2013'te illegal yöntemlerle siyasal iktidarı devirme çabasının gün yüzüne çıkmasıdır. Toplum bu olayın arkasındaki yapılanmayı görmüş ve oluşturulmak istenen algı toplumda karşılık bulmamıştır. Devlet 17/25 Aralık sonrası kurumlarında ve orduda örgüt mensuplarını temizleme yolunda adımlar atmıştır. 2015 yılında örgütün medya ve finans unsurlarına darbeler vurulmuş, yargıdaki gücü kırılmıştır. TSK içine sızmış FETÖ mensuplarında yaklaşan YAŞ (Yüksek Askerî Şûra) sürecinde silahlı kuvvetlerden tasfiye korkusu başlamıştır. TSK içindeki FETÖ mensupları 15 Temmuz 2016'da Pensilvanya'da bulunan terörist başı Fetullah Gülen'den aldıkları talimatla iktidarı devirip Türkiye'yi işgal etmek için harekete geçmişlerdir. Bu kalkışma girişiminde TBMM, köprüler, kavşaklar, stratejik noktalar ve sivil vatandaşlar karadan ve havadan bombalanmıştır. Türk milletinin gösterdiği şanlı direniş kalkışmayı başarısız kılmıştır (Görsel 5.37).

İstanbul Yeşilköy'deki Hava Harp Okulundan ve Ankara Akıncı Üssü'nden, FETÖ bağlantılı sivillerin de aralarında olduğu cuntacılar tarafından darbe girişimi başlatılarak darbenin koordinasyonu yürütüldü.

Görsel 5.38: Boğaz Köprüsü'ndeki askerler

15 Temmuz'da, F-16 uçaklarının Ankara üzerinde alçak uçuş yapması, İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nün askerler tarafından kapatılması ve 22.00'de Genel Kurmay Başkanlığından silah seslerinin duyulmasıyla darbe fiilen başlamış oldu. (Görsel 5.38)

Darbe girişiminde bulunanlar basın yayın kuruluşlarından korsan bildiriler yayımladı.

Görsel 5.39: TRT'de bildirinin okutulması

00.13'te TRT'de yayın akışına ara verilerek darbe bildirisi okutuldu (Görsel 5.39).

00.37'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, başkomutan sıfatıyla bir televizyon programına katılarak Türk milletini vatanına ve demokrasisine sahip çıkmaya çağırdı (Görsel 5.40).

Görsel 5.40: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın halkı darbeye karşı sokağa çağırması

02.20'de Gölbaşı Özel Harekât Daire Başkanlığına yapılan hava saldırısında 47 polis şehit oldu.

02.42'de TBMM, jet uçakları tarafından bombalanarak tahrip edildi.

Görsel 5.41: Demokrasi nöbetleri

06.43'te Külliye'ye destek amacıyla gelen halkın üzerine mermiler ve bombalar atıldı. Beş vatandaş şehit oldu.

16 Temmuz 20.02'de darbe girişimi kahraman Türk milleti ve güvenlik birimleri tarafından tamamen sonlandırıldı (Görsel 5.41).

Darbe sırasında 250 vatansever Türk insanı şehit, 2193 insan da gazi oldu.

Görsel 5.42: Şehit Astsubay Ömer Halisdemir

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve Türk milletinin bekasına yönelik yapılan hain kalkışmayı önlemek için canını çekinmeden feda eden Şehit Astsubay Kıdemli Başçavuş Ömer Halisdemir (Görsel 5.42), Özel Kuvvetler Komutanlığına girmeye çalışan darbeci general Semih Terzi'yi, Genelkurmay Özel Kuvvetler Komutanı Korgeneral Zekai Aksakallı'dan aldığı "vur" emri üzerine alnından vurarak öldürmüştür.

Tuğgeneral Semih Terzi'nin yanında bulunan cuntacı askerler tarafından şehit edilen Ömer Halisdemir, büyük bir kahramanlık örneği göstererek 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin seyrini değiştirmiş ve demokrasinin temsili hâline gelmiştir. Şehit Ömer Halisdemir'in adı "Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi"ne verilmiştir. Türk halkı, yeni doğan çocuklara Ömer Halis Demir'in adını vererek bu kahramana duyduğu sevgiyi göstermiştir.

5.7.6. Bilime Hizmet Eden Dört Türk Bilim İnsanı

20. yüzyılın ikinci yarısında yetişen Türk bilim insanları, kendi alanlarında dünyada ilk sıralarda yer almışlardır. Ön plana çıkan Türk bilim insanlarının birçoğu bilimsel çalışmalarını yurt dışında gerçekleştirmiştir. Bu bilim insanlarının isimleri dünya literatürüne girmiş ve eserlerine binlerce atıf yapılmıştır. Dünyada en genç yaşta profesörlüğe yükselen Oktay Sinanoğlu, yüzyılın beyin cerrahı olarak adlandırılan Gazi Yaşargil, İslam bilim tarihçisi Fuat Sezgin ve Nobel ödüllü Aziz Sancar bilime hizmet eden Türk bilim insanlarına örnek olarak verilebilir.

EN GENÇ PROFESÖR OKTAY SİNANOĞLU

"Millet; ülkesinin, dininin, tarihinin elinden alınmasına ve Türk adının tarihten silinmesine izin vermeyecektir."

Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu

Babasının başkonsolos olarak görev yaptığı İtalya'nın Bari kentinde doğan Oktay Sinanoğlu, Kaliforniya Üniversitesi Berkeley Kimya Mühendisliğini birincilikle bitirmiştir. Yale Üniversitesinde yardımcı profesör olarak çalışmaya başlamıştır. "Atom ve moleküllerin çok elektronlu kuramı" ile profesörlüğe adım atmıştır. Temel fizik kanunlarından başlayarak çeşitli maddelerin kimyasal ve fiziksel özelliklerini bulmak için gerekli bu temel kuramla 50 yıldır çözülemeyen bir matematik kuramını bilim dünyasına kazandırmıştır. Harvard Üniversitesinde kendisinin bulduğu "yeni kuantum kimyası ve fiziği" üzerine dersler vermiştir. 26 yaşında profesör olan Oktay Sinanoğlu (Görsel 5.43), Yale Üniversitesi tarafından son 300 yılda dünyanın en genç profesörü unvanıyla dünyaya tanıtılmıştır.

Görsel 5.43: Oktay Sinanoğlu

Kalıtımı sağlayan DNA molekülünün yapısının neden çift sarmal olduğu ve bunu bir arada tutan kuvvetlerin ne olduğu üzerine yaptığı çalışmasıyla (solvofobik kuramı) moleküler biyolojinin kurucuları arasına katılmıştır. Yüksek enerji fiziği üzerine çalışmış ve "maddeyi oluşturan yeni sekiz temel tanecik ve özellikleri kuramı"nı bulmuştur. 1966'da Tübitak Bilim Ödülü'nü alan ilk kişi olmuştur. Atom fiziği üzerinde çalışmış ve "atom fiziğinde atomların yapısı ve elektronik özellikleri kuramı"nı bulmuştur. Bu kuramın gök fizik alanındaki uygulamalarıyla güneş ve yıldızlardaki kimyasal ögeler hesaplanabilir hâle gelmiştir. Oktay Sinanoğlu, matematiksel kimyanın ortaya çıkmasına da önayak olmuştur. Almanya'nın en yüksek bilim ödülü olan "Alexander von Humbolt Bilim Ödülü"nü almıştır.

Oktay Sinanoğlu, bilimsel çalışmalarının yanında sosyal meselelere ve memleket sorunlarına da kafa yormuş, eğitimin Türkçe yapılması gerektiği üzerine konuşmalar yapmıştır.

NOBEL ÖDÜLLÜ KİMYACI AZİZ SANCAR

"Çoğu insan zekâya inanır, ben inanmıyorum. Bizi birbirimizden ayıran emektir, ben çalışmaya inanıyorum."

Prof. Dr. Aziz Sancar

2015 Nobel Kimya Ödülü "hücrelerin hasarlı DNA'yı nasıl onardıkları ve genetik bilgiyi nasıl koruduklarını moleküler düzeyde belirleme" alanındaki çalışmalarından dolayı Tomas Lindahl (Tamıs Lindal), Paul Modrich (Pol Modrik) ve Aziz Sancar'a (Görsel 5.44) verilmiştir. Aziz Sancar, bilim alanında Nobel ödülü kazanan ilk Türk bilim insanı olmuştur. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde bilimin ilerlemesi için faaliyetlerde bulunan Dünya Bilim Akademisinin (TWAS) Nobel Kimya Ödülü'nü kazanan yedinci üyesidir.

Aziz Sancar, Mardin'in küçük bir kasabasında sekiz çocuklu bir ailenin yedinci çocuğu olarak doğmuştur. İstanbul Tıp Fakültesini 1969 yılında bitirmiş, Dallas Texas Üniversitesinde Moleküler Biyoloji dalında doktorasını tamamlamıştır. Yale Üniversitesinde DNA onarımı dalında doçentlik tezinden sonra DNA onarımı, hücre dizilimi, kanser tedavisi ve biyolojik saat üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür. 415 bilimsel makale ve 33 kitap yayımlamıştır.

Aziz Sancar, DNA'nın kendini nasıl onardığı üzerine çalışmalar yapmıştır. Ultraviyole radyasyonlarının neden olduğu mutasyonları tanıyan enzimleri keşfetmiş ve daha sonra hasarlı genetik kodu kaldırmak için DNA'yı kesmiştir. Sancar'ın ilk buluşu Yale Üniversitesinde E. coli bakterisi ile ilgilidir. Bu buluşla insanlarda DNA onarımı çalışmaları detaylandırılmıştır.

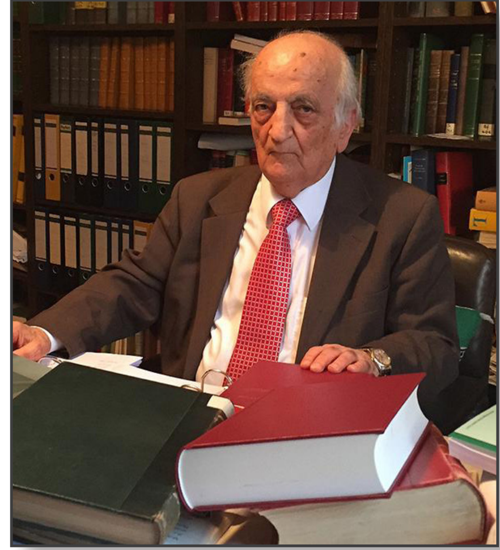

Görsel 5.44: Aziz Sancar

İSLAM BİLİM TARİHÇİSİ FUAT SEZGİN

"Amacım, İslam topluluğuna mensup insanlara İslam bilimlerinin gerçeğini tanıtmak, benlik duygularını olumsuz etkileyen yanlış yargılardan onları kurtarmak ve ferdin yaratıcılığına olan inancı onlara kazandırmaktır."

Prof. Dr. Fuat Sezgin

24 Ekim 1924'te Bitlis'te doğan Fuat Sezgin (Görsel 5.45), Alman şarkiyatçı Helmut Ritter (Helmut Riter) tarafından verilen bir seminere katılmış ve onun etkisi altında kalarak İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsüne kaydolmuştur.

Görsel 5.45: Fuat Sezgin

1947 yılında Bedî ilminin tekâmülü konusundaki tezini bitirdikten sonra, Helmut Ritter´in danışmanlığıyla Ebû Ubeyde Me'mar ibn el-Musennâ´nın "Mecâz'ul-Kur'ân"ındaki filolojik tefsirini konu alan ikinci bir tez hazırlamıştır. Fuat Sezgin, doktora tezi için araştırmalarını sürdürdüğü "Mecâz'ul-Kur'ân"dan bazı bölümlerin Muhammed el-Buhârî'nin hadis kitabından alındığını fark etmiştir. "Buhârî´nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar" adındaki takdim tezini 1956 yılında yayımlamıştır.

1960 Askerî Darbesi sonrası üniversitelerden men edilen 147 akademisyen arasında bulunan Sezgin, çalışmalarını yurt dışında sürdürmüştür. 1965 yılında Câbir İbn Hayyân konusunda ikinci doktora tezini Frankfurt Üniversitesinde yazmış ve bir yıl sonra profesör unvanını kazanmıştır.

Fuat Sezgin, sahasında yazılan en kapsamlı eser olan 17 ciltlik "Arap-İslam Bilim Tarihi"nin ilk cildini, 1967 yılında yayımlamıştır. Bu eserde Kur'an ve hadis ilimleri, fıkıh, kelam, tasavvuf, İslam'da kartografya, İslam felsefesi tarihi, tarih, şiir, tıp, farmakoloji, zooloji, veterinerlik, simya, kimya, botanik, ziraat, matematik, astronomi, astroloji, meteoroloji, dil bilgisi, matematiksel coğrafya gibi pek çok alanda bilgiler aktarmıştır.

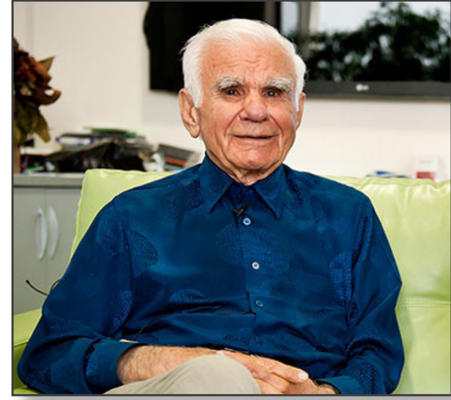
Fuat Sezgin, 1982'de Johann Wolfgang Goethe Üniversitesine bağlı Arap-İslam İlimleri Tarihi Enstitüsünü kurmuştur. Ayrıca Frankfurt´ta İslam Bilim Tarihi Müzesi kurmuştur. Bu müzede İslam kültür çevresinde yetişen bilim insanlarının buluşlarına dair sekiz yüzden fazla örnek sergilenmektedir. Aynı binada Fuat Sezgin'in dünyanın her yerinden büyük bir özenle topladığı 45 bin cilt kitaptan oluşan Bilimler Tarihi Kütüphanesi bulunmaktadır. Bu kütüphanedeki bazı kitaplar sahasında orijinal ve tek nüsha olma özelliğini taşımaktadır. Prof. Dr. Fuat Sezgin'in çalışmalarıyla yaklaşık 700 eseri barındıran ikinci bir müze, 2008 yılında İstanbul Gülhane Parkı içerisinde açılmıştır. Açılan bu müzeler, Müslüman bilim insanlarının yüzyıllar boyu insanlığa armağan ettiği icat ve keşifleri, bilim tarihinin değişik disiplinlerdeki evrimini kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur. Sistematik bir düzenle sergilenen eserler, İslam bilim dünyasının büyük keşif ve muazzam buluşlarını gösterirken bu keşif ve buluşların değişik yollardan Avrupa'ya geçip orada kabul gördüğünü ve geliştirildiğini de göstermektedir. Fuat Sezgin 30 Haziran 2018 tarihinde vefat etmiş ve İstanbul Gülhane Parkı'na defnedilmiştir.

YÜZYILIN BEYİN CERRAHI GAZİ YAŞARGİL

"*Mesela elma bir bütündür. Ama portakal dilim dilimdir. Beyin de portakal gibi dilim dilimdir ve o dilimlerin arasında su yolları bulunur. Benim yapmaya çalıştığım o su yollarını ameliyat mikroskobu altında inceleyerek beynin hastalıklı bölümüne girmektir.*"

Prof. Dr. M. Gazi Yaşargil

Prof. Dr. M. Gazi Yaşargil, 6 Temmuz 1925'te babasının kaymakamlık yaptığı Diyarbakır'ın Lice ilçesinde doğmuştur. 1943'te Almanya Friedrich Schiller (Firedrik Şiller) Üniversitesinde tıp tahsiline başlamış, İsviçre Basel Üniversitesinden 1949'da mezun olmuştur. 1965'te profesör, 1973'te ordinaryüs profesör olmuştur.

Görsel 5.46: Gazi Yaşargil

1957-1965 yılları arasında parkinson hastalığı ve diğer hareket bozukluklarının tedavisine yönelik ameliyatlar yapmıştır. Zürich Üniversitesinde Fizyolog Profesörü Oscar Wyss'in (Oskar Vis) yardımıyla ilk defa yüksek frekanslı koagülasyon tekniğini kullanmıştır.

1965-1966 yılları arasında Amerika'da Burlington-Vermont Üniversitesinde hayvan laboratuvarında mikrovasküler cerrahiyi öğrenmiş ve bu tekniği ilk defa hayvan beyni damarlarında uygulamıştır. Üç atar damarı tıkalı bir hastaya Zürich Kliniğinde Ekim 1967'de yeni bir atar damar bağlamayı başarmıştır. Zürich Beyin Cerrahisi Kliniğinde mikrotekniği ve omurilik yollarının açılım yöntemini, tüm beyin ve omurilik cerrahisinde kullanmaya başlamıştır. Mikronöroşirurji üzerine sekiz kitap yayımlamıştır.

Ekim 1994'te Amerika'da Arkansas Üniversitesinde kendisine profesörlük görevi verilmiştir. Nöroşirurji Kliniği Şefi Profesör Ossama Al-Mefty ile ABD'de ilk Mikronöroşirurji Merkezini kurmuştur. Profesör Yaşargil ismi altında Oxford-İngiltere, Little Rock-ABD ve Beijing-Çin'de mikrocerrahi laboratuvarları kurulmuştur. Amerika Nöroşirurji Cemiyetinde ve Türk Nöroşirurji Cemiyetinde "Yıllık Yaşargil" dersleri verilmektedir. Zürich İsviçre Tıp Fakültesinde Kasım 2014'te "Yıllık Yaşargil" konferansları başlatılarak Gazi Yaşargil'in (Görsel 5.46) Zürich Üniversitesindeki çalışmaları onurlandırılmıştır. Kendisine yüzyılın beyin cerrahı ve dünya tıp tarihine geçen 50 hekimden biri unvanı verilmiştir.

5.7.7. Türkiye'deki Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler

Türkiye 2000'li yıllarda ASELSAN, ROKETSAN, TUSAŞ, OTOKAR ve TÜBİTAK gibi devlet kurumları ve özel sermayeli savunma kuruluşları ile birbirinden önemli askerî projeleri hayata geçirmiştir. Bu kurumların projeleri bir yandan Türkiye'nin başarabileceklerini ortaya koyarken diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti'nin teknolojik dışa bağımlılığının azaltılmasını amaçlamıştır.

TÜRKSAT: Türksat 2A uydusu, 2001'de uzaya fırlatılmıştır. Türksat 3A haberleşme uydusu, 13 Haziran 2008'de yörüngesine yerleştirilmiştir. Türkiye'nin ilk yerli tasarım ve üretim alçak yörünge haberleşme uydusu Türksat 3USAT 2013'te, Türksat 4A 2014'te, Türksat 4B 2015'te fırlatılarak yörüngesine yerleştirilmiştir (Görsel 5.47).

Görsel 5.47: Türksat uydusu

Görsel 5.48: ANKA

ANKA: TUSAŞ mühendisleri tarafından tasarlanan ve birçok yerli alt yüklenici firmanın da görev aldığı Türk insansız hava aracı "ANKA"nın üretim ve montajı 2010'da tamamlanmıştır. ANKA, kendi kategorisinde dünyanın en iyi operatif sistemi olmayı amaçlamaktadır (Görsel 5.48).

HÜRKUŞ: HÜRKUŞ-A, 29 Ağustos 2013'te ilk uçuşunu başarıyla gerçekleştirmiştir. Proje kapsamında üretilen 2 numaralı prototip uçağın uçuş testleri ise 10 Eylül 2014 tarihinde başlamıştır. HÜRKUŞ eğitim uçağı ile intibak, aletli uçuş, seyrüsefer, gece ve kol uçuşu eğitimleri yapılabilecektir.

HÜRKUŞ, Avrupa Sivil Havacılık Otoritesinden Tip Sertifikası alan ilk Türk uçağı olmuştur (Görsel 5.49).

Görsel 5.49: Hürkuş

Görsel 5.50: Göktürk uydusu

GÖKTÜRK: TSK ile kamu kurum ve kuruluşlarının görüntü ihtiyacını karşılamak amacıyla uydu ve görüntülerin alınacağı, işleneceği ve uydunun kontrolünün yapılacağı yer istasyonu geliştirme projesidir. Göktürk (Görsel 5.50), Türkiye'nin ilk yüksek çözünürlüklü yer gözlem uydusudur.

Türk mühendislerince tasarlanan ve 2012 yılında görev yörüngesine yerleştirilmiş olan GÖKTÜRK-2, ülkemizde özgün olarak geliştirilen ilk yüksek çözünürlüklü yer gözlem uydusudur.

ALTAY: Ülkemizde geliştirilmekte olan yeni nesil bir ana muharebe tankıdır (Görsel 5.51). Tankın geliştirilmesi çalışmalarına 30 Mart 2007'de Millî Tank Üretim Projesi çerçevesinde başlanmıştır. Altay'ın iki prototipi 15 Kasım 2012'de Türk ve dünya kamuoyuna sunulmuştur. Bu tankın atış ve komuta kontrol sistemleri ASELSAN'da, zırh üretimi ve kaplaması ROKETSAN'da, ana silah üretimi MKE'de yapılmıştır. ALTAY, Türkiye'nin yurt dışına teknolojik bağımlılığını azaltacak olması bakımından önemli bir semboldür.

Görsel 5.51: Altay tankı

6. ETKİNLİK

Millî Silah Üretimi

1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu, millî silah üretimine duyulan ihtiyacı artırmış, bu alanda dışa bağımlılığı ortadan kaldırmak için millî silah projeleri geliştirilmeye başlanmıştır. 1990'lı yıllarda Almanya ile Leopar tankları, 2000'li yıllarda İsrail ile İHA'ların kullanımı ve ABD ile SİHA'ların tedariki sorunları yaşanmıştır. Yaşanan bu süreçle millî silah üretimi âdeta bir seferberliğe dönüşmüş ve Türkiye bugün kendi silahını kendi üreten bir ülke konumuna gelmiştir. 2016'daki Fırat Kalkanı ve 2018'deki Zeytin Dalı Harekâtı'nda kullanılan silah ve mühimmatın yüzde yetmişi yerli ve millîdir.

1. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtı'nda büyük oranda yerli silahların kullanılmasının Türkiye Cumhuriyeti'ne askerî ve siyasi alanda ne tür katkılar sağladığını tartışınız.

2. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerinden olan milliyetçilik ilkesi doğrultusunda Türkiye'nin ülke güvenliği ve dünya barışının sağlanmasında daha etkili olması için ne tür projeler geliştirilebilir?

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A. Sol sütunda verilen açıklamaların önündeki boş kutucuklara, sağ sütunda verilen o açıklamanın ilişkili olduğu ifadeye ait harfi yazınız.

?

1		SSCB'nin dağılmasıyla yaşanan dönem
2		Ermenilerin Rusya destekli olarak yaptıkları soykırım
3		SSCB'de yenileşme ve şeffaflığı başlatan olay
4		Sırpların 8372 Boşnak'ı katlettiği yer
5		İnsandan insana ilk organ naklini yapan bilim insanı
6		Arap Baharı'nın ortaya çıkmasına neden olan kişi
7		Filistin'deki halk direnişine verilen ad
8		Genel Ağ üzerinden gerçekleşen etkileşim aracı
9		Dünyada en genç yaşta profesör olan Türk bilim insanı
10		Nobel Kimya Ödülü'nü alan Türk bilim insanı

A	Oktay Sinanoğlu
B	Sosyal Medya
C	Yu Yu Voronoy
Ç	Muhammet Buazizi
D	Glasnost-perestroyka
E	Hocalı Katliamı
F	Küreselleşme
G	Srebrenica
Ğ	Aziz Sancar
H	İntifada

B. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Türkiye'nin, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik temel politikalarını açıklayınız.

....

....

2. Irak ve Suriye'de yaşanan siyasi gelişmeler Türkiye'yi nasıl etkilemiştir?

....

....

3. Küresel güçlerin Filistin üzerinde yürüttüğü politikaları açıklayınız.

....

....

4. Uydu ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler insan hayatını nasıl etkilemiştir?

....

....

5. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecini değerlendiriniz.

....

....

6. 1990 sonrası Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin ülkenin siyasi hayatına etkilerini açıklayınız.

....

....

7. Arap Baharı'nın ortaya çıkması ve yayılmasının bölge ülkeleri üzerindeki siyasi etkilerini açıklayınız.

....

....

8. 28 Şubat Postmodern Darbesi'ni hazırlayan etmenleri ve bu darbenin Türkiye'ye etkilerini açıklayınız.

....

....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Glasnost ve perestroyka ile öteki dünyada bir devrim meydana geldi. Bu öyle bir devrimdi ki öteki dünyada var olanı yerle yeksan etmekle kalmadı, bizim dünyamızı da değiştirdi. Devletler kurulup devletler yıkıldı. Devlet rejimleri ve siyasi ideolojiler değişime uğradı. İki kutuplu dünya tek bir devletin jandarmalığının uygulandığı alana dönüştü ve kapitalizm zaferini ilan etti. Tüm bunlar farklı tehdit ve düşman algılamalarının oluştuğu, mazlum milletlerin daha da ezildiği yeni bir dünyanın inşasına yol açtı. Kurulan bu çarpık düzende dünyanın beşten büyük olduğu sorgulamalarının yapıldığı, daha adil ve eşit yaşamın olduğuna inanılan ideal dünyaya açılan bir kapı aralandı.

Metinde bir yazarın glasnost ve perestroyka hakkındaki görüşleri verilmektedir. Bu görüşlerden yola çıkarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

9. Bu yazar "bizim dünya" diyerek kendisini hangi tarafta görmektedir?

....

....

....

10. "Öteki dünya" tabiri ile ne kastedilmektedir?

....

....

....

11. "Dünya beşten büyüktür." ifadesi ile ne kastedilmektedir?

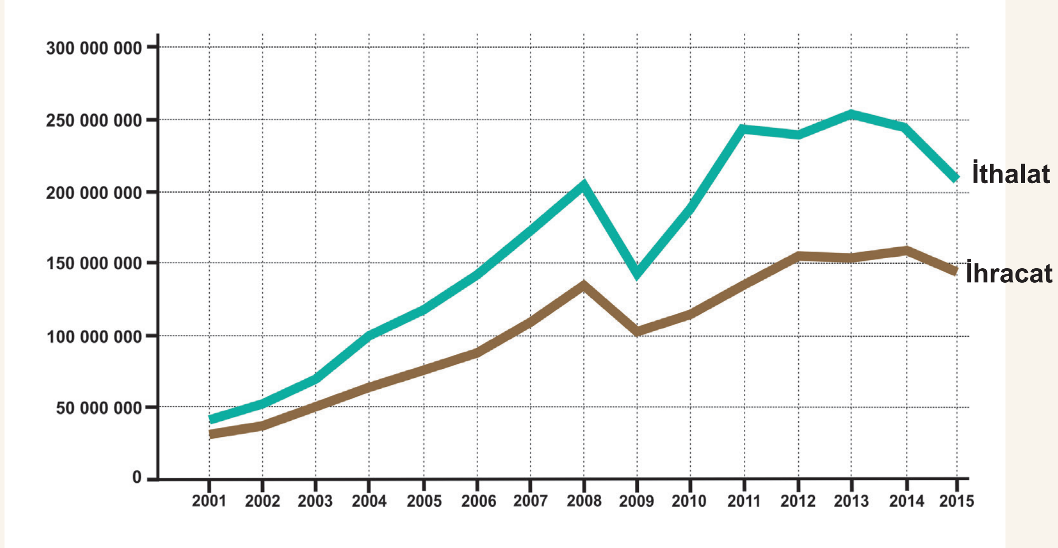
....

....

....

C. Aşağıdaki soruları okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

12. **Türkiye'ye Ait İhracat ve İthalat Değerleri**

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri, 2015.

Grafik değerlendirildiğinde aşağıdakilerden hangisine <u>ulaşılamaz</u>?

A) 2002 yılı sonrasında ihracat ve ithalat hacminde artışlar yaşanmıştır.

B) 2008 ve 2009 yılları arasında ihracat ve ithalat değerlerinde düşüşler yaşanmıştır.

C) 2009 sonrasında dış ticaret açığı artmıştır.

D) 2001'den 2015'e kadar Türkiye'nin ihracatında düzenli bir artış görülmüştür.

E) 2008-2009 yılları arasında ihracat ve ithalat hacmindeki düşüş, cari açığı azaltmıştır.

13. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi, Washington'a Afgan direniş hareketlerine destek vererek Vietnam yenilgisinin rövanşını alma fırsatı verdi. Çok geçmeden azmettiricilerinin Amerika'yı titretmeye kararlı oldukları yeni bir terörizmin zehirli meyvelerini verecek olan ağaç, işte bu vesileyle kök saldı. Usame Bin Ladin, Washington'ın Sovyetler Birliği'ni hırpalamak için kullandığı aktörler arasında yer alıyordu. SSCB'yle karşı karşıya geliş son noktasına varmıştı. Siyasetçiler bugünü, bazen yarını düşünüyorlardı ama pratikte asla sonraki günleri düşünmüyorlardı.

Terörizm hakkında yukarıdaki bakış açısına sahip bir araştırmacının düşüncesini yansıtan <u>en kapsamlı</u> yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Soğuk Savaş Dönemi'ndeki çatışmaların oluşturduğu terör yapılanmaları günümüzün küresel terör örgütlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

B) Usame Bin Ladin, ABD politikaları sonucu ortaya çıkan bir karakter olmuştur.

C) Siyasetçiler uzun soluklu planlamalarla değil, günlük politikalar içinde hareket etmektedirler.

D) Küresel güçler birbirlerine zarar vermek için her türlü argümanı kullanmışlardır.

E) SSCB Afganistan'a, ABD Vietnam'a müdahalede bulunmuştur.

14. 11 Eylül 2001'de, yolcu uçakları kullanılarak Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezine düzenlenen terör saldırıları dünyanın süper gücünün dahi çaresiz kalabileceğini ortaya koymuştur. Bu saldırılar uluslararası terörü ABD için bir numaralı tehdit hâline getirmiştir. ABD, teröre karşı küresel savaş ilan ederken saldırıların sorumluluğunu yüklediği El Kaide terör örgütünün merkezi olarak gördüğü Afganistan'daki Taliban rejimini Aralık 2001'de devirmiştir. İkinci aşamada ise benzer ve farklı gerekçelerle Irak'ı işgal ederek Saddam rejimine Nisan 2003'te son vermiştir. Usame Bin Ladin'in lideri olduğu El Kaide tarafından gerçekleştirildiği açıklanan 11 Eylül saldırısı, ABD'nin ve müttefiklerinin tehdit algılamalarını değiştirmekle kalmamış, yeni yüzyılın ilk savaşının terörle savaş olarak ilan edilmesine de yol açmıştır. 11 Eylül terörü, küreselleşmenin "terör yüzü" olmuştur.

Yukarıdaki metne göre aşağıdaki yargılardan hangisine <u>ulaşılamaz?</u>

A) 11 Eylül 2001'de ABD'ye düzenlenen saldırı, 21. yüzyılda ABD'nin politikalarında terörle mücadele vurgusunu ön plana çıkarmıştır.

B) ABD, 11 Eylül saldırıları sonrası yaptığı müdahalelerle Orta Doğu'daki siyasi yönetimlerde belirleyici olmuştur.

C) ABD'ye düzenlenen bu saldırılar ABD'nin Orta Doğu politikalarıyla ilişkilendirilmektedir.

D) 11 Eylül'de ABD'ye düzenlenen terör saldırıları dünyanın hiçbir bölgesinin güvenli olmadığını ve küresel güçlerin de bu saldırılara açık olduğunu ortaya koymuştur.

E) 11 Eylül saldırıları ABD'nin teröre karşı küresel savaş politikasını ön plana çıkartmasına sebep olmuştur.

15. Gelişmiş ülkelerde bir sanat dalı olmasının yanında ticari bir sektör de olan sinema, özellikle Amerika'da yüksek kâr getiren bir iş kolu hâline gelmiştir. Hollywood filmleri, insanların hayata bakış açılarının, gelenek ve göreneklerinin, davranış ve ilişki biçimlerinin değişmesinde başrol oynamış; insanlar arasında tüketim çılgınlığını körükleyerek sistemin bir iç dinamiği rolünü de üstlenmiştir. Sinema sektörüne hâkim olan Hollywood filmlerinin 1998 yılındaki gişe rakamları; yurt dışında 6.821 milyar dolar, yurt içinde 6.877 milyar dolar olmuştur. Eylül 1993'te Avrupa'da en çok para kazanan 10 filmden ilk altısı Hollywood yapımı filmler olan "Jurassic Park", "Sliver", "Fugitive", "Hot Shots", "Made in Amerika", "In the Line of Fire"dir.

Yukarıdaki metinden yola çıkarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Sinema sektörü, sanat özelliğinin yanında ticari yönüyle de özellikle ABD'de ön plana çıkmıştır.
B) Toplumların alışkanlıkları ve yaşam şekilleri sinema sektörü ile dizayn edilebilmektedir.
C) Sinema sektörü, toplumdaki tüketim alışkanlıklarına etki etmektedir.
D) Hollywood yapımı filmler sinema sektöründe en çok para kazandıran filmler olmuştur.
E) Hollywood filmleri dünyada İngilizcenin yaygınlaşması için bir araç olarak kullanılmıştır.

16. Uluslararası spor organizasyonları, ev sahibi ülkede yeni tesislerin yapılmasına ve mevcut tesislerin onarılmasına imkân sağlar. Bu organizasyonlarla ülkede veya şehirde istihdam artmakta ve işsizlik sayısında düşüşler olmaktadır. Ayrıca oyunların düzenlenebilmesi için oteller, restoranlar, parklar, bahçeler, rekreasyon alanları gibi birçok tesis gerekmektedir. Spor organizasyonları, ekonomik kazancın yanı sıra ülkeye veya şehre uzun vadeli katkılar sağlamaktadır. Çünkü ev sahibi ülke veya şehirler, organizasyon süresi boyunca sahip oldukları teknolojik, sosyal, kültürel, turizmle ilgili zenginliklerini ve sanatsal değerlerini tanıtma imkânı bulmaktadır.

Bir araştırmacının uluslararası spor organizasyonlarına bakışı yukarıda verilmiştir. Bu bakış açısına göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

A) Uluslararası spor organizasyonları ev sahibi ülkelerde spor alanları ve tesislerin inşasından dolayı ekonomik canlanmaya sebep olur.
B) Uluslararası spor organizasyonları ev sahibi ülkelerin sosyal, kültürel ve sanatsal özelliklerinin tanıtımını da sağlar.
C) Uluslararası spor organizasyonlarının ev sahibi ülkeleri sportif müsabakalarda da olumlu sonuçlar almaktadır.
D) Uluslararası spor organizasyonlarının ev sahibi ülkelere kısa ve uzun vadeli kazanımları olmaktadır.
E) Uluslararası spor organizasyonlarının ortaya çıkardığı spor tesisi ihtiyacı ve konaklamalar için yapılan tesisler ülkede ekonomiyi canlandırarak istihdamı artırmaktadır.

17. SSCB'nin dağılması, uluslararası ilişkiler açısından önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir. Bu tarihten sonra dünya, yeni denge arayışlarına yönelmiştir. Geleceğe yönelik farklı düşünceler ortaya atılmaya başlanmış, küresel ve bölgesel değişimler hızlı bir şekilde yaşanmıştır. Bir taraftan devletler parçalanırken diğer taraftan bölgesel birliktelikler çoğalmıştır. Güvenlik ve ekonomi konularında yeni bakış açıları ortaya çıkmıştır. İki kutuplu düzende önemini kaybeden jeopolitik yaklaşımlar, bu yeni süreçte önem kazanmış, dünya coğrafyası elden geçirilmeye ve etki alanları oluşturulmaya başlanmıştır. Süper güçlerin yanında bölgesel güçlerin de önemi artırmıştır.
Verilen metinden çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) SSCB'nin dağılması dünya siyasetinde yeni oluşumları ve arayışları meydana getirmiştir.
B) SSCB'nin dağılması dünyadaki yerel ve evrensel boyuttaki değişimleri hızlandırmıştır.
C) Dünyada siyasi yapılarda yaşanan değişim ekonomi ve güvenlik alanlarında sorunlar ortaya çıkarmıştır.
D) Dünya yeniden dizayn edilerek egemenlik alanları için mücadele başlamıştır.
E) SSCB'nin dağılması dünyadaki siyasi, ekonomik hayata ve güvenliğe dair yeni bakış açıları getirmiştir.

18. Aşağıdakilerden hangisi Arap Baharı'nın ortaya çıkma nedenlerinden biri değildir?

A) Arap devletleri kurulurken ulus-devlet yapılanmasında yanlışlıklar yapılması
B) Çekoslovakya'daki Prag Baharı'nın Arap toplumu üzerinde etkili olması
C) Teknolojideki gelişmelerin Arap toplumunun dünyadaki gelişmeleri takibini kolaylaştırması
D) Arap dünyasındaki baskıcı yönetimlerin demokratik hayatın gelişmesine imkân tanımaması
E) Siyasi iktidarların toplumun ekonomik sorunlarını çözmede yetersiz kalması

19. Aşağıdakilerden hangisinde sosyal medyanın toplum üzerindeki olumlu etkilerinden biri değildir?

A) Her türlü bilgiye kısa zamanda ulaşma imkânı sağlamıştır.
B) Ürün tanıtımı ve pazarlama olanaklarında artış olmuştur.
C) Kültürlerin etkileşimini sağlayan önemli bir araç olmuştur
D) Farklı kültürlerin tanınmasını kolaylaştırmıştır.
E) Sosyal medya kullanımı sosyal bağları güçlendirmiştir.

1. EK

PERFORMANS ÇALIŞMASI					
İçerik Düzeyi	**Sınıf Düzeyi**	**Ünitenin Adı**	**Beklenen Başarı**	**Süre**	**Puanlama Yöntemi**
	12. Sınıf		Araştırma ve Yaratıcı Düşünme Becerisi	2 Hafta	Dereceli Puanlama Anahtarı

Bu çalışmayı yaparken aşağıdaki adımları izlemeniz size yardımcı olacaktır.

1. Çalışmayı grup hâlinde yapınız. Çalışma grubunuzu 4-5 kişiden oluşturabilirsiniz.
2. Grubunuza bir isim belirleyip grup başkanınızı seçiniz.
3. Aranızda iş bölümü yapınız.
4. Değişik kaynaklardan (Genel Ağ, kütüphane, ansiklopedi, dergi, gazete vb.) araştırma yapınız.
5. Tüm grup üyelerinin düşüncelerini dikkate alarak afişinizi tasarlayınız.
6. Çalışmanızı iki hafta sonra .../.../.... tarihinde teslim etmelisiniz.
7. Hazırlayacağınız çalışmalar "Dereceli Punalama Anahtarı"nda verilen ölçütlere göre değerlendirileceğinden formda belirlenen ölçütlere uymalısınız.
8. Bu çalışmadan alınacak en yüksek puan 15, en düşük puan 5'tir. Puanlarınız 5'lik not sistemine dönüştürülerek hesaplanacaktır.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI			
	Çok İyi (3)	**İyi (2)**	**Kabul Edilebilir (1)**
Düzenleme	Bilgiler açık, uygun ve doğru olarak düzenlenmiş.	Bilgiler, uygun bir şekilde düzenlenmiş fakat bazı bölümler açık değil ve tutarsızlıklar var.	Tanımlar ve ayrıntılar ya yok ya da çok az. Düşünceler karışık, düzensiz ve ilgisiz.
İçerik	İçerik açık, konuyla ilgili, doğru ve özlü olarak verilmiş.	İçerik uygun fakat amaçla bağlantısı eksik.	Yeterli içerik göstergeleri çok az.
Yazım Kuralları	Okunabilirliği iyi.	Küçük hatalar var ama okumayı engelleyecek kadar değil.	Doğru bir şekilde yazıldığının göstergeleri ya yok ya da çok az. Okunmasında büyük sıkıntılar var.
Araştırma ve Yorumlama	Bilgiler, doğru yorumlanmış. Araştırmaya dayalı olarak analiz yapılmış ve sonuçlar çıkarılmış.	Bilgiler ve veriler, doğru yorumlanmış fakat analizler ve sonuçlar araştırma ile desteklenmemiş.	Analiz ve sonuç yok ya da yanlış yorumlanmış.
Kelime Seçimi	Kelimeler, uygun ve doğru seçilmiş ve terimler konu ile ilgili.	Uygun olmayan kelimeler verilmiş ya da uygun kelimelerin kullanışı sınırlı.	Kelimeler uygun değil ve kullanımı sınırlı.

2. EK

PROJE ÇALIŞMASI

Seçilebilecek Konular

1.
2.
3.
4.

Not: Bu konular dışında ilgi duyduğunuz bir konuyu da belirleyebilirsiniz.
Süre: 2 ay

Çalışmanın İçeriğinde Yer alması Gereken Konu Başlıkları

1. Projenin adı (1-15 sözcük arası olmalıdır.)
2. Projenin konusu (Konu açık ve net bir biçimde ifade edilmiş olmalıdır.)
3. Proje çalışması içinde belirlenen durumun ya da sorunun doğru biçimde tanımlanması (Bu kısımda projenin amacı belirtilmeli, durum ya da sorun net biçimde açıklanmalıdır ve 2-3 sayfa olmalıdır.)
4. Geliştirme sürecinin açıklanması (Bu aşamada toplanan bilgilerden yola çıkılarak bir ürün ortaya koymaya, öneriler geliştirmeye yönelik yapılan çalışmalar 2-3 sayfayı geçmeyecek şekilde anlatılmalıdır.)
5. Sonuç ve öneriler
6. Kaynakça

Proje Hazırlanırken İzlenecek Basamaklar

1. **Basamak:** Bu aşamada seçmeyi düşündüğünüz konuyu araştırıp araştıramayacağınıza, konuyla ilgili kaynaklara ne düzeyde ulaşacağınıza ilişkin inceleme yaparak konu seçimine hazırlık yapınız. Araştırmayı düşündüğünüz konuyu öğretmeninizle paylaşıp konu belirlemede ondan yardım alınız.
2. **Basamak:** Bir önceki basamakta yaptığınız incelemeler sonucunda belirlediğiniz konunun "önemini, neden bu konuyu seçtiğinizi, hazırlayacağınız proje sonucunda neye ulaşmak istediğinizi" belirleyiniz.
3. **Basamak:** Seçtiğiniz konuyla ilgili yeterli bilgiye ulaşmak amacıyla gerekli kaynaklara ulaşınız (Kütüphane, Genel Ağ, TV, radyo ve konuyla ilgili kaynak kişiler vb.).
4. **Basamak:** Bir önceki basamakta ulaştığınız kaynaklardan elde ettiğiniz bilgilerden faydalanarak oluşturduğunuz bilgileri metne dönüştürünüz (2-3 sayfayı geçmeyecek biçimde).
5. **Basamak:** Ulaştığınız kaynaklardan elde ettiğiniz bilgileri değerlendirerek çözüm önerileri üretiniz. Bu çözüm önerilerini belirleme nedenlerinizi ortaya koyunuz.
6. **Basamak:** Çalışmalarınızı rapor hâline dönüştürünüz.
7. **Basamak:** Raporu resimler, gazate haberleri, kendi çizimleriniz, tablo, grafik ve istatistiklerle destekleyerek poster hâline dönüştürünüz.
8. **Basamak:** Çalışmalarınızın sunumunu yapınız.

Puanlama: Puanlama, ekte verilen "Proje Değerlendirme Ölçeği" ile yapılacaktır.

3. EK

PROJE ÇALIŞMASI

Grubun Adı: .... Projenin Adı: .... Sınıf: .... Tarih: ..../.../...
Puanlama Anahtarı: 5: Çok İyi 4: İyi 3: Orta 2: Geçer 1: Yetersiz

I. PROJEYİ HAZIRLAMA SÜRECİ	1	2	3	4	5
1. Projenin amacını belirleme					
2. Projeye uygun plan yapma					
3. İhtiyaçları belirleme					
4. Grup içinde görev dağılımı yapma					
5. Farklı kaynaklardan bilgi toplama					
6. Projeyi plana göre gerçekleştirme					
7. Yetişkin rolünü gerçekleştirme					
TOPLAM					

II. PROJENİN İÇERİĞİ	1	2	3	4	5
1. Türkçeyi doğru ve düzgün yazma					
2. Bilgilerin doğruluğu					
3. Toplanan bilgilerin doğruluğu					
4. Elde edilen bilgilerden çıkarımda bulunma					
5. Toplanan bilgilerin düzenlenmesi					
6. Kritik düşünme becerisini gösterme					
7. Yaratıcılık yeteneğini kullanma					
TOPLAM					

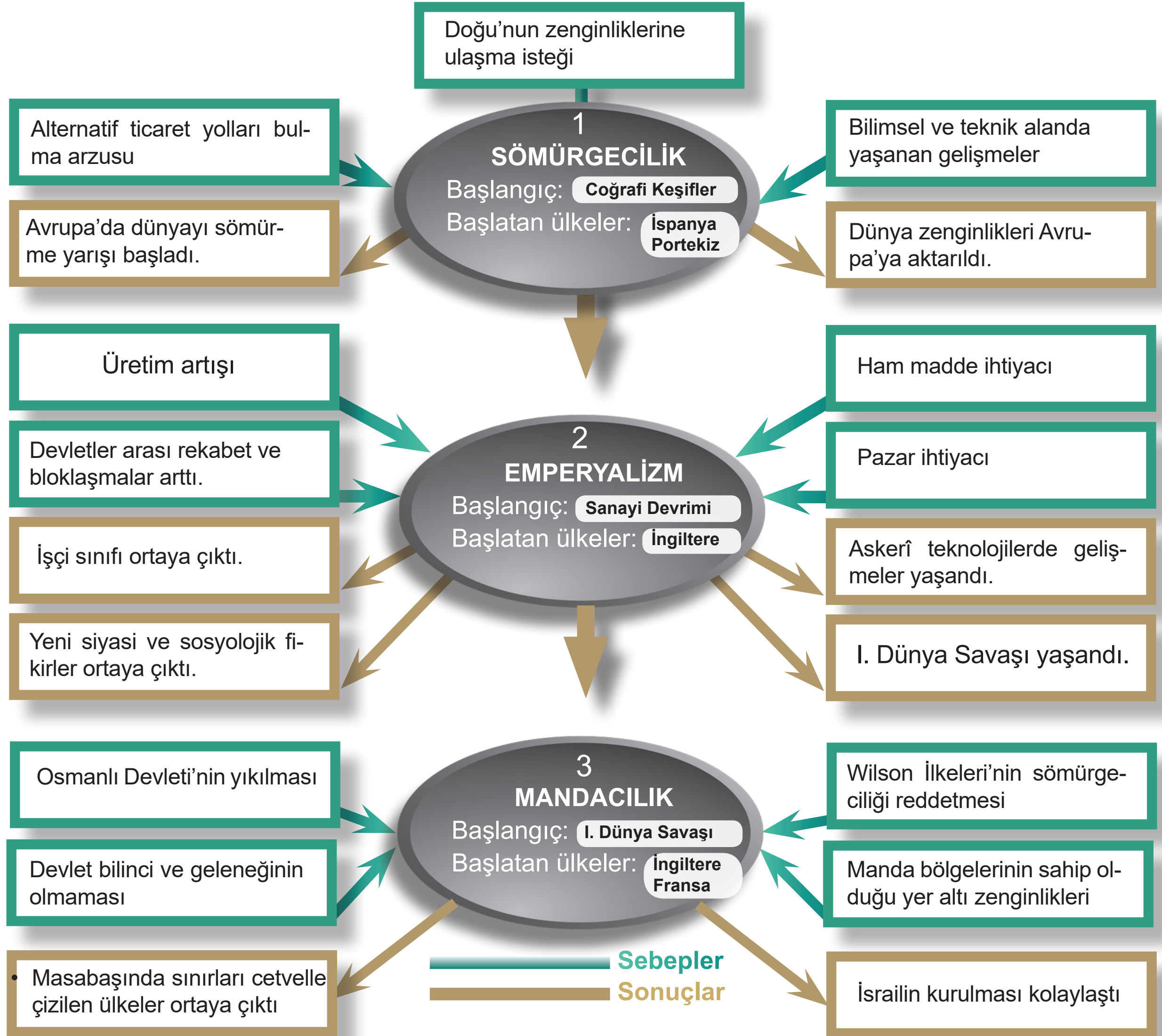
III. SUNU YAPMA	1	2	3	4	5
1. Türkçeyi doğru ve düzgün konuşma					
2. Sorulara cevap verebilme					
3. Konuyu dinleyicinin ilgisini çekecek şekilde sunma					
4. Sunuyu hedefe yönelik materyalle destekleme					
5. Sunuda akıcı bir dil ve uygun beden dilini kullanma					
6. Sunuyu verilen sürede yapma					
7. Sunum sırasında öz güvene sahip olma					
8. Sunuyu severek yapma					
TOPLAM					

PROJE DEĞERLENDİRME BÖLÜMLERİ	PUAN
I. PROJEYİ HAZIRLAMA SÜRECİ	
II. PROJENİN İÇERİĞİ	
III. SUNU YAPMA	
GENEL TOPLAM	

YORUMLAR VE ÖNERİLER:

....
....

KAVRAM HARİTASI CEVAP ANAHTARI

CEVAP ANAHTARI (EŞLEŞTİRME)				
1. ÜNİTE	**2. ÜNİTE**	**3. ÜNİTE**	**4. ÜNİTE**	**5. ÜNİTE**
1-Ç	1-Ğ	1-G	1-Ç	1-F
2-E	2-D	2-B	2-D	2-E
3-G	3-C	3-E	3-G	3-D
4-Ğ	4-G	4-A	4-B	4-G
5-A	5-B	5-Ç	5-A	5-C
6-F	6-H	6-F	6-E	6-Ç
7-H	7-F	7-D	7-F	7-H
8-B	8-E	8-Ğ	8-C	8-B
9-Ç	9-Ç	9-C	9-Ğ	9-A
10-D	10-A	10-H	10-H	10-Ğ

CEVAP ANAHTARI (ÇOKTAN SEÇMELİ)				
1. ÜNİTE	2. ÜNİTE	3. ÜNİTE	4. ÜNİTE	5. ÜNİTE
7-D	8-C	8-B	8-B	12-E
8-B	9-C	9-E	9-D	13-D
9-D	10-E	10-D	10-E	14-C
10-A	11-B	11-D	11-D	15-E
11-E	12-E	12-C	12-E	16-C
12-E		13-D	13-C	17-E
		14-E	14-D	18-B
		15-E	15-E	19-E
		16-D		

SÖZLÜK

A

abluka : Bir ülkenin veya bir yerin dış dünya ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme.

ambargo : Bir malın serbest sürümünü engellemek için konulan yasak.

anarşizm : Her türlü otorite ve düzenin gereksizliğini ortaya koyan siyasi akım.

anlaşma : Düşünce ve amaç bakımından birleşip uyuşma.

antant : uyuşma, uzlaşma, mutabakat.

antibalistik : Saldırı nitelikli füzeleri etkisiz duruma getirmek amacıyla üretilen savunma sistemi.

antlaşma : İki ya da daha çok devlet arasında yapılan bağlayıcı yazılı sözleşme.

aristokrasi : **1.** İktidarın, imtiyazlı ve genellikle soya bağlı bir toplum sınıfının elinde bulunduğu siyasi hükûmet şekli. **2.** Soylular sınıfı.

asimilasyon : Farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme.

azınlık : Bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve sayıca az bulunan topluluk.

B

balistik : Mermi ve füzelerin hareketlerini inceleyen bilim dalı.

beyanname : Ülkelerin veya kurumların, toplantı veya görüşmeler sonucunda uyulmasını istedikleri, ortak aldıkları kararları gösteren yazılı belge

bildiri : Resmî bir makam, kurum veya resmî olmayan bir örgüt, topluluk tarafından herhangi bir durumu ilgililere duyurmak için yazılan yazı, tebliğ, deklarasyon, manifesto

biyoenerji : Biyokütlenin kimyasal dönüşümüyle elde edilen enerji.

boykot : Bir kimse, bir topluluk veya bir ülkeyle amaca ulaşmak için her türlü ilişkiyi kesme

buhran : Bir ülkede veya ülkeler arasında toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem.

burjuva : Şehirde yaşayıp özel imtiyazlardan yararlanan.

C-Ç

cunta : Bir ülkede yönetime el koyan kimselerden oluşan kurul.

çarlık : Çarın yönetiminde bulunan devlet.

D

darbe : Bir ülkede silahlı kuvvetler mensuplarının silah zoru ile ülke yönetimine el koyması.

deklarasyon : Bildirme, duyurma, ilan etme, haber verme.

devalüasyon : Bir ülkenin para birimi değerinin, diğer ülkelerin para birimi değerine oranla düşmesi ve bu durumu düzeltmek için devlet tarafından yapılan müdahale.

diaspora : Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer.
diktatör : Bütün siyasi yetkileri kendinde toplamış bulunan kimse.
diplomasi : Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü.
diyalektik : Gerçekliği ve onun çelişmelerini incelemeye yarayan ve bu çelişmeleri aşmayı sağlayan yolları aramayı öngören akıl yürütme yöntemi.
doktrin : Toplumda herhangi bir alanda çığır açan bir düşünce adamının ortaya koyduğu görüşler, ilkeler bütünü.
donanma : Bir devletin deniz kuvvetleri. Armada.

E

ego sörfü : Teknolojiye düşkünlüğü olan insanlardan bazılarının belli aralıklarla ismini Genel Ağ'da aratarak kendisiyle ilgili gelişmeleri takip etmesi.
enflasyon : Mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesini artıran ve dolayısıyla alım gücünü düşüren oran.
enformasyon : Danışma, tanıtma.
enstitü : Bir üniversiteye bağlı veya bağımsız bir kuruluş olarak genellikle araştırma yapan ve bazı durumlarda öğretime de yer veren eğitim kurumu.
entegrasyon : Aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan birimlerin ayrıyken sahip olamadıkları özellikleri bir araya gelip elde etme girişimi.
etnik : Kavimle ilgili, kavmî.

F

fasıl : Belli bir sürede yapılan iş, karşılaşılan durum veya olay.
federasyon : Savunma ve dış politika alanında dayanışma amacıyla birden fazla devletin bir birlik devleti içinde birleşmesi.
feodalite : Orta Çağ'da, özellikle Batı Avrupa'da toprağı ve üzerindeki köylüleri tek bir kimsenin malı sayan siyasi düzen.
fütürizm : İtalyan şairi Marinetti'nin 1909 yılında yayımladığı bildiri ile ortaya çıkan, yeni hayatı övme, geleneksel edebî kuralları yıkma amacını güden ve Dadacılık, gerçeküstücülük vb. akımlara öncülük etmiş olan edebiyat akımı.

G

gerilla : Düzenli bir orduya karşı küçük birlikler hâlinde çatışan, hafif silahlarla donatılmış topluluk.
getto : Avrupa ülkelerinde Yahudilerin gönüllü olarak veya zorlanarak yerleştirildikleri ve her türlü gereksinimini başka yere gitmeden karşılayabildikleri mahalle, Yahudi mahallesi.

H

hegemonya : Bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal üstünlüğü ve baskısı.
hikikomeri : Kişinin sosyal hayattan koparak zamanının çoğunu bilgisayar başında geçirmesi.
hiper enflasyon : Yıllık yüzde bini veya aylık yüzde ellileri aşan ve paranın bütün işlevlerini yitirmesine neden olan çok yüksek oranlı enflasyon.
holokost : Nazi Almanyası'nın II. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında sistemli bir şekilde gerçekleştirdiği Yahudi katliamına verilen isim.

İ

idealizm : Bilgide temel olarak düşünceyi alan ve varlığı insan düşüncesinin kurduğunu kabul eden öğretilerin genel adı.
ideoloji : Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî ve estetik düşünceler bütünü.
ihtikâr : Ticari yaşamda vurgunculuk, karaborsacılık.
ihtilal : Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk

iltica : Ülkelerin önceden belirlenmiş koşullara uygun başvurularda bulunan kimselere verdiği sığınma hakkı.
irtica : Gericilik, geriye dönme, her türlü yeniliğe karşı çıkarak eskiyi muhafaza etme.
iskorbüt : C vitamini eksilkliğinden ileri gelen hastalık.
istikrar : Aynı kararda, biçimde sürme, kararlılık, stabilizasyon.

J

jeopolitik : Coğrafya, ekonomi, nüfus vb.nin bir devletin politikası üzerindeki etkisi.
jeostrateji : Jeopolitiğin bir alt dalı, siyasi ve askerî planlamayı bilgi açısından destekleyen bir dış politika çeşidi.

K

katliam : Topluca öldürme, kırım, soykırım.
kapitalist : Üretim araçlarını özel mülkiyetinde bulunduran kimse, anamal sahibi, sermayedar, sermayeci.
klon : Aynı canlıdan eşeysiz olarak üreyen canlı.
koalisyon : Çeşitli güçlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan birlik, ortak yönetim.
komünizm : Bütün malların ortaklaşa kullanıldığı ve özel mülkiyetin olmadığı toplum düzeni.
konfederasyon : Birden fazla ülkenin genellikle dış işleri ve savunma alanlarında federasyona göre biraz daha ılımlı bir bağımlılık içinde ortak politika ve yönetim izleyip diğer alanlarda ise bölgesel yönetimlerinde serbest bulundukları devletler topluluğu.
konferans : Uluslararası bir sorunun çözülmesi için yapılan toplantı.
konvansiyonel silah : Taraflarca gücü, niteliği bilinen ve klasik olarak kabul edilen nükleer ve kimyasal silah dışında kalan savaş aracı
kongre : Çeşitli ülkelerden yöneticilerin, elçilerin, delegelerin katılmasıyla yapılan toplantı.
konstrüktivizm : Resim ve heykelde, eseri geometrik ögeleri ile kurmayı temel alan anlayış.
korbaşı : Basmacı Hareketi'ne katılan Türkistanlı liderlere verilen unvan.
kota : Bir ülkede ithal edilecek malların çeşitlerini, oranlarını veya miktarlarını gösteren liste.
kruvazör : Deniz yollarını gözetmek, deniz ve hava filolarına kılavuzluk etmek amacıyla topla silahlandırılmış hızlı savaş gemisi.
kübizm : Nesneleri geometrik biçimlerde gösteren bir sanat akımı.
küresel : Dünya ölçüsünde geniş bir bakış açısıyla benimsenen, global.
küreselleşme : Mal, hizmet ve sermayenin artan hareketliliği sonucunda dünyadaki ekonomik bütünleşmenin, toplumlar arasındaki iletişim ve etkileşimin, bunlara bağlı olarak da karşılıklı bağımlılığın artması.

L

liberal : Serbest ekonomiden yana olan (kimse, parti vb.).
liberalizm : Devletin bireylerin medeni, iktisadi ve siyasi haklarının önünü açtığı ve serbest piyasayı öne çıkarttığı siyasi ve felsefi akım.

M

manda : I. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek düzeye eriştirip bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Birleşmiş Milletler Cemiyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik.
manifesto : Toplumsal bir hareketin siyasal inanç ve amaçlarının açık ifadesi.
marksizm : Alman filozof Marks'ın düşüncelerine dayanan devrimci sosyalist akım.
metropol : Bir ülkenin veya bir bölgenin çevresindeki yerleşim yerlerine ekonomik ve toplumsal yönlerden hâkim olan ve genellikle ülkenin başka ülkelerle olan ilişkisinin sağlandığı en önemli kenti, ana kent.
mihrace : Hindistan'da racadan daha büyük hükümdarlara verilen unvan.
milis : Savaş sırasında orduya yardımcı olarak toplanan silahlı halk gücü.

militarizm : Bir ülkede ordu gücünün aşırı derecede ağır basması.
muhalefet : Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olma durumu, aykırılık.
muhasara : Bir ülkenin veya bir yerin dış dünya ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme.
muhtıra : Herhangi bir şeyi hatırlatmak, uyarmak amacıyla yazılan yazı.
mücahit : Kutsal değerler uğruna savaşan kimse.
mülteci : Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi.
müteşebbis : Üretim için bir işe girişen, kalkışan kimse.
müttefik : Aralarında anlaşma veya sözleşme sağlanmış olan (kimse veya topluluk).
müzakere : Bir konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunma.

N

nanoteknoloji : Maddenin atomik veya moleküler boyutta işlenerek mikroskobik boyutta ürünlerin üretilmesi yöntemi.
narh : Tüketiciyi korumak amacıyla özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.
Nazizm : Almanya'da 1930'lu yıllarda Hitler tarafından kurulan Nasyonal Sosyalist Partisinin, Alman ırkının üstünlüğünü savunan politikası.
nota : Bir devletin başka bir devlete politik sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı.
nükleer : Atom çekirdeği ile ilgili.

Ö

özerklik : Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı.

P

pakt : İki veya daha çok devletin saldırmazlık, savaşta iş birliği vb. konularda kararlaştırdıkları ilkelere uygun davranmayı kabul etmeleri durumu.
Panarabizm : Verimli Hilal ve Büyük Suriye planlarının yanı sıra Mısır, Suriye ve Lübnan'ın birleşme çabalarında da kendini gösteren Arap birliği hareketi.
plebisit : Devletler hukukunda bir ulusun hangi devlete bağlanacağıyla ilgili oylama.
postmodern : Modern ötesi.
propaganda : Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca.
protokol : Resmi bir toplantı, oturum, soruşturma vb. sonunda iki yanca imzalanan, ilerde yapılacak bir anlaşmaya, sözleşmeye dayanak olacak belge.
prototip : İlk örnek, örneklik eden biçim veya nesne.

R

referandum : Halk oylaması.
reformist : Düzeltmecilik yanlısı, ıslahatçı.
rejim : Bir devletin yönetim biçimi.

S-Ş

sendrom : İşsizlik, tekdüzelik, bezginlik vb. sebeplerden doğan ruhsal yorgunluk.
sığınmacı : Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci.
siberhondrik : Hastalık durumlarında doktor muayenesi yerine Genel Ağ'da tedavi yöntemlerini araştırma ve uygulama hastalığı.
siyonist : Siyonizm yanlısı olan kimse.
sosyalist : Sosyalizm yanlısı, toplumcu.
sömürgecilik : Bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında başka ulusları, devletleri ve toplulukları siyasal ve ekonomik açıdan egemenliği altına alarak yayılması.
statüko : Yürürlükte bulunan antlaşmalara göre olması gereken veya süregelen durum.
strateji : Bir ulusun veya topluluğun, barış ve savaşta benimsenen politikalara destek vermek amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askerî güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatı.

şeyl gaz : Organik madde yönünden zengin kuvars ve kalsit minerallerinden oluşan tortul kayacın küçük gözeneklerinde bulunan ve yatay sondaj ve hidrolik kırma yöntemleriyle yer yüzüne çıkarılan gaz.

şose : Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindir geçirilerek yapılan yol.

şûra : Bir alanla ilgili olarak oluşturulan danışma kurulu.

T

takiye : Olduğundan farklı görünme.

taksim : Parçalara bölme, bölüştürme.

tarikat : Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri

tasavvuf : Tanrı'nın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği anlayışıyla açıklayan dinî ve felsefi akım.

tayyare : Uçak.

teknokrat : Sanayi, ekonomi ve devlet yönetiminin politikacılar tarafından değil uzmanlar, teknisyenler ve uygulayıcılar tarafından yönetilmesine dayanan teknokrasi anlayışından yana olan.

teori : Sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar.

termonükleer : Yalnızca çok yüksek sıcaklıklarda, hafif elementler arasında oluşan çekirdeksel tepkime.

terörizm : Hedef toplumdaki egemen siyasi yapıyı değiştirmek amacıyla belirli bir örgüt tarafından sistematik olarak uygulanan ve kitleleri korkuya sürükleyen şiddet eylemleri.

tez : Tartışmaya, iddiaya dayanarak bir öneri ve fikir ileri sürmek.

totaliter : Demokratik hak ve özgürlüklerin baskı altında tutulduğu, bütün yetkilerin bir elde veya küçük bir yönetici grubunun elinde toplandığı demokratik olmayan (devlet düzeni).

Ü

ültimatom : Bir devletin başka bir devlete verdiği ve hiçbir tartışma veya karşı koymaya yer bırakmaksızın tanıdığı sürede isteklerinin yerine getirilmesini istediği nota.

ütopya : Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce.

V

vesayet : Vasilik, Vasi olma durumu, vasinin yaptığı iş.

veto : Karşı çıkma, engelleme, reddetme.

KAYNAKÇA

(*Bu kaynakça APA 6.0 formatına göre düzenlenmiştir.)*

Adalı, D. (2007). *21. Yüzyıl ve Kapitalist-Emperyalizm*. İstanbul: Kaldıraç
Akşin, S. (2000). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. Ankara: İmaj
Akşin, S. (2003). *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1980-2003*. İstanbul: Milliyet
Akşin, S. (2010). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası
Albayrak, M. (2002). *Menderes Dönemi İlk Siyasi Gelişmeleri*. Türkler. (Cilt 16), 855-877, Ankara: Yeni Türkiye
Alpay, Y. (2008). *Türkiye Ekonomi Tarihi*. İstanbul: Akademi
Apatay, Ç. (1998). *Ertuğrul Fırkateyni'nin Öyküsü*. İstanbul: Milliyet
Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: MKM
Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş Diplomasi* (Cilt 1). Bursa: Dora
Armaoğlu, F. (2000). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. (12. Baskı) (Cilt1-2). İstanbul: Alkım.
Aslanlı, K., Veliyev, C., Resullu, R., (2012). *Azerbaycan-Türkiye Dostluk, Kardeşlik ve Stratejik Ortaklık*. Ankara: Berikan
Ata, K.. (2016). *Malcolm X*. İstanbul: Avrupa Yakası Yayıncılık.
Başgil, A. F. (2014). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*. İstanbul: Yağmur
Berend, T. I. (2007). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*. S. Çağlayan (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası
Best, A., Hanhimaki, J., Maiolo, J., Shulze, K. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. T. U. Belge (Çev.). Ankara: Siyasal
Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skınner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2008). Sosyoloji. K. İnal (Çev.). Ankara: Siyasal
Blin, A., Chalıand, G., (2016). *Terörizmin Tarihi*. İstanbul: Nora
Bowen, W. (2002). *Türkiye ve II. Dünya Savaşı, Taraflı Fakat Savaşmayan Ülke*. Türkler, (Cilt 16), 803-812, Ankara: Yeni Türkiye
Boz, H., (2017), *Tarihi Değiştiren Mektuplar.* İstanbul: Yediveren
Bürger, P. (2017). *Avangard Kuramı*. İstanbul: İletişim
Çaykara, E. (2001). *Türk Aynştaynı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası
Çetin, H. (2007). *Çağdaş Siyasal Akımlar*. Ankara: Orion
Çimen, A. (2008). *Tarihi Değiştiren Olaylar*. İstanbul: Timaş
Dabağyan, L. P. (2004). *Pearl Harbor'dan Hiroşima'ya 1941-1945*. İstanbul: Kum Saati
Davies, N. (2011). *Avrupa Tarihi*. M. A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge
Davutoğlu, A. (2015). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre
Eberhard, W. (2010). *En Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*. Ankara: TTK
Egzen, N. (2009). *Türkiye Kısa İktisat Tarihi*. Ankara: ODTÜ
Ekinci, N. (2002). *İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları*. Türkler, (Cilt 16), Ankara:Yeni Türkiye.
Esenbel, S. (2012). *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı*. İstanbul: İletişim
Gutman, R. (1994). *Bosna'da Soykırım Günlüğü*. Ş. Altıntaş (Çev.). İstanbul: Pınar
Güler, M. (2007). *Orta Asya ve Kafkaslara Türk Bakışı*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat
Günel, K. (1997). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, İstanbul: Çantay
Güngördü, E. (2010). *Devletler Coğrafyası*. Ankara: Gazi
Hart, B. L. (2015). *II. Dünya Savaşı Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası
Hayit, B. (1995). *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu
Haytoğlu, E., İnan, S. (2011). *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*. Ankara: Anı
Hiç, M. (1992). *Para Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Menteş
İlkin, S., Tekeli, İ., (2002). *Küreselleşen Dünyada AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması*. Türkler. (Cilt 17), Ankaraa: Yeni Türkiye.
İlkin, S., Tekeli, İ., (2014). *İktisadi Politikaları ve Uygulamalarıyla II. Dünya Savaşı*. (Cilt 2). İstanbul: İletişim
İslam Ansiklopedisi. (1988). İstanbul: TDV
Kahramankaptan, Ş. (1998). *İsmet İnönü ve Harika Çocuklar*. Ankara: Ümit
Karpat, K. H. (2013). *Türk Dış Politikası Tarihi*. İstanbul: Timaş
Kennedy, P. (2015). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası
Kocabaş, S. (2012). *Tarihimizin En Büyük Yalan Furyası ve 27 Mayıs 1960 Darbesi ve Rejimin Çöküş Belgeleri*, İstanbul: Bayrak
Koç, Y. (2001). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*. Ankara: Türk-İş Eğitim
Kongar, E. (1999). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi
Langlois, G. (2000). *20. Yüzyıl Tarihi*. İstanbul: Nehir
Marchand, S. (2011). *Dünya Hâkimiyeti Yolunda ABD-Çin Asimetrik Savaşı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat
MEB. (2018). *Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı*. Ankara.
Metinsoy, M. (2016). *II. Dünya Savaşı'nda Türkiye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası

Neziroğlu, İ. (1994). *Yeni Dünya Düzeni ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ndeki Savaş*. Ankara:
Okutan, M. Ç., Tekin, Y., (2011). *Türk Siyasi Hayatı*. Ankara: Orion
Özgür, S. (2016). *Necmettin Erbakan ve Gümüş Motor*. İstanbul: İlke
Özkan, A. (2017). *Kestane Pazarı'ndan Pensilvanya'ya Fethullahçı Terör Örgütü*. İstanbul: Kopernik
Roberts, R., Smıth, J. (2016). *Kan Kardeşler*. M. A. Bayburt (Çev.). İstanbul: Timaş
Sander, O. (2012). *Siyasi Tarih 1918-1994*. İstanbul: İmge
Saray, M. (1998). *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*, İstanbul: MEB
Saray, M. (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi
Sarol, M. (2014). *Bilinmeyen Menderes*. (Cilt1). İstanbul: İnkılap
Say, A. (2010). *Müzik Ansiklopedisi*. (Cilt 3). Ankara: Müzik Ansiklopedisi
Sevim, C. (2013). *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*. Ankara: Seçkin
Sommerville, D. (2012). *2. Dünya Savaşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası
Şahin, H. (2016). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Ezgi
Şişman, M. (2011). *Uluslararası Paranın Ekonomik Politiği ve Kriz*. İstanbul: Kalkedon
Tanilli, S. (1999). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*. Cilt 4. İstanbul: Adam
Tuncer, E. (2002). *Osmanlıdan Günümüze Seçimler 1877-1999*. Ankara: TESAV
Tuncer, E. (2010). *1950 Seçimleri*. Ankara: TESAV
Türkler. (2002). (Cilt 1-24), Ankara: Yeni Türkiye
Yalçın, O. (2016). *Türk Hava Harp Sanayisi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası
Yalçınkaya, A. (2006). *Sömürgecilik Panislamizm Işığında Türkistan*. Ankara: Lalezar
Yücel, M. Serhan. (2002). *Menderes Dönemi ve Demokrasiye Geçiş*. (Cilt 16) Türkler Ansiklopedisi. s.835-854.

DERGİ, MAKALE VE TEZLER

Akalın, G., Uçak, A. (2007). *IMF Politikaları Üzerine Bir Kritik*. Marmara üniversitesi İİBF Dergisi, 1 (22), 27-36.
Akçay, E. Y. (2011). *Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı*. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 4 (1), 19-44.
Alkan, H. (2016). *15 Temmuz'u Anlamak. Parametreler ve Sonuçlar*, 79, 253-272.
Arı, T. (2007). *Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?. Akademik Orta Doğu*, 1 (2).
Arslan, E. (2009). *Savunma Teknolojileri Kapsamında Uyduların Gelişimi ve Sınıflarının İncelenmesi*, 09-XI Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 839-846.
Aslan, A. R. (2015). *Uydu Teknolojilerindeki Gelişmelerin Askerî Harekât Kabiliyetine Etkileri*. Uzay ve Hava Gücü Forumu
Aslan, M. (2014). *ABD'nin II. Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri* (1945-1952). (Yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı. Ankara.
Ataman, M., Gökcan, Ö. (2012). *Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi*. Akademik İncelemeler Dergisi, 2 (7), 199-229.
Atasoy, B., Kuter, F. Ö. (2005). *Küreselleşme ve Spor.* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 18 (1), 11-12.
Ayık, B. (2015). *Cengiz Dağcı ve Cengiz Aytmatov'un Bazı Romanlarında Ruslaştırma ve Sömürü Politikası Olarak Kolhoz*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Manisa.
Bal, E. (2018). *Radyo ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme*. 3 Aylık Radyo Dergisi, 29, 12-13.
Boyacı, O. (2018). *Radyo Hafızası- Radyo Ve Eğitim*, 3 Aylık Radyo Dergisi, 29.
Bulut, F. (2011). *68 Kuşağı Gençlik Olayları'nın Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağı'na Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı*. ÇTTAD, 23 (11), 143-169.
Bülbül, B. (2015). *Küreselleşme ve Türkiye, Özal Dönemi Değişim Paradigmaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Inkılap Tarihi Enstitüsü.
Çakıcı, A. C., Güler, O. (2014). *Büyük Spor Organizasyonlarına Ev Sahipliği Yapmaya Değer mi? Ekonomik Beklentiler ve Turizm Açısından Bir Değerlendirme*, 3. Doğu Akdeniz Sempozyumu, Mersin.
Çelenk, S., Özen, E., (2006). *Sinema Endüstrisinin Ekonomik Yöndeşme Eğilimleri Hollywood Örneği. İletişim Araştırmaları, 4 (1), 67-96*
Çelik, H. (2014). *Orta Doğu'da ABD Politikaları ve Büyük Orta Doğu Projesi*. (Yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
Demirtaş, B. (2016). *11 Eylül Sonrası ABD, Süper Güç Yeni Politika Arayışında*. Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi, 36 (17), 292-298.
Demirtepe, T., Yılmaz, M. (2015). *Azerbaycan-Kazakistan-Kırgızistan-KKTC-Özbekistan-Türkiye-Türkmenistan Türk Toplulukları Türk Dünyası Kurumları*. Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Yıllığı, Ankara
Denizhan, E. (2010). *Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA*. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 1 (2), 17-23.
Dilek, M. S. (2013). *Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu*. Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 36, 31-42.

Doluyan, S. (2014). *Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 15 (2), 23-55.

Genç, T. (2012). *Terör Kavramı ve Uluslararası Teröre Farklı Yaklaşımlar.* Başkent Üniversitesi Strateji Araştırma Merkezi.

Gökçınar, D. (2009). *Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atılım Üniversitesi/ Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara.

Gökdemir, N., Kurtoğlu, R. (2013). *Küreselleşmenin Dünya Film Endüstrisine Etkisi ve Hollywood Film Endüstrisindeki Yeni Eğilimler*. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 19 (5), 27-56.

Göral, E. (2013). *Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi.* Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi. 2 (21).

Güçer, E., Silik, C. E., (2016). *Uluslararası Spor Organizasyonlarının Sosyokültürel Etkileri, Mersin XVII. Akdeniz Oyunları'na Yönelik Bir Uygulama*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 36 (17), 97-115.

Gürbüz, M., Karabulut, M., (2009). *SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,Fen Edebiyat Fakültesi. Bilig yaz / 50, 31-50.

İnce, E. (2006). *Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri*. ÇTTAD, v/13,59-78.

İşçan, İ. H. (2004). *Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları*. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2 (1), 47-79.

İz, Y. (2011). *28 Şubat Sürecinde Yazılı Basın ve Din*. (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kalmış, Ö. (2007). *II. Dünya Savaşı Sonrasında Transatlantik İlişkilerin Ekonomik ve Siyasi Boyutu*. (Yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı (Ekonomi-Maliye), Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kalyoncu, F., Sevim, C., Sezgin, Z. (2013). *Tanzimat Dönemi'nden İki Binli Yıllara Türkiye Ekonomisinin Dışa Açıklık Serüveni*. KHO Bilim Dergisi. 1 (23).

Kanıcı, M. (2009). *Organ ve Doku Nakli Amaçlı Organ Temininde Yaşanan Zorluklar, Yasal Sıkıntılar, Bu Kapsamda Ortaya Çıkan Suçlar*, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Kap, D. (2014). *Suriyeli Mülteciler, Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları*. Akademik Perspektif Dergisi, 12, 30-35.

Karabulut, R., Uğur, A. (2014). *Taksim Gezi Olayları'nın (Mayıs-Haziran 2013) Türk Finans Sektörüne Etkisi*. Birey ve Toplum, 7 (4).

Kayapınar, A. (2003). *Türkiye Bulgaristan İlişkilerinin Bulgaristan'daki Türkler Açısından Değerlendirilmesi*. Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2.

Kırık, M., (2018). *TRT'de Örgün Eğitimi Destekleyici Bir Unsur Olarak Yaygın Eğitim Programlarının Tarihsel Süreç*, 3 Aylık Radyo Dergisi, 29.

Kıvılcım, F. (2013). *Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 1 (5), 219-230.

Kiremitçi, İ. (2014). *Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi*. Savunma Bilimleri Dergisi, 2 (13), 27-58.

Korkmazcan, N. S. (2005). *Truman Doktrini ve Türk Siyasi Hayatına Etkileri*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Ankara.

Kuyucu, M. (2013). *Türkiye'de Özel Radyo Yayıncılığı ve Ulusal Ölçekte Yayın Yapan Özel Radyo Kanallarının Yapıları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Aydın Üniversitesi/Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, İstanbul.

Mekik, Ç. (2010). *Global Uydu Navigasyon Sistemleri ve Uydu Bazlı Alan Büyütme Sistemleri*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Coğrafi Bilgi Teknolojileri Çalıştayı.

Nam, M. (2013). *İşgalden İstiklale Cezayir*. Tarih Dergisi, 55, 155-187.

Orhan, D. (2013). *Orta Doğu Krizi, Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği*. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1-2 (3)

Önder, A. (2008). *Türk Yunan İlişkileri*. (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Özçelik, M. (2010). *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29, 253-269.

Özdemir, H. (2012). *Türkiye'de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme*. Akademi Bakış Dergisi, 30.

Özer, M. A. (2009). *Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye*. Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 1 (16).

Özkan, G. (2010). *Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-Nato-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikasına Yansımaları*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (12), 109-132.

Özkaya, M. H. (2009). *IMF'nin Değişen Rolü Bretton Woods'tan Günümüze*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 102-117.

Parlak, Ş. (2009). *Organ Bağışı ve Organ Naklinde Ortaya Çıkan Sorunlar*. TBB Dergisi, 83, 189-222.

Sezal, F. (2007). *Türk ve Yunan İlişkileri Açısından Ege'de Kara Suyu Sorunu*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Şahin, H., *Johnson Mektubu*, İstanbul: Kırmızıkedi Yayınevi, 139-144

Şahin, Kütük, B., *Türkiye'den Batı Avrupa'ya İşçi Göçünün Sosyolojik Çalışmalara Yansımaları*, Sosyoloji Konferansları, 52, 609-654.
Şahin, M. (2010). *Türkiye'nin Orta Doğu Politikası Süreklilik ve Değişim*. Orta Doğu, 2 (4).
Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2000). Ankara
Türköz, Ş. (2016). *Küresel Terörizm Sorununa Güvenlik Perspektifli Bir Yaklaşım*. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (9), 153-162.
Ural, S. (2011). *Bağımsızlıktan Kadife Devrime Gürcistan Dış Politikasında Türkiye'nin Yeri (1991-2004)*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7, 115-135.
Uysal, C. (2001). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler*. Akdeniz İİBF Dergisi, 1, 140-153.
Yazan, Y. (2012). *Türk-Yunan Ege Denizi Sorunlarının Avrupa Birliği Komisyonunun ve Parlamentosunun Bakış Açıları Çerçevesinde İncelenmesi*. Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 1, (2), 191-219.
Yılmaz, K. (1999). *Türk Telekomünikasyon Sektöründe Reform, Özelleştirme, Düzenleme ve Serbestleşme*. (Yüksek l,sans tezi). Koç Üniversitesi, İstanbul.
Yılmaz, M. (2011-2012). *Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri Azerbaycan-Kazakistan-Kırgızistan-Özbekistan-Türkmenistan Uluslararası Toplantı*. Uluslararası Sempozyumlar Dizisi. Ankara
Yılmaz, R. (2010). *Kafkasya'da Çözülemeyen Kördüğüm Dağlık Karabağ Sorunu*. Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 2 (1), 71-90.

GENEL AĞ ADRESLERİ

http://www.imf.org/external/country/index.htm (ET: 13/03/2017, 13.13)
http://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.htm (ET: 13/03/2017, 13.15)
http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/ismet_inonu/ (ET: 13/03/2017, 13.23)
http://www.nuridemirag.com (ET: 13/03/2017, 13.30)
http://blog.radikal.com.tr/politika/soykirimdan-kacan-yahudi-hocalar-turkiyeye-sigindi-27309 (ET:17 02 2017, 12.10)
http://www.mfa.gov.tr/afrika-birligi.tr.mfa (ET: 13/03/2017, 13.40)
http://ibrahimkarabiber.com/post/37271578416/1960-1970li-yillarda-hollywood-devrimi (ET: 05 02 2017, 13.05)
http://www.bilgiustam.com/olimpiyatlarin-tarihcesi-ve-gelisimi/ (ET: 21 02 2017, 11.40)
http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/9/223-238.pdf (ET: 22 02 2017, 11.30)
http://www.tuicakademi.org (ET: 19 06 2017, 14.50)
www.columbia.edu/cu/computinghistory/eniac.html (ET: 19 06 2017, 14.50)
http://dspace.trakya.edu.tr/jspui/bitstream/1/1554/1/0102992.pdf (ET: 24.05.2017, 15.14)
http://ibrahimkarabiber.com/post/37271578416/1960-1970li-yillarda-hollywood-devrimi (ET: 05 02 2017, 13.05)
https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/31/107/ (ET: 01.02.2017, 11.03)
http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_36.pdf (13 06 2017, 12.07)
http://www.uiportal.net/sozlukler/ui-sozluk (ET: 27.12.2016, 15.25)
http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Bottom+Menu/Banka-Hakkinda/Tarihce (ET: 27.12.2016, 15.25)
ttp://www.imf.org/external/np/exr/facts/sdr.htm (ET: 27.12.2016, 14.25)
http://fikrisinema.com/2-dunya-savasi-ve-sinema/ (ET: 16.01.2017, 11.25)
http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/ismet_inonu/ (ET: 13.03.2017, 13.13)
http://www.nuridemirag.com/ (ET: 13.03.2017, 13.55)
http://ormela.tr.gg/20-Yuzyilda-Bilim-ve-Teknoloji.htm (ET: 11.01.2017, 14.37)
http://www.habergoz.com/yeter/BilgiArastirma/Kronoloji/20%20yy.Bilim%20Calismalari/20bilim9.html (ET: 11 01 2017, 14.29)
http://www.webtekno.com/bilim-haberleri/ikinci-dunya-savasi-nin-akil-almaz-savas-makineleri-h8930.html (ET: 15.01.2017, 22.38)
http://www.cnnturk.com/fotogaleri/bilim-teknoloji/teknoloji/ii-dunya-savasinda-bombardiman-ucaklari?page=1 (ET: 16.01.2017, 02.14)
https://onedio.com/haber/20-yuzyilin-okunmasi-gereken-50-romani-311738 (ET:18.01.2017, 09.34)
http://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/ismet_inonu/ (ET:13.03.2017, 13.13)
http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/37945610/selam_mkle.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOW YYGZ2Y53UL3A&Expires=1487451960&Signature=ursvNDhciFtjjpU9RQulrYB%2BuW8%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DSelam_Filmi_Orneginde_Islami_Dusuncenin.pdf#page=118 (ET: 17.02.2017, 12.14)
http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/451/5096.pdf (ET: 28.03.2017, 11.10)
http://21yyte.org/assets/uploads/files/131-154%20mehmet.PDF (ET: 13.04.2017, 14.02)
http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz-12-ozel/3-kamu/9-mugevatansever.pdf (ET: 04.05.2017, 02.14)

http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (ET: 04.05.2017, 02.00)
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/239/ermeni_diasporasi_ve_turkiyenin_uluslararasi_iliskilerine_etkisi (ET: 20.10.2017, 11.09)
http://saltonline.org/media/files/1970 1980_yillari_arasinda_turkiyede_kulturel_ve_sanatsal_ortam_scrd-2.pdf (ET: 23 10.2017, 14.42)
http://data.un.org (11.02.2018, 09:40)
http://dspace.trakya.edu.tr/jspui/bitstream/1/1554/1/0102992.pdf (ET: 24.05.2017, 15.14)
https://www.stratejikortak.com/2016/04/suriyeli-multecilerin-sayisi.html (ET: 11.09.2017, 15.12)
http://www.bankalar.org/bankacilik-terimleri/reel-sektor--reel-kesim-/ (ET: 13.11.2017, 00.30)
http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/semp6_36.pdf (ET: 13.06.2017, 12.07)
http://www.ab.gov.tr/p.php?e=111 (ET: 13.06.2017, 12.10)
http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-birligi.tr.mfa (ET: 13.06.2017, 12.15)
http://www.ibtav.org/sayfa/1/ozgecmisi (ET: 07.12.2017, 20.34)
http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa (ET: 24.05.2017, 15.14)
http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/6giray_fidan.pdf (ET: 15.06.2017, 00.56)
http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/uhamer/Ter%C3%B6rle%20%C4%B0lgili%20Uluslararas%C4%B1%20Belgeler/Yeni%20klas%C3%B6r/ABD'nin%20Ter%C3%B6rle%20M%C3%BCcadele%20Politikas%C4%B1.pdf (ET: 15.06.2017, 01.10)
http://www.ibtav.org/sayfa/1/ozgecmisi (ET: 07 12 2017, 20.34)
http://www.roketsan.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/ALTAY.pdf (ET: 07 12 2017, 20.50)
https://www.tai.com.tr/proje/anka (ET: 07 12 2017, 20.50)
https://www.turksat.com.tr/hakkimizda/uydu-tarihcesi (ET: 11.12.2017, 21.34)
https://shiftdelete.net/turksat-4b-uydusu-bu-gece-firlatiliyor-64856 (ET: 12:12:2017, 15.16)
https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a96656.aspx (ET: 09.05.2019, 02.17)
https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/12-mart-muhtirasinin-uzerinden-48-yil-gecti/1414573 (ET: 09.05.2019, 12.34)

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1.1: https://usercontent1.hubstatic.com/9065536_f520.jpg (ET: 10.09.2017, 09.00)
Görsel 1.2: https://i.warosu.org/data/tg/img/0519/58/1488357393559.jpg (ET: 10.09.2017, 09.00)
Görsel 1.3: http://www.ctevans.net/Versailles/Diplomats/Jackson/PeaceConference_Orig.jpg (ET: 12.09.2017, 10.00)
Görsel 1.5: https://www.wykop.pl/cdn/c3201142/comment_wrW8bnn6FiQV5Ryfj4RRA4YuYe1k0Vjw.jpg (ET: 15.09.2017, 14.00)
Görsel 1.6: https://www.journalpost.com/wp-content/uploads/2017/12/GettyImages-119505258.jpg (ET: 10.09.2017, 09.00)
Görsel 1.8: http://knownpeople.net/wp-content/uploads/j/joseph-stalin-photo.jpg (ET: 16.09.2017, 14.00)
Görsel 1.9: https://steamuserimages-a.akamaihd.net/ugc/904519048652202246/D872F0D7A36AE6D78E2B-64B1E04E03ECA4DAEC2B/?interpolation=lanczos-none&output-format=jpeg&output-quality=95&fit=inside%-7C1024%3A576&composite-to=*,*%7C1024%3A576&background-color=black (ET: 11.09.2017, 12.00)
Görsel 1.10: https://clarastoria.files.wordpress.com/2017/06/shamil.jpg?w=1000 (ET: 22.09.2017, 10.00)
Görsel 1.11: http://www.azerbaycankulder.org/icerik/haber/q6t30hg716unpq5pxgeyz2gh8kukq1.jpg (ET: 18.09.2017, 12.00)
Görsel 1.12: https://images.gr-assets.com/books/1419469795l/24062268.jpg (ET: 22.09.2017, 10.00)
Görsel 1.13: https://www.alamy.com/english-portrait-painting-of-sir-henry-mcmahon-18621949-1915-1-sir-henry-mc-mahon-by-john-collier-image206558681.html (ET:28.08.2018, 01.01)
Görsel 1.14: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/sites/default/files/styles/scale_1180/public/1745237-mark_sykes00.jpg?itok=oyxpn1Th (ET: 21.09.2017, 15.00)
Görsel 1.16: http://refairesavie.museeholocauste.ca/fra/debut-de-la-seconde-guerre-mondiale-0 (ET: 06.08.2018, 13.50)
Görsel 1.18: https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/mutsuhito-of-meiji-family-emperor-of-ja-pan-1867-1912-his-news-photo/515511650?esource=SEO_GIS_CDN_Redirect#mutsuhito-of-meiji-family-empe-ror-of-japan-18671912-his-reign-the-picture-id515511650 (ET: 12.09.2017, 13.00)
Görsel 1.19: https://img.haikudeck.com/mi/92B49706-8544-46C7-8DF1-8A66059E4540.jpg (ET: 18.09.2017, 12.00)
Görsel 1.20: https://i2.wp.com/www.selvuniverset.com/wp-content/uploads/2016/10/original.jpg (ET: 30.09.2017, 11.00)
Görsel 1.21: https://steemit-production-imageproxy-thumbnail.s3.amazonaws.com/U5dsnQGmtN5wgvj7Czk-dspJBR4HtAx8_1680x8400 (ET: 30.09.2017, 11.00)
Görsel 1.25: http://www.cb-pr.com/Images/TWSeason11/John%20Steinbeck%20Photo%20Credit%20Public%20Domain.jpg (ET: 22.09.2017, 13.00)
Görsel 1.26: http://www.pinsdaddy.com/albert-einstein-electricity_8a7KbT*0LIiGU2a2H9cv9%7CGyMygfZVJkkjR-Dq2s2cM4/ (ET: 12.10.2017, 09.00)
Görsel 1.27: https://www.quora.com/What-is-in-space-below-Earth (ET: 28.08.2018, 01.20)
Görsel 1.29: http://cdn23.us1.fansshare.com/photos/theempirestatebuilding/construction-802161888.jpg (ET: 05.10.2017, 12.00)
Görsel 1.30: https://skeptix.it/sir-alexander-fleming-quando-lintuito-incontra-la-fortuna/ (ET: 08.10.2017, 11.00)
Görsel 1.32: https://vk.vkfaces.com/637119/v637119901/340a7/uWhM3Vq-iCs.jpg (ET: 08.10.2017, 09.00)

Görsel 2.3: http://c8.alamy.com/comp/J6Y1WD/benito-mussolini-duce-J6Y1WD.jpg (ET: 05.10.2017, 12.00)
Görsel 2.5: https://img.4plebs.org/boards/pol/image/1418/34/1418346876517.jpg (ET: 09.10.2017, 10.00)
Görsel 2.6: https://erepmatik.wordpress.com/2016/06/11/turkiye-ekonomisi-1930-1939-ve-1940-1945-yillari/ (ET: 28.08.2018, 01.30)
Görsel 2.8: https://www.watson.ch/imgdb/7418/Qx,E,0,0,991,609,412,253,165,101/4969198988656606 (ET: 25.10.2017, 15.00)
Görsel 2.9: https://gdb.rferl.org/2ABC2E4C-765C-4ABC-A711-E56957D3F34F_w1080_h608.jpg (ET: 25.10.2017,15.00)
Görsel 2.10: http://userdisk.webry.biglobe.ne.jp/010/063/95/N000/000/001/146793548262065071177.jpg (ET: 12.10.2017, 09.00)
Görsel 2.11: http://userdisk.webry.biglobe.ne.jp/010/063/95/N000/000/001/146793548262065071177.jpg (ET: 11.11.2017, 09.00)
Görsel 2.12: http://cdn.cnngreece.gr/media/com_news/video/2017/11/09/9291/main/Burning_Synagoge_Kristallnacht_1938.jpg (ET: 09.11.2017, 12.00)
Görsel 2.13: https://topwar.ru/uploads/posts/2015-07/1436728026_708-1280x915.jpg (ET: 07.11.2017, 12.00)
Görsel 2.14: https://www.thenation.com/wp-content/uploads/2015/11/nuremburg_cc_img.jpg (ET: 05.11.2017, 14.00)
Görsel 2.15: http://78.media.tumblr.com/461bbcd40b6c9de5946e904b6113b277/tumblr_olmwmhkJCv1u7y9h-vo2_1280.jpg (ET: 10.11.2017, 09.00)
Görsel 2.16: https://folio.openknowl.com/old/image/b825dc022b90623c47d24533ad510aef.jpg (ET: 11.11.2017, 15.00)
Görsel 2.17: https://rafbarnham-nss.weebly.com/ (ET: 28.08.2018, 01.42)
Görsel 2.19: https://vsimoes.files.wordpress.com/2013/10/barack_obama_chairs_a_united_nations_security_council_meeting.jpg (ET: 21.11.2017, 11.00)
Görsel 2.21: http://ntelvets.com/world-war-ii-1945-on-this-day-in-history-united-nations-born-veterans-today/ (ET: 21.11.2017, 11.00)
Görsel 2.22: https://www.allposters.com.au/-sp/1947-Poster-Showing-Theodor-Herzl-with-the-Flags-of-Israel-and-the-Zionist-Congress-posters_i13185507_.htm (ET: 28.08.2018, 01.47)
Görsel 2.24: https://znews-photo-td.zadn.vn/w1024/Uploaded/bpmoqwq1/2017_01_31/USS_Franklin_CV13_approaching_New_York_April_1945.jpg (ET: 12.12.2017, 10.00)
Görsel 2.25: https://t1.daumcdn.net/thumb/R1280x0/?fname=http://t1.daumcdn.net/brunch/service/user/Hlw/image/6J8_IEtFrOrdLhhaPedQFF8WNW4.jpg (ET: 12.12.2017, 09.00)
Görsel 2.26 :www.123rtf.com/32416824 (ET: 05.05.2019, 14.00)
Görsel 2.27: http://www.airwar.ru/image/idop/spyww2/ki15/ki15-5.jpg (ET: 13.12.2017, 14.00)
Görsel 2.28: https://cdn.oslobodjenje.ba/images/slike/2017/09/06/2071451-1300.jpg (ET: 13.12.2017, 14.00)
Görsel 2.29: https://www.the-tls.co.uk/articles/private/jean-paul-sartre-cox-demands-freedom/ (ET: 28.08.2018, 01.57)
Görsel 2.31: http://dominonews.gr/wp-content/uploads/2017/09/ismet-inonu-1024x512.jpg (ET: 10.01.2018, 09.00)
Görsel 2.32: http://infoglaz.ru/uploads/posts/2016-04/1460809123_6d678a45-f5fe-4141-8e9a-866bdcbef622.jpg (ET: 05.01.2018, 13.00)
Görsel 2.33: http://www.knowpia.com/pages/Turkey (ET: 28.08.2018, 02.04)
Görsel 2.35, 2.36: https://www.cnnturk.com/turkiye/iste-turkiyenin-ucak-dusuren-ilk-pilotu-vecihi-hurkusun-hayat-hikayesi (ET: 28.08.2018, 02.09)
Görsel 2.37: http://sivasmsgsl.meb.k12.tr/tema/icerikler/muzaffer-sarisozen-kimdir_479193.html (ET: 28.08.2018, 02.11)
Görsel 3.2: http://pwpt.ru/uploads/presentation_screenshots/0424247428abe45b9b360b2f9d73600b.JPG
Görsel 3.3: https://pbs.twimg.com/media/C73RYB1W4AE1Ibz.jpg (ET: 10.02.2018, 09.00)
Görsel 3.4: http://ioan-talpes.ro/wp-content/uploads/2017/11/1200px-Flag_of_the_European_Coal_and_Steel_Community_12_Star_Version.svg_-1024x683.png (ET: 18.02.2018, 10.00)
Görsel 3.5: http://www.energie.de/fileadmin/_processed_/csm_Logo_Euratom_2014_b78813204f.jpg (ET: 18.02.2018, 10.00)
Görsel 3.6: https://image.withvolo.com/8b1169cd79691c5821506e0c6b70fe22/4df0fa17-e741-45e9-8d3f-b3dac22b 4b75-31a34d261342f72c403781845b6067735d023c99.jpg (ET: 10.02.2018, 09.00)
Görsel 3.7: https://www.gettyimages.in/photos/mahatma-gandhi?mediatype=photography&phrase=mahatma%20 gandhi (ET: 29.08.2018, 00.22)
Görsel 3.8: http://www.nkfu.com/wp-content/uploads/2013/04/muhammed-ali-cinnah.jpg (ET: 27.02.2018, 14.00)
Görsel 3.9: http://www.lefigaro.fr/histoire/2015/05/07/26001-20150507ARTFIG00307-massacres-de-setif-l-autre-face-du-8-mai-1945.php (ET: 29.08.2018, 00.24)
Görsel 3.10: http://www.ouvalalgerie.com/images/gallery/news/735_2247b840465fc425d0dff055101968e9_XL.jpg (ET: 24.02.2018, 15.00)
Görsel 3.11: http://www.fransa24.com/wp-content/uploads/2017/07/fransa-cezayir-soykirimi-1.jpg (ET: 10.02.2018, 09.00)
Görsel 3.13: https://assets.kennislink.nl/system/files/000/186/911/large/393px-General_Hafez_al-Assad__281930-2000_29_2C_the_new_president_of_Syria_in_November_1970.png?1495025299 (ET: 14.03.2018, 10.00)
Görsel 3.14: https://img.thedailybeast.com/image/upload/v1492182132/articles/2015/04/21/what-saddam-gave-isis/150420-siegel-dettmer-hussein-isis-tease_uuzuhm.jpg (ET: 10.03.2018, 09.00)
Görsel 3.16: https://img.haikudeck.com/mi/A108D940-3B31-4329-8F79-934AA69DBC42.jpg (ET: 14.03.2018, 14.00)
Görsel 3.17: http://azaniamag.com/fidel-castro-nelson-mandela-patrice-lumumba-revolutionaries/ (ET: 29.08.2018, 00.35)

Görsel 3.18: https://blackrosenewtown.wordpress.com/2015/10/16/this-week-5/ (ET: 18.05.2019, 10.00)
Görsel 3.19: https://yandex.com.tr/gorsel/search?text=kenar%20mahalle&img_url=https%3A%2F%2Fimages.unsplash.com%2Fphoto-1477767013458-2cd728cc0b06%3Fixlib%3Drb-0.3.5%26amp%3Bq%3D80%26amp%3Bfm%3Djpg%26amp%3Bcrop%3Dentropy%26amp%3Bcs%3Dtinysrgb%26amp%3Bw%3D1080%26amp%3Bfit%3Dmax%26amp%3Bixid%3DeyJhcHBfaWQiOjEyMDd9%26amp%3Bs%3D9cac2c2e84b0a63a214917d10fb2fe39&pos=6&rpt=simage (ET: 21.03.2018, 15.00)
Görsel 3.21: https://media.senscritique.com/media/000004818717/source_big/Little_Big_Man.jpg (ET: 21.03.2018, 15.00)
Görsel 3.22: http://2yrwuo3kbyxz20xx02a4011i.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/08/0814A5-1024x768.jpg (ET: 24.03.2018, 14.00)
Görsel 3.23: https://www.defensacentral.com/ustedpregunta/data/articulos/cuando-se-encendio-la-primera-antorcha-olimpica/55c0d2a79670d.jpg (ET: 24.03.2018, 15.00)
Görsel 3.24: https://i.mycdn.me/image?id=861004648354&t=35&plc=WEB&tkn=*cqCzm5Uxs5ubS17YFVnIaoiefdc (ET: 22.03.2018, 16.00)
Görsel 3.28: https://www.wur.nl/en/About-Wageningen/100years/show/CRISPR-Cas-from-evolution-to-revolution.htm (ET: 29.08.2018, 00.53)
Görsel 3.29: https://domingozuriel.files.wordpress.com/2014/04/president_truman_delivers_truman_doctrine_speech_before_congress.jpg (ET: 28.03.2018, 13.00)
Görsel 3.30: http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/turkiye/basbakanlarin-bilinmeyen-isimleri/008.jpg (ET: 28.03.2018, 14.00)
Görsel 3.31: www.hurriyet.com.tr/http://e-gazete.hurriyet.com.tr/?xid1=80afd7e1-d025-4be7-8802-f9f82c88cd29&tv1=728&ssosid=5cc04dde5b500b1fe4460d2c&ssosv=113ec6f5cf14ae08c5829b2a5f58d2bbf3ca003dc3827ce6ae80ac890bb63624d74750c17c598e8e6460b6beef7fddb0ecd855e1b0321016b6c6a2d84fdc693f&ssoid=555586d801bfb9adc41edda2555586d801bfb9adc41edda3&ssoucp=http%253a%252f%252fe-gazete.hurriyet.com.tr%252f (ET: 10.03.2018, 09.00)
Görsel 3.32: https://www.google.com.tr/search?tbs=simg%3Am00&tbnid=P_X0hxmFGRzK6M%3A&docid=IgUvHjy6JRUVtM&hl=tr&tbm=isch&ved=0ahUKEwj7w_nx6prZAhXC8qQKHecqC7oQhxwICA&biw=1371&bih=688&dpr=1.4#imgrc=P_X0hxmFGRzK6M: (ET: 27.03.2018, 11.00)
Görsel 3.33: https://www.google.com.tr/search?q=t%C3%BCrkiyenin+natoya+kat%C4%B1lmas%C4%B1+gazete&hl=tr&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjt8_2Mk4fiAhVrzqYKHcwyDWYQ_AUIDygC&biw=1280&bih=642#imgdii=h6kf65K4SFtDoM:&imgrc=Niklh_FuvcpeCM: (ET: 29.08.2018, 00.56)
Görsel 3.34: https://78.media.tumblr.com/24208193b42b38bd78e27b4037a64dd7/tumblr_odnu1iyGlK1uawep7o1_1280.jpg (ET: 10.04.2018, 09.00)
Görsel 3.35: https://storify.com/services/proxy/2/id5BDV8YWAUqk9--ABAVWw/http/pbs.twimg.com/media/BOl-XB1CQAAOH29.jpg (ET: 02.04.2018, 09.00)
Görsel 3.36: http://d.gazeteturka.com/news/72685.jpg (ET: 02.04.2018, 10.00)
Görsel 3.38: https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.larendem.com/wp-content/uploads/2018/02/Demokrat-Parti%25E2%2580%2599nin-69.-Kurulu%25C5%259F-Y%25C4%25B1l%25C4%25B1-2.jpg&imgrefurl=http://www.larendem.com/turkiye-cumhuriyet-i-tarihi/demokrasiye-gecis-demokrat-partinin-kurulusu-1946-secimleri.html&h=375&w=500&tbnid=RRkIc9MwnwEAWM&tbnh=194&tbnw=259&usg=K_KnKiQWLnc6ASgdGtWgBurr6Ul84=&hl=tr&docid=-nhE0zE4Z63pPM#h=375&imgdii=RRkIc9MwnwEAWM:&tbnh=194&tbnw=259&w=500 (ET: 10.04.2018, 09.00)
Görsel 3.39: https://www.google.com.tr/search?sa=G&hl=tr&q=partili+hayata+ge%C3%A7i%C5%9F+d%C3%B6nemleri&tbm=isch&tbs=simg:CAQSkQEJOux70HvN9y0ahQELEKjU2AQaAAwLELCMpwgaYApeCAMSJluuCJYDjAOrCFytCIoDlAyRA809zz3OPfYkuD3jLdA9xTa8OcorGjAMJzKlxH8heLGsf9MT_12dt2tQ9kEtMu4wvib15xwYVgEhdawtNggFEzAhxoKaG4wogBAwLEI6u_1ggaCgoICAESBLKlvP0M&ved=0ahUKEwjPvYOilYfiAhXFy6YKHennDeoQwg4IKigA&biw=1280&bih=642#imgrc=ILsxQVT07GyoYM: (ET: 02.03.2018, 10.00)
Görsel 3.40, 3.41: http://www.milliyet.com.tr/gumus-motor-un-hikayesi-kitaplastirildi-istanbul-yerelhaber-250578/ (ET: 29.08.2018, 01.07)
Görsel .3.42: https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/27/demokrasiye-darbe-27-mayis (ET: 29.08.2018, 01.09)
Görsel 3.43: http://www.onalert.gr/files/Image/NewOnAlert/TOURKIA/mederes4.jpg (ET: 08.03.2018, 11.00)
Görsel 3.45: https://i2.wp.com/www.turkishnews.com/tr/content/wp-content/uploads/2016/11/devrimslide2.jpg?resize=600%2C354 (ET: 08.03.2018, 11.00)
Görsel 3.46: www.devrimarabalari.com (ET: 08.03.2018, 11.00)
Görsel 3.47: https://wizard3417.files.wordpress.com/2016/12/1406912834_img20140801190947.jpg (ET: 08.03.2018, 11.00)
Görsel 3.48: http://storage0.dms.mpinteractiv.ro/media/2/41/1815/14853558/4/saab-9-3-turkey-national-car-1024x566.jpg?operation=resize&ampwidth=100 (ET: 11.02.2018, 14.00)
Görsel 4.2: https://s3.amazonaws.com/s3.timetoast.com/public/uploads/photos/3919485/A5764-9A.jpg?1366982170 (ET: 11.02.2018, 14.00)
Görsel 4.3: http://i1.wp.com/euromaidanpress.com/wp-content/uploads/2016/05/jfk21.jpg (ET: 11.02.2018, 14.00)
Görsel 4.4: https://static.independent.co.uk/s3fs-public/styles/story_medium/public/thumbnails/image/2016/09/26/11/berlin-wall.jpg (ET: 11.02.2018, 14.00)
Görsel 4.5: https://1.bp.blogspot.com/_j4URz60BBac/SBn-374utrI/AAAAAAAABbQ/sH7qFACq620/s400/Bay_of_pigs.jpg?w=240 (ET: 22.02.2018, 11.00)
Görsel 4.6: http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/styles/aljazeera_article_main_image/public/2012/03/05/Vietnam%20%5BGalloGetty%5D.jpg?itok=nkiBV3x3 (ET: 22.02.2018, 11.00)
Görsel 4.7: https://www.quora.com/Was-the-Vietnam-War-really-that-terrifying-for-soldiers-I-remember-my-teacher-telling-us-the-war-was-so-bad-it-was-common-for-soldiers-to-start-doing-drugs-and-committing-suicide (ET: 29.08.2018, 01.21)

Görsel 4.8: https://sr.puntomarinero.com/soviet-army-uniform-of-the/ (ET: 18.05.2019, 10.00)
Görsel 4.9: https://brasildelonge.com/tag/movimento-dos-nao-alinhados/ (ET: 29.08.2018, 01.22)
Görsel 4.10: https://timesofindia.indiatimes.com/india/nehru-invited-rss-to-63-r-day-parade-indira-attended-1977-e-vent/articleshow/64376602.cms (ET: 29.08.2018, 01.24)
Görsel 4.12: https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2F1.bp.blogspot.com%2F-8H-Noss-byMU%2FWiMPvUMQubI%2FAAAAAAAAVhY%2FzQxyt_jrjy813K5KQOllW32faMFcm05hgCLcBGAs%2F-s1600%2F1967%252BARAP-%2525C4%2525B0SRA%2525C4%2525B0L%252BSAVA%2525C5%25259EI.JPG&imgrefurl=http%3A%2F%2Fidealimforum.blogspot.com%2F2017%2F12%2Fturk-basininda-1967-arap-is-rail-savasi.html&docid=4CKYEtFqOvqSoM&tbnid=z1wITqiYKslEQM%3A&vet=10ahUKEwiJm7Wj64ziAhU8AG-MBHX5cDzYQMwhAKAEwAQ..i&w=1600&h=1066&safe=active&bih=642&biw=1280&q=arap%20israil%20sava%C5%9F%C4%B1%20gazeteler&ved=0ahUKEwiJm7Wj64ziAhU8AGMBHX5cDzYQMwhAKAEwAQ&i-act=mrc&uact=8#h=1066&imgdii=z1wITqiYKslEQM:&vet=10ahUKEwiJm7Wj64ziAhU8AGMBHX5cDzYQMwhAKA-EwAQ..i&w=1600 (ET: 14.01.2018, 10.00)
Görsel 4.13: https://www.gettyimages.com/photos/camp-david?mediatype=photography&phrase=camp%20david (ET: 29.08.2018, 01.26)
Görsel 4.14: https://www.npr.org/sections/pictureshow/2012/11/10/164792293/gas-lines-evoke-memories-oil-cri-ses-in-the-1970s (ET: 14.01.2018, 10.00)
Görsel 4.15: http://crudeoilpeak.info/oil-crisis-1973 (ET: 12.03.2018, 11.00)
Görsel 4.16: http://www.pinsdaddy.com/ran-iraka-silah-g-amp-246nderebiliriz-haber-k-br-s_DQo6MlmSEYd3%7Cl-Nu28x%7CnB%7CUFBEdZhOETgkJCPrmlJk*3xaFfdvx1t0GwSuAA3WOKjRybVm6xw7dnGbM*kXM2Q/qjqu4Hdm-VomkN0NKdPwVCPZGhOsr6XRY7Gj45uWyYfAlZR5b9XQwsRnM8wluuxz4yRTu*240z4EShkGCudX%7CWg/ (ET: 29.08.2018, 01.29)
Görsel 4.17: https://allthatsinteresting.com/iranian-revolution (ET: 29.08.2018, 01.33)
Görsel 4.18: https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fkuranveilim.com%2Fwp-content%-2Fuploads%2FmiM_089_Iran_Irak_Savasi_Haberleri.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.kuranveilim.com%-2Firan-irak-savasi%2F&docid=5RzMaHGjGBhBzM&tbnid=I_5r8nN4dA5OeM%3A&vet=10ahUKEwia5vbfl4fi-AhUirXEKHRXPAHUQMwg9KAMwAw..i&w=840&h=920&hl=tr&bih=642&biw=1280&q=bir%20ileri%20bir%20geri%20iran%20%C4%B1rak%20sava%C5%9F%C4%B1&ved=0ahUKEwia5vbfl4fiAhUirXEKHRXPAHUQMw-g9KAMwAw&iact=mrc&uact=8#h=920&imgdii=I_5r8nN4dA5OeM:&vet=10ahUKEwia5vbfl4fiAhUirXEKHRXPA-HUQMwg9KAMwAw..i&w=840 (29.08.2018, 01.33)
Görsel 4.19: http://america.aljazeera.com/articles/2013/9/27/remembering-the-1968blackpowersalute.html (ET: 12.03.2018, 11.00)
Görsel 4.20: https://www.biography.com/news/assassination-of-malcolm-x (ET: 12.03.2018, 11.00)
Görsel 4.21: https://www.tiff.net/the-review/how-may-68-changed-the-world/ (ET: 12.03.2018, 11.00)
Görsel 4.22: https://www.cnnturk.com/turkiye/50-yil-sonra-yine-dolmabahcede-bulustular (ET: 29.08.2018, 01.37)
Görsel 4.23: https://www.vanityfair.com/culture/2016/10/making-of-the-last-waltz-the-band (ET: 21.03.2018, 12.00)
Görsel 4.24: https://www.britannica.com/biography/Andy-Warhol (ET: 21.03.2018, 12.00)
Görsel 4.25: http://www.faena.com/aleph/articles/muhammad-ali-vs-the-war-in-vietnam/ (ET: 21.03.2018, 12.00)
Görsel 4.26: http://www.haber7.com/guncel/haber/2300813-abdnin-kullandigi-tomahawk-fuzesi-nedir-ne-kadar-etkili (ET: 21.03.2018, 12.00)
Görsel 4.27: https://qz.com/1094215/sputnik-anniversary-in-60-years-since-sputnik-weve-created-10-baby-elep-hants-worth-of-space-trash-with-every-launch/ (ET: 21.03.2018, 12.00)
Görsel 4.30: https://www.azernews.az/region/124483.html (ET: 08.12.2017, 14.00)
Görsel 4.31: http://qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/bati-trakya-turkleri-29-ocak-direnislerini-andi/165303/ (ET: 08.12.2017, 14.00)
Görsel 4.32: http://www.hurriyetdailynews.com/rauf-denktas-dies-aged-88-11478 (ET: 14.11.2017, 16.00)
Görsel 4.33: https://www.google.com.tr/search?q=lefko%C5%9Fe+bombalad%C4%B1k+gazete&hl=tr&source=lnm-s&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjvzr7j34fiAhWLr6QKHc-kB-cQ_AUIDygC&biw=1280&bih=642#imgrc=ouHYV1y-pcPhX5M: (ET: 14.11.2017, 16.00)
Görsel 4.34: https://www.google.com.tr/search?sa=G&hl=tr&q=cumhuriyet+gazetesi&tbm=isch&tbs=simg:CAQS-kwEJjF2MvIJVHJ8ahwELEKjU2AQaAghCDAsQsIynCBpgCl4IAxImW_18HXJYDjAP-B_1oBigPRHpUDzj3-Is098y-T2JMU2hDjUPZcu0T0aMGoefxtxfpn_1sFSH_1fPPaRY-xEoRK9HfL_1VXtuAqW-T6TdexHNGHlcnPQsKKrLwzc-SAEDAsQjq7-CBoKCggIARIEiFQWNww&ved=0ahUKEwiD1Y-44IfiAhVR-6QKHYgACG4Qwg4IKigA&biw=1280&-bih=642#imgrc=y5zUnb3MNpCVXM: (ET: 14.11.2017, 16.00)
Görsel 4.35: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/245504.aspx (ET: 14.11.2017, 16.00)
Görsel 4.36: https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/akdamar-adasina-ziyaretci-akini/146 (ET: 29.08.2018, 01.40)
Görsel 4.38: http://www.deutschlandfunk.de/nachtzug-aus-lissabon-vor-50-jahren-kam-der-millionste.1818.de.htm-l?dram:article_id=297002 (ET: 22.12.2017, 17.00)
Görsel 4.39: http://www.eba.gov.tr/video/izle/94419d74f4108c3e04478a9fd838765d5a3d4285d6002 (ET: 22.12.2017, 17.00)
Görsel 4.40: http://www.hurriyet.com.tr/haberleri/mihri-belli (ET: 22.12.2017, 17.00)
Görsel 4.41: http://www.nolm.us/tag/odtu/ (ET: 22.12.2017, 17.00)
Görsel 4.42: https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/12-mart-muhtirasi/38 (ET: 22.12.2017, 17.00)
Görsel 4.43: https://www.trthaber.com/haber/yasam/suleyman-demirelin-unutulmayan-sozleri-190335.html (ET: 09.05.2019, 03.38)
Görsel 4.44: https://www.google.com.tr/search?sa=G&hl=tr&tbs=simg:CAESmQIJH8kLf8IEL0EajQILELCMpw-gaYQpfCAMSJ_1AC4xNbtwilE_1IH_1weJE7YI5BPNPdA90T3OPdc92j3PPdI9xTb2JBowh5RKFHeKQnPUM1MT-SRJzx_14CsxOrxV8kSL6T7lnQEIBnx-oLD160On4e8toufsO_1IAQMCxCOrv4IGgoKCAgBEgS9HmVrDAsQne3BC-RqGAQobCgluZXdzcGFwZXLapYj2AwoKCC9tLzA1am5sChwKCW5ld3NwcmludNqliPYDCwoJL20vMDEyMmI-1ChYKBG5ld3PapYj2AwoKCC9tLzA1amhnChoKCHByaW50aW5n2qWI9gMKCggvbS8wYzVtcQoVCgNpbmvapY-j2AwoKCC9tLzAzeWhrDA&q=12+eyl%C3%BCl+1980+darbesi&tbm=isch&ved=2ahUKEwie6Oql4YfiAhWL2KQKH-TvlDnEQsw56BAgFEAE&biw=1280&bih=642&dpr=1.5#imgrc=bYENWEtJ5_TNZM: (ET: 06.01.2018, 10.00)

Görsel 4.45: http://www.t-vine.com/wp-content/uploads/2016/07/1980-Turkish-military-coup.jpg (ET: 06.01.2018, 10.00)
Görsel 4.46: http://www.radikal.com.tr/turkiye/devlet-eski-tvleri-bilgisayarlari-buzdolaplarini-evlerden-toplaya-cak-1073062/ (ET: 06.01.2018, 10.00)
Görsel 4.48: https://www.cnnturk.com/yasam/baris-manco-sen-sarkiciysan-ben-de-sarkiciyim?page=4 (ET: 06.01.2018, 10.00)
Görsel 4.49: https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/8-cumhurbaskani-ozal-aniliyor,qeTM_FNOVUykqLJtvbWSNA/BU-REY48Zpky6ZvY_xX5Nhg (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.2: https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/10/19/bilge-kral-aniliyor (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.3: https://www.google.com.tr/search?sa=G&hl=tr&q=bosna+katliam%C4%B1+gazete+man%C5%9Fet-leri&tbm=isch&tbs=simg:CAQSlgEJSLhOdoZQYBoaigELEKjU2AQaBAg9CEIMCxCwjKcIGmEKXwgDEidb_1wegE_14H8AKWA5ADkQOlE58TzT3OPfYkxTaEOMQ2zz3QPf4iljcaMKy-vTlluiTo4HyEvf41a0Enle1TlvZAjqo_1OPUZz-gqBUWfRjgDdSM371UqR9-TDCSAEDAsQjq7-CBoKCggIARIEs4KabQw&ved=0ahUKEwiAg9bt4YfiAhXI1qQK-HU-DASkQwg4IKigA&biw=1280&bih=642#imgrc=Encc84pwJJyhaM:
Görsel 5.4: http://ireport.cnn.com/docs/DOC-652928 (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.7: http://www.ambasciatapalestina.com/lolp/ (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.8: https://www.cnnturk.com/fotogaleri/dunya/2009/01/29/erdogan.ile.peres.arasinda.sert.tartisma/3325/in-dex.html?page=4&type=R (ET: 02.09.2018, 00.22)
Görsel 5.10: https://www.eltiempo.com.ec/noticias/mundo/1/a-16-anos-del-11-s-aun-se-sienten-los-estragos-del-a-taque (02.09.2018, 00.25)
Görsel 5.12: https://www.aa.com.tr/tr/yasam/klon-koyun-oyali-oldu/372846 (ET: 02.09.2018, 00.29)
Görsel 5.17: https://www.digitalrev.com/article/camerawoman-apologises-for-kicking-refugee-children (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.18: https://www.yesilay.org.tr/tr/yayinlar/afisler (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.20: http://www.cross.bg/fosfor-oruzhie-bombi-1425648.html#.Wpk8DkxuKdI (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.21: http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/80li-yillarda-cocuklarin-psikolojisini-etkileyen-6-olay-40446841 (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.22: https://www.google.com.tr/search?hl=tr&biw=1280&bih=642&tbm=isch&sa=1&ei=xJzQXM_cLsPzkwX-DxZWABw&q=bulgarlar+sonunda+pes+etti+gazete&oq=bulgarlar+sonunda+pes+etti+gazete&gs_l=img.3...9953.11994..12932...0.0..0.124.797.0j7......1....1..gws-wiz-img.oanPw-sdQG0#imgrc=d6QK_yFhkOTN3M:Görsel 5.23: http://educationinturkey.org/en/manas (ET: 16.03.2018, 14.00)
Görsel 5.24: https://report.az/en/domestic-politics/today-is-13th-anniversary-of-national-leader-heydar-aliyev-s-de-ath/ (ET: 02.09.2018, 00.40)
Görsel 5.25: https://www.google.com.tr/search?hl=tr&biw=1280&bih=642&tbm=isch&sa=1&ei=0pzQXMOBLoG-ckgWO7omgAQ&q=o+bayrak+inecek+gazete&oq=o+bayrak+inecek+gazete&gs_l=img.3...322995.335006..341304...0.0..0.146.2385.0j22......1....1..gws-wiz-img.......35i39j0j0i67j0i8i30j0i24.M-0uzfp7mzE#imgrc=AYKGZ6LorY6JgM:
Görsel 5.27: http//www.iha.com.trhaber-cadir-ve-konteyner-kentlerde-kac-suriyeli-yasiyor-571665.jpg (ET: 18.03.2018, 12.00)
Görsel 5.29: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kamplar-suriyeli-siginmacilarin-yuzunu-gulduruyor/512295 (ET: 09.05.2019, 00.05)
Görsel 5.32: https://www.kizilay.org.tr/ (ET: 18.03.2018, 12.00)
Görsel 5.33: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/257501.aspx (ET: 07.05.2019, 13.00)
Görsel 5.34: https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Fwww.uzumbaba.com%2Fbelgesel-ler%2Ftarihi_gazeteler%2F1993-1997%2F1993-1997_pagenumber.019.jpg&imgrefurl=http%3A%2F%2Fwww.uzumbaba.com%2Fbelgeseller%2Ftarihi_gazeteler%2F1993-1997%2Ftarihi_gazeteler_1993-1997.htm&doci-d=03EQpsuk8mr7GM&tbnid=slfGmYN1Bi7wlM%3A&vet=10ahUKEwj4zo7W5IfiAhUI_KQKHYDSCQcQMwhB-KAIwAg..i&w=1024&h=1431&hl=tr&bih=642&biw=1280&q=tanklar%20sincan%20da%20gazete%20man%C5%-9Fet&ved=0ahUKEwj4zo7W5IfiAhUI_KQKHYDSCQcQMwhBKAIwAg&iact=mrc&uact=8 (ET: 18.03.2018, 12.00)
Görsel 5.35: https://www.takvim.com.tr/galeri/turkiye/iste-pkknin-il-il-yil-yil-yaptigi-katliamlar/21 (ET: 18.03.2018, 12.00)
Görsel 5.37: https://www.cnnturk.com/turkiye/15-temmuz-gecesi-yasanan-mesaj-trafigi (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.38: http://www.iha.com.tr/haber-tijen-karas-artik-darbe-gecesini-anlatmak-istemiyorum-597607/ (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.39: https://www.nbcnews.com/storyline/turkey-military-coup/turkey-coup-rebel-f-16s-had-erdogans-jet-sigh-ts-reuters-n611376 (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.40: http://zeytinburnu.meb.gov.tr/www/istanbul-15-temmuz-demokrasi-zaferi-ve-sehitleri-anma-programi/icerik/561 (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.41: https://www.sabah.com.tr/aktuel/2017/01/28/feto-okuluna-omer-halisdemir-aniti (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.42: http://www.hurriyet.com.tr/turk-einsteini-yogun-bakimda-prof-dr-oktay-sinanoglu-kimdir-28705068 (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.44: http://www.ibttm.gov.trTR,84344prof-dr-fuat-sezgin.html.png (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.45: http://www.trthaber.com/haber/saglik/beynin-piri-reis-artik-turkiyede-88988.html (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.47: https://www.turksat.com.tr/en/satellite/satellite-projects (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.48: https://www.dailysabah.com/business/2016/02/29/turkeys-tai-invests-millions-in-aircraft-manufacturing (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.49: http://www.milliyet.com.tr/savunmada-altin-cag-ekonomi-2733070/ (ET: 02.09.2018, 00.58)
Görsel 5.50: http://dutchturks.nl/turkije-lanceert-inlichtingensatelliet-gokturk-1/ (ET: 21.03.2018, 14.00)
Görsel 5.51: http://www.aksam.com.tr/foto-galeri/ekonomi/altay-ve-firtina-dunyaya-acilacak/41188/ (ET: 21.03.2018, 14.00)

HARİTALAR: Kitapta kullanılan haritalar aslına uygun olarak bu kitap için hazırlanmıştır.
Türkiye Haritası Kaynakça: www.hgk.msb.gov.tr
Türk Dünyası Haritası Kaynakça: www.eba.gov.tr

Shutter.com sitesinden indirilmiştir

Görsel 1.4: 252138103
Görsel 1.7: 785842150
Görsel 1.15: 249573286
Görsel 1.17: 249576523
Görsel 1.22: 238329010
Görsel 1.23: 333472610
Görsel 1.24: 227256025
Görsel 1.31: 173486294
Görsel 2.2: 382267222
Görsel 2.4: 142905298
Görsel 2.7: 249572872
Görsel 2.23: 8492401
Görsel 2.30: 290147738
Görsel 3.12: 389870548
Görsel 3.20: 93679399
Görsel 3.25: 374766745
Görsel 3.26: 317620943
Görsel 3.27: 737444353
Görsel 4.28: 108682988
Görsel 5.6: 454282303
Görsel 5.9: 249573277-244481757-101050540-247013353
Görsel 5.11: 363654452
Görsel 5.13: 647267683
Görsel 5.14: 221447383
Görsel 5.15: 390513850
Görsel 5.16: 266930288
Görsel 5.26: 358912820
Görsel 5.28: 91800875
Görsel 5.30: 20814040
Görsel 5.31: 406189648
Görsel 5.44: 425542096

Bu kitap için hazırlanan görseller

Görsel 2.18
Görsel 2.20
Görsel 2.25
Görsel 3.1
Görsel 3.15
Görsel 4.1
Görsel 4.29
Görsel 4.50
Görsel 5.1
Görsel 5.5
Görsel 5.19
Görsel 5.35

Dreamstime.com sitesinden indirilmiştir

Görsel 4.11: 48558883

TÜRKİYE HARİTASI

TÜRK DÜNYASI HARİTASI

İŞARETLER

- Devlet sınırı
- Özerk cumhuriyet ve vilayet sınırı
- Bağımsız Türk devletleri
- Özerk cumhuriyet, eyalet ve vilayetler
- Özerk olmayan Türk bölgeleri
- Kanal (Süveyş Kanalı)

BAĞIMSIZ DEVLETLER

a) Azerbaycan C.	Bakü
b) Kazakistan C.	Astana
c) Kırgız C.	Bişkek
ç) Kuzey Kıbrıs Türk C.(KKTC)	Lefkoşa
d) Özbekistan C.	Taşkent
e) Türkiye Cumhuriyeti	Ankara
f) Türkmenistan C.	Aşkabad

ÖZERK CUMHURİYETLER

a) Başkortostan C.	Ufa
b) Çuvaşistan C.	Çeboksarı
c) Dağıstan C.	Mahaçkala
ç) Gagavuz C.	Komrat
d) Kabardin-Balkar C.	Nalçik
e) Karakalpakistan C.	Nukus
f) Nahcivan C.	Nahcivan
g) Saha (Yakutistan) Muhtar C.	Yakutsk
ğ) Tuva C.	Kızıl
h) Uygur (D. Türkistan) C.	Urumçi
ı) Tataristan C.	Kazan
i) Altay C.	Krasnoyarsk
j) Hakasya C.	Abakan
k) Karaçay-Çerkes C.	Çerkesk

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Kazaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. Sarı Uygurlar ve Salarlar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkurtlar
14. Kırımçaklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karaçaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Şorlar
30. Çulım
31. Kumandı
32. Kandak
33. Karagas
34. Uranhay
35. Irak Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kaşgaylar
39. Hamse Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri
44. İran Türkleri